

Del arte moderna comp. de Jesus de Gramadaya

Enarrationesve R. 132/5

TVSTISSIMORVM THEO-
logorum, in Acta quidem Apostolorum
& in omnes D. Pauli ac Catholicas epi-
stolas ab Oecumenio: in Apocalypsim ue-
rò, ab Aretha Cæsareæ Cappadociæ epi-
scopo magna cura collectæ.

*este y su compañero en las
onze reales.*

Iohanne Hentenio interprete.

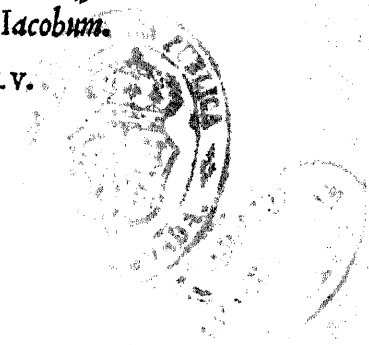
*Del Arte del Redel Theologal
pa. el Sr. & los Sr. Escribanos.*

No tiene, J. Exguerra.

PARISIIS.

Ex officina Carole Guillard, sub Sole
aureo, via ad diuum Iacobum.

M. D. XLV.

NOMINA GRAECORVM AVTORUM
*rum ex quib⁹ decerpti, uel per quos collecti
sunt hic commentarij: in Acta quidem
Apostolorum, & in omnes
Paulinas & Catholi-
cas epistolas.*

Oecumenius,
Chrysoftomus,
Photius,
Basilus,
Cyrillus,
Gregorius Nazianzenus,
Athanafius,
Theodoretus,
Gennadius,

Gregorius Nyffenus,
Seuerianus,
Eusebius,
Clemens,
Isidorns,
Methodius,
Dionysius,
Acatius,
Papias.

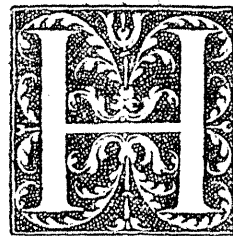
In Apocalypsim uerò,

Arethā,
Andreas,
Basilus,
Gregorius Theologus,
Cyrillus.

Irenæus,
Papias,
Hippolitus,
Philo.

Illustrissimo

PRINCIPI AC REVEREN-
dissimo Domino D. Georgio ab Austria
Episcopo Leodiensi, Duci Bullonensi, co-
miti Lossensi ac Marchioni Francimonta-
no, &c. Iohannes Hentenius Nechliniensis
Hieronymianus. S. D

AVD iniuria Plato libro de
Repub. à sacrosanctæ philoso-
phiæ limine ablegat cœu pro-
phanos quosdam, atque ad eam
capeffandam minimè idoneos
Priceps illustrissime, qui angu-
sto sunt animo ac sordido, re-
rumq; humilium cupiditatibus
mancipato. Haud enim quaquam fieri posse arbitratus
est, ut quem animum sordida illa cura rerum humilium
occuparit, eo ipso diuinarum humanarumq; rerum sci-
entia comprehenderetur. Nec id immeritò. Quoniam
enim modo animus humanis, imò & brutalibus affe-
ctionibus deditus, poterit repente hinc auulsus, subito
ad ea quæ plus quàm diis diuinitatib; dissita sunt, totum
se transferre: Quapropter rectè quoque ait idē in Phe-
done, par omnino esse, ut qui ad sapientiæ studiū se con-
ferunt, prius quidem emoriantur, animūque ipsum ab

† ij omni

omni corporis sensu cogitationeque auertant, & quasi in suum ius suamque libertatem uendicet. Alioqui enim, quemadmodum habet Lysias Pythagoricus in epistola ad Hipparchum, is qui corruptis obscænisque moribus speculationes ac diuinos sermones immiscet, non secus agit quam si cænofo puteo liquidissimam infundat aquam, quæ & cœnum conturbet, & suam ipsius contaminet puritatem. Quod si tantam munditiam ab eo exigebant qui ad humanam duntaxat ac naturalem accedit Philosophiam, quanta obsecro requiretur ab eo qui supramundana ac diuina scrutari desiderat? Siquidem mundana quærentes toti his inuoluimur, nec in maleuolam animam ingreditur unquam sapientia, nec habitat in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus discipline effugit fictum, & aufert se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & à superueniente iniquitate corripitur: quod expresse satis intelligendum dedit Christus Iudæis, quum ait: Quomodo uos potestis credere, qui gloriam à uobis mutuò accipitis? Porro tanto maior in nobis doctrina humana requiritur, quanto longius ab hac munditie separamur, sanctique illius spiritus auxilio destituimur, qui sacris olim Apostolis ac prophetis tanquam electis suis organis indiuulsi semper aderat, eorumque linguam ac calamum ad omnia dirigebat, iuxta illud Christi promissum: Spiritus ueritatis ducet uos in omnem ueritatem. Hæc iccirco dixerim, quod ante aliquot annos uidens communicatos esse nobis à Græcis sacros hos ac utilissimos commentarios, plurimum demirabar neminem inter tot uirorum doctissimorum agmina hanc sibi prouinciam suscipere, ut uel cõmunis potissimum utilitatis intuitu, uel

mercedis

mercedis à domo expectãde gratia, aut si nõ ob aliud, certe uel sui nominis apud mortales celebritatẽ, quærens, quæ in hoc uidebatur esse maxima, Latinos nobis ipsos redderet. Verũ tãdẽ ad me rediẽs, rei difficultatem in causa esse cognoui, quæ singulos à laudatissimo opere retraheret: cui aut se pares esse diffideret: aut labores plus quam Herculeos fugitantes, suos supponere humeros recusarent: placidã quietem ac otium negotio ulro suscepto præponetes. Ego uerò quanquam me his longẽ inferiorẽ esse perspicerẽ, ingenioque ac eruditiõẽ parum admodũ posse præstare cõsiderem: dolens tamen maximo hoc fructu tot annis Latinos im merito fraudari: multorum quoque pulsatus precibus, quibus obistere impudentis potius fuisset quam uerecundi, immensos sanẽ in hoc subij labores: quo uel cruditiorem animos prouocarem ac iritarem, ut uel sic extumulati, omni procul otio reiecto, aut etiã priuato negotio quo sua quisque quærit, ea tãtum quærant quæ sunt Iesu Christi. Et piis cõceptis satis fauit altissimus: ut, si non omnibus in locis omnium animis, imò nec meo subinde satisfecerim: rarius tamẽ procul à scopo me hallucinatum crediderim: atque dàda est uenia si quid in horũ uersione me fugerit, ut fugisse multa non dubito, quum uariis undique cõstrictus fuerim angustiis. Vix enĩ credi queat quantũ laboris uel id mihi addiderit, ut cætera omittã, quæ Photius, uir sanẽ & sensũ indagator sagacissimus, & sterculorũ rhetoricos obseruator diligentissimus, plurimis in locis singula Pauli uerba Græca eorũque contexturã ueluti trutinã pòderaret, quã tamẽ Paulũ Latinẽ reddetes, huiusmodi uerborũ ordinẽ simulque Græcã phrasim immutare coactus fuissẽ, sic ut

† iij iam

iam Photij scholia locū non haberēt: proinde ambigerē frequēter, num præstaret eam cōmentariorum partem in totū relinquere, quā Latinis scabrose nulloq; fructu tradere, ut quæ solis seruiret Græcis, nempe de anxia Græcarū uocum cōtextura ac significato. Tandem tamē omnia fideliter reddere decreui: quanquā me nō parum quoq; remoraretur unici Græci exēplaris non rare mendæ: siue librarius hic in culpa fuerit, siue typographus: quæ me plerunq; diuinare cogere: scilicet citerne ansecus, id, quē admodum et cætera omnia, lectoris iudicio relinquo. Et quanquā ob hæc me non lateat phrasim aliquāto esse in nōnullis duriozem: malui tamē suā interpretis quā elegātis paraphrastæ fungi officio, etiā si hoc cōsequi potuissim: quū uideā nōnullos, aū nimis politi in uertēdo uideri uolunt, ab autorum etiā animi cōceptu nōnunquā excidisse. Ego uerō intra ipsa interpretis septa me satis inclusi: quod ut facerem, etiā ingenij tenuitas me coegit. Neque enim adeo excellēti præditus sum ingenio, ut, uelut Phidias statuis nō solum aptam mēbrorum tribuebat harmoniam, sed etiā dignitatem et amplitudinem, ita et ego uersioni splendorem adiungere possim lumenq; orationis. Ego itaq; meo me pede metior: nec unquā aliud ago, quā, etsi nō uerborum mensurā annumerem, at saltē Græcarū sententiarū pondus Latinis rependā. adeoq; his qui tātum Latini sunt cōsului, ut ne uerbum quidē Græcū, quoad fieri licuit, relinquerē: quod ubi seruari nequiuuit, addidi cōtinuō quid illi Latine respōdeat. Quanquā tamē id satis scio, nihil adeo fore ex oī parte beatum, ut mereatur omnium plausu excipi: idq; adeo nō peto, ut etiā magis hoc suspectum haberem, si

meus

meus labor uniuersis probaretur: quum sciam inter tā uaria hominum ingenia, esse non pauca, quibus mea nō probari malim quā probari. Siquidem non immerito Phocion, quē Demosthenes suarū orationū securim esse dicebat, qui et tantā animi constantiam semper referebat, ut nulli unquam uisus sit nec ridere nec flere, quū die quadā dicens, uideret pariter ab oībus approbari sermonē, conuersus ad amicos, Quid inquit, num mali quippiā dixi imprudens? Quod si etiā aliquid protulerim laude dignū, id tamen mihi nō adscribēdum est, sed domino, à quo est omnis donatio bona, omneq; donum Iacobi. 1. perfectū. Quod nō Christiani tantū nouerunt, uerum etiā Ethnici, qui nescio quibus fœtis à se diis referebāt acceptū, quicquid à se perageretur boni. Et hinc est q; præclarus ille dux Pytho, Atheniensibus ob res scilicet gestas ipsum admirantibus, ac prædicantibus q; Cotyn regē interemisset, diis inquit habēda est gratia, quibus autoribus hoc facinus gestū est: nā ipse nil aliud quā manum et operā meā cōmodaui. Quanta autem sit horū cōmentariorum utilitas, ne dicā necessitas, facile quiuis perspicere poterit, qui uel hoc unū considerauerit, q; in hos diuini instrumenti libros, nihil hactenus prodit, quod satis animo facere posset. Siquidē in Aetā solum habemus Chrysostomum, si tamen is Chrysostomus est, qui etiam ubique id potius agere solet, ut homines à uitiis reuocaret ad uirtutes, quā ut a uis mentem aperiret. Porro in eas, quæ Catholicæ dicuntur, epistolas, aut in Apocalypsim nullos omnino habemus cōmentarios lectu dignos, nisi quod ex his quæ nunc in lucem damus, nuper decerptum ac confarcinātū est. Pauli uerō epistolas etsi plures interpretari co-

† iiii nati sunt.

nati sint, adeo tamen illarum lectio salebrofa est ac plena anfractibus, lectore sæpius suis longissimis periodis ac hyperbatis suspensum retinens, seseq; inaccessam et inuiciã sensuum profunditate reddēs, ut nisi quis eũ, quo ille scripsit, spiritum ducem habeat, nunquã illa satis à quoquam enarrentur. Porro Paulinũ cuius adesse spiritum nõ facile credidero, maxime quum illos miserime ac turpissimè uideã in his hallucinari, qui sese unos Pauli mentẽ tenere impudenter asserunt, nullos alios præter suum ipsorũ animum consulere uolentes cõmentarios, imo calumniantes potius illos ac subsannantes. Itaq; præter hunc suum erroris spiritum nullam aliorũ recipiunt enarrationẽ: sed omnia suo explicat arbitrarietate, aut deprauant potius: quos suis Petrus depinxit coloribus, dum Paulinas epistolas, non certè ut isti, clarissimas dicit ac facillimas, nullaq; opus habere enarratione, sed nõnulla continere intellectu difficilia, quæ indocti, inquit, parumq; firmi detorquent, sicut et cæteras scripturas ad suã ipsorum perniciem. Siquidẽ diuinas omnes scripturas deus arcano suo cõsilio noluit usquequaque peruias esse hominibus: ne facile cõtēmerent, quod facile adepti essent: sed ut multo labore subacta hominum ingenia, primumq; ipsius implorato auxilio, tandem acceptum thesaurum tanto haberent chariorẽ, tantoq; seruarent cautius, quanto maiori studio ac diligentia accepissent. ¶ Ceterum quis horum sit author cõmentariorum, manifestũ est non eundẽ esse primariũ omnium autorẽ: quũ in Actis Apostolicis simul et i Paulinis epistolis plurima hic in cõpendiũ redacta sint, quæ fusius tractauerat Chrysostomus. Rursumq; plurimorũ aliorũ sententiæ referuntur, nũc qui-

dem po.

dem positis in solo litera contextu nominibus, nunc uerò additis etiã in margine: quæ et nos eodem modo ut in exẽplari reperta sunt omnino reliquimus. Ad Apocalypsim autẽ certus præfigitur autor, additis etiam in initio nominibus eorũ à quibus ille nonnulla excerpserat. Præterea in omnibus his cõmentariis frequenter quoq; ponuntur uariorũ autorũ sententiæ, suppresso illorũ nomine, nescio an librariorum oscitantia. Varios tamẽ esse uel ex eo liquet, q; sæpius contrariũ inuenias eius quod præcesserat. Vtq; unũ uerbi causa profertur exẽplum: quum prius in Apoca. dixerit Babylonẽ esse Constantinopolim, nõ mundũ nec aliam quãuis ciuitatẽ, postmodũ multis in locis dicit ac probat esse mũdũ, et nullã particulare ciuitatem. Ceterum quanquã in prioribus libris nemo suum præfixerit nomen: ut est Græcis consuetudo, nunquã suo nomine euulgare quæ ipsi suo Marte non elaborarũt, sed ueluti cõtõnes quosdã ex uariis collegerunt: euidentibus tamen propemodũ coniecturis colligimus Oecumeniũ esse partim autorẽ horum partim collectorem: qui tamen interdũ ubi suam post alios profert sententiã, suum quoq; addidit nomen, ne quis illã aliis tribueret, quã ipse dignã non censebat quæ cum eorũ sententiis cõferretur. Plurima autẽ excerpfit ex Chrysostomo, cuius tamẽ nomen tũc solũ addi curauit, quum eius uerba recenseret: non autem quum ipsius sententiã contractioribus uerbis referret. Quod autẽ sit Oecumenius qui hæc omnia præter Apocalypsim nobis, ut nunc in lucẽ eduntur, tradiderit, his colligimus argumentis. Primiũ postremis cõmentariorũ uerbis epistola ad Colossenses, proprio etiã nomine margini præfixo, scribit in hunc modũ: Quum

ab exco.

ab exemplari non integrè inuenissem beati Iohānis scholia in epistolā ad Colossenses, cōscripsi illa ut potui. Si quid igitur in ipsis leue aut reprehensione dignū inuentū fuerit, nouerit is qui legit meū esse huiusmodi lapsū. Rursum quarto ad Ephesios cap. habet hæc uerba, addito in margine Oecumenij nomine: Ἐπεὶ τὸ κενὸν ἔβησα. οὐτε ἴψ' ἔχρησα τὸ τὸ μακαρίου νοῦσα. hoc est: Animaduerte quid & mihi uisum sit: neq; enim datum fuit quæ ipsius sancti sunt considerare, Chrysostrōmū intellegens, propter quod & Iohānis nomē in margine additum erat. Satis itaq; ostendit Oecumenius se collectorem esse commentariorū in omnes epistolas, non tamen ullā alibi fecisse sui ipsius mentionē, eo q; in illis natus esset integrum Chrysostrōmi exemplar. Rursum huius enarratio ponitur frequentius post aliorū explanationes, reddendo interdū causam eorum quæ præmissa erant: addendo etiā non raro, Mihi quoq; ita uidetur posse dici: Quid si & hoc modo dicatur: Iuxta hūc intellectū quē & diuus Iohānes suscipit: Aut etiā Cyrilli seu Basiliij aut cuiusuis aliorū nomina citat. Porro hæc plurimis locis uidere est, quorū nonnulla hic recēsebinus. Ad Roma. quinto ad ea uerba, Peccatū non imputatur ubi non est lex. Capite nono ad ea uerba, Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen. Prime ad Corinthios. 6. quum dicitur, Qui scortatur, in corpus suū peccat. Capite. 7. De uirginibus præceptū domini non habeo. Capite. 15. Quū tradiderit regnum deo & patri. Et eodē: Vt sit deus omnia in omnibus. Ad Ephe. 2. Iuxta principem potestatis aeris. Cap. 4. A quo totum corpus quod coaptatur & cōpingitur. Capite. 4. Sol non occidat super iram uestram. ubi ait: Quosdā audiui ita

ui ita interpretātes. Secundæ ad Theff. 3. Porro dominus dirigat corda uestra. Ad Heb. 10. Umbram habens lex futurorū bonorū. Ca. 12. Qui pro gaudio sibi proposito: aliis quoq; locis innumeris. Quū igitur hinc luce manifestius sit Oecumeniū Paulinarum epistolarum collegisse commentarios, arbitramur idē ipsum fecisse in Acta Apostolorū & in Catholicas epistolas, quāquā nec ibi suum nomen addiderit: quum eiusdē omnino sint phrasis, nisi quòd ibi pauciores habuerit quos imitaretur, quorū etiam nomina uix unquā in Græco exemplari addita inuenimus, nec in literæ contextu nec in margine. Nūc itaq; clarissime ac Reuerendissime Georgi, obsecro te ut hosce nostros labores, qui tuis auspiciis in lucem prodire conantur, læta atque exporrecta fronte suspicias. Id aut ut facere auderem, partim mihi persuasit tuorum morum uno omnium ore prædicata integritas, cum admirabili prudentia pariq; humanitate coniuncta, partim uero incredibilis quidā, quem nō obscure præ se ferre uisa est tua amplitudo, erga huiusmodi autores amor: partim quoq; talis erat singularis ac gratuitus tui in me fauor, cognitaq; tuæ erga me uoluntatis propensio, ut nihil me tibi nō debere ingenuè faterer. Hoc etiā potissimū nomē, quòd quū è tuis ortus sim ditionibus, singuliq; suum principē recens patriam ingredientē munusculo quopiā, quod obsequiosum testetur animū, excipere soleant, ego nequaquā uacuis manibus accedere debui. Quod si serā uideatur gratulatio, nō ob id reprehēdi debet, quū dilata sit uergeti ac probata omnibus causa. Nemo enim probasset opinor, si præcipitanter, ut tuæ amplitudini gratularer in tempore, factum hunc seu abortum potius, im-

maturum abiicissem, aut à me abire permissem. Porro quo nunc munere apud tuam celsitudinem maiorem me gratiam initurum cōsiderem non erat, quàm si utilissimos hos, imò propemodum necessarios commentarios ei potissimum consecrarem, qui nō modo singulari præditus est pietate, sed præter omne genus doctrinæ tanta quoque dicendi facundia ac eloquētia, quantæ uel ab eius generis hominibus requiri potest maxima, qui omnem ætatem in literis consumpserunt. Accedunt ad tantam præstantissimarum artium doctrinam, & ceteræ uirtutes dignæ magno principe. Iustitia in imperio, pacis tuendæ cura, magnitudo animi, pietas, studium iuuandæ ac ornandæ religionis Christianæ, clementia, ac bonitas eximia. Hoc principe duce quid poterit esse aduersi, si cum uirtute omnia sequenda sunt? Nemo in illo quicquàm inconsultum metuat, prudentissimus est. Nemo insolentiam animi cogitet, modestissimus est. Nemo iniuriam timeat, æquissimus est. Bene merentes sua confirmabit humanitate: languidos excitabit industria: improbos seueritate compefcet. Ceterè huiusmodi omnino requirebatur, qui infœlicissimis ac seditiosissimis hisce temporibus celeberrimæ ecclesiæ præficeretur, amplissimæq; ditionis habenas ea prudentia, eaque doctrina moderaretur, ouesque à truculentis penè luporum faucibus eriperet, nempe qui in uariarum ecclesiarum moderatione iam probatus esset. Siquidem tranquillo mari quilibet nauarum uectoremque gubernare potest: at ubi seua fuerit orta tempestas, ac turbato mari rapitur uento nauis, tum uiro ac gubernatore opus est: & qui ante omnia duo hæc Platonis præcepta teneat, quæ Cicero dicit necessario adesse

adesse his oportere, qui omnino reip. profuturi sunt. primum ut ciuium utilitatem sic tueantur, ut quicquid agunt ad eam referant, obliti commodorum suorum. Neque enim idem principem decet quod priuatum. Atque hinc est quòd Pelopidas uxori quæ ad bellū proficiscentem muliebriter rogabat, seruaret seipsum. Alij inquit ut isthuc faciant monendi sunt: nam princeps ac dux hortandus est potius ut seruet ciues. Alterum est ut totum corpus reipu. curent: ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deferant: nam id seditionis maximiq; disidiij ac inuidentiæ caussa esset. Verum neque ego is sum, qui, ne dicam tibi, sed nec alij cuius cōsiliū dare possim, neque tu is es cui opus sit illud à quoquam expectere. Tu tibi in omnibus monitor dandus es: tuis cōsiliis, diligentia ac industria relinquendus. An nos timeamus ulla te parte arctissimā æquitatis regulā trāsiturum? facturū aliquid te tuisq; maioribus, ac regali tua prosapia indignū, aut à tuis moribus alienum? nēue ab honestissimis uitæ rationibus aberres? Vnde hic nobis metus, aut quid de te non debemus nobis polliceri? qui non modo ueterum laudes splendorēque prioris ætatis, sed & ingenia laudantium uirēsque superasti. Quapropter his relictis, quæ & ego frustra eloqui tentarem, & tu inuitis aut obturatis potius auribus exciperes, Deum optimum maximumque precor, te nobis, imò patriæ ac communibus studiis diutissimè seruet incolumem. Datū Louanij in collegio Theologico, Anno à partu uirgineo 1545. pridie Calendæ Apriles.

CANDIDO LECTORI.

Rursum in huius operis exordio præmonendus mihi es candide Lector, eundem quem in priori tomo ordinem nos seruasse adnotandorum numerorum capitum, tam iuxta Græcos, quem hic auctor obieruauit, quam iuxta Latinos, quem nos quippiam citantes, aut aliud notantes semper sequimur, quum nullam facimus Græcorum capitum mentionem. Itaque initio statim cuiusque faciei positus numerus, Latinorum est: qui verò maiusculis literis supra ipsos pagine versus describitur, Græcorum. Rursum ubi bibliorum locus quispiam fuerit in contextu citatus, aut ad ipsum quoquo modo allusum, nec tamen in opposito margine additus est Latinus capituli numerus, ad eundem qui paulo ante citatus est locum recurrit, nolimus enim frustra idem eiusdem voluminis caput iterato ponere. Quinetiam quum variorum eiusdem voluminis capitum consequentiue dicta citant, posito semel duntaxat voluminis nomine, numeros capitum simul adiunximus, eo quo illa citantur ordine. Præterea eandem hic mihi dari veniam precor, quam in Euthymio postulauit, quod voces quasdam non vitauerim à quibus abhorrent nonnulli nostro hoc politiori seculo: nempe Saluator, Saluare, Compassio, Dispensatio, ac similes, ne si exactiores substituerem, quæ sacrarum scripturarum studiosis non adeo trita essent, Lectorem quoquo modo remorari videremur. Ad hæc quum Græcum exemplar singulorum argumenta capitum initio cuiusque libri, aut epistolæ recēseret, maluimus singula singulis capitibus præfigere, ne ad dinoscendum capituli argumentum, necesse tibi foret subinde ad libri initium recurrere. Quapropter etiam nonnunquam coacti sumus partes textus aliter quam in Græco essent exemplari diuidere: quum ibi cōtinuato textu, in margine duntaxat noui capituli numerus annotaret. Nonnunquam etiam ne textus adeo mutilus aut minutatim cōcisus videret, plures cōiunximus periodos, quæ in Græco exemplari diuisæ erant, potissimum in epistola ad Romanos & in Apocalypsi, qui libri in hoc à cæteris maximè dissidebāt, ubi tamē diuisas huiusmodi sententias cōiunximus, ad singularum enarrationem rursum eas, aut ex integro, aut in parte repetimus. Nonnunquam vero hanc fecimus

EPISTOLA AD LECTOREM.

mus unionem, eo quod permixtam partes huiusmodi variarum periodorum non suo ordine explicabant: quod adeo frequens erat, ut huic malo non ubique remedium præstiterimus: ideoque hic te admonemus, ut si quando sententiæ alicuius explanationem requiras, etiam præcedētis clausulæ enarrationem perlegas. Sæpius enim ubi quispiam citatur auctor, & præsertim Photius, non eam duntaxat literæ partem quæ proposita est declarat, sed ea etiam quæ subsequuntur. Ne id quoque temerè à nobis factum existimes, quod nonnunquam Pauli, Lucæ, aut Iohannis literam non modo satis modo verterimus, id enim facere coacti sumus, ut scholariorum respectum haberemus: alioqui si reliquos sequuti fuissetemus interpretes, scholia in huiusmodi locis nulli seruissent proposito. Huius quoque te admonitum velim, quoties locum quispiam in his ex veteri citatur instrumento, hunc iuxta versionem Septuaginta referri, utpote qui Græcè scripserunt, hi autem collectores Græci tantum erant: qui etiam non raro sensum magis citant quam verba: aut, quod mihi magis videtur, ex memoria citant, quæ, utpote labilis, etiam doctissimos nonnunquam fallere solet. Denique id etiam animaduerte, quod tantum nostris temporibus hi seruiant commentarii, qui plurimis in locis indicant breuius, quæ Pauli verba variis obstant hæresibus, illasque confodiant. Accipe itaque Lector candide ac si uere felicitibus auspiciis prædā quam ex Græcorum bibliothecis tuis uisibus primi adueximus: quæquam huius pars (ut verum fatear) nempe in epistolam ad Romanos, ante aliquot annos erepta fuerat, Iohanne Loniceo interprete, uerum mutila admodum ut quæ ne tertiam quidem partem haberet eorum quæ nunc in eam epistolam tibi damus: eaque, nescio cuius uitio, satis infeliciter latinitate donata: neque enim interpretem temerè accusare velim: quanquam is etiam in nuncupatoria epistola satis indicat quam non magnificat ea quæ uertat, seseque maluisse in alio uersari argumento. Maiori inquit delectatione in eo uersatus essem, si in scripture scopo, in fide, in Christi meritis, sanguine & morte, atque adeo in iustificatione mansisset firmiter ac cōstanter. Et post pauca Nonnunquam sane bonus hic uir dum Pauli mentem non assequitur, nec respondet per omnia fidei analogie, operibus plus æquo tribuit, ut appareat theologum esse Græcum: quorum sane cōmētaria, quum Christum doceat & in Christi gloriā cōscripta sint, nobis hæc statim sunt cōtendenda:

anenda. Ceterum Christiano potius volupe esse debet, videre & agnoscere quo dono veteres Christum prædicarint. Quamquam autem non parum multi reperiantur, qui citius hunc interpretem diui Pauli sint reiecturi quam lecturi: eorum tamen calūnia minimè mihi probari potest. Cur enim non potius D. Apostoli præcepto obsequimur, Omnia probate, quod bonum est tenere. Hactenus Lonicerus de eo quem vertendum suscepit. Verum nonnulla in primis capitibus loca cōferemus, quæ ipsi nobiscum fuere in Græco exemplari cōmunia, veluti ex ipsius versione liquet, quo & de his & de aliis locis innumeris, quibus non satis inter nos cōuenit, Lector iudicare valeat: & primum Græca ponem, deinde nostram versionem, ac tertio Loniceri verba. In primis sup illa primi capituli verba, Ad obediendum fidei, vbi ait interpres και γαρ ου δε πολυπραγονειν γεννησιν και ουσιαν θεου, αλλα μονον υπακουειν. Quod nos ita reddidim: Neque enim oportet dei generationem vel substantiam curiosè scrutari, sed tantum obedire. Ipse verò sic habet: Et enim non oportet variis occupari rebus eum qui filij dei generationem & essentiam nouisse velit, sed solummodo verbo obedire. Eodè capite sup illud, Inuisibilia enim ipsius ex creatione mundi operibus intellecta cōspiciunt. Græca: τα αρατα γαρ φησιν, οιοι & γυγελοι και αι αλλα ασωματοι ουσια, ποια ταυτα: τα απο κτισεως υδου εις γενεσιν παραχθεντα. Nostra versio: Si quidem inuisibilia, ait, puta angeli ceteræque substantiæ incorporæ: quænam sunt hæc incorporæ? quæ ex creatione mundi ad esse perducta sunt. Lonicerus: Inuisibilia enim inquit. qualia nam hæc? Quæ à cōdito mundo ad generationem rerum peracta sunt. Statimque postmodum vbi Græca habet, τω παραγωγεινω εις γενεσιν: Nostra versio: Ea quæ ad esse perducta sunt. Lonicerus: Quæ generationis via perducta sunt. In fine capituli sup ea verba, Non solum faciunt, verumetiam assentiunt perpetratibus: vbi Græcus Isidorus retulit quosdam aliter legere, ac cōcedere deprauatos esse Græcos codices, tademque subiungit, γω ουτε ημαρτησιν εν τωτου φησας τα αποσολικα βιβλια, ετε καταδραμεν τω μη νενοκητων φρασας, τοις εν τω εφομενοις επι τρω τω ψαρον. φημι τοινυν, ετι επειδ η του πλημμελεω το υπαινευ του πλημμελουστας πολλα εργα λεωτερον εσι και μεζον εις κολατεις λογου ενδως ερητου, ου μονον αυτα ποιουσιν, αλλα και συνενδοκουσι τοις παρασεν-
σιν.

σιν. Nostra versio: Ego autem neque in hoc deprauatos esse codices apostolicos asserens, neque cum his qui non intellexerunt cōcedere volens, lectoribus isthuc iudicandum permittam. Dico ergo, quod quum eos qui peccat collaudare longè operosius sit, ac magis ad supplicij rationem motum habeat quam peccare, merito dictum est, Non solum ea faciunt, verumetiam assentiunt perpetratibus. Lonicerus: Ego verò neque errasse existimans apostolicos libros, neque assentiens illis qui non assentiunt sunt mentem Pauli, lectoribus isthuc iudicandum permittam. Cetero igitur quod simulatque delinquentes commendare dum delinquit, sit multo molestius ac maius quam delinquere, merito hæc castigationis ratione dictum est, Non solum ea faciunt, verumetiam agētibus assentiunt. Et quamquam in margine dicat se fideliter reddidisse quod Græcum exemplar habebat, ex ipsius tamē versione satis liquet eodè modo quo & nos Græca legisse: verum, quum ea aliter intellexerat, quedam immutasse, alia verò addidisse. Item sup illud, 7. cap. Noui quod non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Græca, το αυτεφοσιον θελει δεξαι και οτι ο ανθρωπος κυριος της επ αμφω τδ οτι αγαθδ και κακου εσπης. φησιν ουμ ουκ οικει εν μοι το αγαθον: ον αποκειληρωμνον η ανανητητι παραμεινον μοι εχω το πρστην τα αγαθα, ωσε και προς βιαν αφηλειν με τω κικωμ: τουτο γαρ δικησις, η εις αι διαμονη, η οι ου εχθλις. Nostra versio: Arbitrij libertate vult ostendere, quodque homo dominus sit potestatis ad utrumque: tam bonum quam malum. Ait ergo: Non habitat in me bonum: non mihi forte datum, aut necessitate quadam apud me permanens habeo vt bona operer, ita vt vi quadam abstraheret me à malis. Nam ea dicitur habitatio, perpetua videlicet permanentia ac veluti residetia. Lonicerus: Libertate vult ostendere, neque quod homo non sit dominus ad boni malique momentum. Dicit itaque, Non habitat in me bonum, non est certum, neque necessario apud me permanet, vt possim bona persequi: imò natura mea adeo corrupta est, vt vi quadam ad mala me perahat. Id enim est veluti habitatio assidua perduratio, & veluti cōfessio est ac residetia. Ex horum deductione satis apparet non esse typographi vitio additum aduerbiū negadi Non, initio huius particule: & etiā ex eo quod in margine annotauerit: Aduersus liberum arbitrium: Quum autem non satis caperet Græca, addidit, Non: & infra, Imò natura mea adeo corrupta est, quod puta-

EPIST. AD LECTOREM.

q̄ putaret id exigi p̄pter verba sequentia ὡς τε καὶ πρὸς σὺν
 εὐφραδίην με τῶν κλητῶν : q̄ p̄perā intellecta vertit, Vt vi qua-
 dā ad mala me p̄trahat. Hæc alij prauæ mētis potius esse di-
 cerent quā ignorātiē: tum p̄pter ea quæ sup̄rā recitata sunt
 ex nūcupatoria ipsius ep̄stola, tum p̄pter alia quædā eiusmodi:
 di: vt q̄ nō nulla reliquerit ad illa Pauli verba sc̄cdo capite:
 His quidē qui secundū tolerātiā boni operis &c. vbi Græca
 habēt: εὐ γὰρ μόνον ἡ πίστις ἀρκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἔργων χρεία ὑπο-
 μνήμῃ ἢ ἔπιπαι, γενναίως ἔχειν διδασκεῖ πρὸς τοὺς παρρη-
 κούς. hoc est: Neq; enim sola fides sufficit, sed & opera sunt
 necessaria. Quum autē dixit Tolerātiā, docet vt aduersus tē-
 tationes & afflictiones strenuē se habeāt. Ipse verō relictis
 priorib; verbis de fide & opib; suā versionē à sequētib; inci-
 pit, hoc modo: Tolerātiā dicēs, docet vt sese strenuē aduersū
 tētationes gerāt. Et mihi quidem faciliē p̄suadebit priora illa
 verba desiderata fuisse in suo exēplari, vt quod tertiā vix dū
 partē habuerit eorū quæ ex nostro vertimus: at vereor ne id
 aliis p̄suadere nō possit, eo q̄ in proemio dixerit, bonū hūc
 virū dum Pauli mētem nō assequit, nec respondet per omnia
 fidei analogiæ, operib; plus equo tribuere. Ego tamē eo sum
 p̄p̄sitor animo, vt hæc illi cōtigisse credā, q̄ aliis reb; occu-
 pato, nō vacauerit exactius hæc p̄derare: nec tantū studij
 sacris literis ac reb; theologis impendere potuerit, quā
 illi qui nullis aliis distracti studiis, toti his incumbūt. Cete-
 rum priusquā ad ipsam accedam enarrationem, primum lo-
 ca quædam subiiciam, in quibus dissidebat nostrum exem-
 plar ab his quæ vulgō circumferuntur Græcis exemplarib;:
 quo tamen non raro factū opinor librariorum aut typo-
 graphorum incuria, quod nec vulgatæ editioni conformis
 esset eiusmodi lectio, nec bibliis Complutenſibus, de quibus
 in Euthymio feci mentionem in ep̄stola ad lectorem. Nō-
 nunquam ergo quum apertū viderem in exemplari men-
 dum, nulla facta aut hīc aut circa eum locum rei mentione,
 restitui vt oportuit : aut vbi operæpretium videbatur, id in
 margine annotari curavi, & idcirco ea loca hīc nō subiiciā.
 Porro non decreuimus annotare loca (quemadmodum nec
 in Euangelia fecimus) quibus & hæc nostrum & alia Græca
 exemplaria dissideāt, à vulgata editione Latina: quod id ex
 variis aliis interpretibus quisque petere possit.

LOCA

LOCA QUÆDAM IN QUIBUS NO-
 strum exemplar alio modo habet, quā ea quæ
 vulgō circumferuntur Græca exemplaria.

¶ Actorum quinto capite (iuxta Latinorum semper suppu-
 rationem) Non (potentius) dissoluere. Habet enim δύνασθε
 per futurum, non δύνασθε, id est potestis per presens. Et ita
 legisse videtur, qui vulgatam dedit editionem.

Cap. 12. prope finem. Barnabas autem & (Saulus) reuerſi
 sunt, Habet enim σαῦλος non παῦλος. Faciunt nobiscum &
 Complutenſis editio (Græcam semper dicimus) & vulgata.
 Vnde & Hieronymus ait ipsum accepisse nomen Paulus à
 conuerso Sergio Paulo, de quo sequenti cap. 13.

Cap. 14. circa finem. Et inde soluerunt (Miletum) vnde
 erāt traditi gratiæ dei. Et huius etiam mentionē facit in cōmē-
 tario, quanquā probat magis vt legatur Antiochiam.

¶ Initio sexti capituli ad Romanos, Manebim; in peccato, =
 Non addebat ἵνα ἢ χάρις πλεονάσῃ. i. vt gratia abūdet, quod
 tamen ausi sumus restituere, iudicantes librarij aut typogra-
 phi negligentia omissum, quum id haberent oīa alia quæ vi-
 dere contigit exemplaria.

Cap. 8. Scimus quod omnis creatura cōgenescit (vñ cum
 filiis) addit enim τῶν τέκνων.

¶ Primæ ad Cor. 4. Et tūc laus erit, à deo. Neq; em̄ additur
 ἡ χάρις. i. vnicuiq;. Et hoc etiam modo reperit in cōmentario.

Cap. 5. Expurgate, vetus fermentum. Neque enim addit
 ὄψιν, id est igitur, sicut nec vulgata editio.

Cap. 7. Aut quid nostri vir vtrius vxorē saluabis (an non?)
 Nam habet ἢ μή, & non εἴ μή, id est nisi. Et in commentario
 multis suam lectionem declarat. Siquidem alius oritur ex ea
 lectione sensus.

Cap. 12. Scitis quod (quum) Gentes essetis. Quanquam em̄
 in textu additum non sit ὅτε, id est quum, videtur tamen ne-
 gligentia omissum, quum in commentario semel, atque ite-
 rum illud repetat. Et ita habet Complutenſis editio ac vul-
 gata. Eodem etiam modo legisse videtur Theophylacti iu-
 terpres ac Ambrosius. Itaque & nos illud restituimus.

Cap. 15. Indies morior per (vestrā) gloriationē. Habet em̄
 ὑμετέρων secunda persona, cum editionibus Complutenſi
 †† ij ac vul-

ac vulgata. Sic etiam legerunt Chryostomus ac Photius, quos noster scholiastes adducit, & inter Latinos Hierony. Auguft. Ambro.

¶ Secundæ ad Cor. 1. Per multos gratiæ agantur pro (vobis) Nam & in litera & in commentario habet ac declarat ἡμῶν secunda persona. Sic & Complutenſis editio: & Chryſoſto. Theophy. & Ambro.

¶ Ad Galatas cap. 3. Quotquot (in Chriſtum) baptizati eſtis. Nam additur εἰς Χριſτόν. Faciunt nobiſcum & exemplar Cōplutenſe & vulgata editio.

¶ Ad Ephesios cap. 1. In omni benedictione ſpiritali in cœleſtibus (per) Chriſtum, ſive (in) Chriſto. Nam additur præpoſitio ἐν. Faciunt nobiſcum & Complutenſis editio & vulgata.

Cap. 3. Quæ ſit (diſpenſatio) myſterij. Neque enim habet κοινωνία, id eſt communio, ſed διανομία: ſicut & Complutenſe exemplar & vulgata editio.

Cap. 6. Et galeã ſalutaris (accipiendo) Habet enim δέξασθαι per infinitivum: quod mendum non eſt ex commentario manifeſtum eſt.

¶ Primæ ad Theſſa. 2. Sed fuimus (parvuli) in medio veſtri. Habet enim & in litera & in commẽtario νήπιοι, non ἡπιοι, id eſt placidi. Nobiſcum legit qui vulgatam dedit editionẽ.

Cap. 3. Et conſolaretur vos de fide (veſtra) Habet enim ὑμῶν ſecunda persona. Sic & Complutenſis editio & vulgata. Quodque ita legendum ſit ex eo liquet, quod ſtatim ſubjungitur Miſi ad cognoscendum fidem veſtram.

Cap. 5. Pacem habete in (vobiſiſ) Habet enim ἐαυτοῖς reciprocum, nõ αὐτοῖς ſimplex relatiuum, quum etiam alius oriatur ſenſus. Sic & Complutenſe exemplar.

¶ Primæ ad Timoth. 1. A deo patre noſtro & (Chriſto Ieſu) domino noſtro Non, Domino Ieſu Chriſto domino noſtro. Faciunt nobiſcum & Complutenſe exemplar, & vulgata editio.

Eodem. Quæ quæſtionem magis præbent quàm (gubernationem ſive diſpẽſationem) Habet enim διανομίαν, quod etiam ex commentario patet, non ἐπιδομίαν, id eſt ædificationem. Facit nobiſcum editio Complutenſis.

Cap. 5. Hoc enim, acceptum eſt coram deo. Non additur ante

ante dictionem Acceptum, καλὸν κῆρ, id eſt honeſtum ac. Hoc modo legiſſe videtur qui vulgatam dedit editionem.

¶ Secundæ ad Timo. 2. Diſcedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen (domini) Nam habet κηρις, & non χρις. Conformiter nobiſcum legunt & Complutenſe exemplar & vulgata editio.

Cap. 4. in vltimis epiſtolæ verbis. Gratiã (nobifcum) Nam habet μεθ' ἡμῶν prima perſona, quod etiam ex commentariis patet. Sic & Chryſoſtomus & Theophylaſtus.

¶ Ad Titum cap. 2. Nihil habens quod de (nobis) dicat mali. Rurſum ἡμῶν prima perſona. Sic & vulgata editio.

¶ In epiſtola ad Philemonem. In agnitione omnis boni quod eſt in (nobis) erga Chriſtum Ieſum. Rurſum ἡμῖν prima perſona. Et ita habet exemplar Complutenſe.

¶ Ad Hebræos cap. 9. Habebat itaque etiam prius illud (tabernaculum) Addit enim σκηνή.

¶ Iacobi cap. 2. Oſtende mihi fidem tuam, & ego oſtendam tibi ex factis meis fidem meam. Non enim additur priore loco ἐν τῶν ἔργων σου, id eſt ex operibus tuis, Id tamen addit etiam editio Complutenſis.

Cap. 4. Et non accipitis id propter quod, poſtulatis. Habet enim ὅτι εἰ ἐπιταθῆ ὑμᾶς, non addita negatione μὴ, id eſt non, quod manifeſtius patet in commentario.

Cap. 5. Pro theſauro recondidiſtis vobis (iram) in extremis diebus: Addit enim ὀργήν, ſicut etiam legit is qui vulgatam dedit editionem.

¶ In epiſtola Iudæ. His qui in deo patre (dilecti) ſunt. Habet enim ἡγαπημένοις, non ἡγιασμένοις, id eſt ſanctificatis Pariter legunt nobiſcum, & Complutenſis, & vulgata editio.

¶ Apocalypſis cap. 1. Ego ſum Α & Ω, dicit dominus deus. Non additur ἀρχὴ καὶ τέλος, id eſt principium ac ſinis, nec in exemplari Complutenſi. Porro ſcholiastes legiſſe videtur additum πρῶτος καὶ ἔσχατος, id eſt primus ac nouiſſimus, quum id ſcholiis explicet: quod vltimo cap. & nos habemus & cæteri omnes.

Cap. 2. Et inueniſti eos mendaces, & patientiam habes: & ſuſtinuiſti propter nomen meum, & labore non defeciſti.

†† iij Aliorum

Aliorum verò Græca sonant: Et inuenisti eos mendaces, & sustinuisti, ac patientiam habes, & propter nomen meum laborasti, nec defecisti. Complutenſe exemplar hæc omnia paulò aliter habet, quàm alia quæuis lectio.

Eodem. Quod est in paradiso dei (mei) Additur enim μου. Simili modo legunt & Complutenſe exemplar & vulgata editio.

Eodem. Et non negasti fidem meam, in diebus, quibus Antipas testis meus fidelis &c. Siquidem post fidem meam, non habet conjunctionem καὶ, id est &. Rursum post Diebus, non habet μου, id est meis. Et utrobique conformiter nobiscum habet editio Complutenſis.

Eodem. Qui docuit (Balac:) Habet enim πῦρ βαλακ, & non οὐ πῦρ βαλακ, id est in Balac. Rursum infra. Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum (similiter.) Nam habet ομοίως, & non ὁμοιωθῶ, id est quod odi. Resipisce (itaque) Additur enim οὐμ. Cōplutenſis editio nobiscum habet in duobus prioribus: quanquàm sequentibus iungat dictionem ὁμοίως, id est similiter: & ita non addat dictionem οὐμ, id est itaque. Et conformiter is qui vulgatam dedit editionem.

Eodem. Quod permittas mulierem (tuam) lezabel que se dicit (prophetissam) Siquidem habet σοῦ, & προφητιμ per ἰῶτα in vltima. Nobiscum utrobique facit exemplar Cōplutenſe.

Eodem. Et dedi illi tempus ut resipisceret (& non vult resipiscere) à scortatione sua. Habet nāq; καὶ ἔβαλε μετανοῦσαι. Et deinde sequitur illa particula, ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς, id est à scortatione sua, & non præponitur. Neque etiam exprimitur ἐγὼ ante verbum βάλλω, id est mitto. Per omnia nobiscum faciunt Complutenſis & vulgata editio.

Cap. 3. Non enim inueni opera tua plena corā deo (meo) Additur enim μου. Sic & Complutenſis & vulgata editio.

Eodem (Sed) habes pauca nomina, in Sardis. Habet namque in initio ἀλλὰ, & ante dictiones, In Sardis, non addit cōiunctionem καὶ, id est &. Utrobique faciunt nobiscum Cōplutenſis & vulgata editio.

Eodē. Qui aperit, & nemo claudet ipsum nisi is qui aperit: & nemo aperiet nisi is qui claudit. Habet ei hoc modo ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδὲς κλείσει αὐτὸν ἐν μὴ ὁ ἀνοίγων: καὶ οὐδὲς ἀνοίξει ἐν μὴ ὁ κλείων. Cōformiter in parte nobiscum legit editio Complutenſis,

Complutenſis. Verum loco ἡ habet ὁ, & nō addit finales dictiones ἡ μὴ ὁ κλείων. Itaque hunc illa sensum reddit. Qui aperit & nemo claudit ipsum: qui non aperit & nemo aperiet.

Cap. 4. Et de throno (egrediuntur) Habet nāq; per præsens & compositum ἐκπορεύονται, non per imperfectum & simplex verbum ἐπορεύοντο, id est procedebant. Facit nobiscum exemplar Complutenſe.

Eodem. Dignus es domine (& deus noster sancte) accipere gloriam. Additur enim καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ ἄγιος. Et in hoc cōcorditer nobiscum legit editio Complutenſis. Statimque infra: Et propter voluntatem tuam (erant) & creata sunt. Nam habet ἡ σὰν, non εἶσι, id est sunt. Et in his facit nobiscum qui vulgatam dedit editionem: nisi quod in priori non addit καὶ ἄγιος, id est & sancte.

Cap. 5. Et ego flebam multum, quia nemo dignus esset inuictus aperire, librum, neque aspicerere illum, Nō enim addit καὶ ἀνεγνώσκω, id est & legere. Similiter legit & is qui vulgatam dedit editionem.

Eodē. (Et erat numerus eorum myriades myriadam) & millia millia. Præmittit nāq; καὶ ἡ ἢ ὁ ἀριθμὸς ἀντὶ μυριάδες μυριάδων. Cōformiter legunt & exemplar Cōplutenſe & vulgata editio, nisi quia hæc non addit, Myriades Myriadum.

Cap. 6. Veni & vide, Et ecce equus pallidus. Neque enim additur καὶ εἶδον. i. Et vidi. Neque præcedens verbum erat εἶπε, sed ἴδε. Statimque infra nō habebat ἀνολήθει μετ' αὐτοῦ. i. sequitur eā, sed per imperfectum ἠκολούθει αὐτῷ. i. sequebatur eā. Rursumque verbum ἀποκτείνω. i. interficiēdi, nō sequebatur immediate dictionē ἐξυσία, sed præcedebat immediate illā particulā ἐν βομφαλί. i. in gladio. Multa quidem sunt huiusmodi minuta, quæ in Apocalypsi diuersa ab aliis editionibus habentur: nusquā tamē est in sententia varietas. Idcirco cōtenti alii quot annotasse loca, ne nostra temeritate putaremur immutasse, reliqua silentio præteriuimus, Complutenſis vero editio cuncta hoc loco legit paulò immutata.

Eodem. Et propter testimonium (agni) quod habebant, & (clamauerunt). Addit enim ἀγνὸς. i. agni: & habet ἐμραξαν non ἐμραζον, id est clamabant per imperfectum. Utrobique facit nobiscum exemplar Complutenſe.

Eodem. Dictumque est eis ut requiescerent adhuc ad tem

pus, donec & cætera. Non additur *μικρόν*, id est modicum nec in editione Complutensi.

Cap. 7. Salus (deo nostro) qui sedet super thronū, & agno. Habet enim τῷ θεῷ ἡμῶν post dictionem ἡ σωτηρία, & νό τῷ θεῷ ἡμῶν post dictionem τῆ θρόνῳ: nā ita legēdo hic esset sensus: Salus sedēti super thronum dei nostri. Faciunt nobiscum & exemplar Complutense & vulgata editio.

Et (lauerunt) stolas suas & dealbauerūt, in sanguine agni. Habet enī ἐπὶ λυναν, νό ἐπὶ λᾶτυναν. i. dilatauerunt. Et in hoc faciunt nobiscum & Complutensis & vulgata editio. Porro mendum esse opinor quod post Dealbauerunt, non addatur αὐτὰς. i. eas. Mihi tamen non probatur quod alia Græca exemplaria ibi rursus repetant σόλας αὐτῶν, id est, stolas suas.

Eodem. Et deducet eos ad fontes aquarum (vitæ) Habet nanque ζωῆς, & non ζωσας, id est viuos. Cōcordat nobiscum, & Complutensis editio & vulgata.

Cap. 8. Factaque sunt, tonitrua & fulgura, Non enim additur aut primo loco φωνῶν, id est voces, aut postremo καὶ σεισμῶς. id est & terræ motus. Sed vtrunque opinor esse mēdum, quum illa habeant omnia quæ videre contigit exemplaria.

Eodem. (Et tertia pars terræ exusta est) & tertia pars arborum concremata est. Præcedit enī καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκαῖν. Ita quoque habet Complutense exemplar.

Eodem. Et vidi & audiui vnam (aquilam) volantem. Habet enim ἄετῆ, non ἄγγελον, id est angelum. Faciunt nobiscum & Complutense exemplar & vulgata editio: & in hoc nomine magnam facit vim in scholiis.

Cap. 9. Et data est ipsi clavis putei abyssi, Et ascendit fumus de puteo sicut fumus fornacis (ardentis) Non habet καὶ ἦνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου, id est, Et aperuit puteum abyssi. Et infra non habet μεγάλῃς, id est magna, sed καλομένης, id est ardētis. Et in hoc posteriore facit nobiscum exemplar Complutense: Nam prius opinor esse mendum propter causam frequenter dictam.

Eodem. Et super capita earum tanquam coronæ (aureæ) Habet enim χρυσοί, non ὅμοιαι χρυσῶν, id est similes auro. Et hoc etiam modo legit editio Complutensis.

Eodem.

Eodem. Et habent caudas similes scorpionum & aculeos: & in caudis suis habent potestatem lædendi homines. Habet enim καὶ ὃν ταῖς ουραῖς αὐτῶν, θρουσία ἔχουσι ἀδικῆσαι. Non autem sicut alij καὶ κέντρα ἢ ἢν ὃν ταῖς ουραῖς αὐτῶν, καὶ ἡ θρουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι τοὺς ἀνθρώπους: hoc est, Et aculei erant in caudis earum, & potestas ipsarum lædere homines. Statimque infra, ἔχουσαι, id est habentes, non autem καὶ ἔχουσι, id est & habent. Facit in vtroque nobiscum exemplar Complutense.

Eodem. (Non) resipuerunt. Habet enim οὐ, & non οὐτε, id est neque. Nam sic maneret sensus omnino dependens ac suspensus. Nobiscum legit editio Complutensis.

Cap. 11. Vbi & dominus (eorum) crucifixus est. Habet enim αὐτῶν, non ἡμῶν. Ita habet & exemplar Complutense & vulgata editio.

Eodem. Et (audiui) vocem magnā de cælo dicentem ipsi. Habet nanque ἤκουσα, non ἤκουσαν, id est audiverunt. Et paulo post: Et in illo (die) factus est terræ motus magnus. Siquidem habet ἡμέρα non ὥρα, id est hora. Vtrobique nobiscum legit editio Complutensis.

Eodem. Factum est regnum mundi & domini nostri Iesu Christi. Habet enim ἐγένετο ἡ βασιλεία τῶ ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. Nam alia exemplaria pluraliter legunt, Facta sunt regna mundi domini nostri & Christi eius. Complutensis verò editio legit quidem singulariter, verum in cæteris refert verba sensumque aliorum.

Cap. 13. Et data est ei potestas committendi (prælium) menses quadragintaduos. Additur enim πέντε μῶν, etiā in Complutensi exemplari.

Eodem. Et seducit (meos) qui habitāt in terra. Addit enim ἐ μὸς: idque in præcedenti scholio declarat. Sic & in editione Complutensi.

Eodem. Vt (dent ipsis characteres) Habet enim δῶσονται & χαραγματα, vtrunque pluraliter. Sic & Complutensis editio, quæ habet adhuc apertius per subiunctium verbum δῶσται. Alij vero ἵνα δῶσται χαραγματα, id est vt det characterem.

Cap. 14. Hi (à Iesu) empti sunt ex hominibus. Addit enim ὑπὸ ἰησοῦ. Statimque infra: Et in ore ipsorum non est in-

est inuentum (mendacium) cum vulgata editione. Nam habet ψευδος & non δόλος, id est dolus. Statimque loco eius quod communiter legitur & vulgata habet editio, puta ante thronum dei, habet, οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀκολουθῆντες τῷ θρόνῳ, id est hi sunt qui sequuntur agnum. Porro Complutense exemplar horum loco nihil habet.

Eodem. Et alius (secundus) angelus sequutus est. Additur enim δεύτερος, sicut & in Complutensi exemplari & in scholiis declaratur.

Cap. 15. Et egressi sunt septem angeli habentes septem plagas,, (qui erant) vestiti lino mundo. Non enim adiunctum habet ἐκ τοῦ ναοῦ, id est de templo cum aliis exemplaribus: neque ἐκ τῆς οὐρανῆς cum Complutensi. Postea vero addit καὶ ἡσασιν, id est & erant.

Cap. 17. Habentes poculum aureum in manu sua plenum abominationibus & immunditiis fornicationis terræ. Habet enim τῶν ἀκαθάρτων τῆς πορνείας τῆς γῆς: non ἀκαθάρτων πορνείας αὐτῆς, id est, immunditia fornicationis suæ. Porro Compluten. habet modo paululum ab utrifque diverso.

Eodem. Videntes bestiam quæ fuit & non est (& aderit). Addit nanque cum Complutensi καὶ παύσει.

Cap. 20. Et apprehendit draconem serpentem antiquum qui est diabolus & Satanas (qui seducit orbem uniuersum). Addit enim cum Complutensi ὁ πλανῶν τὴν δικουμένην γῆν.

Cap. 21. Et ipse deus cum eis erit,, (Et cessabit) omnis lachryma. Primum enim non addit θεὸς αὐτῶν, id est deus eorum. Deinde non habet, ἀλεξεῖ ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον, id est absterget deus omnem lachrymam: sed ἀλεξεῖ πᾶν δάκρυον, id est deficiet vel cessabit omnis lachryma.

Eodē. Ecce (ecce) noua facio omnia. Geminat enim ἰδοὺ. Vereor tamen ne mendum sit.

Cap. 22. (Factus sum) ego A & Ω. Habet enim γέγονα ἐγὼ ἢ A καὶ τὸ Ω, cum Complutensi editione, & non, γέγονε. ἐγὼ καὶ ἢ A καὶ ἢ Ω. i. factū est. Ego sum A & Ω. Statimque infra: Ei qui vicerit dabo hæc. Nam habet ὁ νικῶν δώσω αὐτῷ ταῦτα: & non, ὁ νικῶν κληρονομήσει πάντα, id est qui vicerit possidebit omnia.

Eodem.

Eodem. Et ambulabunt gentes,, per lucem eius. Neque enim addit σωρομέναι, id est quæ saluæ fiunt. Similiter neque exemplar Complutense neque vulgata editio hoc habent.

Eodem. Et adferent gloriam & honorem gentium in illam (vt ingrediantur) Additur enim ἵνα προσέλθωσιν. Porro id non addit exemplar Complutense. Mirum itaque est vnde id acciderit, vt nunc habeamus hunc librum, omnium qui in sacris continentur literis mendosissimum, quum angelus ipse in hoc solo legatur grauissima comminatus fuisse supplicia, his qui in eo adderent quicquam aut detraherent. Siquidem multa sunt quæ nostrum habet exemplar simul cum exemplari Complutensi, non autem cum reliquis communibus exemplaribus: quædam vero ne cum Complutensi quidem, interdum tamen hæc communia habet cum editione vulgata. Rursum Complutense nonnulla habet sibi soli propria, quædam verò cum communibus exemplaribus & non nobiscum.

INDEX DICTIONVM AC SENTENTIARVM
tentiarum quæ in his commentariis memoratu dignæ uisæ sunt.

Abrahæ pater egressus est de terra Chaldeo-
 rum, quum tamé Abraham factû
 fuisset oraculum 35.C
 Abrahæ facta promissio mul-
 tis modis præter spem e-
 rat. 314.F
 Abraham fidei antesignanus
 fuit 542.D
 Abrahâ quomodo filium per
 parabolâ recepit 735.D
 Abraham variis tēporib⁹ du-
 plicis fidei gessit imaginē.
 105.B
 Abyssus 222.C
 Actorum liber potissimū Pau-
 li gesta continet 3.E
 Actorum liber spiritus sancti
 actiōnes continet, sicut e-
 uāgelium actiōes Christi.
 4.B
 Actorum liber ostendit eorū
 completionē quæ promi-
 serat Christus 4.D
 Actorum libri necessitas fo-
 4.E.F
 Actorum liber potissimū est
 resurrectionis Christi de-
 monstratio 5.D
 Adā non fuit seductus
 654.F
 ἀδης 265.C
 Admirari personas 179.F
 Aduentus domini cur furi ac
 nocti assimilatur 148.B
 Aegyptius seductor quidam
 81.D
 Andreas, decens potētia vel
 condemnatus dicitur 9.E
 Aeneā sanans Petrus non re-
 quisuit an crederet 49.E
 Aetatibus variis cōstituti ipi
 ritualiter 154.D.E
 Aethiopes suorum regum pa-
 trem dicunt esse solem, ma-
 trem vero semper vocant
 Candacēn 45.C
 Afflictiones nec omnes iusti
 nec omnes peccatores su-
 stinent in hoc mundo
 116.D
 Afflictiones ob varias cau-
 sas immittuntur 128.F
 Agabum esse prophetam nō
 aduersatur dicto Christi
 qui ait legē ac prophetas
 cessasse in Iohanne 55.E
 ἀγάπαι 178.F
 ἀγαπητός & ἀγαπήματος
 122.D.E
 ἀγαπητός & ἀγαπητικός
 154.A
 Agnus Christi⁹ dicitur in A-
 pocalypsi velut occisus
 209.C
 ἀγοραῖοι gen⁹ iudicū & ora-
 torum

INDEX

torum 76.F
 Aharoniticum sacerdotium,
 terrenum ac caducū: Chri-
 sti vero cœleste ac sempiternum
 716.E 717.718
 ἀκρίδων .i. locustarum nomē
 unde dicitur 222.E
 ἀλάστον 111.F
 Ambulare in veritate 174.A
 Ananias & Sapphira cur in-
 terempti. 27.D.E
 Anathema duplex 86.C
 Andreas ubi & à quo cruci-
 fixus 1.B
 Angeli cur viri dicantur 9.E
 Angelos .i. dēmones quomo-
 do iudicabimus 410.D
 Angelorū linguæ quæ nā di-
 cantur 451.A.B
 Angeli dicuntur nunc patris
 esse, nunc filij 201.A.B
 Angeli fortis de cœlo descē-
 dentis varia descriptio
 226.F & seq.
 Animalis homo quare nō p-
 cipit quæ dei sunt 397.C
 Animalis homo quis dicatur
 397.C
 Animalis ab anima dicitur,
 sicut ψυχικός à ψυχή
 180.D
 Animabus exutis corporibus
 obstitunt dæmones ne in
 cœlum euolent. 178.C
 Anima sumitur pro vita
 180.D
 Animalia quatuor in Apoca-
 lypsi quid significant
 206.F 210.A
 Animæ dicuntur nauigia
 211.A
 Antiochiæ primū dicti sunt
 Christiani 55.C
 Antichristus probat esse Ma-
 humethes 182.
 Antichristi varia nomina
 241.A
 ἀνθρώποι 76.F
 Apocalypsis quid sit 185.D
 Apollus siue Apelles Corin-
 thiorum episcopus 74.B
 Apostolis quare dicitur, Ac-
 cipite spiritū sanctū, prius-
 quam super eos descendat
 7.D.E
 Apostolorum nomina cū suis
 interpretationibus 9.E.F
 Apostoli variis linguis loquē-
 tes proferebant scitas bre-
 uesque sententias 12.E
 Apostoli variis linguis loquē-
 tes nouerant quæ dicerēt,
 non autem quibus linguis
 13.A
 Apostolos fuisse multo ple-
 nos improbabile erat du-
 plicem ob causam 13.D.E
 Apostoli tanta inter se cōiū-
 cti erant fiducia, ut mutua
 sui condemnatione præ-
 dicationem confirmarent
 538.C.D
 Apostolis vicissim continge-
 bāt læta ac tristitia 28.A.B
 Apostoli, etsi signa ad deum
 referebant, tamē etiam ex
 vita plurimum collauda-
 bantur 28.C
 Apосто-

INDEX

Apostolorū traditiones per manus 79. B
 Apostolorū ordo primus est in ecclesia, deinde prophetarum &c. 450. A
 Apostol' quomodo variis erat odor vitæ ac mortis 485. E F
 Apostoli ac prophetæ non omnia præuidebāt 631. A B
 Apostoli quosdam per se puniebant, alios Sathanæ puniēdos tradebant 652. A B
 Apostoli quomodo non verfabantur per astutiam, nec dolo tractabant verbum 491. C
 Apostoli quomō variis aduersitatibus non frangebantur 492. A
 Apostolos excipiēs quomodo filium ac patrem dicitur habere 172. F & seq.
 Apostoli significātur singulari singulis lapidibus pretiosis portarum nouæ Ierusalem. 269. C & seq.
 Appij forum ac tres tabernæ 94. D
 Aquila volans in Apocalypsi dicitur angelus 221. F
 Arca testamenti continebat ea quæ Iudæos arguerent 722. D
 Aræ Atheniēsi cur inscriptū fuerit I N O T O D E O 71. B
 Arati poetæ de deo testimonium 72. B
 Arma tam dextra quā sinistra sunt iustitiæ & quæ sint illa 499. A
 Arma carnalia ac spiritalia 513. C
 Arma spiritalia 584. F
 Arrogantia differt ab elatione 110. B 111. F
 Audiendi promptitudinē habere debemus 100. A
 B
 Babylon multiplex 257. E
 Baptizari ꝑ mortuis 465. A B
 Barnabas designat latine filium consolationis. 26. D
 Bartholomæus, filius eius qui suspendit aquas interpretatur 9. E
 Bartholomæus ubi prædicauerit ac mortu' fuerit 1. C
 Bellū triplex christiano imminet 652. E
 Bonum operari debēt pontifisum doctores 111. F
 Borboritarum impudentia 177. E
 Byssus quid significet 259. C
 C
 Alceamētum designat mortificationem 39. C
 Carnis affectus legi dei subdi nequit, sed bene homo illum habens 336. F 337. A
 Caro significat carnales concupiscentias 552. E
 Caro

INDEX

Caro quomodo aduersetur spiritui & ediuerso, Ibidē
 Caro aliena quæ dicitur 177. B C
 Castorū insigne in naui 94. C
 Καταβιβίω 617. F
 Ceterum viginti de quibus dicitur in electione Mathiæ, nō erant oēs qui tunc in Christum credebant 10. B
 Chalcolibanum 191. A 197. A
 Character bestiarum in manu aut in fronte 262. F
 Charitatis laudes eximia 451. E F
 Charitas perfecta quomodo foras eicit timorem. 165. C D
 Christi assumptionis initium videri potuit, non finis: resurrectionis verò, ediuerso 8. F
 Christi diuinitatem Apostoli paulatim induxerunt. 5. A B C.
 Christus resurgens non ita versabatur cum discipulis sicut ante passionem, & quare non omnibus apparebat 7. A
 Christus cur præcepit ne discipuli statim ab Ierosolymis discederent. 7. C
 Christus quare videntibus discipulis assumptus est 8. F
 Christus misisse dicitur spiritum sanctum, & de ipso Christo loquitur Iosel fo. 16. B
 Christus in quo similis Moisi 21. E
 Christi vita quomodo eleuata dicitur de terra. 45. F
 Christi corpus neque ante resurrectionē fuit incorruptibile, neque postea corruptibile 60. D E
 Christ' quomodo primus ex resurrectione 90. B 462. E
 Christum quare nō suscipiebant Romani 289. D E
 Christi obediētia fuit nobis efficacior quā Adæ inobediētia 320. F
 Christus corpus nostrum cū affectionib' naturalib' sine peccato suscepit 336. B
 Christ' quomodo pro nobis intercedat 343. C
 Christus quomodo à resurrectione dicitur primum apparuisse Petro, & quomodo duodecim apparuit 460. E F
 Christ' quomō tradit regnū deo patri 463. B C D E
 Christus quomodo dicitur regnare 464. A
 Christus propter multa glorificandus 491. B
 Christus quomodo est imago dei, Ibidem B
 Christus quomodo deum manifestauit 491. D
 Christus quomodo dicitur peccatum 497. D
 Christi infirmitas qualis fuerit 520. B C
 Christus

INDEX

Christus seipsum dedit & est à patre datus 533.B
 Christus dato pretio nos à le- gis execratione redemit 543.B
 Christi carnē, id est propriū corpus q̄ crucifigāt 554.C
 Christus duplex maceris in- terstitiū dissoluit 567.A
 Christus interdum supernē quandoq; vero infernē di- citur ecclesiam complecti 568.A
 Christus quomō ascendēs in altū captiuā duxit captiui- tatem & dedit dona homi- nibus, & ad quid 573.D
 Christi præcepta multi putāt non exacte intelligenda 579.C D
 Christi magna humilitas & quare non timuerit se hu- miliare 593.E F 594. A B C D E
 Christum qui non receperūt & tamē Antichristum re- cipient, nihil poterunt ha- bere excusationis 644.F 645.A B C
 Christus pro supernis quoq; virtutib; passus est 698.E
 Christus duplici de causa no- bis condolet 706.C
 Christus quare sacerdos se- cūdum ordinem Melchi- sedec 707.C
 Christ; quomodo ex his que passus est didicit, quomo- do exauditus sit, & pro qua reuerentia exauditus 708.A B C
 Christus longē maior sacer- doribus legalibus ex figu- ra Melchisedec & per alia 715.C 720.C D E F 721. A B C
 Christus quomodo nostra p- tulerit peccata, & quō rur- sum conspiciēdus sit absq; peccato 726.E
 Christus ter & triplex accep- tit testimonium 167.E
 Christi repellēs primum ad- uentum repellit etiam se- cundum 172.A
 Christi negans aduentū salu; fieri nequit 172.C
 Christus qua specie videatur in Apocalypsi. 190.A B
 Christū dici principiū crea- turæ dei, non facit pro A- rianis 203.E
 Christus quare dicatur agn; 209.C
 Christus pro quibus hæserit triduo apud inferos folio 213.A B
 Christus quare A & Ω prin- cipium & finis dicatur 189.A 268.E 272.D
 Cibus an idcirco sanctifica- tur quòd fuerit immund; 658.F
 Circuncisio data est Abrahæ in signum præteritæ iu- stificationis, & vt omnium pater esset 311.C D
 Circuncisus cura humana pō test fieri-

INDEX

test fieri præputiat; 419.B
 Circuncisionem dispensato- riē tantum concedi cur no- luit Paulus dicere 538.B C
 Claudii nomen non nouerāt Apostoli & cur ad Chri- stum adductus non fuerat 18.A
 Claudus quare tenebat Pe- trum & Iohannem 18.F
 Clauem David quomodo ha- beat Christus 201.D E
 Cænæ dominicæ quomodo apud Corinthios fiebant 441.F 442.A
 Cœlestia dicuntur quæ sunt noui testamenti 725.E
 Cognoscere in sacris literis duo significat 152.F
 Confiteri peccata 76.B
 Cōsolatio potissima est ex le- ctione scripturarū 678.C
 Cōtradicentes quando opor- tet conuincere & quando omittere 688.B
 Cor prauum incredulū mul- tiplex 702.E
 Cornelius ac Aethiops cur memorantur ad fidem cō- uerfi 50.F
 Corpus nostrū dicitur quo- cunq; direxerimus 326.A
 Corpus domandū est 431.F
 Corpus idem quare debeat resurgere 495.A
 Corpus quomodo dicit; cor- rumpi iuxta concupiscen- tias 577.A
 Crescens in Galliis prædica- uit ibique sepultus est 2.D
 Cultus dei varij sunt modi 290.F 291.A
 Custos carceris de quo Act; 16. dicebatur Stephan; 69.B
 D
 Demones ne vera quidem dicen- tes suscipere de- bemus 68.D E
 Demones dicuntur mōtes & insulæ, reges terræ ac pri- mates, serui ac liberi 215.F 216.A
 Δεισιδαιμον; quid significet 71.B
 Demas an ad relictum Pau- lum redierit 691.F
 Deum igni assimilant sacre li- teræ, hominem vero her- bæ 38.F
 Deus in omni loco ac tempo- re esse dicitur 72.A
 Deus quomodo à creaturis possit cognosci 294.F 295.A
 Dei maxima erga peccatores tolerantia 309.A B
 Dei amoris erga homines ve- hementia 316.D & c.
 Deus si pro nobis sit quis cō- tra nos? 343.A
 Dei electio variaque eius iu- dicia quomodo vera sint, nec his contradicēdum est nec eorum ratio scrutan- da 347 C D E F & 348 349.A B C D E
 ††† Deum

INDEX

Deū per priuatiua designamus 393.F
 Deus huius seculi 490.E
 Deus quomodo dicitur excaeca re reprobos 490.F 491.A
 Deus quare dicatur deus pacis ac dilectionis 531.F
 Deum iuxta subiectā materiam variis modis appellat Paulus 561.F
 Dei sapientia & simplex cognita est & vehementer varia 570.B
 Deum multi putāt praecepta dedisse solum minādī gratiā 579.D
 Deus vult omnes saluos fieri nec tamē omnes salui sūt, opusque est mutuis precibus 653.A
 Deus quomodo iustificari dicitur 657.C
 Deus quomodo solus habeat immortalitatem 667.A B
 Deus per verbum iurauit, id est per se mediatorem inter deum & hoīes 713.E F
 Dei possessio qui dicāt 122.D
 Deus quomodo iustitiā exercuerit in angelos apostatas, & in eos qui fuerunt tempore diluuij, ac in Sodomitas misericordiam vero in Noē & Lot 141.F & seq.
 Deus dupliciter haberi dicitur 172.E F
 Deus idē est qui vetus ac nouū dedit testamētū 177.A
 Dei nosse siue notitia 197.C
 Dei dextrā ac sinistrā quare applicentur 208.D
 Diaconi creantur A.G. 6. non iuxta gradum qui est in ecclesia, sed ministri 32. B C
 Diaconorum condiciones 656.C D
 Δεσποτης 665.D E
 Dies obseruare & menses ac tempora idololatriæ est 548.A
 Dies quomodo dicantur mali 581.B & 676.B C
 Dilectio dei ex proximi dilectione probatur 153.D E. 166.A
 Διοτρις Diane 76.E
 Disciplinas externas degustasse vtile est 37.F
 Diuitiarum studium multos inducit dolores in modū spinarum 666.B
 Diuitiarū sola in egenos insumptio non perit 112.C
 Docere ac præcipere quomodo apud Paulū differāt 660.A
 δοκιμή 528.F
 Domini est terra & plenitudo eius 437.B C
 Domini etiā seruiunt seruis 583.E
 Donec & Quousque quid significent 464.A B C & 696.E
 Δόξαι 143.E 177.F
 Dorcas ex nomine dicitur fuisse vigilans 50.A
 Draco rufus Satanas quare habeat

INDEX

beat conua 235.B
 E
 Ecclesia à Paulo dicitur superna Ierusalem 550.E F & seq.
 Ecclesia & Apostolorum traditiones etiā citra scripturā obseruāde 645.F
 ἐξουσις quid sit 51.C
 ἑκδοσις iudicū genus 76.F
 Elatio differt ab arrogantia 110.B
 Eleemosyna dicitur ministerium quotidianum 32.E
 Eleemosynæ gradus 79.B C
 Elementa mundi cur dicantur istirma & egena 548.A
 Elementa eloquiorum dei, & elementa initij eloquiorū dei quānā dicantur 709.C D 710.C
 Elementa aquæ & ignis fuerūt aliorū principia 146.D
 ἐλπίς qui dicantur 32.B
 ἐμπροσθεν 177.E
 Ephesus a ditua Diane 76.F
 Epicurei quinam erant 70.E
 Episcopi dicuntur presbyteri & ecōtrario 77.F 78.F 687.A
 Episcopi munus & virtutes 655.C 684.A
 Episcopus vnus vxoris maritus 655.D E
 Episcopus ordinandorū peccata ac mores nosse debet 664.C D
 Equus albus quid significet 211.F rufus 212. C niger F
 pallidus 213.D
 Equorum in reuelatione visorum varia species 225.E
 ἐπίστα 108.D
 Eissenorū secta apud Iudæos 81.E
 Euāgelistæ suam scripturam non dixerunt euangelium suum 6.C D
 ἐναρξημα 746.F
 Eunuchus vbi prædicauerit ac mortu⁹ sit 2.D & 46.A
 Ex muliere, & nō per mulierem dicitur factus Christus 547.D E
 εὐος & εὐχρη quid in sacris figurant 464.B 696.E F
 F
 Abulæ aniles quare dicitur 659.B
 Falsi fratribus cōmunicādo in multa mala incidimus 162.E
 Fides qualis debeat tantū esse coram deo 377.E
 Fidei donum aliud est quā fides 451.C
 Fides spes & charitas quomodo etiam in futuro permanent 453.D E
 Fidei finitio & encomia 731.C 733. 734. 735.
 Fides quomodo sola sufficiat & quo requiratur opera 104.B C D E F 105.A B C
 Fides etiam distantia prospicit 541.E
 Fides duo habet significata 104.D

INDEX

Fides ante & post baptisma 105.B
 Figura quomodo & quorum erant quæ in veteri fuerunt testamento 432.E F
 Filius meus es tu & cæte. ob incarnationem dicitur 60.C
 Filius dei quomodo dicitur patri subiectus 464.D E
 Filij dei & filij diaboli qui sint & quomodo differant 159.F & seq. A B
 Fornicatio sola est peccatum in proprium corpus 413.F 414.A B C
 Frâgere panem designat vitus frugalitatem. 17.D
 Frigidus fernidus ac tepidus quinam sint 204.A
 Fugiendæ sunt persecutio- nes 62.B

G

Galatę ignorâtes cir- cuncidebant mo- re ouium 542.A
 γαλαται 674.C
 Galilęi cur sub Pilato interē- pti 31.B C
 Gamalielis sapiens consilium 30.E F
 Gentibus quomodo fuit da- tum præceptum de dile- ctione proximi 153.F
 γυναικων 152.F
 γυναικων siue Scientia multi- pliciter capitur 518.D

γογγυσις 179.F
 Gog & Magog quas gentes significet 264.A
 γοβθια 75.B
 Gratiâ aspernari quid sit 541.C

H

Hæreses variæ cir- ca Christum ac diuinam trini- tatem 590.A
 Hæreticus quando fugien- dus & quando cum man- suetudine erudiendus 675.D 688.C D
 Hæresibus Nestorij Eutyche & Manichæorum contra- dicitur 201.D E
 Hebræis scripta epistola o- stenditur esse Pauli folio 692.C D
 Hebræorum fidelium affli- ctiones ac tolerantia. folio 731.F
 Herba profert quicquid na- tura ad alimentum desti- nauit 205.E
 Herodes Tetrarcha etiam di- ctus est Agrippa fo.1.C 56.A
 Herodis Agrippæ miser in- teritus 58.A B
 Hispanos magno amore pro- sequebatur Paulus 385.B
 Hodie siue hodiernus dies dicitur vita præsens 702.A 703.D
 Homo

INDEX

Homo noster vetus quare di- catur vita in peccatis per- acta 324.C
 Homo vetus ac nouus 619.E
 Hominis corpus quare dica- tur animale 467.E F
 Hora nouissima mundi folio 155.E F
 Humilitas animi non depri- mit, sed potius sublimat 593.E
 Humiliari non veretur is qui re vera magnus est 594.D
 ὑπερφανία 110.B

I

Iacobus, supplantator la- boris interpretatur fo. 9.E
 Iacobus Zebedęi vbi præ- dicauerit ac mortuus sit 1.C 56.A
 Iacobus Alphæi, cognomi- natus Iustus, primus Iero- solymorum episcopus, fi- lius Ioseph à quibus occi- sus & vbi sepultus fo.1.D 64.D
 Iacobus hic à communi lo- quendi modo recedit fo. 101.B
 Iacobus quare laudat legis obseruatores 102.B
 Ictar primus in Lycia mat- tyr ab Alexâdro trâslatus est in Alexandriam 2.D
 Iesum Christum quomodo in- duamus 372.E F
 Igni periturus est hic mun- dus sicut prior perit aqua 146.D
 Imago terreni ac cœlestis ho- minis quæ sit fo.468.F 469.A B
 Imperia septem variis tempo- ribus robor obtinuerunt in variis regionibus folio 253.D
 Impietas aduersus seipsam pu- gnat, vt in fratribus Io- seph ac Pharaone 38.A B
 Impius & peccator differunt 134.A 179.E
 Infidelium tribunali non o- portet nos subiici 409.F 410.C
 Infirmitatis siue imbecillita- tis tres modi 529.B
 In his diebus, ponitur ad nar- rationis exordium 32.B
 Insomniis agitati qui dicant- tur apud beatum Iudam 177.D E
 Inuidia non fit à nobis, sed in nos efficitur, 414.C
 Inuisibilia cognoscuntur per ea quæ sensu percipiuntur 294.D E F G 295.A & 164.C
 Iohannes gratia dei inter- pretatur 9.E
 Iohannes euangelista in Pat- mos insula conscripsit euā- gelium ac viuens sepelitur fo.1.C 276.E F.& 279.F
 Iohannes qui cognominaba- tur Marcus nepos Barna-
 ††† iij bæ

INDEX

- bæ est Marcus Euangeli-
sta 37. C 59. B
- Ira omnis tollenda 578. B
- Iris unde oriatur & quid de-
notet 205. V 206. A
- Israel, appellatio duo sugge-
rit Iudæis 19. A
- Iudas Iacobi qui & Thad-
dæus & Lebbæus ubi præ-
dicauerit & mortuus sit
1. D
- Iudas quomodo adeptus est
prædium quod emerunt
principes sacerdotum fo.
10. C D
- Iudæ commoratio, deserta
fuit idem prædium. Ibi-
dem. D
- Iudas præcipitio mortuus
10. F: alia opinione pro-
n^o à curru compressus est.
11. A
- Iudas vehementer toto cor-
de inflatus est, aliaque tor-
menta ante mortem pas-
sus est. Ibidem
- Iudæi exorcistæ 75. D
- Iudæorum literæ per omnes
terras missæ ne prædica-
tio de Christo suscipere-
tur 95. A 288. E F
- Iudæus ante alios tenetur in
Christum credere 294. F
- Apud Iudæos tres sectæ fo.
81. E
- Iudicium si incipit à domo
dei quis finis incredulorū?
133. D
- Iurare ne vetus quidem lex
ex se ducebat laude di-
gnum 113. D
- L
- Ac & solidus cibus
quæ dicantur folio
709. E
- Laus siue hymn^o cā-
tu sanctior est 620. E
- Leges quatuor habet homo
334. C D: aut potius tres
quæ ibidem subsequuntur.
- Lex quomodo spiritalis folio
332. A B
- Lex quomodo occidit, quom^o
spiritus viuificet 487. A
- Lex quomodo dicitur mor-
tis ministerium. Ibidem. C
- Legis vetera quomodo tran-
sierint 496. F
- Legis necessaria docuit etiā
ipsa natura 540. D
- Lex quomodo nō fuerit ad-
uersus promissiones folio
545. A B
- Lex quomodo pædagogus
fuerit ad Christum 546. A
- Legis obseruationes subiicie-
batur elementis 547. B C
- Lex iubet à seipsa discedere
488. F 550. A 551. D
- Legem quomodo dicat Pau-
lus reiectamenta 600. B
C D E F G
- Lex quibus posita sit 650. A
- Lex quare cibos quosdā præ-
hibuerit 685. B
- Lex umbra erat noui testamē-
ti & imperfecta 719.
C D E 720. 721. 722
- Lex

INDEX.

- Lex euangelica quare dicitur
libertatis 101. D E
- Lex vetus quonammodo iu-
ramenta ac sacrificia com-
mendet 113. D
- Leo dicitur & Christus & An-
tichristus 99. E
- Liber intus ac foris scriptus
& clausus quid significet
208. D E F
- Libell^o in manu angeli quid
designet 227. B C
& qd deorat^o fecerit ama-
ricari ventrem 229. B C
- Libertini qui dicebantur, &
vade 33. C
- Libri magici non distrahendi,
sed exurendi 76. C
- Linguam cautè oportet di-
rigere 107. A B
- Linguæ mala Ibidem
- Lingua coerceri potest Ibi-
dem
- Libell^o siue sermo capit^o mul-
tipliciter 518. C
- Locustarū spūaliū varia spe-
cies ac nocumentum 222.
E F. 223. A B C D
- Lucas euangelista medic^o que
scripserit & fecerit ac ubi
mortuus & sepult^o sit 2. E
& 281. 282. 283
- Lucas cur nō scripserit Pauli
mortem, vel ipsius secun-
dam à Nerone cōprehen-
sionem 4. A. 5. A
- Lucas dicit se de oīb^o Chri-
sti actionib^o scripserit, non
cōtradicit Iohanni 6. D
- Lucifer ac stella matutina di-
ci-
- citur Christ^o, & etiam Sa-
tanias 199. D
- Lunam conuerti in sangui-
nem cordis designat magni-
tudinem 14. E
- M
- Acetie duplex i-
terfictiū, soluit
Christ^o 567. A
- Magos si quis de-
cept^o accesserit, statim re-
fugiat 43. D
- Mahumethes pbat esse An-
tichrist^o 182. D E F. & seq.
- Maiorū nostrorū encomia quā
nobis laudi sint 659. D E
- Mala nō patrare nō satis est,
nisi & bona agas 578. D
- Malitia nihil aliud quærit;
quā vt quomodo bo-
num obturbet 13. B
- Maledicēdū nulli est 178. A
- Malis quare non oporteat cō-
misceri 174. E
- Manichæorū de Christi mor-
te dogma 462. C
- Manichæi quem dicat Deum
huius seculi 490. E
- Man^o p cōsilio sumit 25. C
- Marcus euangelista Alexan-
dræ sepelitur, ubi & euā-
gelium prædicauit 2. C D
- Marcus Euangelista est Ioa-
hannes nepos Barnabæ
57. C. 59. B
- Marc^o hic reliquit apostolos.
sed postea ipsum huius rei
pœnituit 59. B. 66. C. D
- Marc^o circuitu throni 206. F
- ††† iiii Mare

INDEX.

Mare quomodo aboleri dicatur 265. E F
 Marti⁹ pag⁹ quid fuerit 71. A
 Mathias Apostol⁹ vbi pdicauerit, ac mortu⁹ fuerit 1. E
 Mathie electione cur multitudine pmittit Petr⁹ 11. C D
 Matthe⁹, donat⁹ iterptat 9. E
 Mattheus apostolus Hebraice scripsit euangelium, & vbi mortuus sit 1. D
 Mediator non potest vnus tantum esse 544. E
 Mediator debuit vtriusq; partit esse particeps 633. B
 Melchisedec Xpi typus erat a noie, a ciuitate, a vita, & a sacerdotio 714. B C D E F
 Melchisedec no sic vt Christus dicitur carere patre ac matre, initio ac vita 714. E F. 715. A
 Melchisedec genere Chanaanus 715. B
 Melchisedec prastantia sup veteris legis sacerdotes 715. C D E F
 Μεμλιμοιρος 179. F
 Mens in otio esse non potest 647. B. 662. C
 Merces futura quo excedet presentē laborē 492. A B C
 Milliare, id est spatium duorum milliū cubitorū erat iter sabbathi 9. D
 Militū quatuor quaterniones sic disponebant, vt singulis vigiliis quatuor seruant Petrum 56. C
 Mille anni i Apocalypsi qd cant 262. C. 263. D. 264. B
 Miraculorū enumeratio quae Apostoli in Actis fecisse leguntur 3. A B C
 Misericordia erga egenos qd efficiat 103. F. & seq.
 Montes & insulae 215. F
 Mortis diem incognitū esse, vtile est 636. C D
 Mortis respōsū quo se habuit se dicit Paul⁹ 477. B C D
 Mors duplex 195. C
 Mortui spiritaliter sūt duplices 131. C
 Mors duplex in scripturis 263. B C
 Mosi zelus in Aegyptiū explicatur de Christo in Sathanam 38. A
 Mulieris ptiōs⁹ ac curios⁹ ornat⁹ reprehēditur 654. B
 Mulierē phibet Paul⁹ docere, sed tm i ecclesia lbi. D
 Mulierū in ecclesia ministratium cōditiones 656. F
 Mulier sole stipata apparēt in cœlo & c. quae sit 134. C D
 Mulieres in contione taceāt 459. B. C
 Mūd⁹ 106. E. 107. B C. 155. E
 Mūd⁹ an tēdet ad corruptiōnē, & quo & quare 146. E
 Mūdi supflua tm pibunt, hoc est, fiet eius purificatio ac renouatio 146. F. 147. A
 Mundus prior quomodo perisse dicitur 147. C D
 Murus caelestis Ierusalē cur Iaspidi

INDEX.

Iaspidi crystallizati affimilatur 267. D E
 Ἰασπιδίου 138. C
 Mustū cur citi⁹ febricit 13. D
 N
 Neapolis Macedoniae, nunc Christiopolis dicitur 68. B
 Ne iudicetis & c. de quib⁹ sit accipiendum 373. C
 Νεόφυτος 656. B
 Νεωκώπος 76. F
 Nestorij blasphemia diruitur 151. D. 574. A B
 Nosse ipsius dei 197. C
 Nouatianorū hēresis cōfunditur 549. E. 577. F
 Nouissimū dicitur pessimum 156. A
 Nox & dies quid significant 218. F
 Nube quare vsus sit Christi⁹ ascēdēs in cœlū, Elias vero igneo vehiculo 8. F
 Numerus septenarius 238. A B. 186. F. 218. D. 246. C
 Numerus vigintiquatuor seniorum 206. B
 Nūer⁹ senari⁹ alarū 207. D E
 Numerus ternarius 220. F
 O
 Obsecratio differt à deprecatione & interpellatione 652. D
 Obtēperare oportet malē uentū, nō autem malē credenti 746. F
 Obtestatio cōtinua tria operatur 678. E
 Offendiculum non est fratri ponendum 374. F
 Οἰσισ 110. B
 Omnes quomodo cōclusi sub peccato 545. E
 Onesimus vbi & quādo martirium passus 689. A
 Ὀντασία quid sit 90. B
 Orare iubens Paulus in omni loco, nō aduersat Christō, iubēti orare in clauicubiculo 654. A
 Orans quā accipiet q̄ petit, & quā nō, quodq; i hoc nō doceat Iacobus Christo contraria 109. A B C
 Oratio iusta p̄ alio facta quā est efficax 114. B
 Ordeū quos significet 213. A
 Οργή & θυμός differunt. Fofpheta 75. B
 P
 Pacē sc̄p̄ petim⁹ 137. A
 Papias Iohannis Apostoli discipul⁹ 10. F
 πάραρχοι 71. A
 παρανόμοι 171. D
 παραπίδμοι, παράνομος, παράνομος 116. F
 Patietia differt à tolerantia siue lōganimitate 610. F
 Patriarcharū duodecī tribuū nomina quos designent 217. E F. 218. A
 Patrē cur Paulus dixerit sapientem, filiū verō amentem 746. F

INDEX.

num 378.F.379.A B C
 Pauli cōuersio, prædicatio ac
 martyrium 1.E.F.& seq.
 2.C.285.286
 Paul^o quō in Actis dicit à cō
 uersioe accessisse Ieroly
 ma, quū ipse cōtrariū dice
 re videatur in epistola ad
 Galatas 48.F.& seq.
 Paulus ex Saulo dictus 58.F
 Paulus ac Barnabas cur ve
 stes sciderunt 62.F
 Pauli ac Barnabę dissēsiō p/
 pter Marcum 66.D
 Paul^o quāq; spū edocet, iterdū
 autem visu 67.E.73.C
 Paulus quomodo se dixerit
 Romanum 69.C D
 Paulus quare fugerit perfe
 quutores 70.C
 Paul^o quomodo Tarsensis ac
 Romanus 83.D
 Paulus an nouerat summum
 esse sacerdotē, qui ipsum
 cædi iusserat 84.E
 Paulo cur vipera nocere ne
 quiuit 94.A
 Paulū cur p deo colere vole
 bant 62.F.94.A
 Paul^o sua psona designat nat
 uram humanam 230.B
 Pauli vehemens erga deum
 amor 343.F.344.A B
 Paul^o quō p fratrib^o cupit ana
 thema fieri à deo 345.F
 Paul^o virgo virginitatē ac cō
 tinentiam extollit 416.E
 Paulus quare se dicat aborti
 uum 461.E C

Paulus nō proficiscebatur præ
 dicatum quo volebat. 67.
 E.292.A.480.A
 Paulus an aliquid secundum
 carnē statuat, & quid secū
 dum spiritum 480.B C
 Paulus non omnia præuide
 bat 480.D.E
 Paulus luget aliorum pecca
 cata 528.E F
 Paulū dicebāt aduersarij nō
 Christi, sed discipulorum
 esse, discipulum, ac variis
 varia prædicare 532.D
 Paulum vocauit pater ad filij
 fidem 535.A
 Pauli modestia 524.D.
 526.D.535.D
 Paul^o videri volebat suscipe
 re bellū aduersus Petrū ac
 ceteros Apostolos 537.F
 Paul^o dānat Petrū, Petr^o verò
 laudat Paulum 538.D
 Paulus cur publicē, nō priuā
 tim Petrū repōndit 539.D
 Paul^o eos q timebāt fieri trās
 gressores, nisi legi obtem
 perarēt, ostēdit fieri tran
 gressores si ipsi obtēperēt,
 540.F.541.A. & q execra
 tionē metuebāt, si legē nō
 seruarēt, ostēdit execran
 dos esse si eā seruēt 543.B
 Paulus rectē pingere nō no
 uerat 556.C
 Paulo in manu erat viuere,
 aut mori 591.C
 Paulus scribens: Rogo & te
 compar, non dicit de sua
 vxore

INDEX.

vxore 605.A
 Paulus iubēs gaudere, nō est
 Christo cōtrarius eodē D
 174.E
 Pauli vehemens erga discipu
 los amor 630.A
 Paul^o, tractās resurrectionē,
 cur nō meminerit suppli
 ciorum 635.F
 Paulus cur Timothei stoma
 chum nō sanauit 664.A
 Pauli bonū certamen & sui
 ipsius oblatio, ac coronæ
 futura receptio 679.E F
 Paulum cur persequebatur
 Nero 681.A
 Paulus manebat vbi periculū
 erat, aliō verò mittebat di
 scipulos 683.D
 Paul^o nō pœnitentiā, sed baptif
 mi tollit iterationē 711.D
 Pauperes quomodo sint di
 uites in fide 103.A B
 Peccatū quō mortuū añ legē,
 reuixit sub lege 230.C
 Petrū quorū causa sit ī hoīe
 230.A B C D E F.231.232.
 Peccatū qre, magis dicat ī no
 bis habitare q virt^o 333.D
 Peccata quā corp^o inquinēt,
 & quēnā spiritum 501.B
 Peccator dormit, imò & mor
 tuus est 580.E
 Pctā q dñr iudiciū pcedētia,
 & quā subsequētia 664.D
 Peccatū dicit tenebrę 151.A
 Peccās, primo cōfēssū recipit
 in se diabolū. 159.B C
 Peccator quatenus talis, fi
 lius est diaboli eodē.
 Peccatū ad mortē 169.B C
 Peccatores qui non sint tole
 randi 174.E
 Perfecti sermones qui & fo
 lidus cibus 710.C D
 Persequitōes fugiēde 62.B
 Persequitio immanis sub Ma
 ximiano 213.E
 Petrus versō capite crucifigi
 tur sub Nerone 1.B
 Petrus cur verbum habuit in
 electione Mathiæ, & non
 Iacobus 10.B
 Petri ac Iohannis vnanimi
 tas & amicitia 17.E
 Petrus de Christo loquit Iu
 deis tanq de hoīe 23.C
 Petrus per angelū liberatur
 è carcere 56.E
 Petrus quare reprehēsus, &
 à quibus 539.D
 Petrus quomodo timebat cō
 uersos Iudæos 539.A
 Petrus admonēs vt parati si
 mus ad reddēdam ratio
 nem de fide, non aduersā
 Christi doctrine 128.A
 Philippus os viduarū, vel os
 lapidīs interpretat 9.E
 Philippus vbi prædicauerit,
 ac sepultus sit 1.C
 Philipp^o q Samarię pdicauit
 nō erat Apostolus 43.A
 Philippus diaconus an nō po
 tuerit vel noluerit dare spi
 ritum sanctum 44.A B
 Philemoni scripta Epistola,
 quantum habeat vtilitatis.
 689.B
 Phialæ

INDEX

Phiale aureæ in Apocalypsi quid significant 210. B
 πῖδος 152. A
 Plāctum cur fecerūt sup Stephanū viri religiōsi. 42. F
 Planetis quomodo assimilent & dissimiles sint seductores 179. C
 πλεονεξία 141. A
 Pœnitentia stabilit̃ aduersus Nouatianos. 549. E. 528. C 577. F. 741. D. 742. B
 Præceptū de nō possidēdo argento, calceamentis, duabus tunicis &c. ad tempus datum fuit 56. F
 Præcepta difficilia corporalia nō sunt cuius imponenda 64. C
 Præcepta dei nemo integrè obseruat 103. D
 Præcepta oīa abolentur præter euangelica 489. A
 Præceptoris est docere non quæ discipuli cupiunt, sed quod eis vtile est 8. C
 Prædicatorum afflictioeserāt euāgelij cōfirmatio. 588. A
 Prædicatiōi cōuenit duplex fluminis vtilitas 271. E
 Præpositionum, quæ diuinas concernunt personas, vsus indifferēs est apud diuum Paulum 445. F
 Præpositio ἵε. i. per, tam ad patrem quàm ad filium apponitur 533. A
 Presbyteris eadē dant̃ præcepta quæ episcopis 656. D
 Principibus & magistratibus obtēperādū. 369. B C D E
 Procōsules iudicū gen. 76. F
 Promissio de mittendo spiritu quomodo dicatur promissio patris 7. C D
 Prophetia de reedificādo tabernaculo nō loquitur de ea quæ sub Zorobabel facta est 64. F. & seq.
 Prophetæ non omnia præcognouerant 631. B
 Propheta quō differat à pseudopropheta seu diuino. 459. A. 140. A. 144. D E
 Prophetia quō vtilior est dono linguarū. 457. C D E F
 πρὸς ὁποῦν & οὐκ ἔστιν ἑστῆς quomō differāt. 98. E
 Proximum diligens quō legem cōpleuerit. 371. A B
 Pugnare cum feris quid vocet Apostolus. 465. D E
 Pulueris excussio quid designet 61. F
 Pythia quæ dicatur 68. D

Quadringenti triginta anni à promissioe facta Abraham vsque ad datā legē quomodo sumantur 544. B
 Quæstiones de deo bonæ ac malæ. 649. B C

Redere caput erat Iudaicū. 73. D E
 Regnum ac tyrānias

INDEX

nis quomodo differāt. 325. F
 Regna siue imperia diuersarum nationum 644. B
 Reges ac sacerdotes qui dicantur mysticè 210. D
 Reges ac princip. 215. F. 216. A
 Regnū cœlorum quomodo gratis dandum promittat, quum via quæ ad vitā ducit arcta dicatur 266. F
 Religio quomodo differat à fide 101. F
 Religiosi qui dicantur in Actis 61. C
 Religiosi Græci qui dicantur. 70. A
 Rephpha quid 40. D
 Resurrectionis magnum fuit signum, comedisse ac bibisse Christum 53. D
 Resurrectionē putabāt Atheniēs deū quēdā eē. 70. F
 Resurgent primū iusti quàm peccatores 462. F
 Resurrectionem nō credere oris ex peccatis quorū sibi quispiā cōsciū est. 466. A
 Resurrectionem cōcernentes duas hæsitatiōes soluit Apostolus 466. B C
 Resurgentes quō habebunt corpus spirituale 468. B
 Resurrectionis futuræ modus & ordo 635. C D
 Resurrectionē hæretici quidam appellabant procreationem liberorum. 674. C
 Resurrectionis modus in eodem corpore 265. B

ἱεραδὸς 148. C
 Sacerdotiū Christi præ statū Aharonico sacerdotio. 716. E. F. 717. 718. 719
 Sacerdotibus eadem dantur præcepta quæ episcopis. 656. D
 Sacrificia quare vet⁹ lex præceperit, & quēnā nunc de⁹ offerri sibi velit 113. D
 Sadducæi contrarij Pharisæis 85. A
 Sancta sanctorum quō dicatur Pontifex semel tantum quotannis ingredi. 722. F
 Sanctus proprie dicitur deus 201. C
 Sanguis vester sup caput vestrum, quid sibi velit. 73. A
 Sapientes ac potentes quare non elegerit deus 394. B
 Sardius terrori est ac medicamini 205. E F
 σαργυνη 522. C
 Satanæ vt licetori, tradebātur quidā erudiendi. 652. A B
 Scientia pastoribus est necessaria 663. B
 Scortator quomodo in propriū corp⁹ peccat. 414. A B C
 Scriptura sacra affectiones, quæ naturaliter homini cōueniunt, brutis assimilat. 143. F
 Sece tres apud Iudæos. 81. E
 Seductores variis rebus comparantur. 179. A B
 Senari⁹ alarum quatuor aliarum

INDEX

Iū quid significet. 207.D
 Septem ecclesie, stellæ, spiri-
 tus, caudelabra, lucernæ & lâ-
 pades quid significant.
 186.E. 189.E. 190.B C. 192.
 E. 193.C. D. 199.F. 200.A.
 206.C. D. 209.E
 Septuaginta Apostolorū fue-
 runt Barnabas, Sosthenes,
 Cephas, Barfabas, Linus,
 Cleophas 2.E
 Sermo nobis insitus 100.E
 Sermo & Scientia capiuntur
 multipliciter 58.C
 Sermones obsceni sunt fo-
 mes ad opera 579.C
 Seruitutis modi varij. 289.D
 Seruitus obstaculo nō est ad
 pietatem. 419.E
 Seruus hominum quis effici-
 tur. Ibidem.F
 Serui omni honore dominis
 subdantur 124.D E
 Serui & liberi qui dicantur
 in Apocalypsi 216.A
 Sicutij quinam dicantur 81.E
 Sigilla septē quid designent.
 211.D E F
 Signa quę scribuntur sub An-
 tichristi futura quid signi-
 ficent 215.B
 Simon Cananæus Ierosoly-
 morum epus crucifixus. 1.E
 Simon Zelotes disciplina vi-
 tæ interpretatur 9.E
 Simonē Magum cur non oc-
 ciderit Petrus 43.E F
 Simon cur ambiuerit potesta-
 tē dādi spūm sctum. 44.C
 Simulachra loquuta fuisse ac
 sudasse, imō & arbores &
 aquas 240.D
 Sina mons vocatur Agar a-
 pud Arabes 550.D
 Solus quō de vna trium per-
 sonarum dicatur 379.C
 σοφισμὸς & σοφιστὴς quid.
 37.A
 Sortes non sunt improbādæ,
 maximè quum res oratio-
 ni permittitur 11.E
 Sosthenem quare percutie-
 bant Iudæi 73.C D
 Spermologos auis quædam
 est 70.E
 Spes ancora est firma ac tuta.
 714.A
 Spinæ ac tribuli sunt peccata
 712.C D
 Spiritus sanctus cur non sta-
 tim post Christi assumpti-
 onem venerit 7.E. 8.D
 Spiritus sanctus quare circū-
 ter Pentecosten descēde-
 rit, & cum sonitu, & de coc-
 lo, & in linguis igneis.
 12.B C
 Spiritus sancti sessio super a-
 liquos significat permanē-
 tiam 12.D
 Spiritus quare non permisit
 Paulum in Asia & Bithy-
 nia prædicare 67.D
 Spiritus sanctus ostenditur ef-
 se deus 95.D E. 445.C
 447.A F
 Spiritus, id est donū precādī,
 docet quomodo precari
 oportet

INDEX

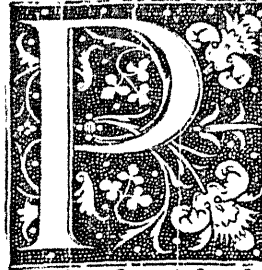
oportet 341.B
 Spiritualibus spūalia compa-
 rare quid sit 397.C D
 Spiritū precat Paulus tanquā
 deum 632.D. 646.D
 Spūs dona dabatur iuxta fi-
 dei ac purificationis pro-
 portionem 455.B
 Spiritus quorum sint ex deo,
 & quorum non 162.E F
 Splendores qui dicantur.
 177.F
 Stella matutina dicitur Chri-
 stus & etiā Satanus 199.D
 Stella dicta Absynthium quę
 in flumina fontesq; ceci-
 dit, est diabolus. 221.B. si-
 militer & alia stella cadēs,
 cui datur elauis putei a-
 byssi. 222.C
 Stephani contio quę prudēter
 disposita 35.A B C D
 Stephani oratio an veniā im-
 petrauit persecutoribus.
 42.C D
 Stoici qui fuerint. 70.E
 Stola alba quid designet. 214.E
 Sux quisque menti satisfaci-
 at, de quibus sit accipien-
 dum 374.B C
 Sudaria & Semicinctia quę
 dicantur 75.B
 Συναλιζω 7.B
 Σωφροσύνη 685.E
 T
 Tabernaculum no-
 strum aliud est à
 nostro domicilio
 493.E
 Thabitha quo pacto sit resū-
 scitata 50.B C
 Tempus aut dies mala dicū-
 tur propter illa quę in ip-
 sis contingunt 333.B
 Tempus quomodo amplius
 non erit 228.D E
 Tentationum quę sint appe-
 tendæ & quę fugiendæ.
 97.B C. 98.F. 99.A
 Tepid⁹ euomitur cū & tepor-
 faciat ad vomitum. 204.B
 Terramorus quid in scriptu-
 ris significet 215.B C
 Terra fertilis, & quę spinas ac
 tribulos producit. 712.B
 Testimonia ab imprebis &
 externis quare adducantur.
 684.E F
 Testamentum vetus dicitur
 ministerium mortis ac dā-
 nationis: nouum verò, spi-
 ritus ac iustitię 487.C
 τετραχάλισμένα 106.F
 Thaddæus qui & Lebbaeus,
 vbi prædicauerit & obie-
 rit 1.D
 θεᾶσαι 150.C
 θεασκεία 101.F
 Thomas abyssus vel gemi-
 nus seu dubius interpre-
 ratur 9.E
 Thomas vbi prædicauerit ac
 mortuus sit 1.D
 Timor duplex. 165.D
 Timor multiplex. 124.C
 233.E
 Timotheum circumcidit Pau-
 lus, non Titum, & quare.
 336.E

INDEX

536.F.537.A
 Timotheo constituti à Paulo
 canones 648.B
 Tit^o Crete episcop^o vbi p̄di-
 cauerit ac mortuus sit. D
 Tonitrua septē dicuntur an-
 gelicæ potestates. 227.E
 228.B C
 Tribus duodecim filiorum Is-
 rael quos designant. 217
 EF 218.A
 Tristitia in quibus sit utilis.
 503.F
 Tritici quos significet. 213.B
 Tubæ dei dñr angeli. 635.D
 V
Vapor quid sit, & q̄
 huic assimiletur
 vita nostra. 111.D
 Vas siue linteū Pe-
 tro ostensum quid signifi-
 cauerit 51.C D
 Véter quibus est deus. 603.B
 Verbum dei gladio vtrinque
 incidete comparat. 705.D
 Verbi dei quomodo sit nomē
 incognitum, quum Verbū
 dei dicatur 260.B
 Veritas multiplex 585.A
 Vestis Verbi dei quæ dicatur
 260.B
 Vetera quomodo præterie-
 rant 496.F
 Via dicebat fides in Christū
 ob varias causas. 47.F
 Virginitas in primitiua eccle-
 sia magno studio seruaba-
 tur 79.F
 Virginitas plurimum com-
 mendatur. 420.B C D E
 F. & sequen.
 Virgines deo consecratam
 tradens coniugio pessimē
 ageret. 422.C D
 Virgines præcedunt omnes
 alios post vigintiquatuor
 seniores 242.A
 Virga directionis, virga fer-
 rea, virga potētiz siue vir-
 tutis 199.A B. 260.D
 Vita præsens dicitur nox, fu-
 tura verò dies 372.A.D
 Vita proborum arguit vitam
 improborum 580.C
 Vita improba dicitur tenebræ,
 proba verò lux. Ibidem
 Vita nostra dicitur rota & co-
 rona. 106.E. & vapor. 111.D
 & gramen 119.B. 120.A
 Vita duplex in scripturis.
 263.B C
 Viuere aut esse secundū car-
 nem quid sit 496.C
 Vnctio quæ nunc sit respō-
 det vnctiōni veteris testa-
 menti 482.B
 Vrbauitatis non est nunc no-
 bis tempus 579.C
 Z
Zelus siue æmulatio.
 108.C D
 Zelus rectus ac pra-
 uus 549.B
 Zel^o dei icēdit iterdū & māsā
 etissimos ad puniēdū. 27.B
 Zelo dei q̄ pagunā sūt bona,
 etiā si mala esse solcāt. 38.A
 F I N I S.

Duodecim Apo

STOLORVM NOMINA, ET
 quibus in locis Christi Euangelium prædi-
 cauerint, quòue modo uitam finierint.

PRIMVS Simon Petrus Apo-
 stolorum princeps (veluti per
 suas epistolas ipse indicat) in
 Ponto, Galatia, Cappadocia &
 Bithynia, præterea & in Ita-
 lia prædicato Euangelio: Ro-
 ma tandem, Nerone impera-
 tore, verso capite crucifigitur,
 quòdoquidem ipse ita pati vo-
 luerat. Sepeliū autē in ipsa vr-
 be Roma tercio calēdas Iulij.

Andreas frater ipfius, sicuti tradiderunt maiores nostri
 Scythiis & Sogdanis ac Sacis domini nostri Iesu Euāgelium
 prædicauit: in magna quoq; ciuitate, vbi interfectio est Ab-
 sari, & Phasis fluuius præterfluit. Sepelitur autem patris A-
 chææ ciuitate, ab Aegea proconsule crucifixus.

Jacobus Zebedæi, duodecim tribubus quæ dispersæ erant
 Euāgelium prædicauit. Sub Herode tetrarcha, qui & Agrip-
 pa dicebatur, gladio interemptus est. Obdormiuit autem ci-
 uitate Marmarica.

Ioannes frater ipfius in Asia Christi prædicauit Euange-
 lium. Traiano * autem imperatore in Patmos insulam pro-
 pter verbū domini relegatus, ibi cōscripsit Euāgelium. Sepe-
 litur autē Ephesi adhuc viuens, dei voluntate sic ordinante.
 Philippus Apostolus in Phrygia domini prædicat Euā-
 gelium Sepelitur autem Hiera ciuitate.

Bartholomæus Apostolus Indis Euāgelium domini præ-
 dicauit, his inquam, qui scelices appellantur: qui & euāge-
 lium iuxta Matthæum illis tradidit. Obdormiuit autem ci-
 uitate

* Aut in li-
 brario mē-
 dū fuit, aut
 memorie
 laꝝ: i as
 tore. Euse-
 bius Cæsa-
 riensis &
 uitate

a uitate

hunc D. ciuitate Albano Indicæ magnæ Armeniæ.
sequitur Thomas Apostolus, veluti maiorum traditio completi-
Hierony tur, Parthis ac Medis, Persis & Germanis, Hyrcanis ac Ba-
mus, alijs çtris Christi prædicauit euangelium. Obdormiuit autem ciui-
phurimi, di tate Calamina Indiæ.
cat sub Do Mathæus Euangelista euangelium Hebraica lingua cõ-
mitti. no id scriptum tradidit. Obdormiuit autè Hiera ciuitate Parthiæ,
factū esse. & ibi sepelitur.*
Verū hac Iacobus Alphæi, qui cognominatus est Iustus, qui & pri-
de re alijs mus Ierosolymis episcopau suscepit, à Iudæis lapidatus in-
fortassis teriit in ciuitate Ierusalem, ac ibidem in templo sepelitur.
plura. Thaddæus, qui & Lebbæus & Iudas Iacobi, Edefenis &
** Hæc est* vniuersæ Mesopotamiæ Euangelium prædicauit, sub Auga-
Hieropo ro Edefenorum præside. Obiit Bereti & ibidem sepelitur.
lis i Ar E Simon Cananæus Cleopæ filius, sicut & Iudas, post Iaco-
bia sita, quæ bum Iustum factus est Ierosolymis episcopus: quumq; an-
Ptolemæ nos centum viginti vixisset, cruci affixus sub Traiano impe-
Hierocæ ratore martyrium sustinuit.
fare d ap Mathias quum esset vnus è septuaginta discipulis, vnde-
pellat, un cim Apostolis annumeratur loco Iudæ Iscariotæ, qui & do-
de dicatur mini proditor factus fuerat. Moritur in Aethiopia exteri-
Hieropo ori, in loco vbi Absari interfectio est, postquam ibidem præ-
litani. dicasset euangelium.
Porro d Paulus Apostolus à Damasco incœpit, & Ierusalem ascē-
Hierapoli dit. inde Tarsum, & ab eo loco Antiochiam, rursusq; secū-
Phrygiæ do Ierusalem, ac iterum secundo Antiochiam: & inde, cum
in qua F Barnaba separatus ad Apostolatam, descendit Seleuciã, de-
Philippus inde Cyprum, vbi & Paulus vocari cœpit. Deinde Pergen,
sepult^o di postea Antiochiam Pisidiæ. Inde Iconiũ, exinde Lystram &
citur Hier Derben Lycaoniæ: deinde in Pamphyliam, postea Pergen,
rapolitani postmodum Attaliam: deinde rursus tertio Antiochiam
appellati Syria: postea tertio rursus Ierusalem propter circūcisionē:
eur. postea rursus quartò Antiochiam. Deinde Syriam pertran-
 sivit ac Ciliciam. Exinde rursus secundo Derben ac Ly-
 stram, vbi & Timotheum circūcudit: postmodum in Phry-
 giam & Galaticam regionē: deinde in Mysiam, postea Troa-
 dem, & inde Neapolim: exinde Philippos Macedonię urbē.
 Postmodum vbi Amphipolim ac Apolloniam pertrāsissent,
 venerunt Thessalonicani, postea Beræam, exinde Athenas,
 deinde

deinde Corinthum: postea Ephesum, inde Cæsaream: post-
 modum secundo Antiochiam Pisidiæ: deinde in Galaticam
 regionē ac Phrygiam, vnde rursus secundo Ephesum, post-
 ea pertransita Macedonia venit in Græciam. & inde quum
 pertransissent Macedoniam secundo rursus venerunt Phi-
 lippos, & à Philippis Troadem, vbi Eutychem qui cecide-
 rat suscitauit: Hinc Asson, deinde Mitylenem: postmodum
 in partes quæ sitæ sunt contra Chium, exinde Samum, & in-
 de Miletum, vnde aduocatis his qui Ephesi erant, loquutus
 est cum eis: hinc Coum, post Rhodum, & inde Pataram,
 hinc Tyrum, postea Ptolemaidem, indeque Cæsaream: &
 hinc rursus ascendit quarto Ierusalem, vnde transmissus est
 Cæsaream ac postmodum vincus Romã. Ita à Cæsarea ven-
 nit Sidonem, & hinc Myra Lyciæ: postea Cnidum: ac inde
 plurima passi, in insulam venerunt vbi vipera manum eius
 apprehendit, mansitque illæsus: deinde Syracusas, postea
 Rhegium, & inde Puteolum, vnde pedes ascendit Romam,
 occurrentibus ipsi fratribus ad Appij forum ac tres taber-
 nas. Postmodum quum Romam ingressus esset, multoq;ue
 tempore docuisset, tandem in ipsa vrbe Roma martyrio vi-
 tam finiuit.

MARTYRIUM PAULI
 Apostoli.

Sub Nerone Romanorum imperatore martyrio vitam
 ibidem finiuit Paulus Apostolus, capite gladio amputato,
 anno à salutari passione tricesimo sexto, vbi bonum certamē
 Romæ certasset, quinto die iuxta Syromacedones Panemi
 mensis, qui apud Aegyptios dici potest Epiphi, apud Ro-
 manos vero tertio calendarum Iulij nempe vicefimo nono
 mensis Iunij, quo consummatus est diuus Apostolus suo mar-
 tyrio, sexagesimo nono anno ab aduētū saluatoris nostri Ie-
 su Christi. Est ergo omne tempus à quo martyrium sustinuit
 trecentorum triginta annorum, vsque ad præsentem hunc
 consulatū, qui quartus quidem est Arcadij, tertius vero Ho-
 norij duorum fratrum imperatorum Augustorum: indictione
 nona, periodi anni quintidecimi, mensis Iunij vicefimo
 nono die.

Marcus Euangelista, Alexandrinis vniuersæque regioni
 a ij quæ

*Hic ergo
 annus quo
 hæc seribe
 batur erat
 ab incarna-
 tione domini*

nica trece quæ illi adiacet vsque ad Pentapolim, prædicato domini eu-
tesimus no gelio, Alexandria sepelitur in Bucolis, cum Ictare qui pri-
nagesimus mus in Lycia martyr fuit, quem Alexander transtulit, posuit-
nonus, que vbi omnes sepulti sunt episcopi.

Titus Cretæ episcopus, ipsis Cretis & circumadiacen-
 tibus insulis domini prædicauit euangelium: ibique mo-
 ris sepultus est.

Crescens in Galliis domini prædicauit euangelium, &
 ibi sepelitur.

Eunuchus Candaces reginæ Aethiopum in Arabia foeli-
 ci & Taprobana insula quæ est in rubro mari prædicauit do-
 mini euangelium. Fertur ibi quoque martyrio vitam finisse
 & gloriose sepultus esse: & extat eius sepulchrum in hunc
 vsque diem.

Ex septuaginta saluatoris Apostolis fuerunt, veluti scri-
 bitur quinto informationum libro, Barnabas Sosthenes, Ce-
 phas eiusdem cum Petro nominis, Mathias qui connumerat-
 us est duodecim, & Barfabas ac Linus, cuius meminit Pau-
 lus scribens Timotheo, Thaddæus, ac Cleopas, quique
 cum ipso erant.

ARGUMENTVM LI-
 bri Actorum.

▼ C A S Euangelista enarrator est Actorū Apo-
 stolorum: Hic enim quum Antiochenus esset ge-
 nere, arte vero medicus, simul cū Apostolis pe-
 regrinabatur & potissimum cum Paulo: scribitq;
 quod exacte cognouit. Narrat autem quoniam
 angelis suscipientibus assumptus sit dominus: ac spiritus san-
 & factam super Apostolos, omnesque qui tunc præsentis e-
 rant, quinquagesimo die diffusionem. Præterea Mathiæ con-
 stitutionem loco Iudæ proditoris, ac septem diaconorū crea-
 tionem. Paulique electionem & quæcunque passus est, quæ-
 que Apostoli, per orationem & fidem, quam in Christum ha-
 bebant, miracula ediderunt.

Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc: Si-
 mon qui dicitur Petrus & Andreas frater eius, Iacobus &
 Iohannes, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Mat-
 thæus publicanus, Iacobus Alphæi filius & Simon Ca-
 nanæus,

nanæus, Iudas Iacobi & Mathias qui cū vndecim loco pro-
 ditoris annumeratus est. Constitutorum vero diaconorū no-
 mina sunt hæc: Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor,
 Timon, Parmenas & Nicolaus. Post hæc autem electus est
 & Paulus vas electionis.

Horum autem Apostolorum signa, quæ ediderūt, hæc sunt.

Petrus & Ioannes per nomen domini curarunt eum, qui
 ab utero matris claudus erat, & sedebat ad portam quæ spe-
 ciosa dicebatur. *i. Acto. 3.*

Petrus Ananiam ac Sapphiram vxorem ipsius mendacij
 conuicit, quod iussurarentur ex eo quod apud deum promi-
 serant: ac repente mortui sunt. *ii. Acto. 5.*

Petri vmbra ad ægros pertingens curabat eos. *iii. Ibid.*

Stephanus faciebat prodigia & signa. *iiii. Acto. 6.*

Philippus Eunuchum animaduertit legentem Iesaiam
 prophetam & baptizauit eum. *v. Acto. 8.*

Philippus in Samaria multos spiritus eiecit, pluresq;
 di ac paralyti dissoluti ab eo curati sunt. *vi. Ibid.*

Paulus quum accederet Damascum, vidit visionē statim-
 que euangelista factus est. *vii. Acto. 9.*

Petrus Lyddæ Aeneam paralyticū ab octo annis in grab-
 bato decumbentem curauit. *viii. Ibid.*

Petrus Ioppæ mortuam Dorcadem, quæ & Tabitha di-
 cebatur, sua oratione excitauit à mortuis. *ix. Ibidem.*

Petrus vas è cælo descendens plenum omni genere ani-
 malium vidit. *x. Acto. 10.*

Petrus seruatus ac vincus in carcere, ab angelo solutus est,
 ignorantibus id militibus: Herodesque à vermibus exesus
 expirauit. *xi. Acto. 13.*

Paulus in Cypro Elymam magum increpauit, & cæcus
 factus est ipse magus. *xii. Acto. 13.*

Paulus Lystris cum qui à natiuitate claudus erat, per no-
 men domini sanauit. *xiii. Acto. 14.*

Paulus à visione in Macedoniam vocatus est. *xiiii. Acto. 16.*

Paulus mulierem quæ spiritum habebat diuinatorem, Phi-
 lippis emundauit. *xv. Eodē.*

Paulus & Syllas in carcerem coniecti sunt, pedesque li-
 gno constrictos habebant: media autem nocte terræmotus
 factus est, eorumque vincula dissoluta sunt. *xvi. Eodē.*

- xvii. D** A corpore Pauli deferebant sudaria super infirmos ac de-
Aff. 19 monio vexatos, & curabantur.
xviii. Aff. Paulus Troade Eutychni, qui à fenestra ceciderat & mor-
20. tuus erat, excitauit dicens: Anima eius in ipso est.
xix. A. 27 Quum Romam versus nauigaret Paulus, tempestatem pas-
 si sunt ipse omnesque qui cum ipso in naui erant, quatuor-
 decim dies vnà cum noctibus: omnib⁹ autem sese perituros
 arbitratibus, adstans dominus Paulo, dixit ei: Propter te his
 vitam concedo & seruari sunt.
xx. Ac. 28 Egressum è naui Paulum vipera momordit, & omnes qui-
 dem arbitrabantur illum moriturum, verum quum illæsus
 permanisset, existimauerunt ipsum esse deum.
xxi. Eodẽ. Patrem Publij in insula dysenteria laboratẽm Paulus ma-
E nibus impositis sanauit, multosq; alios ægrotantes curauit.

ITEM ET ALIO MODO
 argumentum in Acta Apo-
 stolorum.

Vanquam liber inscriptus sit Acta Apostolo-
 rum, potissimum tamen Pauli actiones comple-
 titur: quas etiam Lucas exacte nouerat, ut po-
 te qui simul cum eo peregrinatus fuerat, vnaque
 conuixerat, & in multis necessitatibus submini-
 strauerat. Necessarium autem fuit ut ab aliorum Aposto-
F lorum actionibus inciperet. Neque enim aliter posset dili-
 genter Pauli historiam profèqui, nisi præmissa Apostolorum
 historia. Quomodo enim manifesta fieret Pauli crudelitas &
 feritas priusquam ad prædicationem accederet? aut consen-
 sus in cede cognati sibi Stephani? & inopinata illius vocatio,
 ac conuersio ad illos, quos ad idvsque temporis fuerat perse-
 quitus? & perpessa pro iis rebus pericula quas prius perse-
 quebatur, & quibus sequentis vitæ tempore Iudæos prouo-
 cabat, & ad rabiẽm vsque insanire cogebat? Nequaquam ex
 his cognitus nobis esset Paulus, nisi præcederet Apostolo-
 rum historia. Præterea quoque si ab ipso cœpisset Paulo, om-
 nino digressione uti necesse esset, ad docendum ea quæ circa
 ipsum contigerant: & ita narrationis tenor impediretur, nẽ-
 pe multa includendo, sine quibus nihil, quod de Paulo dice-
 retur,

retur, posset esse manifestum. Ut igitur facile intelligibilem
 ac molestia carẽtem faciat de Paulo sermonem, cœpit à cõ-
A muni de Apostolis sermone. Postquam autem ad eum qui de
 Paulo erat perductus est, iam ex hoc ad intentum sibi scopũ
 Lucas peruenit & relicto de cæteris sermone, soli illi hæret
 quem ab initio intenderat. Non autem scripsit vel Pauli mor-
 tem vel secundam ipsius apud Neronem accusationem: At-
 qui etiam tunc cum Paulo erat, quum Paulus ipse scriberet
 solum Lucam cum eo esse: vel quia decretum ipsi non erat
 historiam ad finem deducere, sed solum ostendere accessum
 eius ad Christum, & quantum laborum susceperit. Vel tem-
 pus non est datum ut finem imponeret argumento quod ab
 initio conceperat. Multa nanque turbatio & afflictio erat
 que inter principia discipulis domini à persecutoribus im-
 minebat. Quanquam autem circa primordia promittit præ-
 sens liber narrationem actionum apostolicarum, veluti su-
 pra meminimus: ut tamen manifestius dicatur sancti spiritus
 acta in hoc continentur. Nã simul ut Apostolis adfuit, quæ-
 cunque admiranda per eos acta sint, per hunc librũ cogno-
 scimus spiritu videlicet hæc per eos operante. Sed & vati-
 ciniorum Christi decursus per hunc librum manifestatur.
 Siquidem dictum illud, His maiora facietis, per vram A-
 postolorum quæ miracula edebat, & semicinctia etiã à cor-
 pore, quæ inaudita operabantur, completum est. Itaque æ-
 quum est ut euangelium quidem, actiones Christi cõtineat,
 liber vero Actorum, sancti spiritus,
C

2. Timo. 4

Ioan. 14.
 Ac. 5. 6
 19.

PRAEFATIO IN ACTA
 iuxta Chrysostomum.

Luribus hic liber omnino ignotus est, adeo ut
 neque de ipso nouerint an extet, neque de auto-
 re qui illũ vel conscripsit vel edidit. Itcirco ob
 hanc potissimum causam pro viribus in hæc de-
 scendi prouinciam: ut & ignorantes attraherem, & tantum
 thesaurum latere, aut in tenebris reconditum esse nequaquam
 mitterem. Neque enim minus nos iuuare poterit quam
 a iij euangelia

euāgelia tanta plenus est philosophia , dogmatūque rectitudi-
 ne, & horum potissimum, quæ de spiritu sancto dicta sunt.
 Itaque ne librum hunc prætercurramus, sed magna cum dil-
 igentia scrutemur. Siquidem vaticinia illa quæ Christus in
 euāgelii prædixerat, ea opere expleri videre est in hoc li-
 bro, ipsamque veritatem rebus ipsis resurgentem , ac magnā
 discipulorum ad meliora immutationem, idque per spiritum
 qui ipsis infusus erat. Etenim Christum audierāt dicentem.
 Iohā. 14. Qui quis in me credit, signa quæ ego facio, & ipse faciet, &
 maiora his faciet. quodque prædiceret discipulis ipsos ad re-
 ges ac præfides esse ducēdos: & quod in synagogis suis fla-
 gellarent, ipsos, ac indigna paterentur, sed omnibus superio-
 res euaderent. Præterea quod euāgelium in vniuerso orbe
 prædicandum esset, quæ omnia nullo prætermisso accidisse,
 licet in hoc libro intueri, aliāque plura quæ dixit discipulis,
 dum vnā cum eis versaretur. Ad hæc ipsos Apostolos vide-
 bis hic volucrum in morem terram ac mare percurrētes, il-
 lōsque prius timidos ac rudes, repēte alios ex aliis effectos,
 contemptu non modo diuitiarum, verum etiam gloriæ fastus,
 iræ ac cōcupiscentiæ: vt quæ vno verbo dicam, omnibus
 superiores esse effectos, multāque inter ipsos cōcordiam,
 & ne vel minimum inuidentiæ motum vt superioribus tem-
 poribus, neque primorum sedilium amorem, sed vniuersam
 exactāque in ipsis virtutem & admirandam charitatem re-
 lucentem: de qua etiam multa illis præceperat dicens: Per
 hoc cognoscent homines quod mei sitis discipuli si dilexe-
 ritis vos mutuo. Licet hic quoque dogmata inuenire, quæ ni-
 si hic liber extaret, nulli adeo manifesta essent. Quinimo id
 quod nostræ salutis caput est, occultaretur, & incertū esset?
 nempe quod tam vitæ mores, quā dogmatum veritatē cō-
 cernit. Porro maxima pars eorum quæ hic tractantur, Pauli
 acta sunt, qui plus omnibus laborauit: id quæ in causa fuit, qd
 libri autor beatus Lucas, eius esset sectator ac discipulus: cu-
 ius virtutem multis quidem in locis videre licet, maxime au-
 tem ex eo quod præceptorī indiuisus adhererit, & eum in
 omnibus sit sequutus. Quādo ergo omnes Paulum relique-
 rant, hic quidem in Galatiam, ille vero in Dalmatiam profes-
 citus, audi quid de hoc dicat, Lucas inquit est mecum solus.
 2. Tim. 4.
 2. Cor. 8. Corinthiis vero ipsum mittēs, ita de eo loquitur. Cuius laus
 est in

est in euāgelio per omnes ecclesias. Et quum ait quod vi-
 sus sit Cephæ deinde duodecim iuxta euāgelium quod ac-
 ceperant, huius euāgelium intelligit. Itaque nequaquam a-
 berrauerit, qui huc laborem illi tulerit acceptum. Quum au-
 tem hunc dico, Christum dico. Et cur tandem non om-
 nia conscripsit, quum ad finem vsque cum eo permanerit?
 Hic dicere poterimus, & quod hæc sufficiat his qui animad-
 uertere voluerint: & quod ad ea, quæ magis vrgebāt, semper
 incumbentes, studium ad conscribendas historias transferre
 non poterant. Siquidem multa etiam manu traditione ab-
 que scripto tradiderunt. Cuncta ergo quæ hoc libro recon-
 duntur admiratione digna sunt: maxime autem quod ita se-
 se apostoli demiserint, quod etiam suggestit illis spiritus, per
 hoc ipsum præparans eos, vt in verbo dei dispensando ver-
 sarentur. Ideo sane quum tanta de Christo differuissent, pau-
 ca quidem de eius diuinitate dixerunt, plurima vero de hu-
 manitate tractarunt, tum de passione, tum de resurrectione,
 & ascensu. Hoc enim erat quod interim quærebatur, vt
 surrexisset crederetur, & ad cœlos ascendisset. Sicut ergo Chri-
 stus ipse præ cæteris omnibus rebus ad hoc maxime studiū
 adhibebat, vt se à patre venisse ostenderet: ita & iste potissi-
 mum adstruit, quod surrexit, & ad eū peruenit, à quo pro-
 fectus fuerat. Nisi enim hoc primum crederetur, certe Iu-
 dæis vniuersum de Christo dogma penitus incredibile videretur:
 præsertim quum accessisset assertio de resurrectione,
 deque in cœlum reditu. Paulatim igitur ac sensim eos ad su-
 blimia prouehit. Paulus vero quum Athenis esset, ipsum sim-
 pliciter hominem vocat, nihil vltra dicens. Etenim si Chri-
 stum ipsum de sua ad patrem æqualitate differentem Iudæi
 sæpius lapidare conati sunt, ipsumque ob id blasphemum ap-
 pellabant, multo minus hoc à piscatoribus excepissent, id quæ
 postquam cruce interisset. Et quid Iudæos dicere atinet?
 quum & ipsi tunc discipuli frequenter, vbi sublimiora audi-
 rent dogmata, turbarentur ac offenderentur. Propterea etiā
 dicebat eis Christus: Multa habeo quæ vobis dicam, sed nūc
 portare non potestis. Quod si illi non poterant qui tanto tē-
 pore cum eo versati fuerant, quique tot arcanis communi-
 cauerant, tot miracula conspexerant: quoniam modo homi-
 nes ab aris & simulacris ac sacrificiis, felibus & crocodillis
 huiusmo-

1. Cor. 15.

Nota.

Acto. 17.

Iohā. 8.

IN ACTA PRAEFATIO.

D (huiusmodi namque erant cultus Græcorum) aliisque ma-
 lis tum primum abstracti, repente sublimes dogmatum ser-
 mones receperunt? Quo pacto inquam Iudæi quotidie au-
 dientes illud adeo suis auribus instillatū, dominus deus tuus
 dominus vnus est, & præter ipsum non est alius, quum hunc
 vidissent in cruce clauis affixum, magis autem & crucifixis-
 sent & sepelissent, neque resuscitatū vidissent, audientes hūc
 ipsum esse deum patrique æqualem, an non maxime omniū
 resiliissent, ac sermonem huiusmodi lacerassent ac discerpis-
 sent? Ob id ergo sensim ac paulatim eos instruunt: & multa
 quidem condescensionis dispensatione vsi sunt. ipsi tamen
 ex hoc abundantiori fruuntur spiritus gratia: ac ipsius Chri-
 sti nomine maiora operantur his quæ ipse fecerat: vt vtrinque
 & seipsos humi iacentes erigant, & sermonem de resurre-
 ctione comprobent. Siquidem hic liber potissimum resurre-
 ctionis est demonstratio. Hoc enim vbi creditum fuerit, cæ-
 tera quoque viam inuenient. Argumentum itaque & omnis
 scopus libri huius est hic potissimum, si quis crassiori sermo-
 ne comprehendere velit.

Pent. 6.

FINIS PRAEFATIONIS.

Enarratio vete- ^A

RVM SANCTORVM VIRO-
 rum, ab innominato quodam, imo ab Oecume-
 nio, ex diuersis monumentis collecta, & ac-
 curatè in compendium redacta in acta Apo-
 stolorum.

CAPVT I. De doctrina Christi, quæ fuit à resurrectione &
 apparitione ad discipulos & de promissione sancti spiritus, de visa
 Christi assumptione, & de glorioso eius secundo aduentu.

PRIOREM quidè librū fe- ^{Cap. I.}
 ci de omnibus, ò Theophile,
 quæ cepit Iesus & facere &
 docere, usque ad eum diem, quo
 (quum Apostolis præcepisset
 per spiritum sanctum, quos ele-
 gerat) assumptus est.

Priorem librum dixit, non euangelium, quum tamen Pau-
 lus suum vocet euangelium vbi ait: Iuxta euāgelium meum.
 Nam arrogantiam vbique fugiunt. Sicut & Matthæus, Li-
 ber, inquit, generationis. Quod si Marcus dicit, Initium euā-
 gelij Iesu Christi, non tamen suam scripturam vocat Euan-
 gelium, sed Christi prædicationem. Initium enim prædica-
 tionis Christi, fuit progressus à prædicatione Iohānis. Initium
 vero reuelationis mysterij Christi & incarnationis ipsius,
 fuit natiuitas ex virgine, & quæcūque ad hæc sequuta sunt.
 Quo etiam initio scriptorum suorum vius est Matthæus, &
 idem hic Lucas: quæ scripta fideles postmodum euange-
 lia quoque appellare dignati sunt, tanquam vere comple-
 tētia

^C
 2. Timo. 2

Matth. 1.
 Marci. 1.

Etentia Euangelium, hoc est Christi doctrinam. Verum
 Ioh. 21. quum ait: De omnibus videtur Iohanni Euangelistæ repu-
 gnare: ille namque dicit possibile non esse hæc scribere: ne-
 que enim mundum posse capere libros qui scriberentur: hic
 autem de omnibus ait se librum fecisse ab exordio vsque ad
 assumptionem. Quid ergo dicemus? Quod hic se nihil præ-
 termisisse ait eorum, quæ cohærent ac vrgent, in quibus di-
 uinitas ac veritas prædicationis comprehenditur. Etenim
 ipse quoque Iohannes de his omnibus disseruit. Non enim
 quippiam eorum reliquerunt: per quæ vel dispensatio verbi
 iuxta carnem creditur & cognoscitur, vel magnitudo ipsius
 iuxta diuinitatem relucet & manifestatur. O Theophile. Præ-
 fectus erat hic Theophilus. Ne autem mireris si vnus viri
 gratia tantum curæ susceperit, vt illi duo integra volumina
 laboris plena conscriberet. Dominicæ namque vocis obser-
 uator erat, qua dicebat. Non est voluntas patris mei, vt pe-
 reat vnus puillorum istorum. *Et facere & docere.* Eum, qui
 passus est, dicit etiam miracula edidisse: aut hoc dicit: quo-
 niam per ea, quæ operabatur, admonebat. *Vsque ad eum diem,*
 Ordo est, Vsque ad eum diem quo assumptus est, cætera per
 parenthesis interponuntur. Quod autem ait: *Quum Apo-*
stolis præcepisset per spiritum sanctum. vel hoc dicit, spiritualia
 significans fuisse præcepta, nihil seculare præ se ferentia,
 vel etiam vt spiritum connaturalem sibi demonstraret, vt pote
 cui ex diuina hypostasi nihil desit eorum, quæ à Deo expleri
 possunt. Quænam autem sunt præcepta. Euntes docete
 omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij & spi-
 ritus sancti. Ait autem, *Assumptus est.* non Ascendit: nam
 adhuc de eo tanquam de homine disserit.

Matth. 28

Quibus etiam exhibuit seipsum uiuentem, postquam ipse passus fuerat, compluribus argumentis.

Quum dixisset, Assumptus est, ne quis existimaret alte-
 rius hoc factum esse virtute, statim etiam subiunxit, quod
 propriæ esset autoritatis. Quibus etiam exhibuit seipsum
 uiuentem. Eundem autem ostendens qui passus fuerat ac re-
 surrexerat, sermoni coniunxit quod sequitur, dicens, *Post-*
quam ipse passus fuerat.

Per dies quadraginta.

Non di-

Non dixit, In diebus. neque enim cōtinue cum ipsis ver-
 sabatur, quemadmodum ante passionem, sed differenti mo-
 do: simul quidem & desiderabiliorem eis reddens suam ap-
 paritionem, simul quoque & sublimiorem magiſque diui-
 num seipsum ostendens.

Apparens illis,

Quam ob causam non omnibus palam, sed Apostolis tan-
 tum apparuit? Quia vulgo phantasma visum fuisset, quod
 ignorabat arcanum mysterium. Nam si ipsi quoque disci-
 puli initio increduli erant ac turbabantur, quid verisimile
 est vulgus passurum fuisse? Propterea ex signis, ad quæ edē-
 da gratiam acceperunt Apostoli, indubitata reddit resur-
 rectionis demonstrationem, omnibusque expositam, adeo vt
 non his tantum, qui tūc erant, quod ipso aspectu futurū erat,
 verum etiam posteris omnibus manifesta fieret resurrectio.

Et loquens de regno Dei.

Hinc discimus, quod etiam post resurrectionem docebat
 discipulos.

Et conuescens.

Simul edēs ac bibēs. Dicitur enim *συνεληίζωμ*, quasi & λῶμ
 hoc est sale & mensa communicans.

*Præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed ex-
 spectarent promissionem patris.*

Iubeat ne ab Ierosolymis discederēt: volens firmiorem
 reddi apud ipsos resurrectionis sermonem per miracula quæ
 crucifixi inuocatione fierent: per tribulationes etiam, quas
 paterentur à Iudæis, nec tamen ab eius amicitia, qui cruci-
 fixus fuerat ac surrexerat, deficerent, sed huic potius cō-
 morerentur. Quod si statim ab Ierosolymis discessissent, ni-
 hilque horum fuisset subsecutum, suspecta certe fuisset re-
 surrectio. Præterea quoque multi erant ibidem credituri. Si-
 mul etiam expectare eos oportebat, ne qui dicerent, quod
 notis relictis ad extraneos ostentandi sui gratia accedebāt.
 Rursum etiam quia nondum spiritus virtute armati, inutiles
 redderentur ad hostium congressus. *Promissionem patris.* Et
 vbi hoc pater promisit? Dicimus ergo quod vel per defectū
 oportet dictū hoc intelligi, vt subaudiatur præpositio ἀπὸ,
 sitque sensus;

D sitque sensus: Expectarent à patre promissionem, quam vobis inquit, feci, de spiritu sancto. Vel etiam quia sicut ipse ait, **Quæ** à patre audiui, hæc annuncio vobis: sancti quoque spiritus promissio etiam si per ipsum facta sit, attamen à patre erat. **Quod** si & ab ipso queris spiritu, **Ioel** fide dignus est qui sermonem confirmet dicens, Effundam de spiritu meo super omnem carnem.

Ioel. 2. *Quam audistis ex me,*
Ioan. 16. **Q**uando autem audierunt? Quando dixit: Expedit vobis ut ego abeam, nisi enim ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Rursumque: Ego rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis. Verum si nunquam adhuc aduenerat spiritus, **Ioan. 20** quomodo dixerat: Accipite spiritum sanctum? Vel quia hoc **E** dixerat, capaces eos reddens ac idoneos ad spiritus suspensionem: acceperunt autem quando descendit. Vel quod futurum tanquam præsens dixit. Vel quod spiritus datio, aut purgatiua est, aut perfectiua. Consummata ergo spiritus superuentio in Apostolos, & que perfectum reddit, adeo ut alios quoque perficiat, tempore pentecostes facta est, non autem eo præsentem venit: Nam si tunc dominus discessisset, spiritus vero mansisset, non fuisset tanta consolatio: adeo enim ei adhærebant, ut ægre diuelli possent. Non statim autem descendit spiritus, sed post octo fortassis aut nouem dies, ut paululum contristati, & in desiderio ac necessitate promissionis constituti, purum ac perfectum reciperent in eius aduentu gaudium. Præterea autem oportebat in cælo nostram comparere naturam, ac perfectam fieri reconciliationem, ac tunc venire spiritum. Considera autem, ne rursus post assumptum dominum fugiant, quomodo hæc expectatione, tanquam catena quadam omnes eos illic retineat.

Quia Iohannes quidem baptizauit aqua.
Matth. 11 Apostoli in initio aqua baptizati sunt, postea vero etiam sancto spiritu. Hic iam manifeste suam supra Iohannem demonstrat potentiam, veluti quando dicebat: **Qui** minor est in regno cælorum, maior Iohanne est.

Vos autem baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies.

Baptizabimini dixit, non Baptizabo, mansuetudinè amplectens,

plectens, & arrogantiam fugiens: præsertim quum Iohannes prius hoc decuisset dicens, Ipse vos baptizabit spiritu sancto & igni, superfluum esset ut ipse per se ipsum adderet. Verum an non per gratiam baptizatur in cenaculo absque aqua? Vtique. nam spiritus efficacior est, per quem etiam aqua operatur, quandoquidem ipse quoque Christus absque oleo inunctus est.

Itaque cõgregati interrogabãt eum dicentes: Domine num in tempore hoc restituis regnum Israeli?

A Considera hic. Quoniam ante passionem de mundi consummatione interrogauerant, non iam de hoc interrogant, sed de mundano regno. Nam adhuc imperfectius affecti erant. Simul autem congregati interrogabant, ut multitudinem exorarent ac flecterent. **B** Quum autem ante passionem audissent, quod nullus diem nosset, nunc tamen rursus interrogant. Quia enim audierant quod spiritum esset accepturi, tanquam iam digni, scire hoc volebant, & hæsitacionibus liberari cupiebãt. Non autem dixerunt Quando, sed Num in tempore hoc? vtrum nunc inquirunt? adeo diem desiderabãt. Porro videntur mihi nequaquam perspicue cognouisse quid esset regnum. Nondum enim aderat spiritus qui eos doceret. Dixerunt autem Restituis: nam maiora iam de ipso concipiebãt: ideo etiam apertius cum eis diserebat. Non enim dixit, Neque filius nouit, sed, Non est vestrum. & ne contristarentur, subiunxit: Sed accipietis virtutem & cætera. Et illi quidem de consummatione non interrogarunt, ipse vero docet id quod non interrogarunt. Siquidem optimi præceptoris est docere non quæ discipuli discere cupiunt, sed quæ eis utilia sunt. Propterea interrogationi non respondet ut quæ nihil haberet utilitatis, sed quod magis urgebat docuit: spiritum namque tunc maxime illis opus erat.

Dixit autem eis: Non est uestrum nosse tempora uel temporum opportunitates.

C Vbi que futurarum cognitione rerum priuat ipsos: non tanquam ignorans, sed quod sciret nihil illos ex eo iuuari ad spiritualem salutem: hinc etiam in definite prius ait ad illos: Vos autem baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies. **Quod** si queras cur non protinus spiritum demittit, aut etiam

etiam præfinitum tempus non significauerit: Discite quòd statim ab alicuius spiritus non veniat, vt magis desideratam efficiat sui susceptionem: neque ad certum diem, vt ad certamen paratos ac decentiores ad ipsius aduentum reddat.

Quæ pater posuit in sua potestate.

Aduertendum est num dictum hoc aliquid adferat momenti volentibus certum humanarum rerum terminum siue fatum tollere. Quod enim ait. *Quæ pater posuit in sua potestate.* tollit fatum. Verum si pater posuit, manifestum est, quòd & filius posuerit: omnia enim quæ patris sunt, etiam

Iohan. 17

Sed accipietis uirtutem superueniente spiritu sancto in uos, & eritis mihi testes in Ierusalem & in uniuersa Iudæa & Samaria & usque ad extremum terræ.

Matth. 10

Quoniam ante hæc præceperat, In uiam gentium ne abieritis &c. quòd solis missus esset Israelitis: nunc unà cum his, & Samaritanis & cæteris gentibus prædicationem communikat. Simul etiam denunciat quod per uniuersum orbem pietatis sermo diffunderetur. Quid enim aliud præter hoc significat quod ait, Usque ad extremum terræ?

Et quum hæc dixisset, uidentibus illis eleuatus est.

Abducens eos à quouis alio nugamento, ne rursum ipsum interrogarent, statim cœpit in cœlum conscendere. Addit autem *uidentibus illis.* Quandoquidem hic situm erat uniuersum fidei negotium ac necessitatis illorum, principium quidem rei uideri potuit, finis autem nõ ita: propterea quoque adstiterunt uiri docentes quòd in cœlo requiescat: neque enim uisio ad finem pertingebat. In resurrectione uero contrario modo, principium quidem uisum non est: superfluum namque fuisset, quum is qui resurrexerat uiuens appareret, & sepulchrum vacuum esset: finis uero manifestus erat, nam uiuens ipsis manifestabatur.

Et nubes suscepit eum ab oculis eorum.

Psalm. 96

Nubes quidem dominum suscepit, vt honoris æqualitatem ad patrem demonstraret. De patre enim dictum est, Nubes & caligo in circuitu eius. Et incarnatus quidem deus, nube tanquam uiculo usus est, nam dominus erat: Elias uero igni. Ille enim

Ille enim tanquam dominus uniuersi, propria ascendens uirtute, terrenum quiddam & quod deorum fertur, ad ascensum assumit: nec magis ductus quam reducens ipse uiculo. Elias uero seruus erat, ideoque sursum ferente uiculo egens, & equis qui uelocitatem itineris illi pararent. Idcirco etiam de hoc dictum est: Ascendit Elias in turbine tanquam in cœlum. De domino uero: Erite illo in cœlum. Duo autem uiri albis induti confirmant domini in cœlos restitutionem, propter id quod dicitur: Per duos aut tres testes sermo firmus constituitur.

Deut. 19.

Quumque intētis essent oculis eunte illo in cœlum, & ecce duo uiri adstiterunt ipsis in ueste alba.

Angeli apparētes propter operationem uiri appellentur, iuxta uisionis cognationem: ne omnino consternerent eos, qui iam nouitate assumptionis perculsi erant.

Qui & dixerunt: Viri Galilæi quid statis intuentis in cœlum?

Viri uisus loquebantur, nec tamen similes erant substantiæ.

Hic Iesus qui assumptus est à uobis in cœlum, ita ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum.

Ne turbentur discipuli, & ueluti pereunte præceptore ac diffluente illi corpore, spe destituantur in posterum, qua expectandus erat, & propterea alius alio dispergatur metu ac timore: ob hanc causam adueniunt uiri, & ascensum in cœlum ipsis manifestantes, & corporis permanentiam ac salutem, his uerbis quibus dicunt, Hic Iesus ita rursum ueniet. Per hoc autem quod ait, *Quid statis?* admonet illos ut relicta cura de ea re, Ierosolyma redirent iuxta domini præceptum, quo dixerat: Ab Ierosolymis ne discederent. Idcirco etiam quum eò accessissent, adhuc subtimidi propter præceptoris absentiam, in ciuitate non uersabantur, sed in cœnaculum ascenderunt, tanquam in tutiorem & occultum locum. Dicit autem Chrysostomus, quòd die sabbathi facta est assumptio, ideo etiam annotatur, Ad sabbathi iter: ne uideantur sabbatho maiori uisus pedestri itinere, quam à lege constitutum esse.

Tunc reuersi sunt Ierusalem à monte qui uocatur
b Oliueti,

D Oliueti, qui est iuxta Ierusalem (nempe) ad sabbathi iter.

Vnum miliare, quod iter erat sabbathi, vt ait Origenes quinto *σπευματικῶν*, siue miscellaneorum; duorum millium cubitorum erat: idque potissimum, quod sanctum tabernaculum & arca tanto interstitio castrorum ordinem præcedebat, & à tanto interuallo tentoria figebant, quò spacio licebat his qui castrametati erant, sanctum tabernaculum sabbatho accedere.

Et quum introissent, ascenderunt in cœnaculum, ubi manebant & Petrus & Iacobus, & Iohannes &

E Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi & Simon Zelotes & Iudas Iacobi. Hi omnes erant perseuerantes unanimiter in oratione & obsecratione, cum mulieribus & Maria matre Iesu, cumque fratribus ipsius.

Petrus interpretans vel cognoscens: Iacobus supplantator laboris. Iohannes gratia dei: Andreas decens potentia vel condemnatus: Philippus os viduarum vel os lampadis: Thomas abyssus vel geminus seu dubius. Bartholomæus filius eius qui suspendit aquas. Matthæus donatus: Iacobus Alphæi supplantatio: Simon Zelotes disciplina vitæ: Iudas Iacobi, hic & Thaddæus vocabatur. Discipulos nominatim recenset, vt ostendat quòd quum passionis tempore lapsi essent, Iudas quidem seipsum à choro apostolorum omnino deiecit: Petrus vero & simul erat, & à præceptore per tri-

Iohannis 19.

ma interrogacionem reuocatus est. Quod si Iohannem in sua accepisse Christi matrem proditum est, certe quum Iohannes vnà cum Apostolis adesset, etiam ipsa simul aderat: **A L I O M O D O.** Nò frustra discipulorū facit catalogū: sed demonstrare volēs quòd humanū quippiā passi erāt, at non in lapsu pmāserāt. Siquidē Petrus qui negauerat, amaris lachrymis à negatione absolutus est, veluti ex hoc manifestum est, quòd paulo post creditū sit ipsi rationale ouile. Thomas qui incredulus fuerat, ab incredulitate sanatus est; vulneribus æ laterē manibus contrētatis: Itaque quū alij omnes simul essent;

essent, solus desideratus est Iudas. Et Maria Dei mater aderat, quandoquidem & Iohannes qui hanc in sua acceperat, & fratres aderan. Quod si & Ioseph sponfus in viuus erat, vtique aderat & ipse. maxime autem hic, qui, dubitantibus filiis suis, nunquam circa dispensationem dubitauit. Sed manifestum est quòd iam dudum mortuus erat: quia neque ipse tunc aderat, quum cognati Iesum docentem videre cuperēt, Quid enim ait? Mater tua & fratres tui quærit te foris: Non autem additur, Et pater tuus. Matth. 12.

C A P V T II. Petri concio ad eos quibus notum erat de morte & apostolatu Iudæ proditoris: in quo narratur etiam de Matthei substitutione, qui per orationem sortitus est apostolatam gratia Dei.

T in diebus illis surgens Petrus in medio discipulorum dixit (eratque turba nominum simul fere centum uiginti.) B.

Surgit Petrus non Iacobus, & tanquam feruentior, & velut is cui discipulorum præfidentia commissa erat. Præterea quoque Iacobus modestus erat, orationi ac quieti magis aptus, cæteris videlicet negocia tractantibus. Ideoque Ierosolymitanam præfidentiam illi cedunt. Vide autem quomodo vniuersa communi decreto faciat, & non ex primatu neque sua autoritate. Centum autem viginti simul aderan ex his qui domino crediderant. Siquidem & septuaginta erant, & quingenti quos ait Paulus vidisse dominum postquam resurrexerat. Sed hos verisimile est ex his fuisse, qui magis approbati erant, & ad liberius loquendum feruentiores. 1. Cor. 15. C.

Viri fratres oportuit scripturā hanc impleri quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid.

Consolatur eos à prophetia. Nec ait. Quam Dauid dixit, sed spiritus sanctus per os Dauid. Quænam autē hæc erant? Quæcumque psalmus centesimus octauus continet, quorum etiam post pauca faciet mentionem. De Iuda autem loquens modeste simul, & absq; omni inuidia tractat sermonem. Neque enim execrandum vocat aut scelestum, sed simpliciter quòd factum est indicat. Porro quòd subiūxerit, Hic itaq; b ij adeptus

D adeptus est prædium è mercede iniquitatis, & quod præcipitio crepuit, aut diffractus est: prius quidem, nempe adeptus esse prædium, non ad Iudam referens dixit: neque enim ipse prædium emit, sed sacerdotes ex argenteis quos Iudas in templo abiecerat: verum quia illi erant merces proditiōis Iudæ, possessio quoque reputatur ipsius. Rursumq; quia prædium in sepulturam separatum est, completa est scriptura que ait. Commoratio eius deserta est: Quid enim sepulchris magis desertum est: Per hoc autem quod ait præcipitio crepuit medius: ostendit quod simul ut prodidit, præ nimia animi pusillanimitate & sôcordia tali fine per desperationem usus est. Verum quum sacra euangelia dicant præfocacione aut suspensio vium, licet hic præcipitatum fuisse asserat, & quæcûque deinceps narratur, nihil ex hoc dissonantiæ consequitur: vtrûque enim factum est. Confracto namque funiculo quo præfocatus erat, ita præcipitio in terrâ decidit ac crepuit. Interim autem dum hæc post quadraginta dies de eo narrantur, protinus hæc à proditiōe facta fuisse confirmat.

E De Iuda qui fuit dux itineris his, qui comprehendunt Iesum, quia annumeratus erat nobiscum, & sortitatus erat sortem ministerij huius. Siquidem hic adeptus est prædium de mercede iniquitatis, & pronus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Et innotuit omnibus habitantibus Ierusalem, ita ut appellaretur prædium illud proprio illorum idiomate Hacaldema, hoc est ager sanguinis. Scriptum est enim in libro psal-

psal. 108. morum. Fiat cômoratio eius deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum eius accipiat alter.

Iudæ in- teritur. **papias.** Iudas suspensio è vita non discessit, sed supervixit: deiectus est enim prius, quàm præfocaretur: idque Apostolorum Acta indicant quod pronus crepuit medius. Hoc autem planius scripsit Papias Iohannis apostoli discipulus dicens: Ad magnum impictatis exemplum in hoc mundo permâsit Iudas. intantum enim corpore inflatus ut progredi non posset, quum curru leui cursu pertrâsiret, curru cõpressus est: ita ut effunderent eius intestina. **A L I O M O D O.** Corpore enim adeo

adeo inflatus est, ut neq; posset progredi qua curru leui cursu pertransibat, imo ne solum quidem capitis tumor. Siquidem & palpebras oculorum eius adeo intumuisse ferunt, ut lumen omnino videre non posset, oculi vero illius neq; didi-
πτερας, nempe instrumenti medicorum adminiculo apparere possent, tanta profunditate ab exteriori aspectu erant separati: genitale vero illius membrum omnem excedebat obicœnitatem ac magnitudinem. Porro sanies ac vermes contumeliose confluentes ex toto ipsius corpore ferebatur egredientes, per sola loca secretiora. Post multa vero tormenta & vitiones, quum in suo prædio, ut aiunt, mortuus esset, præfocatore prædium illud desertum permanfit, & non habitatum usque in hodiernum diem. Sed neque ad hoc usque tempus, locum illum quisquam præterire potest, nisi oburatis manu naribus. Suggestit autem Lucas hoc loco Iudæ supplicium, quod statim subsecutum est. Nam imbecilliorum animæ præsentibus refrenantur potissimum. Auxit autem peccatum, vocans eum proditore: supplicium vero, quum hoc etiam illum passum esse commemorat. Hacaldema autem dictum esse, non à Iuda, sed à Iudæis intendit. Nam ait, Proprio illorum idiomate, nempe Iudæis iniquitatem attestantibus.

Oportet igitur ut ex his iuris qui nobiscum uersati sunt omni tempore quo intrauit, & exiuit inter nos dominus Iesus, exorsus à baptisinate Iohannis, usque ad eum diem quo assumptus est à nobis unusquisque
C propriam constituatur testis resurrectionis eius nobiscum. Et statuerunt duos, Ioseph qui uocatur Barsabas, qui cognominatus est iustus & Mathiam, & orantes dixerunt: Tu domine, qui corda nosti omnium, ostende utrum ex his duobus elegeris, ut accipiat sortem ministerij huius apostolatus, unde præuarcacione excidit Iudas, progrediens in locum suum.

Rem illis communicat, ne in pugnam euadat, & in contentionem incidant. Propterea quoque incipientes, Viri fratres
b iij tres (inquit)

A *Quæquam hic habetur iactura hæc didi- πτερας, proprie tamen didi- πτερας instrumentum est non medicum sed B geometricum, cuius usus est è astrolabiis, alijs que huiusmodi instrumentis.*

D tres (inquit) oportet eligi è vobis, multitudini iudicium permittens, simulque & eos qui eligerent venerandos reddens, & seipsum inuidia liberans erga illos: tum quia fieri oportebat, tum quod prophetam inducat dicentem. Episcopatum eius accipiat alter. E quibus autem oportet? ex his qui sui probationem præbuerant tempore quo apud ipsos fuerant congregati. Ideo neque ait, E mansuetis, ne ceteros contristaret, visus contumelia afficere. Addidit autem, *Exorsus à baptismo Iohannis.* Nam quæ ante hoc acta erant nullus ipforum nouerat, qui didicisset ac præsens fuisset, nisi tantum is qui ipsos elegerat, sed per spiritum discabant. Testem vero dicit resurrectionis. Nam hoc diuinitatis Iesu potissimum erat firmamentum. Siquidem miraculorum eius quæ ante passionem edita erant, multi testes erant etiam incredulorum qui viderant. Studebant autem Apostolorum explere numerum, ne præceptoris electio veluti mutila esset & imperfecta. Verum non multos statuerunt, sed solos duos, ne maior causaretur tristitia, multorum reiectione. Barabas vero & Ioseph ac Iustus, vel distinctionis nomina sunt vel virtutis. Opportune autem cordium vocat cognitorem: nec dicunt Elige, sed quem elegeris ostende. Omnia namque à Deo cognita sunt ac definita, etiam priusquam animo concipiamus. Sortem præterea appellat, & rem omnem ostendens benignitatis ac electionis esse diuinæ, & veterum admonens, quoniam & leuitas ita sorte elegit. Determinate autem ait Ministerij huius: erant enim & alia. Locum vero suum, aut spendium vocat: hoc est quo sese dignum reddidit Iudas per prodicionem, vel quod repulso Iudæ, hic suum aut proprium habeat locum accepto illius episcopatu.

Et dederunt sortes ipsorum, ceciditque sors super Mathiã: & suffragijs additus est undecim Apostolis.

Iona. 1. Quum nondum perfecti sint, cum qui dignus sit sorte, & non miraculo discunt. Non est autem improbandum quod sorte sit. Nam si de Iona vim habuit, quum abiecti ac prophani homines sortem mitterent, quidnam de sanctis qui rem orationi permittunt sentiendum est? Etenim si sola mens illorum recta iuste negocium direxit, multo magis diuinorum virorum.

Caput

CAPVT, III. De diuinis spiritus sancti superuentione die pentecostes facta super eos qui crediderant, in quo etiam Petri doctrina è prophetis continetur, nempe de passione, resurrectione & assumptione Christi donoque spiritus sancti: de fide eorum qui presentes erant per baptismum, de consensu in communem utilitatem, & appositione credentium.

Et quum completeretur dies pentecostes, erant omnes unanimiter in eodem loco. Et factus est repente de cælo sonitus tanquam impetu uenientis flatus uehementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis diuise lingue in modum ignis, seditque super singulos eorum: & repleti sunt omnes spiritu sancto, cœperuntque loqui aliis linguis.

Quum cõpleretur dies pentecoste: hoc est circa p̄tecosten, circa ipsum iam festum. quum tempus esset maturæ messi spirituali falcẽ immittere: quando propter festum multi aderant, etiã eorum qui ipsum crucifixerant, & ut acciperet cedis à se pertrata increpatione. Repentino autem sonitu, & non insensibiliter factus est accessus spiritus, & de cælo: ut subita quidem cõsternatione, & magis excitaret, & omnes ad cõcurrẽdum impelleret: sensibiliter vero, ut miraculũ confirmaret, quod omni careret calumnia. Nam si hoc etiam factu sonitu per calumniam ad ebrietatẽ refererent, quid nõ dixissent, si ita factum non esset? De cælo autem propter multum impetum, si quid hoc significare uult per uehementẽ flatum, ut ostendat opus fuisse eius qui in cælum assumptus erat. Quẽadmodum etiam super mare rubrum flabat uehemens uetus auster. Bene autem in his omnibus, per similitudinẽ loquutus est, nepe ὁ αὐτός, id est tanquam, & ὡς εἰς πυρὸς, id est in modum ignis, ne sensibile quippiam de spiritu existimetur. Repleuit etiã flatus totam domum, in piscinæ morem implens: quandoquidẽ promissum etiam illis erat: Baptizabimini spiritu sancto & igni, etiam hoc abundantie signum erat, ac uehementiæ. Ignis uero non repleuit domum, ne omnes terreret, ac videtes fugere compelleret, & ita nihil testari possent eorum, quæ postmodum acta sunt, sed diuiditur spiritus in linguas igneas, b iij residetque

Cap. II.

B

C

Exod. 14

Matth. 3

Supra. 3

D residetq; super singulos eorum, nepe centum & viginti, qui in domo residebant. Siquidem ex vna radice erat gratia paracleti in varia dona diuisa, linguaq; opus erat, quæ dei dona declararet ac illustraret, quæ in modum ignis vniuersa repugnancia corripere. Porro in specie ignis, nam spiritus quoque deus est (deus autem noster ignis consumens est) & vt similitudinem naturæ demonstraret cum patre, qui ita Mosi in rubo apparet. Præterea super singulos sedet, stabilitatem ac permanentiam significas. Dicitio enim Sedit, idem significat quod permansit & requieuit. Considera vero quod apud Iohann. 1. Iohann. 1. vt ab vno homine cognosceretur, in modum columbæ videtur, descendens super caput Christi quando autē multitudinem totam conuerti oportebat, tanquam ignis. Idque poterant Hebræi ex veteri quoque testamēto de deo intelligere quod ignis consumens esset. Præterea etiam dum discipuli orationi & obsecrationi mutuaq; dilectioni incumbent, tunc venit ad eos spiritus sanctus.

Prout ipse spiritus dabat eloqui illis:
Erant enim scitæ breuesq; sententiæ, quas linguis variis proferebant.

Erant autem Ierosolymis habitates Iudæi viri religiosi ex omni natione eorum qui sunt sub cælo.

Quod religiosi essent ex eo ostendit, quod relictis patriis possessionibus, domibusque dimissis Ierosolyma eligerent habitare, vt iuxta patriam legem ter in anno possent apparere coram domino.

Facta uero hac uoce conuenit multitudo, & confusa est, quod audiret unusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes & mirabantur dicentes, inter sese: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quomodo nos audimus eos propria quisque lingua nostra in qua nati sumus? Parthi & Medi & Elamitæ & habitatores Mesopotamiæ, Iudææq; & Cappadociæ, Ponti & Asiæ, Phrygiæq; & Paphlægiæ, Aegypti & partium Libyæ eiusque est finitima Cyrenæ,
& illie

& illic uersates Romani, Iudæiq; & profelyti, Cretes A & Arabes audimus eos loquentes nostris linguis magnifica dei. Stupebant autem omnes ac admirabantur alius ad alium dicentes: Quidnam uult hoc esse?

Confusa est multitudo siue turbata, idque merito: existimabant enim quod negocium illis fuissent ob ea quæ aduersus Christum temere commiserant, ob quæ etiam conscientia eorum animas concutiebat. Et homicidæ quidem ita se habebant. Religiosi uero admirabantur, quum illos Galilæos esse cognoscerent, & tamen patriis ipsorum linguis loquerentur. Verum Apostoli quidem nouerant quæ dicerent, nempe quod magnifica dei: quibus autem linguis ea loquerentur, non nouerant nisi viri religiosi qui audiebant, puta Scythia fortassis aut Indus, quod Scythica aut Indorum lingua Apostoli loquerentur.

Alij autem irridentes dicebant: Musto impleti sunt.

Erant autem & nonnulli eorum qui intelligebant, abiectiones fortassis, qui irridentes, ea quæ fiebant ebrietatis esse dicerent. Nisi enim intelligerent, rem ipsam nequaquam ad ebrietatē calumniantes referrent. Verū dices: Si ipsos loquentes intelligebant, quonā modo irridere audebāt? Sed malitia quæ ex nimia prauitate est, à nullo alio quā ab ipsa perueritate procedit: vt quoquo modo inueniat, quo præsens bonum obturbet ac repellat. Quale etiam erat quod Christo miracula edente, non poterant quidem ambigere circa vim & efficaciam signorum, sed insanientes rem Beelzebul ascribebant. Gentium autem meminit quæ Iudæis hostes e-
runt, puta Cretum Arabum & aliorum quorum linguis loquentes, signum hoc præbebant, quod hos omnes fide superaturi essent. Vbique autem sese uirtuti admiscet nequitia: pij siquidem admirabantur, alij uero irridebant. Vide autem dementia irridentium. Musto, inquit, impleti sunt. Atqui huius tempus non erat. Siquidem pentecostes tempus erat quando nullum est mustum Mustum nanque dulce uinum est quod ab ipso fluit torculari. Sed & hora tertia erat, quando non est uerisimile ebrios esse homines, potissimum qui in periculis & in timore uersantur. Omne itaque negocium qualitatē

D qualitati adscribunt dicētes: Musto impleti sunt. Improbitas nanque id vnum quærīt, vt quoquo modo aliquid dicat, non vt rationale quippiam dicat. Verūm illud magis admirandum, quomodo illis admirantibus & confitentibus, quū Iudæi essent, Romanis, profelytis, & iis qui fortassis crucifixerant: gentibus propemodum omnibus id prædicantibus, nempe quòd ipsorum loquerentur linguis, inuenti tamen sint nonnulli qui iriderent. **A L I O M O D O.** Dicere musto impletos esse Apostolos eorum est, qui à qualitate calumniam struunt. Mustum enim dulce vinum est quod etiam ad inebriandum aptius est, lenitate seu auiditate ad dulcedinē, densiorem euaporationis repletionem ad concava cerebri producat. Vtrum autem hi qui iridebant, ea quæ dicebantur intelligebant an non? Et enim si non intelligebant, neque eorum irrisio rationi innitebatur. Vt quid autem angit aliquem vilis quæpiam nugacitas temere prolata? Sed manifestum est, quod etiam ipsi intelligebant, & maxime coram habentes eos qui rem miraculo adscribebant: & tamē ipsi illam malitiose calumniabantur, vt moris est peruersis.

A L I O M O D O. Intelligebant quidem, verūm non placebant eis quæ dicebantur. Alij enim dicebant esse dei magnifica. Multis siquidem moris est, quibus non arident quæ dicuntur, vt dicentem insanire aut desipere arbitrentur. Quæ admodum etiam de Christo: intelligebant quidem miracula, sed quum laudare illa oporteret, illi, tanquam in Beelzebub facta essent, conuitiabantur.

F *Stans autem Petrus cum undecim extulit uocem suam & loquutus est illis: Viri Iudæi & qui habitatis Ierusalem uniuersi, hoc uobis notum sit, & auribus percipite uerba mea.*

In superioribus quidem sollicitudinē ostendit, quum multitudinē permittit electionē eius, qui cum undecim constituendus erat: hic autē dicendi libertatem. Atqui id facit neque beneuolos habēs auditores, sed irridētes ac subsannantes & clamantes: ad hæc quū ipse idiota esset ac illiteratus. An non ergo factū eius supra hominē est, quòd uidelicet silērium ruperit seu loqui tentauerit? Ait autem, *Cum undecim*, Indicās quòd

quòd cōmuni uoluntate ac uoce ipse os omnium erat: adstant enim undecim tanquā testes eorum quæ dicerentur. **A** uocem autē extulit, hoc est, cum multa dicēdi libertate loquutus est, vt statim ab initio cognoscāt gratiam spiritus. Nā qui ante hoc tēpus nō tulit uilis puellæ interrogationē, hic in medio populi clamantibus omnibus adeo imperterrite cōcionatur, vt indubitatum sit hoc resurrectionis indicium.

Non enim sicut uos existimatis hi ebrj sunt.

B Non dixit, Sicut uos irridentes dicitis, sed Sicut uos existimatis, benignius tractans sermonē: nec aperte uolēdere ipsos hoc à malitia dixisse, uia illis præstruens ad cōuersionem ac resipiscentiā: Nam est, inquit, hora diei tertia: Et quid hoc est? an nō contingit hora tertia ebrjū esse? utiq: uerūm id nō seruit proposito: neque enim illi de ipsis ita existimabant, sed conuiciantes atque irridentes hoc dicebant.

Nā est hora diei tertia: sed hoc est quod dictū fuit per prophetā Ioelem. Et erit in nouissimis diebus dicit deus. Ioele. Effundā de spiritu meo super omnē carnē. Et prophetabunt filij uestri & filia uestra. Iuuenes uestri uisionēs uidebūt, & seniores uestri somnia somniabūt. Et quidē super seruos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de spiritu meo & prophetabunt. Et dabō prodigia in cælo superne, & signa in terra inferne, sanguinem & ignem & uaporem fumi. Sol cōuertetur in tenebras & luna in sanguinē, priusquā ueniet dies domini magnus & manifestus. Et cōtinget quæ omnis qui-cunque inuocauerit nomen domini saluus erit.

Hoc attentiores interim illos reddidit. Hora uero tertia hæc esse facta non uulgariter intelligendum est: sed quòd tunc ignis splendor ostenditur, quando eo neque ad opera uertuntur homines, neque ad parandum prædium, quando clarus est dies, quādo omnes in foro sunt. Deinde Ioele prophetiam subiunxit: nulla Christi facta mentione, aut signorum quorum ipsi fuerāt spectatores, aut quæ hæc eius fuerat promissio. Nam si hoc dixisset, omnia subuertisset, ac despectui expo-
fuisse:

D fuisset: sed patrem interim inducit, qui per prophetā hoc illis promiserat, & inuidiam aufert. Nec solus inquit Apostolis, sed omni carni, syncere videlicet & ex affectu credenti.

Math. 7. Non enim qui dicit mihi domine domine inquit, sed qui optima vita hoc facit, non tamē hoc addit: id efficiens ut promissionis sermo minus grauis sit ac leuior, quasi sola vocatio sufficiat ad salutem. Illud vero: *Sol conuertetur in tenebras, & paulo ante, Sanguinem & ignem & uaporem fumī:* hæc de futuro ait iudicio. Proprius autem de Ierosolymis dictū est, & de captiuitate quæ tunc facta est, præsertim quum etiam iuxta Iosephum multa huiusmodi præludia facta sint ante Ierosolymorum subuersionem. Dicere autem lunam in sanguinem esse conuertendam, cordis designat magnitudinem, tanquam luna quum sit vicinior, possit hoc à sanguinis euaporatione perpeti. Illud sane: *Priusquā ueniet dies domini magnus & manifestus,* terrentis est & concutientis propter expectata pericula: quandoquidem non dicit: Impune nunc peccate, bono estote animo, sed, Præludia hæc esse cognoscite magni illi⁹ diei ac periculosi, quo sequetur operum retributio. Attamen cum minis quandam etiam subiungit benignitatem, addens: Et omnis quicumque inuocauerit nomē domini saluus erit. Et hoc quidē Paulus Apostolus de Christo dictum esse ait: nunc vero quum huius non habeat occasionem, quadam sermonis dispensatione hoc prætermisit.

E
De bello
Judaico li.
6, & li. 7.
ca. 17. Eusebii
lib. 3. histo. ecc.
ele. cap. 8.

Rom. 10.
F

Psal. 15.

Viri Israelitæ audite uerba hæc: Iesum Nazarenū uirum à deo designatum ad uos uirtutibus, prodigijs & signis, quæ per ipsum fecit deus in medio uestri, sicut & ipsi scitis. Hunc definito consilio & præscientia dei traditum quum accepissetis, per manus iniquorum crucifixum interemistis: quem deus suscitauit solutis doloribus mortis, quatenus impossibile erat illū teneri ab ea. Dauid enim dicit de eo: Providebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc latatū est cor meū, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in

scet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec sines ut sanctus tuus uideat corruptionē. Notas mihi fecisti uias uitæ, replebis me iucunditate cum facie tua.

Quoniam in superioribus uehementē eos reprehendit, nunc ipsos exhilarat, non assentando, sed resocillando & requie dignos iudicando. Ideo quoque præfatur, & patris ac progenitoris Dauid meminit, ne conturbet eos quod Iesum in sermone prætulerit. Quum enim statim prophetam audissent, sustinuerunt. Nam si solum Iesum produxisset homicidis hominibus, statim illos offendisset. Propterea etiam non dixit Credite, sed Audite: ut magis inuidia sermo careret. Ideo quoque de Iesu humilius loquitur. Siquidem Iesum inquit Nazarenum, nempe à vili abiectione patria nominans. Deinde Designatum, nō de quo nullum haberi posset dubium, sed per opera demonstratum, quæ per ipsum fecit Deus: quia à deo erat. Interim enim et si de⁹ fecit, sed per eum, & in medio uestri non clam, neque in angulo, sed vobis testantibus. Quoniam autem ad ipsorum facinus procedebat quod sese per crucem exeruit, ipsos etiam liberare conatur per hoc quod ait, *Definito consilio & præscientia Dei:* simul quidem ostendens vltionem ipsius passionem, & quod his quæ definita erant obsequuti sint. Attamen ipsos liberando non omnino sine accusatione relinquit: subdit enim: *Per manus iniquorum interemistis* Siquidem per manus iniquorum, nempe Iudæ ac militum crudeliter inquit interemistis. Nam si hi qui peregerunt, iniqui sunt: etiam ij certe, qui interemunt. Quum ita sensum illos obiurgasset, sumpta quoque deinceps audacia manifestius eos carpit dicens. *Quem deus suscitauit solutis doloribus mortis:* Hoc est ipsa quoque mors ipsum detinens doluit, & veluti graue aliquid passa est. Vetus namque testamentum à diuinitatibus appellauit, id est, calamitates, ut quū dicitur *Ad diuinitates*, id est, calamitates vel dolores inferni circudederunt me. Per hoc quod addit. *Quatenus impossibile erat illum teneri.* magnitudinem eius demonstrat, & quod amplius non moritur. Ad hæc prophetam etiam Dauid adducit dicentem nō de seipso sed de eo, ut dictum est, hoc est de Christo. Et hic quoque ab humilioribus & iuxta id quod demissius

B

C

Psal. 17.

D demissius est prophetiam proposuit, tanquam his quibus opus erat introductoris sermonibus. *Quatenus impossibile erat.*
 Iohan. 10. Ipse enim dicebat: Nemo tollit animam meam à me, sed ego à meipso pono illam, & ego rursus sumo eam.

Viri fratres licet apud nos libere dicere de patriarcha Dauid, quod & defunctus est & sepultus est, & sepulchrū eius apud nos est usque in hodiernum diem. Propheta igitur quum esset, & sciret quod iuramento iurasset sibi deus, ut de fructu lumbi ipsius sederet super thronum suum: præsciens quod Christus secundum carnē resurgeret, loquutus est de resurrectione Christi, quod non derelicta sit anima eius in inferno, neque caro eius uiderit corruptionem. Hunc Iesum suscitauit deus, cuius nos omnes testes sumus.

Expleta prophetia aliis rursus aggreditur proceriis, Viri fratres inquit. Siquidem quum magnum aliquid dicturus sit, mitiori vsus est præfatione, fratres vocans. Quemadmodum & Stephanus, Fratres & patres Audite. Deinde ait: Licet libere dicere de patriarcha Dauid. Quum nullam inferat iniuriam, multa tamen vsus est modestia. Nam si ita simpliciter dixisset: Hæc de Dauid nō sunt dicta, odiosus utique sermo apparuisset, & iram potius incitasset, quàm obsequentes reddidisset. Sed multo honore vsus erga beatum Dauid, id efficit ut facile suscipiatur, quod de Christo sit testimonium: & ita omnis hic sermo dispensatoriè ordinatur. Morti siquidem ac sepulchro Dauid nō addidit quod nō resurrexit, sed quod sepulchrum etiam eius apud nos est: quod tantumdem est ac si dixisset, Non resurrexit. Et neque ita venit ad Christum, sed rursus laudat Dauid dicens: Propheta igitur quum esset, ut per honorem quem ipsi eiusque generi exhibet, suscipiant de Christi resurrectione sermonem. Neque dixit, Promisit ipsi deus, sed quod maius erat & incommutabile, Iurauit. Additio vero illa *Secundum carnem*, prædicationis est quod Christus etiam sit deus, semperque cum patre. Omnia autem ad patrem refert, ut interim excipiantur quæ dicuntur. Sed quomodo sedit super thronum Dauid? Quia regnat

regnat, omnibus Iudæisque ac Gentibus irretitis, siue prædicationis sagina ad eius fidem & cultum attractis. Id etiam quod ait: *Neque caro eius uidit corruptionem*, non minus resurrectionis opus manifestat.

Dextera igitur dei exaltatus, & promissione spiritus sancti accepta à patre, effudit hoc quod nunc uos uidetis & auditis. Non enim Dauid ascendit ad cælos.

Rursum ad patrem refert quod factum est: ita enim nouit auditores attrahere. Dicens autem Exaltatus; etiam de assumptione innuit, & quod in cælis sit. Nec tamen manifeste dixit, In cælis est. Quoniam ergo nunc paulum progressus est, & signorum eius meminit ac resurrectionis, consequenter etiam addit, effudit. Siquidem circa initium patrem dicebat nō Christum hoc promississe per Ioel prophetam. Postquam autē admirandorū meminit quæ circa Christum facta sunt, audenter iam dicit ipsum effudisse. Itaque nō de patre dicebat Ioel, sed de Christo. *Promissione*, inquit, accepta à patre. Vel qua ipse nobis discipulis promisit dicens, *Ioan. 15. 18.* Et alium paraclætum mittam uobis: vel qua pater ante passionem ipsi promisit quum ait: Et glorificauit & rursus glorificabo. Promissionem uero patri attribuit, sermone attestans, ut facilius ab auditoribus suscipiatur. *Ioan. 12.* Quicumque enim dixerit quispiam, nisi ad id quod utile est direxerit; frustra & uane dicit: Ostendit ergo quod ipsum crux non modo non diminuit, uerum etiam clariorem reddidit. Nā quod per Iohānem baptistam etiam ante crucem promisit pater, nēpe Ipse uos baptizabit spiritu sancto & igni, hoc post crucem dedit. *Matt. 3.*

Sed dicit ipse: Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certo sciat ergo uniuersa domus Israel quod dominum ac Christum fecit deus hūc Iesum quem uos crucifixistis. *Psal. 110.*

Iam non cum submissione loquitur. Nam ex his quæ dicta sunt sumpsit audaciam. Sed quid ait? quod Dauid dicit, Dixit dominus domino meo: & ipso Dauid excellentiorem ipsum ostendit. Quod si Dauid uocat ipsum dominum, multo magis

Dto magis ipsi non respuent. Timorem quoque illis immittit addeus, *Donec posuero inimicos tuos.* Et ne sibi fides non habeatur, subiectionē patri attribuit. Sed magnifica hæc rursus ad id quod humilior est reducit dicens: Certo ergo sciat uniuersus Israel quod & dominum & Christum fecit deus hunc. Fecit, hoc est, ordinauit ac constituit, sed non quod ipsam fecerit substantiam. Sublimius autem quodammodo dixisset de Christo & magis consequens ad ea quæ præcesserant: Certo ergo sciat uniuersus Israel quod à dextris patris sedet.

His autem auditis compuncti sunt corde, dixeruntque ad Petrum ac reliquos Apostolos: Quid faciemus uiri fratres? Petrus autem dixit ad eos.

E Ex eo quod cum benignitate concionem tractauerit, ad compunctionem eos deduxit. κατενόησαν vero, hoc est percussi sunt: senserunt enim animam quæ ipsos condemnabat: ideo remissionem quæerunt: & mansuete eos fratres vocant quos prius irridebant. Nō dixerunt autem Fratres, quasi per huiusmodi appellationem adæquarentur ipsis, sed quantum erga illos familiaritatem contraxissent ostendentes: & quoniam Petrus quoque ab initio sermonis ita eos vocauerat, inde habebant & ipsi ansam ita eos appellandi.

Respicite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi ad remissionē peccatorum: & accipietis donū spiritus sancti. Vobis enim facta est promissio & filiis uestris, omnibusque qui longe absunt, quotcumque aduocauerit dominus deus noster. Aliisque uerbis plurimis testificabatur & exhortabatur eos dicens: Seruemini ab hac praua generatione. Itaque qui libenter susceperunt sermonem eius, baptizati sunt: & appositæ sunt illo die animæ circiter ter mille. Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum & cōmunicatione ac fractione panis & orationibus.

Tanquam os omnium Apostolorum designatus ait: Respicite & baptizetur. Nam hoc fundamentum erat creditium in Christum. Hoc ergo primum petit, & postmodum finem

finem ac perfectionem fundamento subiungit dicens, *donū spiritus sancti*, tanquam fide per hæc media demonstrata. Per hoc autem quod ait: *Vobis enim facta est promissio & filiis uestris, omnibusque qui longe ac prope sunt*: ostēdit doni magnitudinem, ut quod non modo ipsis sufficiat, sed & filiis: præterea & gentibus benigne exhibeatur: nam hoc innuit per id quod ait: *His qui longe absunt*, atqui si his qui lōge absunt, multo magis sane uobis qui prope estis. Considera uero quod tunc gentium fidem innuit, quando compunctos inuenit ac sese condemnantes. Vbi enim seipsam anima condemnauerit, iam inuidere non potest.

Factus est autē omni animæ timor, multaque prodigia & signa per Apostolos edebantur. Omnes uero credentes erant coniuncti, & habebant omnia communia: & possessiones ac substantias uendebant, & distribuēbant ea omnibus prout cuique opus erat. Et quotidie perseverabant unanimiter in templo.

Neque enim more vulgi despiebant, sed quoniam Petrus multus erat ac uehemens desuper fluendo siue exhortando, & futura promissionibus ostendendo, merito terrebatur. Nā attestabantur sermoni opera. Quemadmodum enim in Christo primum fuerunt signa, deinde doctrina, rursumque miracula, ita & nunc. Possessiones uero distrahentes ac distribuētes prout cuique opus erat, non temere sed dispensatorie faciebant: nam iuxta cuiusque dignitatem diuidebant. Præterea quod sequitur, *Perseuerabant unanimiter*, non vno aut altero die fiebat, sed quotidie ut præmisit, idque vno animo. In templo autem residebant credentes, tãquam studiosiores ac feruentiores effecti, & circa nihil aliud potētes studiū pietatis exercere, quã aut circa locum aut circa templum.

Et frangentes iuxta domum panem, simul sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis laudantes deum, & habentes gratiam apud omnem plebem. dominus autem addebat qui salui fierent quotidie cōgregationi.

Domum dicit nunc templum, nam in ipso edebant. Dixit
c autem,

D autem, *Frangentes panem*, vt tenuitas ac simplicitas victus eorum appareat. Panem enim frangentes, vnā cibum sumebant, at genio non indulgebant: ita vitam fidei conformem reddebant: Ita se mutuo diligentes gratiam habebant apud omnem plebem. Nam licet pōtīfices prae inuidia in eos infurgerent, gratiam tamen apud plebem habebant. Hoc autē efficiebatur per eleemosynam, puramque conuersionem: *In simplicitate cordis*, hoc est in modestia & frugalitate, nihil sublime de se sentientes in bonis actionibus ac eleemosynis quas praestabant: quod maxime Iudaicum erat, veluti ex iacobundo phariseo manifestum est.

Luc. 18.

E CAPVT IIII. De claudi à natiuitate cura Christi uirtute facta, electaq; Petri instructione in qua sese demittit, & consilium ad illorum salutem adducit: in quo etiam subditur pontificum animaduersione zelo eius quod factum erat, & de miraculo decertatio.

Cap. III.

Simul autem Petrus & Iohannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam.

Iohan. 13.

Io. 20. 21.

Magna est horum duorum vnanimitas & amicitia. Nam huic innuit Petr^o in domini passione vt praepceptorem interrogaret. Rursumque ad sepulchrum simul currunt. Et item de hoc ait Petrus Christo: Hic autem quid? Ascendebant autem in templum, non tanquam adhuc Iudaizantes, sed uiliter sese demittentes hoc faciebant: vtq; curato claudio in templo omnes haberent testes quoruncq; uenissent. Multi enim ibi versabantur ob loci reuerentiam. Per hoc autem quod horam significat, docet quòd precibus semper incumbebant. Meminit uero & templi, vt utroque, tempore inquam & loco, quae scribit confirmet. Quum autem multa edita sint ab Apostolis miracula, prout superius meminit Lucas qui haec scribit; nullius illorum nominatim fecit mentionem: sed illud tantum scribit quo omnes moti sunt. Nam illa fortassis etiam contemnebantur, eo quòd parua uideretur. Aut etiam, quia historia haec non arrogantiæ gratia ab ipso elaborata est.

Et quidē uir, qui claudus erat ab utero matris suae, baiulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi quae dicebatur speciosa, ut peteret eleemosynam ab intro-

ab introeuntibus in templum, Is quum uidisset Petrum & Iohannem ingressuros in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet. Defixis autem in eum oculis Petrus cum Iohanne dixit, Aspice in nos. At ille intendebat in eos sperans se aliquid accepturum ab eis. Dixit autem Petrus.

Quomodo claudi nomen nō ponit? Quia neque illud nauerant Apostoli. Homo namque penitus ipsis ignotus erat: idque ut neque obsequij aut affectionis gratia sanitates perficere uideatur, neque ulla fictionis suspicio etiam apud eos qui impudendissimi sunt exoriri possit, quod in gratia Apostolorum quidā ipsis noti confingerent peractas circa se sanitates. Quomodo ergo nomen non ininterrogabant post datam sanitatem? Quia ocium ipsis non erat ut uacarent circa ea quae nihil conferebant. Verum quomodo illum non adduxerunt ad Christum ut sanaretur? Fortassis increduli quidam erant qui iuxta templum residebant aut in eo ministrabant: ubi neque ad Apostolos ipsum adduxerunt, quū illos ingredi uiderent & quòd talia edidissent miracula. Quod claudus esset ab utero matris id omnibus notum erat qui in templo degerebant: ideo etiam quum hoc ita esse cunctis manifestū esset, neque cura illis fuit de nomine domini ipsius, ad hoc ut ipsum ab illo appellantes nobis significarent, sed de sola eius imbecillitate, eiusque appellatione: & haec aegritudo ad damnum factum est ipsi nomen ad praecipuum notumque indicium. Quum autem multa ab Apostolis ederetur miracula ueluti diximus, eum ad ipsos non adduxerunt Iudaei, siue quòd Christo inuiderent, siue propter incredulitatē: nōdū enim eos arbitrabantur posse operari tantum miraculum.

Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do.

Hoc ipsorum omnimodam auri inopiam demonstrat. Neque enim, quemadmodum nos frequenter dicimus, hoc loco aut hoc tempore non habeo: ita & ipse: sed, Non est mihi: significans omnino se non possidere aurum.

In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula.

c ij Et ap=

D Et apprehensa manu eius dextera crexit eum. Protinus autem consolidatae sunt platae illius ac tali, & exiliens stetit & ambulabat. Et ingressus est, cum eis in templum inambulans ac saliens laudansq; deum. Et uidit eum uniuersus populus inambulantem ac laudantem deum. Agnoueruntq; illum q; ipse esset is, qui ad eleemosynam sedebat ad speciosam portam templi. Et impleti sunt admiratione & stupore super eo quod contigerat illi.

Quod Christus frequenter propter imperfectiores faciebat non solo sermone curans, sed & tactu: hoc nunc & Petrus facit: simulque per hoc quod erigit, resurrectionis confirmat mysterium: & ne videatur factum ab eo, qui non rogatus se se vitroneus ingessisset. Erectus autem faciebat, vel facti adhuc incredulus, & tentans ad cautioem & firmiter gressum: aut quia ne ambulare quidem nouerat. Additum vero est, *Agnouerunt illum*: quasi iam propter miraculum ignotus esset simile quoq; accidit de caeco a natiuitate. Solemus autem & nos hac uti dictione, *γνωσκω* in his quae vix cognoscuntur. *Inambulans ac saliens*: quasi iam propropter saltum propemodum ignoraretur is, qui paulo ante adeo tardus erat, ut ad progressum, aliorum egeret auxilio.

E *Quum teneret autem claudus qui sanatus fuerat Petrum & Iohannem, cucurrit ad eos totus populus stupefactus ad porticum, quae dicebatur Solomonis. Intuitus autem Petrus respondit ad populum.*

Tenebat Apostolos post redditam sanitatem, vel benevolentiam, vel quasi plausum & fauorem illis concilians, vel omnibus ostendens eos qui se sanauerant. Aut suspicatus, quod si ab eis relinqueretur, rursus a pristino naturae vitio corripere. Arbitrabatur enim se euenus morbo liberatum esse, dum ipsos teneret, & ab eis correptaret: maxime quod Petrus ita illum erigendo curauerat. *Ad porticum quae dicebatur Solomonis*: Sola haec porticus supererat a Solomonis aedificatione. Exusserat enim templum Nabugodonosor: rursusq; aedificare iusserat Cyrus Persa.

Viri Israelitae quid admiramini super hoc? aut nos quid

quid defixis oculis intuemini, quasi propria potentia aut religione effecerimus ut hic ambularet.

Ipse Israel appellatio duarum rerum suggerit intellectu, nepe laudis a Iacob cui ob dei obedientiam appellatio Israel adaptata est, ab inferioribus detractis ad sublimia, caelestia, diuina ac intelligibilia: & accusationis seminis eius ab exitu ex Aegypto, quod nunquam persuaderi poterat, plenum semper iritationis. Ex utroq; ergo nomen Israel illis tribuit: hinc videlicet erubescantiam, quod deo non pareant, ut progenitor eorum fecerat: illinc etiam perditionem, ut qui Aegyptum egressi sunt, nec ad promissam seruari sunt haereditate. Quorum quorum remissionem per nomen Israel facta, huius quidem praerebit aemulationem, illorum vero imitationis fugam, timore similis perditionis: ex attentione eorum quae dicenda sunt. Haec autem concio maiori dicendi libertate plena est: non quod in priori tereretur, sed quoniam quum illi scari essent & improbi, nequaquam tulissent. Deinde illam quidem incipiens, per procerum attentionem in illis efficit dicens: Hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea: hic vero tali praeparatione non opus est, neque enim torpebant, sed signum in claudo factum omnes reddidit attentos, & timoris ac consternationis plenos effecit. Vide autem quomodo repellens suam ipsorum gloriam quam signis assequuti erant, nihil magni de se ipsis loquitur. Siquidem qui modeste sentit de praecelaris suis operibus, magis attrahit auditorem. Ideo quoque ipsi contempta humana gloria seipso amplius glorificabant, non humanum, sed diuinum, esse demonstrantes quod factum erat. *Quasi propria potentia*. Animaduerte, quod ait non potentia humana hunc saluum factum esse, sed diuina. Nazareus igitur deus est cuius nomen illum curauit.

Deus Abraham & Isaac & Iacob deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem uos tradidistis, ac negastis ipsum coram Pilato, quum ille absolucndum iudicasset. Vos autem sanctum & iustum negastis, & postulastis ut uirum homicidam donaret uobis, aut ore uero uitae interfecistis quem deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus.

D Adhuc humilioribus heret tã in his quę ipsos concernũt, quę quę Christũ respiciunt. Ipsos quidẽ dum ait quod nõ propria potentia ediderint miraculũ. Christũ vero, addendo Glorificauit filiũ suũ, neque enim contingit vt gloria additamẽtũ accipiat quod ex se glorificatus est. Vbi ergo demisit tã id quod seiplos cõcernit quod quod Christum: facinus adauget Iudæorum aduersus Christũ: neque illud inumbrat vt prius. Hoc autem facit magis illos allicere volens. Nã quanto magis ipsos ostendit obnoxios, tãto amplius illud succedit. Per hoc autem, *Quem uos tradidistis & negastis.* duę ponuntur accusationes. Siquidẽ Pilato ad cãdẽ tradiderunt dicentes, Nobis nõ licet interficere quenquã. Negauerunt autẽ clamantes, Nõ habemus regẽ præter Cæsarẽ. Atqui sane quã etiam Pilatus gentilis, qui neque signa à Christo uiderat, neque prophetas de Christo audierat, uellet tamen ipsum absoluerẽ: ipsi qui & Christũ miracula edentẽ conspexerant, & notitiã habebant prophetarũ in his quę illis de ipso dixerant: nõ tamen ad eũ adducti sunt. Dicens uero, *Homicidam postulastis,* efficaciter probat, quod Christũ potuerint absoluerẽ. Nã si homicidã absolui fecerunt qui longe amplius obnoxius erat, an nõ certe longe facilius potuissent eũ absoluerẽ qui crimine carebat? Nunc autẽ ediuerso obnoxium quidẽ liberarunt, infontem uero vt interimeretur tradiderunt. Præterea dicendo, *Auctorem uitæ,* ostendit quod seipsum suscitauerit ipse Christus. Resurrectionẽ uero non prophetarum confirmat testimoniis, sed choro Apostolorum qui ipsi fidedigni erant. Deinde uero postquam efferendo crimen eorum, uehementer contristauit, rursus remittit, ad pœnitentiam illos inuitans: quod ex ignorantia & insipientiã peccauerint, quod illud quod ab initio constitutum erat ac prophetarum oraculo prædictum, non potuerit euitari. Vbi uero hucusque processit, iam etiã palã cogendo inducit ad suscipiendam pœnitentiam, tum ad abolitionem delictorum, tum ad delicias fruitionemque æternorum bonorum, quę per pœnitentiã bonorumque operationem percipiuntur.

Et ob fidem nominis eius hunc quem uos uidetis, & uostis consolidauit nomen ipsius.

Hoc est, quid dico quod qui credidit in nomine eius cõsolidatus sit? imò etiam priuquam crederet, nomen tantum, inuocatum

Iohan. 18. & 19.

inuocatum consolidauit illi, tanta manat nomen illius gratia: nondũ enim crediderat, sed sola nominis inuocatio rem omnem peregit.

Et fides quę per eum est, dedit ipsi integritatem istam in conspectu omnium uestrum.

Quę autem sit fides quę per eum est, ipse declarat ubi ait: Vt cognoscant te solum uerum Deum &c. Nequis enim dicat: Itaque etiam si infidelis inuocet nomen ipsius, etiam si in curatione increduli id fiat, nihilo minus salus subsequetur, si sola nominis inuocatio consolidauit hunc. Ne quis ergo hoc dicat, subiunxit: *Et fides quę per eum est:* hoc est, magnum quidẽ est nomen, & à quo emanant sanitates, sed opus est etiam animabus quę gratia dignę haberi possint. Siquidem nomen ab infidelibus inuocatum, quum is etiam qui salute eget permanens est incredulus, nequaquam suum fornetur effectum. Dicere itaque, Nomen ipsius consolidauit istum, sublime ac perfectum est, & Iudæos exacerbauit: illud uero, Fides quę per eum est, humile. Ipse autem partim quidem ex rei natura sermonẽ distribuit, partim uero iuxta auditorum affectum & potentiam, humilia permiscens sublimibus, quo facilius sermo excipiat.

Et nunc fratres noui quod per ignorantiam feceritis sicut & principes uestri. Deus autem quę prænuñciauerat per os omnium suorum prophetarum passurum esse Christum, compleuit hoc modo. Resipiscite igitur, & conuertimini quo deleantur peccata uestra: ut ueniant tempora refrigerationis à conspectu domini.

Noui inquit quod per ignorantiam feceritis, eo quod plures uestrum uideam conuerti, & saluos fieri. Siquidem nouerat quod non ignoranter fecissent, sed ita dicebat, ostium illis pœnitentię aperiens. Ideo ait: Resipiscite, non de commissis in cruce (nam de illis prædixit quod per ignorantiam facta essent) sed de aliis delictis. Dicens autem, *Tempora refrigerationis,* futurum ostendit ut in multis miserias incidant, &

Iohan. 17

B

C

* Quid sit pro ὁπως ἀπὸ ueritas Tãtis per dum, ut sit sensus Quo delectatur peccata uestra, tãtis per-

per dū dant, & bellis vastentur: hic enim sermo ad eum qui deploueniant te randus est, cupitque consolationem, aptari potest. *Vt ueniant tempora refri tempora refrigerationis* inquit. Vt temporibus uidelicet refrigerationis refocillarentur: quæ à conspectu domini, siue diuina & paterna substantia dicit adducenda. Neque enim uerisimile erat eos, qui per passionem in filium iniuri fuerant, non accepturos dignam uitionem, quam etiam à Romanis nacti sunt militibus per Vespasianū & Titum, ij qui Iudaicam aduersus Christum insaniam exercuerant. Neque solum propria politia destituti sunt, uerum etiam post suæ metropolis, templique euerfionem, vitam quoque ducunt erraticam toto mundo dispersi: & usque ad huius mortalis vitæ consummationem ita perdurantes, nunquam refrigerationem consequentur. In eo enim Christi de cælis aduentu unicuique iuxta labores condigna rependet præmia. Horum autem quæ tunc futura sunt, cognitionem Iudæis nunc proponit, ut horum timore pœnitentiam magis strenue arripiant.

Mittatque eum, qui ante predicatus est uobis, Iesum Christum, quem oportet quidem cælo suscipi usque ad tempora instaurationis omnium quæ loquutus est Deus per os omnium sanctorum suorum, à seculo prophetarum.

Vide quomodo ordine procedat. In priori siquidem conuisione resurrectionem, ac in cælis sessionem innuit: hic autem manifestum etiam aduentum, quem uocat tempus refrigerationis, per quod significat tempora resurrectionis: quæ & Paulus inquit dicens: Et nos qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati. Nihil autem uetat ut dicat quispiam tempora refrigerationis ea esse, quæ sequuta sunt Ierosolymorum expugnationem. Siquidem dies afflictionis illorum, & quibus in captiuitatem ducebantur, propter electos abbreviauit Christus, ut credentes inueniant refrigerium, & seruentur à uehementi illa miseria & necessitate. Superius autem dicens, Deus autem quæ prænuuciauerat, non ponit scripturæ testimonium de crucifixione, quia singula illa cum multis ipsorum accusationibus, ac supplicio

plicio aduersus illos dicta sunt, nec uoluit omnino eos contristare. Simplicius uero uisus est his quæ de Christo erant, sermonem iuxta auditorum humilitatem dispensans. Nam missio domini à cælo ad id adducta est, quod in eo uisibile erat siue humanum: in cælum uero susceptio, in futurum refertur. *Quem oportet cælo suscipi* inquit. Atqui iam susceptus est tempore assumptionis. Sed hoc potius uisus est sermone, quam qui magis proprius esset, tanquam uidelicet magis eo assuetus: ut quum in sua epistola de Christo loquitur: Accipiens enim à Deo patre potestatem uoce ad eum delapsa de cælo. Exigit enim sermonis cōtextus, ut Accipiens pro Accipit sumatur, ut intellectus exprimat. Hoc itaque etiam in loco, *Quem oportet suscipi*, Oportet, pro Oportebat positum est. Aut quoniam eius in cælum assumptio non ab omnibus conspecta est propriis oculis, finit eos interim sua uti suspitione. Dicendo tamen cælum ad eius qui missus erat susceptionem paratum esse, his qui uigenti magis sunt ingenio, demonstrat per hoc quod ait, *Quem oportet cælo suscipi*, quod, quum filius sit & cœternus Deo patri & à patre missus, à quo ut mediator & arbiter constitutus est, tanquam patris filius & unigenitus, etiam indubitato ad cælum redeat: ut qui ex cælo descenderat, rursumq; in paternas ædes nullo prohibente suscipiatur: & ibidem uide iuxta dispensationem ad hæc inferiora uenerat, iterato in sede collocetur: ut filius ac cœlestis cōfirmetur, utque demonstrat eundem rursum tanquam approbatum à cælo uenturum. Præterea ut hæc manifestius nota sint, ad Moſen ac prophetas remittit. Moſes quidem ait: Prophetam suscitabit uobis dominus Deus noster mei similem. Et Dauid eius de cælo descensionem assimilat pluuiæ descendenti in uellus. Deinde ipsos ad prophetas transmissos iterum consolatur, tanquam constitutos, qui nascerentur filij obedientes prophetarum, & si non natura, tamen gratia per munificentiam largientis. Habet namque & filium natura: uerum magnum est discrimen eius, qui natura filius est ad eos qui sunt adoptione filij. Hi enim spirituali prophetarum filiatione adoptati sunt, ille uero naturali dispositione filiationem obtinet. **A L I O M O D O.** Illud quidem, *Quem oportet suscipi*, positum est ac si diceretur: Necessè est ipsum suscipi, ut qui sane Deus sit. Quo-

C
Deut. 18.
Psal. 71.

Dicit. Quomodo ergo non dixit, Quem cœlum suscepit? Hoc tanquam de superioribus temporibus disserēs loquitur. Cæterum quod ait. *Vsq̄ ad tempora instaurationis*, causam manifestat quare nūc adhuc non veniat. Oportet (inquit) instaurari, & ad terminum venire vniuersa, & tunc veniet.

Dept. 18. *Moses siquidem ad patres dixit: Prophetam suscitabit uobis dominus Deus noster ē fratribus uestris mei similem ipsum audietis iuxta omnia quæ locutus fuerit uobis. Continget autem. Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur ē populo.*

E Quid illud est, Mei similem? Nascitur Christus in Bethlehem, & Moses in Aegypto: ille Israelita, sicut etiam hic iuxta carnem: ille ē genere sacerdotali, veluti Christus ex Dauid propter virginitatem: Pharaon illum persequitur, hunc Herodes: infantes occidit ille, infantes & hic interimit, & uterque masculus: per matrem seruat ille, per matrem & cum matre seruat est & hic: in capsula ille & ad ripam fluminis, hic etiā in Lyco Aegypti ciuitate iuxta idem flumen: ab aliena ille nēpe filia Pharaonis nutritus est, & hic in aliena ciuitate, quæ Pharaoni subiecta fuerat. Hæc autem dixerim non dominum seruo conferens, sed locum & tempus asmilans, & veritatem in umbra describens.

F *Omnes quoque propheta & Samuele, & deinceps quotquot loquuti sunt, etiam annūciauerunt dies istos.*

Etiā hic subaudiendum est, Ad patres nostros, ut sit sensus. Omnes quoque quotquot loquuti sunt ad patres nostros.

Vos estis filij prophetarum & testamenti, quod testatus est Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham:

Gene. 12. *Et per semen tuum benedicentur omnes familie terre. Vobis primum Deus suscitato filio suo Iesum, misit eum qui benediceret uobis, dum cōuerteremini unusquisque à malitijs uestris.*

Vos estis filij prophetarum, hoc est ne timeatis, neque existimetis vos alienos esse à promissionibus: vos estis filij prophetarum,

phetarum, itaque vobis dicebant, & propter hoc facta sunt. Vos quidem estis filij prophetarum, ipse verò filius Dei est, qui participauit in se patris substantiam, ac seipsum aliis participandum dedit. *Vos estis filij prophetarum & testamenti.* Filij, hoc est, hæredes: Nam si filius, & hæres hæredes vero non recenter inscripti, sed tanquam filij. Et vt ostendar quod quantum est ex adoptione, utique si velint hæredes sunt, & ipsi tanquam filij: ideo etiam vt filius inquit misit filium. Misit quidem & aliis, sed vobis primum: neque id tantum, sed primum quidem & præcipue vobis, quæ tamen eum crucifixis & interemistis. Et quando misit? non nunc solum, sed & ante passionem priusquam tantum facinus perpetratum esset, & post resurrectionem. Vnde ait. *Suscitato filio suo misit eum.* Quo tandem fine? vt benediceret ac saluaret vos, si sane etiam ipsi conuertri velitis à malis vestris.

Loquentibus autem illis ad populum, superueniunt eis sacerdotes, ac dux templi & Sadducæi, dolentes, eo quod docerent populum, & annūciarēt per Iesum resurrectionem mortuorum: & iniecerunt eis manus, posueruntque eos in custodiā in posterū diem: erat enim iam vespere. Multi autem ex eis qui audierant sermonem, crediderunt.

Vide quo modo res disponatur. Primum omnes simul irrisi sunt, deinde in concionibus celebres effecti, quum etiam grande edidissent miraculum: ita iam tandem postquam libere loquuti fuissent, permittente Deo in pericula incidunt, ac certaminibus tanguntur. Considera vero Iudeorum progressum ac crementum ad crudelitatem, nempe quod qui prius in Christo capiendo proditorem quærebant, nunc ipsi manus iniiciunt, audaciores facti post passionem, habebant enim ducem: vt his quæ facta essent publicum rursus crimen affigerent, nec propriam vlcisci viderentur iniuriam, quod vbique facere nituntur. Coram multitudine autem Apostolos vinxerunt, vt eos etiam qui viderent timidiore redderent. Sed contrarium accidit: Nam multi ex his qui audierant sermonem crediderunt. Vides manifeste diuinam

D diuinam efficaciam? Atqui eos etiam qui crediderant oportuit reddi imbecilliores: sed Petri concio, diuino adiuta spiritu, ipsas eorum animas tetigerat. Priuatim autem interrogant, ne ex ipsorum libertate loquendi, auditores lucrum reportarent.

Et factus est numerus uiuorum circiter quinque milium. Accidit autem postero die ut congregarentur principes & seniores ac scribæ Ierosolymis, simulque Annas princeps sacerdotum ac Caiphas, Iohannesque ac Alexander & quotquot erant e genere sacerdotum: illi ipsosque in medio positos interrogabant.

E Quinque millia. Ob hoc enim prædixerat de quinque millibus. Date illis vos quod edant: hoc est, vos etiam postmodum quinque millia fide saturate.

Mat. 14

Qua potentia aut quo nomine fecistis hoc uos? Tunc Petrus repletus spiritu sancto dixit ad eos:

Atqui sciebant: dolentes enim quod annunciarēt per Iesum resurrectionē tenuerunt eos: interrogabant tamen, existimantes eos iudicium ac multitudinem ueritos, esse negaturos, totumque negocium per hoc corrigendum arbitrantur. Vide autem quam subdole interrogant. Malebant enim Apostolos fateri suum esse opus, quam potentia Christi. Et aduerte quod neque nominare uolebant claudi sanitatem, neque enim dicunt quidnam sit, sed *Fecistis hoc*. Illi uero hoc quidem cum honore nominarunt dicentes principes populi: ubi autem ad rem uenerunt, non abstinerunt ab accusatione quæ opportuna esset. Aiunt enim: Nos quidem tanquam bene meritos maxime coronari oportuit. Verū quoniam iudicamur seu examinamur, notum sit uniuerso populo, hoc enim magis eos contristabat.

Principes populi & seniores Israel, si nos hodie examinamur super beneficio homini infirmo præstito, per quod hic saluus factus est, notum sit uobis & uniuerso populo Israel: quod per nomen Iesu Christi Nazareni, quem uos crucifixistis, quem deus suscitauit &

mortuus:

mortuus: per hoc, inquam, iste adstat coram uobis sanus. Hic est ille lapis qui reiectus est à uobis adificamentibus, qui factus est in caput anguli, & non est perulum aliud salus. Neque enim est aliud nomen datum hominibus sub cælo, per quod oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Petri ac Iohannis in dicendo constantiam, compertoque quod homines essent illiterati & idiotæ, mirabantur, & agnoscebant eos quod cum Iesu fuissent, hominem autem uidentes stantem cum eis qui sanatus fuerat, nihil poterant contradicere.

Principes populi, quantum ad magistratum in popularem turbam. Seniores Israel, quantum ad intelligentiam ac peritiam docendi populum qui à terrenis ad diuina subleuatur. Nam in duo diuisit cœtum auditorum, tanquam hi non ex æquo possint intelligere quæ dicuntur: sed quibusdam leuiter quodammodo auscultantibus quæ proferuntur, alij sanè profundius ac efficacius animo reponunt quæ nunciantur. Quoniam ergo tanquam curam gerentes muneris ad quod electi estis, uoluistis nos hodie examinare, qui beneficium infirmo homini contulimus: & non potius ex ipso opere uenerationem cum admiratione illi tribuitis, cuius nomine tantum bonum effectum est: quoniam inquam in tantum errorem incidistis, quid aliud hinc agendum est, quam ut nos à profundo sopore uos excitemus, dicentes & uobis & plebi quod per hoc nomen id effecerimus? Nomen autē uocat hoc loco opinionem quæ de eo habetur & gloriam, quemadmodum etiam Psalmographus dum ait, Quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Quæ opinio adeo uilis apud uos effecta est, ut non solum uenerandus non sit iudicatus, uerumetiam eum qui tale nomen habet, maleficorum morti subieceritis. Nazarenum autem eum uocat à loco in quo illum esse natum suspicabantur: & hic quoque in humilioribus quæ de Christo sunt uersatur, ut manifestius reddat quod ueræ gloriæ nihil officiat abiectio quæ est apud homines, si modo sit qui rem acutius perspiciat. Ideo quoque in eorum confusionem ad quos erat sermo, ubi dixisset, Crucifixus,

Psal. 8

crucifixus,

- D.** *cifixis*, statim addit, *Suscitauit à mortuis. Quis suscitauit.* Deus, Quoniam enim vobis eius opinioni ac gloriæ inuidētibus, placuit abolere morte in fandis debita, eam quæ à miraculis illi crescebat gloriam. (Nam iccirco dicebant, *Quid facimus quia hic homo multa signa facit*) cruci quidem vestræ resurrectionem opposuit. *Quis?* deus qui suscitauit eum: *Patri* siquidem resurrectionem attribuit, & quia omne diuinū opus commune est, præter illa quæ viuificæ trinitatis personas designant: & vt hinc quoque illos deo aduersari ostendat: nondum enim temporis occasio sinebat, vt ita nude diceret propria potentia eum resurrexisse, potissimū apud homines qui sua stabilire nitebantur, & ideo dei iustitiæ non erant subiecti. *Per hoc ergo nomē* (ait Petrus) *iste adstat sanus:*
- E.** Verbo *Adstat*, subindicat *Erectus* est. Et quod ait. *Hic est lapis*, non ad claudum refertur, sed ad Iesum Christum cuius nomine roboratus est claudus. *Qui lapis à vobis* quidem ædificium ordinantibus reprobatus est, factus est autem in caput anguli in ædificio fidei, vtrunque coniungens parietem, nempe Iudaicum populum atque gentilem, in vnus fidei concordiam. Considera vero quod etiam id quod sequitur, *Per diuum non est salus*, Psalmistæ explanat oraculum quod dicitur, *A domino factus est iste*, tanquam copula ac coniunctio salutaris, id indicans quod omnis homo à nullo alio quàm à solo angulari lapide factus est. *Neque aliud ullum nomen est*, hoc est veneranda gloria nisi sola hæc fides in Christum lapidem angularem, quæ potens est omnem aliam obsecurare fidem, vt in qua sola datum est salutare.

C A P. V. *De incredulis pontificibus qui iubebant ne in nomine Christi palam loquerentur, & redintegratione Apostolorum: de ecclesie gratiarum actione ob fidei Apostolorum constantiam: de unitate & uniuersali communione credentium. In quo etiam de Anna & Sapphira acerbaq; eorum morte continetur.*

Quoniam autem iussissent illos à cōsilio secedere, conferebant mutuo dicentes: *Quid faciemus his hominibus? Siquidem cōspicuum signum editum esse per eos, omnibus habitantibus Ierusalem manifestum est, nec possumus negare.*

gare. Sed ne ulterius dispergatur in populum, minis interminemur ipsis, ne deinceps loquantur de nomine hoc ulli hominum. Quumq; uocassent eos, præceperunt ne omnino loquerentur aut docerent de nomine Iesu. Petrus uero & Iohannes dixerunt ad eos: An istum sit coram deo uos audire magis, quàm deum, iudicate. Nō possumus enim quæ uidimus & audiuius nō loqui. At illi additis minis dimiserunt eos, non inuenientes quonam modo illos punirent propter populum, quod omnes glorificarent deum super eo quod acciderat. Erat enim plus quàm quadraginta annorum homo in quo editum erat signum hoc sanationis. Dimissi autem uenerunt ad suos.

Quum à prioribus afflictionibus nondū respirassent Apostoli, dispensatione quadam in alias incidebant. Siquidem primum subannati sunt omnes tanquàm ebrii, habita suspiratione ob efficaciam ignotarum illis linguarum. Secundo in pericula incidunt: Hæc tamen non sese statim subsequuntur, sed primum concionibus collaudati, & per claudi miraculum ad dicendi libertatem velut exercitati, deo potissimum permittente, hinc certaminibus tanguntur. Tu uero Iudeorum technas malosq; nifus hinc mihi considera. In Christo enim quærebant qui eum traderet, hic autem ipsimet iniiciunt manus, confidentiores iam ac audaciores post crucem effecti, quum etiam templi duce ad temerarium facinus vsi sint, ad publicum crimen facta inuertes, & non ad priuatas vlciendū iniuras, prout illis moris erat. Neque, reuera ad incurrendū in Apostolos tetenderunt, nempe appente uespera: quæ Iudaïs quidem fauit vt ad malos conatus temporis spacio iuuarentur, in metum coniiciendo Apostolos per custodiam, & hinc emollire eos prouide cogitando: Apostolis uero morā, dei dispensatione ordinata est, vt fierent audentiores. Quinimo coram multitudine eos uinxisse, clam uero examinare, summi doli erat: quo terrentur eos qui coram multitudine uincuntur, & sub tribunali examinarentur,

D minarentur, videlicet tanquam transgressores. Seorsim vero ne dicendi libertate, spectatores quod sanius est eligerent, etiam ob eorum qui examinarentur admirationem ac miraculum. Per quam vero potestatem, quanquam scientes, interrogant (quomodo enim ignorare poterat qui propterea eos tenuerant quod Christi resurrectionem annuntiarent? existimantes eos timore tribunalis negaturos: & quasi, ipsi ita interrogantibus, negocium omne successurum esset. *Fecistis* autem dicunt, nempe *Qua potestate fecistis*, tanquam ipsorum non Christi potestate peractum esset. Sed neque nominatim claudum dixerunt: ex hoc enim adeo angebantur, ut neque curam nominare vellent. Ideo respondit Petrus: *Nomine Iesu Christi Nazareni quem vos crucifixistis*, cum abiecta patria & passionem dicens & resurrectionem. Prædicamus, inquit, humilia, propter eximiam resurrectionem gloriâtes. Vbi autem his sermonibus eos stimulasset, adiungit etiâ quæ à scriptura sunt, lapidem dicens angulari, & si quid antea de hac re à nobis tractatum est. Considera vero, quod ubi docere opportunum est etiam prophetias adducit, ut in priori concione: quando autem solum libere loqui, sententiam ferunt: Neque enim est aliud nomen datum, inquit. Et quid hoc sit iam dictum est. Verum Apostolos non ducunt ad Pilatum quemadmodum Christum, sed ipsi iudicant: imprimis quidem rubore ac pudore affecti, deinde timentes ne ab his etiam de illo accusarentur.

F Et nunciauerunt quæcumque ad eos pontifices ac seniores dixerant. At illi quum audissent uno animo exleuauerunt uocem ad deum ac dixerunt: Domine tu es deus qui fecisti cælum & terram ac mare, quæq; in eis sunt: qui per os Dauid pueri tui dixisti.

Vide quàm absoluta sit iuxtaque temporum occasiones horum precatio. Siquidem quando dignum ad apostolatam demonstrari sibi cupiebant, precentes dicebant. Tu domine cordium cognitor omnium: ibi enim præcognitionis erat necessitas, hic autem quoniam aduersariorum ora obturare oportebat *domine* inelamant. Et tanquam pacti fidem ab eo postulantès, prophetiam in medium proferunt: simul & seip-

fos con-

fos consolantes, quod absque causa, contra ipsos vaneque conarentur inimici. Considera quoque & modestiam: neque enim capiunt eos discernere aut perdere, sed Respice, inquit, ad minas eorum, & da seruis tuis, ut cum omni libertate sermonem tuum loquantur: manum tuam porrigendo, hoc est fouendo nos inexpugnabili tua potètia: Id enim significat hoc loco Manus. Vult enim inexpugnabilem significare potentiam, veluti quum ait: Manus tua gentes disperdidit. In superioribus autem verbis, Manus tua & consilium tuum antea decreuerant, Manus significat omnia decèrer, & cum ratione à deo ordinari: quoniam sola composita rationalisque natura, quæ non alia est quàm homo, manu ut plurimum quæ viliissima sunt efficere solet.

Quare fremuerunt nationes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Conuenerunt enim uere aduersus sanctum puerum tuum Iesum quem unxeras Herodes simul & Pontius Pilatus.

Quænam nationes aduersus Christum fremuerunt? nationes videlicet Iudæorum. Nam & si omnes Iudæi erant, attamen ex variis nationibus veniebant, inter quas dispersi erant. *Ut facerent quæcumque manus tua*: hoc est, non ipsi potuissent, sed tu es qui rem omnem permittebas & ad finem deducebas, nempe prudens ac sapiens. Illi siquidem conuenerant tanquam inimici & truculenta voluntate, sed faciebant quæ tu volebas.

Cum gentibus & populis Israel.

In Ierusalem Hebræi cum Caiapha & Anna, populi cum Pilato.

Vt facerent quæcumque manus tua & consilium tuum antea fieri decreuerant.

Idem significat Manus & Consiliu. Nulla enim cõsiliij necessitas, cui adest potètia. Facta sunt ergo quæcumq; ab initio ordinasti. Apostoloru itaque precatio nõ erat ad repellendas molestias, sed pro euangelicæ orationis successu: neq; enim

d dice-

D dicebant, Libera, sed Da seruis tuis vt cū libertate loquātur.
 Et nunc domine respice ad minas eorum, & da seruis tuis, ut cum omni libertate sermonem tuum loquantur: manum tuam porrigendo ad hoc, ut sanatio, & signa ac prodigia edantur per nomen sancti filij tui Iesu. Quumque orassent illi, motus est locus in quo erant congregati, & repleti sunt omnes spiritu sancto, ac loquebantur sermonem dei cum libertate.

E Signum quod audita esset oratio fuit terræ motus: interdum vero accidit, vt iræ signum sit. Repleri autem spiritu sancto significat totos addictos esse datæ ipsi operationi diuini spiritus, & parum à rebus auerti carnalibus: vel quod incensi erant, & ardebat in eis donum, propter quod loquebantur cum libertate, corporea pericula despicientes, à quo etiam dono erat cor & anima, tanquam origo motibus intellectualibus. Nam Cor id nunc significat, veluti primum subsistentiæ animalis, quod etiam vitalia sustinet. Hæc enim subindicat per cor & animam, quæ ad vnum concurrunt compositum. Quod autem dicitur, Erat dei manutentionem significat, ad conseruandam animi placabilitatem. Nam intelligentis argumentum est contemnere pericula, viuacis autem indicium absolutam esse circa corporalia temperaturam, nempe vt pauca, & quantum ad tenuiter viuendum fati sint, habenti sufficiant: summam autem habeat curam, vt egentibus prouideatur. Præterea de eo quod commotus est locus, hoc etiam intelligere oportet, quod factus est terræ motus, vt incredulos quidem ac comminantes terreret, Apostolos verò in audaciam adduceret. Finis siquidem ac necessitas talium signorum erat, vt ipsi confirmarentur.

F Multitudinis autem credentium, erat eorum, & anima una: nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.

corina Mutuus amor inter eos erat, etiam ex præceptoris Christi iussu quam dixerat: Per hoc cognoscent omnes, quod mei sitis discipuli, si dilectionem habueritis inter vos mutuam.

Ideo

Ideo etiam quisque proximum reputans tanquam seipsum, nihil eorum quæ possidebat sibi ipsi proprium vendicando retinebat, sed in comunem vtilitatem proferebat. Vnde etiam gratiam magnam ait illis, ex mutua dilectione accessisse: ex eo enim quod nihil sibi ipsis vendicarent, nullus inter eos egens erat: quod illius Dauidici dicti imitatio erat, A peris tuam tuam, & imple omne animal. **Psal. 144.**

Et magna uirtute reddebant Apostoli testimonium resurrectionis domini Iesu, gratiæque magna erat super ipsos: neque enim quisquam egens erat inter illos: Nam quotquot possessores prædiorum, aut ædium erant inter eos, uendentes afferebant precia eorum, quæ uendebantur.

B Dicitio Reddebant, tanquam aliquid fuerit eis creditum significat, & hoc veluti de debito dicit. Nam per diuina signa, diuinam ostendebant potentiam eius, qui à mortuis surrexisset.

Et ponebant ad pedes Apostolorum. Distribuebatur autem singulis prout cuique opus erat.

C Ad pedes Apostolorum precia ponere, & non ad manus: magnum indicat honorem ac reuerentiam eorum qui adferrebant. Quod autem in manibus dare non audebant, erat illos constituere dominos ac dispensatores, vt ex communibus promptuariis consumerent, & non per manus de propriis. Præterea quod dicitur Ad pedes, & uenerationem illis addebat, & indigentiam eorum qui alerentur probro liberabat. Distribuebatur autem tanquam è communibus & abundantibus promptuariis.

Ioses autem qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis, quod est filius consolationis Leuitæ Cyprius genere, quum haberet agrum uendidit eum, & attulit precium, posuitque ad pedes Apostolorum.

Primum eius meminit qui præclarum facinus operatus est, nempe ipse Iose, ad maiorem Ananiæ confutationem: quod quum tanti essent qui talia agerent & tanta signa, tan-

d ij raque

Draque gratia, nullo horum correctus sit. Ipsa autem Iose appellatio ab Apostolis, inducta est in testimonium virtutis animi erga pauperes propensi. Quum autem Leuites esset, Cyprius dicebatur, quod lex iam soluta esset, & à Iudæa transmigrabant quo quisque vellet. Dicitio autem Barnabas ab Hebraica lingua in latinam traducta filium designat consolationis, nempe pietatis erga pauperes. Hoc autem tanquam prælium est ad narrationem perditionis Ananiæ & Sapphiræ. Nam & hic ipse Iose imitatione agro diuedito, non cõuenienti modo vius principio & fine, ignorauit quod sibi ipsi perditionem conciliaret.

Cap. V. **E** Vir autem quidam Ananias nomine cum Sapphira uxore sua, uendit possessionem & fraudauit de precio, conscia enim uxore sua, & allatam partem quãdam posuit ad pedes Apostolorum.

Omnino enim satanica insania plenus erat, qui quum proprio instinctu & non ex necessitate, aut vi aliqua quod bonum est, elegeret: simul tamen ut inceperat, in feruore boni tepidior factus est, & censum omnem perdidit. Tria autem tunc edita sunt circa eundem signa: cognitio occultorum, exterefactio curæ mētis, & præterea interitus iussa subsequutus.

Dixit autem Petrus: Anania cur impleuit Satanascor tuum, ut mentireris spiritui sancto & fraudares de precio agri. Nonne manens (non uenditus) tibi manes sit, & diuenditus in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo rem istam? Non es mentitus hominibus sed deo. Audiens autem Ananias hos sermones, collapsus expirauit. Et factus est timor magnus super omnes qui hæc audiebant. Surgentes autem iuuenes amouerunt eum & elatum sepelierunt.

Anania cur impleuit, &c. Neque enim inuitos vos trahim, sed quum ultro nec placuerit vobis offerre deo victimam, rursus vos ipsos ad proprium usum insumere sacrilegium indubie est. Ideo quoque sacrilegorum pœna percussus sunt. Quãnam? morte: nam hoc significat *ἐξέλευσεν* veluti exaruit, hoc est,

est, vitali humore priuatus est. Ideo etiã viuens dicebat apud veteres *διεπέδης* quod idẽ si significat quã *ὕπεδης*, id est, humidus.

Interce, sit autem trium ferre horarum interuallum, & uxor eius nesciens, quod acciderat introuit. Dixit autem ei Petrus, Dic mihi, Num tanti agrum uendidisti? At illa dixit: Etiam, tanti. Petrus uerò ait ad eam: Cur conspiratũ est inter uos, ut tentaretis spiritum domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt uirũ tuum ad ostium adsunt, & efferent te.

Vide quod non uocabat ea n Petrus, sed expectabat: ut ipsa dum vellet ingrederetur, data illi potestate & respiscendi, & non impu lenter ingredien di. Ingressa est autem ignorans, quæ circa virum acciderat: quia neq; illi audebat quicquam detegere timore ac reuerentia magistri. At qui horarum trium interuallum sufficiens erat, ut per multos spargeretur: sed timor continentes effecerat. Nam & hoc admirans Lucas euangelista, utrumque posuit & horarum spacium & mulieris ignorantiam. Interrogans autem quanti agrum uendiderant, ueniã illi occasionem præbebat, tanquam non apud illam, sed apud virum sita fuerit potestas uendendi & fraudandi: & quoniam in dolo conformem viro repperit, simili quoque pœna condemnauit. Nouit enim contemptus diuiporum eum quoque in iram incedere, qui est ab ira alienus.

His etiam fidem facit sermonibus, illa traditio sub Mose mansuetissimo, ut lapidibus obrueretur, qui sabbatho ligna collegerat. Et ibi quidem transgressio apparuit in his quæ decemtia erant, hic autem sacrilegium: siquidem quæ deo ad egenium alimentum reposita erant, ipsi ad superfluos suos usus insumebant. Necessitatibus enim satis erat, ut ex his quæ ad commune promptuarum afferuarentur indigentia completerent. Considera uero & hoc, quomodo ad familiares uehementer afficiantur. Etenim nolunt eos qui spiritualem gratiam semel adepti sunt, aut suam conuersationem, fures aut sacrilegos esse. In extraneis autem non sunt usi supplicio, ne uiderentur nolentes quoque homines supplicij cogere timore, ut ad hæc accederent. Verũ si satanas impleto corde Ananiæ rem omnẽ peregit, quæ tanta est hæc aduersus Ananiã

D seueritas? Atqui non temere sed iuste id actum est, quum is sese adeo Satanæ capacem præbuisset.

Confestim autem cecidit ad pedes eius & expirauit. Ingressi uero iuuenes reppererunt eam mortuam & extulerunt ac sepelierunt iuxta uirum suum. Factusque est timor magnus super uniuersam congregationem, & super omnes qui hæc audiebant.

Quomodo ad pedes eius? quia iuxta eum stabat: Petrus uero stetit iuxta eam, ut si respicere uellet ac cõfiteri, nõ uereretur alios qui audirent. Nõ est arrogantiæ q̃ Petrus prudētissimus eos qui lapsi erant terruerit, sed doctrinæ futurorũ præcognitionæ quæ multa hominũ peccata euertebat. Tunc enim quũ euāgelij semina iacere cœpissent statimq; exorta zizania cõspexissent, prudēt̃ ea protinus euulserunt. Sic & Moses in exordio legis trāsgressorẽ in paruo etiã peccato lapidib; obrui iussit, dicens deũ eam tulisse sententiã. Idem quoq; & in protoplas̃is cõrigit, qui ob esum ligni à deo condẽnati sunt. Nã pestilẽte flagellato cautior erit insipiens iuxta sacrã parœmiã. Itaq; etiã in his ultio cessit in lucrũ, iis qui præsentēs erant & uidebant quæ fiebant. Quanquã aliis quoq; præcedētibus signis, nõnullus exoriebatur timor, at nõ tantus. Ita cognoscitur dñs iudicia faciens: cõprehensio in operib; manuum suarũ peccatore, ex facto quod circa illũ accidit, salutaris oritur in aliis timor. Quẽadmodũ & in ultione Ozæ: huius nãq; supplicii multis timori fuit, tanquã obseruãtib; ea quẽ deo seruata sunt inaccessa ac intangibilia esse debere prophanis. Hic uero considerandum est ex ablatione funerarum Ananiæ & uxoris eius per eos qui mortuos efferebant, legem esse abiectam. Neque enim qui mortuum tetigerant Ananiam, immundi permanserunt vsque ad uesperam, sed ipsi etiã ad funus uxoris eius præstiterunt ministerium.

Per manus uero Apostolorum edebantur signa & prodigia multa in populo. Et erant unanimiter omnes in porticu Solomonis. Cæterorum autem nemo audebat se illis coniungere, sed magnificabat eos populus. Magis autem accedebant credentes domi-

no, multitudine

no, multitudine nempe uirorum simul ac mulierum ita ut A in plateas efferrent infirmos, ponerentque in lectulis & grabbatis, ut uenientis Petri uel umbra quempiam illorum obumbraret. Conueniebat autem & multitudine uicinarum ciuitatum Ierusalem, afferens egros ac uexatos à spiritibus immundis, qui sanabantur omnes.

Tu uero mihi intuere quomodo Apostolorum uita proce-
debat. Tristitia primũ accidit propter assumptionem, deinde lætitia propter spiritus sancti descensum: rursum tristitia propter subsannantes, deinde lætitia propter fideles & factum signum: ad hæc tristitia quod tenti essent, deinde lætitia propter respõsionem. Iterum hic à signis & illustratione lætitiã, sed à summo sacerdote & his qui eos cõprehederunt tristitiã. Idipsum quoq; apud ueteres quotquot iuxta dei præcepta uixerunt quispiam inuenire poterit. Ne mireris autem quomodo à suis domibus discedentes in tẽplo uersabatur iuxta porticum Solomonis, & quomodo permittebatur. Iam enim cunctis terrori erant propter multitudinem signorum per eos editorum. Nam hoc etiam uult significare ex eo quod ait. Per manus uero Apostolorum edebantur signa & prodigia multa in populo, statimque subiungit, Cæterorum uero nemo audebat se illis coniungere illis, hoc est neque ad ipsos quisquã appropinquare audebat. Sed magnificabat eos populus? Quisnam? Iudaicus. Quos? Apostolos. Et quid erat magnificandum? Christi fidei assentirent. præterea etiam, q̃ infirmos suos efferrent ciues in uicos & plateas ciuitatis in lectulis & grabbatis ut per umbram Petri prolongatam consequerentur salutem, quod in Christo non contigit. Sed ille hoc quocumque opus promiserat quum diceret. Qui credit in me opera quæ ego facio & ille faciet, & his maiora faciet: Itaque etiã hæc à promittente Christo contigerunt Apostolis, & erga eos qui curabantur & circa illos qui puniebantur qualis fuit Ananias. Nam & si Apostoli modeste de se sentientes, miraculorum operationes ad præceptorẽ referrebant, per nomen eius hæc efficientes: attamen uita eorum uirtusq; uere euāgelica, idonea erat que plurimum collaudaretur, magnumq; assequeretur præmium in his, qui ita uiuere delegissent.

d iiii Caput

Gene. 3
Proucr. 19

Psal. 9

1. Reg. 6

10. 14.

D **CAP. VI.** Apostolos carceri iniectos angelus dei nocte eduxit, curam tradens ut ob nullam obstantem prohibitionē cessarent à prædicatione Iesu, in quo etiam habetur quòd postea pontifices rursus ipsos comprehendentes, postquam iusserunt ne amplius docerent, eos dimiserunt. Gamalielis de Apostolis sententia persuadibilis undè cum exemplis nonnullis ac evidentibus probationibus.

E **F** **X**urgēs autem princeps sacerdotū & oēs qui cū eo erāt quæ est sēctā Sadducæorū, repleti sunt emulatiōe & iniecerūt manus in apostolos, posueruntq; eos ī custodia publica. Angelus autē domini noctē aperuit ostia carceris, ipsiq; eductis dixit: Ite & stātes in tēplo loquimini populo uerba uitæ omnia huius. At illi quū hæc audissent, intrauerunt diluculo in templum ac docebant. Adueniens autem princeps sacerdotum & qui cum eo erant conuocauerunt concilium, uniuersūque senatum filiorum Israel, & miserunt ad carcerem ut illi adducerentur. Accedentes autē ministri non inuenerūt eos in carcere: reuersiq; nunciauerunt dicentes: Carcerē quidem clausum inuenimus cum omni diligentia, & custodes foris stantes, uerum ubi aperuissemus neminem intus repperimus. Quum autē audissent hos sermones & pontifex & dux templi principesque sacerdotum, ambigebāt de illis, quidnam hoc factum esset. Quidam uero adueniens nunciauit eis. Ecce uiri quos posuistis in carcere stant in templo docētque populum. Tunc abiit dux cum ministris ac duxit illos sine ui.

His ab apostolis peractis propter quæ multitudo prædicationi attendebat, & fidelium numerus quotidiano incrementum iam maris arenæ æqualis fiebat: exurgens inquit princeps sacerdotū, hoc est erectus, cōmetus ob ea quæ contingebāt, vehementius in eos irruit: maxime Sadducæis inhumanius eum inflammantibus, quū uiderent Apostolos omnē mouere lapi-

re lapidem ad probandam resurrectionem, cui ipsi aduersabantur. Quum enim Christum resurrexisse prædicarent, etiā ad resurrectionis confirmationem eius, qui resurrexerat nomine miracula edere demonstrabantur: quod nequaquam contigisset, si res mendacio subferuisset. Ita ergo effecti & ad eandem Apostolorum præparati, interim quidē carceris securitate eos asseruant, non statim ad iudicium ducentes, sed ueritate ansa timoris carceris, facti pœnitentiam ab illis querentes. Et illi quidem ira affecti erant. Deus autē per morā quæ erat ad malum conatum, illos quidem pudore affecit, quæ frustra malignati sint, Apostolos uero carceris educatione per diuinum angelum magis roborauit: & quibus in rebus & ubi cum pericuerantia anniti oporteret, edocuit. Quum autem ignorantia angelici auxiliij cruentos homines interceptisset, eo tempore quo Apostolos iudicio exhibere distulerant, nō misericordia mori, quomodo enim hoc fieri potuisset, quum plusquàm serpentes ad irā excitati essent? sed ut primū quidem opinatos per detentionem explere suam uoluntatem, nam in hunc finem carcere illos incluserant, deinde per diuinam uisitationem conceptis rebus frustratos, ipsa concilij inopia circa ea quæ decreuerant, doceret diuinam esse potentiam. Angeli namque è carcere eductio apostolis quidem ad consolationem, Iudæis uero ad utilitatem exhibita est. Ignorarunt autem Iudæi diuinam esse potentiam, ut primū in agendorum perplexitate constituti sicut aiebam, si uellēt comprehendenterentur, & ipsi ac docerentur: Illi uero adeo excæcati sunt, * ut neque auderent uia à templo abstrahere Apostolos, quos tamen maxime abominabantur. Ex quo etiā manifestum est gregariam turbam prudentiorem fuisse Iudæicis principibus: quòd quum illi rudes essent, à diuinis signis salutem citius amplexi sint quàm legisperiti. Ideo post multam diuinorum signorum notitiam ac certitudinem interrogant legisperiti: Nōne præcepto præcepimus uobis, ne loqueremini? At qui si solo præcepto, quorsum custodia magnūque munimentum? Siquidem custodes quoque assidebant carceri, quorum nulla modò fit mentio ad occultationē angelici miraculi. Verū dicere possent Apostoli: Si præcepto uestro noster etiam assensus ad obseruantiam adiunctus est, rationabiles essent nunc ob spretum præceptum interrogata-

*Haberat quidē nostrū exemplar ἐπιρρωτισαυ σενς τῶν τῶν magis quædrat si legas ἐπιρρωτισαυ ἐκκαετι sunt.

D interrogaciones simul & examina. At si nihil horum, demeritum sunt modo, velut ob transgressionem appellationes.

Timebant enim plebem ne lapidibus opprimeretur. Adductos autem illos statuerunt in concilio: & interrogauit eos princeps sacerdotum dicens,

Odemeritiam istorum qui turbæ quidem prudentiam latentem timore cognouerant, similiter & dei qui manifeste suos semper de manibus eorum tanquam volucres eripiebat: nec tamen vnquam adoptari cupiebant.

E *Nōne præcepto præcepimus uobis, ne doceretis in hoc nomine? Et ecce replestis Ierusalē doctrina uestra.*

O virū impudentē. Et improbus & stultus eos interrogauit, *Nōne præcepto &c.* Præceptū quidē iā dictū est plenū esse temeritatis, & superflūū esset eadē eisdē de reb⁹ repetere.

Et uultis inducere super nos sanguinem uiri huius.

Respondēs autem Simon Petrus & Apostoli dixerūt.

Adhuc eis nudus homo uidebatur, ut autem ostendat necessarium fuisse præceptum, & ut suæ prouiderēt saluti, utq; multitudinem aduersus illos exacerbarent, hæc dicebant.

F *Obedire oportet deo magis quàm hominibus. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum, quē uos interemistis suspensum in ligno. Hunc principem & saluatorem deus exaltauit dextera sua.*

Vide quanta fuerit eorum qui interrogabantur modestia: neque enim cum ferocitate respondent: siquidē præceptores erant, nec indignabantur, sed miserebantur eorum: idque intendebant ut illos errore eximerent. Non enim aduersus ipsos traxerunt: aut elati dono signorum à deo per eos editorū, cōtumeliose illis responderunt, ipsos aduersus stimulū calcitrare docentes: sed primum quidem aiunt obedientiam deo promptius referendam esse quàm hominibus: occultius ipsos accusantes, tanquam cōtemptores eorum quæ propter illos peracta erant. Deinde etiam quod is quem ipsi nudum hominem appellauerant, & saluator erat, & deus tantam illius curā habuerat, ut à mortuis ipsum suscitaret. Nā dicere illū propria surrexisse uirtute, interim tutum nōdū erat, ne apud

hunc exi-

hunc existimaretur deo contrarius. Ut autē à profundo excideret sopore, exhortat ad intelligendū quantæ dānationi sit obnoxius ipsos hūc à deo exaltatū morte crucis interemisse.

Ad dandam poenitentiam Israel ac remissionem peccatorum.

Quum sermonem de cruce adeo sublimasset, & tanquam irremissibilem exhibuisset damnationem his, qui furori aduersus Christum intentato adhæserant, ueluti tanti doloris exonerationem eis excogitās ait: Sed hic à deo uero exaltatus, dedit spiritum poenitentiae ipsi Israel ac remissionem peccatorū, adeo ut debacchatio in eum per crucem admissa non possit efficere ut à uobis auertatur, eo quod is qui à deo exaltat⁹ est, iniuriarum obliuiscitur erga illos qui per obedientiā illum agnouerint. Vide autem quomodo Iudæi, & per opera & per uerba correpti non obtemperarunt, ideoque eorum condemnatio iustā est. Per opera quidem quum deus Apostolos in carceres duci permittit, sed admirando modo liberat. Per uerba uero ut & Iudæi per Apostolorū sermones, & ceteri oēs corripentur ac erudirentur. Imo & ipsi quoq; apostoli ad libere loquendum inunguntur. Alij itaq; compuncti sunt & per obedientiam participes facti sunt sermonum apostolorum: summi uero sacerdotes ac principes furore aduersus apostolos agitabantur, illorum mortem appetentes: ut iam manifestius sit eorum aduersus Christum furorem nō quasi iustum processisse, sed ex inuidia, qui ad huiusmodi cædē ipsos producat, Ideo etiā aiunt: *Vultis inducere super nos sanguinem uiri huius,* sanguinem appellantes eadē. Quemadmodum etiā deus ad Cain: *Vox sanguinis fratris tui, hoc est cædes.* Hæc autem dicebant Iudæi, multitudinem contra apostolos exacerbantes, ac si id tantum quærerent ut suæ saluti parceretur.

Et nos sumus testes horum quæ dicimus.

Quorum? quod remissionem, quod poenitentiam promiserit: nam resurrectio iam in confesso erat.

Insuper, & spiritus sanctus quē dedit deus obedientibus ipsi. Hæc autem quum audissent dissecabantur ac consultabant ut interficerent illos.

Quod

Gen. 4.

D Quòd remissionem tribuat, & nos testes sumus, & spiritus sanctus, qui nequaquã superuenisset, nisi primum soluta fuissent peccata Huiusmodi autem sermo modesti animi est, neque enim dictum est Nobis solis qui eum diligimus distribuendo munera, sed communi sermone ad omnes prolatum est qui ipsi obtemperant ita ut etiam si illi obedirent, non fraudarentur parte doni ipsius ob transgressionem, quã propter crucem commissa est.

*Surgens autem quidam in concilio Phariseus nomine Gamaliel legis doctor, in precio habitus apud totum populum iussit, ut paulisper foras secederent Apostoli, dixitque ad illos: Viri Israelitã attendite uobis-
E ipsis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theudas dicens se esse aliquem: cui adhæsit numerus uirorum circiter quadringentorum: qui occisus est, omnesque quotquot ei adhercebant dissipati sunt, & ad nihilum redacti.*

F Hic Gamaliel Pauli præceptor erat. Hunc ergo qui præceptor erat, & in iudiciis legis approbatus, adhuc non credere, quanquam perfecte nõ intelligeret, extremã erant dementiã. Et manifestũ est ex verbis eius, quã etiam satis ostendunt, quòd prudentia excelleret. Et etiam ex factis suis patet. Nam iubendo Apostolos eici à concilio, ut ipsis terrorem incuteret, seipsum quoque suspitione liberabat, qua putaretur verba facere in gratiam illorum, qui eiusdem cum ipso essent sententiã. Ideo neque magna uehementia usus est, sed tanquam temulentis præ furore ait: Attendite uobis ipsis quid acturi sitis, ac si diceret: Non temere feramini. Deinde eorum quoque exempla in medium adducit, qui insipienter ac sibi ipsis inutiliter consulentes propter huiusmodi interempti sunt, nempe Theudam ac Iudam Galileum, qui ad auspicatum sibi terminum non peruenerunt. At non vetera profert exempla, sed recentia, & quorum multi fuerant ipsi cõspectores: ut experientia caueat, ne in similem exemplorum terminum incurrat. Deinde ut sermone his emollito tentet auditores auertere à dño apostolis inferendo: ne quo modo, si ea quæ

A si ea quæ Deum habent auxiliarem, sine illo impedimẽto finem sortiuntur, imprudenter inquit Deo repugnantes hos occidamus: atque ita non aduersus illos, sed aduersus nos ipsos armemur. Qui enim conatur rei Deo probatã aduersari, is seipsum oppugnare solet. Nam si humano hæret consilio, superflua est aduersus ipsos indignatio: finis namque ac eius è medio sublato similiter procedet ut initium, prout exempla subindicat, Non autem manifeste dixit Apostolorum factũ, Dei aut hominum motum esse cõsilio, sed ambigue. Etenim si Dei dixisset, protinus illi contradixissent, si vero ex hominibus, rursus prõptos aduersus Apostolos reddidisset. Propterea sapienter temperato sermone finem expectare iubet, & non temere ferri aduersus rem quæ ignoretur. Qui enim pugnat aduersus id quod Deo probatur, nõ illud sed seipsum perdit. Etenim si humanum est inquit, quid uobis necesse est facessere negociũ? si uero diuinum, neque susceptis molestiis poteritis ipsum dissoluere, & ita non uidetur temere procedendum aduersus res quæ ignorantur.

Post hunc extitit Iudas Galileus in diebus descriptionis, & multum auertit post se populum: illeque perijt, & quotquot paruierant ei, dispersi sunt. Et de rebus præsentibus dico uobis.

C Verisimile est Galileos tẽporibus Pilati in seditione motos fuisse, dogmata sequentes Iudæ Galilæi. Dogma autem Iudæ prout etiam Iosephus in postremis antiquitatũ Iudæicæ historiæ libris ostendit, multam præ se ferebat ambitionem, propter strenuitatem religionis. Dicebat enim nullũ oportere, vel oretenus dominum appellare, neque ullius honoris, aut beneuolentiã gratia, & ita neque eum qui regno potiretur. Et multi ipsorum ne Cæsarem dominum uocaret, miserima perpassi sunt supplicia. Hi etiam dicebant non oportere alias præter assignatas in lege Mosi uictimas exhiberi Deo, ideoque prohibebant traditas à senatu, ac populo fieri pro salute regis ac gentis Romanorum. Verisimile ergo est Pilatum propter ista Galilæis indignatum iussisse inter sacrificia, quæ iuxta legem offerre uidebantur, ipsos interimi, ut tũc mixtus sit oblati hostiis sanguis eorum qui capiiebantur, prout etiam in euangelio iuxta Lucam refertur. **Luc. 12.**
Abstinete

D Abstinete ab hominibus istis, & finite illos. Nam si fuerit ex hominibus consilium, aut opus hoc, dissoluetur: sin autem ex Deo est, non poteritis illud dissolvere, ne quādo & Deo repugnare reperiamini. Persuasi sunt autem ab eo. Quūq̄ue aduocassent Apostolos, casis præceperunt ne loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. Illi itaque ibant gaudentes à conspectu concilij: quod digni essent ut pro nomine eius contumelia afficerentur. Et quotidie in templo, & in singulis domibus non cessabant docere, & annunciare Iesum **E** Christum.

Non dixit quòd ex Deo esset, sed neque quòd humanum esset opus. Nam dicenti quòd ex Deo, illi statim contradixissent, si vero dixisset quòd ex hominibus, audaciores contra Apostolos reddidisset. Vide ergo hominis prudentiam, qui sapienter dirigebat sermonem. Iubet autem expectare finē. Neque dixit, Si non dissolueritis illud, scitote quòd ex Deo est, sed, Si ex Deo est, non dissoluetur. Illud enim daretur feritati illorum, hoc autem diuinæ potentix. Persuasi sunt autem, quum hæc in Apostolorum præsentia non dicerentur, sed illis foras eiectis, tum quòd is qui rem vnā cum ipsis explorabat, rei euentum, hoc ne an illo modo succederet, formidabat, quemadmodū etiam illis suggererat. Præterea autem sermonum lenitas vnā cum æquitate ad persuadendum, fuerunt ipsi auxilio. Verum si persuasi sunt, quomodo flagris illos cæciderunt? Persuasi quidem sunt ne occiderent, nam hoc furibunde exoptabant, attamen ceciderunt, ne viderentur insipienter ea tentasse, quæ ipsis impossibilia erant. Ad hæc re vera accidebat, vt truculentiam quidem illorum dissolui, ex virtute esset consiliarij, verberare autem Apostolos, eorum qui imbuta insania persuasi erant. Vide autem Apostolorum ad meliora incrementum. Nam per afflictiones quibus deuincendi sperabantur, magis exercebantur vt ad efficaciorē, magisque imperterritam doctrinam procederent, vt non in occulto, sed statim in templo quoque vnde cōprehensi erant, & vbiuis etiam alibi Christū annunciarēt, eorū qui vim

qui vim eis intulerant vanitatem auditoribus ostentantes. **A**

CAPVT VII, De electione septem diaconorum.

N his autem diebus quum multiplicarentur discipuli, exortum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quòd despicerentur in ministerio quotidiano viduæ ipsorū. **Cap. V 12**
Cæterum duodecim illi quum aduocassent multitudinem discipulorum, dixerunt, Non est æquum ut nos de relicto sermone Dei ministremus mensis.

Non in eisdem diebus, sed in quibusdam sequētibus. Verum more scripturę facturus narrationis exordium, hoc modo etiam nūc procedit, ἐκ τούτων autem vocar̄, non Græcos religione, sed græce loquētes. Per murmur vero, alterius tentationis genus enarrat, non ab externis exortum, sed ab his qui intus erant. Hoc enim Apostolorum probitate demonstrat, qui vndique & intrinsecus & extrinsecus impugnabatur, vndique autem palnam referebant. Nam quum duodecim illi multitudinem aduocassent, illos nempe qui ex eorū qui designandi erant præfectura, commodum erant reportaturi, electionem ipsis permittit: indignum iudicantes sese circa mensarum apparatus impediri postposito verbo diuino. Vnde electos creantur Diaconos, non iuxta gradum, qui nunc est in ecclesia, sed *διακόνους*, id est ministros: vt omnium diligentia, & non neglectim distribuerent viduis simul & orphanis ea quæ ad alimentum reposita erant: idque potissimum viduis & orphanis, propter quos maxime exortum erat murmur. Vocat autem ministerium quotidianum elemosynam, vt quæ & facientibus, medicinæ loco sit, & beneficio affectos honoret. Non erat autem malitiæ quod viduæ contemneretur, sed ignauix multorum. Ideo quoque vbi dignum visum est vt cura adhiberetur, sedatus est animi dolor. Vel etiam publicam dicunt administrationem. Nam hoc significare vult nomē *διακονία*. Siquidem Græci publicum penū *λειτουργία* appellant, quod quisque magno studio contendit liberaliter in illud inferre ad communem impensam, quæ sibi abundant:

circūspicite

D Circūspicite ergo fratres viros ex uobis testimonio cōprobatos septem, plenos spiritu sancto & sapientia, quos cōstituamus super hoc negotio. Nos uero orationi & administrationi sermonis incumbemus. Placuitq; sermo coram tota multitudine. Et elegerunt Stephanū uirum plenum fide & spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorē, & Timonē, & Parmenam, & Nicolaum profelytū Antiochenum : quos statuerūt in conspectu Apostolorum. Et quum orassent, imposuerunt eis manus. Et sermo Dei crescebat, ac multiplicabatur numerus Discipulorum in Ierusalem ualde, multaque turba sacerdotum obtemperabat fidei.

Impletos esse spiritu sancto & sapiētia eos qui eligēdi essent, Apostolorū obtestatio requirit. Neq; enim quorūuis est maledicētiā ferre orphanorū & uiduarū, sicut neq; eorū qui ipsos excedūt ac deuorant. Nam licet fur nō fuerit, segnis tamen suaq; negligētia omnia perdēs. aut temerarius quicquid occurrerit peruertēs, nihil uilitatis sua præfectura adferret, nisi ex tolerātia nugatorū, quod maximū est sapiētie indicium. Dicit autē quod sermo Dei in huiusmodi quasi descēsu crescebat (ostēdens quāta sit vis elemosynæ) adeo ut ne cœtus quidē sacerdotū à scopo aberrauerit, quin simul assumpta sit.

F CAPVT. VIII. Iudæorum insurrectio & calumnia aduersus Stephanū, eiusq; cōcio de Dei erga Abraham testamento, & de duodecim Patriarchis: in quo etiam de sane tentatione ac recognitione filiorum Iacob cōtinetur, & de natiuitate Mosi, diuinitq; ad eum apparitione facta in mōte Sin. de egressu filiorum Iſrael. & uituli formatione usque ad tempora Solomonis : de templi ædificatione. Confessio supercelestis gloriæ Iesu Christi Stephano reuelatæ, in qua lapidatus ipse Stephanus religioſe obdormiuit.

Porro Stephanus plenus fide ac fortitudine faciebat prodigia, & signa magna in populo.

Quum communis fuerit illorum septem designatio, hic maiori ad electionem idoneitate copiosorem contraxit

contraxit gratiam. Qui enim ante electionem prodigia non faciebat, ut qui nec iacis cognitus erat, ubi per electionē cognitus effectus est, tunc etiam donum quod electionem consequuti erant, demonstrabatur. Ut manifestum fiat, quod non sola sufficiat gratia, sed opus est quoque ad electionem ad gratiæ augmentum iuxta præstantiam eorum, qui ex * proximitudine suscipiuntur.

† Et totos
tates

Exorti sunt autem de congregatione que dicebatur Libertinorū, & Cyrenensium, & Alexandrinorū, & eorū qui erant à Cilicia, & Asia disputantes cū Stephano, & nō poterāt resistere sapiētia & spiritui, qui loquebatur. Tūc subornarunt uiros, qui dicerēt: Audiuimus eum loquētē uerba blasphemæ in Mosē ac Deū. Commoueruntque plebem, & seniores, ac scribas.

Rursum *ἀνίσταται* dicit ipsorum exacerbationem & impetum, non à suis tantum, verū etiam ab alia multitudine quæ fortassis ad disputandū & philosophandū idonea erat, nempe Libertinorum, & Alexandrinorum, & Cyrenensium, & Cilicum, & Asianorum. Et quemadmodum per unā multitudinem est disputatio, ita & per alios est accusatio, & forma dolosæ tentationis ac deploratorum. Prohibiti enim à Gamalielē, ut nihil contra Apostolos intentarent, imo nihil habentes aduersus illos accusationis, Stephanum de præsentibus rebus calumnioſe aggrediuntur, à veri inquisitione aberrantes nugaci loquacitate. Libertinos autem dicit fortassis vocari Romanos, quod à Libia Augusti coniuge seipſos celebres reddiderint: eo quod & mulier percelebris esset, & ab Augusto, uirtutis gratia, eximie ad amaretur: cui sane ipsa quoque id rependit, ut ad Augusti sepulchrum toleranti animo perseverauerit.

A L I O M O D O. Libertinorum & Cyrenensium qui erant à ciuitate, quæ est trans Alexandriam: nempe circa sophisticem vires, ac gloriam apud Hebræos habentium: quorum variæ congregationes Ierosolymis erant, inhabitantium more gentium. Ideo quoque synagogas habebant, nempe loca separata ad lectionem legum Mosaicarum. Multi siquidem eorum, qui adorationis gratia Ierusalem

c Ierusalem

D Ierusalem accedebant, maxime circa pascha: quod non licebat extra Ierusalem celebrare, in ea agebant. Ne enim continere cogentur à patriis locis peregre agere frequentando Ierusalem, ibidem residebant. Libertinos autem appellabant, qui à Romanis manum illi erant. Stephanus igitur indignum ducente, cum eis tanquam corde excaecatis conuersari, ipsi suae vanitati fidentes, ad disputandum eum eo processerunt. Solum autem ad eum non ad alium: tum quidem inuidia eorum quae edebantur ab eo signorum, vt si forte adhaerentiam, ac consilij inopiam eum adigerent, pudore suffunderent, tanquam insipienter se habentem in his quae sibi delegata essent: tum etiam vt distractione disputationis erga ipsos, causa illi essent, vt à signis vacaret. Quum itaq; his de causis illi instarent. Insuper maligno quoque animo ad quippiam aduersus legem dicendum impellerent, ad quod etiam omne studium illorum tendebat: ipse malitiam eorum aggressus, initio facit hoc, vt acriori certamine, qd illis praecipuum erat aggrediatur, ac diuini qui in eo erat spiritus & sapientiae virtute os ipsis obstruat. Deinde etiam ad ea quae isti decernebant, obscurius quam vt possint intelligere quaedam in medium adfert. Propter quod & ipsi iam deinceps clam procedebant, & ipse postea apertissime, quod in animo erat eis, proponebat. Quidnam? certe legis cessatione, quam non exprimebat, sed innuebat. Nam si id manifeste expressisset, falsis non fuisset eis opus testibus, quod ipsi quidem finis optatus fuit, illis vero perditionem parauit.

F *Et insurgentes corripuerunt eum, adduxeruntque in concilium.*

Furtiuos vbique nituntur aggressus: Christum comprehendentes per viros homicidas, gladios, nocte lampadam facumque auxilio, ferentes. Petrum reliquosque Apostolos à templo, nunc autem & Stephanum indicandum, à doctrinae loco ad concilium rapientes.

Ac statuerunt falsos testes qui dicerent: Homo iste non cessat loqui uerba blasphemia aduersus locum sanctum hunc; & legem. Audiuimus enim eum dicentem,

quod Iesus Nazarenus hic demolietur locum hunc, & A mutabit instituta, quae tradidit nobis Moses.

Submiserunt viros qui dicerent, Audiuimus eum loquentem uerba blasphemia aduersus Moysen, ac Deum. Quenam autem sunt ea uerba? Quod Iesus Nazarenus hic demolietur locum hunc. Atqui hoc dixit Stephanus, & si non adeo aperte. quomodo ergo sunt hi supposititij, falsique testes? Quia non ut audierant ita narrabant: sed alio quidem modo audierant, nunc vero ipsi alio modo proferebant: merito itaque falsi testes esse referuntur. Quemadmodum enim de Christo quod posset templum dissoluere, falsum fuit testimonium. (Neque enim Christus dixerat Soluam, se i soluite, ad illos non ad se referens solutionem) ita & nunc mendaces sunt, qui Stephanum aiunt legis ac loci demolitionem Nazareno attribuere: quodque vir Nazarenus suis uidelicet manibus faceret, & non Deus per Romanos exercitus. Moysi uero instituta manifeste Deus ipse per discipulos suos, & Apostolos commutauit. Nazarenus autem contumeliose dictum est. Nam Stephanus nequam Nazarenus dixit Christum, sed Hebraeorum principes: ipse uenerandum semper Christum ac iustum à prophetis annunciatum, Deoque semper dixit adstantem, ueluti etiam ex propositis eius sermonibus manifestum est, cum quibus vnà discessit ab hac uita flagitiosa absolutus. Demolietur locum hunc. Multus siquidem de templo illis metus erat, ut qui etiam propter illud locum habitationis mutassent. Duplex autem erat accusatio, quod instituta mutaturus esset, & eorum loco alia inducturus. Vbiue etiam obtendebatur Moyses: quandoquidem Dei placita non aequae illis curae erant, ut Moysi: ita ad solam multitudinis gloriam, uitam omnino dirigebant.

Et intuentes eum uniuersi qui sedebant in concilio, uiderunt faciem eius, tanquam faciem angeli. Dixit autem princeps sacerdotum: Num haec ita se habent? At illi ait:

Viderunt faciem eius. Ita contingit etiam illum, qui in inferiori gradu est gratiosum, ac splendidum uideri. Ut er-
e ij go sermo-

D go sermonibus quos dicturus erat consternarentur, à faciei stupore, quo facilius verba eius excipiantur, sumit exordium.

Viri fratres & patres audite.

Vide quòd se ad docendum non inferuerit, sed ab his qui interrogauerunt coactus sit. Et quoniam verbis ac signis vincebat, intolerabilis eis erat. Falsum vero testimonium mercede conductorum inductum est, ne violentia in negotio suboleat. Siquidem Deum non timebant, sed ad hominum gloriam respiciebant. Est autem vere sapiens, ac animi magnitudine plenum exordium. Nominum etenim proprietate demonstrare intendit prudentis non esse, iniuriosum quippiam, aut quod damnum adferat aduersus fratres, ac patres inducere: id autem adferre quod & gloriam nouit, & lucrum parere, hoc demum viri est natura absoluti, quique salutifere ad eos loquitur, ad quos est sermo. At de vobis inquit nihil tale concipi potest: quod enim vocationis fratrum ac patrum mihi facta sit mentio, in contrarium huius actum est, quum vos tanquam communis naturae oblitos procedere animaduertam, indiscreto erga nos odio, quod vos inducit ad ea quoque pratergrediendum, quae ad diuinam referuntur potentiam. Nam vt caetera omittam horum vobis memoriam suggero, quae non sine diuina potentia finem sortiuntur, signorum inquam, ac prodigiorum per nos editorum, quorum & vos testes estis, quae non alio modo prosperum sortirentur effectum. Sed postquam Stephanum per fratrum, ac patrum appellationem, haec obscure designantem comperimus: nunc etiam consideremus quae his addita sunt non vulgari modo, sed cum magna ac diuinitus afflata sapientia.

Deus gloriae apparuit patri nostro Abraham quum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charan, dixitque ad eum. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & ueni in terram quamcunque ostendero tibi. Tunc egressus de terra Chaldaeorum habitauit in Charan: & inde postquam mortuus est pater eius

eius, transfulit eum in terram hanc, in qua uos nunc habitatis, & non dedit illi hereditatem in ea, ne uestigium quidem pedis.

Vide & hic quomodo statim ab exordio tollit eorum gloriam, referendo gloriam, non ad templum, neque ad gentem, sed ad solum Deum, Nam quod ait, *Deus gloriae*, idem est, ac si dictum sit. *Deus glorificatus*. Hic autem glorificatus est, eo quod is qui ex perplexis ac difficilibus commoda facit & facilia, atque ex ingloriis reddit gloriosos, etiam nos tales efficiet. Siquidem qui immensa sapientia hominibus à seculo imperauit, hic ipse nunc ea quae his visa sunt impossibilia, ad facilitatem perducere voluit. Vtque hoc fiat credibile, Abraham eiusque historia in medium adducitur, qui non in templo, non per hostias Dei apparitionem nactus est, quum in Mesopotamia esset. Haec autem profert, veluti iam dictum est, demonstrans Deum gloriosum, quod in illis fecit, posse & in nobis facere, quodque occultum est manifestum constituere. Atqui quum multae nationes ac reges dolose cum Abraham, eiusque semine congregarentur, illi quidem ad nihilum redacti sunt, quod autem humiliter erat factum est sublimius. Si ergo Deus gloriae in his ita dispensauit, oportet inquit considerare, ne & in nobis talia contingant. **A L I O M O D O.** Vide quomodo ipsos à temporalibus abducit, & interim à loco, gloriae Deo non loco attriuiens. Ipse etenim gloriae fons est, non egens gloria, quae per templum à nobis est. **Q**uum autem dicat scriptura Thare patrem Abraham egressum esse, vt proficisceretur de terra Chaldaeorum, quomodo nunc Stephanus ipsi Abraham oraculum hoc attribuit? Ad quod dici potest, quod ipsi quidem Abraham diuinum responsum datum est, sed scriptura patri attribuit, quoniam filij consilio quod à diuino erat oraculo non contradixit, quanquam pater esset, hoc exemplo detegens praesentium inobedientiam. Vtrum enim esse inobedientes non couincuntur, quum Thare consilio filij non contradixerit, ipsi vero post diuinorum signorum experientiam non solum increduli sint, verum etiam praenuntia ad eadem hostiliter eos aggrediendo perseuerent, qui ob diuina signa glorificari merentur?

e iij Et promisit

D Et promisit illi eam se daturum possidendam, &
Gen. 15. semini eius post ipsum quum non haberet filium. Lo-
 quutus est autem ita Deus, quod futurum esset semen
 eius inquilinum in terra aliena, & seruituti ipsum sub-
 iecturi essent, maleq; tractaturi annis quadringentis.
 Et gentē cuiuscūque seruierint, iudicabo ego dicit Deus.
Gen. 21. 25. Et post hæc exhibuit, & seruiet mibi in loco isto. Et
29. 30. 37. dedit ei testamentum circumcisionis. Atque hic genuit
 Isaac, & circumcidit eum octauo die, & Isaac Iacob,
 & Iacob duodecim patriarchas. Et patriarchæ in-
E uidia accensi, Ioseph uendiderunt in Aegyptum: &
 erat Deus cum eo, & eripuit eum ex omnibus afflictio-
 nibus ipsius, & dedit ei gratiam & sapientiam coram
 Pharaone rege Aegypti, constituitq; eum præfectum
Gen. 41. super Aegyptum, ac totam domum suam. Venit autem
 fames super uniuersam terram Aegypti, & Chanaan,
 magnâque afflictio, nec inueniebant cibos patres no-
Gen. 42. stri. Audito autem Iacob, quod frumenta essent in
 Aegypto, misit patres nostros primum, quumque se-
F cundo misit essent, agnitus est à fratribus suis, & in-
 notuit Pharaoni genus Ioseph. Misit autem Ioseph ac-
 cersitum patrē suum Iacob, omnemque cognationem
Gen. 46. in animabus septuaginta quinque. Et descendit Iacob
49. in Aegyptum, mortuusque est ipse, & patres nostri.
 Et translati sunt in Sychen, positiq; sunt in sepul-
 chro, quod erit Abraham precio argenti à filiis Emor
 filij Sychen. Quum autem instaret tempus promissio-
 nis, quam promisit Deus ipsi Abraham, creuit popu-
 lus, & multiplicatus est in Aegypto, donec exortus
 est alius rex, qui non nouerat Ioseph.

In præfenti concione beatus Stephanus multis demon-
 strat &

strat & suam erga Iudæos beneuolentiam, & illorum erga A
 te ferocitatem. Nam quod tanquam ad fratres ac patres in-
 tendat sermonem, quid aliud his indicat nominibus quam
 quod secundum cognationis dignitatem ad illos feratur. Iu-
 dæi uero parum huic affectui deserant, sed potius aduersus
 signa per ipsam facta crudeliter affecti sunt. Ideo quoq; Ste-
 phanus in illorum improbitate, quæ ex infecto animo erat,
 liberius coarguenda occupatus est. Et promissionem quæ ad
 patres facta est ob quam efferrebatur, ostēdit ante eum locū,
 ante circumcisionem, ante sacrificia, ante templum facta es-
 se, & neque hi circumcisionem aut legē acceperant quod dī-
 gni fuissent, sed solius obedientiæ merces erat sola terra. Et
 neque data circumcisione completa est promissio, quod etiā
 hæc in figura cōtingerēt. Cōsidera uero quod si pater Tha- B
 re non fuit socius peregrinationis cum filio Abraham
 quod indignus esset, multo magis filij, etiam si plurimum
 uia confecerint. Abraham itaque adeo fuit obtemperans,
 ut & cognationem & patriam solo metus oraculo relique-
 rit. Quod si hic ita se habuit, quomodo hi qui in omnibus
 inobedientes esse deprehenduntur, in filios Abraham repu-
 tabuntur? Neque enim uitæ natiuitas sed morum imitatio
 filiationem conciliat: quoniam ita quoque monstris mala for-
 tuna natis quod legitimū ac naturale est posset attribui. Hoc
 modo quanquam dictionis serie non procedat, magna tamē
 abbreviati sermonis intelligentia progrediens, & illorū im-
 pudentiam ad Christi usque passionem coarguens, passus est
 quæ uerisimile erat eum pati oportere qui malos argueret. C
 Et pro nist se illi daturum. Hinc deinceps Abraham procedit hi-
 storia quæ tota patriarchæ narrat tolerantiam ad euentum us-
 que promissionum. Siquidem Abraham eiusque nepotes qui
 circa diuinas promissiones longanimes fuerunt demonstrat
 percelebres, negligentes uero similes presentibus tunc au-
 ditoribus, qui & ipsi illorum calamitates absque dilatione
 unā cum eis assequuntur, abstractis ab eorum manibus, bonis
 quæ sperabant. Quæ tamen omnia parua sunt si ad extre-
 mum in Christum auctum commensurētur. Ideo quoque du-
 ri ceruice & incircumcisi corde ac auribus dicuntur: pro-
 pter quæ & prophetarum homicidæ esse coarguuntur, imo
 ipsius etiam Christi, qui & interitum & nouissimam ipsis di-
 e iij sperfione

D sperfionem rependet. Tanta itaque sunt quæ videre contingit in hoc abbreviato sermone prudentissima cõcionis Stephani diuina præditi sapientia, quorum etiã iuxta nostram tenuitatem sumptum intellectum hæcenus ordinauimus secundum qualitatem dati nobis sermonis, siuẽ vnã cum principio contrahentes: in ipso sermone, à quo latex hic diuinitus scaturiens effluxit, nos oblectantes. Iam autem vtile erit per partes ea quoque interpretari iuxta nostram possibilitatem, quæ maiorem desiderant moram. Non enim si iuxta ad concionantis roborationem assumpta est Abraham eiusq; deinceps nepotum historia: sed vt ostendatur & maiorum circa id quod diuinum est facilis obedientia, & minorum ob improbos mores inobedientia. Et primum quidem exemplum ex Abraham profertur, quod non oporteat accelerare ea quæ diuinis promissis deferantur quia neque Abraham accelerari petiit nepotum ab Aegypto egressum: quum manifestata esset ei detentio, quæ ad quadringentos annos proroganda erat, idq; cum multa afflictione & subactiõne in seruitutem, subactiõne vero non qualibet, sed intolerabili, siquidem illis non vt seruis sed vt inimicis vtebantur. Et certe nulla profertur ab Abraham deprecatio de abbreviando tempore, sed paululum quiddam duntaxat ad rescillationem præstitum, nempe respondens aduersus affligentes vltio, ab eo qui se iudicaturũ promissit illos qui hostiliter eos interimerent, qui nihil iniuriæ ipsis intulissent. Animari vero ad expectandas à Perfide in Palestinam promissiones, & nequẽ propter longam moram, aut rerum magnitudinem detorquere promissionem ad impossibilitatem, quia totum in promittentis potestate reponitur, quantæ est erga deum qui id suadet confidentiæ? Præterea iniuriã fratrum aduersus Ioseph ponitur, & iuriarum obliuio, in eo quod quum posset, nõvltus sit eos qui se affixerant, quin potius beneficia repedit. Post hæc subiungitur eorum correptio, qui aperte ac furibunde mouebantur aduersus Christum eiusq; discipulos.

Hic circumueniens genus nostrum afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos ne in vita seruariantur.

κατατοπισάμενος, id est, circumueniens, hoc est decernens
quo

quo pacto versuris technis superior eis efficeretur. Nam *σφοδρως* coacta interpretatio dicitur. Propter quod ita significanter dicit, vtolentẽ videlicet illis imponere volens. Vnde & *σφοδρως* vocat impetores, vt pote veritatem fraude ac dolo occultantes. Post ea quæ de Abraham dicta sunt ex diuino responso: significat nepotum ipsius arumnas ab Aegyptiis toleratas quum etiã compensatio recreans, Aegyptiorum est interitus, qui ab ipso deo illis circa mare rubrum impendisse significatus est, ne discruciatum rerum impetu, desperatio salutarium causam præbeat collabedi in infidelitatem. Considera etiam quæ sit fidei securitas de his quæ promittuntur. *Quenã* illa est inquires? nõpe quod circumcisio genitalium partium ipsis solis data insigne fuerit, non iis quibus non cõgerat. Ex quibus omnibus eorũ intueri obedientiã qui diuina acceperant responsa. Sed & tempore quo afflictorũ instabat egressus, amplius progressa est affligentium iniuria, quæ obstetrices aduenit ad masculorum perditionem. Verum in aliis quidem afflictionibus id oppositum est quod afflicti amplius multiplicabantur. Hæc autẽ improbitas præterquã quod in malis dolis intẽto frustrabatur, Mosen etiam qui ipsos perditurus erat præter expectationem seruauit, ac regia educatione curaq; dignum effecit. Quo autẽ sine id assumptum est? Ad indicandum quod neq; nunc negandum sit iis qui aduersus Christum eiusque discipulos armatum similia contingere, qui in operibus manuum suarum comprehendentur. Signum vero circumcisionis in partibus genitalibus id significare vult, nempe operimentum quo se primi parentes operuerunt in paradiso, natum inuidia serpentis, qui principium & caput est malorum: ex quo etiã fide dignior habitus est quàm deus circa ligni esum. Hoc abicere circumcisio eum adhortabatur qui vitam secundum deum transmutabat, iuxta Mosi quidem legislationem eorum præcipiens amputationem quæ à natura solent amputari. Præterea vero etiam tempus aduētus Christi designat: quo vniuersa vmbatica ac figuratiua ad euangelicam veritatem trãserunt. Vnde eos qui ita corrigi non sustinent in sequentibus duos ceruice ac incircuncisos esse describit: duos quidem ceruice, ad subiiciendum se diuino spiritui: incircuncisos autem corde & auribus vt pote non tolerantes mutuo datis occasionibus expiari aut

Dri aut attingi in rebus. Quod si admirandum erat in Ioseph quod sit venditus à fratribus, ipsos tamen venditus seruauerit: illud magis admiratione dignum quod rex eum nutrierit qui ipse principatum erat subuersurus. Ostendit autem faciens ipfantes exponi quod non vellet eos manifeste occidi. Et vide quod diabolus per ea pronexerit dei promissionem, per quæ conabatur eam dissoluere. In exilium relegatur Moses, sed in exilio visionem illam adipiscitur, & populi ducatus illi committitur: ita venditum quoque seruum ibi regnare facit vbi seruus habebatur. Et ipse Christus in morte potentiam demonstrauit ac robur, adeo sapiens est deus, & incomprehensibilis prouidentia eius.

Sap. 10.

Exod. 2

E Quo tempore natus est Moses, fuitque gratus deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris, expositum autem ipsum tulit filia Pharaonis, & educavit eum sibi in filium. Et eruditus est Moses in omni sapientia Aegyptiorum, eratque potens in operibus & sermonibus. Vt autem expletum est illi quadraginta annorum tempus, subiit in cor eius, ut inuideret fratres suos filios Israel. Quumque uidisset quendam iniuria affici, defendit eum, & ultus est uicem eius qui affligebatur.

F Illo igitur tempore natus est, inquit Moses, fuitque gratus deo, id est gratus, siue dilectus deo. Vel deus proprie, hoc est in puerili quo ad corpus aetate irreprehensibilis. Expositum autem ipsum quum tulisset filia Pharaonis edocuit omni sapientia Aegyptiorum. Ex hoc manifestum est non reiciendam esse omnem externæ scripturæ eruditionem. Siquidem enim vice dictum est, quod Moses eruditus est omni sapientia Aegyptiorum. De tribus quoque pueris, ac Daniele dicitur, quod super omnes eminebant Chaldaeorum sapientia ceterisque scientiis: Oportet autem paululum illis adherere eos qui scripturæ diuinitus inspiratæ immorantur. Neque enim Moses neque Ananias, aut Daniel peregrinam didicerunt eruditionem, nisi necessitate ac coactione dominorum, in nullo etenim ea nisi iungunt. nisi forte quis dicat quod bonum sit eam

discere

discere ad euertere las illorum fraudes.

Percussio Aegyptio.

A Occidit Moses Aegyptium non animi furori obsecundans, neque ira motus, sed zelo. Omne autem quodcumque factum fuerit iuxta dei uerbum pietas est, etiam si caedes fuerit dei intuitu, iam non est caedes. Certe quum Phinees duos una manu iteremisset, audiuit. Stetit Phinees & placuit & quietuit plaga, ac reputatum est ipsi ad iustitiam. Diuersa nanque est uoluntas homicidæ & eius qui pietatem exercet: etiam si peractum opus sit unum. Factum itaque per Moysen signum fuit quod deus per Moysen Aegyptios occideret, dictos autem Israelitas seruaret. Et ita quidem se habent quæ ad Moysen attinent. Verum sermo hic rursus nobis supremæ contemplationis dispensationem concinnabit quæ in Christo fuit. Siquidem quum inuenisset deus Israelitas indignam sustinere uolentiam: nam insulerat in eos Satanas ueluti comminuens ac deuorans, miseris confiderauit, ut liberaret, quum autem modo quodam cum interemisset qui iniuriam intulerat, abscondit in terrâ, hoc est in subterraneis locis conclusit in infernum. Prius enim in infernum uelut occluso Satana, uisus est Israelitis iustitiæ præmium tribuisse. At illi quum gratias agere debuissent dicebant: Hic non eiecit demonia, nisi per Beelzebub principem demoniorum. Propterea etiam ex Iudæa transmigravit in Galilæam, sicut & Moses translatus est in terrâ Madian, & uocauit transmigrationem Gentium.

Num. 25
Psal. 105

Math. 12

C Existimabat autem intelligere fratres suos quod deus per manum eius daret ipsis salutem: illi uero non intellexerunt. Et sequenti die conspectus est illis litigantibus, & redegit eos in concordiam dicens: Viri, uos fratres estis, ut quid uos inuicem leditis? Is autem qui proximo irrogabat iniuriam repulit eum dicens: Quis te constituit principem ac iudicem super nos? Num tu me uis interficere quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? Fugit autem Moses ad uerbum hoc, factusque est aduenia in terra Madian & genuerunt filios duos.

Hinc

D Hinc quoque ingratitude inquit considera & infidias Iudæorum erga bene de se meritos. Moses siquidem qui ami mi excandescencia illum interemit qui alterum sibi congenitalem afficiebat iniuria, mansuete nunc cum eo agit qui ininriam irrogat. At ille patria vctus aduersus benefactores proacacitate, eum magis illata contumelia repulit: ac Mosē ad perditionem venatur, qui eadem suo cōtribuli salutiferam, Aegyptio intulerat. Quo sane modo etiam aduersus Christum affecti fuerunt, ob eius benefacta mortem bene de se merito meditates. Ideo etiam dicunt: Quid facimus, quia hic homo multa signa edidit?

Ioh. 11.

E Et expletis annis quadraginta, apparuit ei in deserto montis Syna angelus domini in flamma ignis rubi. Intuitus autem Moses admiratus est visum: quumq; accederet ut attenderet, facta est vox domini ad eum: Ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob.

I es. 9.

F Filium dei vocat nunc angelum, quemadmodum & alibi hominem. Ipse nāque est magni consilij angelus. Ideo quoque paulo post ostendit eum beato Mosi dicentē: Ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham & Isaac & Iacob. In flamma autem ignis rubi manifestatur. Siquidem in specie quoque ignis & in monte Syna deus demonstratur dando legem. Quæ igitur ratio est? Sacra scriptura diuinam naturam igni assimilat propter omnipotentiam, & q̄ omnia cōsumat: igni assimilat propter omnipotentiam, & q̄ omnia cōsumat: hominem vero lignis & herbis. Dicit enim alibi: deus ignis consumens est, & rursum: Homo, sicut fœnum dies eius. Sed quemadmodum ignis est spinis intolerabilis, sic & diuinitas humanitati. Atramen in Christo simul concurrebat factaq; est tolerabilis, velut quippiam operiēs purum accessum propriæ naturæ ignis, vt in eo suscipi posset, quemadmodū & in spinis ignis. Quod autem carnem suo interitu reddat meliorē, ænigmatically manifestare potest ignis in rubo, qui lignum omnino seruabat incorruptum, Capax enim effecta est diuinitatis humanitas, & hoc mysterium in Christo factum est.

Deut. 4.
Hebræ. 12.
Psal. 101.

Tremebundus uero Moses non audebat attendere.

Dixit

Dixit autem ei dominus: Solue calceamentum pedum tuorum: Locus enim in quo stas, terra sancta est. Vidēs uidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, descendiq; ut liberarem eos. Et nunc ueni ac mittam te in Aegyptum. Hunc Mosē quē negauerunt dicentes: Quis te constituit principem ac iudicem? hunc inquam deus principem ac liberatorem misit per manum angeli qui apparuerat ei in rubo. Hic eduxit eos edens prodigia & signa in Aegypto & in mari rubro ac in deserto annis quadraginta.

Quantquam non eisdem dictionibus apparent positæ in Exodo voces, eodem tamen sensu positæ sunt. Neque enim multum differunt ἐντρομος & ἐμφοβος id est tremebundus & expauefactus. Hæc autē dicunt de visu circa rubū tremēdo & timēdo, q̄ ipse maneret incorruptus. Similiter & in narratione circa montem Sina. De eo enim dixit Moses: Expauefactus sum & tremebundus, alternatis ac geminatis visus dictionibus, Stupefactus itaque visu beatus Moses addebat consequenter illud, dicens alibi apud seipsum: Aggressus uidebo uisionem hanc magnam, quid sit quod nō exuratur rubus: Sed prohibuit eum statim dominus dicens: Ne appropinques huc, pedisq; calceamentum solui iubet. Ecce quē paulo ante dixit angelum, nunc eum dominum esse ostendit ac deum. Ipse enim est magni consilij angelus ac dei filius. Quod ergo ænigma per calceamentum significatur? Necessē est vt dicatur calceamentum esse mortificationis signū ac corruptionis. Certe omne calceamentum mortui iam animalis reliquum est. Oportet igitur mētem eam quæ conatur ad diuinas ascendere contemplationes, Christi quæ intelligere mysterium, omni mortua ac carnali solui imaginatione. Nō ergo per legem cultum quæ ministerialem ad Christum possunt accedere (Moses namque legis personam gerebat) nisi iniquationem quæ à peccato contracta est, cultum quæ quæ adhuc in figuris & vmbriis est, antea repulerint, Si autē prædicto calceamento absolui uelint, tunc appropinquant Christo, cultum qui in spiritu & ueritate est comprobantes.

B

Exod. 3.

Hebræ. 12.

Exod. 3.

C

Hic est

D Hic est Moses qui dixit filiis Israel: Prophetam suum scitabit uobis dominus deus uester de fratribus uestris similem mei.

Hoc subiunxit beatus Stephanus indicans eis quod in Christo peractum erat mysterium, ac ostendens quod Moses quoque de ipso loquutus esset illis. Rursum enim deus ac pater per sapientissimum Moysen proprii filij incarnationem praedicat, & quod alter legislator ad nos designandus esset: qui quidem veteribus quoque per angelos legem loquutus esset: nouissimis autem temporibus autor ipse ad nos designatus, qui nouum testamentum tanquam angelus ipse sanciret, magni consilij patris angelus siue nuncius: & hoc per id significatum est quod dicitur, *Similem mei*, hoc est legislatorem, Vocat autem prophetam dominum prophetarum propter humanitatem: *Similem mei*, contemptum ab his a quibus debuit honorari. Vterque legem dedit, signis primam editis: sed ne sic quidem alicui ipsorum obtemperare uoluerunt.

E *Ipsium audietis. Hic est qui fuit in congregatione, in deserto, in monte Sina, & cum patribus nostris: sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis deos qui praecedant nos: Mosi enim huic qui eduxit nos de terra Aegypti nescimus quid acciderit. Et fecerunt uitulum in diebus illis, & obtulerunt hostiam idolo, ac letabatur super operibus manuum suarum. Conuertit se autem deus & tradidit ut colerent militiam caeli sicut scriptum est in libro prophetarum. Numquid uictimas & hostias obtulistis mihi quadraginta annis in deserto domus Israel?*

Amos. 5.

Confidera quod primum inducit eos offerentes hostias, & tunc quod eas idolis obtulerunt. Nam antea nusquam inuenitur *θυτήλας* nomen, sed praecipua erant de uiuis & rationalibus animalibus. Testimonium autem inducit non utcumque, sed quo ostendat nullam esse hostiarum necessitatem, in eo quod ait, Numquid uictimas & hostias &c. ac si dicat. Dicere non potestis quod quum deo sacrificaretis, etiam illis offerebatis, sed illis

illis primum immolastis. Et haec quidem in deserto ubi longissima fuit mora uestra. Vide autem integram concionem, quam fortiter & absque odio in tota illorum accusatione persequeret, tantum non dicens: Et si templum dixerim dissoluedum, & instituta hostiasque immutanda, nihil noui dixit. Moyses siquidem in quo plurimum gloriari uidemini, annis quadraginta neque hostias obtulit neque templum erexit, sed neque Dauid, neque quisquam aliorum in medio positurum, idque quum iam sorte data ac diuisa uobis esset terra. Sed & prophetae tanquam de rebus non necessariis, ita de his pronunciant. Quo autem pacto Moysen nunc uos uicisci fingitis, quem repulerunt & patres uestri & uos? Vtque uo uerbo dicam, tota concione uidere est, quam sapienter simul & modeste & acute illorum accusatio dissoluatur.

B *Et suscepistis tabernaculum Moloch & fidus dei uestri Rephpham figuras quas fecistis ut adoraretis eas. Et transferam uos trans Babylonem.*

*Moloch siue Molchom dicitur. Erat autem hoc simulachrum Moabitarum, habens lapidem transparentem ac preciosum in modum luciferi extremae frontis parte. Rephpham uero species est tenebrarum. Nam quum ascendisset

*** מלכום**
Molchom si
gnificat qui
dem Rex eor
rum: &

מלכום Malkechem rex uester. Moloch tamen ut est idoli nomen de quo Leuitici uigesimo suo potius **מלך** Molech, idem est quod Regnans. Quod autem dicit de rephpha siue Repha ut in uulgata habetur editione. Aut **רפח** ut hoc loco habet Complutensis editio, est ex translatione Septuaginta Amos. 5. qui addunt ibidem **רפח** uel **רפח** ut in eo loco habet Complutensis editio: quanquam in Hebraeo nihil illi respiciatur. Nisi uerum sit, quod ibi notat Hieronymus, poni a Septuaginta pro **קיני** kiini. Ut autem haec clarius innotescent, & similiter quod Stephanus non posuerit hic Babylonem sequitur hebraea, ut hic autor diuinauit quae hebraice nesciret, sed sensum eundem seruans, nepe longissimam Amos ablegationem, quod prophetae sensu auget non imutat, hebraicae prophetae Amos uerba subtexat.

וַיִּשְׂאֲתָם סִבּוֹת מַלְכֵיכֶם וַיָּאֵת לְרַמְשָׁן
Hoc est: Et portas: **וַיִּשְׂאֲתָם סִבּוֹת מַלְכֵיכֶם וַיָּאֵת לְרַמְשָׁן** Amos uerba subtexat: *Et migrare faciam uos trans Damascum*

Differt Moses in montem, conflauerunt virulum & prouoluti sunt ad cultus astrorum, factoque tabernaculo statuerunt simulachrum quod appellarunt Moloch. Est autem Moloch, si quis interpretetur, rex eorum. Rephpha vero tenebrae aut excæcatio. Dulcepistis itaque tabernaculum Moloch, hoc est regis vestri, quis autem ille est? astru dei vestri Rephpham, quod etiam fuit vobis ad excæcationem. Obtenebrata sunt enim corda vestra. Quoniam autem Moabitarum insaniam expleuistis, quæ Damasci vicina regio est, propterea proficiscimini trans Damascum, hoc est in Babylouem. Et licet propheta dixerit, Trans Damascum (Nam ita habet translatio Septuaginta) beatustamen Stephanus ait Trans Babylonem, sequens editionem Hebræorum vel quod terminus Damascenorum Syrorumque regionis sit Babylon.

Exo. 25.
26. 27.

Tabernaculū testimonij fuit patribus nostris in deserto sicut ordinauerat illis loquens ad Mosē ut faceret illud secundum formam quam uiderat. Quod etiam induxerunt patres nostri, qui successerunt cum Iesu in possessionem Gentium, quas expulit deus à facie patrum nostrorum, usque ad dies Dauid qui nactus est gratiam coram deo & petiit ut inueniret tabernaculum deo Iacob.

1. Reg. 7.
Psal. 131.

Tabernaculum testimonij, hoc est iussorum dei, quod tabernaculum Moisi in monte Sina à deo demonstratū est. Propterea autem dictum est ipsum à deo constitutum esse, ut deū testē haberent, quod eius delinatio in monte fuerit, & ipse illud Moisi descriperit.

1. Reg. 66.

Solomon autem edificauit ei domum. Sed excelsissimus ille non in manufactis templis habitat, quemadmodum ait propheta: Cælum mihi sedes est, terra autē scabellum pedum meorum. Quam domum edificabitis mihi dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ erit? nonne manus mea fecit hæc omnia?

3. Reg. 6.
* Habuit

Quadragesimo * octogesimo egressiois filiorū Israel ex Aegypto cepit Solomon ædificare in Ierusalem templum

plum, veluti docet tertius liber Regum. Propterea autē tanto post tempore ab ascēsu Israel ex Aegypto ædificatum est templum, ut postquam in montibus circumerrando laborassent, vnum locum qui esset in Ierusalem diligenter, quæ deo in honore habuisset. Hi vero quum intellectu tardi essent, deiq̄ sermonum imperiti, existimantes Ierusalem dei ciuitatem esse, in ipsa sola deum habitare dicebant. Eos itaq; cōtuncit deus q̄ perparce glorificaret eum, & ait, Qualem domum mihi ædificabitis qui cælū habeam in thronum, terram vero in scabellum pedum? Ipsis enim qui naturam eius suspicabantur contractam esse, locisq; conclusam aperte demonstrare oportuit quod ubique esset, nihilque eius capax esset, quin potius ipse per omnes tranfit, eoq̄que plenū est cælum, plena est & terra.

Duri ceruice & incircuncisi corde & auribus.

Quam ob causam, quum hæctenus mansuete concionatus esset, aspero nunc vitur sermone? Quia videbat illos animo non aduertere his quæ dicebantur.

Vos semper spiritui sancto resistitis.

Non dixit deo resistitis, sed spiritui sancto, adeo nullā inter hæc nouit differentiam: quando quidem etiam spiritus est deus, quamquam iis non videatur qui deū nō colunt. Vos itaque semper inquit deo resistitis. Nam quando hostias offerri volebat, vos illi nō sacrificabatis: quando autē nō vult, sacrificatis. Quando consistebat templum, simulacra venerabamini: quando vult sine templo colī, contrarium facitis, similia patribus vestris operantes.

Sicut patres uestri, ita & vos.

Ostendit malum superne ad eos descendere. Ita & Christus ostēdebat, qm̄ plurimū semper de patribus gloriabātur.

Quem prophetarum non occiderunt patres uestri?

Nouimus beatū Stephanum quum hæc assereret vera dicere, ut qui per spiritū sanctum loqueretur. Demonstrat autē à veteri instrumēto quo iure patres accuset illorū, qui in Iesum non credebant, q̄ persequuti sint prophetas & occiderint: neq; enim posset facere ab his, qui feruntur noui testamenti libris. Si ergo inquit illos occidistis qui de eius aduentu prænuntiabant, quid mirū si & ego qui prænuntiātū præ-

A. quidē
hoc loco
Græcā
exemplar
τὸς ἁγῶν
nos ὅτι
dragēs
mo, sed
procul du
bio mēdo
scit pa
tet. 3. re. 6
B. ex
mnibus er
ditionibus.
unde ex
labili me
moria hæc
uerba ci
tauit.

Ioh. 4.

C

f dico, a

D dico, à vobis interimar. Nō ignorabat autem quōd ab eis esset occidendus, quum plenus esset spiritu sancto, ideoque absque metu vsus est loquendi libertate.

Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduētū iusti illius, cuius uos nūc proditores & occisores fuistis, qui accepistis legem ad dispositiones angelorum, & non seruastis.

Iusti inquit, ostendens q̄ si ille iustus erat, valde iniqui erant qui illum occiderunt. Iustum autem illum vocat, quod neq; illi negare poterāt. Quāquā enim admodum præfracti ac cōtūmaces erant in nullo tamen eum iniustitiæ accusabant: quomodo enim hoc facerent, quum ne domum quidē haberet? Iustum autem vocabat Iesum volens eos attrahere. Ip̄us vero proditores & occisores dicit, q̄ eorum essent participes qui ipsum crucifixerant, idque quum legem inquit accepissent ordinationes habentem, quæ facerēt eos qui ipsam opere cōplerent angelis similem seruare politiam. Hoc nāque est quod ait: *Qui accepistis legē ad dispositiones angelorum.* Quidā vero etiam hoc aiūt illum dicere, quōd per angelos statuta esset, & Mosi tradita per angelum qui ipsi in rubo apparuit *ἐν δεικνυμένῳ*: i. in vel ad dispositiones, hoc est secundum dispositiones, quemadmodum illi statuerant, Mosi appatentes in rubo & in monte.

F *Audiētes autē hęc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dētibus suis in eū. Quū autē esset plenus spiritu sancto, intentis in cœlum oculis vidit gloriam dei.*

Si eum occidere volebant quōmodo non statim occidebant? Quia verisimilem sceleri occasionem prætexere volebant. Nam iniuria aduersus ipsos non erat rationabilis prætextus ad interemptionem sed ad eiectionem aut ad flagellationem fortassis, ad occisionē vero causa sufficiens nō erat. Alioqui etiam neq; ipsius contumelia erat, sed prophete aduersus illos accusatio, nec videri volebant interimere illum ob proprias iniurias, quēadmodum neq; Christum. Etenim contenti nō erant homicidium perpetrare, sed & gloriæ eius nocere conabantur. Siquidem metuebant ne celebris magis redderetur, si ob iniuriā ipsius illatā interimeretur.

Et Ies

Et Iesum stantem à dextris dei, & ait: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantē à dextris dei.

Stantem & non sedentem vidit Iesum beatus Stephanus, ut suā exhibeat Christus protectionē: & magnā suo athletæ tribuat alacritatē, auxiliantis enim habitus ostenditur. Præterea vero quoniam graue eis fuisset audire, q̄ sederet. stare interim dixit, designans ipsius resurrectionem. Quod autem nō stet, sed sedeat, etiā Paulus ostendit dicēs, quod simul resuscitauit simulq; sedere fecit inter cœlestes ad dexterā suā. Eph. 1.

Exclamantes autem uoce magna continuerunt aures suas & impetum fecerunt unanimitè in eum. Et eiectum eum extra ciuitatem lapidabant.

Continuerunt qui aduersus sanctum tulerant falsum testimonium. B

Et testes deposuerunt uestimenta ad pedes adolescentis qui uocabatur Saulus. Et lapidabant Stephanum innocentem ac dicentem.

Testes dicit, quos subornauerāt, ut aduersus illum ferret falsum testimonium, ostenditque eos qui testes videbantur, promptiores ad eadē fuisse, quandoquidem etiam uestes deposuerunt quo expeditiores essent ac leuiores ad iaciendos lapides. Id autem ait, quoniam is etiam qui vniuersi orbis prædicator futurus erat, ipse quoque ad eadē cooperabatur: ostendens quod diuina quædam & admiranda supraque hominem fuerit eius conuersio. Quod vero ait, *Domine Iesu accipe spiritum meum.* demonstrantis erat ac docentis quod non periret. C

Domine Iesu accipe spiritum meum.

Hinc ostenditur iustorum animas à corporibus liberatas nequaquam in infernum descendere quemadmodum & antea, sed transmitti potius in manus dei uiuentis per omnium nostrum saluatorem Christum.

Positis autem genibus clamauit uoce magna: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Quumq; hoc dixisset obdormiuit. Saulus autē cōsentiebat in necem eius.

Quum autem ipse precat⁹ sit, ne sua mors illis in peccatū f ij statueretur,

D statueretur, dignum est vt inquiramus vtrum peccatum fuerit illis remissum. Et dicim⁹ quod his qui respuerūt, remissum est. Siquidem Paulus qui illum, innumeris perit manibus & persequutus est ecclesiā, factus est defensor ecclesiæ.

CAPVT IX.

De persecutione ecclesiæ & sepultura Stephanicini quo etiam agitur de Philippo Apostolo qui multos in Samaria curabat.

Cap. VIII

E Acta est autē in illo die persecutio magna aduersus ecclesiam quæ erat Ierosolymis omnesq; dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apostolos. Curauerūt autem Stephanum unū uiri religiosi, ac fecerūt planctum magnum super eum. Saulus uero deuastabat ecclesiam, per singulas domos intrans, trahensque uiros ac mulieres, tradebat in custodiam. Illi itaque dispersi peragrabant annunciantes uerbum dei.

F Vide quomodo deus inimicorum aduersus Christum infidias ad bonum finē deducat. Dispersi nāque multo plures irretiebant euangelica fæna, quàm ante persecutionem. Apostoli uero non sunt dispersi, sed Ierosolymis erant. Vbi enī potissima erat oppugnatio, ibi primos ac præcipuos milites in acie stare oportebat, cæterisq; proponi in exemplum fortitudinis & audaciæ. Verum si religiosi erant qui Stephanum sepelierunt, quomodo planctum fecerūt? Aut quia nōdum perfecti erant, aut quod planxerint tanto præfecto, tanto patrocinio, tanta doctrina, tantisque signis priuati, & quod mitem illum ac benignum conspiciebant mortuum, lapidibusque oppressum.

Philippus autē digressus in ciuitatē Samariæ prædicabat illis Christum. Intendebant autē turbæ his que à Philippo dicebantur, unanimiter audientes ac uidentes signa quæ e-debat. Spiritus enim immundi exultis qui ab ipsis tenebantur clamantes magna uoce exisbant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt, factumq; est gaudium magnum in illa ciuitate.

Non est

A Non est hic Philippus Apostolus qui inter duodecim numeratus est, sed vnus ex septem qui cum Stephano delectus fuerat ad gubernationem uiduarū. Id autē uerum esse hinc manifestum est. Solis enim Apostolis Ierosolymis derelictis, cæterorum uero discipulorum aliis alibi dispersis prout iam dictū est, omnes circa Iudææ ac Samariæ regiones dispersi sunt præter apostolos. Inter hos ergo dispersos erat iste Philippus qui & Simonem instruxit in Samaria. & quū Eunuchum iuxta diuinum baptizasset oraculum, à domini spiritu repositus est Azoti, uenitque Casaream quæ ipsi patria erat. Quum enim in persecutione qua fuerat tempore Stephanitentatus fuisset, ac timuisset ne & ipse similibus particeps fieret periculorū, domū rursus rediit. Præterea si vnus erat apostolorū, quū in Samaria baptizaret, habebat utiq; autoritatē doni spiritus: & nequaquā Petrus ac Iohānes à Ierosolymis ad eos descendentes, spiritus gratiam illis tribuissent. Hic itaque tantum baptizat utpote discipulus, gratiam uero perficiunt apostoli, quibus talis doni autoritas cōcessa erat.

CAPVT X.

De Simone mago qui cū pluribus aliis credidit & baptizatus est: in quo etiam agitur de Petri & Iohannis ad eos legatione, & inuocatione sancti spiritus super eos qui baptizati erant.

I Ir autem quidam nomie Simon, qui antea in ea ciuitate exercebat artem magicā, ac de mentauerat gentem Samariæ dicens se esse quempiam magnum, cui auscultabāt omnes à minimo usque ad maximum dicētes, Iste est uirtus dei que uocatur magna. Auscultabāt autem ei propterea quod multo tempore magicis artibus dementasset eos. Verum quum credidissent Philippo euangelizanti de regno dei & de nomine Iesu Christi, baptizabātur uiri simul ac mulieres, Simon autē & ipse credidit, quūq; baptizatus esset adhaerebat Philippo, & uidens uirtutes ac signa quæ fiebant, stupens admirabatur. Quū autem audissent apostoli qui erant Ierosolymis, quod

f iij recepiisset

D recepisset Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrus ac Iohannem. Qui quum descendissent, orauerunt pro ipsis ut acciperent spiritum sanctum.

Hoc loco indicandū est non oportere ad magos accedere: quod si quis deceptus ad eos accesserit, quātocius separetur: perseverantia namque in his rebus stuporem mentis adducit, ne possit quis intelligere ad diiudicandum. Hic itaq; Simon quum magus esset apostolisq; blandiretur, & sicut ceteri à Philippo qui vnus ex septem erat, inter multos baptizatus esset, nō tamen per impositionē manuum apostolorum

E spiritum sanctū accepit. Quid ergo? an à Philippo baptizati nō acceperant spiritum sanctū? Spiritum sanctum acceperant quidē quo ad peccatorum remissionem, sed nō acceperant quantū ad signorū editionē. Vnde intuitus Simon quod per manū impositionē daretur, accessit ad apostolos sumpta audacia ut illam sibi mercaretur. Antequā enī alios videret spiritum ad edenda signa accipientes nō audebat petere. Quomodo autem talem baptizauit Philippus? Eodem modo quo & Christus Iudam elegit. Quomodo vero ipsum nō occidit Petrus ut Ananiam. Quoniam in veteri quoq; testamēto vnus interēptus est qui ligna sabbatho collegerat ad

Num. 15.
F

correctionem ceterorum, quum nullus alius hoc passus sit. Licet autem intelligere quod in datione spiritus sancti sensibile quippiam admirandum cōtingebat, neq; enim alioqui Simon ad petendum accessisset, nisi hoc conspexisset. Quomodo autē quum id non vidisset apostolos pecuniarum gratia facientes, ausus est offerre pecunias. Quia nō erratis erat, sed tentantis. Propterea etiā Petrus, Cor tuum inquit, nō est rectum: ostendens quod neq; illa laterent ipsum, quae in ei⁹ mente tractabantur. Vide autem Simonis impudentiā. Quū enim ipsum petere oportuerit ut spiritum acciperet: quoniā id illi studio non erat, petit ut aliis daret. Volebat enim Philippo quoque videri clarior. Nam Philippus vn⁹ ex septem, quum Diaconus esset, potestatem non habebat ut ad manū suarum impositionem daret spiritum sanctum. Quod autem hoc verum sit, quod spiritum ad edenda signa nō acceperit, vide quomodo dicat quod videns virtutes ac signa quae fiebant, stupens admirabatur, & hoc petiturus accessit.

Nondum

Nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum.

Manifestum est eos, qui à Philippo Samariae baptizati erant, non accepisse spiritum sanctum, eo quod donum huiusmodi non haberet: quandoquidem ut diximus hic vnus ex septem erat. Nam hi virtutem quidem ad edenda signa acceperant, non autem ut ceteris quoque darent huiusmodi spiritum: hoc enim Apostoli seruatum erat. Praeterea Philippus in eos qui à se baptizati erant spiritum illabi non fecit, honorans videlicet Apostolos. Neq; enim tanquam abiectus & indignus (quando etiam de ipso proditum est, quod signa ediderit in sanitatibus morborū, eiectionibusque daemonum) sed quod non orauerit, ut hoc illis cōtingeret, nō dum videlicet apris ad spiritus susceptionem: quando & Simon qui ab eo baptizatus erat, quae carnis sunt adhuc sapiēs, petebat ab Apostolis dono pecuniarum accipere potestatem, ut cuiuscunque vellet, manuum impositione daret spiritum sanctum.

B
Intuitus autem Simon, quod per impositionem manuum Apostolorum daretur eis spiritus sanctus, obtulit eis pecunias dicens: date & mihi potestatem istam, ut cuiuscunque imposuero manus, accipiat spiritum sanctum.

C
Sceptus hic Simon non fidei gratia, pecunias offerens, hoc sibi contingere cupiebat: sed quo sibi quaestus, ac occasio pecuniarum hoc fieret. Accessit enim ut accepta huiusmodi gratia ditesceret per signa: quae admodum antea imaginaria solum operans daemonum auxilio. Siue tētans Apostolos hoc faciebat, volens accusationem capeffere. Ideo etiam audit: Non est tibi pars in sermone isto, cor enim tuū non est rectum coram Deo. Resipisce igitur, si forte remittatur tibi peccatum. Preiudicabat namque Petrus eum ad penitentiam non conuertendum, propterea dicit, Si forte remittatur. Illud siquidem quod addit, Orate vos, non penitentia

f iij tentia

D tentiæ est aut conuersionis, sed defunctoriæ tantum purgationis prætextu dicebat, Vbi enim lachrymæ sunt & confessio? Hoc autè demonstrat rem esse correctu difficilem, multaque pœnitentia opus habere, si qui in eandem rem diuinam offendant, in quam offendit & Simon, qui existimabat spiritum sanctum pecuniæ obsecundare ad efficaciam operationis habendam.

CAPVT XI. Quod non argento, neque simulatoribus, sed factis per fidem spiritus sancti communicatio datur: in quo etiam ponuntur quæ sunt de simulatione ac oburgatione Simonis.

E **P**etrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunijs parari. Non est tibi pars, neque fors in sermone isto, cor enim tuum non est rectum coram Deo. Respice igitur ab hoc uitio, & roga Deum, si forte remittatur tibi cogitatio cordis tui. Nam in felle amaritudinis, & colligatione iniquitatis uideo te esse. Respondens autem Simon, dixit: Orate uos pro me apud dominum, ne quid ueniat in me horum quæ dixistis. Et illi quidem testificati ac loquuti uerbum Dei, reuersi sunt Ierosolymam, multisque uicis Samaritanorum prædicabant Euangelium.

Pecunia tua tecum. Non sunt hæc execrantis, sed corripientis, ueluti si quis dicat: Pecunia tua simul tibi perear cum huiusmodi uoluntate. Non punit autem nunc Simonem Petrus quemadmodum prius Ananiam, ut ostendat fidem non esse necessitatis siue coactionis: sed ad ea potius inducit, quæ pœnitentiæ sunt. Ad correctionem enim sufficit arguisse, & ea quæ in corde erant dixisse, ac illum confessum esse, quod deprehensus esset. Siquidem dicere, Orate uos pro me, confitentis est, quanquam hoc non à recto, uehementique affectu diceretur.

Caput

CAPVT XII. Quod sanctorum ac fidelium communi saluti Deus prosperum tribuit successum, sumpto argumento ex his quæ circa Eunuchum contigerunt.

A **A**ngelus autem domini loquutus est ad Philippum dicens: Surge, & uade meridiem uersus, ad uiam quæ descendit ab Ierosolyma ad Gazam, hæc est deserta. Surgensque profectus est. Et ecce uir Aethiops Eunuchus præfectus Candaces reginæ Aethiopum, qui præerat uniuersæ Gæzæ ipsius, uenerat adoraturus Ierosolyma, & reuertebatur sedens super currum suum, legebaturque Iesaiam prophetam, Dixit autem spiritus Philippo: Accede, & adiungere huic currui. Quumque accurrisset Philippus, audiuit eum legentem Iesaiam prophetam, & dixit: Intelligisne quæ legis? At ille ait: Quinam enim possim, nisi quispiam me manu duxerit? Rogauitque Philippum ut ascenderet, ac sederet secum. Argumentum uero scripturæ quam legebat, erat hoc.

Quam ob causam Eunuchus non apparet angelus, ipsumque ducit ad Philippum? Quoniã fortassis nõ credidisset, sed magis perterritus fuisset. Neque enim erat qualis Cornelius. Meridiem uersus. Non à Ierosolymis ad meridiem tendebat, sed ad septentrionem: à Samaria uero in qua Philippus unus ex septem uersabatur tunc, & docebat, uia erat meridiem uersus. Dixit autem, Hæc est deserta, ut non metueret Iudæorum principatû. Mulieres autem imperabatur illi Aethiopia, quarum una per successionem erat Candace: cuius Eunuchus præerat conclauis thesaurorû regionû. Sciendum autem quod Aethiopes omnem regis matrem Candacem appellant: siquidem Aethiopes, regum patrem non referunt, sed illos tãquam ueros solis filios tradunt: uniuersumque autem matrem Candacem appellant.

Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondeute se mutus, sic non aperuit os suum. In humilitate.

D In humilitate ipsius iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? Quoniam eleuatur a terra uita eius. Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit. Obsecro de quo dicit hoc propheta, de seipso, an de alio quopiam? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens ab hac scriptura annunciauit illi Iesum. Quumque irent per uiam, uenerunt ad quãdam aquã, & ait Eunuchus.

Hinc significatur spontanea Christi uoluntas in aggregandis his quæ ordinata erant. Sicut enim ouis quæ ad uictimam ducitur, uel agnus coram tondente se (qui autem nulla necessitate cogitur, neque balandi habet occasionem) ita quum sponte pateretur, tacebat. Quod autem sequitur, in humilitate ipsius iudicium eius sublatum est, significat iniquum iudicium in ipsum inductum occultata ueritate. Rursum inferens, Generationem eius quis enarrabit? ostendit ipsum & γενεαλογητος esse, nempe quod origo generis ipsius dari non possit. Siquidem ipse & γενεαλογητος erat tanquam Deus, & descriptus ac in censum relatus tanquam iuxta carnem generatus. Siue: gloriam quæ post resurrectionem ipsi accesserat, ac generosam ipsius dignitatem, quam experientia rerum ordinarum manifestauit, quis idoneus erit ut sermone edifferat? quum ipse quidem morti subiectus fuerit, uniuersi uero ad incorruptionem gratia eius uiuificati sint, fideque redempti. Deinde ait, Quoniam eleuatur de terra uita eius: hoc est attollitur, ac sublimior est his quæ in terra sunt uita eius, id est conuersatio. Eleuatur autem & alio modo, ac super omnes est uita eius, hoc est substantia unigeniti, quum separatim à carne intelligitur, nondumque ad nos accedens. Quum enim ad mortem spontanea descendit, eleuata est à terra uita, sublimisque effecta est, ac supergressa est cælos, quia rex gloriæ erat, & uita eius naturalis, Dominusque uirtutum: quanquam propter dispensationem circa nos, ac spontaneam exinanitionem, in passione contumeliam & ignominiam sustinuerit, dante hoc ei merito carne, quæ personaliter ac inseparabiliter ei unita erat, circa quam afflictio & exinde contumelia contigit: audens quidem aduersus Deum in car-

Luc. 2.

Psal. 8.

narum, non tamen potens impassibilem attingere, id enim impossibile erat. Hunc igitur esse Iesum, & hanc in eo completam esse scripturam Philippus Eunuchum denunciat: cui etiam obediens, statimque baptizatus: missus est ad regiones Aethiopiæ, prædicaturus hoc quod ipse crederat: Deum quidem unum esse per prophetas prædicatum, huius autem filium iam secundum humanitatem aduenisse. ac factum esse, & ut ouem ad occasionem ductum esse, & cætera quæcunque dicunt de ipso prophetæ. Et hic completa est propheta quæ ait: Aethiopia præueniet, manus eius Deo. Psal. 67.

E Ecce aqua, quid prohibet quo minus baptizer? Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet: Respondens autem ait: Credo filium Dei esse Iesum Christum: iussitque sibi currum. Ac descenderunt ambo in aquã Philippus simul & Eunuchus, & baptizauit eum.

Animaduertendum est multum fuisse studii his qui perfecte christiani fiebant, circa sensibile baptismum. Quum enim dupliciter daretur, nempe per aquam, & in spiritu sancto ac igni: propter excellentiam baptismatis, quod erat in spiritu non despiciebant illud quod magis corporale erat. Confert enim & hoc ad salutem ac resurrectionem corporis.

F Quum autem ascendissent ex aqua, spiritus domini rapuit Philippum: nec amplius uidit eum Eunuchus. Ibat enim per uiam suam gaudens. Philippus uero reuertus est Azoti: & pertransiens, euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec ueniret Caesaream.

Utiliter spiritus rapuit Philippum, quoniam uoluisse sanè, & Eunuchum congregari, & ille abnuens ac denegans, quum nondum tempus esset, ipsum utique contristasset. Ipse quoque Philippus plurimum lucri fecit, uidens etiam in ipso completum, quod apud Iezeciel & Habbauc audierat. Ostenditur quoque longum iter digressus, si Azoti reuertus est. Ibi enim eum statuit, ubi deinceps prædicare ipsum oportebat, & hinc in Caesaream patriam suam discedere.

Caput

D

CAP. XIII.

De diuina Pauli ad Christi Apostolatū uocatione cœlitus facta, in quo etiam agitur de salute & baptisate Pauli per Ananiam iuxta dei reuelationem, & loquendi libertate, ac conuersatione erga Apostolos per Barnabam contracta.

Cap. IX.

Aulus autem adhuc spirans minas, ac cæcædem aduersus discipulos domini, accessit ad principem sacerdotum, petiitq; ab eo epistolas quas Damascum perferret ad synagogas, ut si quos inuenisset, qui eius uia essent, uiros ac mulieres, uinctos duceret Ierusalem. Et quum iter faceret contigit, ut appropinquaret Damasco. Et repente circūfulgurauit eum lux de cœlo, delapsusq; in terram audiuit uocem dicentem sibi: Saul Saul quid me persequeris? Ait autem: Quis es domine? Et dixit dominus: Ego sum Iesus quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulos calcitrare. Isq; tremens ac stupens dixit: Domine quid me uis facere? Et dominus ad eum, Surge & ingredere ciuitatem, ac dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autē qui comites erāt itineris, stabant attoniti, audientes quidem uocem, neminem tamen uidentes. Surrexit autem Saulus de terra, apertisq; oculis neminem uidebat. Ipsum uero manducentes introduxerunt Damascum. Et erat triduo non uidens.

Qui eius uia essent. Viam appellabant fidem in Christum uerum deum nostrum, quam prædicabant Apostoli: & merito sane. Siquidem in regnum cœlorum per illam, & nō per aliam ullam ingredimur. Veriori autem sermone uia intelligenda est conuersatio, ueluti apud Iesaiam. Ut quid errare nos fecerunt à uia tua? hoc est à conuersatione quæ tuis conuenit placitis. Ita ergo & hic uiam appellauit conuersationē secundum Christum. Sic & aliis locis ubi uia meminit, prædicationem

Ies. 63

dicationem secundum Christum significauit, aut conuersationem iuxta placita Christi. Forte etiam quasi attenuantes aut detrahentes, ita eos uocabant. Siquidem obscurum, siue ignobilem solent appellare hominem è uia, seu è triuio. Nō petiuit autem potestatem eos ibi puniendi, sed adducendi Ierolōlyma: quòd hæc maiori autoritate fieri uellet. In ciuitate uero non accidit, sed in uia per quietem, ne aliis liceret alio modo narrare, quod circa ipsum contigisset: sed ipse fide dignus esset ad referendum, qui uisionem uidisset, & casum perpeffus fuisset. Non omnes autem excæcat, sed solum duntaxat Paulum, ne communis afflictio existimaretur, & quæ casu contigisset, sed à diuina prouidentia. Quare autem non crediderunt ij qui cum eo erant? ut fide digni testes essent eius quod circa Paulum cōtigerat. Nam si credidissent uideretur ad gratiam testificari. Audientes quidem uocem. Nō eam quæ desuper delapsa erat uocem audierunt hi qui cum Paulo erant, sed Pauli uocem. Ipsum etenim Paulum in sequentibus inducit, dicentē: Et qui mecum erant, lumen quidem uiderunt & exterriti sunt, uocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum. Si enim uocem illam audissent, nequaquam increduli permaffissent. Paulum uero respondētē uidentes, mirabantur. Ideo autem hoc ab initio actum non est, ut ostēderetur, quòd uere surrexerit Christus. Nam is qui illum reiiciebat nec eius credendo resurrectioni, etiā ipsius discipulos persequēbatur, unde credidisset, nisi magna esset uis resurrectionis eius.

Et non comedit, neque bibit.

Quam ob causam? Quoniam seipsum mirum in modum pœna dignum iudicabat ob Ecclesiæ persequutionem, tristisq; deum deprecabatur, ut sibi remitteret.

Erat autem quidam discipulus Damasci nomine Ananias: & dixit ad illum per uisum dominus: Anania. At ille ait: Ecce ego domine. Et dominus ad eum: Surge & uade in uicum, qui uocatur Rectus, ac quere in domo Iudæ Saulum nomine Tarsensem: ecce enim orat: Viditq; per uisum uirum nomine Ananiam introeuntē & imponentem sibi manum ut uisum reciperet.

Ut quid

D Vt quid obsecro nullum magnorum qui fide dignus esset traxit, aut ad Pauli instructionem transmisit, sed Ananiam qui vnus erat ex Septuaginta? Quoniam per homines inducturus eum non erat, sed per ipsum Christum. Siquidem hic nihil eum docuit, sed tantum baptizauit. Simul enim vt illuminatus esset, magnam spiritus gratiam à zelo animique promptitudine attracturus erat. Hinc autem intelligendum est illas narrari debere visiones, aut somnia quę in commune sunt vtilitatem, conferuntque ad dei cultum, quę domini assistentiam habent, aut angelorum. Contingit autem & priuata per somnum videri, quę non debent referri. Attamen quāquam hic priuata erat Sauli vtilitas, at certe admiranda, quę accidit salus, rursus ad diuinum cultum asciscit hominem:

E & ob id tāquam de communi vtilitate loqui de ea oportuit. Surge & uade. Et hic Ananias Diaconus erat prout ipse Paulus in canonibus testatur. Id autem factum est, quod Damasci propter motam persecutionem non adesset presbyter. Et uisit per uisum. Neque enim re vera videre potuit, quoniam cæcus erat.

Respondit autem Ananias: Domine audiui ex multis de uiro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis Ierosolymis. Et hoc loco potestatem habet à principibus sacerdotum uinciendi omnes, qui inuocant nomen tuum. Dixit autem ad eum dominus: Vade quoniam uas electum est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus ac filiis Israel. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Et abiit Ananias, introiitque in domum, & impositis illi manibus dixit: Saul frater.

Audiui ex multis. Hęc dicit Ananias, non tanquam incredulus his quę dicebantur, neque errare Christum existimans, Absit: sed timens ac tremēs. Erat enim uerisimile quod qui in timore essent, sciscitabantur, vt discerent quę contra se definita erant. (Alioqui enim quomodo illis manifestum esset, quod etiam hic haberet potestatem à principibus sacerdotum?) itaque dicebat: Quum hęc ita sint, quomodo possunt

sunt ista fieri? Quid ergo dominus, qui in eorum cordibus habitans, aduersus Paulum testabatur? Ostendit non esse naturale illi uitium. Nam uas electum est, inquit. Propterea ostendit quod probatus sit: nam probatum uas cuius eligit. Nec solum, inquit, fidelis erit, sed & præceptor ac prædicator vniuersi orbis, multa que patietur. Propterea ait, uas electum mihi est, & nomen meum portabit. Quoniam autem Ananias audiens, quod cæcus esset Paulus, gauisus est, & propemodum uerbis suis hoc dicit: Bene se habet, sine eum excæcatum esse: ut quid me iubes eius oculos aperire? an ut rursus vinciat? ut rursus puniat? ideo ait: Non solum nihil mali operabitur, sed & multa pro me tolerabit.

Dominus misit me, qui apparuit tibi in uia qua uenibas, ut uisum recipias, & implearis spiritu sancto. Statimque deciderunt ab oculis eius tanquam squamam, & uisum recepit, ac surgens baptizatus est. Quumque accepisset cibum confortatus est. Fuit autem Saulus cum discipulis qui erant Damasci dies aliquot.

Qui apparuit tibi. Atqui non dixit ei Christus: Ego illi apparui, sed hoc à spiritu sancto didicit. Verum non fuit ab eo uisus. Vtiq; rebus ipsis & efficacia uisus fuit & apparuit. Nō dixit autem, Qui te excæcauit, improprium declinans, sed Qui apparuit tibi. Decidunt autem squamæ, uehementiam cæcitatatis ostendentes, sanitatisque certitudinem.

Et confestim in synagogis prædicabat Christum quod hic esset filius dei. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, ac dicebant. Nonne hic est qui expugnabat Ierosolymis eos qui inuocabant nomen istud? Et huc ad hoc uenit ut uinctos duceret illos ad principes sacerdotum? Saulus uero magis inualefcebat, & confundebat Iudeos qui habitabant Damasci confirmans hunc esse Christum. Expletis autem diebus com pluribus, inierunt inter se Iudæi consilium, ut ipsum occiderent. Verum nota facta sunt Saulo insidiæ eorum.

Et adseri

D Et adseruabant portas die ac nocte, ut ipsum occiderent. Acceptum autem eum discipuli noctu per murum demiserunt submittentem in porta.

Prædicabat Christum in synagogis. Nempe quum legem didicisset, ora illis obturabat, nec sinebat loqui, sed à scripturis contrarium ostendebat. *Confirmans*, hoc est cum mansuetudine docens Iesum esse Christum dei filium. At illi infidiabantur, vt ipsum occideret: verum à muro per discipulos submittus est in porta, ac fuga seruatus est. Considera quod iam discipulos quoque nactus erat, adeo totus ardebat ac prædicatione perficiebatur: atque eo ipso quod tardius accessisset, promptior efficiebatur. Et quaquam hinc migrare cuperet, attamen hominum quoque salutem amabat: propter quod etiam frequenter huiusmodi comminisciebatur, seruans seipsum prædicationi: nec recusabat humanis vti inuentis, vbi temporis occasio expeteret.

E *Quum autem Saulus uenisset Ierusalem tentabat se adiungere discipulis: et omnes illum timebant, non credentes quod esset discipulus. Barnabas uero apprehensum illum duxit ad Apostolos, narravitque ipsis quomodo in uia uidisset dominum, et quod loquutus esset ei: et quomodo Damasci strenue se gessisset in nomine Iesu. Eratque cum ipsis intrans et exiit Ierosolymis, ac cum fiducia loquens in nomine domini Iesu.*

Galat. I

Digna hic suboritur dubitatio quomodo in epistola ad Galatas dicat, quod non abierit Ierosolymam, sed in Arabiam, & rursum Damascum, ac post tres annos Ierosolymam, vt videret Petrum, quodque nullum cæterorum viderit Apostolorum. Hic autem ait contrarium, quod duxerit eum Barnabas ad Apostolos? Aut igitur hoc dicit in epistola ad Galatas, quod non abii, vt ad eos referret. Ait enim ibidem: Non contuli neque abij Ierosolymam. Aut si hoc non placet, manifestum est quod infidiæ quæ Damasci parabantur, non continuo factæ sunt, vbi ille credidisset, sed quum ab

Arabia

Arabia post annos tres rediisset. Rursumque si id non placet, ipse quidem non abiit ad Apostolos, sed discipulis aliis tentabat se adiungere, modeste de se sentiens, quum tamen præceptor esset & non discipulus. Barnabas vero ipsum etiam ad Apostolos ducit, narratque & quæ viderit, & quæ palam loquutus sit. Propter hoc, inquit, profectus sum, vt ad eos qui ante me fuerant Apostoli venirem. Nihil igitur ab eis didici, Vel hunc reditum sic accipe, vt ita sit, quod abierit in Arabiam: deinde venerit Damascum, deinde Ierosolymam, deinde in Syriam. Aut si ne hoc quidem satisfacit, quod rursum Ierosolymam redierit, deinde Damascum emissus sit, postmodum in Arabiam, exinde rursum Damascum, postea Cæsaream: & tunc post quatuordecim annos, rursum ascendit Ierosolyma: fortassis quando fratres adduxit cum Barnaba. Quod si hoc non est, aliud dicit tempus. Historiographus enim multa abbreviat, multaque contrahit tempora. Videtur autem mihi Barnabas etiam antea fuisse illi amicus. Erat enim homo benignus & admodum suauis: ideo quoque filius consolationis ex nomine dicebatur: vnde & accessu facilis fuit viro.

Loquebaturque et disputabat aduersus Græcos: at illi timebantur occidere illum. Quod ubi cognouissent fratres deduxerunt eum Cæsaream et emiserunt ipsum Tarsum.

Græcos vocat Græcè loquentes, idque sapienter admodum. Alij enim, nempe qui intime Hebræi erant, ne ipsum quidem videre voluerunt.

Igitur ecclesie per uniuersam Iudæam et Galileam ac Samariam pace fruebantur, et edificabantur uersantes in timore domini, et consolatione sancti spiritus multiplicabantur.

Igitur ecclesie. Diciturus est quod descenderit inde Petrus, ne ergo timoris id esse arbitreris, prædixit quod ecclesie pace fruebantur. Siquidem quando belli vigor erat, Ierosolymis versabantur Apostoli: quando vero pax, etiam alijs prædicabant.

D

De Aenea paralytico Lyddæ per Petrum curato: in quo agitur etiam de Tabitha dilecta uidua, quam Petrus Ioppæ per orationem à mortuis excitauit.

Contigit autem ut Petrus dum per omnes peragraret, deueniret etiam ad sanctos qui habitabāt Lyddæ. Repperit autē ibi hominem quendam nomine Aeneam ab annis octo decumbentem in grabbato, qui erat paralyticus.

E

Et ait illi Petrus: Aenea, sanet te Iesus Christus. Surge ac sterne tibi ipsi. Et protinus surrexit. Videruntque eum omnes qui habitabant Lyddæ & Assarone, qui cōuersi sunt ad dominum.

Non expectauit viri fidem, neque interrogauit an sanari vellet: nondum enim propriæ potētiae indicia ibi exhibuerant: merito igitur non exigebatur à viro fides. Siquidem neque à claudio exegerant. Quæmadmodum ergo Christus, quum signa facere inciperet, fidem non exigebat, ita neque hi. Ierosolymis nanque merito fides erga eos præcessit: ut uenientis Petri vel umbra quæmpiam illorum obumbraret. Multa enim facta erant ibi signa: hic autem hoc primum accidit. Signa itaque partim fiebant, ut alij ad fidem attraherentur, partim uero, ut credentes consolarentur.

F

Ioppæ autē erat quædam discipula nomine Tabitha, quæ per interpretationē dicitur Dorcas. Hæc plena erat bonis operibus, ac eleemosynis quas præstabat. Accidit autē diebus illis, ut infirmitate grauata moreretur. Quam ubi lauissent, posuerunt in cœnaculo. Quum uero esset Lydda uicina Ioppæ, audissentque discipuli quod Petrus esset in ea, miserunt ad eum rogantes ne grauaretur uenire usque ad se. Exurgens autem Petrus uenit cum illis. Quumque aduenisset, duxerunt illum in cœnaculum, & circumfesterunt cum om-

nes

nes uiduæ stentes, & ostendentes tunicas ac uestes A quas faciebat quum esset cum ipsis Dorcas. Petrus uero eiectis foras omnibus, positis genibus orauit, conuersusque ad corpus dixit: Tabitha surge. At illa aperuit oculos suos, uisusque Petro resedit. Data autem illi manu erexit eam: & quum uocasset sanctos ac uiduas, exhibuit eam uiuam. Idque innotuit per totam Ioppen, & crediderunt multi in dominum.

Nomine Tabithæ, igr. Ostenditur ex nomine quod hæc uigilans erat ac sobria, quæmodum dicitur de pueris, id est Caprea. Multa nanque nomina etiam dispensatiue ponuntur, sua efficacia appellationem significantia quæ consequitur. Contigit autem ut hæc infirmitate grauata moreretur. Quam ubi lauissent, fecerunt cuncta quæ in mortuo fieri consueverunt: & tunc Petrum accersuerunt. Hoc autem non fecerunt priusquam moreretur: indignum ducentes ob talia vexare discipulos, & à prædicatione auellere. Nam & propterea dicit, quod uicinus erat locus. Id enim per modum successiuæ operæ petebant: siquidem discipula erat. Quum esset cum ipsis Dorcas. Quod dicitur fuisse unā cum ipsis, animi illius modestiam significat, quod cum uiduis conuiuiebat ac versabatur ac si una fuisset e vulgo. Quid igitur Petrus? Omnes foras eiicit ne lachrymarum tumultu turbaretur: Positisque genibus orauit. Neque enim oīa signa eadē facilitate edebat: deinde uocauit, dataque manu erexit eam: uerbo quidem donans illi uitam, manu uero præbens ipsi vires. Adnotandum est autem quod non solis incredulis, sed & sanctis dispensatiue signa fiebant, ut & alij crederent. Ecce enim rursus post hoc signum multi crediderunt, ut iterum signa sic edita sint infidelibus. Siquidem alioqui non credidissent, nisi rursus signa uidissent quum sancti, etiam absque signo crederent, quod potens esset illam excitare: quo modo enim alioqui ipsum accersiuissent?

Contigit autem ut diebus multis maneret Ioppæ apud Simonem quendam Coriariū.

Nō apud alium quæmpiam insigniū manet Petrus, sed apud

D Coriarium, per omnia nos ad animi modestiam inducens; neque abiectos sinens pudore suffundi, neque magnos extolli. Eius namque doctrina indigebant, hi qui propter signa in deum Iesum CHRISTVM, qui ab ipso prædicabatur, crediderant.

CAPVT XV.

De Cornelio quæque angelus ad eum dixit, & quæ rursum Petro cælestis de Gentium uocatione dicta sunt: in quo narratur, quod transmissus Petrus uenerit ad Cornelium. Reperitur à Cornelia quæ angelus fuerat testatus, ipsique Cornelio narrauerat. Petri instructio de Christo, ac spiritus sancti, super eos qui audiebant, donum: & quomodo baptizati fuerint, qui ex Gentibus crediderant.

E **M**ir autem quidam erat Casarea nomine Cornelius Cæturio ex cohorte quæ dicitur Italica, religiosus ac timens deum cum tota familia sua, præstans eleemosynas multas plebi, deprecansque deum semper, uidit per uisum manifeste, ferme hora diei nona angelum dei ingressum ad se ac dicentem sibi: Corneli. At ille defixis in eum oculis timoreque correptus dixit: Quid est domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascendunt in memoriam coram deo. Et nunc mitte uiros Ioppen & accerse Simonem qui cognominatur Petrus. Hic hospitatur apud Simonem quandam Coriariarum.

Non memorantur Aethiops ac Cornelius, eo quod in dignitate constituti erant, sed quod ob diuitias & fastum prohibiti non fuerint quin versarentur in pietate. Siquidem hic Iudæus non est, neque eorum qui sub lege erant, sed iam nostrum viuendi modum assumpserat. Hunc intuitus pietatis oculus, quod bona quidem essent, attamen mortua, quum fidem adhuc non haberent, mittit qui opera dirigat, eisque præmium acquirat, nempe angelum, ut bene certatem per fidem coronaret, idque hora nona, quando curis soluebatur & in quiete erat ac compunctione. Propter

hoc

hoc autem virum reddit notum ac manifestum auctor, ne quis eum mentiri dicat, ideo quoque dignitatem significauit addens: Ex cohorte quæ dicitur Italica. *ἑταῖρα* autem, id est cohors, est quam nunc *ὀψιμαχοῦ* dicimus.

Cui domus est iuxta mare. Hic dicit tibi quid te oporteat facere. Ut autem discessit angelus qui loquebatur Cornelio, uocauit duos famulos & militem religiosum ex his qui ei adherabant.

Segregata ab urbibus loca sectabantur Apostoli, utpote solitudinis ac quietis amici. Quid autem si & alium contigisset esse Simonem? Ecce signum dant quod habitat iuxta mare. Verum causam non dixit ne ipsum eneruaret, sed in cupiditate ac desiderio audiendi esse dimisit.

Quumque narraisset illis omnia, misit eos in Ioppen. Postridie uero facientibus illis iter, iamque appropinquantibus ciuitati, ascendit Petrus in superiorem domus partem, ut oraret circa horam sextam: & quum esuriret uoluit gustare cibum: quumque illi apparerent,

Vide animi modestiam. Neque enim dixit: Vocate ad me Petrum: nolebat siquidem dignitatis nomine eum accersere. Propterea narrauit omnia, ut etiam persuaderet: adeo uir molestus erat. Atqui nihil magni concipi poterat de viro qui apud Coriariarum diuersabatur.

Irruit super eum mentis excessus, uidetque cælum apertum, & descendens ad se uas quoddam uelut linteam magnum quatuor initiis alligatum, summitti à cælo in terram: in quo erant omnia quadrupedia terræ, & bestia ac reptilia, uolatiliaque cæli. Et facta est uox ad eum.

ἑσῆσις significat & consternationem, quæ in admiratione contingit, & quum extra sensibilia factus quispiam ad spiritualia deducitur. Ex hoc itaque manifestum est quod spiritualis quædam ueluti uisio ipsi facta sit, & tanquam anima quodammodo à corpore excedente. Videtq.

Linteum illud

g iij

D Iud signum erat sublime vniuersi orbis. Quatuor vero initia quatuor sunt elementa. Vas autem apparens crassioresin designat mundum. Porro varia animantia signa sunt status hominum. Aut vt apertius dicā, Sindon est Ecclesia: Bestia vero quæ in ea erant, gentes sunt. Ecclesiam itaque cōspexit quatuor Euangelis alligatam, in qua erant omnes gentes.

Surge Petre, macta & uescere. Ait autem Petrus: Nequaquam domine, quia nunquam edi quicquam cōmune & immundum. Et uox rursus ad eum: Quod deum purificauit tu commune ne dixeris. Hoc autem tertio factum est. Et rursus receptum est uas in cælum.

E Dūmque apud sese hæsitarēt Petrus quanam esset uisio quam uidisset, ecce uiri qui missi erant à Cornelio percontati de domo Simonis, adstiterunt ad ianuam, & euocato quopiam interrogabant, an Simon qui cognominaretur Petrus, haberet illic hospitium. Petro uero cogitante de uisione dixit ei spiritus: Ecce uiri querunt te: surge itaque, descende & proficiscere cum eis nihil hæsitans, quoniam ego misi illos. Descendens igitur Petrus ad uiros qui missi erant à Cornelio ad ipsum dixit: Ecce ego sum ille quē queritis. Quæ causa est propter quam uenistis? At illi dixerunt: Cornelius Centurio uir iustus ac timens deum, & testimonium habens ab uniuersa gente Iudeorum, oraculum accepit ab angelo sancto, ut accerferet te in domum suam, & audiret uerba abs te. Intrò uocatos igitur eos recepit hospitio. Sequenti uero die Petrus profectus est cū illis, & quidā ex fratribus qui ab Ioppe erāt, comitati sunt eum. Postridie uero ingressi sunt Casareā, Porro Cornelius expectabat eos conuocatis cognatis suis ac necessariis amicis. Vt autem contigit introisse Petrum, obuiam progressus

ei Ceteri

zi Cornelius, adorauit procidens ad pedes eius. At Petrus erexit eum dicens: Surge & ego ipse homo sum. Et colloquens cum illo intrauit, offenditq; multos qui conuenerant, & ait ad illos: Vos scitis non esse fas uiro Iudeo coniungi aut accedere ad alienigenam: deus tamen ostendit mihi nullum communem aut immundum dici hominem: quapropter etiam incunctanter ueni accersitus.

Terra quidem Sindon est, bestia vero quæ in ea erant gētes sunt. Dicitur autem, *Macta & uescere*, quod etiam illos oporteat accedere. Tertio uero id fieri, baptisma denotat. Quum uero hæsitarēt Petrus, opportune uenerūt uiri qui hæsitantiam soluerent. Anima enim solutionem facile suscipit. Primum tamen in ambiguitate fuit: quemadmodum & Ioseph permissus est primum turbari, & tunc uenit angelus.

Et euocato quopiam interrogabant, nō à vicinis inquirebāt. Magna est autem spiritus autoritas qui ait: Ego misi illos. Descendens autem Petrus causam interrogat propter quam uenerint, ut si quidem confessum necesse sit, congregiatur: sin autem, ut illos in domum suscipiat hospitio. Quod etiā nōnulli fratrum qui à Ioppe erant, simul abierint cum Petro, dissipatorie factum est, ne postmodū testimonia Petro decissent, quando ipsum fratribus respondere oporteret, quod etiam prohibitus esset ne quicquam diiudicaret. Ferinum ac irrationale hominum genus Petrus mactare iubetur, ut ipsius purificatis edibile fiat quod relinquitur. Nude traditur pietatis sermo quum non semel diuina uoce dicitur non esse cōmune quod deus purificauit, sed tertio: ut prima uoce dicamus patrem esse deum qui purificat, altera vnigenitū quoque esse deum qui purificat, tertia preterea sanctum illū spiritum. Fortassis genibus inharēs uiderat uisionem: propterea etiam uox ad illum ait: Surge Petre, macta & uescere. Ostendit autem diuinum esse quod accidebat, tum quod superne uiderit & in mētis excessu positus, tum quod uox inde descenderit, & quod tertio illa esse impura restatus sit, Præterea quod è cœlo uenerint, eoq; retracta sint, magnum est purificationis argumentum. Hoc autem propter illos, a

g iiii Cūm est

Matt. 1.

C Greg. Nyss.

Eiusdem

D Etum est, quibus postmodū rem narraturus est. Ipse siquidē
Math. 10 audierat, In viam gentium ne abieritis. Quod item vox ter-
 tio facta est, ostendit ipsi visionis veritatem. Manifestum est
 autem, quod non de omnibus cibis pronunciatum esse ser-
 monem voluerit quo ait, *Nunquam edi quicquam commune aut*
immundū, vt & boues & capræ auesq; ac volucres cōmunia ap-
ud eum dicerētur: quū à Iudæis ortus esset Petrus. Nā Iu-
dæi carnes edunt, nec apud eos interdicitur carniū esus.
Quum itaque ipse ab initio edisset, aut faltem donec ad Sal-
uatorẽm accessisset, manifestum est certe quod non vniuer-
saliter pronunciauerit dicens, Commune & immundum: sed
de his quæ lex communia dicebat & immunda. Et tamen
E quum de his faceret Petrus sermonem quæ in lege commu-
 nia erant & immunda, deus qui sanctæ Christi Ecclesiæ si-
 gnum tradiderat, nihil ipsi commūne existimandum duce-
 bat, omnia namque ipsi munda sunt quæ cum gratiarum a-
1. Tim. 4 ctione sumuntur. Sed quāquam de gentium vocatione sub-
 obscurus sermo fuerit, ne eos qui in præputio erant commu-
 nes aut impuros esse dicerent, Petri tamen sermo homines
 non designabat, sed ea quæ in lege interdicta erant prout
 demonstratum est.

Interrogo ergo quam ob causam accersisti me?

Iam Petrus rem omnem etiā à militibus audierat, sed vult
 primum eos confiteri, ac fidei subditos effici.

Et Cornelius dixit: A quarto usque ad hanc horam
die ieiunabam & hora nona orabam in domo mea.

F Videtur hic sibi ipsi asperiores viuendi modum præfixis-
 se, idque certis quibusdam diebus. Ideo enim dixit, *A quarto*
die. Quando ergo apparet ipsi angelus hic dies vnus est, al-
ter autem is quo abierunt qui à Cornelio missi erant, tertius
quo venerunt, & quarto comparuit circiter horam tertiam
postquam orauit. Vide ergo precationis magnitudinē: quā-
do seipsum prouexit ad pietatem tunc apparet ipsi angelus.

Et ecce uir stetit coram me in ueste splendida & ait:
Corneli exaudita est deprecatio tua, & elemosynæ
tue in memoria habitæ sunt coram deo. Mitte ergo a-
liquos Ioppen, & accersere Simonem qui cognominatur

Petrus:

Petrus: hic diuersatur in domo Simonis coriarij iuxta
mare, qui ubi uenerit loquetur tibi. Statim ergo misi
ad te, & tu bene fecisti qui adueneris. Nunc ergo om-
nes nos teste deo adsumus ut audiamus quæcunque tibi
præcepta sunt à deo. Aperiens autem Petrus os dixit:
Verè comperio quod non sit personarum respectus co-
ram deo: sed in quauis gente qui timet ipsum & opæ-
ratur iustitiam, is acceptus est illi.

iustitiam, hoc est omnem virtutem.

Hic est sermo quē misit deus filiis israel, annuciās
pacem per Iesum Christum, hic est omnium dominus. Ip-
si scitis rem quæ accidit per totam Iudæam quum inice-
B *piisset à Galilæa post baptisma quod prædicauit Iohā-*
nes, nempe de Iesu Nazareno.

Hæc propter eos dicit qui præsentēs erant, vt etiā illos
 ad fidem attrahat: id tamē quod præcipuum est dat filiis is-
 rael, ne se ordine reiectos esse arbitrentur. Hic est inquit om-
 nium dominus.

Quomodo unxerit eum dominus spiritu sancto &
uirtute qui obambulauit benefaciendo & sanando o-
mnes oppressos à diabolo, quoniam deus erat cum illo.
G *Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Iudæo-*
rum & Ierosolymis: quem occiderunt suspensum in li-
gno. Hunc deus suscitauit tertio die, & exhibuit eum
ut appareret non omni populo, sed testibus prius ad
hoc à deo delectis, nimirum nobis.

Vnctum esse Iesum à spiritu sancto, secundum humani-
 tatem intelligere oportet. Quoniam enim exinaniuit semet-
 ipsum, & proxime ad nos accedēs participauit carne & san-
 guine: hæc quæ secundum naturam vt deus habet, accipere
 dicitur propter humanitatem. Accipit namque non sibi, se-
 cundum quod deus verbum est (nam propria illius erant)
 sed nobis, tanquam in primitiis per seipsum.

Qui co-

D Qui comedimus ac bibimus unā cum ipso postquam resurrexit à mortuis. Et præcepit nobis ut prædicaremus populo ac testificaremur quòd ipse sit ille qui constitutus est à deo iudex uiuorum ac mortuorum.

Hinc Christi resurrectionem confirmat, quòd cū eo post resurrectionem comederint. Neque enim à resurrectione fecit aliquod signum: ipsa nāque resurrectio magnum erat signum: resurrectionis autem nullum tale signum erat, quale est edisse ac bibisse.

E Huic omnes propheta testimonium ferūt, quòd remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius quisquis credit in ipsum.

Quotquot inquit propheta: loquuti sunt de peccatorum remissione, per hunc Iesum dixerunt ea remitti. Sic & Iesaias assumpta eius persona ait. Ego sum qui de teo iniquitates tuas & peccata tua.

Psal. 43.

F Quumq; adhuc loqueretur Petrus uerba hæc illapsus est spiritus sanctus in omnes qui audiebāt sermonem: & obstupuerunt hi qui ex circumcisione crediderant, quotquot comitati fuerant Petrū, quòd & in Gentes donum sancti spiritus effusum esset. Audiebant enim illos loquentes linguis ac magnificantes deū. Tūc respōdit Petrus: Nunquid prohibere quispiam potest, ne aqua baptizentur hi, qui spiritum sanctum acceperūt sicut & nos? Et iussit eos baptizari in nomine domini. Tūc rogauerunt eum ut remaneret dies aliquot.

Vbi credidissent quòd per baptismum omnino sit remissio peccatorum, tunc super eos descendit spiritus. Hoc autem deo præordinatē accidit ad magnam Petri defensionem. Neque vulgari modo spiritus superuenit, sed & linguis loquebantur, quod in stuporem induxit eos qui comites fuerant: propter quod etiam Petrus confestim eos baptizari iussit in nomine domini. Nec dixit, Quorsum aqua opus est quā superuenerit in eos spiritus sanctus? Nouerat enim quòd in aqua completerentur diuina signa, nempe sepultura ac mortificatio, re-

rio, resurrectio & vita. Quemadmodū enim nobis facile est A baptizari ac emergere, ita deo facile est sepelire veterem hominem, nouumq; demonstrare. Hoc autē tertio fit, ut agnoscamus quòd potentia patris & filij ac spiritus sancti hoc efficitur. Quidam autem demōstrari dicunt tertio die factam Christi resurrectionem quæ hoc in nobis efficiat.

CAPVT XVI.

Quo modo Petrus princeps etiam singula eorum que acta sunt narrat ap. stolis aduersus ipsum disceptantibus. Tunc autē Barnabā miserunt ad fratres qui erant Antiochie.

V dixerunt autē apostoli ac fratres qui erant in Iudæa, q̄ & Gētes recepissent uerbū dei.

B Quumq; rediisset Petrus Ierosolyma disceptabant aduersus illū qui erant ex circum-

cisione dicentes: Ad uiros præputiū habentes introisti & edisti cū illis. Re autē ab initio repetita Petrus exposuit illis ordinē dicēs: Ego in ciuitate Ioppe orabā, uidiq; in mentis excessu uisionem, descēdere uas quod-

dam ceu linteum magnū, quatuor initis emissum ex cæ-

lo, & uenit usque ad me. In quod quum intendissem o-

culos, animaduerti & uidi quadrupedia terræ ac be-

stias & reptilia, uolatiliaq; cæli. Audiui autem & uo-

cem dicētem mihi: Surge Petre, macta & uescere. Dixi autem: Nequaquam domine, quia nihil commune aut

immundū unquā introiuit in os meū. Respōditque mihi

rursum uox de cælo: Quæ deus mundauit, tu ne cōmu-

nia dixeris. Hoc autē cōtigit tertio. Rursumq; subdita sunt omnia in cælū. Et ecce repente tres uiri ad-

erant ad domū in qua erā Cæsarea missi ad me. Dixitq; mihi spiritus ut congregarer cū illis nihil hæsitans. Comitati sunt autē me & sex fratres hi. Et ingressi sumus domū uiri: isque retulit nobis quomodo uidisset angelum domi suæ adstantem ac dicentem sibi: Mitte uiros

Cap. XI.

B

C

Iohann.

D Ioppen, & accersere Simonem cognomento Petrum, qui tibi ea dicturus est per qua salueris, & tu & uniuersa domus tua. Quumque loqui coepissem illapsus est spiritus sanctus in illos, quemadmodum & in nos ab initio. Recordatus sum autem uerbi domini quod dixerat: Iohannes quidem baptizauit aqua, uos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo domum aequale dedit illis Deus, sicut & nobis quum credidissemus in dominum Iesum Christum, ego sane quis eram, qui possem obistere Deo? His autem auditis obtinuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes: Igitur & gentibus Deus poenitentiam concessit ad uitam. Et illi quidem qui dispersi fuerant ex afflictione, qua orta fuerat ob Stephanum perambulauerunt usque ad Phoenicem & Cyprium, ac Antiochiam, nemini loquentes illum sermonem, nisi solis Iudeis. Erant autem ex eis quidam uiri Cyprij & Cyrenenses.

Supra. 1.

F Ostendit sua apologia Petrus se nequaquam fuisse causam, sed ubiq; Deum. Nam ipse me inquit in mentis excessum constituit, ipse uas demonstrauit, ego uero etiam contradixi: rursusque idem ipse dixit, & neque sic audiui. Spiritus iussit ut congregarer, congressus ne ita quidem procurri. Dixerunt Deum misisse, & nec sic baptizauit, sed rursus Deum rem omnem effecit. Deus baptizauit, non ego. Nam dum adhuc loquerer, illapsus est in illos spiritus sanctus, & loquebantur linguis, & magnificabant Deum sicut & nos.

Qui ingressi Antiochiam loquebantur, & ad Graecos annunciantes dominum Iesum: eratque manus domini cum illis, & multus numerus credidit, & ad dominum conuersus est. Peruenit autem rumor ad aures Ecclesiae, qua erat Ierosolymis super his: & miserunt Barnabam, ut iret Antiochiam. Qui quum peruenisset,

ac uidisset

ac uidisset gratiam Dei, gauisus est, & hortabatur omnes, ut proposito cordis perseverarent adherere domino.

Ad Graecos. Fortassis eo quod Hebraice sonare non possent, Graecos ipsos appellabant. Loquebantur ergo & ad eos annunciantes dominum Iesum, & credebant omnes: quoniam, inquit, manus domini erat cum illis: hoc est signa operabantur. Propter hoc enim fuit signorum necessitas, ut crederent.

Erat enim uir bonus, ac plenus spiritu sancto & fide. Et addita est multa turba domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quereret Saulum, quo inuenito, duxit eum Antiochiam. Accidit autem, ut annuum totum cum ea congregatione uersarentur, multaque docerent turbam.

Quam ob causam Paulo non scribunt, sed Barnabam mirantur: quia illius uiri nondum uirtutem nouerant. Huic non repugnat quod dicitur, Nemo bonus, nisi solus Deus. Neque enim hoc ipsum est Deum solum bonum esse, quod uirum bonum esse. Ille siquidem natura bonus est, quum principium ac fons sit bonorum: uir autem non natura bonus est, sed uirtutis assumptione habet, ut bonus sit. Non enim simpliciter bonus dicitur, sed uir bonus. In hunc ergo sensum etiam illud accipitur, Bonus homo, & Euge serue bone & fidelis, aliaque his similia.

Luc. 18.

C
Matth. 23
& 25.

Et discipuli nominarentur primum Antiochiae Christiani.

Pauli hoc quoque facinus egregium in tantam efferri metetur sublimitatem, ut quoduis signum. Quum enim tam multi essent in Iudaea qui credidissent, nihil tale factum est, sed ibi fides in Christum uia dicebatur. Aduertendum autem, quod ob id potissimum digna habita est Antiochia sede pontificia, quoniam ibi primum statuerunt, ut discipuli nominarentur Christiani. Hoc autem nomen * multiu-dini deorum, ac uariæ in illis diuinitati opponitur.

πάλυ-
βείας ἐ-
στὶν ἀντί*

Caput παλόμε

D CAPVT XVII Prophecia Agabi de generali per orbē fame & elemosina collecta apud fratres, qui erant Antiochie.

Is autē diebus superuenerunt à Ierosolymis propheta Antiochiā: surgēsq; unus nomine Agabus, significabat per spiritū famē magnam futuram in uniuerso orbe, quā accidit sub Claudio Cæsare. Discipuli autem prout cuiq; suppetebat, decreuerunt quisque in subsidium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad presbyteros per manum Barnabæ, ac Sauli.

E
 Matth. 11
 24. 24.
 Non est huic cōtrarium, quod à domino dictū est: Lex & prophetæ usq; ad Iohannē. Nam hoc de illis dixerat prophetis, qui eius aduentū prædixerāt. Ne igitur ob id postmodum facta esse famē existimarent, quod subintroisset Christianismus, prædicat illam spiritus sanctus. Hoc autem & Christus prædixerat: nō quod id ab initio fieri oportuerit, sed ppter mala, quæ aduersus Apostolos fiebant. Lōganimis quidē erat Deus, verum quum nimium vrgerent, magna accidit fames, Iudæis futura desigans mala. Quod si propter istos fuissent, oportuisset potius & illā quæ erat cessare. Nam magis laudari debuissent, qui quod iūū erat faciebāt, nēpe occidebāt, puniebant, cruciabāt, vndiq; persequebātur. Propterea ergo pestis facta est, quāquam miseri nō intelligebant: & cōpantur illis in hoc Christiani. Mittentes ad presbyteros, Aduertendum est quod etiam presbyterorū dignitatē habebāt Apostoli. Aliis quoque capitibus significatum est, quod Diaconorum & Episcoporum gradum habebant.

F
 CAPVT XVIII. Iacobi Apostoli interemptio, in quo narratur Petri ab Herode comprehensio: & quomodo ipsū angelus diuino iussu à vinculis liberauit: & Petrus ubi fratribus noctu apparuisse, clam discessit: in quo narratur, & de ultione custodum, & consequenter de impij Herodis misera acerbaq; perditione.

Cap. XII. **O**dem autem tempore iniecit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia.

Tempus illud dicit, quod erat sub Claudio Cæsare Caius Imperator Romanorum Agrippam

nam cōstituit Iudææ regem, Herode ob vitæ turpitudinem Lugdunum Galliarum relegato cum vxore Herodiade. Hic est qui tempore passionis domini regnabat, veluti scribit Iosephus libro decimo octauo historiarum Antiquitatum, & Eusebius secundo libro Ecclesiasticarum historiarum. Vel ergo hoc loco nominis dissonantia est, quod pro Agrippa ponatur Herodes, & scriptoris lapsu contigit vt verisimile sit: aut iuxta nominis geminationem dixit, quoniam tempus & acta eundem ostēdit Agrippā sub Claudio Cæsare, qui post Caium factus est Imperator.

Occidit autem Iacobum fratrem Iohannis gladio. Videns autem quod gratum esset Iudæis, processit apprehendēs & Petrum. Erant autem dies Azymorum. Quem etiam apprehensum, posuit in carcerem.

Ne quis enim dicat, quod propterea tuto ac sine timore mortis sese opponeret, nimirum Deo ipsos eripiente, ideo occidi quoque permittit, & duces præcipuos ipsos declarās homicidas, quod neque hæc illos auocent aut prohibeant.

Tradens quatuor quaternionibus militum afferendū: uolens post Pascha producere eum populo. Petrus itaque seruabatur in carcere: ceterum precatio fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo. Quum autem producturus esset eum Herodes, in ipsa nocte dormiebat Petrus inter duos milites uinctus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus domini adstitit, & lumen refulsit in habitaculo: percussioq; latere Petri, excitauit eum dicens: Surge uelociter. Et exciderunt eius catene de manibus. Dixitq; angelus ad eum. Præcingere, & subliga soleas tuas. Et fecit sic.

Quatuor quaternionibus, hoc est sedecim: siquidem quater quatuor constituunt sedecim: Fortassis vt singulis vigilijs, id est ternis quibusque horis essent quatuor custodes. Sunt autem quatuor custodes per ternas horas dispositi, φυλακῶν, id est custodia

D est custodia appellati: vt sint vniuersa nocte, nempe duodecim horarum spacio quatuor custodiae: in quibus, seruantibus vicissim quatuor militibus, omnes numerum sexdecim constituunt. Nō erat Petrus in angustia, aut timore, sed dormiebat, omni negotio in Deum reiecto. Dicit autem lumen resulsisse, vt & videret & audiret Petrus, nec phantasma esse existimaret. Quod vero ait, *Velociter*, non tumultuāris est, sed suadentis cunctandum non esse. Vide autem qualia operentur ludæi in diebus Azymorum.

Et ait illi: *Circunda tibi pallium tuum, & sequere me. Et exiēs sequebatur eum: & nesciebat quod verum esset id quod fiebat per angelum, sed putabat se visum uidere. Quum autem præterissent primam ac secundam custodiam, uenerunt ad portam ferream, quæ ducit in ciuitatem, quæ ultro aperta est eis. Quumque exissent processerunt vicum unum, & cōtinuo discessit angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus, dixit: Nunc scio uere, quod miserit dominus angelum suum, & eripuerit me de manu Herodis, omnique expectatione plebis Iudæorum.*

Matth. 10 Quum dominus discipulis dixerit, Ne possideatis aurum, neque argentum, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque zonam, neque baculum: quomodo Petrus contra domini iussum faciebat duas tunicas habens, zonamque & calceamenta? Præterea Paulus quoque quum Timotheo scribens præciperet, penulam quam reliqui Troadæ apud Carpum, ueniens conseras, Ecce penulam habebat, nec poterit quispiam dicere, quod alteram non habuerit quam gestabat. An ergo Christo non paruit? Quid igitur dicendum est? Præcepta illa nō semper, sed ad tempus seruanda dabantur. Quod autem hoc verum sit, Lucas Euangelista testatur. Ait enim Christum dixisse discipulis: Quando misi vos sine loculis & pera, & zonæque ac calceamentis, num aliquid defuit vobis? Aiunt illi: Nihil. Dicit autem eis. Igitur deinceps possidete. Verum quam ob causam id tunc præceperat? Volens potentiam suam ostendere. Carterum si Paulum vnicam tunicam habere

habere oportuit, si illā lauare cōueniebat, an nudū domi sedere ipsum oportuisset, aut nudum circumire ac verecūde segetere vocāte necessitate? Nō oportuit itaq; Pauli, qui propter tot præclara facinora mundū circūibar, ob pallij idigētiā domi desiderare, ac huiusmodi rebus impediri. Quid autē si uel hēns algor urgeret? si etiā magna pluuia in eu descēdisset, quo modo tunica quam gestaret exicari posset, an rursum oporteret nudū sedere? Quid præterea, si corpus prostrauisset frigus, an tabescere oporteret, & non loqui. Et quid esse posset, hac re miserius? neq; enim adamantina corpora ipsis data erant. Quid ergo, perirēne oporteret? nequaquam. Hoc autem sicut dictum est tunc iusserat, suam uolens ostendere potentiam, quod nulla re ad vitam necessaria carerent.

Et dum cognouisset, uenit ad domum Mariæ matris Iohannis, qui cognominabatur Marcus, ubi erant multi congregati & orantes. Vbi autem pulsasset ostium uestibuli, prodijt puella ut subauscultaret nomine Rodo, & agnita uoce Petri præ gaudio non aperuit uestibulum, sed intro currens renunciauit stare Petrum ante uestibulum. At illi dixerunt ad eam: Insanis. Illa uero affirmabat sic se habere.

Qui est dum cognouisset? nempe quod non utcunque absedere oporteret, sed uices repēdere benefactori. Qui cognominabatur Marcus. Ut scias quod matrem nō dicat eius Iohannis qui semper cum eis uersatus erat, illius signū addidit, ait enim, Qui cognominabatur Marcus. Hic autem erat qui Euangelium secundum Marcum cōscripsit, nepos Barnabæ, de quo Paulus scribit Timotheo: Marcum assumptum adducito unā tecum, est enim mihi perutilis ad ministerium.

illi autem dicebant, Angelus eius est: Petrus uero perseuerabat pulsans. Quum autem aperuissent, uiderunt eum, & obstupuerunt. Quum innuisset autem eis mota manu ut tacerēt, narrauit ipsis quomodo eduxisset eum dominus è carcere, & ait: Nunciate Iacob & fratribus hæc. Et egressus, abiit in alium locum.

h Vbivero

D Vbi vero diluxisset, erat turbatio non parua inter milites, quidam accidisset de Petro. Herodes autem quum requisisset eum, nec inuenisset, examinatos custodes iussit abduci, descendensque a Iudæa Cesaream, ibi commoratus est. Erat autem Herodes infensus Tyrijs, ac Sidonijs. At illi uno animo uenerunt ad eum: & peruerso Blasphemo, qui præerat cubiculo regis, petebant pacem, eo quod alectur regio eorum annona regia.

Matt. 18
E Angelus eius est. Ex hoc manifestum est quæque nostrum habere angelum. Illi vero hoc à temporis occasione existimabant. Ait enim: Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Vbi autem est Christus, necesse est simul esse & angelos, vniuersasque potestates. Et egressus Petrus abiit in alium locum. Non enim tætabat Deum, Possibile autem Deo erat simul, & custodes eripere: verum si id actum fuisset, res iudicata fuisset esse fuga. Magis autem contristabat eum quod illulus esset, quemadmodum tempore Magorum auam ipsius id amplius dissecati faciebatur, quod ludibrio habitus esset.

Matt. 2.
F Statuto autem die Herodes uestitus ueste regia scdit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus uero acclamabat: Vox Dei & non hominis. Confestim autem percussit eum angelus domini, eo quod non dedisset gloriam Deo: & erosus à uermibus expirauit. Ceterum Dei sermo crescebat, ac multiplicabatur. Barnabas autem & Saulus reuersi sunt Ierusalem expleto ministerio, assumpto & Iohanne qui cognominabatur Marcus.

Iohan. 7. Populus acclamabat. Et quid ad hunc, si illi vociferabatur? quia uocem suscepit, quod seipsum huiusmodi assentatione dignum arbitraretur. Quod si hic quia audiuit, Vox Dei & non hominis, quanquam nihil dixit, talia passus est: quæto magis Christus si Deus non fuisset, quum ipse semper diceret, Verba hæc non sunt mea. &: Angeli mihi ministrant. Hoc autem tempore tertio regni Agrippæ auno uenit Cesaream

reum, quæ prius Turris Stratonis vocabatur. Hic autem celebrabat & cæpius id est spectacula ad honorem Cæsaris, scilicet hæc festum quoddam esse. Secundo uero spectaculorum die, uesit indutus totam ex argento contextam, sic ut admiranda appareret textura, inchoante die ad theatrum accessit, ubi primis radijs solaribus sese obicientibus, argentum miro modo illustratum respicerebat, fulgore quædam præ se ferens ac horrore, his qui uidentes in ipsum deherent oculos. Statimque assentatores alius aliunde uoces emittebat tanquam Deum salutantes, benignum esse asserendo. Et si, inquit, hæc tenus quasi hominem uerit sumus, iam tamen posthac te maior eam natura concinemur. Hos autem non increpauit rex, neque impiam assentationem auersatus est. Suspiciens itaque paulo post, bubonem capiti suo imminente, uidit super quædam funiculum, hunc statim angelum malum intellexit esse, & nullo pacto honorum nuncium. Sensit ergo dolor circa præcordia, ac repentinus ueteris dolor cum uehementia illum corripuit. Amicos igitur circumspicit: Ego inquit, qui Deus apud uos habeor, iam uitæ suam impone cogor, quum fatum arguat falsas esse uoces, quæ modo de me ferebant: & qui à uobis immortalis dictus sum, iam ad mortem rapior. Verum quare non etiam assentatores puniuntur? Veritas sane supplicio digni erant: uerum quum nodum tempus sit iudicij, is punitur, qui maxime obnoxius est crimini.

Cap. XIII
Erant autem quidam in Ecclesia, quæ erat Antiochie propheta, ac doctores: nempe Barnabas & Simon, qui uocabatur Niger, Luciusque Cyrenensis. Et Manahen Herodis Tetrarchæ collectaneus & Saulus.

Et Manahen. Ecce, cuiusque conuersatio, & non prima à pæro educatio saluat. Vide enim Manahen cum quo fuerit educatus, qui tamen prophetiæ donum adeptus est.

CAPVT XIX. Legatio Barnabæ & pauli à diuino spiritu in Cyprum, quæque in Elymæ Magum per Christi nomē operati sunt.

Quam itaque ministrarent illi domino, ac ieiunarent, dixit spiritus sanctus. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod aduocauit eos. Quumque ieiunassent & orassent

A Iosephus. 19.
Anti.
Eusebius
Eccle. hi.
Salib. 2.
cap. 10.

B

Cap. XIII

C

h ij sent

D sent, imposuissentq; eis manus, dimiserunt. Ipsi itaque emissi à spiritu sancto descenderunt Seleuciam, & inde nauigarūt in Cyprum. Et quum essent Salamini, annūciauerūt uerbū Dei in Synagogis Iudeorū. Habebant autē & Iohānē ministrū. Et peragrata insula usque ad Paphum, inuenerūt quēdam magum pseudopphetam Iudæum, cui nomen Bariesus qui erat cum proconsule Sergio Paulo uiro prudēte. Hic accersitis Barnaba & Saulo, cupiebat audire uerbum Dei. Resistebat autem illis Elymas magus: sic enim interpretatur nomē eius, **E** quærens auertere proconsulem à fide.

Quidnam est ministrantibus? hoc est prædicantibus, segregate mihi in opus, id est ad apostolatū. A quibus autē creatur? à Lucio & Manahē, imo magis à spiritu. Creantur autē ut cum autoritate prædicent. Seleucia uero nihil cunctati sunt, scientes quod à proxima ciuitate plurimam colligerent fructuum utilitatem.

Saulus autem qui & Paulus repletus spiritu sancto: intēdit in eum oculis dixit: O plene omni dolo, omnique uersutia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subuertere uias domini rectas: Et nunc ecce manus domini super te, erisque cæcus non uidens solem usque ad tempus. Et protinus cecidit in eum caligo ac tenebræ, & circumiens quærebat qui se manu duceret. Tunc proconsul quum uidisset quod acciderat, credidit, admirās super doctrina domini. Quum autē à Papho soluiisset Paulus, uenerunt Pergen Pamphylia.

Saulus autem qui & Paulus. Ne uel in hoc minor esset Apostolis Paulus, nomen eius transmutat Deus, quūque Saulus diceretur Paulum uocauit, quodque præcipuum habuit princeps Apostolorum, id ipse quoque adeptus est, ut magis familiaritatis argumentum acciperet. Præmisit quoque dicens. Plenus spiritu sancto: quo ostenderet Pauli uerba non exira esse,

esse, quæ ad Elymam Magum loquutus est. Neque enim Apollonensis uerba hæc erant, sed conuertente nitentis. Nam si Apollonensis fuissent, fecisset eum semper esse cæcum: nunc autem non hoc facit, sed usque ad tempus, ut proconsulem in suam sententiam adduceret. Siquidem dixit, Usque ad tempus, dans menti terminum, ut in seipsa lumen reciperet, quomores in melius commutaret, quippe signo quo ipse adductus est, etiam hunc adducere nitentur. Non itaque supplicium erat, sed curatio.

Iohannes autem segregatus ab eis, reuersus est Ierosolyma. Ipsi uero loca uaria pertransseutes, à Perga uenerunt Antiochiam Pisidiæ, ingressique synagogam die sabbathorum sederunt. Postlectionem autem legis ac prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos dicentes: Viri fratres, si quis est in uobis sermo exhortationis ad plebem dicite.

Iohannes autem segregatus, Hic est Iohannes qui & Marcus dictus est, nepos Barnabæ: qui etiam Euangelium secundum Marcum conscripsit, & Petri Apostolorum principis discipulus, de quo ait in Epistola: Salutem uos Marcus filius meus. Hic igitur, tanquam Paulo cum suis in longiore uiam missis, segregatur ab eis, quamquam minister esset, eo quod labores & pericula ferre non posset.

CAPVT XX. Florens Pauli doctrina ducens ad Christum, tum ex lege, tum postea ex prophetis, historica & euangelica, quæ & collectus est & ratiocinatus. De translatione prædicationis ad gentes, eorumq; ibidem persecutione ac diuisione in Iconium.

Surgens autem Paulus indicto manu silentio ait: Viri Israelitæ quique timetis Deum audite. Deus populi huius elegit patres nostros, & populū in altū extulit, quū essent incolæ in terra Aegypti: brachiūq; excelso eduxit eos ex illa: & circiter quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. Et deletis septem gentibus in terra Chanaan.

D Antiochia Pisidia prædicat Paulus. In synagogas autem introierunt in habitu Iudæorum ne expellerentur, sed in rem omnem corrigerent. *Septem gentibus. nōpe Chæcis, Gergæis, Amorrhæis, Chananæis, Phereis, Euæis & Iebusæis.*

Sorte distribuit ipsis terram eorum. Et post hæc scilicet annis quadringentis quinquaginta dedit iudæis usque ad Samuelem prophetam. Et exinde postlauerunt regem, deditque illis Deus Saul filium Cis uirum de tribu Benjamin annis quadraginta. Illōque amoto, suscitauit eis Dauid in regem, cui testimonium

psal. 88. reddens dixit: Inueni Dauid filium Iesse uirum secundum cor meum, qui faciet omnes uoluntates meas. **Hæc** *ius ex semine Deus sicut promiserat, adduxit Israeli saluatorem Iesum, antea prædicante Iohanne ante faciem introitus eius baptismum poenitentia Israel.*

1. Reg. 13. *Inueni Dauid &c.* Aduertendū est hæc uerba nequaquā eadē dictionū serie haberi in libro Regnorū, aut solū à Samuele dicta esse ad Saul hoc modo. Et nunc regnū tuū non permanebit: & quæret dominus sibi hominem secundum cor suum, & præcipiet illi dominus ut imperet super populum suum: quia non seruasti quæcunque præcepit tibi dominus. Et hinc assumens Paulus ita dixit. Inueni Dauid filiū Iesse uirū secundum cor meum, qui faciet omnes uoluntates meas. **Ante faciem**

F *introitus eius.* Introitum uocat incarnationem.

At quum Iohannes impletet cursum, dicebat. Quem me arbitramini esse: nō sum ego, sed ecce uenit post me, cuius non sum dignus soleam pedum soluere. Viri fratres filij generis Abraham, & qui inter uos timent Deū, uobis uerbum salutis huius missum est. Qui enim habitant Ierusalem & principes eorum, quum ignorarent eum, uocēsque prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur, condemnato eo compleuerunt, nullaque mortis causa inuenta petierunt à Pilato, ut interimeretur.

meretur. Quumque explessent omnia quæ de eo scripta erant, depositum de ligno posuerunt in monumento.

Iohannes testimonium reddit, non vulgari modo, sed ipsam gloriam quam ad ipsum deferebant repellens. Neque equum quale est gloriam reuicere quum illam nullus offert, & quum plerique tribuunt. Quum autem dicit, *Vobis uerbum &c.* generositatem ostendit Iudæorū. Pilati uero meminit; ut argueret eos argueret, qui viro tradiderint alienigenæ, Et quod abiecit, *Petierunt.* Munus, inquit, acceperunt quasi illo nomine: quod apertius dicit Petrus: *Quum ille absoluedum* **Sup. 3**

Deus autem excitauit ipsum à mortuis qui apparuit per dies multos his qui unā cum eo ascenderant à Galilea Ierosolymam: qui testes eius rei sunt coram populo. Et nos uobis annunciamus quod eam quæ ad patres nostros facta est repromissionem deus adimplet uis filiis illorum, nempe nobis.

Nihil absurdum est quod Iesus dicatur à deo excitatus. **Quid** *idem Iesus non alius est quàm uerbum incarnatum: hoc nomen est potentia patris, per quod omnia facta sunt: secundum quod Christus qui dei potentia est ipse seipsum excitate intelligitur: Et quidem is dicitur excitatus esse à patre, ad quem ut ad principium causamque intemporealem omnia referuntur: quoniam ipse quoque ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.*

Resuscitato Iesu sicut in psalmo primo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Quoniam nomen Iesus nonnulli de homine male accipiunt, & præmiserat quod posuerint uerbum in monumento, curulum ne quis suspicetur ipsum dixisse uerbum sine carne uocatum Iesum: nunquam uerbo incarnato admittens separationem post factam semel unionem, ubique impiorum obuians ora. *Filius meus es tu,* Hæc Psalmi uerba Christi incarnationi aptantur, quæ temporalem habuit accessio-nem. Siquidem Hodie & Cras dierum demonstratiua sunt. **Porro** *quatenus hic est uerbum, intemporaliter à patre generatur.*

D neratur.

Iefa-55 **Q**uod autem suscitauit eum à mortuis iam non am-
psal.15 **p**lius reuersurum in corruptionem, ita dixit: Dabo vo-
 bis sancta Dauid fidelia. Ideo quoque alio in loco di-
 cit: Non concedes, ut sanctus tuus videat corruptio-
 nem. Dauid siquidem ubi sua etate deseruisset, consi-
 lio dei dormiuit & appositus est ad patres suos uidi-
 que corruptionem: is autem quem deus excitauit non
 uidit corruptionem.

E Aduertendum est igitur quòd nò oporteat confiteri cor-
 pus saluatoris ac dei nostri Iesu Christi fuisse mortale post
 resurrectionem aut passibile, neque ante resurrectionē im-
 passibile, hoc est incorruptibile & immortale. Nam incor-
 ruptionem secundum id prouenientem quod peccato non
 est obnoxium, manifestum est quòd ab ipso incarnationis
 tempore habuerit.

Notum igitur uobis sit uiri fratres quòd per hunc
 remissio peccatorum uobis annunciat & ab omni-
 bus à quibus non potuistis per legem Mosi iustificari,
 per hunc quisquis credit iustificatur.

F Quare testimonium non adiunxit quo persuaderentur
 per hunc fieri remissionem peccatorum. Quia hoc ei studio
 erat tandem ostendere quod resurrexisset: quo dato illud
 indubitatum erat. Hoc etenim magni stuporis erat, quomo-
 do Israel qui filius primogenitus erat, propter quem perit
 Aegyptus, inimicis Babylonis traditus esset in gladio, &
 captiuitate ac seruitute.

Habbac.1 **V**idete ergo ne superueniat uobis quod dictum est
 in prophetis. Videte contemptores & admiramini ac
 euanescite, quia opus operor ego in dieb⁹ uestris, quod
 nò credetis si quis enarrauerit uobis. Quum autem e-
 gressi essent è synagoga Iudæorum, rogabant gentes,
 ut sequenti sabbatho loquerentur sibi uerba.

Vbi clamasset propheta Habbacuc aduersus iniustum iu-
 dicialium

A dicialium & nimiam Dei tolerantiam, ac dixisset, Quare osten-
 derunt mihi labores ac molestias? quoniam factum est con-
 tra me iudicium, & iudex accipit, & impius opprimit ius-
 tum: nec perducitur in finem ac perfectionem iudicium.
 Respondet deus, iniquis, futuras calamitates prænuncians.
 Admiranda uero dicit quæ futurum est, ut eis contingant.
 Et hæc tanta ac talia esse dicit sui magnitudine, ut non
 credantur si quis narrauerit uobis, inquit. Porro μετὰ τὸ
 εἰρηθεῖν vocauit futurum ac proximum sabbathum sicut
 infra declarat.

B Soluta autem cœtu sequuti sunt multi Iudæi ac re-
 ligiosi profelyti Paulum ac Barnabam qui alloquentes
 inuidebant eis, ut permanerent in gratia dei: ac se-
 quenti sabbatho uniuersa propemodum ciuitas conue-
 nit ad audiendum uerbum dei. Visis autem turbis Iu-
 dæi repleti sunt zelo & cōtradicebant his quæ à Pau-
 lo dicebantur, contradicentes ac blasphemias loquen-
 tes. Tunc sumpta fiducia Paulus & Barnabas dixerūt.
 uobis oportebat primum loqui uerbum dei: sed quo-
 niam repellitis illud & indignos iudicatis uos ipsos æ-
 terna uita, ecce conuertimur ad gentes: sic enim præ-
 cepit nobis dominus. Posui te in lucem Gentium, ut sis
 in salutem usque ad extremum terræ. Audientes au-
 tem Gentes gauise sunt, & glorificabant uerbum do-
 mini. Et crediderunt quotquot erant ordinati ad ui-
 tam æternam. Diuulgabatur autem uerbum domini
 per uniuersam regionem.

C Religiosos & in hoc loco & in progressu vocat eos qui
 circa proprium cultum feruentes & ardentis erant, ac ma-
 iores præ cæteris æmulatores. Siquidem tales etiam Christi
 fidem ante alios susceperunt, ut qui possent eius excellenti-
 am ac magnitudinem conspicere, & non humano affectu:
 sed ueritatis intuitu ac pietatis amore, eius uicæ cultus quem
 prius acceperant æmulatores cōstituti. Rursum ediuerso qui
 tales

Iefa. 49

D tales erant, aduersus discipulos & prædicationem magis iri-
tabantur ac insaniebant, offendentes quòd vehentiorẽ
zelum circa proprium cultum præ cæteris haberent. Aut
religiosis proprie vocat profelytos. Etenim quum in supe-
rioribus concionaretur ac diceret. Viri Israelitæ & qui ti-
meris deum, timentes deum vocabat profelytos: illos qui-
dem à genere honoras & Israelitas appellans, hos vero quia
id dicere nõ poterat, à religione adæquans. *Sed quoniam re-
pellitis illud.* Ne quis pudoris ac modestiæ existimaret esse
quod dicitur, Indignos iudicatis vos ipsos, iccirco præmisit.
Repellit illud: & tunc addit: Cõuertimur ad Gentes. Nõ
dixit autem, Relinquimus vos, sed quòd fieri possit, vt rur-
sum, inquit, hic conuersemur.

E *Iudei uero incitauerunt mulieres religiosas &
honestas, primosque ciuitatis, & excitauerunt per-
sequutionem in Paulum ac Barnabam: & eiecerunt
eos de sinibus suis. At illi excusso puluere pedum suo-
rum in eos uenerunt Iconium. Porro discipuli reple-
bantur gaudio & spiritu sancto.*

Matth. 10 Hic complent quod illis præcepit dominus dicens: Si
quis non susceperit vos, excutite puluerem pedum vestro-
rum. Hi uero non modo non susceperunt, uerum etiam ex-
pulerunt eos à sinibus suis, quod peius est. Neque enim do-
minus discipulos uult habere puluerem pedibus adhæren-
tem è terra impiorum hominum: vt per hoc ostenderent se
nihil efferre ab incredulis. Est autem puluis indicium labo-
ris quem propter ipsos passi sunt.

CAP. XXI.

*Quo modo Iconij Christum prædicauerint: quumque multi credidi-
sent persecutionem passi sunt Apostoli.*

Ca. XIII

A Ccudit autem Iconij ut ipsi simul introirent
synagogam & loquerentur sic, ut crederet
Iudeorum simul & Græcorum copiosa mul-
titudine. Qui uero increduli erant Iudei cõ-
citauerunt ac corruerunt animos Gentium aduersus
fratres.

*fratres. Multo igitur tempore demorati sunt fortiter A
agentes per dominum, qui testimonium perhibebat
sermoni gratiæ suæ, dabátque ut signa ac prodigia fie-
rent per manus eorum. Diuisa est autem multitudo ci-
uitatis: & hi quidem stabant à Iudeis, illi uero ab Apo-
stolis. Quumque factus esset impetus gentium pariter
ac Iudeorũ unã cum principibus suis, ut uim inferrent,
eosq; lapidarent, re cognita confugerunt ad ciuitates
Lycæoniæ, Lystram & Derben ac finitimam regionẽ,
ubi que prædicabant euangelium.*

B *Confugerunt.* Notandum hoc loco non oportere nos in
pericula conuicere, sed si opus sit, etiam ad tempus fugere,
quam ecclesiæ duces hoc fecerint tanquam volentes prædi-
cationẽ cõmode extẽdere, magisq; persecutionib; augeri.

CAP. XXII.

*De claudio à natiuitate qui Lystris per Apostolos curatus est: pro-
pter quod diu esse, & furore diuino agitari uisi sunt incolis. Vbi post-
ea lapidatur Paulus à Iudeis urbi uicinis.*

T quidam uir Lystris debilis pedibus sede-
bat: qui quum ab utero matris claudus esset
nunquam ambulauerat. Hic audiuit Paulũ
loquentẽ: qui intuitus eum, uidẽsque quod si-
de haberet, & ut saluus fieret, dixit magna uoce: Sur-
ge in pedes tuos recte. Et exiit & ambulabat. Turba
uero quũ uidissent quod fecerat Paulus, susulerunt uocẽ
sui sermone Lycæonico, dicẽtes: Dij hominibus assimi-
lari descendunt ad nos. Et uocabant Barnabam Iou-
uem, Paulum uero Mercurium, quod is esset dux ser-
monis. Sacerdos autem Iouis, qui ante ciuitatem il-
lorum erat, allatis tauris & coronis ad uestibula, cum
turbis uolebat immolare. Quod ubi audierunt Apo-
stoli Barnabas & Paulus, cõscissis uestibus suis insilie-
runt

D rūt in turbam clamantes ac dicentes: Viri ut quid ista facitis: nos quoque similiter affectibus & malis obnoxij sumus homines, annunciantes ut ab istis uanis conuertamini ad deum uiuum, qui fecit cælum & terram mare & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus sinebat oēs gentes ingredi uisus suis, Quamquam non expertem testimonij seipsum esse sinebat, dum beneficia conferret, de cælo dans nobis pluuias ac tēpora fructifera, implens cibo & læticia corda nostra. Et hæc dicentes uix compeſcuerunt turbas ne sibi immolarent Superuenerunt autem quidam, ab Anthiochia & Iconio Iudæi, qui quum persuassissent turbis ac Paulum lapidassent, extraxerunt eum e ciuitate existimantes mortuum esse. Circundantibus autem cum discipulis surrexit & intrauit ciuitatem: ac postero die profectus est cum Barnaba Derben. Et qui prædicassent ciuitati illi multosq; docuissent, reuersi sunt Lystram & Iconium & Antiochiam, denuo confirmandes animas discipulorum, & exhortantes ut perseuerarent in fide, quodque per multas afflictiones oporteat nos intrare in regnum dei.

Mat. 26.

Confessis uestibus. Moris erat Iudæis ob huiusmodi in deū blasphemias uestes discindere: Itaq; & Caiaphas, quū Christus se dei filium dixisset, emissio clamore uestem discidit dicens: Blasphemiam loquutus est. Hoc quoque fecerunt diuini discipuli Barnabas & Paulus, quum hoc loco dii haberentur, animi affectu auersi ac reiicientes ea quæ fiebāt, luctusque signa facientes. Vere enim luctus fuisset si hoc sequuti fuisset ut dii existimarentur, ac idololatriam inducerent, ad quam uenerant dissoluendam.

Quumq; creassent illis per singulas ecclesias presbyteros, præcatique essent cum ieiunio, commendauerunt eos

runt eos domino in quem crediderant. Peragratæque Apisidia uenerunt in Pamphyliam. Et quum loquuti essent uerbum Pergæ, descenderunt Attaliam, & inde soluerunt Miletum, unde erant traditi gratiæ dei in opus quod cōpleuerunt. Et ubi uenissent ac congregassent ecclesiam, retulerunt quæcunque fecisset dominus secum, quodque aperuisset Gētibus ostium fidei. Commorati sunt autem ibi multum tēporis cum discipulis.

Quamobrem neque in Cypro neque in Samaria creauerant apostoli presbyteros, sed hoc loco? Quia illæ regiones prope Ierusalem & prope apostolos erant: Antiochiæ uero iam sermo robur acceperat, Hic autem magna consolatione egebant, & maxime gētes quas multa doceri oportebat. Notandum uero quod Paulus, & Barnabas episcoporum dignitatē habebant: neque enim solum diaconos creabant, uerum etiā presbyteros. Præterea quod cum ieiuniis, & obsecrationibus discipuli electiones peragebant. Denique hoc quoque animaduerte quod ad urbem Miletum Barnabas & Paulus creati sint. Aliud tamen exemplar nactus sum in quo scriptū erat pro Mileto Antiochia, idque uerisimilius est.

B
Caut.

CAPVT XXIII.

Quod non oporteat ex gentibus credētes circumcidi, iuxta decretum ac sententiam apostolorum, in quo ponitur legatio apostolorum, ad eos qui e gentibus crediderunt, de his quæ obseruanda erant. Alitercatio Pauli aduersus Barnabam propter Marcum.

C

ET quidā qui descenderant à Iudæa docebāt fratres: Nisi circumcidamini secundum morem Moſi, nō potestis salui fieri. Quum ergo seaditio ac disceptatio orta esset nō parua Paululo ac Barnabæ aduersus illos, statuerūt ut ascenderēt Paulus ac Barnabas & quidam alij ex illis ad apostolos ac presbyteros Ierosolyma super hac quæstione. Illi ergo deducti à congregatione pertransibant Phœnicen ac

Cap. XV.

D *nican ac Samariam, narrantes conuersionem gentium, & adferebant gaudium magnum omnibus fratribus. Quumq; uenissent Ierusalem, suscepti sunt a cōgregatione & ab apostolis ac presbyteris, & annunciabāt quaecunq; deus fecisset cum ipsis. Surrexerunt autem quidam de secta Phariseorum qui crediderant, dicentes quòd oporteret circumcidere eos ac præcipere ut seruarent legem Mosi.*

Galat. 1.

E *Quomodo in epistola ad Galatas ait, Neque ascendi Ierosolyma ad eos qui ante me erant apostoli, neque cōtuli euangelium quod prædico in gentibus? Hic autem, ait quòd stauerunt, ut Paulus & Barnabas ascenderent Ierosolyma ad apostolos ac presbyteros? Primo quidem dicimus q; non ipse ascendit, sed ab aliis missus est. Secundo quod non accesserit ut instrueretur, sed ut aliis suaderet. Ipse siquidē ab initio huius fuit sententiæ, quam etiam apostoli postea confirmarunt, q; non esset necesse circūcidi. Verum quum interim illis non videretur fide dignus esse, sed his qui erant Ierosolymis adhærebant, ascendit, non ut quippiam sibi amplius persuaderetur, sed ut contradicentibus persuaderet, quod hi etiam qui Ierosolymis erant, istis suffragarentur. Surrexerūt autem quidam de secta Phariseorum. Non qui ex gentibus crediderant, sed qui ex Iudæis petebant ut credentes circumciderentur, cæteraq; legis carnalia exercerent: quos utpote volentes ad propriam gloriationem circumcidere credētes, non receperunt discipuli qui tamen ex circuncisione erant: neque enim sua quærebant, sed communem mundi utilitatē ac salutem.*

Conueneruntque apostoli ac presbyteri ut dispicerent de hoc sermone. Quum autem magna disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres nos scitis quòd ab antiquis diebus deus in nobis elegit, ut per os meum audirent gentes uerbum euangelij ac crederent. Et qui nouit corda deus, testimonium præbuit illis,

illis, dato eis spiritu sancto sicut & nobis, nihilq; distulit seruire inter nos & illos, fide purificatis eorum cordibus.

Etiā hinc coniecti potest quòd aliam quandam dignitatem habebant apostoli quæ presbyterorum dignitatem excederet, propter quam non simul assumuntur ipsi cum presbyteris. Vos scitis &c. Fortassis aderāt qui olim accusauerāt Petrum de Cornelio, & similiter qui profecti fuerant cū eo, propterea ipsos testes adducit. Quid est autem hoc quod sequitur, In nobis elegit? Hoc est in Palestina, vel præsentibus nobis. Nihilq; distulit inter nos & illos, dato eis spiritu sancto sicut & nobis, fide purificatis eorum cordibus. Hoc est facta purificatione peccatorum, quæ à corde eorum egrediuntur. Hæc autem purificatio similis est circuncisioni, & loco circuncisionis quæ fit in carne datur circuncisio in spiritu, purificās fide quæ in Christum est occulta scelera. Quod autem in cōmunem non cedat utilitatem circuncisio carnis, ex eo liquet quòd solis data sit masculis. In Christo autem Iesu per verā fidem non est masculus & scēmina, nō est seruus & liber, nō est græcus aut barbarus, sed omnes vnū sumus.

Nunc ergo quid tentatis deum, ut imponatur iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? sed per gratiam domini Iesu credimus nos saluandos quemadmodū & illi. Tacent autem tota multitudo: & audiebant Barnabam ac Paulum narrantes quæ signa ac prodigia fecisset deus inter gentes per ipsos.

Quid tentatis deum? Hoc est quare increduli estis deo, quasi fide saluare non posset ad se accedentes. Notandum uero quòd difficilia illa carnis præcepta non oportet quibusuis imponere ut longum extremumq; ieiunium, nuditatē aut silentiū: nisi quis sibi ipsi hæc imponat: quāquam enim difficilia sunt, non sunt tamen egregia facinora, licet à multis facta sint & adhuc fiāt. Sed per gratiam domini Iesu credimus nos saluandos. Quemadmodum enim lex olim obseruantes quæ in ea dicebantur saluabat, ita nūc gratia etiā sine legis obseruatione;

Colo. 3.

Nota:

D uatione, per fidem saluat.

Et postquam conticuisent respondit Iacobus dicens:
Viri fratres audite me.

Iacobus hic Ierosolymorum à domino creat⁹ episcopus, filius erat Ioseph fabri, frater autem secundum carnem domini nostri Iesu Christi. Docte autem tum à recentioribus tum à veteribus prophetis confirmat sermonem. Neque enim potuit factum aliquod demonstrare, quemadmodum Petrus & Paulus. Recte autem ordinatur ut per illos opera fierent qui non multo tempore moram facerent Ierosolymis. Hic autem qui eos doceret, nulli foret culpæ obnoxius, neque animo corruptus esset.

Simeon narravit quemadmodum deus primum iustauerit ut sumeret ex gentibus populū in nomine suo.

Luce. 2.

Quidam hic esse Simeonem dicunt, qui apud Lucā prophetauit. Nunc dimittis seruum tuum domine.

Amos. 9.

Et huic consonant libri prophetarum, sicut scriptū est: Post hec reuertar, rursūq; ædificabo tabernaculum Dauid quod collapsum est, & diruta eius instaurabo: & erigam illud, ut requirant qui reliqui sunt homines dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus qui facit hæc omnia. Nota sunt à seculo deo omnia opera sua. Quapropter ego censeo non obturbandum esse illis qui ex gentibus conuertuntur ad deum, sed scribendum esse illis ut abstineant se ab inquinamentis simulacrorū & scortatione & suffocato & sanguine. Moses enim ab ætatibus antiquis in singulis ciuitatibus habet qui ipsū prædicet in synagogis, ubi per omne sabbathū legitur.

Iudæi quidem hoc de ædificatione templi Ierosolymitani post captiuitatem intellexerunt. Hoc autem nō est rectum: post hoc quoque sapius eueritum est, propheta vero sempiternam promittit ædificationem. Qui autem de Zorobabel dictum esse asserunt, ut qui genus (inquiunt) à Dauid deduxerit: non

verit: non bene intellexerunt, neque hoc rectum est. Nam A
Zorobabel ubi paruo gubernasset tempore, mortis terminū accepit: propheta vero sempiternorum bonorum promissionem continet, omniumque gentium erga deum agnitionem: quorum nihil de his qui sub Zorobabel fuerunt contigisse inuenimus. Manifestum est igitur quod hanc de domino nostro Iesu Christo dictam esse intelligemus: dominus enim noster genus secundum carnem à Dauid deducens, promissionem quæ ad Dauid facta est compleuit. Verbum enim caro factum est, & habitauit siue tentorium posuit inter nos (nam est *ἐσθνησεν*) sumpto ex Dauid tentorio siue tabernaculo. Merito ergo sermo propheticus ipsius Dauid tabernaculum rursū ædificandum dicit, idque non ad paruum tempus dicit, sed ad omnes dies seculi. Promittitur autem gentibus donum cognitionis diuinæ, hoc est iis qui ex gentibus ad Christum conuersi fuerint, & nomine Christi vocati. Alij vero de resurrectione eius ex mortuis hoc esse dictum aiunt. Quoniam enim deus ac pater tabernaculum eius quod in mortem ceciderat hoc est quod carneū erat, à terra excitasset, tunc omne genus humanum ad veterem restituit formam: & omnia nostra quæ diruta erant, in nouam faciem excitata sunt: simul enim cum Christo iurreximus. Siquidem mors omnium diruit tabernacula, deus vero & pater per Christum ædificauit ac restituit. Neque enim alio modo poterat excitari natura nostra, nisi manū præberet qui illam ab initio formauerat, ac regeneratione quæ fit per aquam & spiritum superne, disponeret. Vere enim ceciderat casu immedicabili, & cui manu illa robusta opus esset, idque futurum dicit ut non ad modicum tempus nobis contingat, sed ad dies seculi: erit enim inamissibile in nobis bonum immortalitatis: tunc autem & qui reliqui inquit fuerunt homines post eos qui ex Israel crediderunt, cum qui vere & natura deus est cognouerunt, veteri errore relicto. Vocantur autem omnes quoque gentes inquit, & super has erit nomen meum super quas ab initio quodq; inuocatum est: Quos enī præsciuit, hos & prædefiniuit. B

Iohan. 1.

C

Rom. 8.

Tunc uisum est apostolis, & presbyteris cum tota congregatione, ut delectos ex sese uiros mitterent An-
i tiochiam

D tiochiam cum Paulo & Barnaba. Iudam nempe cognomento Barsabam & Silam viros primarios inter fratres, misit per manus eorum literas in hanc sententiam: apostoli & presbyteri ac fratres his qui sunt Antiochie & in Syria ac Cilicia fratribus, qui sunt ex gentibus salutem. Quoniam audiuimus quod quidam e nobis egressi turbauerunt uos uerbis, labefactantes animos uestros, iubentes uos circumcidi ac seruare legem, quibus non praeceperamus: uisum est nobis unanimitate congregatis delectos uiros mittere ad uos cum dilectis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui exposuerunt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi uobis uerbis referent eadem. Visum est enim spiritui sancto ac nobis, ne quid amplius imponeremus uobis oneris quam haec necessaria: uidelicet ut abstineteis uos ab his quae sunt immolata simulacris & sanguine & suffocato & scortatione, a quibus uos ipsos conseruando benefacietis. Valete. Illi ergo dimissi uenerunt Antiochiam, & congregata multitudine reddiderunt epistolam: quam quum legissent gauisi sunt super consolatione. Iudas autem & Silas quum essent & ipsi prophetae, sermone copioso cohortati sunt fratres, ac confirmauerunt. Commorati autem illic aliquantum temporis dimissi sunt cum pace a fratribus ad apostolos. Visum est autem Silae manere ibidem. Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochie docentes & annunciantes cum aliis etiam compluribus uerbum domini. Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: Reuertentes iam uisitemus fratres nostros per omnes ciuitates

omnes ciuitates in quibus annunciauimus uerbum domini, quomodo se habeant.

Ut dilectos ex sese uiros mitterent. Oportebat non solum adesse epistolam, ne diceret quod arripuissent aliud pro alio scribentes. Verum ut res quoque maiorem haberet fidem, mitterent quosdam ex suis ut Paulus ac Barnabas suspecti non essent: Ne autem suspicio subesse putetur de Paulo & Barnaba, quod illi sint missi, laudant eos, Hominibus inquit qui exposuerunt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi. Visum est autem spiritui sancto ac nobis. Nusquam enim de his differuit Christus, sed hi a lege haec dicunt. Ne ergo humanum esse videretur, aut spiritui sancto uisum esse. Vtique demonstrarent quod & ipsi susciperent quamquam in circumcisione essent, addunt. Et nobis. Et enim potuissent etiam absque literis haec manifestare, sed ut suspicione careret, & tanquam lege scripta haec fieri volentes scribunt epistolam. Rursum ut lege persuaderent, & quatuor haec fieri prohiberent, ceteros mores eis permiserunt. Quae sunt autem haec? Ut abstineteis inquit ab his quae sunt immolata simulacris & sanguine & suffocato ac scortatione. Per suffocatum uero eadem prohibent.

Barnabas autem consulebat ut assumerent & Iohannem cognomento Marcum. Paulus uero iudicabat eum qui defecerat ab ipsis ex Paphylia, nec ierat cum eis in opus, non esse assumendum.

Iohannes cognomento Marcus comes ipsis fuerat ad cursum euangelicum a Palaestina usque ad Pamphyliam: deinde apostolis constanter cursum prosequentibus, ac indefesso animo ad certamina obarmatis. Marcus homo segnissimus ad tantum cursum, & ad certamina ac pericula quae in quaque ciuitate emergebant, cursui apostolorum renuensus est in Palaestinam, non Christum abnegans, sed longam grauemque cursum deuitans. Paulus autem ac Barnabas pietatis fructibus pleni, etiam Ierosolymitanae ecclesiae praedicantes euangelium, labores nequaquam deuitare decreuerunt. Quum igitur gentes omnes Paulum ac Barnabam ob egregia facinora laudibus eueherent. Marcus con-

D tristatus est & animo compunctus: & fortassis ita cogitauit: Si nunc socius fuissim laborum, nunc quoque particeps essem & laudum, & ita decreuit vnâ cum apostolis ad prædicationem exire. Barnabas igitur ipsum pœnitundine ductum suscepit: Paulus vero contendebar dicens: Nô expedit eum qui nobiscum non est profectus ad opus domini simul assumere. Dissensio itaq; iustitiæ erat & nô iræ. Paulus siquidem quod iustum est quærebat, Barnabas vero quod benignû est ac humanum. Marcus itaq; simul cum Barnaba versabatur, studiose agens & circûcurrens: Paulus vero in cœtibus præcipiebat ne susciperetur Marcus, nô quo illû contristaret, sed vt studiosius ageret. Vt autem cognouit Paulus Marcû diligenter factum esse ac secundo sese purgasse, iam incipit eû assumere, & ait: Saluta vos Marcus cõsobrinus Barnabæ de quo accepistis mandata: si venerit ad vos excipite eum.

Colof. 4.

Facta est autem exacerbatio, ita ut alter ab altero seiungeretur, & Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret in Cyprum: Paulus uero allecto Sila profectus est, traditus gratiæ dei à fratribus. Et perambulabat Syriam ac Ciliciam confirmans ecclesias.

F Exacerbatio inquit facta est non odium aut rixa. Tantum autem potuit exacerbatio vt separaret eos à se inuicè: & in re oprimo quod quisque vile esse ducebat, hoc postmodum cõmunicatione erga illum cõprobauit. Videntur autem duce quoq; prudentia hanc fecisse separationẽ, & ad se inuicè dixisse: Quoniã ego hoc volo tu autè nô vis, ne pugnemus, locis potius separamur. Idq; faciebant tanquã plurimû inuicem cedentes. Volebat enim Barnabas vt Pauli sententia staret, propter quod etiã separatus est. Attamen hoc in prophetis quoq; reperimus qd diuersas habuerint sententiã morisq; diuersos: veluti Elias austerus fuit, Moses autem mansuetus: ita sane & hoc loco Paulus vehementior est Barnaba. Hæc vero contentio plurimum Marco profuit. Siquidẽ Pauli terror ipsum conuertebat: Barnabæ autè benignitas efficiebat ne ampliù relinqueretur, aut ille discederet. Itaq; cõtendunt quidem: attamen in vnum finem lucrum occurrit. Itenim videns Paulum eligentem potius separari quàm ipsum

A sum assumere, admodum timuit, seseq; cõdemnauit: vidẽs autem Barnabam adeo se cõplectentem, vehemẽter eum dilexit: & emendabatur discipulus contentione præceptorum, tantum absuit vt offendiculum inde susciperet. Quum enim videret se ob segnitiem ita reiectum à Paulo, secundo cursu studuit per diligentiam tegerè priorem inertia, adiutus plurimû Pauli asperitate. Quid ergo? inimicini segregati sunt? Absit. Quod autem nec inimicitia inter apostolos contigerit, postmodum ostẽditur, dum vbique Barnabas multis encomiis à Paulo in epistolis extollitur.

CAPVT XXIIII.

De instructione Timothei, & Pauli in Macedonia iuxta reuelationem emissionem, in quo narratur de fide ac salute cuiusdam mulieris Lydiæ: de salute puellæ habentis spiritum diuinatorem, propter quã timoni inluserunt Paulum in carcerem. De terræ motu ac miraculo quod ibi contigit, & quomodo custos carceris quum credidisset in ipsa nocte, repente cõ uniuersa familia baptizatus est. Quod rogati exierunt tunc de carcere apostoli.

D Eruenit autem Derben ac Lystram: & ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis, ceterum patre Græco. Huic testimonium bonum reddebant qui Lystris erant & Iconij fratres. Hunc uoluit Paulus secum proficisci: & assumptum circumcidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Numerant enim omnes qd pater eius esset Græcus. Quum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis seruanda decreta quæ ordinata erant ab apostolis ac presbyteris qui erant Ierosolymis. Itaque ecclesiæ confirmabatur fide, & abundabant numero quotidie.

Tradebant eis seruanda decreta. Puta abstinere ab idolothytis. i. cibis qui fuissent simulacris immolati, à scortatione, sanguine & suffocato: quæ regularis vitæ informationem respiciunt: hæc enim prudentem vitam dirigunt & rationalibus aptantur hominibus.

i iij Quumq;

D Quumq; peragrassent Phrygiam & Galaticam regionem, ac prohibiti essent à spiritu sancto ne uerbū in Asiam disseminarent, profecti in Mysiam tentabāt ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus. Vbi autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem.

In Asia & Bithynia vetat spiritus ne uerbum disseminent apostoli, præcius hæresim eorum qui spiritum impugnarēt dominaturam illis qui ibi degerent.

Et uiso per noctem ostensa est Paulo. Vir quidam Macedo stabat deprecans eum ac dicens: Profectus in Macedoniam esto nobis auxilio.

E Nō iam per angelū sicut Philippus & Cornelius, sed per uisionē humani instruitur. Nā ubi facilius erat persuasio, more magis humano: ubi uero multa uis opus erat, magis diuino modo fiebat apparitio. Quoniā enī asciscerbar solū ut prædicaret, ad hoc per somnū ei apparet: ubi uero prædicare non permittebatur, ad hoc reuelatur spiritus sanctus. Profecti inquit in Mysiam tentabant etiam ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus. Iam enim non operabatur spiritus quæ facilia erant, sed satis ad hoc erat uel somnium.

F Ut aut uisum uidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniā, certi facti quod uocasset nos dominus ad euangelizandū eis. Quū igitur à Troade soluissimus, recto cursu uenimus Samoethracē, & postero die Neapolim, & inde Philippos quæ est prima partis Macedoniæ ciuitas colonia. In ea autem urbe diebus aliquot commorabamur.

Sciendum in his ciuitatibus vnā cum Paulo fuisse & Lucā: ut ex his apparet uerbis quibus suā personā simul cōplectit dicens. Quæsiuimus, recto cursu uenimus, aliaq; similia.

Et die sabbathorum egressi sumus è ciuitate iuxta flumen, ubi moris erat fieri precationem: sedentesque loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine, Lydia purpurarum uenditrix ciuitatis

ciuitatis Thyatirorum colēs Deum audiuit, cuius dominus aperuit cor, ut intenderet his quæ à Paulo dicebantur. Quūque baptizata esset unā cum familia sua, deprecata est dicens: Si iudicastis me fidelem domino esse, ingressi domum meam, in ea manete. Et accepit uos.

Non solum ubi synagoga erat, sed etiā foris precabantur, tanquam locum aliquem ad hoc separātes, nempe Iudæi minimum corporalibus dediti. Aut potius quoniā ob Iudæorum paucitatem non erat ibi synagoga, iuxta flumen extra ciuitatem clam congregabantur, qui uidelicet Deum colebant. Neapolim autem dicit, quæ nunc Christopolis appellatur.

Contigit autem quum iremus ad precationem, ut puella quædam habens spiritum Pythonis occurreret nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando. Hæc subsequuta Paulum ac nos, clamabat dicens: Isti homines serui Dei summi sunt, qui annūciant nobis uiam salutis. Id autem faciebat ad multos dies. Paulus uero egre ferens & conuersus, dixit ad spiritum. Præcipio tibi per nomē Iesu Christi, ut exeat ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini eius quod abiisset spes quæstus sui, apprehēsū Paulum & Silam, traxerunt in forum ad principes, & offerētes magistratibus dixerūt: Hi homines conturbant ciuitatem nostram, quum sint Iudæi, & annūciant instituta quæ non licet nobis suscipere neque seruare, quum sumus Romani. Concurrūtq; turba aduersus eos: & magistratus scissis uestibus suis, iusserūt eos uirgis cædi. Quūque multas plagas eis imposuissent, coniecerūt eos in carcerem præcipientes custodi carceris, ut diligenter seruaret eos. Qui præcepto huiusmodi accepit

Dpto coniecit eos in interiorem carcerem, pedesq; eorū strinxit ligno. Media autē nocte, Paulus ac Silas laudes dabant Deum: & auscultabant eos qui uincti erant.

Pythia dicitur mulier quæpiam, quæ insidere solet tripodi Apollinis diuinitatis cruribus, deinde hoc modo spiritus prauus inferne ascēdēs, & per partes eius genitales trāsens, mulierem insaniam replebat, & hanc solutis crinibus sub hæc bacchari, spumamque ore coquebat emittere, & ita in debacchatione constitutam, insaniam uerba proferre. Verum quare & hæc Dæmon loquebatur? Volebat in posterum fide dignū facere suum testimoniū. Si enim Paulus illud admisisset, multos sane etiam credentium fefellisset, tanquam ab illo susceptus. Propterea patitur ea dici, quæ contra se faciunt quo sua statuat: & illa sui demissione ad aliorum perditionem utitur. Paulus itaque initio non quidem admittit, sed contempfit non leuis temere ad signa proflire. Verū quum hoc faciēdo perseueraret, negociumque ipsi faceretur, tunc eum iussit egredi. *διεπονησας* enim inquit, Paulus hoc est cōmotus & molestia affectus, obseruato ore etiam uera dicenti, iussit dæmonium ab ea egredi: docens nos ut neque prætextu ferēdi patrociniū ueritati dæmones suscipiamus, sed omnem fraudis uiam illis præcludamus: & ad omnia quæ illorum sunt, aures obturemus.

F Repente uero terræmotus factus est magnus, adeo ut cōciterētur fundamēta carceris, ac protinus aperta sunt omnia ostia, cunctorumque uincula soluta sunt. Terræmotus factus est tantus, ut carceris custodē expergefaceret: ostia uero aperta sunt, ut factum admiraretur & crederet. Neque enim hæc ad ostentationem facta sunt, sed ad salutem. Hæc autem non uiderunt qui uincti erant, nam ita certe omnes fugissent.

Experrectus autem custos carceris, quum uideret ianuas carceris apertas, euaginato gladio seipsum interfectorius erat, existimans aufugisse uinctos. Clamauit autem Paulus uoce magna dicēs. Ne quid feceris tibi ipsi mali, uniuersi enim hic sumus. Postulato itaque lumine

mine accurrit, & tremefactus accidit Paulo & Silæ. Ad pedes, illisq; foras productis ait. Domini quid me oportet facere quo saluus fiam? At illi dixerunt: Crede in dominum Iesum & saluus eris tu ac domus tua. Et loquuti sunt ei uerbum domini, omnibusque qui erant in domo eius. Et assumptis ipsis ea noctis hora, abluit plagas: & baptizatus est ipse, omnesq; domestici eius continuo. Et quum eos perduxisset in domum suam, apposuit eis mensam, ac letatus est, quod cum uniuersa familia credidisset Deo. Quumque dies ortus esset, miserunt magistratus lictores qui dicerent: Dimitte homines illos. Nūciauit autem custos carceris uerba hæc Paulo: Miserunt magistratus ut dimittamini. Nūc igitur egredi, ite in pace.

Experrectus custos carceris. Hic est Stephanus cuius meminit Paulus priore ad Corinthios epistola. 1. Cor. 15

Paulus autem dixit ad eos: Cæsos nos publice indicta causa, quum simus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc occulte nos eijciunt? Non profecto, sed ueniant ipsi, ac nos educant. Nunciauerunt autem lictores magistratibus uerba hæc. Timueruntque auditum quod Romani essent, & uenientes deprecati sunt eos, e ductosque rogabant, ut egrederentur ciuitatem. Egredi autē e carcere, introierunt ad Lydiam, uisisq; fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt.

Cæsos nos publice. Duplicem ostendit exostulationem, quum ait, Cæsos ergo nos publice &c. quia & Romanos, & indicta causa & publice. Etenim dispensatorie humanas rationes frequenter commiscitur, ne tanquam iudicio damnatus uideretur esse dimissus, aut sicut is qui deliquisset, & ne res attribueretur beneficio ipsorum. Sciens etiam quod oporteat principibus ac potestatibus esse iubeos, vocabat

D bar seipsum Romanum. Fortassis enim omnem terram, etiam Iudæam, Romanorum Imperator obtinebat. Nam & ipsi pendebant tributa Cæsari: non abiicientes principatum ac dominium Romanum, quemadmodum cæteri Iudæi seip-
 sos seducentes, qui Deum solum proprium regem esse dice-
 bant & non hominem: re tamen ipsa tãquam tributarij sub-
 diti pendebant tributa: nomen quidem abnegantes, re au-
 tem subiecti: quos etiam Vespasianus tanquam non subie-
 ctos expugnauit.

CAPVT XXV. De seditione facta Theſſalonicæ ob prædi-
 cationem, fugamque Pauli in Beroæam, & inde in Athenas.

CAP.
XVII.

E

Vñque iter fecissent per Amphipolim &
 Apolloniam, uenerunt Theſſalonicam, ubi
 erat synagoga Iudæorum. Et iuxta con-
 ſuetudinem suam Paulus introiuit ad eos:
 & per tria sabbatha disſerebat eis ex ſcripturis, ad-
 aperiens, citatiſque testimonijs comprobans oportuniſ-
 ſe pati Christum, & reſurgere à mortuis, quòdque hic
 eſſet Chriſtus Ieſus, quem ego inquit annuncio uobis.

Quoniam hi signis aduerſabàtur, calumniantes ueluti ſe-
 ductores eſſent ac præſtigiatores: hic à ſcripturis perſuadet,
 ut ſic nulla haberi poſſet ſuſpicio.

Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti ſunt
 Paulo & Silæ, ac religioſorum Græcorum multitudo
 magna, mulierèsque primariæ non paucæ. Zelo autem
 commoti Iudæi increduli, aſſumptis etiam quibuſdam
 circũforaneis uiris malis, turbàque coacta concitauerunt
 ciuitatem, & urgentes domum Iaſonis, quere-
 bant eos producere ad populum. Quùmque non inue-
 niſſent eos trahabant Iaſonem, & quosdam fratres ad
 principes ciuitatis clamantes: Hi qui terrarum orbem
 conturbarunt, huc quoque uenerunt, quos clanculo
 excepiſt Iaſon, & hi omnes contra decretũ Cæsaris ſa-
 ciunt,

ciunt, regem alium dicentes eſſe Ieſum. Concitauerunt A
 autem turbam, ac magiſtratus ciuitatis audientes eos.
 Et accepta ſatiſfactione ab Iaſone, & à cæteris dimi-
 ſerunt eos. Fratres uero conſeſtim per noctem emiſe-
 runt Paulum ſimul, & Silam in Beroæam. Qui quum
 adueniſſent, proſeſti ſunt in ſynagoga Iudæorum.

Religioſos Græcos uocat eos, qui quum ex Iudæis eſſent,
 græcè tamen loquebantur: religioſos autem, eo quòd legem
 ſeruarent: aut proſelytos Iudæorum, qui ex Græcis erant.

Hi autem generoſiores erant inter eos, qui dege-
 rant Theſſalonicæ, qui ſermonem ſuſceperunt cum o-
 mni animi promptitudine, ſcrutantes quotidie ſcriptu-
 ras, an hæc ita ſe haberent. Et multi quidem credide-
 runt ex eis, & Græcæ mulieres honeſtæ, uirique non
 pauci. Ut autem cognouerunt Theſſalonicenſes Iu-
 dei, quòd & Beroæ prædicatum eſſet à Paulo uer-
 bum Dei, uenerunt etiam ibi commouentes turbas.

Hi autem generoſiores erant. *ἐπιεικῆσαι* dicit uolens ſigni-
 ficare æquiores. Hi uero non tanquam increduli indaga-
 bant, ſiue ſcrutabantur ſcripturas, (iam enim crediderant)
 ſed tanquam expertes traditionis ueterum prophetarum, &
 propterea fide robuſtiores effecti ſunt, quum ſcrutarentur
 ſcripturas, ac inuenirent ueterum ſermonibus conſona eſſe
 opera diſpenſationis domini in carne.

Statimque tunc Paulum emiſerunt fratres, ut iret
 uelut ad mare. Silas autem & Timotheus remanſe-
 runt ibi. Qui uero proſequebantur Paulum, deduxe-
 runt eum Athenas uſque, & accepto mandato ad Si-
 lam, ac Timotheum, ut quàm celerrime uenirent ad ſe
 proſeſti ſunt.

Diſpenſatione quadam fugit hic Apoſtolus non timore
 correptus, ſed & prædicationem augere uolens, & furorem
 eorum laborans extinguere.

D De scriptura quae super aram erat Athenis: & de docta vauit
praedicatione ac ipsius pietate.

Aulus autem quum Athenis eos expectaret,
irritabatur spiritus suus in ipso, quum uide-
ret idolorum cultui deditam ciuitatem. Dis-
putabat itaque in synagoga cum Iudaeis &
religiosis, & in foro quotidie cum his quos natius
fuisse.

E *ωραροβύερο* non hic iram dicit aut indignationem: longe
enim ab ira & indignatione est gratia. Quid ergo est *ωραροβύερο*?
hoc est incitabatur, non ferebat. ied tabescebat: sicur
etiam alibi ait: Facta est autem exacerbatio inter eos, &c.

Suprà 15

Quidam autem Epicurei & Stoici philosophi con-
sultabantur cum eo, & quidam dicebant: Quid uult
spermologus hic dicere? alij uero: Nouorum demonio-
rum uidetur annunciator esse, quod Iesum & resurre-
ctionem annunciaret eis.

Epicurei quidem casualiter & ex indiuisibilibus omnia
componi arbitrabantur: Stoici uero corpus ac inflammatio-
nem. * **Hic dees** Quidam itaque de scientia superbientes, diuinū Pau-
lum stolide irridebant dicentes: Quidnam uult spermologus
iste? Quoniam enim spermologus auicula parua est ac
uidebatur vilis, neque ad cibum neque ad ullam apta voluptatem, quae
in no- F abiecta in triuuii semina solet colligere: iccirco viles homi-
stro exē- plari. nes sermoneque indignos Spermologos vocabant. Item no-
uorum demoniorum doctorem eum esse dicebant, quoni-
am Iesum ac resurrectionem annunciabat. Siquidem Resur-
rectionem deum quempiam esse existimabant, ut qui etiam
fœminas coleret: deos enim suos vocabant dæmonia.

Et apprehensum eū duxerūt ad Martiū pagū dicē-
tes: Possumus ne scire, quæ sit ista noua quæ a te refer-
tur doctrina: noua siquidē ingeris aurib⁹ nostris. Volu-
mus ergo scire quidnam uelint hæc esse. Athenienses
autem

autem omnes, qui que illic uersabantur hospites, ad ni- A
hil aliud uacabant, nisi ut quippiam uel dicerent uel
audirent noui.

Duxerunt ipsum ad Martium pagum. Non ut aliquid disce-
rent, sed ut ibi puniretur, ubi agebantur causæ criminales.
Marius autem pagus erat locus quidam sic dictus, quoniam
ibi Mars (ut ferunt) adulterij pœnas dedit. *πάρος* uero excel-
sus locus est: siquidem in colle quodam erat locus ille iudi-
cij. Vnde etiam apud nonnullos *πάρορχοι* appellantur loco-
rum ac oppidorum præfides.

Stans autem Paulus in medio Martij pagi ait: Viri
Athenienses per omnia fere superstitiosos uos uideo. B
Præteriens enim ac contemplans delubra uestra, rep-
peri & aram in qua inscriptum erat: I G N O T O
D E O. Quem igitur ignorantes colitis, hunc ego an-
nuncio uobis.

Nomine *δαιμόνωνιστρων*, id est supstitiosiores usus est,
pro Religiosiores. Est enim *δαιμόνων* siue superstitiosus
qui dæmonia ueritus, omnia pro numinibus colit, & lapidem
& lignum & spiritum. Duas uero causas referunt cur apud
Athenienses inscriptum fuerit aræ, I G N O T O D E O. Si-
quidem aliqui dicunt, quod Athenienses Philippidem mi-
serant ad Lacedæmonios de ferendo auxilio, quum Persæ
exercitum ducerent in Græciam. Quorum nūciis iuxta Par-
thenium montem Panis spectrum obuiam factum, Atheni-
enses accusabat, quod se neglecto alios deos colerent: & au-
xilium promisit. Quum itaque victoria potiti essent, tem-
plum illi erexerunt aramque edificarunt. & tanquā obseruan-
tes, ne uel idem sane, uel aliud simile ipsis accideret, si quem-
piam ignotum sibi deum præmitterent, aram illam erex-
erunt inscribentes, I G N O T O D E O, dicentes: Si quis ad-
huc alius à nobis ignoretur, in ei⁹ honorem hæc ara à nobis
erecta esto, quo nobis propitius sit, licet, quum ignoretur, nõ
colatur. Alij uero, aiunt, pestem quondam Athenis grassa-
tam fuisse, adeoque illos exussisse, ut neque findones tenuis-
simas possent tolerare. Quum igitur colerent eos, qui apud
ipsoa

D ipsos dij habebantur, nihil adiumenti senserunt. Intelligentes itaque quendam fortassis esse deum quem ipsi ablique honore reliquissent, qui pestem immisisset, nouam extruxerunt aram ac inscripserunt, *IGNOTO DEO*. Quumque ipsi sacrificassent, statim curati sunt. Hunc ergo Christum Iesum esse deum omnium dicit Paulus, quem se illis annuciare dicebat. Tota autem aræ inscriptio hæc est: θεός ἀγνώστου καὶ ευσεβείας καὶ Λυβίας θεῶν ἀγνωστῶν καὶ ξενῶν: hoc est, diis Asiae & Europæ ac Lybiæ, deo ignoto & peregrino.

Deus qui cōdidit mundum, ac omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ quum sit dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo, quum ipse det uitam & halitum per omnia: fecitque ex uno sanguine omne genus hominum, ut inhabitaret super uniuersam faciem terræ.

Ne vnus è vulgo deorum existimarent esse deum qui ab ipso prædicaretur, corrigendo subiungit: *Non in manufactis templis habitat*. Habitat siquidem in templis, verum nõ in his, sed in anima humana. Neque enim in templo Ierosolymorum habitare dicitur, sed operari. Neque manib⁹ hominum apud Iudæos colebatur, sed mente: quoniam nec illa ita expetebat, quasi egeret. Num, inquit, edam carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? &c.

Præfinitis destinata tempora terminosque habitationis eorum: ut quærent deum si forte palpent eum & inueniant, quamuis non longe absit ab unoquoque nostrum. Per ipsum enim uiuimus & mouemur ac sumus, sicut & quidam uestratium poetarum dixerunt. Nam huius etiam progenies sumus. Quum ergo dei genus simus, non debemus existimare auro uel argento seu lapidi arte sculpto, & inuento hominis numen esse simile.

Præfinitis destinata tempora. Præfinit, inquit, ut deum quærent: at non semper hoc destinauit, sed constitutis temporibus: ostendens quod nunc eum reppererint, ne quæsitum quidem.

quidem. Quandoquidem enim non quæsitum inuenerunt, demonstrat adeo manifestum eum fuisse, veluti si quid in medio situm contrectetur. Neque enim in hoc loco inueniebatur, sic ut non alibi, neque in hoc tempore erat, sic ut in alio non esset. Omni itaque tempore omni que loco potuissent eum inuenire: ita namque disposuerat, ut neque loco villo arceretur, neque tempore. Nam hoc ipsum sane illis maxime adiumento erat, quod vbique esset deus omni que tempore perduraret. Et hoc est quod ait: *Atqui non longe abest ab unoquoque nostrum.* Nam prope omnes est vbicunque terrarum sunt: adeoque prope est, ut abique eo nulli vita sit. *In ipso enim uiuimus & mouemur ac sumus.* Quemadmodum in corporali exemplo, sicut impossibile est ignorare aerem qui vbique diffunditur, nec longe ab unoquoque nostrum abest, quin potius in nobis est, ita sane & omnium conditorem deum ignorare non possumus. Ab ipso enim habemus, ut simus, ut operemur, ut non pereamus. Deinde etiam vaticinium illis inducit Arati poeta: cuiusdam inter eos, qui apud ipsos fuerat, ad sui sermonis confirmationem: *Nam huius etiam progenies sumus,* inquit. Et hic quidem de ipso creatore illud assumit, quanquam de Ioue hoc dictum esse ferant: non dicens ipsum illi aptasse, sed quod proprie ad ipsum aptari possit. Et enim quædam dicta etiam ad ipsum recte aptantur, quanquam id nesciant Græci, sed ad alium illa retulerint: quemadmodum & illud est, *Ignoto deo, & quædã alia.* Genus autem dei nos esse dicit Paulus: nõ ut illi aiunt, sed alio sensu: hoc est familiares, proximos: ut si quis dicat domesticos aut vicinos.

Tempora itaque ignorantia quum hæcenus diffimularit deus, nunc annunciat omnibus hominibus ut ubique respiscant, eo quod statuit diem in quo iudicaturus est orbem terrarum in iustitia, per eum uirum quem decreuerat, fide omnibus præstita quum excitauit illum à mortuis. Quum audissent autem resurrectionem mortuorum, alij quidem irridebant, alij uero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum. Sic Paulus exiit è medio eorum. Quidam autem uiri adherentes ei crediderunt, inter quos & Dionysius Areopagita & mulier nomine

D ne Damaris aliique cum eis.

Tempora itaque ignorantiae, &c. Non hoc dicit quod nemo de illis puniatur, sed quod nullus eorum qui relapsi sunt. Non de mortuis hoc dicit, sed de his quibus nunc annunciat. Non repetit, inquit, a vobis rationem de praeteritis ignorantiae vestrae annis. Non autem dixit, Contempsit aut Permisit, sed dissimulauit: hoc est supplicium non expetit, quum tamen digni sint supplicio.

CAPVT XXVII.

De Aquila & Priscilla ac Corinthiorum incredulitate deiq; beneplacito, quod Paulo reuelatum est secundum prouidentiam quae erga illos erat: in quo etiam agitur de Crispo archisynagogo, qui cum aliis quibusdam credidit & baptizatus est: quod s. ditione Corinthi mota Paulus clam discessit. quumq; uenisset Ephesum ac disputasset, egressus est: de Apollo uiro eloquente ac fidei.

Cap. XVIII.

Post haec Paulus digressus Athenis uenit Corinthum: & nactus quaedam Iudaeum nomine Aquilam Ponticum genere, qui nuper uenerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius:

eo quod praecipisset Claudio omnes Iudaeos Roma decedere, accessit ad eos: & quia eiusdem erat artificij, manebat apud ipsos & operabatur. Erat autem ars illorum texere tabernacula. Disputabat uero per omne sabbatum in synagoga, suadebatq; Iudaeis & Graecis. Quum autem uenissent e Macedonia Silas & Timotheus conartabatur spiritu Paulus testificans Iudaeis Iesum esse Christum. Contradicientibus autem ipsis ac blasphemia loquentibus, excussis uestimentis dixit ad eos: Sanguis uester super caput uestrum: mundus ego post hac ad gentes uadam. Et migrans inde intrauit in domum cuiusdam nomine Iusti colentis deum, cuius domus erat conuictoria synagoga. Crispus uero archisynagogus credidit domino cum tota domo sua, multiq; Corinthiorum audi-

diem

ientes credebant ac baptizabantur.

A

Sanguis uester super caput uestrum. Hoc dixit Paulus excussis uestibus, ut non uerbo solum, sed & opere eos terreret: ideoque qui hoc uehementius protulisset, Sanguis uester super caput uestrum, ab eis discedit. Est autem ac si diceret: Vnusquisque eorum qui a Christo qui uita est discedunt, seipsum iudicatur occidere, transiens a uita ad mortem: sanguinem suum quodammodo fundens per eadem quam sibi ipsi infert. Hoc itaque dicit. Quoniam uos ipsos incredulitate iugulatis, huius facti uos ipsi causam subite, quum ego culpa caream. Hinc autem colligere licet quod qui seipsum iugulat, iudicium homicidae subit ac supplicium apud dominum.

Dixit autem dominus nocte per uisionem Paulo: Ne timeas, sed loquere & ne taceas, eo quod ego sum tecum, & nemo adorietur te ut affligat te, multus enim mihi populus est in hac ciuitate. Sedit autem ibi annis & sex mensibus docens eos uerbum dei. Caterum quum Gallio ageret proconsulem Achaiae, insurrexerunt uno animo Iudei in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal dicentes: Contra legem hic suadet hominibus colere deum. Quum autem Paulus pararet aperire os, dixit Gallio ad Iudaeos: Si qua iniuria esset aut facinus malum, o Iudei, merito uos sustineret: si uero questio est de sermone & nominibus ac lege quae apud uos est, uos ipsi uideritis, iudex enim ego horum nolo esse. Et abegit eos ad tribunal.

Nocte per uisionem. Notandum quod uiderit Paulus dominum Iesum per somnium. Propter quod etiam ipse dicebat. Nonne Iesum Christum dominum nostrum uidi? Siue autem per somnium siue uigilans Iesum uiderit, nulla est discrepantia: attamen in die etiam ipsi apparuit.

1. Cor. 9.
Infr. 22.

Apprehensum autem omnes Graeci Sosthenem principem synagoga percutiebant ante tribunal, neque quicquam eorum Gallioni cura erat.

Aut Sosthenem propterea percutiebant, quoniam ipse Paulum

k lo

D lo magis adhereret, quemadmodum etiam Crispus princeps synagogæ: aut in tantum infania impellebantur, vt suo frustrati intento quum Paulum verberaturi fuissent, Sosthenem synagogæ principem verberabāt: siue propterea ipsum verberabant, quoniam Paulum omnino decreuerant occidere, & Sosthenes ipsos prohibuerat.

Paulus uero postea commoratus dies multos, quum uale dixisset fratribus, ab nauigauit in Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, posteaquam raserat in Cenchreis caput, habebat enim uotum.

E Rursus descendit Paulus in Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, quum rasisset, inquit, caput. Radere autem caput ex voto, Iudaicum erat: oportebat autem & sacrificium factum esse, quod factum a ihuc non erat post verberatum Sosthenem: iam enim lex soluta erat, quandoquidem conscientia arcebantur.

Deuenitque Ephesum & illos ibi reliquit. Ipse uero ingressus synagogam disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore maneret apud eos, non annuit, sed uale dixit eis dicens: Oportet omnino me festum quod instat agere Ierosolymis, sed iterum reuertar ad uos deo uolente. Et soluit Epheso.

F Priscillam, inquit, & Aquilam reliqui Ephesi, hoc autem merito fecit, tanquam ibi docentes. Quum enim tanto tempore cum eo versati essent, plurima didicerant: nec tamen à Iudaica consuetudine ipsos adhuc abducere potuerat. Iterum reuertar ad uos deo uolente. Quam ob causam quum propheta esset Paulus, sciretque se reuersurum, nō simpliciter promissit se reuersurum, sed addidit deo uolente? nēpe docens nonne quid de futuris polliceamur, nisi addentes deo uolente. Nemo enim nouit quid pariturus sit insequens dies.

Quumque descendisset Cesaream & ascendisset ac salutaasset ecclesiam, descendit Antiochiam. Et commoratus ibi aliquantum temporis, profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionē ac Phrygiam, con-

firmans

A firmans omnes discipulos. Iudæus autē quidam Apollos nomine, Alexandrinus genere, uir eloquens, deuenit Ephesum, potēs in scripturis. Hic erat institutus in uia domini & feruens spiritu loquebatur ac docebat diligēter ea quæ sunt domini, sciens tantum baptismum Iohannis. Et hic cœpit libere loqui in synagoga. Quum quum audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, atque exactius exposuerunt ei uiam domini. Quum autem uellet ire in Achaiam exhortati fratres scripserunt discipulis, ut susciperent eum: Qui quum uenisset con-

B tulit multum his qui crediderant per gratiam. Vehementer enim Iudæos reuincebat publice ostendens per scripturas Iesum esse Christum.

Quidā dicunt quod hic Apollos fuerit Apelles Corinthiorū episcopus, de quo ait alibi: Ego plantaui, Apollos rigauit: binominis itaq; uir erat. Aut aliter. Translatum est alterū nomen in id quod posterius habuit. Sciens tantum baptismum Iohannis. Dignum est ut inquiramus quomodo, si baptismum tantum Iohannis sciebat, adeo feruebat? non enim spiritus eo modo dabatur. Præterea si quibusdam post susceptum Iohannis baptismum opus fuit Christi baptisinate, utiq; multo magis huic opus fuisset. Quid ergo dicendū est? neq; enim temere unū post aliud posuit. Videtur ergo unū esse ex centū viginti qui rati cū Apostolis spiritu baptizati sunt. Aut si hoc nō placet, id quod in Cornelio factū est etiam in hoc accidit. Atqui nō baptizatur. Si tamen hoc exacte disquiratur apparet non ita esse, quia etiā baptizatum ipsum fuisse oportuit. Quādoquidem duodecim alij (de quibus statim sequitur) nihil exacte nouerant, ne de his quidē quæ Iesum cōcernerēt. Verisimile tamē est, & hunc baptizatum fuisse. Nā si hi qui Iohannis discipuli erāt, accedētes ad fidem & si baptismum susceperant rursus baptizabatur, oportebat discipulos quoq; id ipsum facere.

CAPVT XXVIII.

De baptisinate & spiritus sancti dono per Pauli orationē dato his qui Ephesi crediderant, & de salute populū in quo narratur etiam de

k ij filiis

D filiis Sceuæ, & quod nō oporteat ad incredulos accedere, eosque qui se reddiderūt fide indignos: item de confessione credētium, ac multa Ephesi s. d. tione à Demetrio fabro argētario aduersus Apostolos.

Cap. XIX

Cecidit autē quum Apollōs esset Corinthi, ut Paulus per agratis superioribus partibus ueniret Ephesum, & repertis quibusdā discipulis dixit ad eos. Num spiritū sanctū accepistis postea quā credidistis? At illi dixerunt ad eum: Imo neque sine spiritus sanctus audiuimus. Et ait ad illos: Quo ergo baptizati estis? Illi uero dixerunt Iohānis baptisate.

E Unde hi quum Ephesi habitarent, Iohannis habebāt baptisima? Fortassis antea profecti erant Ierofolyma & Iohannem accesserāt ac baptizati erant, neq; Iesum nouerāt, ideoque nō dicit eis, Creditis in Iesum: sed, Num spiritū accepistis, idq; quum sciret eos nō habere: sed uult ipsos hoc dicere, ut ubi cognouerint quibus careant, statim ea expectant.

Dixit autē Paulus: Iohannes quidē baptizauit baptismo pœnitentiæ, populo loquens, ut in eum qui post ipsum uenturus erat, crederēt, hoc est in Christum Iesum. His auditis baptizati sunt in nomine domini Iesu. Quumq; imposuisset illis manus Paulus, uenit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis ac prophetaabant. Erant autem omnes uiri fere duodecim. Ingressus autem synagogam libere loquebatur, ad tres menses disputans & suadens de regno dei.

A Iohānis baptisate uaticinatur, eosq; inducit dicens qd hoc uellet Iohānis baptisima. Deinde ostēditur parui momenti fuisse baptisima Iohānis. Neq; enī dixit remissionis fuisse sed pœnitentiæ. Postmodū baptizatos eos in noīe domini, dicit sub manib⁹ Pauli spiritū statim accipere, Hunc autē nō uidebant: nā inuisibilis est. sensibile tamē illius efficaciq; argumentum dabat gratia. Et vnus quidē Persarū lingua pœnitens loquebatur, alter autem Romanorum, tertius uero Indorum, & alius

& alius similiter alia quadam: idq; externis propalabat spiritum in eo esse qui loquebatur: ostendente deo quod spiritus haberet hic intimam potestatem.

Quum autem quidam indurarentur nec crederent, maledicentes uia domini corā multitudine, digressus ab illis segregauit discipulos, quotidie disputās in schola cuiusdam tyranni. Idq; factum est per biennium: ita ut omnes qui habitabant in Asia audirent sermonem de domino Iesu, Iudæi simul & Græci.

Maledicentes uice. Viam dicit Christum aut fidem veram: Nam hæc uia est quæ ducit ad regnum cœlorum. Hinc autem docet nos ut ab iis qui conuicia iactant in filium dei, separentur qui in eum credunt.

Virtutesq; non uulgares edebat deus per manus Pauli: ita ut etiam super infirmos deferrentur à corpore eius sudaria & semicinctia, & recederent ab eis morbi. spiritusq; prauī egrederentur ab eis.

Sudaria & Semicinctia. Vtraq; existimo linei generis fuisse: aramē sudaria quidē sup caput tēdunt, semicinctia uero in manib⁹ tenēt qui horaria gestare nō possunt, ueluti sunt qui cōsulares gestant stolas aut gubia ad abstergēdos à facie humores, nempe sudores, saliuam, lachrymas ac similia.

Tētauerunt autē quidam ex circūuentibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui prauos habebāt spūs nomē domini Iesu dicentes: Adiuramus uos per Iesum quē Paulus prædicat. Erāt autem quidā filij Sceuæ Iudæi principis sacerdotum septē qui hoc faciebāt. Respōdens autē spūs malus dixit: Iesum noui, & Paulum scio nos autē quidē estis? Et insiliens in eos homo in quo erat spūs malus, eisq; dominatus, inualuit cōtra eos, ita ut nudi & uulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis qui habitabant Ephesi: ceciditq; timor super omnes illos, ac

D magnificabatur nomen domini Iesu.

Iudeis exorcistis. Hæc dictio ostendit quod non tanquam exorcistæ in Iesum credentes, impuros spiritus adiurabant in nomine domini, sed tentantes: propter quod etiam, quum fideles non essent, sicut impurus spiritus dicit, suæ temeritatis breui penas dederunt. Cõfutura enim illor. ac fraudẽ corũ apertã omnino fecit cõmotus ira spiritus: veluti si quis positus in extremis periculis ab aliquo inimico arguatur, omnemque in illum effundere velit furorem.

Multiq; credẽtium ueniebãt confitentes & annunciantes facta sua. Multi quoq; ex iis qui curiosas artes exercuerãt, cõportatos libros exusserũt corã omnib; & supputatis illorũ preciis inuenerunt argenti quinquaginta millia. Ita fortiter crescebat uerbũ domini ac cõfirmabatur. His autem expletis proposuit Paulus in spũ trãsitã Macedonia & Achaia proficisci Ierosolyama dicẽs: Postquã ibi fuero, oportet me & Romã uiderẽ. Missis autẽ duobus ex iis qui sibi ministrabãt, uidelicet Timotheo & Erasto, ipse māsit ad tẽpus in Asia. Ortus est autẽ illo tẽpore tumult⁹ nõ exigu⁹ de ipsa uia. Quidã enim noie Demetrius faber argentarius qui faciebat delubra argentea Diana, præstabat artificibus nõ paruũ quæstum: quibus cõuocatis & his qui similia rerũ erant opifices, dixit: Viri scitis q; ex hoc officio quæstus nobis est: & uidetis ac auditis, q; non solum Ephesi, sed per totã pene Asiam Paulus hic peruasit, auertitq; multã turbam, dicens: Nõ sunt dii qui manibus fiunt. Non solum autem hæc pars nobis in periculum uenit ne reprobetur, uerum etiam ne magnæ Dianae templum in nihilum reputetur, futurũque sit ut etiam destruatur maiestas eius quam tota Asia & orbis colit. His auditis repleti sunt ira, & exelamauerunt

mauerunt dicentes: Magna Diana Ephesiorũ. Impletãque est tota ciuitas confusione & impetum fecerunt uno animo in theatrũ, correpto Caio & Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli. Quumq; uellet Paulus intrare ad populum, non permiserunt discipuli. Quidã autem ex Asia primoribus qui erant amici eius, misso ad eum nuncio, rogabãt ne se daret in theatrum. Alij itaque aliud clamabant. Erat enim cõcio confusa, & plerique nesciebant qua ex causa conuenissent. De turba autem protraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudeis. Alexander uero postulato manu silẽtio uolebat rationem reddere populo. Quumq; cognouissent eum esse Iudæum, uox orta est una ab omnibus ferme ad horas duas clamantibus, Magna Diana Ephesiorum.

Confitentes & annunciantes facta. Oportet quẽq; fidelẽ dicere peccata sua ac demittere seipsum coarguendo, sic ut nõ amplius illa faciat, ut iustificetur iuxta id quod dictũ est: Dic tu primum iniquitates tuas ut iustificeris. Notandũ uero etiã in sequentibus q; hi qui in Christũ crediderunt, magicos libros non distraxerunt quanquam preciosi essent, ut qui pulcherrima quæq; eorũ quæ in uita gerebãtur cõtinebant, sed exusserunt: licet alij huiusmodi ibi adessent qui eos libros sibi parare uellẽt. Primum quidẽ nequis lætiferae corruptionis quæ ab illis procedebat particeps fieret. Deinde uero ne quippiam ex huiusmodi criminis precio acquirerẽt. Quẽadmodũ enim interdictum erat ne lucrũ à fornicatione partũ deo offerretur: ita neque huiusmodi sceleris argentum poni ad pedes apostolorũ iustum iudicabãt aut facile suscipiẽdũ.

Et quum sedasset scriba turbam, dixit: Viri Ephesi, quis enim est hominum qui nesciat Ephesiorum ciuitatem edituã esse magnæ Dianae deæ, & à Ioue delapsã. Quum igitur his nemo contrãdicat, oportet uos sedatos esse, nihilque præcipitanter agere. Adduxistis

k iiii enim hor

D enim homines istos neque sacrilegos neque cōtumeliosos in Deam uestrā. Quōd si Demetrius, quique cū eo sunt artifices, habent aduersus aliquē causam, forenses iudices admittuntur, & proconsules sunt, accusent inuicem. Si quid autem de rebus aliis queritis, legitima contentione dirimetur. Nam periculum est ne seditionis hodiernæ rei fiamus: quum nulla subsit causa, unde poterimus reddere rationem huius concursus. Et his dictis concionem dimisit.

E Ostendit historiographus magnam Ephesiorum fuisse in perditionem, tum in ornando Dianæ templo, tum in honorando eius simulacro, quod è cœlo quoque delapsum dicebant: *διωπτεῖς* enim dicitur veluti quod à Ioue decidit: Sive enim *ὑσποκορ* illud, id est testam vocarent omnes. *διωπτεῖς*, quod è cœlo missum esset à Ioue, sive statuam que deuolasset, & à cœlo formata esset: sive palladium illud quemadmodum Græci fabulabantur, ad stuporem his qui simpliciores erant immittendum: quod superne à Ioue formarum esse putabant & non ab hominibus: in idem redit. Aut *διωπτεῖς* .i. à Ioue delapsi, nempe templi Iouis: sive tēpli quod rotundā habebat formā, aut etiā aliud quoddam templum apud eos ita vocabatur. Dicit autē *νεωκόπος* id est æditiuum sive templū purgantem & ornantem. Nā *νεωκονία* purgatio dicitur, unde *νεωκόπος* qui tēplum ornare ac verrit, nēpe æditiuus. *Forenses iudices admittuntur* &c. *ἀγοραῖοι* genus erat humiliū in Asia iudici, qui pauperibus ac forētib; hominibus iudicabant: propter quod etiā *ἀγοραῖοι* vocabantur: quemadmodum sunt *ἑκδύμοι* id est defensores aut vtiores quidā in nonnullis ciuitatibus: *ἀνθύπατοι* vero id est proconsules erant diuitum iudices, aut qui criminum causam audiebant. Dicuntur autem & *ἀγοραῖοι* oratores ipsi aut aduocati *παρὰ τὸ ἀγορεύειν* hoc est à concionando sic dicti.

CAPVT XXIX.

Circuitus Pauli, in quo etiam narratur mors Eutychi & à morte reuocatio per orationem Pauli. Adhortatio ipsius qualem deceat habere presbiteros, ad presbyteros qui erant Ephesi: in quo est & Pauli præterit

preternauigatio ab Epheso usque Cæsaream & Palestinam.

A

Postquam autem cessauit tumultus, uocatis ad se Paulus discipulis, & complexus illos, profectus est ut iret in Macedoniā. Quumq; perambulasset partes illas & multo sermone exhortatus eos fuisset, uenit in Graciā, ibique peractis mensibus tribus quum essent instructæ illi insidiæ à Iudeis soluturo in Syriam, habebat in animo ut reuertetur per Macedoniam. Comitatus est autem eū usque ad Asiam Sosipater Berrhœensis: Thessalonicensium uero Aristarchus & Secundus, & Caius, Demetrius ac Timotheus: Asiani autem Tychicus ac Troas deinos autem abnauigauimus post dies Azymorum à Philippis, uenimusq; ad eos Troadē intra dies quinque, ubi demorati sumus diebus septem. Vno autem die sabbathorum quum uenissent discipuli ad frangendum panem, Paulus diserebat eis profecturus postridie, protraxitque sermonem usque in mediam noctē. Erant autem lucernæ multæ in cœnaculo ubi eramus cōgregati. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychnus in fenestra, quum de grauaretur somno profundiore, diserebat diu Paulo magis depressus somno, decidit ex tertio cœnaculo deorsum, & sublatus est mortuus. Quum descendisset autem Paulus incubuit super eum & complexus dixit: Nolite turbari, anima enim eius in ipso est. Quumq; ascendisset & fregisset panem ac degustasset, diu colloquutus usque ad diluculum, ita demum profectus est. Adduxerunt autem puerum uiuentem, & consolationem non mediocrem acceperunt.

Ca. XX.

B

C

Nos

D Nos autem conscensa naui soluimus uersus Asson, inde excepturi Paulum: ita enim cōstituerat ipse, terra iter facturus. Quum autem conuenisset ad nos in Asson, recepto eo uenimus Mitylenem: & inde nauigantes sequenti die uenimus contra Chium. Postridie uero apulimus Samum, & cōmorati Tragyllij, proxima die uenimus Miletum. Proposuerat enim Paulus præter nauigare Ephesum, ne commorandum ei esset in Asia.

E Festinabat enim ut si possibile sibi esset, diem Pentecostes ageret Ierosolymis.

Supra. 16.

* Et tunc coniuunctio xij. i. de. de. bobit præ. poni ut sic legatur: Et Caius ac Der. bæus Timotheus.

Caius Derbæus ac Timotheus. Cæterorū quidē patrias unde orti erant exprimit, notiores eos reddens: in Timotheo uero solo nomine contentus est, q̄ hic à suis moribus & uirtute sufficiens haberet cognitionis indicium: & q̄ etiam antea patriæ illius fecisset mentionem, quum diceret: Peruenit autem Derben ac Lystram, & ecce discipulus erat ibi nomine Timotheus. Quod si Derbæus gentiliū nūc est & nō proprium, tūc etiā hoc loco fortassis fecit patriæ mentionē.

F A Miletō autem missis Ephesum nunciis accersuit presbyteros ecclesiæ. Quumq; peruenissent ad ipsum, dixit eis: Vos scitis à primo die dum ingressus sum Asiā, quomodo uobiscum omni tempore fuerim seruīens domino cum omni animi modestia, multisque lachrymis ac tētationibus quæ mihi acciderunt ex insidiis Iudeorum: ut nihil suffugerim eorū quæ uobis utilia essent, quin annuntiarem uobis, & docerem uos publice ac per singulas domos, testificans Iudæis simul & Græcis eam quæ erga deum est pœnitentiā ac fidem erga dominum nostrum Iesum.

Quoniam multi loquendi modum ignorant, maxime noui testamenti, quo episcopi nominantur presbyteri, ac presbyteri episcopi: hoc tum hinc animaduerti potest, tum ex epistola ad Titum, & ex ea quæ est ad Philippenſes, priorēq; ad Timo

ad Timotheū. Ex hoc itaque Actorum loco, de ea re potest haberi certa persuasio. ita enim scriptum est. A Mileto autē missis Ephesum nunciis accersuit presbyteros ecclesiæ, & non dixit Episcopos. Deinde subiungit: In quo vos spiritus sanctus posuit episcopos ad regēdum ecclesiam dei. Ex epistola uero ad Titū: Et constituias per singulas ciuitates presbyteros sicut ego tibi ordinaram. Ex epistola ad Philippenſes. Qui sunt Philippis unā cum episcopis ac Diaconis. Opinor autem q̄ ex priore quoque ad Timotheum à coniectura id ipsum intelligi potest. Si quis inquit episcopatum appetit, honestum opus desiderat. Oportet igitur Episcopum irreprehensibilem esse. Et post pauca: Vidua allegatur nō minor sexaginta annis. Est enī ecclesiæ regula, describēs qualem esse oporteat eum qui huiusmodi est. Cum omni animi modestia multisque lachrymis. Hoc loco signum doctrinæ demonstrat, nempe inuidia fastūque carere ac condoleſcere. Patet namque & pro pereuntibus & pro his qui perdebant. Et item humilitas, nec qualiscunq; sed cū omni inquit animi modestia siue humilitate: nempe in sermone, in opere, ad principes, ad eos qui gubernantur. Eorū quæ uobis utilia essent. Nam erant quæ non expediebat discere. Sicut quædam occultare datur inuidiæ, ita rursus rem omnem eis aperire, insipientiæ. Et propterea addidit. Eorum quæ uobis utilia essent, ea inquam non dicere tantum, uerum etiam docere.

Titum. 1. Philip. 1.

1. Timo. 3.

1. Timo. 5.

B

C Et nunc ecce ego alligatus, spiritu proficiscor Ierusalem, quæ in ea mihi obuentura sunt ignorans, nisi quod spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur, dicens quod uincula & afflictiones me maneant. Verum nihil me mouet. Neque uitam meam habeo mihi in ullo precio: ut consummam cursum meum cum gaudio, & ministerium quod accepi à domino Iesu, ad testificandum Euangelium gratiæ dei. Et nunc ecce ego scio quod post hac non uidebitis faciem meam uos omnes per quos transiui, prædicans regnum Dei. Quapropter confestor uos, hodierno die, quod

D die, quòd mundus ego sim à sanguine omnium. Nò enim subterfugi, quo minus annuntiarem uobis omne consili-um Dei.

Subdistinctio hoc loco ponèda est post dictionē Alligatus, vt sit hæc sententia: Proficiscor Ierusalē præsciis p spiritū quæ mihi ventura sint, proficiscor autē alligatus. Deinde ne quis catena aut necessitate alligatum existimet, vtq; ostēdat qd sponte proficiscatur: Per singulas inquit ciuitates vincula & afflictiones me manent. *Mundus sum à sanguine omnium*, si obdormientes occidamini ab homicida animarū: quod enim præceptoris est peregi, nempe vt annuntiarē vobis Dei consili-um. Itaque qui non annunciat, reus sanguinis est, hoc est cædis eorum. Ostendit igitur illos quoque nisi ea compleuerint, reos proprij fore sanguinis. ppter quod etiā terret eos.

E *Attendite igitur vobis cunctòque gregi: in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum Ecclesi-iam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Ego enim noui hoc, quòd ingressuri sint post discessum meum lupi gra-ues in uos, non parcentes gregi. *Et ex uobis ipsi exor-ientur uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se. Itcirco uigilate, memores quòd per triena-nium nocte ac die non cessauerim cum lachrymis mon-ere unumquëque. Et nunc commendo uos fratres Deo* **F** *& sermoni gratiæ ipsius, qui potens est superstruere, & dare hereditatem inter sanctificatos omnes.*

Duo præcipit vt faciât præceptores. Neque enim lucrum adfert alios tantum corrigere: neque sui ipsius curam tantum habere, huiusmodi enim sui ipsius tantum amator est. Aduer-ten-dum autem quòd eos appellet nunc episcopos, quos in su-terioribus dixit presbyteros: aut ideo quòd presbyteros necesse est super rationales ecclesiæ greges in specula esse: ne quis fide ægrotet, ne quis esuriat aut sitiatur, an quispiam re-prehensione egeat vel coercitione. Aut episcopos vocat hic eos qui vere sunt episcopi.

Argentum & aurum aut uestem nullius concupit sed

sed ipsi scitis quòd necessitatibus meis, & his qui mecum sunt, suppeditauerint manus hæ. Omnia commun-istrui uobis, quòd sic laborātes oporteat suscipere im-becilles, ac meminisse uerborum domini Iesu, quoniam ipse dixit: Beatū est dare potius, quàm accipere. Quūq; hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum omnibus illis. Magnus autē sictus coortus est omnium, & ruen-tes in collum Pauli, osculabantur eum dolentes, & ruen-tes in collum Pauli, osculabantur eum dolentes, maxi-mè ob sermonem quem dixerat, quòd amplius faciē eius non essent uisuri. Et deducebant eum ad nauem.

Argentum & aurum &c. Malorum radicem tollit nempe auaritiā. Neque enim simpliciter dicit, Nò accepi, sed ne-que concupiui. Deinde ostendit quòd vera eleemosyna ex propriis laboribus fieri debeat egētibus: ex alienis siquidem dare non est honestum. Postmodum ad huius etiam confir-mationem, uaticinium domini uoce dictum esse asserit, quod nunc in scriptura nò inuenitur, & fortassis id absque scriptu-ra tradiderunt Apostoli. Aut ideo quòd ratiocinando quisi-piam habere potest dictum esse aliis uerbis id ipsum signifi-cantibus. Non dixit autem malum esse accepisse & ita elar-giri, sed quòd melius sit non accepisse: Hoc enim cōpassio-nis est erga imbecilles: Nam dare ex alienis, ne honestū qui-dem est. Est itaque primus gradus sua abiicere: secūdus ne-cessaria sibi suppeditare, tertius etiam aliis. quartus eum qui prædicat, & ita accipiendi potestatem habet, non accipere. Hic itaque multo melior est inopibus.

Quum autem contigisset nos ab eis auulsos soluif- se, recto cursu uenimus Coum, & sequenti die Rho- dum, & inde Pataram. Et nacti nauem quæ traiceret in Phœnicen, ea conscensa soluimus. Quūque cœpiss- set nobis apparere Cyprus, relicta ea ad sinistram, nau-igauimus uersus Syriam, & delati sumus Tyrū: nam huc nauis exponebat onus. Repertisq; discipulis, mā-

CAP. XXI.

simus

D *simus ibidem diebus septem: qui Paulo dicebant per spiritum, ne ascenderet Ierusalem.*

Et nasti naem &c. Tantundē est ac si diceret: Quum nauem nō inueniremus abeuntem Cæsaream, sed in Phœnicē, illam conscendimus: Cyprum autem & Syriam præterlegimus. Quod enim ait, Relicta ea ad sinistram, non temere dictum est, sed quod neque Syriæ appropinquare studebant. Venerunt ergo in Lyciam, relictaque Cypro descenderunt nauigio Tyrum, nam eō exposuit nauis onus. Qui dicebat per spiritum. Nō intelligit quod per spiritum adhortatio fieret, sed quod per spiritum nouerant. Neque enim aperte pericula prædicebant, sed quod non expediret ascendere, idq; cōpensione moti dicebant.

E *Quumque dies explesemus, profecti ibamus, deductibus nos omnibus unā cum uxoribus & filiis, donec exissemus ciuitatem: positisque genibus in litore precati sumus. Et consulatis inuicem, nos nauem conscendimus, illi uero redierunt ad sua. Nos autem nauigatione explicita ad Tyro descendimus Ptolemaidam, salutatisq; fratribus, mansimus diem unum cum illis. Postridie uero nos qui eramus cum Paulo, egressi uenimus Cæsaream. Et ingressi domum Philippi Evangelistæ, qui erat unus e septem, mansimus apud eum.*

F *Huic autē erant quatuor filie uirgines prophetantes.*

* Hæc nihil seruiūt proposito. Nam de Azymis & Trozobatur in initio uicini capi-

ἐξερτίου τὰς θυγάτριαι. Verbum ἐξερτίου ponit pro Cōplere. * Nam postquam completi fuissent cōstituti dies: hoc est post dies Azymorum, uenerunt Trozobatur diebus quinque. Huic erant quatuor filie. Aduertendū filias fuisse Philippo Diacono. Itaq; Diaconi esse possunt, & hi qui participes fuerunt nuptiarum. Animaduerte præterea quod prophetides eius filie uirgines erant, & quod propter pudorē magis hoc assequerentur, ut & prophetia dignæ haberentur. Manifestum itaq; est, quod magno studio seruabatur apud eos uirginitas, nisi enim digna esset pro qua certaretur, nequaquam addidisset scriptor historia, quod etiam uirgines erant.

Caput

CAPVT XXX. Agabi propheta de his quæ futura erant, a Paulis Ierusalem contingerent.

D *Vimq; permaneremus dies complures, aduenit quidā a Iudæa propheta nomine Agabum Pauli, & alligans sibi manus & pedes dixit: Hæc dicit spiritus sanctus: Virum cuius est cin-gulum hoc, sic alligabunt Ierusalem Iudæi, tradentque in manus Gentium. Quumque hæc audissemus, rogabamus & nos, & qui illius loci erant, ne ascenderet Ierusalem. Tunc respondit Paulus, ac dixit: Quid facitis stentes & affligentes cor meum: Ego non solum uinciri, sed & mori paratus sum Ierusalem pro nomine domini Iesu. Et quum illi non persuaderetur, acquieuimus dicentes, Domini uoluntas fiat.*

CAPVT XXXI. Adhortatio Iacobi ad Paulum, eo quod Paulus diceretur non iudicare Hebræos circumcidendos.

D *Post hos autem dies parati conscendebamus Ierusalem. Venerunt autem unā quidam ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum, apud quem hospitaremur Mnasonem quendam Cyprium ueterem discipulum. Quumque uenissimus Ierosolyma, libenter exceperunt nos fratres. Postero uero die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnesque conuenerunt presbyteri. Quos ubi saluasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset per ministerium ipsius. At illi quum audissent, glorificabant Deum, dixeruntque ei: Vides frater quot millia sunt Iudæorum qui crediderunt, omnesque studiosi sectationem doceas a Moise omnes, qui inter gentes sunt Iudæos,*

A tis iuxta nomen Latinorum reddimus tunc quæ in Græco exemplari repperimus.

B

1. Pet. 5.

C

D Iudæos dicens non debere eos circumcidere filios, neque secundum instituta uiuere. Quid est ergo? Omnia oportet conuenire multitudinem: audient enim te uenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis quatuor uiri uotum habentes super se, His assumptis purifica te cum illis, & impende super illis ut radant capita, sciântque omnes quod quæ de te audierunt nihil sunt, sed ambulas, & ipse custodiens legem. De gentibus autem quæ crediderunt nos significauimus decernentes, ne quid huiusmodi obseruent, nisi ut caueant ab idolothytiis, & sanguine, & suffocato, & scortatione.

E *ἐπισημασάμενοι:* Hoc est, quum ea quæ ad iter necessaria erant, accepissemus. *Vides frater quot millia.* Consilium ei dant non iubent Iacobus, & qui cum eo erant, propter quod etiam suadent. Nam dispensationis erat illa condescensio ad legislationis. Itaque prædicationis offensio, aut impedimentum non erat, sed dispensatio. Nam qui Ierosolymis ex Iudæis crediderant, instituta legalia adhuc seruare volebant.

His assumptis purifica te cum illis. Suadent ei ut opere defensionem pareret non sermone. Hoc itaque dicunt. Tu porrigere, quæ iuxta legem offeruntur pro eis, hostias: ut suspicionem soluas, & ostendas quod non solum non doceas quæ legi contraria sunt, imò quod & ipse serues, quæ in lege iubentur. Ne autem dicat, Si gentes hoc didicerint, offendiculum inde patiantur, deinceps subiungit: De gentibus autem quæ crediderunt nos significauimus, ne quid huiusmodi obseruent. Quemadmodum ergo nos illis hæc iussimus, quum tamen Iudæis prædicemus, ita & tu qui gentibus prædicas optulare nobis. Condescensio hæc est, ne quid verearis. Et hoc Ierosolymis facere tolerabile est. Hic ergo fac istud, ut ibi fors liceat illud facere. Tandem persuasus est ab eis & abrasus est, omniâque Iudaica instituta perfecit.

CAPVT XXXII. De commotione mota Ierosolymis aduersus Paulum, & quomodo ipsum tribunus à multitudine eripuerit, in quo etiam narrat ordine Paulus de seipso. *suusq; ad Apostolatum uocatione.* De his quæ ad Paulum dixit Ananias, ac uisione uocatus: *Pei ad eum*

idem quondam in templo facta: & quum post hæc ab eis uerberatus esset Paulus: ubi se Romanum esse dixisset, liberatus est.

Vnc Paulus assumptis uiris in sequenti die cum eis purificatus intrauit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. Dum autem iam septem dies pene expleti essent, Iudæi qui ab Asia erant quum uidissent eum in templo, conturbarunt totum populum, & iniecerunt in eum manus clamantes: Viri Israelitæ succurrite: Hic est homo qui aduersus populum & legem, & locum hunc omnes ubique docet: insuper & Græcos induxit in templum, & prophanauit sanctum locum hunc. Viderant namque Trophimum in ciuitate cum ipso, quem existimauerunt, quod in templum induxisset Paulus. Commotioque est uniuersa ciuitas, & factus est concursus populi, & apprehensum Paulum, protrahebant e templo, statimque clausæ sunt fores. Querentibus autem illum occidere nunciatum est tribuno cohortis, quod tota conturbata esset Ierusalem. Qui statim assumptis militibus ac centurionibus decurrit ad illos. Illi autem quum uidissent tribunum ac milites, cessauerunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, inquit: alligari catenis duabus, & interrogabat quisnam esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in turba. Quumque nihil certi cognoscere posset præ tumultu, inquit duci eum in castra. Et quum uenisset ad gradus, contigit ut portaretur à militibus propter uolentiam turbæ. Sequebatur enim populi multitudo clamans, Tolle eum. Et dum cœpisset duci in castra, Paulus ait tribuno: Licetne mihi loqui ad te? Qui dixit:

D Græce nosti? Nonne tu es ille Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia uirorum sicariorum?

Tolle eum. Hanc uocem moris erat Iudæis dicere aduersus iustos: quemadmodum etiam contra dominum: Tolle tolle, hoc est aufer eum è uiuis. Alij uero dicunt hoc esse quod Romana consuetudine apud nos dicunt: Inter signa eum iniice. Nonne tu es ille Aegyptius? * Hic Aegyptius homo quidam erat rerum nouarum studiosus, & impostor ac præstigiator. Volens ergo diabolus Paulum facere participem criminum quæ sibi congruebant, quemadmodum etiam sub Christo tempore illo, incitauit ipsum ut portentosa operaretur inter Iudæos. Quoniam autem dicit tribunus, Nonne tu es ille Aegyptius, hanc proinus suspicionem à se reiecit declarato genere ac religione. Etenim alibi dicit sese legitimum Christi cultorem. Vocantur autem sicarij latrones, genere enim utentes, qui proxime ad eorum accedunt magnitudinem, quos Persæ acinacas dicunt: inflexione uero ac curuatura iis similes sunt, quos Romani ficas appellant: à quibus etiam illi latrocinium exercentes appellationem acceperunt. Alij uero sectam quandam apud Iudæos esse dicebant. Tres siquidem apud Iudæos sectæ erant in genere: nêpe Pharisæi, Sadducæi & Esseni: hi que uitam seueriorem ducebant, inuicem diligentes, ac temperate admodum uiuentes, ideo quoque Esseni dicebantur quasi ἑσθητοί, id est sancti: Alij uero ficarios ipsos appellabant siue zelotas.

F Dixit autem Paulus: Ego quidem homo sum Iudæus Tarsensis, non obscure Cilicum ciuitatis ciuis. Rogo autem te permittite mihi loqui ad populum. Quumque ille permisisset Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem: & magno silentio facto, alloquebatur lingua Hebræa dicens:

Ca. xxii. Viri fratres & patres audite meam, quam nunc ad uos loquor excusationem. Quum autem audissent quod Hebræa lingua sibi loqueretur, magis præstiterunt silentium,

lentium, & dixit: Ego quidem sum uir Iudæus natus in Tarsos Ciliciæ, caterim educatus in hac ciuitate ad pedes Gamalielis, institutus accurate in patria lege. De celo ductus, sicut & uos omnes estis hodie: qui hanc uiam persequutus sum usque ad mortem, alligans tradensque in carceres uiros pariter ac mulieres: sicut & princeps sacerdotum mihi testis est, & uniuersa seniorum congregatio: à quibus etiam epistolis ad fratres acceptis Damascum proficiscebam, adducturus & illos qui ibi essent uinctos Ierusalem, ut pœnirentur. Accidit autem iter facienti, & appropinquanti Damasco circiter meridiè, ut subito de caelo circumfulguraret me lux multa, cecidiq; in solum, & audiui uocem dicentem mihi: Saul Saul quid me persequeris? Ego uero respondi: Quis es domine? Dixitq; ad me: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Et qui mecum erant, lucem quidem uiderunt & exterriti sunt, uocem autem non audierunt eius, qui loquebatur mecum. Dixi autem, Quid faciam domine? Dominus autem dixit mihi: Surge & uade Damascum, & ibi dicetur tibi de omnibus quæ ordinata sunt, ut tu facias. Quumq; non uiderem præclaritate ac fulgore luminis illius, per manum deductus à comitibus qui mecum erant, ueni Damascum. Ananias autem uir religiosus, secundum legem testimonio probatus omnium habitantium illic Iudæorum, neniens ad me & adstans dixit mihi: Saul frater recipe uisum. Et ego eadem hora uisu recepto uidi illum. At ille dixit: Deus patrum nostrorum præparauit te, ut cognosceres uoluntatem suam, uideresq; id quod iustum est, & audires uocem ex ore eius: eris enim illi testis l ij apud

D apud omnes homines eorum quæ uidisti & audisti. Et nunc quid contaris? Exurge & baptizare, ac peccata tua ablue inuocato nomine domini. Accidit autem quum reuersus essem Ierusalem & orarem in templo, ut raperer extra me, & uiderem eum dicentem mihi: Festina & exi uelociter Ierosolymis, quoniam non recipiet testimonium tuum de me. Et ego dixi: Domine, ipsi sciunt quod ego pertrahebam in carcerem, & cadebam in singulis synagogis eos qui credebant in te. Et quum funderet sanguis Stephani testis tui, ego quoque assistebam, & assentiebar morti illius, & custodiebam uestimenta interficientium illum. Et dixit ad me: Vade quoniam ego ad gentes procul mittam te. Audiebant autem eum usque ad hoc uerbum, & sustulerunt uoces suas dicentes: Tolle de terra hominem istiusmodi, non enim fas est eum uiuere. Quumque uociferarentur, & proicerent uestimenta, ac puluerem iactarent in aerem, iussit tribunus eum induci in castra, & imperauit eum flagris examinari, ut sciret propter quam causam ita clamaret aduersus eum. Et ubi loris eum adstrinxisset, dixit adstanti sibi ceterurioni Paulus: Num hominem Romanum, ac indemnatum licet uobis flagellare? Quo auditore ceterurio accessit ad tribunum, & nunciavit ei dicens: Vide quid facturus sis: hic enim homo Romanus est. Accedens autem tribunus dixit illi: Dic mihi: num tu Romanus es? At ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa summa ius ciuitatis huius comparavi. Paulus autem ait: Ego uero & natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo qui euaserant examinaturi. Tribunus quoque timuit ubi rescivit quod Romanus esset, & quod uinxisset eum.

Quoniam

Quoniam modo dicit Paulus, Ego quidem sum Iudeus Tar- A
sensis, non obscuræ Cilicum ciuitatis ciuis, & Paulo post, Num hominem Romanum ac indemnatum &c.? Quomodo ergo quum hæc dixisset non alio tempore, sed eo ipso quo hæc dixerat, & coram eisdem auditoribus ait: Num hominem Romanum ac indemnatum licet uobis flagellare? Et interrogante tribuno, Num tu Romanus es, Romanum se esse confirmauit: nec id simpliciter dicens, sed etiam ait: Ego uero & natus sum. Ex hoc ergo potissimum manifestum est quod verum dicebat. Nam si alio quidem tempore Tarsensem sese dixisset, alio autem Romanum: aut ad alios quidem auditores hoc, ad alios uero illud, uerisimile esset, ut quidam arbi- B
traretur, quod se fortassis Romanum esse fingeret, latere arbitrans eos, qui præsentibus erant ipsum esse Tarsensem. At ipse qui se Tarsensem esse dixerat, nisi sibi maxime conscius esset, quod verum diceret, nequaquam tam audaci animo ad eisdem diceret se Romanum esse: idque tunc quum uerberandus esset. Planum est enim quod si mentitus fuisset, non solum à plagis se non liberasset, uerum etiam truculentius sibi parasset supplicium. Fecisset quoque credibiles Iudæorum aduersum se calumnias, quod impostor esset, mendax & præstigiator: quæ uniuersa Paulus maxime nitebatur de medio tollere. Præterea nisi tribunus certior factus esset ipsum esse Romanum, nequaquam destitisset ab eo uerbando, nequaquam tanto studio eum eripuisset, quum Iudæorum appeteretur insidiis, nequaquam de eo scripsisset ad Felicem quod Romanus esset, & quod tanquam Romanum eripuisset eum ab insidiis Iudæorum, nequaquam id de eo prætermisissent Iudæi, qui falsas quoque aduersus ipsum causas confingebant: sed ab ipso, si mentitus fuisset dicens se Romanum, coepta calumnia, de cæteris quoque uis fuissent uera dicere. Verum quomodo potest & Tarsensis, & Romanus esse? Audi igitur & Philippenses quando Paulum & Silam ad præfides traxerunt in forum, quoniam puella fuerat Pythone, hoc est diuinatore spiritu liberata, quid dicant: Hi homines turbant ciuitatem nostram quum sint Iudæi, & annunciant instituta, quæ non licet nobis suscipere nec seruare, quum simus Romani. Vides quod Philippenses se Romanos appellent? itaque nihil uetat Paulum
l-ij lum

Supra. 16

D lum & Tarsensem esse & Romanum. Etenim quoniam honorificum erat appellari Romanum, & amplius quiddam ad gloriæ rationem nactus esse existimabatur, qui tali appellatione vocaretur: multi & totis pariter ciuitatibus, & quidam viritum studebant sibi hanc appellationem acquirere. Et quisque sane à patria, prout sibi contigerat nominabatur, generationis locum significans. Rursum autem Romanus vocabatur tanquam dignitati hanc ascribens denominationem. Ita ergo & Paulus dum essent ipsum ignominia affecturi ac verberaturi, hanc protulit appellationem, territans eos & à facinore propulsans. Sed aiunt: Esto vt hec ita se habeant, quo tamen pacto fieri potest, vt & in Tarso natus sit Paulus & Romæ? Siquidem quod Tarso natus sit, & Romanus vocetur, eo quod hanc sibi appellationem ob quandam honorem postmodum acquisierat, ostensum est nihil habere repugnantie. Verum & Tarso natum esse & Romæ, quomodo hoc possibile est? Et vbi dicit Paulus, quod Romæ natus sit? Dicit utique. Postquam enim dixit tribunus, *Ego multa summa huius ciuitatis ius comparavi, ait Paulus: Ego uero & natus sum.* Et quid hoc est? Neque enim dixit, Ego Romæ natus sum, sed quid ait? Ex hoc manifestum est: quum enim dixisset tribunus ius ciuitatis, utique non Romam, sed Romanæ ciuitatis ius subiunxit. Ego uero & natus sum: non Romæ (neque enim tribunus hoc se multa summa cōparasse dicit) sed Romanæ ciuitatis ius ac honorem obtinens: quod etiam ille à se emptum esse dicebat. Quomodo igitur Romanæ ciuitatis ius habens natus est, si Romæ natus non est? Quia quum pater suus honorem hunc comparasset, & per eum venerandus ac gloriosus fuisset, ipse in eo natus est. Quum itaque ait: Ego uero & natus sum, tantundem est ac si dicat: Tu quidem recentem habes honorem, qui ipse illum comparasti, ego uero paternam habeo gloriam, & quæ mihi cōgenita est, propterea dicit: Ego uero & natus sum. **ALIO QVOQVE MODO.** Non mētitus est Paulus Romanum se dicens, quum Iudæus esset, prout idē ipse ante pauca verba dixerat. Ab Hadriano enim contigit vt omnes Romani essent. Magna siquidem ratio habebatur eorū qui digni haberentur vt ita appellarentur. Hæc autē ait, ne flagellatus facile despectui haberetur.

Nam

A Nam si flagellasset, etiam rem omnem peruertere potuissent eumque occidere. Nunc uero etsi non ob aliud, sed propter hoc ipsum, non modo non flagellauerunt, verum etiam dimiserunt. Ostendit ergo Paulus patrem suum Romanum fuisse. Priusquam enim naceretur Paulus, subiecta Romanis Cilicia, necesse erat ipsum quoque, utpote illis subditum, esse Romanum. Interim uero iuxta prophetiam alligatus est Ierosolymis. Quid igitur postmodum accidit? solutus deditur ad Iudæos. Non igitur mendax erat. Timuit enim tribunus, inquit, vbi rescituit quod Romanus esset, hoc est ex genere dignitate claro.

CAPVT XXXIII.

De his quæ Paulus descendens in conciliū n. passus est & recte sibi consulens fecit.

B **P**ostero autem die uolens quippiam certi cognoscere, ob quam causam accusaretur à Iudæis, soluit eum à uinculis, & iussit principes sacerdotum cōuenire, totumque conciliū, ac deductum Paulum sistingebat coram illis. Intentis autē Paulus in conciliū oculis ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conuersatus sum coram deo usque in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit adstantibus sibi, ut percuterent os eius. Tunc Paulus dixit ad eum: Futurum est ut percutiat te deus paries dealbate. Et tu sedes iudicās me secundū legē, & cōtra legē iubes me percuti? Qui autē adstant dixerunt: Sūmo sacerdoti dei maledicis? Ait autē Paulus: Nesciebā fratres quod summus sacerdos esset. Scriptum est enim: Principi populi tui non maledices.

CAP. XXXIII.

Exo. 22

1. Cor. 4

Futurum est ut percutiat te deus paries dealbate. Dignum est vt inquiramus, quomodo quū alibi dixerit: Male audietes, benedicimus: conuicti affecti, obsecramus: hic ediuerso nō solum cōuictum ingerit, sed etiā maledicit? Et dicimus quod hæc uerba libere loquētis potius sunt, quā in iræ aut animi cōmoti. Nō enim uolebat tribunum intelligere quod facile despiceretur.

D retur. Nam quū ille pepercisset ne flagellaretur, si postquam ad Iudæos educus est, contingit vt à ministris verberetur, ita cum hoc erat redditurus illum audentiosem. Hoc autē non vt quidā dicunt ad ministrum dirigitur, sed ad eum qui preceperat, propter id quod protinus respōdet: Sciens enim quod oporteat iustam quoque iram cōprimere, & iustam indignationem occultare, tanquā pœnitentia ductus ait: Nesciebam quōd sumus sacerdos esset. At qui sciebat: Dixerat enim: Et tu sedes iudicans me secundum legem: sed ignorantiam simulat quæ nulli nocet, sed dispensatoria est. Contingit enim vt quis grauiori dispensatione liberæ loquutionis vtatur, frequentius enim intempestiua loquendi libertas veritati nocuit, tempestiuis autem eius vsus, quod propositum erat, **E** correxit. *Nesciebam fratres, & cetera.* Quidam dicunt eum, id non sciuisse ob longum temporis interuallum, quo apud Iudæos non fuerat. Quōd autem eum in medio cum multis aliis videret, non statim ex hoc manifestum erat summum esse sacerdotem, quum multi essent ac varij. Propterea rationabiliter, vt qui non sciuerit, respondet quasi criminem sit, ac subiungit: Principi populi tui non maledices.

Sciens autē Paulus quōd una pars esset Sadduceorum & altera Pharisæorum, exclamauit in concilio: Viri fratres ego Pharisæus sum, filius Pharisæi: de spe & resurrectione mortuorum ego iudicor. Quūque hoc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos ac Sadduceos & dissecta est multitudo.

Rursum humano modo differit, nec vbiq; gratiæ cōmodo gaudet. Et hoc tēpore ac post ista voluit dissidere multitudinem quæ aduersus ipsum concors erat. Et neq; hoc loco mentitur: siquidem ex progenitoribus Pharisæus erat.

Sadducæi nanque dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. Pharisæi autem utraque confitentur. Factus est autem clamor magnus. Quūque surrexissent Scribæ de factione Pharisæorum, depugnabant, dicentes: Nihil mali inuenimus

in homine

in homine isto.

Sadducæi quum crassi sint, fortassis ne deum quidem cognoscunt, vnde neque credere volunt resurrectionem esse. Pharisæi vero utraque confitentur. Atqui tria sunt: quomodo ergo dicit *ἀμφότερα*? Aut quōd spiritum & angelum vnum esse dicit, aut quōd dictio *ἀμφότερα* non solum circa duo ponitur, licet hoc proprie significet, sed etiam de tribus. Itaque non oportet ab externa exactiæ proprietatis perscrutatione iudicare scripturas simplicium atque illiteratorum piscatorum.

Si autem spiritus loquutus est ei aut angelus, ne repugnemus deo. Et dum magna seditio coorta esset, iussus tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. Sequenti vero nocte assistens ei dominus ait: Bono animo esto Paule: Vt enim testificatus es de me Ierosolymis, sic te oportet & Romæ testificari.

Si autem spiritus loquutus est ei. Duplici modo intelligi potest quod dictum est. Aut enim deest quippiam ad sententiæ explicationem: vt ita dicatur. Si autem spiritus aut angelus loquutus est ei, incertum est, inquit. Aut tanquam à Pharisæis, dicendum est esse verbum. Si autem spiritus vel angelus, loquutus est ei: hoc est, Ecce quæ de resurrectione loquitur manifestum est, quōd aut per spiritum sanctum, aut per angelum eruditus sit resurrectionis sermonem.

CAP. XXXIIII.

De insidiis Paulo intētatis à Iudæis, & quōd Lyfiæ iudicatæ sint: in quo narratur quōd transmissus sit Paulus Cæsaream ad præsidem cum militibus & scribis.

Acto autem die collegerunt se quidam ex Iudæis, & deuouerunt se, dicentes, neque esuros se neque bibituros, donec occiderent Paulum. Erant autem plures quàm quadraginta viri qui hanc coniurationē fecerant: qui accesserunt

A

B

C

runt

D runt ad principes sacerdotū ac seniores & dixerunt
 Deuotione deuouimus nos nihil gustaturos donec oc-
 cidamus Paulum. Nunc ergo uos significate tribuno &
 cōcilio, ut cras prouocet illum ad nos, tanquā aliquid
 certius cognituros de eo. Nos uero priusquā appropin-
 quet, parati sumus interficere illum. Quūq; audisset Fi-
 lius sororis Pauli insidias, uenit & intrauit castra,
 nunciauitq; Paulo. Accersito autē Paulus ad se uno ex
 centurionibus ait: Adolescentē hunc abduc ad tribu-
 num, habet enim quod renunciēt illi. Et ille quidē assu-
 mens eum duxit ad tribunū & ait: Vincētus Paulus ac-
 cersitū me rogauit, ut hūc adolescentē perducerem ad
 te habētē aliquid quod loquatur tibi. Apprehēsa au-
 tē tribunus manu illi, secessit: cū eo seorsim & percō-
 tatus est illum: Quid est quod habes significandū mi-
 hi? At ille dixit: Iudaei constituerunt uti rogarent te,
 ut crastino die educaas Paulum in concilium, quasi alie-
 quid certius inquisituri sint de illo. Tu uero ne persuas-
 dearis ab eis. Insidiantur enim illi ex eis uiri plures
F quadraginta, qui seipfos deuouerunt, ne uel edant uel
 bibant donec interficiāt illum: & nunc parati sunt ex-
 pectantes, ut promittas. Tribunus igitur dimisit ado-
 lescentē, praecepitq; ei. Ne cui effutias, inquit, quod
 haec indicaueris mihi. Et accersitis duobus quibusdam
 centurionibus dixit: Parate milites ducentos, ut eant
 Caesaream, & equites septuaginta, & lancearios du-
 centos à tertia hora noctis: & iumēta praebete, ut im-
 positum Paulum saluum perducant ad Felicem praesi-
 dem, scriptis literis in hanc formam: Claudius Ly-
 sias maxime strennuo praesidi Felici salutem. Virum
 hunc

hunc comprehensum à Iudaeis, quum iam esset ab eis A
 interficiendus, superueniens cum exercitu eripui, co-
 gnito quod Romanus esset: uolensque scire causam ob
 quam accusarent illum, deduxi eum in concilium ip-
 sorum. Quem comperi accusari de questionibus le-
 gis eorum, nullum dignum morte aut uinculis crimen
 habentem. Quumq; indicatum esset mihi de insidiis
 quas illi parauerant Iudaei, protinus misi illum ad te,
 praecepto dato etiam accusatoribus, ut quae habent
 aduersus eum dicant apud te. Vale. Milites uero, iux-
 ta quod sibi iniunctum erat, receptum Paulum duxe-
 runt per noctem Antipatridem. Postero autem die di-
 missi equitibus, ut cum eo irent, reuersi sunt in castra.
 Qui quum uenissent Caesaream ac tradidissent praesi-
 di epistolam, statuerunt coram eo & Paulum. Quum-
 que legisset praeses & interrogasset ex qua prouincia
 esset, ubi cognouisset quod ex Cilicia, Audiam te, in-
 quit, quum accusatores quoque tui aduenerint, iussitq;
 in praetorio Herodis custodiri eum.

ἀναθεματίσω ἑαυτοὺς, id est deuouerunt seipfos, hoc est, C
 extra dei fidem sese esse dixerunt, nisi facerent, quae iudica-
 nerant. Sive ergo promissione frustrarentur, sicut etiam fru-
 strati sunt, anathema erant: sive etiam contigisset illis, ut oc-
 ciderent, rursus, aut ipsi tanquam homicidae anathema sese ef-
 ficiebant aut deus ipse, quanquam pontifices dissimularēt. Ita-
 que duplex est anathema: Vnum quidem tanquam omnibus
 aut multis inaccessum soli que deo repositum: alterum qua-
 si ab omni creatura sanctisque potestatibus intactum, & à
 deo alienum, tanquam diabolo repositum, propter aliena-
 tionem bono impermixtam: & huiusmodi nunc anathema-
 tihi sese subiiciunt. Hoc autem saepius per epistolam, id est
 intentionem dici arbitramur *κατ' ἐπιστολήν*, hoc est, reiectum:
 quod enim huiusmodi, est non reponitur aut deponitur, sed
 reicitur.

D reicitur, diabolo subiectum & simul & cum eo cōdemnatū.
CAPVT XXXV.

Tertulli accusatio aduersus Paulum, & ipsius ad præsidē defensio.

CAP.
XXIII.

Ost quinque autem dies descendit princeps sacerdotū Ananias cū senioribus & Tertullo quodam oratore, qui comparuerūt coram præsidē aduersus Paulum, citatoq; Paulo cœpit Tertullus accusare dicens: Quum in multa pace agamus per te, & multa recte gerantur in populo hoc per tuam prouidentiam, & semper, & ubique cōprobamus præstantissime Felix cum omni gratiarum actione. Sed ne diutius te detineam, oro te ut audias nos paucis pro tua humanitate. Nacti enim sumus hūc uirum pestiferum & concitantem seditionem omnibus Iudæis in uniuerso orbe, & autorem hæresis Nazærenorum, qui etiam templum prophanare tentauit: quē & apprehensum uoluimus iuxta legem nostram iudicare. Sed superueniens tribunus Lysias cum magna uireripuit eum à manibus nostris, iubens accusatores eius ad te uenire, ex quo poteris ipse facta inquisitione de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eū. Adiecerunt autem & Iudæi dicentes hæc ita se habere. Respondit autem Paulus, quum annuisset ipse præses ut diceret: Aequiore animo pro meipso respondeo, quum sciam te multis iam annis iudicē fuisse gēti huic: qui potes cognoscere, quod non plures sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adoraturus Ierosolymam: & neque in templo compererunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis neque in ciuitate, neque probare possunt ea de quibus me accusant. Confiteor autem hoc tibi quod

iuxta

iuxta uiam, quam uocāt hæresim, sic colo patrium deū, A credēs omnibus quæ in lege & prophetis scripta sunt: sem habens in deum fore, quam & hi expectant, resurrectionem mortuorum iustorum simul & iniustorū. In hoc autem ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere erga deum & homines semper. Post annos autem plures accepsi elemosynas exhibiturus in gentem meam & oblationes, in quibus compererunt me purificationem in templo, haud cum turba neque cum tumultu. Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te B præsto esse & accusare, si quid haberent aduersum me: aut hi ipsi dicāt, si quid deprehenderunt in me iniquitatis, quum stem in concilio: nisi de una hac uoce, qua clamauī inter eos stans. De resurrectione mortuorum ego iudicor hodie à uobis.

Iuxta uiam, quam uocant hæresim, sic colo patrium deū. Dices te deum patrium colere post factam uocationē ut essent Apostoli, ostēdit eundem esse deum veteris ac noui testamenti, quem lex & prophetæ annunciauerūt: quem Paulus prædicabat, dicens se uniuersis credere quæ in lege ac prophetis scripta sunt. Latenter autem Christum etiam hic induxit, sed interim in sermone de resurrectione versatur, quem hi ab exordio oppugnabant: hoc enim ostenso, facile etiā quæ de Christo sunt superinduceret, nempe quod resurrexerit. C

Auditis autem his Felix distulit illos, quum certo sciret quæ ad eam uiam attinebant, dicens: Quum tribunus Lysias descenderit, pernoscam causam uestram: iussitq; Cæturioni ut custodiret Paulum, sineretq; eum relaxari, & ne quem ex illius familiaribus uetaret subministrare ei, aut adire eum. Post aliquot autē dies quum aduenisset Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Iudæa, accersiuit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est

D qua est in Christum. Disputante autem illo de iustitia & temperantia & de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit: In praesentia abi, ceterum nactus opportunitatem accersam te: simul & illud sperans fore ut pecunia sibi daretur a Paulo quo solueret ipsum, propter quod etiam frequenter accersens eum, loquebatur cum eo.

E Auditis his Felix. Aduertendum quod Felix nouerat fidei, diligenter instructus ex veteri testamento in his quae Christi sunt: & ad Iudaeorum gratiam non absoluit Paulum, aut etiam ut munera acciperet, quemadmodum subsequens sermo demonstrat. Nouerat quoque ista, eo quod uxorem haberet Iudaeam, a qua haec continue audiebat. Haec autem praeter legem ipsi coniuncta erat, nempe Iudaea Graeco. Aut fortassis Iudaea quidem erat, nupserat tamen illi tum quum Graeca esset: propter quod etiam dicebat ipsi suam fidem, suades ut vir quoque ad eam transfret relicta idololatria.

CAPVT XXXVI.

De Felix defunctione Festi & successione, & Pauli ab eo inter rogatione & prouocatione.

F Iennio autem expleto accepit successorē Felix Portium Festum. Volens autem gratiam prestare Iudaeis Felix, reliquit Paulū in custodia. Festus ergo suscepta prouincia, post triduum ascendit Ierosolyma ab urbe Caesarea. Significaueruntque illi principes sacerdotum ac primores Iudaeorum de Paulo: & rogabant eum, postulantes fauorem aduersus ipsum, ut accerseret illum Ierusalem, infidias tendentes, ut interficerent eum in uia. Festus autem respondit ut seruaretur quidem Paulus Caesarea: se uero breui illō profecturum. Qui ergo, inquit, inter uos potentes sunt, simul descendētes, si quod est in uero crimen, accusent eum. Demoratus autem inter eos diebus

diebus amplius quam decem descendit Caesaream, & a postero die sedit pro tribunali, iussitque Paulum adduci. Qui quum perductus esset, circumsteterunt eum qui ab Ierosolymis descenderant Iudaei, multa & graua crimina intendentes aduersus Paulum, quae non poterant probare, Paulo pro se respondente, & neque in lege Iudaeorum, neque in tēplū, neque in Caesare quicquā peccasset. Festus autē uolēs gratificari Iudaeis, respondēs Paulo dixit: Vis Ierosolymam ascendere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autē Paulus: Ad tribunal Caesaris sto, ubi me oportet iudicari. Iudaeis nullā feci iniuriam, sicut & tu melius nosti. Si enim iniuriam feci, aut quippiam dignum morte perpetravi, nō recuso mori. Si uero nihil est eorū de quibus hi accusant me, nemo potest me illis donare. Caesarem appello. Tunc Festus cum consilio colloquutus respondit: Caesarem appellasti: ad Caesarem ibis.

Ad tribunal Caesaris sto ait Paulus, uolens Iudaeorum manus effugere, hoc est uolo Romam proficisci ad imperatorem, & ibi iudicari: Prouoco te inquit. Nomen Caesar Romana lingua regem seu imperatorem significat: adeo ut communi nomine omnes Imperatores Romanorū Caesares uocentur, tanquam dicas reges uel Imperatores. Atqui haec non erant propria eorum nomina. Sub Christi enim natiuitate, qui tūc imperabat Caesar Augustus uocabatur: passus est autē sub Tiberio Caesare. Paulus uero sub Nerone Caesare Romae interficitur.

CAPVT XXXVII.

Agrippae & Bernices aduētus, ac interrogations de rebus quae Paulum concernebant: in quo etiam narratur Pauli ad ea responsio, de legitimo cultu suo & uocatione ad euangelium: quod Agrippa dixit Festo Paulum in nullo Iudaeos iniuria affecisse.

Et quum

E T quum dies aliquot tráſacti eſſent: Agrippa rex & Bernice deſcenderunt Caſaream, ſalutaturi Feſtum. Quínque pluribus diebus ibi commorarentur, Feſtus regi cauſam Pauli retulit dicens: Vir quidam eſt relictus à Felice uinctus, de quo quum ueniſſem Ieroſolymam, ſignificauerunt mihi principes ſacerdotum ac ſeniores Iudeorum, poſtulantes aduerſus illum ſententiam. Quibus reſpondi, non eſſe Romanis conſuetudinem ob gratiã donare aliquem hominem ut pereat, prius quã is, qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores, locũque defendendi accipiat de crimine. Quum ergo huc conueniſſent, ſine ulla dilatione ſequẽti die ſedẽs pro tribunali, iuſti adduci uirum. De quo quum ſtetiſſent accuſatores, nullum crimen intendebant ſuper hiſce rebus, de quibus ego ſuſpicabar: ſed quæſtiones quaſdam de ſua ſuperſtitione habebãt aduerſus eum, & de quodam Ieſu defuncto, quẽ affirmabat Paulus uiuere. **Hæſitans** autem ego de huiuſmodi quæſtione, dicebam, nũ uellet ire Ieroſolyma, & ibi ſuper hiſ iudicari. Quum autẽ Paulus appellaiſſet ut ſeruaretur Auguſti cognitioni, iuſſi ſeruari eum, donec mitterem ipſum ad Caſaream. Agrippa autem dixit ad Feſtum: Volebam & ipſe hominem audire. Cras inquit audies eum. Poſtero uero die quum ueniſſet Agrippa & Bernice cum multo apparatu, & introiſſent in auditorium cum tribunis & præcipuis uiris ciuitatis, iubẽte Feſto adductus eſt Paulus. Et ait Feſtus: Agrippa rex omneſq; qui ſimul adefſtis nobiſcum uiri, uidetis hunc hominem, de quo omnis multitudo Iudeorum interpellauit me tum Ieroſolymis

Ieroſolymis, tum hic, acclamantes, nõ oportere eum uiuere amplius. Ego uero comperi nihil dignum morte eũ admiſſiſſe. Cæterum quum is ipſe appellaiſſet Auguſtum, ſtatui mittere eum: de quo quod certo ſcribam domino, non habeo. Quapropter produxi eum ad uos, & maxime ad te rex Agrippa, ut examinatione facta habeã quod ſcribam. Iniquum enim mihi uidetur mittere uinctum, & crimina de quibus accuſatur non ſignificare.

Agrippa rex. Aut regis nomine deſcenderat Agrippa in prouincias, & propterea rex quoq; appellabatur, aut fortaiſis ipſe quoque rex erat partium orientalium, quum Nero occidentalibus imperaret, ac Romæ reſideret. Ut ſeruaretur Auguſti cognitioni. **σβεσδν** improprie dicit regem ſeu imperatorem, quemadmodum etiam Caſarem: quem infra dominum quoque uocat dicens: De quo quod certo ſcribã domino non habeo.

Agrippa uero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetiſo. Tunc Paulus extenta manu proſe dicebat: Super oĩbus de quibus à Iudeis accuſor rex Agrippa, exiſtimo me beatiũ, qui cauſam dicturus ſim apud te hodie, quum tu maxime ſis gnarus earum quæ apud Iudeos ſunt & conſuetudinum & quæſtionum. Quapropter obſecro te ut patienter me audias. Itaque uitam quidem meam quam egi ab adoleſcẽtia, quæ fuit ab initio in gente mea Ieroſolymis, nouerunt omnes Iudei, qui prius nouerant me ab initio, ſi uelint teſtimonium ferre, quòd ſecundum exquiſitiſſimam ſectã noſtræ religionis uixerim Phariſæus. Et nunc ob ſpem repromiſſionis, quæ ad patres noſtros facta eſt à deo, ſto iudicio ſubiectus, ad quam duodecim tribus noſtræ inſtanter die ac nocte colentes deum, ſperant ſe peruenturas: de qua ſpe accuſor rex Agrippa à Iudeis.

m Quid,

D Quid, an incredibile iudicatur à uobis q̄ deus mortuos suscitaret? Et ego quidem existimabam aduersum nomen Iesu Nazareni oportere ut multa repugnando facerem, quod & feci Ierosolymis: & multos sanctorum ego carceribus inclusi, à principibus sacerdotū potestate accepta: quumq; occiderentur detuli sententiam. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, cõpellebam blasphemare: & amplius insaniens in eos, persequebar etiam in exteris usque ciuitates.

E Quid, an incredibile iudicatur à uobis quod deus mortuos suscitaret? Dnas ponit circa resurrectione rationationes: vnam quidē à prophetis: nec tamen adducit prophetã, sed ipsam Iudeorum communem opinionem: aliam vero fortioerem, quæ est ab ipsis rebus, quoniam probatum est ab eo, q̄ Christus resurrexerit à mortuis: & hanc quoque rationibus confirmat. Prima ratio. Quid, incredibile est, quod deus mortuos suscitaret? Item alia. An ne huiusmodi doctrina erat, eaq; dogmata in quibus educati erant? Quis autem non suscepit sermonem quem in medium adduxit? Super hoc inquit decreto tanquam de hæresi accusor: quū apud eos nihil hac opinione antiquius habeatur, propter hanc gloriantur, ob hanc decolunt vt eam consequantur. Et hanc ego annuncio.

F His rebus intentus, quum proficiscerer Damascum cum autoritate, permissuq; principum sacerdotum, die medio, rex, uidi è cælo supra solis splendorem circumfulsisse me lumen & eos qui mecū faciebãt iter. Quuq; omnes nos decidissemus in terram, audiui uocem loquentem ad me, ac dicentẽ lingua Hebraica: Saul Saul quid me persequeris? durum est tibi contra stimulos calcitrare. Ego autẽ dixi: Quis es domine? At ille dixit: Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Sed exurge & sta super pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum ac testem & sorum quæ uidiisti &

eorum in quibus ego apparebo tibi, eripiens te à populo & gentibus, in quas nunc te mitto, ut aperias oculos eorum, ut conuertantur à tenebris ad lucem, & à potestate Satanae ad deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter eos qui sanctificati sunt, per fidem quæ est erga me.

Supra solis splendorem. Adferens in medium id quod inter sensibilia luci dissimum est, quum non posset illi Iesu lucem equare, quæ longe maior est, vt eo modo loquatur, quo possit hominis auditus suscipere, ait lucem illam superare solis splendorem.

Vnde rex Agrippa nõ fui inobediẽs cœlesti uisioni.

Uisionis pura uisio est quæ humanam supergreditur naturam illius rei quam non potest quispiam dum in carne est uidere, nisi ipsius oculi diuinitus reuelentur.

Sed his qui sunt Damasci primũ & Ierosolymis, ac per omnem Iudææ regionẽ: deinde quoque gẽtibus annuntiabã ut resipiscerent & conuerterentur ad deum, opera facientes digna resipiscẽtibus. Hac ex causa Iudei me in templo comprehensum tentauerunt interficere. Dei itaque nactus auxiliũ, usque in hodiernũ diẽ

sto, testificãs tũ paruo tũ magno, nihil aliud dicẽs q̄ ea quæ prophetae dixerant futura esse & Moses, an passurus fuerit Christus, an primus ex resurrectione mortuorum lumen annuntiaturus sit populo & gentibus.

Nihil aliud dicens quã ea quæ prophetae dixerunt. Ne huius rei doctor habeatur, prophetas adducit ac Mosen dicentem, an passurus fuerit Christus an primus ex resurrectione mortuorum &c. & uero. i. an, capitur pro s̄r. i. q. Moses inquit, dicit quod passurus esset Christus, primus ex resurrectione. Primus siquidem hic resurrexit qui amplius non moreretur: quum enim aut per eam aut per discipulos, similiter & per prophetas, alij quidam resurrexerant, rursum mortui sunt, expectantes vniuersalem resurrectionem.

D Hæc autem quum pro se diceret, Festus magna uoce ait: Insanis Paule, multa te literæ ad insaniam conuertunt. Et Paulus, Non insanio inquit præstantissime Feste, sed ueritatis & sobrietatis uerba eloquor. Scit enim de his rex, ad quem & libere loquor. Latere enim nihil horum arbitror. Siquidem neque hoc in angulo gestum est. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quòd credas. Agrippa autem ad Paulum ait: Paucis suades mihi ut Christianus efficiar. Paulus uero dixit: Optarim sane à deo & paucis & multis, non te solum, sed etiam omnes qui audiunt hodie, esse tales qualis ego sum, exceptis uinculis his. Quumq; hæc loquutus esset, surrexit rex ac præses & Bernice quiq; eis asidebāt. Et quum secessissent, loquebantur inter se dicētes: Nihil morte aut uinculis dignum facit homo iste. Agrippa uero Festo dixit: Dimitti poterat hic homo, si non appellasset Cæsarem.

F Quoniam ad regem semper uerba dirigebat, cōmotus est aliquantum Festus, & libertatem intuitus, ex animi perturbatione & ira, Insanis inquit. Paulus uero causam docet, cur ad regem uerbum conuertat. Deinde ostendens q̄ toto terrarum orbe hoc dogma sit dispersum, subiungit: Siquidem neque hoc in angulo gestū est: de cruce ac resurrectione Christi loquens: ἐν ὀλίγοις. hoc est per paucis uerbis, breuibus sermonibus, modica doctrina, absque magno labore continuæque disputatione. Propter quod etiam Paulus uicissim ac conuenienter ait ad illum: Optarim sane à deo & paucis & multis: ac si dicat: Hoc nēpe mihi studio est, ut omnes efficiantur Christiani, & hoc mihi in uotis est eaq̄ precatio corā deo: quādoquidem paratus sum, & multis sermonibus, & paucis Christi prædicare fidem, multo etiā cum labore ac molestia, idēq; protinus. Nequaquam enim laborem aut molestiam in doctrina ac prædicatione inesse arbitraret: sed per idē mihi esset defatigari, ac non defatigari, multum tēpus infumere sic
cut pa-

cut parum, modo nonnullos uideam qui ad deum conuertantur. Hæc autem dicebat simul quidem suam promptitudinē atque feruorem demonstrans, simul etiam illum prouocans, ut si uellet plura audire & ampliori frui doctrina, nō modo nihil cunctaretur, uerum etiam a deo prōptus esset ad exhibendum se paratum ac alacrē, ut etiam opus illud sibi in uotis esset, dummodo scopum assequeretur. Optarim sane &c. Agrippa quidē acceperat ἐν ὀλίγοις ut significaret paucis opus esse aut parū abesse. Paulus uero tum diuinis tum in humanis prudentissimus ac astutissimus, si quispiam alius, aut oblata usus dictione aut significato ad id quod suis sermonibus erat expediens, adiunxit ἐν ὀλίγοις καὶ ἐν πολλοῖς: ac si dixisset paruo sermonum agone, aut si opus esset etiam maiōri, optarim te Christianum fieri. Omnino promptus sum omnia facere pro salute, non tua solum, uerum etiam eorū qui presentes sunt. Exceptis uinculis his: Nō sibi uincula execrās, aut ob ea pudore suffusus hoc dicebat. Nā hoc, si quid aliud, gloria & exultatione dignum apud ipsum habebatur: sed ad illorum existimationem respiciens, & ad eorum imbecillitatem sese demittens. Contingat mihi inquit, ut omnes efficiantur mihi similes, præter quàm in his uinculis.

CAPVT XXXVIII.

Pauli Romam uersus nauigatio plurimis maximisque plena periculis: in quo narratur etiam Pauli exhortatio ad eos qui secum erant de spe salutis. Naufragium Pauli, & quo modo incolones euaferunt in Meliten insulam, quæue miracula Paulus in ea operatus sit.

Postquam autem decretū est ut nos nauigaremus in Italiam, tradiderunt & Paulū & quosdam alios uinctos Cēturioni nomine Iulio cohortis Augustæ. Consensa autem nauē Adramyttina, nauigaturi iuxta Asiæ loca, soluimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi. Sequenti autem die appulimus Sidonem. Et Iulius humaniter tractato Paulo, permisit ut ad amicos profectus, ab illis curaretur. Quumq; inde soluissemus, subnauigauimus iuxta Cyprū, propterea
m iij quòd

D quòd essent uenti contrarij . Et emensi pelagus , quòd est contra Ciliciam & Panphylia , peruenimus Myram quæ est Lycia : & ibi nactus Ceturio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam imposuit nos in eâ . Quumq; multis diebus tarde nauigaremus , & uix deuenissemus uersus Cnidum , prohibente nos uento ad nauigauimus Creta iuxta Salmonem . Vixque illam præterlegentes , peruenimus in locum quendam , qui uocatur Pulchriportus , cui uicina erat ciuitas Lasea . **E** Multo autem tempore peracto , & quum iam esset periculosa nauigatio , quòd iam ieiunij quoque tempus præterisset , admonēbat eos Paulus dicens : Viri uideo quòd cum iniuria multoq; damno non solum oneris & nauis , sed etiam animarum , nostrarum futura sit nauigatio . Centurio uero gubernatori & nauclero magis credebatur , quàm his quæ à Paulo dicebantur . Quumque aptus portus non esset ad hybernandum , **F** complures cœperunt consilium soluendi illinc , si quomodo possent peruecti Phœnicem illic hybernare . Is est portus Crete spectans ad Aphricum , & ad Chorurum . Aspirante autem Austro , rati se propositi composites , quum soluisent Asson , præterlegebant Cretam . Verum haud multo post coortus est contra ipsam uentus Typhonicus , qui uocatur Euroaquilo . Quumque correpta esset nauis , nec posset obniti uento , data nauē statibus , ferebamur . In insulam autem quandam deuecti , quæ uocatur Claudia , uix potuimus obtinere scapham . Quæ sublata adiutoriis utebantur , succingentes nauem , & timentes ne in Syrtim inciderent , demisso uase sic ferebantur . Et quum uementi

hementi tempestate iactaremur , sequenti die iactum fecerunt , ac tertio die nostris manibus armamenta nauis proiecimus . Porro neque sole , neque sideribus apparentibus ad complures dies , & tempestate , nauis exigua imminente , iam ablata erat omnis spes salutis nostræ .

Quòd iam ieiunij quoq; tempus præterisset . Ieiunium dicit hic Indeorum . Nam post Pentecosten longo tēpore inde egressus est , adeo ut ferme fuerit hyems , quū ad partes Crete accederet . Ecce nūc quoq; uaticinatur Paulus , dicens eis quòd naufragium facerēt . Et licet nō cōtigerit eis naufragiū cum dāno animarū iuxta ipsius sermonē : hoc tamē naturæ cursu euenisset , nisi Deus præseruasset , propter ipsum enim fecit , ut illi quoq; salui essent . **A** tempestate itaq; factū est naufragium , quoniam uehemens erat procella . Maius autē fuit miraculum , quòd tali tēpore è medijs seruati sint periculis , & ipse Apostolus & propter eū ceteri . Nō ergo mētitus est . Ceturio uero gubernatori & nauclero magis credebatur . Nō adhibet animam Centurio his quæ à Paulo dicebantur , credens eis qui artis nauigandi periti essent magis quàm uectori inexperto rei nauicæ , & ex hoc docet quòd mentis potius error esset quàm fortunæ . Quum enim naturale cuique sit deuitare pericula , docet ipsa experientia , ne seipsum quispiā precipitet , quum res apertum adfert periculum , & fortuna ac fatum ad id quod præuisum est obdormiat , quòd si etiam uigilet , nihil tamen operari potest aduersus hominum uoluntatem & electionem : qua , opera quæ se concernunt quomodo uoluerint ducunt ac rapiunt : quemadmodū etiam ij qui cum Paulo peregre agebant . Adeo enim illi ex uoluntate operabantur , ut confestim uentum nauci prosperū , gaudentes prosequuti sint nauigationem . Sciendum autē quòd uerbu *ἀντοφθαλμῶν* (quod metaphorice uertimus obniti , proprie autē significat ex aduerso intueri) ex dictionis proprietate nō dicitur de nauigio , sed homini tantum cōgruit . Itaque non oportet perpetuo scripturam ex proprietate uocum examinare .

Quum autē multa iam esset inedia , tunc stans Paulus

D lus in medio eorum dixit: Oportebat quidem ò uiri au-
dito me non soluere à Creta, nec accersere nobis iniu-
riam hanc & iacturam. Et nunc hortor ut bono animo
sitis: iactura enim nullius animæ erit ex uobis, sed tan-
tum nauis. Adstitit enim mihi hac nocte angelus Dei,
cuius sum ego, & quem colo, dicens: Ne timeas Paule,
Cæsari te sisti oportet. Et ecce donauit tibi Deus om-
nes qui nauigant tecū: propter quod bono animo esto-
te uiri. Credo enim Deo quòd sic erit, quemadmodum
dictum est mihi. In quādam autem insulam oportet nos
E eiici. Sed postea quā quartadecima nox superuenit,
nauigantibus nobis in Adria circa medium noctis, sus-
spicabantur nauæ apparere sibi aliquam regionem:
qui & demissa bolide reppererunt passus uiginti: ac
post pusillum inde digressi: rursumque demissa bolide,
reppererunt passus quindecim, timentesque ne in aspe-
ra loca inciderent, de puppi iactis ancoris quatuor,
optabant diem oriri. Nautis uero quærentibus fugere
ex nauī, quum demississent scapham in mare, sub præ-
textu uelut è prora ancoras extensuri, dixit Paulus
F Centurioni & militibus: Nisi hi in nauī manserint,
uos salui fieri non potestis. Tunc absciderunt milites
funes scaphæ, passique sunt eam excidere. Quūque
dies inciperet apparere, hortabatur Paulus omnes su-
mere cibum dicens: Dies hic decimus quartus est, quòd
expectantes ieiuni permanetis nihil accipientes: pro-
pter quod hortor uos ut sumatis cibum: hoc enim ad
salutem uestram pertinet: quia nullius uestrum capila-
lus de capite cadet. Et dum hæc dixisset, sumpto pane
gratias egit Deo in conspectu omnium, quūque fre-
gisset,

gisset, cœpit edere. Porro animis iam omnium recrea-
tis, sumpsērunt & ipsi cibum. Erant uero uniuersæ
animæ in nauī ducentæ septuaginta sex. Ciboque sa-
tianti alleuabant nauem, eiicientes triticum in mare.
Quum autem dies esset terram non agnoscebant: si-
num uero quendam concipiebant, in quod decreue-
rant, si fieri posset, impingere nauem. Quūque an-
coras sustulissent, cōmittebant se mari, simul laxatis
iuncturis gubernaculorum: & sublato artemone ad
aure statum, tendebant ad littus. Et quum incidissent
in locum bimarem, impegerunt nauem. Ac prora qui-
B dem manebat immobilis, puppis uero soluebatur à
ui undatum.

Et ecce donauit tibi Deus. Hinc falsus esse ostenditur ser-
mo qui de fato dici solet: ecce enim nisi per Paulum seruati
fuissent, omnes qui in nauī erant perire oportuit: at donauit
hoc Deus honori iusti. Et hic quidem per iustum seruantur
& impij: quandoquæ uero ediuerso contingit, & ante præ-
finitum tempus perit impius propter suam malitiam, iuxta id
quod dictū est: Ne sis impius multū, neq; durus efficiaris, ne
Ecclesia-
moriaris in tempore non tuo. Quod autē dicit, Nisi hi in nauī
manserint, uos salui fieri non potestis, dispensatoriè dixit Pau-
lus, ut cōfunderet eos, & ne excideret prophetia. Quum er-
go uiderunt, quòd ineptum consilium suum exposuit ipsos
periculo, tūc ei credere cœperunt. Si enim fato credidissent
quum essent ethnici, spreuissent utique Pauli consilium, ac
nautas discedere permisissent. Propter quod hortor uos ut su-
matis cibū, ipsiq; primus sumit, non uerbo tatum, sed & ope-
re suadens. Nam illud est quod ait, Hoc enim ad salutem uestrā
pertinet, nempe edere, ne quando fame confunamini: neq;
enim illis cibi cura erat, utpote non sinente periculo occu-
pari circa res vulgares. Vnde autē manifestus factus est nu-
merus eorum qui simul nauigabant? Verisimile est eos cau-
sam interrogasse cur nauigarent, & ita omnia didicisse.

Militum autem consilium erat, ut uinctos occide-
rent,

D rent, ne quis, quum enatasset effugeret. At Centurio uolens seruare Paulum, compefcuit eos à consilio: iussitq; ut qui possent natate, abicerent se primos, & in terram euaderent, caterique partim in tabulis, partim in quibusdam nauis fragmentis. Et sic factum est, ut omnes incolumes inuaderent in terram.

C A P.
XXVIII.

Quumque euasissent, tunc cognouerunt quod Melite insula uocaretur. Barbari uero prestabant non uulgarem humanitatem nobis. Accensa namque pyra recipiebant nos omnes, propter imbrem qui oppresserat nos, & propter frigus. Quumque congregasset Paulus sarmentorum multitudinem, & imposuisset in ignem, uipera à calore prorepens, inuasit manum eius. Ut autem uiderunt Barbari pendente bestiam de manu eius, inter sese dicebant: Omnino homicida est homo hic, quem seruatum è mari ultio non sinit uiuere. Et ille quidem excussa in ignem, uipera nihil mali passus est. At illi existimabant futurum, ut incenderetur, aut concideret repente mortuus. Diu autem illis expectantibus, ac intuentibus nihil mali illi accidere, mutata mente dicebant ipsum esse Deum. In locis autem illis erant prædia primati insula nomine Publio, qui nos exceptos triduo benigne tractauit hospitio. Contigit autem patrem Publij febris, ac dysenteriiis uexatum decumbere. Ad quem Paulus intrauit, quumque orasset, & manus ei imposuisset, sanauit eum. Hoc igitur factò cateri quoque qui habebant infirmitates in insula, accedebant & sanabantur, qui etiam multis honoribus nos honorauerunt, & soluentibus imposuerunt quæ necessaria erant.

Militum

Militum autem consilium erat etc. Rursum ex hoc ostenditur quòd Paulo donati sint, quoniam et si quosdã uellēt interimere, ne Pauli uaticinium excideret, non permisit eos occidi Centurio, quò Paulum seruaret. Vipera à calore prorepens. Vipera iniectis manui Apostoli dēctibus, quum peccati molliciem nō repperisset, procinus resiliuit ac in ignē saliit, tanquā sibi ipsi pœnam infligens, quòd corpus sibi nullo modo conueniens petiisset ac oppugnasset. Nos autē feras metuimus, quoniam uirtutū panopliam nō habemus. Hoc itaq; intuiti Barbari, eum quoque qui certam mortē euaserat, Deū esse ducebant, ut quibus moris erat omnē qui gloriosum ali-quod opus præstaret, Deum existimare: quemadmodū etiam ueteres deos nominabant, aut eos qui aliquid operarentur, quòd uires ipsorum suorumq; coeuerum excederet, qualis erat Hercules: aut qui præstigiatura intuentes in admirationem raperent, qualis fuit Simon in Samaria.

C A P V T X X X I X. Quomodo à Melite Romā puenit Paulus.

Ost menses autem tres nauigauimus in naui Alexandrina, quæ in insula hybernauerat, cui erat insigne Castorū. Quumque uenisset in Syracusas, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes deuenimus Rhegium, & post unum diem afflante Austro, postridie uenimus Puteolos, ubi repertis fratribus rogati sumus, ut maneremus apud eos diebus septem, & sic uenimus Romam. Et inde quum audissent fratres de nobis, egressi sunt in occursum nobis usque ad Appij forum, ac Tres tabernas. Quos ubi uidisset Paulus, actis Deo gratis sumpsit fiduciam. Quum autem uenisset in Romam, Centurio tradidit uinctos principi exercitus. Permissum est autē Paulo, ut solus maneret cum custodiēte ipsum milite.

Insigne Castorum. Perpetuo moris est nauibus potissimum Alexandrinis, ad proram dextra ac sinistra huiusmodi esse picturas. Quoniā autē, ut uerisimile est, idololatria eo tempore dominium obtinente, depicti erant in naui Castor ac Pollux

Ies. 11

D Pollux. consequens etiam est, ut intelligamus alienigenarum fuisse nauem, hoc est idololatrarum, de qua dicit Iesaias: Volabunt in naui alienigenarum, mare simul prædabuntur. *vsque ad Appii forum ac tres tabernas.* Loca quædam designant ante Romæ ingressum: priorem quidem habentem Appij statuum, ut verisimile est, & dictum illius forum: quemadmodum ad hoc vsque tempus regum, aut imperatorum imagines apud Romanos *φῆγοι* appellantur. Loca vero tabernarum, vsum insinuant quorundam diuersiorum aut cauponarum, quæ Romanorum lingua ita appellantur.

CAPVT XL.

Scita Pauli concio ad Iudeos qui Romæ degebant.

E

Ontigit autem, ut post tres dies conuocaret Paulus Iudeorum primores: quumque uenissent, dixit ad eos: Ego uiri fratres qui nihil fecerim aduersus plebem, aut instituta maiorum, uinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum: qui quum examinassent me, uoluerunt dimittere, eo quod nulla causa mortis esset in me. Sed contradicentibus Iudeis coactus sum appellare Cæsarem, non quasi habeam, de quo gentem meam accusem. Propter hanc igitur causam aduocaui uos, ut uiderem et alloquerer. Propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum. At illi dixerunt ad eum: Nos neque literas accepimus de te à Iudæa, neque adueniens aliquis fratrum nunciauit aut loquutus est aliquid de te mali. Volumus autem ex te audire quæ sentias. Nam de secta ista notum est omnibus quod ubique ei contradicatur. Quumque constituisent illi diem, uenerunt ad eum in hospitium complures: quibus exponebat testificans regnum dei, suadensque eis de Iesu ex lege Mosis et prophetis à mane usque ad uesperam. Et quidam credebant his quæ dicebantur, quidam uero non credebant.

Sciens

Sciens Paulus omnino absurdum esse iudicio cõtendere, Ad idque maxime apud infideles, de utroque defensionem parat, ne eorum aures præoccupentur. Propter hanc, inquit, causam uolebam uos uidere, ne cui liceret me accusare. Et ea dicit quæ sibi mutuo constant: nempe manus illorum uolens effugere, coactus sum Cæsarem appellare, non quo aliis mala afferrem, sed ut ipse mala deuitarem. *Nam de secta ista, &c.* Priusquam Paulus Romam accederet, admoniti erant Iudæi, ne prædicationem de Christo susciperent: nec ipsi soli, sed ubicunque terrarum dispersi erant. Vnde autem id manifestum esse poterit? Nacti sumus inter veterum commentaria, quoniam pacto sacerdotes qui Ierosolymam inhabitabant ueniam cõ scribis ac senioribus literas exarauerint, quas in omnes gentes ad Iudæos transmiserint, ubicunque dispersi essent; Christi doctrinam calumniantes, tãquam à deo alienam: admonuerunt autem per epistolas ne eam susciperent. Atque id ipsum sane uidetur Iesaiæ prophetia indicare quum ait: *Væ terræ, nauium alar, trans flumina Aethiopiæ (& πρὸς ἕλδου)* qui Ies. 4. 18 mittit per mare obfides & epistolas papyraceas super aquam. Per quod significat quod ueltra Aethiopum quoque regiones ac nouissima terræ loca, sonus militiæ eorum, qui Iudæam inhabitabat per quædam uelut uolitantia nauigia protefferit: & eorum Apostoli epistolas papyraceas deferentes, & super aquas nauigantes, mareque ipsum implètes, ubicunque terrarum discurrebant, sermones de Salvatore nostro calumniantes. Iudeis uero nunc quoque moris est, eos qui à principibus quotidiana deferunt epistolia, Apostolos appellare.

B

Ies. 4. 18

C

Quumque inter se concordēs non essent discedebat, unum uerbum dicente Paulo. Bene spiritus sanctus loquitur est per Iesaiam prophetam ad patres nostros dicens: *Vade ad populum istum & dic: Auribus audietis & non intelligatis, & uidentes uidebitis & non perspiciatis.* Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauitè audierunt, suosque oculos clauserunt, ne quando uideant oculis & auribus audiant, & cor de intelligant, & conuertantur & sanem eos. Notum ergo

Ies. 6

D ergo sit uobis, quod gentibus missum est hoc salutare dei, et ipsi audiet. Quumque hæc dixisset, egressi sunt ab eo Iudæi, multam habentes inter se disceptationem. Mansit autem Paulus biennio toto in suo conducto: et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad ipsum: prædicans regnum dei, ac docens de domino Iesu cum omni fiducia nemine prohibente.

E Spiritus sanctus loquutus est per Iesaiam prophetam, &c. Eo qui spiritum sanctum patris dicunt esse ministrum Paulus vulnere ferit lætali. Siquidem eum quem vidit Iesaias dominum sedentem super thronum excelsum & eleuatum, vocat hoc loco spiritum sanctum. Eiusdem nanque substantiæ est cum patre & filio, & æqualem simul possidet potestatem. Et hoc dictum asserit prophetam diuinitus loquutum de Iesu dixisse: quandoquidem audiuit populus sermones Iesu, & non intellexit: quumque videret prodigia quæ ab eo edebantur non perspiciebat. Nam dictum illud ad futurum tempus declinans, manifestat eorum quæ vaticinio dicuntur relatione ad tempus futurum. Considera vero exactam spiritus curâ. Non enim dixit καὶ μὴ βλέπετε, id est, & nō videbitis (quod verbum præposuerat) sed videbitis & non ἴδητε, id est per spiciatis. Neque dixit, Non audietis, sed Non intelligatis. Ipse sibi ipsi impedimento fuerunt, obturatis primum auribus, oculis clausis, corde aggrauato. Neque enim solum non audiebant, sed & grauiter audiebant. Hoc autem fecerunt, inquit, nequando conuertantur & sanem eos, exaggeratam & intensam dicens esse eorum malitiam, & auersionem studio quæsitam. Idque dicit attrahens & excitans, ac ostendens quod si conuertetentur, eos adhuc esset sanaturus. Sciendum autem quod hucusque scribat Lucas in Actis Apostolorum, quæ circa beatum Paulum contigerunt, quum eo tempore librum conscripsisset, & quæ deinceps futura erant minime cognoscens, neque ipsius martyrium hoc libro reponens. Eo enim ibidem relicto Lucas & Aristarchus egressi sunt. Eusebius vero insequentia tempora exacte conscripsit: tunc quidem ubi pro se dixisset Paulus, rursus ad prædicationis ministerium esse missum, quum à Cæsare absolutus esset: atque decem

Ecclesiæ
sticæ hi-
sto. lib. 2
cap. 22

decem annis euangelium prædicasse. Tædem vero ubi Nero ad extremum insanix peruenisset, ad cædes Apostolorum processit. Siquidem accersito Paulo anno à passio Christo tricesimo sexto, sui vero imperij terdecimo, ipsum ad martyrium adegit, capite gladio amputato. Sunt itaque à decimo nono Tyberij Cæsaris anno, secundo vero à Christo passio, quum euangelium prædicare cœpit vsque ad vicesimum secundum eiusdem Tiberij anni quatuor: & anni Caij similiter quatuor: rursus anni Claudij quatuordecim, quem insequutus Nero terdecimo sui principatus anno Apostolum interemit. Est igitur omne tempus prioris Pauli prædicationis vnus & viginti anni: & alij duo anni, quos in carcere apud Cæsaream transegit, ad hæc rursus duo priores anni Romæ transacti: & nouissimi decem anni. Ita vt sint omnes anni ab eius vocatione ad mortem vsq; ipsius triginta quinque. Siquidem à Christi assumptione post paucos alij quot dies creant Apostoli Stephanum & eos qui cum eo erant in ministerium. Deinde statim reperimus Stephanum lapidibus obrutum & Paulum cædi consentientem: qui postmodum proficiscitur Damascum, tanquam sanctos qui ibidem debebant interempturus. Medio autem itinere vocatio eius à deo facta est, vt vix fuerit annus ille expletus. Confestim autem prædicare cœpit superueniente decimonono Tiberij Cæsaris anno, ac terdecimo Neronis anno interimitur capite gladio amputato.

FINIS DIVINO FAVENTE
auxilio Actorum Apostolorum.

ARGVMENTVM CATHOLICÆ
Iacobi Epistolæ.

Hanc scribit Iacobus his qui à duodecim tribubus dispersi fuerant & crediderant in dominum nostrum Iesum Christum. Scribit autem aptam ad docendum epistolam, docens de tentationum varietate, quænam à deo sit & quæ à proprio corde hominum: quodque non verbo tantum, sed & opere fidem oporteat ostendere,

Distendere, neque auditores legis, sed effectores iustificari. De diuitibus quoque praecipit ne in coetu ecclesiae praeponeantur pauperibus, sed potius increpentur, tanquam fastuosi ac superbi. Et tandem consolatus illos qui iniuria afficiuntur, eosque exhortatus, ut longanimes sint usque ad iudicium aduentum: ubi etiam de patientiae commodo, exemplo Iob docuit, praecipit aduocari presbyteros super infirmos, utque studeant ad veritatem conuertere eos qui seducti sunt, aut qui errant: ait enim esse huius mercedem a domino peccatorum remissionem, & ita concludit epistolam.

ECatholicæ, id est vniuersales dicuntur hæc siue orbiculares, quod non distincte vni genti aut ciuitati (quem admodum diuisus Paulus Romanis aut Corinthiis) hæc dedicat epistolas huiusmodi discipulorum domini coetus, sed vniuersaliter fidelibus, siue Iudæis qui dispersi erant, sicut etiam Petrus, aut etiam omnibus Christianis sub eadem fide degentibus.

Iacobi epistola

CATHOLICA.

CAPVT I.

F De patientia & fide nihil hæsitante aut diiudicante, & de animi modestia ad diuites: in quo etiam tractat de tentatione quæ in nobis est & affectibus eam consequentibus, quod non sit causa ex deo: si quid enim boni nobis est, id ab eo esse dicit.

Cap. I.

Iacobus dei ac domini nostri Iesu Christi seruus, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione salutem. Pro summo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis.

Dei quidem patris, domini vero filij: Itaque si ex æquo patris & filij seruus est, æqualis est patri in honore filius, & in essentia

sentia & in operatione. Supra omnem autem mundanam dignitatem gloriantes Apostoli domini quod sint serui Christi, hoc sui iudicium haberi volunt, & loquendo & scribendo & docendo. *Pro summo gaudio.* Tristitiam quæ secundum deum est & has tentationes, laude ac gaudio dignas esse nouit. hæc sunt enim robustum vinculum & argumentum charitatis & compunctionis: vnde illud quoque dictum est: Fili si accedas ad seruiendum deo, prepara animam tuam ad tentationem. Et Christus: In mundo, inquit, afflictionem habebitis, sed bono animo estote. &: Angusta ac stricta est via quæ ducit ad vitam. Neque enim absque luctu & exercitatione contingit aut mundanas aut diuinas nascisci coronas. Modeste autem de se sentiens, fratres ipsos vocat non filios. Cæterum probis ac studiosis summi gaudij causa sunt tentationes siue afflictiones, quanquam per ipsas manifesta sit eorum probatio, probatio autem ad opus perfectum transmittit. Sed dicit aliquis: Si hoc efficiunt tentationes, quomodo docet nos Christus, ut à deo petamus in oratione non induci in tentationem? Dicimus ergo quod duplices sunt tentationes vel afflictiones. Quædam à nobis ipsius principium habentes: alia vero quæ à deo exercitij gratia & ad victoriæ declarationem nobis inducuntur. Rursum duplices sunt quæ à nobis habent initium. Nonnullæ siquidem ob irrationabilem fortitudinem, quam nos temerariam audaciam vocamus: quam etiam vt obseruamus instruit nos dominus: quod promptus quidem sit spiritus, sed extinguitur promptitudo illa inter certamina, nec ad bonum cedit vtentibus: quædam vero propter peccatum inducuntur, vt Sodomitis interitus. Has tentationes quantum possumus fugere debemus, absque peccato viuendo. Porro quæ à deo sunt, vt quæ Iob aut Abraham contigerunt, non fugiendæ sunt, quin potius, si quo modo fieri potest, per patientiam & gratiarum actionem asciscendæ. Deus enim qui tentat, ad vtilitatem ac victoriæ declarationem hoc facere nouit, Dixit autem Tentationes varias, eo quod nonnullæ à deo, vt diximus, quædam vero à nobis procedunt.

Sciētes quod probatio uestre fidei operetur patientiam

A tiam

D tiam: *patientia uero opus perfectum habeat: ut sita perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti.*

Δοκιμίου dicit quod exploratum est & comprobatum: porro comprobatum dicitur purum: quemadmodum scriptum est: Argentum igne exploratum, purgatum terra. Quomodo autem probatio parit patientiam? Quia fides illa pura esse probatur, quæ per patientiam ac tolerantiam inductarum afflictionū perficitur. Nam uere fidelis opus est, per longanimitatem & gratiarum actionem huiusmodi impetus excipere: quemadmodum se habuit Iob, qui in omnibus gratias agebat. *Opus perfectum habeat.* Animaduerte quod non dixerit per indicatuum. Opus perfectum habet, sed per imperatuum. Habeat. Non enim prædicat eam quæ præfuit virtutem, sed quæ accedit, & quomodo fieri oporteat statuit.

Psal. 11

Iob. 1

E *Quod si cui uestrum deest sapientia, postulet à deo qui dat omnibus candidè, nec exprobrat, & dabitur ei. Postulet autem cum fiducia qui nihil hæsitat. Nam qui hæsitat, similis est fluctui maris qui uentis agitur & impetu rapitur. Neque enim existimet homo ille se aliquid accepturum à domino. Vir duplici animo inconstans est in omnibus uis suis.*

F *Causam perfecti operis dicit sapientiam. Postulet à deo. Quoniam nouit fidei probationem ac tolerantiam in afflictionibus, non esse opus quorumuis hominum, sed eorum qui secundum deum sapientes sunt, propterea ad sapientie postulationem impellit eos, qui hæc præstare conantur. Qui nihil hæsitat. Si enim confidit, petat: si uero hæsitat, ne perat quidem, quia non accipiet qui diffidit se accepturum. Similis est fluctui maris. Is enim qui hæsitat, dubius circa suas petitiones, ubi paulisper sustinuit, statim recedit. Accidit autem hoc illi ex superbia, quod cito desperet eo quod non euestigio sequantur quæ petuntur: utpote magna de se concipiens, & quod repelli non mereatur in petitione quam facit. Porro contrario modo ad hunc se habet qui modesti est animi. Neque enim existimet homo ille.*

Vir duplici animo inconstans est in omnibus uis suis.

A *qui ex fastu & negligentia petit. Aufer à teipso animi duplicitatem: neque omnino, quum aliquid à deo petis, animo vacilles, dicendo apud teipsum, Quomodo possum percipiam à domino petere & accipere, qui tories in ipsum peccauerim? Ne hæc cogites, sed ex toto corde conuertere ad dominum, & pete ab ipso sine hæsitatione, & cognosces multitudinem misericordie eius, quod nequaquam te deserat, sed petitionem animæ tuæ complebit. Non est enim deus sicut homines, qui mutuarum iniuriarum meminerunt: sed ipse obliuiscitur iniuriæ, & miseretur creature suæ. Vir duplici animo. Duplici animo uirum appellat instabilem & non firmum, qui neque ad futura solidè, neque ad præsentia securè firmatus est: sed huc atque illuc ducitur ac circumfertur: & interim quidem futura, quandoque uero præsentia amplectitur. Talem autem fluctui quoque maris comparauit, nec firmitatem nec stabilitatem habenti: & flori herbæ qui etiam non perseuerat, sed simul uoluitur sol, defluit. Considera uero quod non dixerit talem assimilari herbæ, sed flori herbæ, breue omnino tempus significans per florem. Quoniam autem omnium obstetricem ac altricem nouit esse animi modestiam, & sine hac nihil esse egregium in probis ac studiosis uiris, ideo subiungit: Glorietur frater qui humilis est, &c. Quomodo autem & quare dictus est alius duplici animo? Quod neq; ad præsentem vitam, neque ad futuram sit firmatus: nam uita dicitur etiam anima, ut quum dicitur, Omnia quæ habet homo debet pro anima sua. In omnibus uis suis. Vias dicit animi motus quibus spes eleuatur, siue quæ uilis est, siue quæ inuicilis, iuxta id quod ait Dauid: Et omnes uias meas præcognouisti.*

B

C

Iob. 1

Psal. 138

Glorietur autem frater qui humilis est in sublimitate sua: contra qui diues est, in humilitate sua: quomam ueluti flos herbæ præcibit. Exortus est enim solcum estu, & exaruit herba, & flos illius decidit, & decor aspectus illius perit. Sic & diues in uis suis marcescet.

Quoniam vacillantem assimilat fluctui qui uento agitur,
n ij qui

D qui inflatus sublimatur vna cum spiritibus maris, sed priusquam eleuetur prosternitur ac sedatur: hoc ipsum autem contingit vacillanti, qui praefatu ac superbia in nullo eorum quae oportet firmat suas petitiones: propterea subiungit, Glorietur frater qui est humilis. ac si diceret: Qui vult quippiam petere, primum quidem petat quae oportet, in quibus nequaquam fraudabitur petitis: haec autem sunt regnum dei & iustitia: deinde tolerans sit in talium petitione, neque ubi paululum precatus est, statim discedat, id enim arrogantis est: sed expectet donec accipiat, per humilitatem tolerando. *Qui humilis est in sublimitate sua.* Ex humiliatone secundum deum, contingit nobis omne bonum. *Dimitem autem dicit superciliosum ac fastuosum, quem etiam humilem vocat, quia eod ipso quo eleuatur, deprimitur. Contra qui diues est, in humilitate sua.* Magis cosequens erat ut diceret, Diues autem pudefiat in humilitate sua, sed odiosum verbum fugiens, illud potius addidit. *Et decor aspectus.* προσωπον, id est faciem siue vultum dixit improprie: nam hoc in solo homine dicitur, & non in caeteris animalibus: sed in quadrupedibus quidem ῥύχος, id est rictus dicitur non facies, in volucris autem ῥόμφος, id est rostrum. in uiuis suis. Vias aut itinera diuitis dicit decursus in prospero successu, siue administrationes & dispositiones: inter quas insperato accipit mutatiouem ad infelicitatem & infortunium.

F *Beatus uir qui suffert tentationem: quoniam quum probatus fuerit accipiet coronam uitae quam promissit dominus diligentibus se. Nullus qui tentatur dicat se à deo tentari: deus enim malis tentari nequit, & ipse neminem tentat. Vnusquisque autem tetatur, dum à propria conscientia abstrahitur & inescatur. Deinde de concupiscentia postquam concepit, parit peccatum: peccatum uero ubi perfectum est, progenerat mortem. Ne erretis fratres mei dilecti.*

Videtur beatus iste vsus securius sermone de tentationibus quum ait, Pro summo gaudio ducite incidere in tentationes.

tionem. Deinde memor orationis dominicae, quae iuber id quod melius est, nempe ut oremus ne incidamus in tentationem, repetit sermonem: per ea quae hic proponuntur, manifestans quae sit immissa à deo tentatio, nempe quae etiam gaudij conciliatrix est, & quae à nostra voluntate. Recte tamen dici potest quod dominus ac deus Iesus Christus ad imbecillitatem humanae naturae respiciens, admo-
A neat fugere tentationes, quum imperfectius adhuc affectu essent discipuli: quod aliis quoque fecit multis in locis, à perfectioribus interim abstinens. Postquam autem per cognitionem resurrectionis ipsius & ascensionem in caelos confirmata est nostra infirma natura: iam frater ipsius secundum carnem instruit nos ne deinceps tentationes metuamus, quum possimus posthac confirmati afflictioni-
B bus domini, superare omnem superuenientem afflictionem & tentationem. Quum autem duplices sint tentationes, ut diximus, utilis est in vtrisque patientia: in illis quidem quae sunt à deo, quoniam postmodum assequimur laudem de victoria, veluti Abraham: in illis uero quae à nobis sunt, quoniam sustinentes cum gratiarum actione, hanc ueluti compensationem referimus ad peccata quae commisimus. Is enim qui sua facta explorat, suae iacit initium salutis, & ad formam iusti seipsum assimilat, quum vir iustus in principio sermonis sui sit accusator. Nullus qui tentatur dicat, si duplices sunt tentationes, cur nunc omnis tentationis causam à deo reuicet? Sed considera quod non dicit, Qui tentatus est, sed qui tentatur: eum enim qui per peccatum
C & intemperantiam sibiipso tentationes accersit, ita ut in continuo sit salo, dicit à deo non tentari, sed à propria concupiscentia. Siquidem is qui illatam vicit tentationem, cautius ac firmiter seipsum constituit, sic ut non facile capiatur tentationibus, his maxime quae à seipso mouerentur. Quum enim ad sapientio-rem declinauerit vitam, fontem occlusit qui tentationibus manat, & deinceps in requie degit à tentationibus. Deus autem malis tentari nequit: iuxta eum qui dixit (quanquam externus sit à nobis & à fide alienus) diuina beataque natura neque molestias sustinet neque aliis prebet. Circa mortalē enim ac terrenā naturā in quauarietas ac mutatio conspicitur, contingunt haec omnia, quae non
 n iij stram

Mat. 5. 13

B

Prou. 13

C

D iram præoccupant naturam. Concupiscentia verò ac peccatum, & quæ ex hoc imminet animæ mors, gradus quidam constituti sunt ad humanam perditionem. Concupiscentia enim locum diuersorij tenens, inuenta mansione operata est peccatum, quod parit mortem, nisi mente illud eradicantes, alterius vitæ nobis inuenerimus initium. Quoniam igitur satis ostendit diuinam naturam neque tentari posse, neque aliis id præbere (tentationes autem dicit hic cogitationes, animæ stabilitatem turbantes ac confundentes: nam quæ à deo sunt, animam maxime stabiliunt, eam illuminantes & ineffabilem eius pulchritudinem multis ostendentes) ideo nunc subiungit:

E *Omnis donatio bona & omne donum perfectum è supernis est descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec conuersionis obumbratio. Is destinata uoluntate progenuit nos uerbo ueritatis, ut essemus primitiæ quædam suarum creaturarum.*

È supernis est à patre luminum. Quum ea quæ à nobis inducuntur, neque perfectionem habeant, sed multam potius imperfectionem, neque animam illustrent: quomodo enim perfectionem haberent quæ postea ex scælicæ progressu sumunt perfectionem, vixque multo labore turpitudinem à natiuitate contractam emundant, & deinde ad diuinum splendorem pertingunt? *Apud quem non est transmutatio.* Ipse enim clamat per prophetam, Ego sum & non mutator. *Quod autem ait: Conuersionis obumbratio.* hoc est, ne suspitio quidem aut quippiam suspicionis umbram attingent.

Is destinata uoluntate. Destinata uoluntate dixit, os illis opprimens qui mundum casu productum fuisse nugantur. Quoniam enim dixit superius, Apud quem non est transmutatio, & ex hoc ostendit immutabilem esse deum, subiungit: Is destinata uoluntate progenuit nos. Si enim nos nati sumus, manifestum est quòd etiam mutati. Quomodo namque immutabile esset quod ex non esse per mutationem procedit ad esse? Deinde quia dixit, Progenuit nos, ne quis suspicaretur quòd similiter, ut & nos, ipsum quoque filium progenuerit, & unam nobiscum etiam filium fuisse naturam, subiungit:

Iungit: Verbo ueritatis. Omnia enim iuxta beatum Iohannem per filium facta sunt. Itaque si per uerbum ueritatis progressus nobis contigit, qui à uerbo habemus esse, non sumus uerè eui geniti à quo facti sumus. *Ut essemus primitiæ.* hoc est primi & honoratissimi. *κτίσματα* autem dicit ipsam visibilem creaturam.

Itaque fratres mei dilecti, sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Ira enim uiri iustitiam dei non efficit.

Quod ait Velox, nõ ad nudam auditionem refertur, sed ad strenuum in opere, & eum qui postquam audiuit, procedit ad ea præstanda quæ audiuit. Nouit enim eum qui subdit auditum cum studio ad ea quæ dicuntur, etiam præbiturum seipsum paratum ad eorum operationem: quemadmodum eductus eum qui cum tarditate ad aliquid procrastinando afficitur, aliquando penitus separandum ab omni conatu operis. Ideo in doctrina quidem rerum diuinarum uelocitate præcipit, in his autem quæ periculosam habent administrationem, tarditatem. Hæc autem sunt loqui & irasci. Nam & inconsulta loquutio & incircumspecta ira nõ nouit unquam in bonum desinere. Propter quod uir quidam diuinus ait: Frequenter pœnituit esse loquentum, tacuisse uero nunquam. Rursum autem beatus ille Dauid: Irascimini & ne peccetis: hoc est ne facile irascendo, furorem quoque incitetis quem suggerit ira. His etiam conformia sunt quæ hic dicuntur. Siquidem tarditas in loquendo & tepiditas in irascendo, cunctatione in his seruata, reducut ad id quod decus est & rectum: & uel omsino impetum circa hæc dissoluunt per deliberatam considerationem, uel conuenienti modo ad res quæ occurrunt horum decursum fieri docent, potissimum autem iræ, quæ si irrationabiliter inducta sit, priuat diuina iustitia. Ideoque hanc subiungit causam: Ira enim uiri iustitiam dei non efficit. Etenim si iustitia habitus est in anima qui diuidit unicuique iuxta suam dignitatem, ira uero (ut ait ille) perdit etiam sapientes, quo modo hæc ipsa quæ uelocitati affectione mentem adeo obtenebrat ut perdat etiam sapientes, constitueret eam quæ diuidit unicuique iuxta suam dignitatem.

Tardus ad iram. Tarditatem uel uisariam in nobis exerceri, n. iiii. pura ad

Ioh. 1.

A

B

Calo. Psal. 4. C

Dputa ad loquendum & ad irascendum. Nouit enim cunctatio abstinentiam à committendo efficere.

CAPVT II.

De mansuetudine ac innocentia & actione bona quæ conducit ad beatitudinem, & de scientia ac mediocritate sermonis.

Qvapropter deposita omni immunditia, & redundantia malitiæ, per mansuetudinem recipite insitum sermonem qui potest saluare animas uestras.

E Immunditiæ addit etiam redundantiam malitiæ, volens hoc demonstrare: Quamquam frequenter incidat quispiam in aliquam immunditiam, citius ab ea discedat, nec permorando & cunctando in illa, per consuetudinem efficiat malum firmitus, ac difficilius ad abluendum: quæ nata sint quæ continue & abunde fiunt in nobis, ad reducendum in naturam id quod efficitur, siue naturæ habitum ipsi acquirere. Per mansuetudinem. Siquidem per mansuetudinem & non per tumultum ac turbationem traditur disciplina. Insitum sermonem. Insitum nobis siue naturalem sermonem vocat eum qui discernit melius à peiori: à quo etiam rationales sumus ac dicimur.

F Sitis autem effectores sermonis & non tantum auditores, fallentes uosmetipsos: quoniam si quis audiat sermonem nec eum factis exprimat, hic similis est uiro consideranti faciem natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim seipsum & abiit, statimque oblitus est qualis esset. At qui prospexerit in legem perfectam quæ est libertatis & permanserit, hic quum non sit auditor obliuiosus, sed effector operis, beatus factus suo erit.

Quoniam nouit aliquos sermonem cum diligentia audientes, etiam ipso tempore quo audiunt, feruorem frequenter extinguere, ideo ne hæc subiungit, id in effectu præcipiens: Ne soli in audiendo diligentiam ostendatis, sed multo magis in faciendo: Fallentes autem uosmetipsos, hoc est seducentes. Porro faciem natiuitatis dicit cognoscere seipsum per legem. Ideo etiam post Faciem, subiungit Natiuitatis. Nam per legem discentes quales facti sumus, con-

consideramus quod tales factos lex spiritualis perficiat nos **A** per lauacrum regenerationis. Deinde ne in tali consideratione per actionem permanentes, etiam gratiæ obliuiscamur ac doni. Nam qui prauis actionibus seipsum exponit, ne meminit quidem quod à deo sit beneficio affectus. Si enim meminisset quod in filium dei adoptatus sit & iustificatus ac sanctificatus, quæ dona sunt spiritualia, nequaquam seipsum traderet operibus gratiam repellentibus. In speculo. Ab hoc non speculo trãsfert sermonem ad intellectuale speculum, nihil subiungens eorum quæ id quod dictum est aptarent exemplo: puta ut hoc modo diceret: Si quis audiat sermonem nec eum factis exprimat, hic similis est uiro consideranti faciem natiuitatis suæ in speculo. Quemadmodum enim ille **B** considerauit seipsum & abiit, statimque oblitus est qualis esset: ita & hic qui per Mosi legem considerauit ad quid factus esset, nempe quod ad gloriam dei & ad imaginem dei creatoris factus fuisset, postquam considerauit, nihil eorum quæ considerata erant factis expressit, sed pari modo circa considerationem dispositus est sicut prius. Non ergo sermone usus est quomodo uti oporteret. Id autem non frustra ac temere facit Iacobus domini discipulus, sed omnia breuiter loquitur, tanquam abbreviati uerbi discipulus, simulque auditor colligens ac continens ne hæc otiose audiret. At qui prospexerit. Considera quod dixerit Qui prospexerit, & non Qui **C** ingressus fuerit. Spiritualis namque lex magnificum quiddam & ubique desiderabile habet, unde etiam ex parua sui affectione nouit attrahere & perfectum reddere: quumque perfectionem habeat & in omnibus defectu careat, cum qui allequutus est in nullo relinquit dubio circa aliquid quod in ea continetur: & eis qui vel inspexerunt persuadet ut in ea permaneant. Legem perfectam. Quoniam efferebantur Iudæi propter legis obseruationes, & his summam pietatis in deum se præstare putabant: hisque solis vacantes, sibi quidam perfectionem vendicabant, erga ceteros uero homines superbo & improprio animo affecti erant: quemadmodum manifestum est ex Pharisæo, de quo in euangelio, & ab his qui aduersus Publicanum contumeliosi erant. Hunc timorẽ reprimens beatus Iacobus dicit ea quæ proponuntur. Facta namque mentione operum eius qui sermonem factis exprimit, ubi

Dmit, ubi eum beatorum prædicauit, statim etiam corrigit malum quod multis ex operatione adnascitur, & ait: Ne existimes quòd ex operibus legis sortiaris beatitudinem, quasi sola operatio habeat, ut etiam apud deum recludat acceptabile, neque enim ita est, sed ille beatus est qui simul & facit, & erga cæteros sui generis homines non contumeliosus nec inhumano animo affectus est. *Quæ est libertatis.* Vbi dixisset legem perfectam, subiunxit, *Quæ est libertatis*, insignem designans eius libertatem. Lex enim Christi à seruitute liberans omnium carnalium, puta sabbathorum & circumcisionis ac cultus circa cæteras purificationes, in libertate & requie ab his constituit accedentem: & propter libertatem ad suauitatem quæ à libertate procedit, etiam hunc attentum reddit, liberatque obliuione quæ bona omnia corrumpit. Nihil enim adeo persuadet adhærere alicui sicut illud, nempe quòd requiem à negotiis & libertatem dare conspiciatur. Insuper hunc quoque beatum demonstrat. *Auditor obliuiosus.* Auditioni coniunxit obliuionem, quòd auditioni opus sit operatione, nullum autem opus obliuionem sequatur: quasi superflua sit auditio quæ operis efficaciam non habet.

F *Si quis uidetur religiosus esse inter uos qui non fuerat linguam suam, sed fallit cor suum, huius uana est religio. Religio pura & immaculata apud deum & patrem hæc est, uisitare pupillos ac uiduas in afflictione ipsorum: immaculatum seruare seipsum à mundo.*

ἁγιωσύνη. i. religio plus quiddam habere uidetur quàm fides. Quorundam enim occultorum cognitionem promittit ipsum nomen, & eorum quæ fide conspiciuntur firmitatem. Ideo hæc etiam dictione usus est beatus Iacobus dicens, Religio, ac si dixisset: Cognoscere te existimas & exacte obseruare arcana quæ sunt in lege. Quomodo hoc fieri potest quum linguam frenare nescias, detrahendo proximo: & fauore uitam degens, nullius egeni miserearis: quum lex neque detrahentem recipiat, & inimicorum quoque misereri iubeat, ac inimico occupato in subleuando suo iumento quod sub onere cecidit, iubeat ut sis auxilio. Si ergo religiosus esse

*Psal. 100.
Mxo. 23.*

vis, ne te

A *vis, ne te ex legis cognitione religiosum ostendas, sed ex operatione, id autem miserendo proximi: nam misericordia erga proximum similitudo quædam est ad deum. Ait enim: Hæc misericordes sicut & pater uester celestis misericors est. Sed & misericordia non fit cum respectu personarum: quia neque deus sua beneficia facit huic vel illi distribuendo, sed nullum discernendo omnes beneficio afficit, diuites ac pauperes, malos ac bonos. Frenans autem, hoc est cohibens, & non ex arrogantia quasi legem factis exprimeret, fallens suam conscientiam: nam hoc significat Cor, sicut ibi: Cor contritum & humiliatum non despicias. Religio pura.* Fortassis dicit aliquis: Si testamenti quod statuit Christus doctor est Iacobus, quomodo non abrogat nunc quæ legis sunt, sed potius extollit, suscipiens eos qui in eius obseruatiã versantur, nec hos reprehendens aut repellens ab obseruatione legis? Ad quòd illud dicimus, quòd per modum introducendi potius nunc cum ipsis differit, & demittit se ad eorum imbecillitatem, ne statim ab exordio legem euertens, faciat eos retrocedere, fastidientes ob dogmarum nouitatem, & ad incredulitatem declinantes. Conuenientius autem rem tractans, & se demittens ad legem, quo ad illa in quibus nouo testamento non adferebat nocumentum suis superstitionibus (quid enim nocet fidei quæ in Christum est, obseruatio sabbathorum, aut ieiunium, aut abstinentia à quibusdam cibis?) & his attentiores eos ad suum sermonem reddens, ita sensum ac paulatim discedere quidem hortatur à legis obseruationibus, tanquam laboriosis, & tamen inutilibus, & tanquam ad seruitutem non ad libertatem quæ in Christo est uocantibus. Breuibus itaque commutationibus ac alternationibus sapienter usus, ubi iam habuit ipsos non grauitè ferentes quæ dicerentur, tunc ea quæ christianis conueniebant proponit. *Seruare seipsum à mundo.* Mundum hic intelligere debemus popularem ac uulgarem turbam, quæ concupiscentiis sui erroris corrumpitur.

CAPVT III.

De charitate erga unumquemque sine respectu personæ secundum legem.

Fratres

Ratres mei ne cum respectu personarum habeatis fidem domini nostri Iesu Christi ex opinione. Nam si ingrediatur in coetum vestrum uir aureum gestans anulum, ueste indutus splendida, ingrediatur autem & pauper in fordida ueste, & respexeritis ad illum, qui uestem gestat splendidam, ac dixeritis illi, Tu sede hic bene, pauperi uero dixeritis, Tu sta illic, aut sede hic subter scabellum meum: & non diiudicatis apud uos ipsos: & facti estis iudices cogitationum malarum.

E

Ne cum respectu personarum. Nam qui cum respectu personarum aliquid facit, multa macula, multo probro seipsum replet, proximum dedecore afficiens, ac seipsum etiam ante illum. nam exhibitio erga consortem tranfinit, id quod fit etiam ad seipsum. Et non diiudicatis. Coniunctio Et, abundat, hoc est diiudicandi vim, quae in uobis erat corruptistis, nullam inquisitionem facientes uter sit honorandus, pauperne probus siue industrius, an diues segnis: sed ita sine iudicio & cum personarum respectu, hunc quidem propter diuitias honorastis, illum uero propter paupertatem contemptui habuistis. Et facti estis iudices cogitationum malarum. Hoc est iniusti iudices, malitia affecti ex personarum respectu. Hoc loco abundat coniunctio uel. i. &, sicut dictum est, ex usu ueteris phrasid. Quum enim sit hic sermonis responsio ad id quod praecessit, superflua est coniunctio. Est enim ita ordinanda sententia: Nam si ingrediatur in coetum uestrum uir aureum gestans anulum, ueste indutus splendida, ingrediatur autem & pauper in fordida ueste &c. non diiudicatis in uos ipsos, & facti estis iudices cogitationum malarum: hoc est diiudicandi vim corrumpentes, elegistis malas cogitationes, illum quidem honorantes, hunc autem contemptui habentes, quum tamen eadem esset in utroque natura.

¶ Nō de huius loqui- F tur quod i hac ultima particula. ponitur: sed quod i praecedenti, & diuersorum auctorū sit scholia, nā istud idem in effectu di-

Audite fratres mei dilecti: nonne Deus elegit pauperes seculi huius, diuites in fide, & haeredes regni, quod

quod promisit diligentibus se? Vos autem contemptui habuistis pauperem. Nonne diuites tyrannidem exercent in uos, & iidem trahunt uos ad tribunalia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super uos? Si legem quidem expletis regiam iuxta scripturam, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. Sin uero personam respicitis, peccatum committitis, coniuncti per legem quod sitis transgressores.

Quoniam paupertas vel auditu grauis est multis, ideo quum dixisset Pauperes mundi, statim subiunxit Diuites. In quo autem diuites? in fide, & circa fidem. Etenim ita seres habet. Nam quum pauperes non distraherentur circa res mundi, ubi accesserint ad fidem, magis strennui redduntur, ac operi magis insistentes, quam diuites. Ideo etiam dominus tales elegit discipulos, quos etiam regni haeredes declarauit. Blasphemant bonum nomen. Bonum nomen est nomen nouum iuxta Prophetam dicentem: His qui mihi seruiant, uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super omnem faciem terrae. iuxta scripturam, Deuteronomium dicit.

Quisquis enim totam legem seruauerit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus. Nam qui dixit, Ne moecheris, dixit etiam, Ne occidas. Quod si non fueris moechatus, occideris tamen, factus es transgressor legis. Ita loquamini & ita faciatis, ueluti per legem libertatis iudicandi. Siquidem iudicium absque misericordia erit ei, qui non praestitit misericordiam. Glorietur autem misericordia aduersus iudicium.

Offenderit autem in uno. Hoc de dilectione dixit, propter quam etiam omnem praecedentem sermonem latius demonstrauit demonstrationis gratia. Dixit autem, ne moecheris, ne occidas, exempli causa. Considera tamen quod exempla sunt ex lege, quatenus conferebat ad dilectionem. Nam qui perfecte diligit proximum, hic neque moechabitur, neque occidet.

A dicit quod prius diffi erat, ut patet si sequentia, legas. Leuit. 19.

B

Iesi, 62.

Imo potius Leuit. 19.

Exo. 20.

Leuit. 19.

C

D occidet. hæc enim eius sunt, qui animo inimico affectus est erga proximum. Quandoquidem nisi ita diceretur, nullum hominum saluus fieret, quum nemo per omnia seruet præceptorum integritatem. Qui enim castitatem verbi causa seruauit, ira interdum superatus est: & qui elemosyna ornatus est, inuidia fortassis obfuscatus est. Itaque non de quouis dictum est, qui in virtutibus nullum habeat defectum, sed de dilectione, quod non oporteat hanc defectu ex personarum respectu perficere, sed integre. Hoc autem de aliis quoque virtutibus dicimus. Nam qui non perfecte modestis aut iustis rebus verbi gratia adhæsit, sed cum defectu usus fuerit, hic claudicatio in tractandis virtutibus, vniuerso virtutis corpore vitiatum est. **I**ntelligenda est igitur lex quæ de dilectione agit, de qua præcipuus est ipsi scopus. Legem vero libertatis dicit, quæ caret respectu personarum, quæ est lex Christi. Qui enim personam respicit, non liber est, sed seruus: Nam à quo quis superatus est eius, & seruus est. **I**udicium absque misericordia erit ei. Si proximis remisimus peccata quibus in nos deliquerunt, & egenos qui inter nos sunt, elemosynarum nostrarum participes fecerimus: in discussione eorum quæ in vita peracta sunt, Dei quoque misericordia nos excipiet. Siquidem id præclarum est facinus, quemadmodum ediuerso grauis condemnatio illis erit, qui non fuerunt bene ac pie affecti erga suæ sortis homines. Nam eos qui permanent nullo condoleat affectu moti erga proximos qui in se deliquerunt, mali serui condemnatio cõpletur, vnâ cum retributione quæ in oratione dominica designatur. Ibi enim petimus à Deo vt nobis remittat, sicut & nos remittimus eis qui in nos deliquerunt. Et eos qui duri sunt, nulloque misericordie affectu mouentur erga illos, qui corporali egent cõsolatione, iudicium quoque excipiet sine misericordia iuxta præsentem sermonem. *Gloriatur autem misericordia aduersus iudicium.* Siquidem misericordes misericordiam consequentur iuxta domini sententiam. Præterea quoque si in idololatriis misericordia erga pauperes potest delere peccata, quemadmodum in Daniele didicimus, quid non efficeret in fidelibus hominibus? Tale autem quiddam videtur mihi hæc misericordia efficere, tquale hoc oleum ab arboribus manans, in athletis illitum. Dat enim istud elabi ne

2. Pet. 1.
Matth. 18.
Et. 16.
Matth. 5.
Dan. 4.
Græce nã
que illuso
est

bi ne ab aduersariis teneantur: & ita etiam in vniuersali iudicio misericordia nostra erga egenos dabit effugere impetus ac pericula, quæ à dæmonibus accusatoribus nostris imminebunt. **A** L I O M O D O. Iudicium absque misericordia. Causæ redditio est aduersus eos, qui fastum & arrogantiam magna sæuitia demonstrarunt erga abiectiones cum respectu personarum. Lenit itaque eorum crudelitatem ac duritiam, hac sententia terrens, acsi diceret: Lex iubet proximum diligere sicut seipsum: quemadmodum igitur nemo erga seipsum personam respicit, nam id insanum esset, ita neque tu personam respicias. Quod si ex arrogantia & duritia ad personæ respectum deflectis, time ne quo modo ipse quoque similia à iusto iudice consequaris, ac excludas à teipso illius misericordiam: Siquidem iudicium absque misericordia &c. *Gloriatur autem misericordia aduersus iudicium: hoc est vincit, expugnat, obrundit, vel hebetat.*

CAPVT IIII. *Quod non ex sola fide sed etiam ex operibus, & non ex altero seorsim, sed simul ex utrisque iustificatur homo.*

Va utilitas fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera uerò non habeat? Num potest fides saluum facere illum? Quod si frater aut soror nudi fuerint, & egenæ sint quotidiano uictu, dicat autem aliquis uestrum illis: abite cum pace, calefcite & saturemini, non tamen dederitis eis quæ necessaria sunt corpori, quæ erit utilitas? Sic & fides si opera non habuerit, mortua est per se. Sed dicet aliquis: Tu fidem habes, & ego opera habeo: ostende mihi fidem tuam, & ego ostendam tibi ex factis meis fidem meam. Tu credis quod Deus unus est. recte facis, & dæmonia credunt, ac contremiscunt.

Animaduerte spiritualẽ intellectum. Neq; enim solum dixit, Si fidem habeas, sed etiam, Quæ utilitas? Ac si diceret: Ostende mihi opus à quo existimare possim hanc appellationem

Rom. 4. **Mar. 1.** **Luc. 4.** **E** **F**
 tionem tibi conuenire: id enim fidei vtilitas est. Sic & fides
 si opera non habuerit, mortua est per se. Non aduersantur hæc
 beato Paulo, quum nomen fidei ad duo significata feratur:
 Nam & de simplici assensu fidem dicere solemus, iuxta illud
 quòd etiam demones credidisse nouimus, quòd Dei filius es-
 set Christus. Rursumque quum consequuorionem ex affectu
 procedentem cum firmo assensu nomine fidei vocemus: Ia-
 cobus quidem simplicem assensum dicit fidem mortuam, &
 viuificantium operum expertem: Paulus vero dicit eam quæ
 est ex affectu, quæ factis nullo modo destituitur: neque enim
 hæc absque honestis factis innasci posset. Siquidem hæc
 Abraham nequaquam consequutus est, nisi prius certaminis
 premissio, quo paterna cognatione expelleretur, cui certami-
 ni fides in præmium declarabatur: sed hanc operibus propo-
 nit Paulus, nempe sabbathorum obseruationibus iuxta le-
 gem, circumcissione, cæterisque purificationibus. Siquidem
 duo quoque significata conspiciuntur in operibus. Nam &
 opera quædam fidem confirmare dicuntur, quorum experts
 si sit fides, mortua est. rursumque opera dicuntur quæ lega-
 sunt, sine quibus & Abraham, & omnes qui sequuntur Chri-
 stum, sine quibus & Abraham, & omnes qui sequuntur Chri-
 stum iustificantur. Quis enim negabit verum esse quòd fides
 nequaquam ad impurum accederet? dico autem veram fi-
 dem, neque enim vnguërum in capsula recondideretur, quæ
 luto plena esset: neque in homine impuro fides immitteretur
 à Deo. Non ergo diffoni sunt sancti Apostoli, sed in di-
 uerso significato versantes: quisque ad sui significati vsum
 quod sibi propositum est dirigit ac perducit.

*Vis autem cognoscere ô homo inanis, quòd fides
 absque operibus mortua sit? Abraham pater noster
 nõne ex operibus iustificatus est, quum obtulisset Isaac
 filium suum super altare? Vides quòd fides adiuu-
 mento fuerit operibus illius, & ex operibus fides perfe-
 cta fuerit? Et completa est scriptura quæ dicit, Credi-
 dit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iustitiam,
 & amicus Dei uocatus est. Videtis igitur quòd ex
 operibus iustificetur homo, & non ex fide tantum.*
 milititer

Gene. 15.

*milititer autem & Raab meretrix an non ex operibus E
 iustificata est, quum excepisset nuntios, & alia uia emi-
 sisset? Nam quemadmodum corpus absque spiritu mor-
 tuum est, ita & fides absque operibus mortua est.*

Rom. 4. **B** **C** **Gal. 5.** **Gen. 15. 11** **Heb. 11.** **Rom. 4.**
 inanem appellauit hominem, qui de nuda fide gloriatur,
 quum nihil substantiæ ad completionem per opera nactus
 sit. Abraham pater noster. Eundem Abraham tam Paulus,
 quàm hic Iacobus ad exemplum sermonis de fide assumit:
 Ille quidem ut ostendat fidem operibus eminentiorem es-
 se: hic verò rursum opera esse fide præstantiora per eundem
 Abraham. Et superius quidem dictum est, quòd circa du-
 plex fidei significatum versantes, quisque id adfert, quòd ad
 sui propositi demonstrationem conducit. Quidam tamen
 parum hoc etiam modo de hac re intellexerunt. Aiunt enim
 eundem Abraham variis distinctum temporibus vtriusque
 fidei gessisse imaginem, & eius quæ ante baptismum est, nec
 requirit opera, sed solam fidem & salutis confessionem, ac
 verbum quo iustificamur credentes in Christum, & eius
 quæ sequitur baptismum, & coniuncta est operibus: & ita
 non apparet diuersus, qui in Apostolis loquutus est spiritus:
 sed quòd hæc quidem fides sola confessione iustificet acce-
 dentem, si statim à mala vita discedat (huic enim non ad-
 sunt opera, sed sufficiens ipsi remedium est purificatio per
 baptismum) illa vero ab eo qui iam baptizatus est, requirit
 etiam bonorum operum exhibitionem. Cum hoc sensu Pau-
 lus quoque consentit alio in loco, ita dicens, ac docens fi-
 dem post baptismum perfectionem requirere per opera, quum
 ait: Neque circumcisio quicquam valet neque præputium,
 sed fides quæ per dilectionem operatur: porro dilectio lon-
 go eget exercitio ut compleatur. **A L I O M O D O.** Abra-
 ham imago quidem fuit iustificationis, quæ ex sola fide fit,
 quando impuratum fuit ipsi ad iustitiam quòd crediderit:
 eius verò quæ est ex operibus, quando filium obtulit super
 altare, Siquidem non solum peragebat opus, sed etiam in fi-
 de permansit, quòd per Isaac multiplicandum esset semen
 suum sicut astra, existimans quòd etiam ex mortuis posset
 Deus suscitare. Tamen Paulus producit etiam Dauid in te-
 stem, sapienter sua confirmans. Nouerat enim ille per spiri-
 tum

D tum eam fidē quę futuris tēporibus vērura erat per Christū ideo ait: Beatus vir cui nō imputabit dominus peccatū. *Fides absque operibus mortua est. Fidem dicit quę est post baptisma. nihil enim prodest fides destituta operibus. nisi quōd nos maiori adhuc peccato reddit obnoxios, qui talentū quidem accepimus, lucrum tamen non retulimus. Vnde & dominus velut adumbrando nobis tradit, quōd post baptismum necessaria nobis sint opera, quum à Iohanne baptizatus ad desertum peruenit, & certamina aduersus diabolum suscepit. Paulus quoque eos qui mysteria iam acceperant adhortatur dicens. Studeamus ingredi in illam requiem: quasi non sufficiat fides, sed addi quoque debet vitę puritas, & circa hoc magnum adhiberi studium.*

Cap. I I. Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quōd maius iudicium sumpturi simus. In multis enim labimur omnes.

Qum in superioribus dixisset ac docuisset fideles vt fidem possiderent non vacuam bonis opetibus, ad aliud transiit pręceptum huic germanum. Etenim quidam docere conantur, quę nec ipsi pręstant: & ait quōd maius erit eorum iudicium, quandoquidem nihil lucri attulerunt. Nam qui eā docet, quę non habet tanquam illa habens, condemnatus est, veluti sua lingua lapsus. Hoc autem abundantius confirmans dicit. Quanquam enim alio quoque modo ex negligentia prona est lingua ad labendum, in ea quorum iudicium non effugiet, qui hanc nactus est, quemadmodum habet Solomon dicens, Propter peccatum labiorum incidit in laqueum peccator: multo magis tamen qui sciens ac aduertens peccat, lingua docendo, quę experientia non didicit, nequaquam effugere poterit pœnam inenitabilem.

CAPVT V. Quōd pręceptis & incomposita lingua enecat eum, qui ipsam nactus est: quam uincere necesse est ad laudem & gloriam Dei: in quo etiam tractat de bona conuersatione, & sine rixa unius aduersus alium, ex glorię cupiditate, propter sapientiam humanam: & de diuina sapientia: & quōd ex sordida & uoluptuorum amore oriatur literę ac scditiones, & inimicitia aduersus Deum.

de resipiscencia ad salutem, ac de non iudicando proximum.

Siquis in sermone non labitur, hic perfectus est uir, qui possit freno moderari totum etiam corpus. Ecce autem in ora equorum frena inmittimus ut pareant nobis, & totum corpus circumagimus. Ecce naues quoque quum tante sint, & à uentis seuis agantur, à minimo gubernaculo circumaguntur quocumque impetus dirigitis uoluerit.

Quod inenitabiliter nullus hominum vitam absque peccato transigat, ex linguę lubricitate confirmat. Ex eadem uerò etiam demonstrat nulli perfectionem cōtingere. Quis enim est qui non errauerit per linguam suam? Quōd si quis suę linguę lubricitatem superauit, an nō hic idoneus est qui totum corpus circumagat? Nam is qui deuicit illud quod facile limam est ad lapsum, nequaquam superari poterit ab eo quod longe tardius est. *Ecce autem in ora equorum?* Hoc modo est literę ordinatio: In ora equorū inmittimus frena, nisi enim ita cōponatur, inintelligibilis est sermo (videlicet si Gręca uerba sumas eo ordine quo sita sunt) Hęc autē cōfirmant id quod de lingua dictum est, & maius etiam quiddā aggrediuntur: nempe quōd is qui redigit in suam potestatem id quod facile est vt componatur, etiam superabit id quod difficulter tractari potest. Per hoc autem soluit obiectionē. Verisimile enim erat quōd quispiam hoc subiungeret: Quis labor est adeo paruū gubernare mēbrum? aut quōd futurū est à minimo mēbro nocuentū? Et hęc ostendit à freno & gubernaculo, & à scintilla quę minuta quidem sunt, sed magna efficiunt. **A L I O M O D O.** Præterea quoq; ostēdūt hęc non oportere linguam temere mouere, sed ad meliora transferre: quemadmodum equi ferocitatem freno, & nauis impetum gubernaculo. Ita igitur & linguam ad id quod expedit recto sermone transferre debemus. Nam hoc significat quod ait, Ita & lingua, quōd hoc modo debet lingua recto sermone circumagi, & non hoc facere quod facit: quum enim pusilla sit, magna facit, & magnum bustum nobis accendit, quandoquidem & ipsa ignis est. Et quęnam

Lin. D sunt quæ illa facit? Ornari iniquitatem per callidam rhetorum eloquentiam: contaminat corpus, persuadens mulieribus, ut sui accessum patiantur: cædes fraude operatur: periuriis aliena carpit: & super omnia rotam gehennæ inflammamat: hoc est incedit & excitat in nos gehennam, veluti gratiari faciens aduersum nos ignem. Sed & ipsa inquit incenditur à gehenna, quemadmodum manifestum est ex diuine, qui lingua cruciatur, neque enim ob aliud lingua puni- tur, quàm ideo quòd prompta fuerit ad delicias & nugæ.

Luc. 6. Itaque si legatur Rotam gehennæ, sicut nonnulla habent exemplaria, ita explicanda est sententia. Si verò habeat Rotam natiuitatis, talem assequitur solutionem. Rotam natiuitatis dicit vitam nostram. Inflammans ergo rotam natiuitatis contaminat vitam: & quomodo? dum temere ac petulanter mouetur, unde & exasperatur vita nostra, siue tempus vitæ nostræ. Hoc enim & Psalmographus coronam appellauit, dicens: Benedices coronæ anni. Rota verò & corona in eo conueniunt, quòd vtraque circularis est & orbicularis. Rota autem dicitur vita, tanquam in seipsam reuoluta. Quomodo autem contaminat vitam nostram? ita mota sicut antea diximus: propter quæ & sordidata & plena suspiriis vita nostra peragitur. Hoc modo igitur lingua recto sermone circumagatur. Etenim mundus est iniquitatis, veluti ad vilem ac popularem turbam deuoluta & respiciens. Nam mundus hoc loco intelligitur multitudo. Aut mundus est, id est ornamentum, siue ornans humanam naturam: per hanc enim communicamus inuicem nostras cogitationes: quâdoquidem in

E **†** habuit quidæ græcum exemplar ἐκτραχύνειται, potius tamẽ legendum ἐκτραχύνεται, id est acceratur.

F hac quoque significatione volunt nonnulli mundum accipere. Itaque dum fertur ad vilem turbam, iniuriam facit & nocet, ac totum corpus contaminat, & inflammat rotam natiuitatis, inflammaturque à gehenna. Nec tamen hanc difficile est dirigere ut recte moueatur, & eo modo quo vellet qui gubernat. Nam si omnis natura ferarum & volucrum ac serpentium & marinorum domatur, & domita est à natura humana, vtrum linguam, quòd sit incoercibile malum, quòd plena veneno mortifero, nullus hominum domare potest: nequaquam ita esse dicerem. Si enim domari non potest, nec vnquam ad id quòd melius est declinat, quomodo per eam benedicimus Deo & patri, & per eam maledicimus hominibus!

bus: Ecce ad eius qui vititur voluntatem circumagitur? Sed non oportet fratres mei hæc ita fieri. Si enim per ipsam benedicimus Deo, an nõ pudor est maledicere hominibus, qui ad Dei similitudinẽ cõditi sunt? an iustum est vt ex eodẽ ore egrediatur benedictio & maledictio: non oportet ita fieri.

Ita lingua pusillum membrum est, & magna iactat. Ecce exiguus ignis quàm magnam materiam incendit. Et lingua ignis est, mundus iniquitatis. Sic lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis: & inflammat a gehenna. Omnis enim natura & ferarum & volucrum, serpentiumque & marinorum domatur, & domita est à natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest: incoercibile malum, plena veneno mortifero. Per ipsam benedicimus Deo & patri, & per ipsam maledicimus hominibus, qui ad similitudinem Dei conditi sunt.

Ita & lingua. Tanquam diceretur: Ad eundem modum & lingua recte moueri debet, quæ etsi pusillum sit membrum, magna tamen operatur, bona videlicet & mala: non est autem adeo explicitus sermo, quoniam abbreviati verbi discipulus estis qui hoc scribit. *Mundus iniquitatis.* Mundum hoc loco volunt quidam significare multitudinem, quemadmodum etiam vbi dicitur, Mundus eum non cognouit, hoc est popularis multitudo. Mundus igitur est & lingua, id est multitudo iniquitatis, & quanta sit multitudo ibi dictum est quum premisit **†** *Quàm magnam materiam. Omnis enim natura.* Quæ sunt huius obiectiõnis, intelligere oportet iuxta ea quæ prius dicta sunt. Quum enim prius dixisset ac ostendisset per frenum & per gubernaculum, quòd ea quæ pusilla quidem sunt, magna efficiunt dum recte mouentur, ac subiunxisset, quòd pari modo & lingua debet circumagiri recto sermone: ostendit nunc subiectis exemplis, quòd impossibile non sit illi imperare: tanquam diceret: Sed dicet aliquis, quòd lingua quanquam pusillum sit membrum, at tamen magna operatur, & bona & mala: neque obsequens

C **Iohani.**

Imò potius ad illa uerba, Ecce autem in ora eorum.

D neque tractabilis est à nobis ad ea quæ volumus. Nihil hoc agit ad responſionem. Nam ſi feræ ſua natura nõ domat eas domat homo, ſæuas quidem aſpectu at longe magis ſæuas ad tractandum, nõne multo magis proprium membrum tractare poſſet, vt ſibi facile obtæperaret? Ideo etiam quod ait, Linguam autem nullus hominum domare poteſt, non eſt affirmatiue legendum, ſed per dubitationem aut interrogationem, vt hoc modo dicatur: Si feræ indomitas manſuefacit homo & tractabiles reddit, an ne ſuam linguam domare poterit? Ita ergo legendum eſt hoc & intelligendum. Nam ſi aſſertiuè diceretur, nequaquam in progreſſu recte videtur vti exhortatione, quum ait, Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nam ſi impoſſibile eſſet ita adaptare, is qui impoſſibilia adducit, nõ ſtabilem ac conuenientè facit admonitionem. Diceret aliquis: Attamen quod ait, Incoercibile mahi, plena veneno mortifero, aſſertiuè proferendum eſt: hæc enim per augmentum oſtendunt linguam eſſe intractabilem. Verum ediuerſo illud, Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio, dubitatiue eſt legendum: eſt enim fermo exhortantis auditores. Nam ſi iubemur omnes benedicere, Siquidè maledici regnũ Dei in hæreditatè nõ conſequentur, an nõ potest eodem vti mæbro ad miniſteriũ iniquitatis & bonæ operationis? Nemo prudens eodem inſtrumẽto lutũ moueret & vnguentum. Oras? Ne maledicas inimico. Nam oratio & maledictio, magno diſſident interſtitio. Niſi remiſeris ei qui te contriſtauit, neque remittetur tibi: ſed maledicẽdo teipſum capies, quum oras vt tibi remittatur debita, que madmodum & tu remittis debitoribus tuis. Sed præſtabit vt facilioris conſequentiæ gratia totam particulam in medium proferamus ad debitum phraſis ordinem, nonnulla quæ deſunt addentes: erit autem in hunc modum: Ecce in ora equorum frena immittimus vt pareant nobis, & totum corpus eorum circumagimus: ecce quoque naues quum tantæ ſint, & à ventis ſæuis agantur, à minimo gubernaculo circumaguntur quocunque impetus dirigentis voluerit. Ita ergo & lingua rectè ſermone circumagatur. Neque id difficile eſt. Omnis enim natura & ferarũ & volucrum ſerpentiũq; & marinorum domatur, & domita eſt à natura humana. Quod ſi hæc ita ſunt, linguam nullus domare poteſt? id nequaquam dici poteſt.

Ex eodem

Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio? A
Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid fons ex eodem foramine emittit dulcem & amaram aquam? Num poteſt fratres mei ficus oleas gignere, aut vitis ficus? Sic nullus fons ſalſam ac dulcẽ poteſt edere aquã. Quis ſapiens & ſcientia præditus inter uos? Oſtendat ex bona conuerſatione opera ſua cum manſuetudine ſapientiæ. Quod ſi æmulationem amarã habetis & contentionem in corde veſtro, nolite gloriari & mædaces eſſe aduerſus ueritatẽ. Non eſt enim iſta ſapientiæ & ſupernis deſcendens, ſed terrena, animalis, diabólica. Vbi enim æmulatio & contentio, ibi inconfiantia & omne opus prauum. Quæ autem è ſupernis eſt ſapientiã, primum quidem caſta eſt, deinde pacifica, modesta, tractabilis, plena miſericordia & fructibus bonis, abſq; diiudicatione, ſine ſimulatione. Fructus autẽ iuſtitia in pace ſeminatur facientibus pacem.

Ex eodem ore. quod huiusmodi ſacrorum diſciplinam accepit, nihil amarum emittatur, nihil ingratum. **Quis ſapiens inter uos?** Quum homines eſſent ambitioſi, & ob ſapientiam huius mundi gloriarentur, ex contentione & æmulatione rectorum præceptorum prædicabant, aperte plebem ad ſeditionẽ ſolicitantes, & præterea inuidia tabeſcentes ac permiſcentes humana diuinis, vt eorum quæ dicerentur nouitate attraherentur auditores: vnde etiam prodierunt hærefes. Expleto igitur ſermone de linguæ petulantia ac intemperantia, tranſiit deinceps ad inuidiam, quæ hominibus ex ſimili temeritate innaſcitur: & ait hæc doctrinas non eſſe conſtitutas ac firmas, quum neque ex diuina ſint ſapientia ſed dæmoniaca. Hæc autem dixit bonum exhortans præceptorem, dicens vt ex manſuetudine ſuam oſtendat ſapientiam per bona opera. Quoniam autem nomen zeli, id eſt æmulationis, medium eſt & ex ſe indifferens ad bona & mala. (Eſt enim zelus ſiue æmulatio motus animi inſtigatus ad

o iiij aliquid

F
Matth. 6.

D aliquid cum aliqua assimilatione eius ad quod est studium, vel adfectus) propterea subiunxit Amaram, ostendens ad quid sit æmulatione. *ἰπιθεα* vero est vituperabilis contentio & pertinacia. *Primum quidem casta est.* id est, pura & sine forde, nulli rei carnali adherens. *Absque diiudicatione.* non differens obseruationes ciborum & variarum lotionum. De his autem exacte differit Paulus in epistola ad Colossenses.

Colo. 2
Cap. IIII.

Vnde bella ac lites inter uos? nonne hinc, nempe ex uoluptatibus uestris quæ militant in membris uestris. Concupiscitis & non habetis: occiditis & æmulamini, nec potestis adipisci, pugnatis ac bellatis, & non accipitis id propter quod postulatis. Petitis & non accipitis eo quod male petatis, ut in uoluptatibus uestris insumatis. Adulteri & adulteræ nescitis quod amicitia mundi inimicitia est erga deum? Quicumque ergo uoluerit esse amicus mundi, inimicus dei constituitur.

Roma. 16.

Ostendit quod licet præceptoris sermonē effingant, tamen carnales sunt, & indignissima patrant, voluptates sibiipsis accipientes: hi quidem mensam deliciauiorem (quod & Paulus ipsos arguendo dicit: Nam qui tales sunt, inquit, domino non seruiunt, sed suo ventri) alij uero possessionem pretiosorum agrorum, aut domorum concupiscentes: alij rursum familiam assumere, aut domum domui coniungere: alius autem aliud quippiam, in quibus malignus ille imponit ipsis, conando illorum depreçari animas. *Concupiscitis & non habetis, &c.* Per *ἰπιθη* & *ἰπιθη*, id est, positionem & ablationem procedit: quum thesis assumitur propter absurditatem, absurditas autem propterea quod incitamenta uoluptatis postea conspiciantur latere in thesi. Nam & concupiscentia in perfectione voluptatum finitur, & cædes ac æmulatio, pugnaque similiter ac bellum non sunt bona: ideo neque illa consequuntur quorū causa hæc affectant. Animaduertendum est autem hoc loco quod eadem & bellum dicit non corporalia: hoc enim graue esset etiam de latronib' cogitare: multo ergo minus de his qui aliquantum fideles erant, & ad dominum accedebant. Sed ut mihi uideretur, occidere dicuntur

dicuntur illi qui temerariis his conatibus suam occidunt animam, propter quod etiam bellum ipsis est aduersus pietatem. Et quemadmodum in progressu adulteros uocat & adulteras, non quod omnino tales sint, sed quod diuinā recteque iustitiam præcepta constuprent, declinando ad alia illegitima. Neque enim toleraret quispiam scortatorem præceptorem, etiam si magis quam porci ceno inuolutus esset: ita ergo cædes ac bella dicit non corporalia, sed animam concernentia. *Petitis & non accipitis.* Quemadmodum Phariseus de quo in euāgelio secundum Lucam: nam quanto plura recensebat sua bona opera, tanto magis diuinās obturabat aures, & inanis amplitudo uerborum circa labia defluebat, & in spumam dissoluebatur in modum æstuantis fluctus. Sed dicit aliquis: Si domini Iesu præceptoris qui mentiri nequit uera est promissio qua ait: Omnis qui petit accipit, quomodo hæc nunc dicit præfens Apostolus? Sed dicimus quod is qui debita uia & ordine ad petendum procedit, habet etiam integram promissionem, in nullo frustratus his que petunt. Si uero procedēs extra scopum traditæ petitionis petere uidebitur, non petens sicut oportet, ne petit quidem, ideo non accipiet. Quemadmodum enim uerbi gratia, si præceptor grammaticus promittat se docturum omnē ad se accedentē grammaticam, ille autem qui discere cupit indebite accedat, nec seipsum dirigat ad eorum que promissa sunt receptionē, deinde similis suæ absurditati euadat, num quispiam præceptorem merito accusauerit mendacij? talis certe non prudenter faceret: Neque enim is qui disciplinam accepturus erat, accessit sicut præceptor exhortabatur. Diceret autem aliquis: Et quomodo, aut quid petere oportet? Ipsi audi qui promissionem fecit. Petite regnum dei & iustitiam eius. Manifestum ergo quod is qui ita petit & potissimum de talibus: neque aliis frustrabitur, que accipiens nō caderet extra ea que sunt suæ salutis. Qui uero nociua ac damnosa petit, hunc nō habebit ea tribuentem à quo omnis donatio bona. Sed etiam diuinam petens notitiam, aut spirituale aliquod donum ad uoluptates petens, non accipiet: male enim petit, & malū est ad sui perditionem: porro deus nequaquam tribuit mala. Adulteri & adulteræ. *Nescitis quid amicitia mundi.* Quoniā paucis reprehenderat in superioribus quosdam falso sapientes,

A

Luc. 18

B

Mat. 7

Luc. 11

C

Mat. 6

Dtes, qui diuinam constuprarent scripturam, & peruerso ordine ipsa vterentur ad suam voluntatem, vt hinc patrociniū haberent suae voluptuose vitæ: hoc autem ex nullo alio oritur quàm ex arrogatiā fastuque superbiæ, propterea quoque nunc grauius procedit & probrosi vritur verbis, à sua leuitate maxime alienis, vocans tales adulteros & adulteras, & arguendo pudefaciens, ac talibus propemodum vtens accusationibus: Dic mihi vane: Sapientem te ipsum exhibere vis? & vnde vobis quòd cum contentione & bello continue viuatis? semperque affixi sitis presentibus, ac presentis vitæ iucunditatem certo ac immoto animo prosequamini? id non est sapientium, sed vulgarium virorum: & qui ad mundi amicitiam declinarunt, & vos ostendit adulteros qui reconditæ & diuinæ ac honestæ pulchritudini vulgarem & prophanam turpemque præferatis, & inimicitiam erga deum gratiæ ob affectum ad præsentia. An nescitis quòd mundi amicitia alienat à diuina amicitia, aut dei reddit inimicos? mundum hoc loco nominans omnem materialem crassamque vitam, tanquam matrem corruptionis, cuius is qui participat esse conatur, dei inimicus efficitur. Nam propter studium circa inutilia, negligenter ac fastidiosè se habet ad diuinam, quod circa solos illos nobis contingit quos odio habemus nostrique sunt inimici. Quum itaque duo sint circa quæ student homines, nempe deus ac mundus, & circa vtrumque horum versentur duo, amicitia & odium: circa vtrumque horum studiosi esse deprehendimur; alterum penitus negligere videmur. Studium autem parit amicitiam, negligentia vero odium. Qui ergo diuinis adhæret, dei amicus est, & dicitur: Qui vero deum negligit, & his quæ mundi sunt tenaciter adhæreere deprehenditur, hic inter eos reputetur qui maxime sunt dei inimici. Quoniam vero hæc & omne huiusmodi malum ex fastu & superbia falso sapientium præceptorum ortum habuisse ostensum est, altero rursus argumento vsus est, ipsos à talium ebrietate respicere volens & à crapula liberare, & ait:

An putatis quod inaniter scriptura dicat ad inuidiam? Concupiscit spiritus qui habitat in uobis: maiorem autem dat gratiam?

Fale

Tale quippiam per hæc significat, per defectum vtens sermone, & rursus per vsum abbreviati verbi. Ait ergo: Ego quidem propriis verbis reprehendi vos circa rectum & irreprehensibilem vsum sapientiæ vestræ, ne ex arrogantia abutentes ipsa, adulteretis ac dolose tractetis doctrinæ sermonem. Quod si & à scriptura hoc expetitis, audite: Nam hæc dicit: Dominus superbis resistit. Itaque non absurde dicebā, procedentem ex superbia contemptum diuinorum dogmatum & magnum erga mundum studium, inimicitiam ad deum constituere. Si enim superbis resistit, inimicis autem resistere solemus, vtique etiam superbi inter inimicos connumerari debent. Non enim inaniter, aut vane, vel ad inuidiam scriptura difficilia nobis & vires nostras excedentia præcepta publicat, sed quòd concupiscat siue expetat sua exhortatione inhabitantem in nobis gratiam: quam vbi per spiritualem modestiam inuenerit operantem in nobis, maiorem dat gratiam. Itaque si scripturæ obtemperatis, humiles vos reddite & abiectos coram domino, & inuenietis gratiam per exaltationem illius. *ἡ υπερηφανία* autem vitium est penitus inflans, quam elationem dicimus: & differt ab arrogantia quæ *ἰνσῖς* dicitur, quoniam illa de his quæ habet extollitur: hæc autem de his quæ nullo modo sibi contingunt. Opposita vero ex diametro humilitas, siue animi modestia magnum bonum est. Et quoniam vtrumque voluntariè nobis contingit, quisquis per arrogantiam seipsum exaltat, præter hoc quòd à domino condemnatus est, insuper etiam ab ipso humiliatur: exaltato per occasionem illo qui seipsum ex animi modestia deiecerat: vtpote ea duce, certaminibus spiritualem sublimitatem conciliantibus illi qui in his sese exercuit. *An putatis quòd inaniter scriptura dicat, aut ad inuidiam?* nihil horum, sed concupiscit siue expetit gratiam in vobis per suam exhortationem inhabitantem. Est autem simile per recitentiam responsionis, sicut illud in Iob: Putas me alio sine tibi respondisse quàm vt iustus appareas? Etenim hoc loco responsio, Non, expressa non est. *Concupiscit spiritus.* Spiritum dicit bonum propositum, quemadmodum etiam Dauid dicit, Spiritu principali, hoc est domini voluntate qua immittit afflictiones: & spiritum rectum dicit voluntatem rectam.

Subditi

1. Pet. 5

B

C

Psal. 50

D Subditi ergo estote deo. Resistite diabolo & fugiet à vobis. Appropinquate deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Affligimini & lugete ac plorate. Risus uester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. Deiciamini coram domino & exaltabit uos. Ne detrahatis uobis inuicem fratres. Qui detrahit fratri, quique iudicat fratrem suum, detrahit legem & iudicat legem. Quòd si iudicas legem, non es obseruator legis, sed iudex. Vnus est legislator qui potest saluare & perdere. Tu quis es qui alium iudicas?

Iob. 1.

Purificate corda duplices animo. Duplices animo vocat & hoc loco & in superioribus eos qui nò vno certo modo viuere volunt, sed aguntur ac feruntur in nequitia hominum. Neque enim vno modo habitant in domo sub domino. Quòd autem anima etiam vita dicatur, sufficienter nos in Iob docebit illud, Pelle pro pelle & omnia quæcunque habet homo dabit pro anima sua. Ne detrahatis uobis inuicem. Nouit factum ac superbiã oriri ex contemptu & detractiõne aduersus mafueros, quæ impellit eos qui ipsa vtuntur ad plenum horum contemptum. Ab hoc igitur ipsos abducens, per ea quæ hic subiiciuntur vult eos reddere modestos, dicens: Detrahit legem & iudicat legem: hoc est econdemnat, despicit. Nam qui condemnat, ex contemptu id facit. Quam autem legem? Primum quidem eam quæ præcipit: Ne iudicetis vt non iudicemini. Præterea eam quæ in Psalmis est: Detrahentem clã proximo suo hunc persequer. Et quòd hoc ex contemptu fiat, subiungit: Quòd si legem iudicas siue condemnas, non es obseruator legis. Quem enim contemnit quispiam, quomodo feret vt deinceps sub eius viuat imperio? Nò ergo inquit contemnas, & tanquam contrarium legislatorem te habes. Neq; enim tibi licet quum solus vnus sit legislator deus, qui potest suæ legis transgressores saluare ac perdere. Nam hoc legis est ac legislatoris, suos transgressores supplicio obnoxios reddere, non tuum est qui ad hæc nihil aliud quam nugari potes. Præterea in temetipsum incurris ac tibi cõtra-

Matth. 7.
Psal. 100.

F ruius es, aduersus teipsum ferens sententiam. Quum enim eadem facias cum illo cui detrahis, eo ipso quo eum condemnas, teipsum longe antea condemnas. Tu quis es qui alium iudicas? contemnendo: hoc est, quum talis sis, quomodo iudicare siue condemnare audes eum qui similiter affectus est?

Quid non per hominem sed per deum gressus uiri diriguntur: in quo etiam tractatur de auaritia diuitum, & ipsorum delictis in hoc mundo, ac de iusto dei iudicio.

CAPVT VI.

A derte nunc qui dicitis, Hodie & cras proficiscamur in hanc ciuitatem, & agamus ibi annum unum, & negotiemur ac lucrum faciamus (qui ignoratis quid futurum sit postero die. Quæ est enim uita uestra? uapor enim est qui ad exiguum tempus apparet & deinde euanescit) pro eo quod dicendum uobis erat, Si dominus uoluerit, & si uixerimus, faciamus hoc aut illud. Nunc autem gloriamini in arrogantibus uestris. Omnis exultatio talis mala est. Igitur qui nouit recte facere nec facit, hic peccato tenetur.

Qui dicitis. Hodie. Non tollit potestatem aut liberum arbitrium, sed ostendit non esse totum in manu eius: nam superna quoque opus est gratia. Licet enim & certare & currere ac negotiari, omniaque agere quæ sunt ad vitam: nò tamen hæc propriis laboribus attribuere, sed diuinę benignitati. Ait namque Ieremias: domine non in homine est uita ipsius, & partem iastes. Ne gloriëris in crastinum, quum ignores quid pariturus sit insequens dies. Quæ est enim uita uestra? Hæc dicit, uanitatē ac abiectionem uitæ nostræ designans: & pudefaciens nos, quòd circa id omne tempus uitæ nostræ consumamus, ac in temporariis malis, & in his quæ simul vt exorta sunt euanescent, omnis labor noster expleatur. Hoc & Dauid perstringit dicens: Veruntamen in imagine pertransit homo, tamē frustra cõturbatur: hoc est circa id quod nò est, sed in solo phantasmate subsistit: huiusmodi namque res est imago: aut circa id quod non est idem subsistens, sed quatenus

Iere. 16.
Pro. 27.

Psal. 38.

D quatenus assimilationem habet & coniecturam cū vita quae vere procedit. *Vapor enim est.* Vapor est coagulatio aerea ab ignis calore ex humore exhalans, minimam habens subsistentiam. Nam propter vehementem tenuitatem, facile circumstanti corpori cedendo euanescit ac dissoluitur, veluti modicus humor accedente aqua. Tali assimilauit vitam nostram, id quae scite admodum: Porro sermone tali exemplo intercepto, rursum ex hypostrophe reddit quod ipsi consequens erat. Est enim tota particula hoc modo ordinata: Agite nunc qui dicitis, Hodie & cras proficiscamur in illam ciuitatem, & agamus ibi annum vnum, & negotiemur ac lucrum faciamus: pro eo quod dicendum vobis erat, Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciamus hoc aut illud. Nunc autem gloriamini in arrogantibus vestris: Quum ita vera consequutio sermonis esset, non hoc facit, sed postquam exemplo intersecuit sermonis consequentiam, deinceps subiunxit quod deerat, per imaginem rei probans ac conuincens subesse vanitatem in eo quod nos distrahit circa hunc mundum. Est enim hoc modo intelligendum. Gloriamini in arrogantibus vestris. Quinam qui ignoratis quid postero die futurum sit. Quae est enim vita vestra &c. Per hoc autem quod ait. Quae est enim vita vestra, contemnens vitam, & per hoc viam praestruens exemplo ad fragilitatem posito, ita subiungit & exemplum, reddens hoc firmissimum. *Gloriamini in arrogantibus vestris.* Arrogans & arrogantia affectus est de rebus non subsistentibus. Ideo etiam *λαζωμ* dicitur *μετα ελθης ζωμ*. i. cum mari viuens, hoc est cum re instabili nec habente subsistentiam. *Omnis exultatio talis mala est.* Repetit vanam gloriationem quae ex superbia oriri cupit, & tanquam suum concludens sermonem infert quod mala sit: quod si mala, utique etiam a maligno est. Non oportet autem eos qui per baptismum domino consecrati sunt, vllas suscipere a maligno insperationes. Infert autem & hoc: Igitur qui nouit recte facere nec facit, hic nec caro tenetur: rursumque falsos doctores corripit. Num haec audes corripere quum non prius in his recte te gesseris? Beatus enim inquit non qui docuerit, sed qui fecerit & docuerit. Oportet enim ut opera sermonem praecedant, quoniam iustus exhibitam fidem annuntiat. Nam qui soluerit, inquit, dominus, vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines,

Mat. 5

mines, id est, inaniter, nempe ea in quibus non laborauit, minimus vocabitur: magnus autem is, qui simul & fecerit & docuerit: quandoquidem & ipse deus & homo horum doctrinam tradebat quae primū facere coeperat. Huiusmodi quoque videtur quod ait Paulus: Qui gloriatur, in domino gloriatur: hoc est, secundum dominum, illius longe antea utens exemplo, & ita faciens & ita docens. Quoniam & David quum ait, In domino laudabitur anima mea, non aliud dicit, quam quod gradus iuxta domini praeccepta laudetur.

Agite nunc diuites, plorate eiulantes super miseris vestris quae superuenient. Diuitiae vestrae putrescentiae sunt: uestimenta uestra tinea obnoxia facta sunt. Aurum & argentum uestrum erugine uitiatum est: & erago eorum in testimonium vobis erit, & excidet carnes uestras sicut ignis. Pro thesauro recondidistis vobis iram in extremis diebus. Ecce merces operantium qui messuerant regiones uestras, quae fraude non redita est a vobis, clamat: & clamores eorum qui messuerant, in aures domini sabaoth introierunt. In delitiis uixistis super terram & lasciulistis, enutristis corda uestra tanquam in diem occisionis. Condemnastis & occidistis iustum, nec resistit vobis.

Agite nunc. Diuitum tenacitatem ac parcitatem facit lamentationem ipsorum, eiulare eos iubens, hoc est lamentari, ut qui ad interitum & perditionem suas recondant diuitias, nec ipsas insumant in egenos: sola namque diuitiarum in hos insumptio non perit, sed insumentum integra seruatur. Propterea etiam dicit Parcmiaestes: Mitte panem tuum super faciem aquae, hoc est super apparentem quidem dissolutionem ac corruptionem (hoc enim consequi natum est panem in aquas proiectum) attamen nequaquam deperditur, sed sui corruptione refrigerium nobis conciliat, quando futurum esset ut lingua in flamma cruciata, egestate guttae aquae premeremur, *Diuitiae uestrae*, siue opulentia uestra. Subaudiendum est *omnium*, id est, quam opulentiam, ut sit sensus: Diuitiae

Acto. 1.

2 Cor. 10:

Psal. 33.

Cap. V.

B

C

Eccl. 10: 11

Hoc dicitur scholium non satis quae dicitur literae, maxime sub hac ipsius distinctione. Sequitur quidem in textu ea quae adducit uerba, sed alio modo ordinata, et ad uerbum eorum accipiuntur. Te iungitur accipitur fatuus deus in ira. Nolumus tamen fati quicquam ab exemplari immutare.

Diuitiae uestrae quas tanquam ignem pro thesauro recondidistis excedit carnes uestras. Putrefactae sunt, et uestimenta uestra. Putrefactio, inquit, diuitiarum & uestimentorum corrosio siue exesio à tineis, & erugo auri & argenti feret aduersum uos testimonium, arguens tenacitatem uestram. Propter quod in extremis diebus (dicit autem domini aduentum) inuenietis diuitias uestras recoditas uobis in perditione: quod etiam diuiti contigit, de quo in euangelio. In delitiis uidebatur. Discurrebant Iudaici principes deuorantes pauperes, & pinguescebant honoribus qui deferebantur ab omnibus, sed perabantur ad occisionem sub manibus Romanorum. Et maxime quia dominum qui solus erat iustus condemnarunt, & occiderunt non contententem neque uociferantem. Ideo nunc dicit: Occidistis iustum. Proculdubio hoc ad Christum refertur. Per illud tamen quod addit, Non resistit uobis, munem efficit sermonem etiam ad alios qui similia à Iudaeis passi sunt. Fortassis autem & propheticè suam designationem.

CAPVT VII.

De patientia ac tolerantia afflictionum, et de ueritate: in quo ponuntur speciales adhortationes cuique conuenientes cum fide: et quod inseruendum est saluti proximi.

Longanimes igitur estote fratres usque ad aduentum domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terrae, longanimiter expectans illum, donec accipiat pluuiam matutinam & serotinam. Longanimes igitur estote et uos, & confirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquat. Nolite ingemiscere alius aduersus alium fratres, ut ne condemnemini. Ecce Iudex ante ianuam assistit. Exemplum accipite fratres mei, afflictionis ac patientiae, prophetas qui loquuti sunt in nomine domini. Ecce beatos ducimus eos qui sustinent. Tolerantiam Iob audistis, & finem domini uidistis, & ualde misericors sit dominus ac commiserans.

Postquam

Postquam Iudaicorum principum delicias accusauit, & eorum A
froniam ac inhumanitatem erga pauperes, transit etiam ad fideles, & ait: Ne haec uidentes offendamini fratres, neque animo deliciamini, quasi aut non reposita sit in illos vindicta, aut sit quidem reposita, sed nimium tardet. Est enim certa uisio, & euectio uentura. Dicit autem Romanorum insultum, & Iudaeorum sub his captiuitatem, quam etiam aduentum domini uocat: quemadmodum & Iohannes qui super petras domini recubuit, quum de suo loquitur interitu, ipsum dominum inducit dicentem: Si eum uelim manere donec ueniam. Etenim huic prorogatum est tempus huius uitae usque ad captiuitatem Ierosolymorum, & paulo ultra illud tempus. Quodque domini aduentus & in hoc loco & in Iohanne sit B
euerio Ierusalem, manifestum etiam est à propheta qui ait: Ecce dominus ueniet, & quis sustinebit diem ingressus eius? C
Utpote domini aduentu ferente aduersus impios supplicium. Sed & Iohannes Chrysostomus in quadam enarratione sua, hoc idem donec ueniam, explicans: Hoc dictum, inquit, significare uult omnimodam euerisionem Ierusalem: idque confirmat ab oratione trium puerorum dicentium: Ita fiat coram te hostia nostra hodie, & perficiatur post te. Ait enim: Quid sibi uult post te? Postquam transierit furor tuus. Et quando aduenit? Quando Nabugodonosor excidit Ierosolyma. Et haec quidem de aduentu. Aiunt autem quidam patrum quod μακροθυμίας quidem hoc loco dicat longanimitatem, quae ad eos est qui inter nos sunt: ὑπομονήν uero, patientiam ad extraneos. Longanimitatem enim tolerat quis eos quos etiam uicisci posset: ὑπομονήν uero, quos non potest uicisci. Propterea in deo quidem nunquam dicitur ὑπομονή sed μακροθυμία, in hominibus uero ὑπομονή. Donec accipiat pluuiam matutinam. Pluuia matutina est poenitentia peccata in iuuentute cum lachrymis, serotina uero quae in senectute Omnia uero pendet ex dei benignitate, ideo dicit, donec accipiat.

Ante omnia autem fratres mei ne iuretis, neque per calum, neque per terram, neque aliud quodcumque iurandum. Sit autem uestrum Certe Certe, Non Non, ut non in condemnationem cadatis.

Sed dicit aliquis: Si quis iurare cogatur, quid faciendum est?

p Dicimus

D Dicimus, quod timor dei fortior erit necessitate vim inferente. Dubitare autem posset aliquis, Quum vetus lex eius qui per nomen domini iurat laude dignum ducat, quomodo gratia hoc facere vetet? Dicimus ergo, quod vetus lex abducit ludæos ne per idola iurarent, præcipiebat iurare per deum quemadmodum etiam deo sacrificare præcipiebat, abstrahens eos ne idolis sacrificarent: ubi autem sufficienter dei cultum docuit, tunc & sacrificia tanquam inutilia repulit: non sacrificium animalium exquirés, sed animam contritam in sacrificium. Quæ est autem illa? Quæ per animi modestiam tota incenditur igni charitatis: qualis etiam fuit Pauli anima, qui eo quod nonnulli fidelium offenderentur, mirum in modum incendebatur. *Sit autem vestrum Certe Certe* Hoc est, depositio vestra firma sit & in re firma, & negatio in his quæ facta non respondent. *Vt non in condemnationem cadatis.* ὑποπίστυν dicit ἡ τὸν πίστυν, id est cõdemnationem, quæ subsequitur eos qui incessanter & sine delectu iurant: & iurandi consuetudine ad periculum feruntur. Aut etiam dictio ὑποπίστυν hoc loco proprium habet significatum (puta simulationem) quod aliud est & aliud apparet. Quomodo ergo in hypocrisim cadit is qui iurat? Quum iuramento creditur quidem verax esse, at subsequenti transgressione mendax pro veraci deprehenditur.

F Aut etiam quia *vel*, id est certe, non ad confirmationem profertur, neque *du*, id est non, ad id quod non responderi factum. Per deum autem iurare prohibet propter periurium: per celum verò & reliqua, ne & hæc ad diuinum honorem referantur. Quicumque enim iurant, per maiorem iurant.

Affligitur aliquis inter vos? oret. Aequo animo est aliquis? psallat. Infirmatur quis inter vos? accersat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini. Et obsecratio fidei saluum reddet laborantem, & eriget eum dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Cõfitemini inuicem delicta, & orate pro vobis inuicem ut sanemini. Multum ualet deprecatio iusti efficax. Elias homo erat similiter obnoxius affectionibus sicut nos, & precatione precatus

precatus est ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursumque orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra produxit fructum suum.

Afflictionem comitatur oratio, ut ei qui affligitur leuior sit exitus afflictionum siue tentationum deinde ubi precatione placauerit ea quæ nobis molesta sunt, & ad suum statum ac tranquillitatem peruenerit anima, tunc psallat, ut quæ sibi commoda sunt multiplicentur, ac delectetur spiritali exultatione, hilarem ac iucundum animi statum, iuxta Magnum quoque nostrum Basilium, Hymnorum siue diuinarum laudum consolationes conferunt. Itaque qui non ita processit, neque ad huiusmodi statum peruenerit, quem & Dauid sanctitatem vocat: Psallite, inquit, domino sancti eius, magnas agit nugas, vanè & inaniter psallens, quemadmodum etiam prouerbio dicunt. *Vngentes oleo.* Hoc etiam domino inter homines adhuc conuersante faciebant Apostoli, vngentes ægros oleo & sanantes. *Deprecatio efficax.* Efficax est iustioratio, quando is pro quo precatur, spiritali afflictione iuerit eum qui precatur. Si enim aliis pro nobis oratibus, nos vacemus deliciis ac dissolutionibus, vitæ quæ plenæ transgressionibus, dissoluimus per hoc vehementiam orationis quæ certat pro nobis: & completur in nobis illud beati Petri: *Vnus edificas & vnus destrues, quid prodest illis nisi labor?*

Fratres si quis inter vos errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, sciat quod qui conuerterit fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluum faciet animam à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Et conuerterit quis eum, sciat. Quia inferuendum est salutis proximi. *Qui conuertifecerit peccatorem.* Hoc & Ieremias dicit: Et si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Dei namque os efficitur quisquis illius sermones annuntiat. Non enim vos estis, inquit, illi loquentes, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Propter quod etiam peccatorem prohibet per Dauid, ne enarret iustificationes suas, & testamentum assumat ore suo.

Finis, diuino fauente auxilio, epistolæ catholicæ Iacobi.

p ij Argumen-

Episto. 1.

B
Psal. 129.

Mar. 6.

† Verius,
Eccli. 34.
C

Iere. 15.

Matt. 10.

Psal. 49.

catholicæ Petri epistola.

Hanc epistolam scribit Petrus Iudæis, qui effecti Christiani variis locis erant dispersi, qua docet eos. Nam eos qui ex Iudæis crediderant confirmat. Et primum quidem enarrat & ostendit quod fides in Christum à prophetis annuntiata sit, & per ipsos significata redemptio quæ per ipsius sanguinem fieret: quodque ipsi ac Gentibus annuntiata sint omnia, ad quæ desiderat angeli prospicere. Deinde ubi suavit, ut dignè ad eum qui ipsos vocavit conuerterentur, exhortatur ut etiam regibus honorè deferant, & mulieribus ac viris concordiam præcipit, & præca circa mores exhortatus, significat, quod etiam in infernum facta sit à domino prædicatio salutis ac resurrectionis: ut qui prius mortui sunt, resurgant quidem & iudicentur in corpore, sed per gratiam resurrectionis perseuerent. Et quæ finis omnium deinceps imminet, debentque omnes parati esse, tanquam iudicii rationè reddituri: & ita concludit epistolam.

Prior Catholica

PETRI EPISTOLA.

CAPVT I.

De regeneratione in Christo, & de patientia in tentationibus & afflictionibus, ac de salutari fide quæ prænuntiata est à prophetis.

Cap. I.

Petrus apostolus Iesu Christi electis aduenis sparsim incolentibus Ponti Galatiam, Capadociam, Asiam & Bithyniam, iuxta præscientiam dei patris, in sanctificationem spiritus, in obedientiam & asperisionem sanguinis Iesu Christi, gratia uobis & pax multiplicetur.

Series

Series & ordo hoc modo colligitur: Petrus Apostolus Iesu Christi iuxta præscientiam dei patris in sanctificationem spiritus in obedientiam & asperisionem sanguinis Iesu Christi, reliqua vero per interpositionem collocentur: nam significant ad quos scribatur epistola. Vñ est autem ea particula iuxta præscientiam dei, ad significandum quod in nullo sit prophetis posterior qui & ipsi missi fuerant, nisi tempore. Quod autem missi fuerint & prophetæ, dicit Iesaias qui ait: Ad annuntiandum pauperibus lætium nuntium misit me. Sed quanquam tempore posteriores tulerit, non tamen præscientia dei, sed in hoc parem se demonstrat cum Ieremia, qui priusquam in utero formatus fuisset, cognitus fuerat & sanctificatus ac propheta ad gentes designatus. Et quoniam propheta inter cætera, Christi aduentum designauerant (ad hoc enim missi fuerant) hic necessitatem sui addit apostolatus dicens: In sanctificationem spiritus missus sum in obedientiam & asperisionem sanguinis Iesu Christi: hoc significans per ea quæ proponuntur: Hic est modus mei apostolatus, ad segregandum: Nam hoc designat per sanctificationem: sicut quid dicitur, Et eritis mihi populus peculiaris sanctificatus, hoc est segregatus ex aliis gentibus. Modus igitur apostolatus ipsius fuit, ut separaret per dona spiritualia gentes obedientes, asperias passionem & sanguine Christi, non cinere iuuenæ, quum purgari oporteret, sumpta occasione à coinquinacione ethnicorum: sed sanguine accepto à passione Christi. Simul autem & præludio quodam tangit martyrium sanguinis propter Christum susceptum ab his qui credunt in ipsum: nam qui per obedientiam vestigia sequitur præceptoris, quum omnino necesse fuerit, nec ipse recusabit proprium fundere sanguinem, pro eo qui suum pro toto mundo effudit. Petrus Apostolus Iesu Christi. Hic illis scribit qui erant ex circuncisione, sicut & beatus Iacobus, sed ille quidem indefinite omnibus Iudæis qui orbem inhabitarent, ubicunque essent; hic autem definite climatibus ponti Galatiæ, Addidit autem Ponti ad Galatiam. Est enim & alia iuxta Celtas Galatia quæ etiam vere Galatia est, à qua & hi transmigrauerant de quibus nunc agit. His ergo cæterisque gentibus quæ in præscriptione ponuntur sermonem dirigit, vniuersali siue generali hac usus epistola. Literæ ergo series hæc est, cum additione

Ies. 61.

Deut. 14.

C

D additione eorum quæ per defectum dicta sunt manifestationis gratia, præterea etiam cum trãssumptione ac mutatione figurarum ad verbum. Petrus Apostolus Iesu Christi iuxta præscientiam dei patris, missus ad segregandum ipsi in spiritu, & obediens faciendum eos qui expiaticem susceperunt aspersionem sanguinis Iesu Christi, vobis electis aduenis sparsim incolentibus Ponti Galatiam, Cappadociam, Asiam, ac Bithyniam, gratia & pax multiplicetur. **Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi qui per incredibilem suam opulentiam & misericordiam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis regeneravit nos, siue transmutavit & transposuit in spem viuam, in hæreditatem immortalem & incontaminabilem & immarcescibilem, repositam his qui potentia custodiuntur per fidem: quæ fides patefacta est nobis ad salutem in tempore hoc extremo, in quo tempore paululum (quandoquidem brevis ac modica est præsens vita) modo mœrore affecti (etiam si oporteat vos mœrore affici propter varias afflictiones ac tentationes) exultatis, hoc scientes quod exploramini, vt comprobatio fidei vestræ lōge pretiosior auro quod perit & probatur per ignem, reperiat in laudem & honorem & gloriam vestri, tūc quum reuelabitur Iesus Christus, quem Iesum Christum, quum antea corporaliter non videritis, diligitis: in hunc autem vobis non visum credentes, exultatis gaudio ineffabili, reportantes finem fidei vestræ, & quis ille est? Salus animarum: de qua salute etiam prophetæ scrutati sunt & exquisierunt. **Electis aduenis.** Aduenis, aut propter dispersionem dixit, aut etiam quia omnes qui secundum deum viuunt aduenæ sunt in terra, quemadmodum etiam dicit Dauid: Aduenæ ego sum apud te & peregrinus sicut omnes patres mei. Significat autem nomen *παρεπίδημος* aliud quàm *προσλυτός*. Id enim significat eum qui aliunde siue peregrè aduenit, hoc autem *παρεπίδημος* plus aliquid & abiectius. Quemadmodum enim *παράρογοι*, id est quod obiter fit, vius est quàm *εργον*, id est opus, & *πρόδος*, id est transitus, minus est quàm *ἵδιος*, id est via: Siquidem opus & via sunt propria, & quæ studio aguntur, transitus autem & quod obiter fit, veluti quæ his sese ingerunt: Ita & *παρεπίδημος* tanquàm subsistentiæ sese ingerens, abiectius quiddam significare videtur**

Psal. 38.

videtur, quàm *ἐπίδημος*. Gratia vobis & pax multiplicetur. **A** Gratia, eo quod gratis saluemini, quum nihil ad id contuleritis. Et pax: hæc enim opus est iis qui suum dominum offenderunt, & inimici ipsius constituti sunt.

Benedictus sit Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui iuxta copiosam misericordiam suam regeneravit nos in spem viuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.

Benedicit Deum, hanc ipsi gratiarum actionem referens ob bonâ quæ tribuit. Quæ sunt autem illa quæ data sunt? Spes, non sicut promissa per Moysen habitatio in terra Chanaan, quæ spes vt pote corruptibilis, corruptibilibus promittit corruptibilia: sed viuâ. Et vnde vitam nacta est? A Iesu Christo, qui resurrexit ex mortuis. Per hoc enim quod resurrexit, eandem tribuit resurrectionem, & illis qui per fidem in ipsum accedunt ad eum. Spes igitur viuâ quæ datur, est hæreditas incorruptibilis & incontaminabilis, nõ in terra reposita, quæ madmodum patribus, sed in cœlis, vnde etiã perpetuare nacta est, quod etiam maius est, quàm hæreditas quæ est in terra. Et propterea conseruatio & custodia creditur: quandoquidem etiam hoc orabat dominus dicens: Serua eos pater sancte. Sed & potentia. Et quæ est potentia? Que dicitur vt que ad reuelationem vel manifestationem domini. Nisi enim potens esset custodia, nequaquam tãto tempore perduraret. Quoniam igitur tanta ac talia sunt quæ datur, nihil absurdi est, quod etiam sequatur gaudium eos qui accipiunt. Attamen quoniam promisso magistri, non gaudium, sed mœrore inducit dicendo. In mundo afflictionem habebitis, ad exultationem addit Paululum. Et quia triste est, subiungit Nunc, conformiter cum suo duce loquens, qui ait: In mundo afflictionem habebitis, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Aut ergo quod ait Nunc vel Modo, propter exultationem additum est, quasi successura sit exultatio, quæ non paululo, sed diuturno & infinito tempore duret. Aut Paululum, ad subsequens quod contristat referendum est, vt sit hic sensus. Si opus sit, paululum nunc mœrentes per varias afflictiones. Sed quoniam afflictiones turbationem inducunt, propterea subiunxit causam afflictionum, quod

Iohan. 17.

Iohan. 6.

D per has comprobatio vestri manifestior ac pretiosior auro efficitur quandoquidem & illud quod igne probatur, gratius est hominibus. Addit praeterea: Si opus sit, quia nec omnis fidelis per afflictionem exploratur, nec omnis peccator. Sed neque horum quisque semper letatur: sed iusti quidem affliguntur ad coronarum augmentum, peccatores vero ut penas luant peccatorum. Non tamen omnes iusti affliguntur, ne vitium laudis ducens, virtutem abomineris. Neque omnes peccatores affliguntur, ne de resurrectione diffidatur, quasi omnes quae sua sunt hic recipiant.

E In hereditatem incorruptibilem & incontaminabilem atque immarcescibilem conseruatam in caelis, ad nos qui Dei potentia custodimini per fidem in salutem, quae parata est ut manifestetur in tempore extremo. In quo exultatis paululum nunc morore affecti per varias afflictiones, si opus sit: quo fidei vestrae comprobatio multo pretiosior auro quod perit, & probatur per ignem, reperitur, in laudem & honorem & gloriam, tum quum reuelabitur Iesus Christus: quem quum non uideritis diligitis, in quem modo quum non uideatis, credentes tamen, exultatis gaudio ineffabili & glorificato, reportantes finem fidei vestrae salutem animarum.

F Si in caelis est hereditas, scilicet bulosa est rerum instauratio in mille annis. In quo exultatis paululum nunc, si opus sit. Ordq; est iste: Morore affecti nunc, si opus sit, id est, si hoc quoque oporteat (neque enim omnes sancti affliguntur) in tempore extremo exultabitis, nam praesens pro futuro acceptum est. Aut etiam per praesens, quemadmodum in sequentibus declaratum est. In laudem & honorem. Causam cur affligantur iusti per haec significat, simul & illos consolando, quod videlicet afflictionibus manifestiores fiant: & diligentiores eos reddens per hoc quod addit, Quum reuelabitur Iesus Christus, quod illo tempore per laborum demonstrationem magna sit addenda nobilitas his qui certauerunt. Addit autem

A rem & aliud quod attrahit ad tolerantiam afflictionum. Quidnam illud est? *Quem quum non uideritis, modo diligitis*, Si enim quum non uideritis eum oculis corporeis, ex solo auditu diligitis, inquit, considerate quantam ostenditis dilectionem, quum ipsum uideritis, idque dum in gloria manifestabitur: nam si passio ipsius adeo vos attraxit, quantum ergo vos aspicere poterit manifestatio ipsius cum incredibili splendore, quando etiam vobis salutem animarum in praemium tribuerit: Vt ergo tali innotescatis, accepturi etiam huiusmodi gloriam, breuissimam hoc tempore ostenditur tolerantiam, & scopi propositi summam habebitis.

B De qua salute exquisierunt ac scrutati sunt prophetae, qui de uentura in uos gratia uaticinati sunt, scrutantes ad quod uel cuiusmodi tempus significaret, qui in illis erat spiritus Christi, qui prius quam acciderent, testabatur uenturas in Christum afflictiones, & quae essent consequutur, glorias: quibus & illud reuelatum est quod haud sibiipsis, imo nobis ministraret haec quae nunc annuntiat a sunt uobis per eos qui uobis praedicauerunt Euangelium per spiritum sanctum emissum de caelo: in quae desiderant angeli prospicere.

C Quandoquidem de animae salute mentionem fecerat: haec autem non erat manifesta, sed noua quae audiretur prophetas in medium producit, qui de ipsa exquisierunt ac scrutati sunt. Siquidem de futuris exquisierunt: quemadmodum Daniel, qui ob id uir desideriorum uocatus est ab angelo, qui dabat ipsi diuina responsa. Et quid inquisierint subiungit: *Ad quod uel cuiusmodi tempus significaret, qui in illis erat spiritus.* Ad quod, nempe consummationis seculi: cuiusmodi uero, puta quum Iudaei per varias captiuitates ad perfectum Dei cultum declinantes, acceptabiles ad Christi mysterium constituerentur. Animaduerte autem, quod spiritus Christi aperte speculatur, ac differit de Christo. Significabat autem hic spiritus afflictiones Christi: per Iesaiam quidem dicens: *Tantum onis ad occisionem ductus est: per Ieremiam uero,* Venite

1es. 4. **D** Venite mittamus lignum in panem eius. Porro resurrectionem per Osee, Tertio die resuscitabimur coram eo, & prosequemur ut cognoscamus dominum, tanquam diluculum paratum inueniemus ipsum. His autem reuelatum est non propter se, sed propter vos. Caterum hæc duo facit his sermonibus, & prophetarum ostendit prouidentiam, & quod ante conditum mundum Deo præcogniti erant, qui vocati nunc sunt ad Christi fidem. Siquidem per prophetarum prouidentiam inducit eos, ne increduli sint his, quorum prophetis magna fuit cura ad ipsorum utilitatem: quia nec filii prudentes paternos despiciunt labores. Etenim si hæc ipsi quæsierunt & inuenerunt, quam sibi profutura non essent, inuentaque libris mandarunt, tanquam hæc hereditatem ad nos transmittentes, nequaquam iuste ageremus, inquit, si in his negligentes essemus: quapropter neque abiectos ac tenues nos ducentes, qui hæc vobis annunciamus, inane ostendat Euangelium nostrum. Hæc itaque ex prouidentia prophetarum. Per hoc autem quod à Deo præcogniti sunt, terret eos ne se indignos exhibeant diuina præscientia, aut ipsius reuocatione, sed urgeant inuicem, & extiment, ut dono Christi digni habeantur. *Per eos qui nobis prædicauerunt Euangelium.* Si & prophetæ & isti per spiritum sanctum efficaciter operati sunt: illi quidem in prophetia, isti verò in Euangelio: nihil his diuersum est à prophetis: oportet igitur idem studium vos adferre quod habuerunt illi qui prophetis obtemperantes fuerunt, ne eidem supplicio subiiciamini cum his qui prophetis fuerunt increduli. Animaduertendum est autem, quod per hæc trinitatis mysterium Petrus manifestat: filium & spiritum, quem dicit Spiritus Christi, patrem verò in eo quod sequitur de cælo. Porro quod ait De cælo, non secundum locum accipias, sed per excellentiam quæ præsertim deo conuenit. *Per spiritum sanctum missum de cælo.* Loquitur de eo quod in die Pentecostes factum fuerat. Illud autem, *in quæ desiderant angeli prospicere:* Hoc est quæ angeli quoque concupiscunt, propter quod etiam dum huiusmodi fierent, ex abundantia gaudio cecinerunt: Gloria in altissimis Deo.

Luc. 2.

CAPVT II. De spe et sanctificatione firmæ conversionis, quæ necessaria est præter adaptionem.

Quipropter

A Vapropter succincti lumbis mentis uestre, Sobrii, perfecte sperate in eam, quæ ad vos defertur gratiam, dum vobis manifestatur Iesus Christus, tanquam filii obediētes non accommodantes vos pristinis concupiscentiis, quibus dum adhuc ignoraretis Christum, agebami: sed quemadmodum is qui vos uocauit sanctus est, ita ipsi quoque sancti in omni conuersatione reddamini: propterea quod scriptum sit: Sancti estote, nam ego sanctus sum.

Leui. 11.

Per causam infertur exhortatio ex his quæ prius in honore fuerant. Quum enim dixisset, Prophetæ subministrarunt vobis, quæ vestram concernunt salutem, & hæc adeo admiranda erant, ut angelis quoque amabilia efficerentur: & quod ipsis quoque hæc essent amabilia, demonstrarunt in eo quod ex abundantia gaudio in natiuitate Christi dulciter cecinerunt, Gloria in altissimis Deo. His ergo dictis, ex ipsorum causa subiungit, dicens: Quoniam igitur vobis omnibus hæc administrata sunt, & amabilia, & maxime desiderabilia, non hominibus solum, sed & angelis, propterea neque vos negligenter ad hæc afficiamini, sed vos ipsos dirigentes, ac viriliter disponentes. Nam hoc lumborum succinctione significat: quod ipsi etiam Ioh à Deo iubetur. Quales autem lumbos significauerit, dicit quod eos qui mentis sunt. Ita ergo præparati, inquit, sobrii, perfecte sperate in eam, quæ ad vos defertur gratiam. Porro hæc est quam ait etiam paulò ante, circa secundum domini aduentum. Considera verò quod non simpliciter dixerit Sobrii, sed addidit perfecte, quasi lex tenuem, ac introductionem sobrietatem præbuerit. *συχματίζω* autem dicit conformare, & accommodare se presentibus. Hoc autem est quod nunc quoque dicunt nonnulli insipientes: Rebus ac negotiis te accommoda. Talibus igitur vanitatibus renuntiare iubet: siue antea scientes ac prudentes, siue ignorantēs his adhaeserint. Sed nunc, inquit, ei qui vos vocauit, & verè sanctus est, configurantes vos, ac similes præstantes, ipsi quoque sancti estote.

Iob. 38.
et. 40.

Et si pa-

D Et si patrem inuocatis iudicantem citra personarum delectum iuxta cuiusque opus, in timore conuersantes, incolatus uestri tempus transigatis: quum scitis quod non caducis rebus, uelut argento aut auro dempti sitis à uana uestra conuersatione, quam ex patrum traditione acceperatis, sed pretioso sanguine, nempe agni immaculati & incontaminati Christi.

Collecta ex multis exhortatione, primum ex angelis qui desideranti animo ad hæc afficiuntur: deinde ex descriptione eius quod æquum est: rursum ab eo quod necessarium est.

E Quoniam enim deum inuocant patrem, necesse est ut qui adoptionem concupiscunt, quæ patre digna sunt faciant: & quarto quoniam innumera acceperunt bona, per constituta pro ipsis pretium: id autem est Christi sanguis, qui in pretium datus est pro his, qui seiplos maligno vendiderant per peccatum. Post hæc iubet tota uita continuum habere timorem non initialem illum, nam hic subsequenter habet poenitentiam, sed perfectum. Timor enim perfectos sanctos semper committatur, ne quid ipsis desit eorum quæ decet habere perfectos.

Iohann. 5

Considera uero quomodo quum dictum sit à Christo, Pater neminem iudicat, sed iudicium tradidit filio, nunc dicit Petrus iudicare patrem, Ad quod dicimus, quod non potest filius facere quicquam, nisi quod uiderit facere patrem: quod quidem & hoc dixit Christus. Porro hoc sanctæ trinitati connaturale esse ostendit: quodque non sint diuinae operationes diuinæ potestatis personis quas in illa conspicimus sed ibi est omnimoda identitas, & pacifica ac seditione carens concordia. Dixit ergo sine discrimine patrem iudicare: tanquam id & uerè sit & existimetur omnibus esse commune, quicquid aliquis dixerit ab una trium diuino modo perfici.

F Præterea quum etiam dominus frequenter Apostolos uocet filios: & ad paralvticum dixerit, Fili, remissa sunt tibi peccata tua: & ad eam quæ sanguinis profluuium laborabat, Filia, fides tua te saluam fecit, nihil obsecrum est aut absurdum, si hunc quoque patrem natorum uocauerit quos sanctitatis communicatione generauit.

Ioh. 11. 13

Matth. 9

In timore conuersantes. Iuxta hunc perfectionis timorem dictum quoque est à beato Dauid: Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timoribus eum.

mete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timoribus eum.

Isa. 33

A

Qui præcognitus quidè fuerat ante quam conditus esset mundus, sed manifestatus fuit extremis temporibus, propter uos qui per illum creditis in deum, qui ipsum suscitauit à mortuis: & gloriam ei dedit, ut uos fidem ac spem haberetis erga deum: quum animas uestras purificaueritis obediētes ueritati per spiritum. ad charitatem fraternam ab omni simulatione alienā, ex mundo corde uos inuicem diligite impense, renati non ex semine mortali, sed ex immortali per sermone[m] dei uiuentis ac permanētem in æternum: propter ea quod omnis caro ueluti gramen sit, & omnis gloria hominis quasi flos graminis. Exaruit gramen, & flos decidit: at uerbum domini manet in æternum. Hoc autem est uerbum quod annuntiatum est ad uos.

B

Isa. 40

Morti Christi cōiunxit & resurrectionem. Veretur enim facilem nouitiorum in fide mutationem ad incredulitatem, propter obprobrium afflictionum Christi, sed dicit non esse recens mysterium de Christo: quandoquidem hoc etiā conturbat insipientes: sed superioribus temporibus & ante conditum mundum, & diuina prouidentia reconditum fuerat ad tempus opportunum, manifestatū quidem est & prophetis, qui de his exquisierunt, ut paulò antea dixerat, nunc autem manifestius, inquit, quia quod ante conditum mundum fuerat præcognitum, nempe deo, nunc manifestatum est, siue completum aut perfectum, & addit propter quos perfectum sit, puta propter uos. Nam propter uos, inquit, excitauit eum à mortuis. Quare autem propter uos? Ut quum uos ipsos purificaueritis obediētes ueritati per spiritum, fidem uestram ac spem habeatis in deum. Et quomodo purificati eritis? Quia credētes ei qui uobis auspiciatus est resurrectionem ex mortuis ad incorruptibilem uitam, debitores & ipsi estis ei qui quum sit incorruptibilis uocauit uos, ut in nouitate uitæ ambuletis. Quod si & iste & Paulus dicunt patrem excitasse

C

excitasse

D excitasse dominum ex mortuis, ne turberis: nunc enim in-
 Iob. 2. troduçtoria doctrina videntes hæc dicunt. Nam audi Christum
 dicentem quod seipsum excitauerit, quum ait: Soluite
 templum hoc, & in tribus diebus erigam ipsum. Sed & Lu-
 cas: Quibus etiam exhibuit seipsum viuentem, postquã pas-
 sus fuerat. Et rursus ipse Christus: Potestatem habeo ponendi
 animam meam, & potestatem habeo rursus sumendi eam.
 Quadam igitur dispensatione filij resurrectionem interdum
 referunt ad patrem, vt vnam ostendant patris ac filij opera-
 tionem. Literæ series talis est: Qui præcognitus quidem fuit
 ante conditum mundum, sed manifestatus est extremis tempo-
 ribus, propter vos qui creditis in deum, qui excitauit eum
 à mortuis, & dedit ipsi gloriam: vt quum purificaueritis ani-
 mas vestras, (Siquidem *vsq; te* capitur pro *Vt*) per obedien-
 tiam veritatis fidem vestram ac spem habeatis in deum. Ac-
 cipitur nanque *vsq; te* pro habere, propter *Vt* præcedens. Si
 enim *vsq; te* vt positum est in suo significato relinquatur, bar-
 bara & intelligibilis erit sententia. Ad charitatem frater-
 nam. Integre hoc modo dicendum est: Vt fidem vestram
 ac spem habeatis in deum, quum animas vestras purificaue-
 ritis per obedientiam veritatis, hoc est quum vos ipsos com-
 posueritis ad obediendum veritati per spiritum. Est enim &
 obedientia in malis ac mendacibus, quæ non est per spiritum,
 id est, non est spiritualis. Quoniam autem purificatio ad obe-
 dientiam siue præparatio, exercitium, cura, multos etiam al-
 ios cupit adiutores attrahere, si modo spiritualis sit & inui-
 dia carens: id autem fraterni amoris opus est, proximum ef-
 ficere participem bonorum quæ nactus est quispiam: pro-
 pterea subiungit, Ad charitatem fraternam simulatione care-
 rentem. Subiungit autem hoc per defectum: nam id beatus
 Apostolis familiare est, quemadmodum etiam apud beatum
 Iacobum habetur, Quis sapiens inter vos & scientia prædi-
 tus? Et rursus: Agite nunc qui dicitis, Hodie & cras, mul-
 taque alia huiusmodi. Quod autem spirituales debeant vicis-
 sim alios omni studio bonorum acquiritorum facere partici-
 pes, discere licet ex his quæ alio loco dicit: Considero qui-
 dem mutuos esse ad prouocationem charitatis, hoc est, ad
 exacuendum & excitandum illam: Propterea quiddam omnis ca-
 ro gratiam fit. Quum dixisset, Renati non semine mortali,
 sed im-

Iacobi. 3
 vs. 4

sed immortalis, per sermonem dei viuentis ac permanentis in-
 æternum, addit etiam deiiciendo ac contemnendo humanæ
 gloriæ facilem corruptionem, & vt ita dicatur, non subsistē-
 tiam, hæc auditores alliciens, vt his adhæreant quæ à se pro-
 posita sunt, vt quæ subsistentiam habent ac perpetuitatem.
 Eorum autem quæ ad corruptionem perueniunt subsistētia,
 dicitur hic gramen & flos graminis. Porro debilitas subsis-
 tentiæ graminis ad maiorem sermonis fidē adducitur: qui-
 bus & David nostram comparat vitam. Vbi verò adeo vilem
 ostendit gloriam nostram, repetit rursus ac docet apertius
 quid sit quod ipsos regenerauit per sermonem dei viuentis,
 ac permanentem inæternum, & ait: Hoc autem est verbum
 quod annuntiatum est ad vos. Quod autem permaneat inæ-
 ternum, confirmat pari modo cum domino. Nam & ipse ait:
 Cælum & terra præteribunt, verba autem mea non præte-
 ribunt. Scire autem oportet quod illud, Ad charitatem fra-
 ternam ab omni simulatione alienam, ita proferri debet: Ex
 mundo corde vos inuicem diligite impense ad charitatē fra-
 ternam ab omni simulatione alienam. Siquidem tales rerum
 exitus consequi solent qualia sunt illa quæ propter ipsas tra-
 ctantur ac peraguntur. Quoniam igitur ad impensam dile-
 ctionem mutuam ex mundo corde, cōsequitur fraterna cha-
 ritas simulationis nescia, rectè fit vt præcedat, Ex mundo
 corde, & sequatur, Ad charitatem fraternam. Animaduer-
 tendum autem quod prepositionem *vsq;* id est ad, transmi-
 tit in *vsq;*, id est propter, vt sit sensus: Propter charitatem
 fraternam.

Psal. 36

B
 Mat. 24

C

CAPVT III.

Quod dignè viuendum sit iuxta adoptionem per Christum, ad uitu-
 ritatem quoque eorum qui extranei sunt, ad gloriam dei.

D roinde deposita omni malitia & omni do-
 lo ac simulationibus & inuidentiis, omni-
 busque obtrẽtationibus, ut modo nati in-
 fantes, lac illud rationis quod dolum nescit
 appetite, ut per illud subolefcatis. Siquidem gustastis
 quod benignus sit dominus: ad quem accedentes qui la-
 pis est uiuus, ab hominibus quidem reprobatus, apud
 deum

Cap. II

D deum uerò electus ac pretiosus, ipsi quoque ueluti ueni lapides edificemini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendas spirituales hostias acceptabiles deo per Iesum Christum. Quapropter etiam continet scriptura: Ecce pono in Sion lapidem angularem electum ac pretiosum. & qui crediderit in illo, non pudebit.

Vbi spiritualis renascentiæ præstantiam supra natiuitatē secundum carnem ostendit, ac mortalis gloriæ abiectiōnem demonstrauit: quoniam natiuitas quidem corruptibilis est ac sordida, gloria uerò nihil ab his differens quæ uerno tempore germinant: ostendit nequaquam idem in domini sermone contingere. Nam omnis humana opinio breui cessat, ac nō ita dei uerbum, sed hoc perpetuam habet durationem uerasque promissiones. Nam id sibi uult additio illa, Quod annuntiatum est ad uos. Hæc quum in superioribus præxuiisset, sumpto deinceps à singulis quod uile est & ad necessarium tendit usum, morali sermone doctrinam accommodat, & ait: Proinde deponita omni malitia, his paucis totæ tanta designans. Eos nanque qui incorruptibili uitæ renari sunt, indignum est malitiæ capi laqueis, atque præponere id quod nō est, ei quod uerè est. Malitia nanque non est substantia, sed uersatur circa uitium genitæ substantiæ. Magnū est autem discrimen inter uitam subsistentem & eam quæ solum adhærentiam habet ad id quod subsistit. Hi autem digni sunt, inquit, ut ostendantur immunes esse à dolo ac simulatione & inuidencia omniq̄ue obreccatione. Siquidem dulus ac simulatio longe absunt à ueritate & sermone qui annuntiatum est uobis, utpote dolo cedente in perditionem eorum qui seducuntur, simulatione uerò procedente in uariatione ac mutatione rei quæ est: aduersus quæ procedere uideatur salutaris sermo, qui uos instruit. Inuidencia autem & obreccatio quem habebunt locum in uobis, qui solido fraternæ charitatis uinculo constricti, à nullo diffidium concitante nocumentum suscipere potestis? Porro quòd inuidencia & obreccatio diffidij ac odij fraternij causa sint, ignorat ille, qui & Cain & tragœdiam quæ circa illum fuit nescit, qui pro-

Gene. 4

qui propter inuidiam & à fraterna distractus est cōiunctione, & dolum concepit & simulationem ac cadem. Sed neq̄ ab obreccatione purus est is qui inuidet, si modo fratres Ioseph idonei habeantur qui sermonem confirmant, qui de rebus innumeris hunc apud patrem deferebant. Propterea ait: Ab his omnibus uos purificantes, tanquam nuper nati infantes accedite (talium enim esse & regnum dominus demonstrauit) & sermone doli nescio aliti, adolescatis usque ad mēseram ætatis plenitudinis Christi. Quum enim gustaueritis, hoc est, per exercitium sacrorum præceptorum iam procefferitis iuxta euangelium, sensu cognouistis doctrinæ suauitatem: nam sensus omni sermone efficacior est ad cognitionem, quoniam id quod ad experiētiam quoque peruenit, omni sermone gratius est. Quum igitur gustaueritis domini benignitatem, & ipsi suauitatis bonitatem apud alios ostendite, & uos ipsos ad eum tanquam ad uium lapidem angularem applicare, qui ab hominibus quidem reprobatus est, apud deum uerò pretiosus & electus, qui per prophetas quoque annuntiatum est: constricti erga uos ipsos & charitate ueniti, simulque aprati ad spiritualis domus completionem, nullam habentes curam de contemptu apud homines: quia neque illam habuit Christus lapis angularis, qui ab his reprobatus est: & constructi ac in domum spiritualem à uobis ipsis perfecti, sanctumque sacerdotium demonstrantes, offerte hostias spirituales, quæ Deo longè gratiores sunt hostiis ratione carentibus. Ne putetis enim, non habentes coniunctionē erga uos inuicem dilectione firmatam, immaculatas deo offerre hostias, ait enim: Eleuantes pijs manus absque ira & discorparationibus. Quomodo nanque is qui per orationem sese nitur deo unire, id assequetur, dum per iram & prauas discorparationes se ipsum à fratre separat.

Vobis igitur qui creditis, honor est. Caterum iis qui non credunt, lapis quem reprobauerunt edificantes, hic factus est caput anguli, & lapis in quem impingant, & petra ad quam offendant: nempe iis qui impingunt in uerbum: non credentes in id, ad quod etiam cōstituti fuerāt. Vos autem genus electum, regale sacerdo-

q tim. x

A

Gene. 37.

Luc. 13

Eph. 4

B

C
1. Tim. x

D tium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit, ut virtutes annuntietis illius qui vos uocauit ex tenebris in admirabilem suam lucem: qui quondam eratis non populus, nunc populus dei: qui quondam non consequuti misericordiam, nunc estis misericordiam consequuti. **D**ilecti, obsecro vos tanquam aduenas et peregrinos, abstinerere a carnalibus concupiscentiis quae militant aduersus animam: conuersationem uestram habete honestam inter gentes, ut in hoc quod obtrahunt nobis quasi maleficis, ex bonis operibus estimantes uos, glorificet deum in die uisitationis.

E . Vobis igitur qui creditis, honor est. A deo uidelicet qui dixit Pono, honor distribuitur: aduersus incredulos uero, hoc etiam nunc dicit deus: Pono uobis in Sion lapidem in quem impingitur, qui & petra est ad quam offendant, & lapis in quem impingant increduli: qui uidelicet increduli manentes sermone, impingunt in illum: ad quod uidelicet etiam constituti fuerant. Erat ergo tota particula hoc modo ordinanda: Ecce pono in Sion lapidem angularem electum & pretiosum, & qui crediderit in illo non pudebit: pretiosum uobis qui creditis, incredulis uero lapidem in quem impingant: quem lapidem reprobauerunt quidem adificantes, hic autem factus est caput anguli, coniungens credentes in unum: lapis uero in quem impingitur est iis qui impingunt, sermone uidelicet euangelij non credentes: ad quod etiam constituti sunt: non quasi ad hoc sint segregati a deo id dictum est: nulla enim perditionis causa ab eo qui uult omnes homines saluos fieri ministratur: sed eos qui seipos uasa irae effecerunt, & incredulitas sequuta est, & in eo ordine constituti sunt ad quem sese preparauerat. Si enim liberi arbitrij homo factus est, nec potest cogi liberum arbitrium: nequaquam decet sermone quipiam eum accusauerit, qui talem ipsi sortem decreuit, quam suis operibus is qui ea operatus est, sibi ipsi ascium. Porro lapis angularis dictus est Christus, tanquam duos parietes paternam domum perficientes, siue eos qui ex gentibus erant & Iudaeis suo contactu coniungens, & in unam adaptans

conu-

conuenientiam: inuites quidem hostias e medio tollens, A demoniacam uero superstitionem ad uerum transferens deicultum. Vos autem genus electum. Postquam incredulorum reprehendit improbitatem morum, & quod ipsi sibi ipsis causa effecti fuissent incredulitatis, transit nunc ad laudem eorum qui egregia praestiterant, & ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, ac si diceret: Illi quidem sua duritia & inobedientia impeerunt in lapidem angularem, sed non coedificati sunt: uos autem non ira, sed per obedientiam extructi estis in regale sacerdotium: tanquam genus electum, tanquam gens sancta. Ne tamen nimia laude distolant ipsos: & praeterea ne hereditario quodam iure habere uiderentur, ut gens sancta essent ac caetera quae sequuntur: & quod ideo tali honore digni habiti fuissent quia **B** genus Abraham essent, nec unquam impegissent, subiungit coprimens illorum fastum & ait: Ne ob genus extollamini: non enim propter Abraham electi estis in regale sacerdotium: nam qui ab ipso processerant, sacerdotalem tribum a regia distinctam habebant: Non ergo propter Abraham gens ac genus electum estis, ac segregati in regale sacerdotium: nihil enim horum de Abraham dictum est: sed propter Christum, qui & sacerdos iuxta ordinem Melchisedec dictus est, & rex mansuetus, iustus, & saluum faciens: qui etiam super asinae pullum ascendit. Ab eo igitur qui utrunque habuit, per sacri baptismatis renascentiam merito & genus electum appellamini & regale sacerdotium. Hoc autem habetis illius **C** misericordia qui de tenebris uos uocauit in admirabilem suam lucem. Ideo per opera uestra in luce facta caeteris hominibus annuntiate uirtutes ipsius. Hoc itaque ex illius, inquit benignitate habetis: quandoquidem quod ad uos attinet, populus estis, qui quondam eratis non populus: & misericordiam consequuti, qui quondam non eratis misericordiam consequuti. Efficiens autem, ut sermo magis odio careat, ex Osee confirmat obprobrij sermonem. Annuntiate igitur per bonam operationem uirtutes ipsius. **Osee. 2** Quomodo autem annuntiant? Ipse dominus docet quum ait: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant bona opera uestra & glorificent patrem uestrum qui in caelis est. **Mat. 5** Populus uero qui in lucrum accessit, hoc est in possessionem q ij siue

D siue ha reditarem. Siquidem omnes sunt dei creatura, possessio verò soli hi qui sua operatione hoc beneficio digni sunt habiti. *Vt uirtutes annuntietis.* Propterea, inquit, electi estis, vt per obedientiam dicamini pracones virtutis eius qui vocauit vos. *Dilecti obsecro.* Series hoc modo sumenda est: *Dilecti obsecro* vos tanquam aduenas & peregrinos mundi huius, vt abstineatis à carnalibus concupiscentiis, quae militant aduersus animam uestram. Moris est nanque praceptoribus post doctrinæ sermonem inducere eum, qui ad mores pertinet: quod nunc etiam facit beatus hic, appellans ipsos ἀγαπῆτός, id est, dilectos siue potius diligibiles & amicos, & non ἠγαπημένους, id est, utcumque dilectos: propter omnia nanque sunt desiderabiles: qui enim ob v-

E num aliquid desiderabiles sunt, ἀγαπόμενοι dicuntur non ἀγαπῆτοί. Carnales verò concupiscentias militare dicit aduersus animam. quandoquidem iuxta beatum quoque Paulum, caro concupiscit aduersus spiritum. Carnis nanque concupiscentiæ circa sensibilibium fruitionem versantes, rationem confundunt, animamque seruilem efficiunt. *Obsecro* autem, inquit, & hoc, vt conuersationem uestram habeatis honestam inter gentes. Transumptum est autem ἔχουσ, id est habere, pro ἔχοντες, id est habentes. Obsecratores autem nobis inducit Ethnicos. Quòd si quis velit hoc discere, ex his quæ scripta sunt ab Ireneo Lugdunensis Galliæ episcopo de Sancto & Blandina martyribus licebit exactè cognoscere. Vt autem in medium breuibus proponantur, hæc sunt: *Quum* enim Græci seruos horum Christianorum in diuinis mysteriis edoctorum apprehendissent, deinde vim inferrent, vt videlicet, arcanum quippiam ab his de Christianis discerēt: quum hi serui nō haberent quomodo vim inferentibus ad delectationem & gratiam loquerentur, praeterquam quòd à dominis audierant diuinam participationē esse sanguinem & corpus Christi, existimantes ipsi quòd verè sanguis & caro esset, hoc responderunt inquirentibus. Illi verò id sumentes, tanquā re ipsa hoc perageretur à Christianis, id aliis quoque manifestabant Græcis: & martyres Sanctum ac Blandinam tormentis id fateri cogebant. *Quibus* liberè ac scitè Blandina loquuta est, dicens: *Quomodo* hæc ferrent, qui ob diuinum studium ac meditationem ne concessis quidem

Gal. 5.

De Sancto & Blandina Blandina habet Eusebio li. 5. eccle. hist. ca. 1. nihil tam caugit de corpore & sanguine domini, sed de cœnis Thyestæ, & quòd dicerentur

dem carnibus vescuntur? Porro diem uisitationis vocat inquisitionem mundanorum. *Quum* enim sit ab eis inquisitio de vita nostra, ubi res contrario modo se habere reperiuntur quam fuerit eorum suspitio, non solum pudefiunt, sed & ipsi corriguntur, & deus glorificatur.

CAPVT IIII.

De subiectione erga praefectos, & fraterno amore ac diuino cultu: in quo agit de seruorum subiectione & toleranti patientia propter Christum. De obedientia mulierum & concordia erga uiros, ac salute quæ est in spiritu, in figuram Særæ: de uirorum erga mulieres comportatione. De mansueta erga omnes clementia, cuius typus fuit dei benignitas in Noe, in nobis autem Christi per baptismum condolentia.

Roinde subiecti estote cuius humanae creaturae propter dominum: siue regi tanquam praecellenti, siue praesidibus, ut qui per eum mittantur ad uindictam quidem nocentium, laudem uero rectè agentium. *Quoniam* sic est uoluntas dei, ut benefaciendo obturetis os hominibus stultis & ignorantibus. *Tanquam* liberi, & non ueluti pretextum habentes malitiæ libertatem, sed tanquam serui dei. *Omnes* honorate, fraternitatem diligite. *Deum* time, regem honorate.

Humanam creaturam dicit praesides qui designati sunt à regibus, aut ipsos etiam reges, eò quòd & ipsi ab hominibus constituti ac positi sunt. Nouit enim scriptura constitutionem vocare creationem, ueluti quum ait: *Vt* duos crearet in semetipso in vnum nouum hominem, hoc est poneret siue constitueret. *Ait* ergo: *Subiecti* estote humanis principibus: subiecti autem estote propter dominum. Propter dominum verò, id est, quemadmodum dominus iussit. *Quid* autè praecipit dominus? *Reddite* quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. *Itaque* in eo quod iusserint extra deum, id est, quod praeter siue contra dei constitutionem est, non est ipsis obtemperandum. *Hoc* autem omnino praecipit & dominus & ipsius discipulus, ne possent Græci dicere quòd vita ac

A humanae & in sancta carnes edere: cetera reliqua sunt his cõformia.

B

C

Eph. 2

Matth. 22

D politiae subuersionem adferat Christianismus, & inordinationis ac confusionis causa sit. Addit autem, Propter dominum, etiam ob fideles. Verisimile enim erat quosdam ipsorum dicere: Quum regno caelorum nos dignos iudices, magna que ex eo dignitatem nobis addas, quare rursus nos deiciis, mundanis principibus nos subiiciens? Si quis igitur hoc dixerit, sciat, inquit, non meum esse huiusmodi praeccepti sermonem, sed domini. Ostendit autem & Petrus quibus & qualibus principibus subiici oporteat, nimirum iis qui tuerentur quod iustum est. Subiungit autem & causam, quoniam & dei voluntas & nostrae probitatis specimen est in subiectione ad principes, quodque amplius est, incredulos pudefacit. Qui enim obloquuntur de nobis, tanquam de arrogantibus & contumacibus ac inobedientibus, videndo nos & humiles & obsequentes in quibus oportet, illorum ora magis obturantur ac pudefiunt. *Tanquam liberi.* Ordo talis est: Subiecti estote tanquam liberi, & non veluti praetextum habentes malitiae libertatem, sed etiam tanquam serui dei. Nec solum principes, sed & omnes honorate: fraternitatem quidem diligentes, deum vero timentes, regemque honorantes. Illud autem, *Tanquam liberi*, Ioannes Chryostomus ita explicauit, dicens: Ne dicant, Liberati sumus a mundo, caelestes ciues facti sumus, & tu nos rursus subiicis principibus, & obedire iubes? propterea dicit: Ita obedite quasi liberi, hoc est tanquam obtemperantes ei qui liberauit, & hoc facere praecipit. Ita enim non videbimini in mente habere malitiae, hoc est inobedientiae ac imperuasibilitatis praetextum ipsam libertatem, propter quam obedire recusatis. Potest autem & iuxta aliam considerationem dici quippiam de ea re. Liber secundum dominum est, qui nulli absurdae rei obtemperat. Quoniam ergo in simulatione vitam transigere non liberi est, sed eius qui affectibus subiectus est, siue assentationis siue cuiusuis alterius turpis voluptatis: propter quae etiam simulationem praetendit quispiam, ne id appareat quod est, & quibus seruire sustinuit: (hoc autem extraneum est, & a dei famulis alienum) praecipit nunc subiectionem principibus, veris & non fictis moribus exhiberi, ne nos hostiliter erga illos habentes, quasi coactam exhibeamus subiectionem: quumque talis lateat in nobis malitia, quod certe

sincerum

sincerum est ac simplex, faciamus praetextum ac velamentum morum, apparentem subiectionem exhibentes, & non eam quae ex affectu procedit. *Deum timere.* Considera diligentiam quomodo deo timorem dicit distribui, regi vero honorem, ut si timor deo reddendus sit qui potest animam & corpus perdere, nequaquam regibus obtemperemus, quum nos ad aliquid absurdum exhortatur. Dei namque timor vincere nouit etiam honorem qui regibus exhibetur: magis autem ipsos honore priuabit qui ab ipsis ad mala cogitur, iuxta sanctum qui dixit: Contemnitur eorum ipso is qui maligne agit.

Famuli, subditi sitis cum omni timore dominis, non solum bonis ac benignis, uerum etiam prauis. Nam haec est gratia, si quis propter conscientiam dei, suffert molestias praeter meritum affectus malis. Quae enim est laus, si quum peccantes a lapide cadimini, sufferatis? At si quum benefacitis et tamen malis afficimini, sufferatis, haec est gratia apud deum. Siquidem in hoc uocati estis: quoniam et Christus afflictus est pro uobis, relinques uobis exemplum, ut sequeremini uestigia eius, qui peccatum non fecerat, nec inuentus fuerat dolus in ore ipsius: qui quum maledictis incessetur, non regebat maledicta: quum malis afficeretur, non minabatur: sed tradebat uindictam ei qui iuste iudicat: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iustitiae uiuamus, cuius eiusdem uerbis sanati estis. Nam eratis uelut oves errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem et curatorem animarum ueststrarum.

Famuli, subditi. Subaudiendum est si te, id est sitis, sicut & quum dicit Vxores. *Cum omni timore.* Quum timor multis modis dicatur: dicitur namque timor & qui est cum scientia, quae nunc per Conscientiam intelligit, qui etiam *ευαδεια* vocatur, q. iij. tur, id

D tur, id est, reuerentia cum metu. Dicitur & timor afflictio, hoc est quibusdam contingens experimento supplicij, quo & ferè timent. Dicitur rursus & timor initialis qui consequitur accedentes ad dominum, eo quòd sibi de multis conscientij sint quæ ad supplicium prouocent: quo etiam meretur de qua in euangelio, timens, accessit ad Christum. Sed & perfectus iterum dicitur timor, qui omnibus sanctis semper ad est timentibus, ne quid illis desit eorum quæ deest illos habere qui ad perfectam dilectionem assumpti sunt. Quum igitur tot modis timor dicatur, utrum iustum sit seruos per hos omnes exhiberi suis dominis, nequaquam negaret is qui nunc seruos adhortatur ut cum omni timore dominis subiiciatur: quandoquidem & initialis & perfectus si adesset, rectè illos afficeret: ille quidem ut vereretur ne quid sibi propter delicta contingeret quod non ferret remedium, hic verò ne quid vel cogitarent, quod si perageretur, ingratum esset suo domino. Nunc itaque timorem dicit qui est propter conscientiam, hoc est qui contingit cum conscientia reuerentionis: quum mali videlicet domini seruos suos nihil commeritos affligunt. Hunc ergo timorem iudicans laude dignum, iubet ut cum patientia suscipiatur. Quandoquidem qui propter peccata, sine ea quæ perpetrarunt, aut etiam quæ non obseruarunt ut facerent, timorem habent, tolerantes si quid propter illa patiantur; boni quidem & hi sunt serui, & ad correctionem declinantes: at nondum tanta mentis sapientia præditi, quanta essent si grato animo afflictionem tolerarent, etiam quum nullius mali sibi conscientij essent. Hoc magnum est, hoc etiam à paucis completur: id apud deum quoque commendatur, tanquam respondens Christi afflictionibus: quandoquidem & ipse, inquit, non propter sua passus est peccata: nam peccatum non fecit, sed pro nobis nostrisque delictis passus est. Ab iniquitatibus populi mei, siue propter iniquitates populi ductus est ad mortem, ait propheta. Hunc itaque commendandum ponit timorem. Verum aliis quoque timoribus seruos vult retineri: quod manifestum est ex eo quod dicit, Cum omni timore. Rectissime autem & scitè ceteris timoribus præposuit timorem qui est propter conscientiam, & solum hunc esse laude dignum verissimo sermone demonstrat, quòd illi quidem causam habeant

Luc. 7.

E

F

Isa. 53.

habent dominorum aduersus se iram, hic verò nihil vnquã A
talo. Sed trad: bat undictam ei qui iuste iudicat, nempe deo qui reddidit vnicuique iuxta opera sua: hoc autem iustum est. Sed dicit fortasse aliquis. Quomodo nunc ait Petrus dominum quum ma: edictis incesleretur nõ regessisse maledicta, qui quibus malis afficeretur non fuisse minatum? Atqui videmus eum & quosdam Iudæos vocasse canes, & cæcos Phariseos, ac Iudæ comminantes quum diceret, Bonum esset ei si natus nõ fuisset homo ille. &: Tolerabilius erit Sodomis quàm ciuitati illi. &: Vbi vermis eorum non moritur, aliaque innumera. Dicemus ergo, quòd non dicit dominum non fuisse loquentum maledicta, aut non fuisse minatum: sed, quum maledictis incesleretur, inquit, non regerebat maledicta, qui quibus malis afficeretur nõ minabatur. Sed licet aliquod proferret maledictum, non erat opponendo se maledicentibus, sed obiurgans ac carpens eos qui non conuertebantur. Quum autem opprobriis affectus esset & audisset, Dæmonium habes. & Per principem dæmoniorum eiicis dæmonia. &, Ecce homo vorax ac vini potorem, utrum maledicta in illos regessit, dicens quippiam aduersus illos probrosum? nequaquam, sed illis quidè dixit: Si ego per Beelzebul eiicio dæmonia, filij vestri per quem eiiciunt? Illi verò, Homo vorax ac vini potor, opposuit parabolam puerulorum in foro, indignantium aduersus eos quibus colludunt, quòd quum tibus cecidissent, non saltauerant: quum lamentabilia cecidissent, non plorauerant. Crucifixus autem & male affectus penes, orabat potius, at non minabatur. Iudæ verò, priusquàm proderet & malo aliquo affectus esset, minabatur: reprimens eum à malo conatu. Similiter & illis qui discipulos non essent recepturi, peius quiddam passuros demonstrabat quàm Sodomitas: partim quidem exhortans illos ad hospitalitatem, partim verò per timorem aperiens euangelio locum prædicationis. Itaque non hæc minabatur dum malis afficeretur: & verissimus est de domini clementia Petri sermo, dicens quod nulli regerebat calumniam, dum calumniari tentabant. Ut peccatis mortui. Nam τὰς ἀμαρτίας ἀπεργάζεσθαι, capitur pro ἀποθνήσκοντες, id est, mortui. Cum eiusdem uibice. Nam flagellatus à Pilato uibices quoque ferebat in corpore.

Mat. 8. 15.
26. 10.

Mar. 9.

Ioan. 7. 8.
Mat. 12. 11

C

Similiter

Cap. III.

D Similiter uxores subditæ sint suis uiris, ut etiã qui sermoni non obtemperant, per mulierum conuersationem sine sermone lucrifant, dum considerant cum timore coniunctam castam conuersationem uestrà: quarum ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillorum & additione auri, aut in palliorum æmictu: uerum occultus qui est in corde homo, si is careat omni corruptela, ita ut spiritus placidus sit & quietus: qui spiritus in oculis domini magnifica ac stuprosa res est. Nam ad eum modum olim & sanctæ ille mulieres sperantes in deo ornabant sese, subditæ uiris suis: quemadmodum Sara obediuit Abraham, dominum illum appellans: cuius factæ estis filia dum benefacitis, & non terremini ullo pauore. Viri similiter in cognitione cohabitent, uelut infirmiori uasi mulierum impartientes honorem, tanquam etiam coheredes gratiæ uitæ, ne interrumpantur preces uestre.

F Per hæc omnia concludens sermonem de moribus: nempe per reges, per præfides, per dominos, per seruos: quia etiam statuisse subditis ut regibus ac præfibus subicerentur quibus oportet & in quibus oportet, ac per hoc ostendit quod ipsi quoque principes qui leges habent tanquam incitamentum quoddam iustitiæ, ex his quæ secundum illas fecerint non condemnabuntur: in quibus autem contra ipsas iniquè & sine iudicio ac tyrannicè operati fuerint, per hæc etiam peribunt. Si quidem lex ipsis data fuit ad utilitatem gentium, quemadmodum etiam Paulus clamat. Sed & principes similiter ut & leges, ad utilitatem dati fuerunt, & non ut quidam malè uolunt, nempe potestatem eorum quæ sunt in terra esse à Diabolo: qui in hoc Diabolo patrocinantur dicenti ad dominum: Omnia hæc mihi data sunt, & cuiusque uolo do ipsa. Neque enim huius iussu reges constituntur, qui ad correctionem malorum dati sunt; quum Diabolus nihil tale inducat ut inter homines administretur.

Nam

A Nam data sunt potestates ac principes à deo, partim quidè ad iustitiæ conseruationem & correctionem ac utilitatè subditorum, partim uero propter timorem ad uisionè & correctionem delinquentium: partim quoque ad puniendum condigna pœna lasciuientes. Hoc igitur ostenso & quod bonum sit subiici, malum uero inobedientes esse. Vbi quoque pari modo stauisset ut serui dominis iuxta carnem obtemperent, & quod ij qui sine causâ à malis dominis affliguntur ac tolerant, maximam laudem referunt: ubi his quodammodo ad modestiam dominos quoque reuocasset; per calumniam malorum dominorum: transit deinceps etiam ad ceteram mulierum, & ait: Hæc duo curent mulieres siue uxores, subiici propriis uiris, & ab omni ornatu & cultu se ipsas ostendere alienas, imitantes sanctas mulieres, quoniam & ille, inquit, solum hunc cultum nouerant, nempe obedientiã erga suos uiros. Et quod lucrum sequetur ex his? Bona æmulatio eorum qui alieni sunt à fide, quæ etiam ex nostri subiectione erga principes generatur, & dei laudatio propter nos ab ipsis profecta: quod etiam in magnam cedit laudem Christianorum, nempe quod propter nos non malè audiat, sed benedicatur nomen dei. Vbi autem indefinittè dixit Sanctæ mulieres, subiungit etiam de finittè Saram: & exhortatorio quodam modo procedens, uocat ipsas filias huius Saræ, siue iuxta fidem, siue etiam iuxta genus. Necessè enim est filias imitari suas matres. Cum honesto uerò & Christianas decere cultu, admonet quoque ipsas ut misericordes sint, nihil ex eo ueritatè suorum uirorum calculationem. Nam hoc indicat illud. Non timentes ullo pauore. Verisimile enim erat quod uiri interdum repetebant rationem sumptuũ. Hoc modo subleuato sermone, ubi muliebris sexus parcatem ac pusillanimitatem exhortatus est, ut liberalius se habeant erga domesticos: comprimit etiam uirorum austeritatem erga suas cõiuges, & ait: Viri in cognitione cohabitantes, hoc est experimento discentes femineam leuitatem & uecordiam in omnibus ac lubricitatem in pusillanimitatè, patientes estote erga illas, non exactè rationem repetentes eorum quæ circa familiã tradita illis erant in custodiam. Hoc autè, ut diximus, quo liberalius perseuerent in largièdo erga pauperes, admoet uiros ne sint exacti disquisitores. Mihi tamè profundius aliquid

Luc. 4.

D aliquid videt per hoc inducere, & venustius ac castius quam
 1. Cor. 7. Paulus innuere de actu coniugali. Siquidem Paulus aperte
 clamat: Ne fraudetis inuicem, nisi si quid ex consensu &c. hic
 autem magis pudice, vt diximus, cognitionem dicens, & per
 hoc rem ipsam designans, admonet, quum magis ad hoc in-
 bricis sit sexus muliebris, ne per obiurgationem cum aperi-
 tate ab ipsis discedant, sed primum quidem clementer en-
 vtantur tanquam imbecillioribus, deinde suadeant vt cum
 aliqua parcitate abstinentiam à talibus suscipiant: nam hoc
 significare vult (parcitate inquam, siue abstinentiâ) per hoc
 quod ait, Impatientes honorem, nam honor nisi quis ad ali-
 quid respiciat, ne parè quidem subsequitur. Itaque tan-
 quam imbecillioribus, aut etiam tanquam cohærentibus
 gratiæ vitæ, ita ipsis vt oportet in talium consuetudine.
 E Et quod non malè hac intelligentia vsi sumus, id quod
 subsequitur manifestat, quum ait: Ne interrompantur pre-
 ces vestræ. Quam enim precum interruptionem adfert vi-
 ri erga vxorem austeritas? At huius negligētia magnam ad-
 fert in tempore orationis attentionem ac studium. Mihi ita-
 que de hoc ita videtur dicendum. Porro si ab aliquo melius
 iudicatum fuerit, non sanè inuideo. *Sine sermone.* siue ces-
 sante, omni sermone omniq; responsatione, siue quod effica-
 cior sit demonstratio per opera, quam sedulitas anxia, quæ est
 in verbis: mutum enim opus præstantius est sermone ope-
 ribus destituto. *Verum occultus qui est in corde homo.* Omnis
 F namque gloria filix regis ab interiori procedit. Nouit enim
 Psal. 44. & hic iuxta beatum Dauid ac Paulum alium esse interiorum
 Eph. 3. hominem ab exteriori. *Ornabant sese.* Vides quod cultum
 siue ornatum dicat hic subiectionem?

In summa omnes sitis unanimes, compatiētes, fra-
 terna præditi charitate, misericordes, affabiles, non
 retaliantes malum malo, aut conuitium conuitio, sed
 contra benedicentes: scientes quod ad hoc uocati sitis,
 ut benedictionem hereditate possideatis. Nam qui uult
 uitam diligere & uidere dies bonos, coerceat linguam
 Psal. 33. suam à malo, & labia sua ne loquantur dolum, decli-
 net

net à malo, & faciat bonum: quærat pacem, & perse- A
 quatur eam. Quoniam oculi domini super iustos, & au-
 res eius ad deprecationem eorum: aspectus autem do-
 mini super eos qui faciunt mala. Et quis est qui sit as-
 pecturus uos, si bonitatis amulatores fueritis? Imò si
 quid etiam acciderit incommodi propter iustitiam, bea-
 ti eritis, Cæterum terrore illorum ne terreamini ne-
 que turbemini, sed dominum Deum sanctificate in cor-
 dibus uestris. Sitis autem parati semper ad responde-
 dum cuilibet petenti à uobis rationem de ea que in uo- B
 bis est spe cum mansuetudine & timore: conscientiam
 habentes bonam, ut in hoc quod uobis detrahunt tan-
 quam scelerosis, pudefiant hi qui incessunt uestram bo-
 nam in Christo conuersationem.

Absolutus ab ordinationibus, quæ tum viros, tum mulie-
 res concernerēt, ponit deinceps communem exhortationē
 ad omnes viros, mulieres, senes, iuuenes, pubescentes, reges,
 præfides, subditos, & eos qui gubernantur, peregrinos, ci-
 nes, diuites, pauperes. Ideo subiungit: *In summa.* hoc est,
 Quid opus est particulatim differere? omnibus simpliciter
 dico. Nam hoc significat τὸλος: & ad hoc respicit salutis sco- C
 pus omnibus propositus, & hæc est lex dilectionis omnibus
 constituta, vnde virtus omnis procedit, nempe animi mode-
 stia, cōpassio, misericordia, cæteræque similiter virtutes quas
 enumerauit, quorum Vnanimitas quidem est consensus sine
 discrimine circa aliquid cum propenso animo: Cōpassio ve-
 rò est miseratio erga eos, qui affliguntur tāquam ad seipfos:
 Fraternalitas autem debitus erga propinquos affectus tāquam
 ad fratres, rursus Misericordia est motus ab anima procedens
 ad bene merendum de iis qui eiusdem sunt conditio-
 nis. Affabilitas verò siue beneuolentia est benignitas ac comi-
 sitas erga omnes, quæ etiam erga illos sit qui similia sunt
 morum & erga amicos. † Humilitas vero siue animi mode- † Quæquæ
 stia est alium contumeliosum ferre, peccatum agnoscere & nō addit
 accusationes sustinere, quod etiā animi benignitas esse pos- sit in textu
 set.

Tαπεινός. D set. Conuitium verò est contectio ex praua consuetudine or-
 voi .i. hu- ta, quæ sita est in vituperatione aliorum. His, inquit, prædi-
 miles, aut ctis ornatu virtutibus, insuper quoque malitia non facile ca-
 aliud quip piã simile, * Nam qui ab omnibus benedicitur, vtiq; etiam
 hic tamen æmulator esse debet. Et horum testem inducit David dicen-
 autor id tem: Quis est qui cupit videre vitam? vitam inquam non qua
 additk le etiam irrationalia, sed qua homo secundum Deum viuít, &
 gisse uide dies non malos sed bonos. Nam dies huius seculi iuxta pa-
 tur, quãtã triarcham Iacob pauci sunt & mali. Vbi autem propheta
 ex his col cum conclusit oraculum, quoniam in eo positum erat, Oculi
 ligere li- domini super iustos, & aspectus ipsius super facientes ma-
 cet scho- la: subiungit his: Si ita vitam peregeritis. Deum habebitis be-
 liis: si E nignum ac obsequentem. Quo factò, quis, illo à vobis stante,
 milititer & infestè irruet in vos? Siquidè omnia sunt in manu eius, mors
 is qui vul- enim & vita in manu domini. At tamè quoniam afflictiones
 gatã de- illatæ propter fidem videbantur quibusdam mala, hæc cor-
 dit editio- rigens beatus Petrus ait: Ne hæc mala existimetis, sed digna
 nem. potius beatificatione. Timor namque impendens ab homi-
 * ο γαρ υ- nibus nihili ducendus est, sed breuissimo tempore durat, ut
 πο πλυ- li domini super iustos, & aures eius ad deprecationem illo-
 τωυ εὐλο- rum, aspectus autem ipsius super eos qui faciunt mala, per-
 γος μενος, ditionem comminando malis: utique si hæc mala essent, cer-
 κει η λω- tẽ dispensator bonorum nequaquam vos sibi dilectos malis
 τος δι- F afficeret: mala namque ad malos remittit. Non sunt itaque
 που, mala, afflictiones propter pietatem illatæ. Porro sanctifica-
 Eccl. 11. re Deum in cordibus cum Iesaja præcipit: hoc est, ne ob ea
 Ies. 3. quæ apparent gloriemini, sed in occulto cordis vestri p-om-
 ptuario, domini sanctificationem operantes, quæ in separa-
 tione gentium à fœditatibus sine prauis moribus consistit,
 ita ipsum sanctificate. Sanctificatis autem, dum alij homi-
 nes ex bona vestra conuersatione ipsum glorificant, quem-
 admodum & ipse Deus ac homo præcipit, quum ait: Sic ha-
 ceat lux vestra coram hominibus & cætera. Quod autem di-
 citur Parati, superiori particule coniungitur, puta Omnes
 sitis vnanimes. Verbum enim Sitis, à communi sub intelle-
 ctum etiam huic tribuitur vt sit sensus: Sitis semper parati.
 Vult autem præcipere, vt fidelis homo semper paratus sit
 circa

Mat. 5.

circa sermonem fidei, vt quocunque tempore expetita fue-
 rit à nobis ratio circa ipsam, facile respondeamus. Porro re-
 spondentes, cum manuetudine hoc faciamus, tanquam ipso
 quoque Deo præfente. Nullus autem frugi feruus suo præ-
 sente domino esset arrogans. Subiungit quoque lucrum quod
 hinc subsequitur, nempe infidelium exploratione ac animi be-
 nignitatem erga nos. Animaduertendum autem, non esse
 hæc contraria his quæ à domino dicta sunt, dum ille qui-
 dem iubet ne solliciti simus quid respondeamus, quum an-
 te præfides ac potestates producemur. Petrus verò ad hoc
 nunc præparari præcipit. Siquidem domini verba de mar-
 tyrio dicta sunt, quum etiam dandam ait virtutem ac ser-
 monem validiorem quauis humana sapientia, & qui con-
 temnat circumstantes timores: Petri autem sententia de
 &rina loquitur. Nam sine intellectu & indagatone vide-
 ri sibi aliquid scire, dignum est reprehensione. Sciëntia enim
 infensatorum sine expensis sermones. Præterea etiam quoniam
 de variis nefandis rebus nos accusabant, sed & spem no-
 stram inanem esse ostendebant, dicit vt de his meditates res-
 ponsiones feramus, habentes simul etiam vitam probatam,
 quod sanè conscientiam vocat. *Scientes quidd ad hoc uocati sitis.*
 Ordo est cum prædicta structura. In summa, siue vt ab-
 solutissimè dicam, Omnes sitis vnanimes & cætera, sciën-
 tes quòd ad hoc vocati sitis vt benedicatis, id est, ad benè-
 dicendum omnibus. Ait enim & Paulus: Benedicite perse-
 quentibus vos. Hoc autem facientes hæreditario iure pos-
 sidebitis nomen, vt ab omnibus audiatis Benedicentes.
 Neque enim iustum est illum qui æternæ vitæ adhaeret,
 lingua cuiquam inferre conuitium. Propterea quoque Da-
 uid admonet linguam habere puram à conuitio eum qui
 amanti animo affectus sit ad veram vitam & cætera. Ita
 namque præparati, habebitis omnipotentem, & omnium
 inspectotem obsequentem, benignèque inspectantem, non
 toruo aut irato animo, quemadmodum intuetur eos qui ma-
 la operantur. Quod si ita sit, quis poterit vos malis afficere?
 Quòd si etiam afflictio inferatur vobis dum bonitatis ope-
 ratores & imitatores estis, ne sitis pusillo animo, sed gaude-
 te: primum quidè, quòd hæc nò mala sunt, deinde etiam, quòd
 propter ista beati sitis, & non miseri. Ideo Deum in cordibus
 vestris

Mat. 10.

Eccl. 2.

Roma. 12.

C

D vestris sanctificantes, ne terreamini humano timore, neque turbemini. Sitis autem & parati ad respondendum semper cuiuslibet interroganti vos, vt reddatis rationem de spe, quae apud vos est. Reddatis autem vnâ cum exhibitione bonae actionis. Id enim mansuetè & cum benignitate faciètes, confirmabitis tunc bene vobisipsum esse conscios, & eos qui prauas de vobis habent suspitiones pudefacietis. *Conscientiam habentes bonam.* Hoc est, dum bene vobisipsum conscij estis & non malè, quemadmodum illi qui vos calumniantur. *Hicq; incessunt.* Hoc est, qui verbis negotium faciunt acerbè indagantes.

E *Præstat enim ut beneficientes, si uelit Dei uoluntas, malis afficiamini quàm malefaciètes. Quandoquidem & Christus semel pro peccatis passus fuit, iustus pro iniustis, ut nos adduceret Deo, mortificatus quidem carne, sed uiuificatus spiritu.*

Hæc est causæ redditio non ad ea quæ immediatè dicta sunt, sed ad ea quæ paulo superius, puta Si quid patiamini propter iustitiam beati estis: præstat enim vt beneficientes malis afficiamini, quàm malefacientes. Aut si quis uelit ad immediatè præcedens causæ redditionem referre: quod dicitur Beneficientes, non oportet accipere, vt sit de alio benemerendo, sed absolutè, hoc est bona operantes. Similiter &

F Malefacientes. Addit autem: *Si uelit Dei uoluntas.* ostendens quòd nihil absq; Dei nutu circa nos contingit, sed vel ad peccatorum alleuiationè, vel ad præconium & gloriâ nostrâ: aut etiam ad aliorum salutem. Hoc autè dupliciter contingit. Aut enim affligitur quispiam iustus ad castigationè aliorum peccatorum: quemadmodum dictum est: Si iustus vix saluus efficitur, peccator vbi apparebit? Et hoc quoque duplicè exhibet utilitatem: iusto quidè qui affligitur, iustitiæ augmentum propter patientiâ: peccatori autè qui intuetur, cõuersionè: vt diximus. Aut igitur propter hæc patitur iustus: aut propter aliorum salutè, quemadmodum & Christus. Et ob id Petrus etiam nunc addit Christi exemplum: quoniam & Christus quæ passus est, non pro suis delictis passus est, sed pro nostris. Ideo quoq; subiungit, Iustus pro iniustus. Nam ipse sicut antea per prophetam

Infra. 4.

Supra. 2.

phetam ostendit, peccatum non fecerat. Ostendens autem **A** eius qui passus fuit efficaciam ac virtutem, subiungit, Semel. Taata inquit fuit virtus, qui pro hominibus passus fuit, vt quantum multa horum peccata offenderit, vnica domini passio sufficiens fuerit ad obtundendam omnem vim nostrorum peccatorum. Quoniam igitur passus est Christus, vt nos ad deum & patrem suum adduceret, ostendit omnino quòd non omnes qui patiuntur, propter peccata patiuntur. Et quia duplici modo consideratur Christus, nempe deus & homo, passus quoque duplicem nobis gratiam contulit. Mortuus enim tanquam homo liberauit nos à morte & corruptione, innovando nobis resurrectionem, & dando per suum exemplum, ne deinceps sine spe resurrectionis morientes subeant mortem. Viuificatus autem, hoc est resurgens ex mortuis **B** virtute diuinitatis (surrexit enim ex mortuis non tanquam homo sed tanquam deus) simul vitæ restituit omnes qui in inferno erant, vnâ resuscitans secum. Multa namque corpora sanctorum qui dormierant, excitata sunt iuxta sanctum **Math. 27.** euangelium, & uisa sunt à multis. Sed vbi hæc tenus sermone processit, & hæc ostendit, deinceps proponit quomodo mortuus iis profuerit qui antea dormierant. Simul etiam quum multa esset quæstio, Si ob salutem omnium hominum facta est domini incarnatio, qualem sortiti sint salutem, qui antea mortui sunt: vtrumque vno modo dissoluit, & ait, quod mors domini vtrumque horum operata est, spem videlicet resurrectionis per hoc quod ipse resurrexit, & rursum eorum **C** salutem qui priores dormierant. Nam qui bonus operibus vitam suam adornarât tempore quo vixerant, quemadmodum si tunc aduenisset Christus, nequaquam destituti fuissent predicatione ipsos viuificante, ita & tunc per domini ad inferos descensum salutem consequuti sunt, quemadmodum etiam videtur diuo Gregorio. Ait enim ipse. An simpliciter saluos facit omnes Christus qui apparuit? videlicet in inferno: an & ibi eos qui crediderint? Per hoc enim quod ait Eos qui crediderint, significat quòd seipsum ita præparauerant, quod si etiam tunc aduenisset, credidissent. Neque id reiciendum puto, Non enim hæreditariè habetur salus, quandoquidem licet ad viuentes omnes venit, non tamen omnes saluat, sed eos tantum qui crediderunt. Et enim erat

r etiam

D etiam opus liberæ voluntatis singulorum, ut quum rationales essent non insensibiliter se haberent ad magnificentiam eius qui tale donum præstiterat, sed se dignos præberent dantis bonitate. Posuit autem inobedientes fuerant, quandam soluens obiectionem. Verisimile enim erat aliquem dicturum: Et quo alio ante Christum prædicante, postmodum de inobedientia iudicati, aut condemnatione digni fuerant, qui Christum præcesserant? Quumque hoc posset euincere, quemadmodum & Paulus, à disseminatis in nobis rationalibus viribus, quòd, quum datum ipsis esset, vt possent inter bonum & malum discernere, nec postea bonum operati essent, tales digni essent morte: non hoc facit, nam id altioris est considerationis, ac philosophiæ

E profundioris, quàm vt ferre posset mens ludæorum: sed à scriptura confirmat inobedientiam: neque id à temporibus prophetarum, sed ab ipso propemodum mundi ortu: ex quo demonstrat quòd ab initio prædicabatur hominibus salus, sed despiciebatur ob declinationem ipsorum ad vania ac voluptuosa. Quum enim illo quoque tempore innumerabiles essent homines, soli octo, credentes his quæ per arcæ præparationem prædicabantur, seruati fuerunt. Quoniam autem in aqua fuerat salus, confestim hoc ad sacrum transfert baptisma, & ait quòd aqua illa designabat nostrum baptisma, quoniam illud quoque suffocat, ac demergit incredulos demones, seruaturque fideles ad ecclesiæ arcem accedentes. Simul autem dicit: Quemadmodum aqua diluit sordes, sic & baptisma. Verum non ablationem sordium carnis operatur, sed per symbolum demonstrat malarum animæ ablutioem. Est autem veluti etiam arrabo quidam & pignus bonæ erga deum conscientie. Qui enim bene sibi conscij sunt, hoc est, qui inculpatam amplectuntur vitam, & illam penitus exquirunt, ac veluti interrogant (nam hoc comitari solet eos qui aliquid querunt, nempe interrogare) hi etiam ad sacrum accurrunt baptisma. Et quis inquit, hoc præbet vt exquiratur, ac rogetur diuinum baptisma? Christi resurrectio. Siquidem ante ipsius resurrectionem ac passionem hoc ostenditur, Nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu: post resurrectionem verò, Baptizantur et omnes gentes accedentes in nomine patris & filij & spi-

Ioh. 1. n. 3.
Matt. 28.

ritus

ritus sancti. Postquam autem dispensationis sermonem concludit: dico autem descensum domini ad infernum, & quam ob causam eò etiam accesserit, puta quòd propter illorum quoque salutem qui in inferno erant: aliam rursus sumit à morte domini occasionem ad virtutis exhortationem, & ait: Si Christus carne mortuus est pro nobis (neque enim immortalis sua & diuina natura mori potuit) vique & vos vicem ei rependentes, moriendo peccato propter ipsum, non amplius humanis concupiscentiis capieminis, sed soli dei voluntati reliquo tempore in carne viuetis. *Mortificatus quidem carne.* Id est, natura carnis, hoc est humana, sed resurgens potentia diuinitatis. Etenim spiritus est deus, quemadmodum ipse theologiæ fons, ac sapientia nos docuit.

Iohan. 4.
B.

In quo etiam abiit, & spiritibus qui erant in carne prædicauit, qui inobedientes fuerant quondam. Quum semel expectabatur dei longanimitas in diebus Noe, quum apparabatur arca, in qua pauca, hoc est, octo anime seruatae fuerunt per aquam. Cuius figura nunc respondens baptisma: nos quoque saluat, quo non carnis sordes abiiciuntur, sed quo fit ut bonæ conscientie responsio sit apud deum, per resurrectionem Iesu Christi, qui est ad dexteram dei profectus in cœlum, subiectis sibi angelis & potestatibus ac uirtutibus.

In textu quidē habebat notitiam exemplar cum aliis pluribus ἡμῶς. i. nos primum persona.

In quo etiam. Hoc ἐν ᾧ causaliter sumitur pro Ideo. Quum enim dixisset quòd pro nobis iniustus mortuus sit, & ex hoc demonstrasset, quòd pro salute omnium hominum mortem sustinuerit, dicit nunc quòd ideo quoque his prædicauit, qui in inferno detenti erant. ὁ ἀντίτυπος &c. (Obscurus est hic Græcorum verborum contextus, atque ideo pluribus uocibus Latine redditus: attamen Græcæ dictiones ad verbum reddendo, ita ordinabuntur) Quod figura respondens uos quoque saluat nunc baptisma, quod non reiectio est sordium carnis, sed ἐπερώτημα conscientie bonæ, quæ ad deum est, siue secundum deum. Porro ἐπερώτημα, hoc est arrabo, pignus demonstratio. Subiectis sibi angelis. uirgo homini uidelicet.

Attamen C scholiastes hic legisse uideatur ἡμῶς. i. uos secunda persona, quemadmodum & is qui uulgatam dedit editionem.

D CAPVT V. De reiectione prauarum actionum, & repetitione fructuum in spiritu iuxta donorum diuersitatem.

Cap. IIII.

Vum igitur Christus passus sit pro uobis carne, & uos iuxta eandem cogitationem amemini: quod qui passus est in carne, destitit à peccato: in hoc ut iam non concupiscentiis hominum, sed uoluntati Dei quod superest in carne tepus uiuat. Sat enim nobis quod antea cto tempore uita uoluntatem gentium patrauerimus, quum uersaremur in lasciuuis, concupiscentiis, uinolentiis, comestationibus, compotationibus, & nefariis simulacrorum cultibus. Vnde nouum uidetur illis calumniantibus quod non accuratis und cum ipsis in eandem luxurufusionem. Qui reddituri sunt rationem, ei qui paratus est ad iudicandum uiuos ac mortuos.

Ordo talis est: Quum igitur Christus passus sit carne. Vos quoque iuxta eandem cogitationem ordinemini: nam mortui estis & uos, mundo uidelicet: Porro qui mortuus est, cessauit à peccato &c. Sat enim nobis. siue abunde in uita antea cta uoluntatem gentium operati sumus: hoc est gentiliter uiximus, incedentes gentium more. Ideo gentes nunc hæc demirantur, Eandem cogitationem. Hoc est iuxta eandem inrentionem, idemque propositum. Nam per defectum propositionis uatq. i. iuxta dictum est. Qui passus est in carne: hoc est mortuus est, similia dicēs cum Paulo: Si mortui sumus cum Christo, etiā uiuemus cum eo. & mortui quidem erimus peccato, sed uiuemus Deo. Sat enim nobis. Tāquam diceret. Quid autem? an non abunde uobis est, quod tanto uitæ tempore simul indulseritis uoluptatibus? an non similiter ut & gentes lasciuie uixistis? & quæ fuerint lasciuie ac obscenitates, in specie subiungit, confundens ipsos. Vinolentiis. intemperantibus uini appetitionibus. Vnde nouum uidetur illis. *ἐκθαυμάζουσιν* ponitur pro *θαυμάζουσιν*. i. admirantur. Id autem est quod dicit: Quum semel renuntiaueritis gentium studiis, in quibus quondam uiuebatis, adhæretis uitæ honestæ

Rom. 6.

te honestæ quam assumpistis. Ita enim ipsi quoque gentiles A admirantur uos, quod non cōcurratis cum eis in similem impietatis refusionē siue confusionem. Ideoque non solum admirantur, & stupent ob mutationem uestram, non solum pudescunt, uerumetiam caluniantur, hoc est irrident uos. Abominatio est enim peccatori ditius cultus. Hi autem neque impune ferent huiusmodi caluniam, sed reddent rationem yniuersorum iudici, qui ad hoc ipsum immutabiliter ac firmiter sedet: Nam id significat hoc loco Paratum esse: sicut quum dicitur: Parans montes in uirtute tua. &, Parata sedes tua. Ei ergo qui immutabiliter ac firmiter iudicat uiuos ac mortuos, reddent rationem qui uos subsannant. Quomodo autē uiuētū sit iudex ac mortuorū, cōsequēter manifestabit.

psal. 84.

6. 92

Nam in hoc mortuis quoque prædicatum est Euan= B gelium: ut iudicentur quidem secundum homines carne, uiuant autem iuxta Deum spiritu.

Ordo talis est: Hi qui uos calumniantur, reddēt rationem ei qui omnes iudicat uiuos ac mortuos: nam iudicant & mortui, quod manifestum est ex aduentu domini ad inferos. Quum enim eo quoque uenisset, uidelicet per mortem suam in cruce, prædicauit, sicut & iis qui in terra uiuebant. Prædicauit autem nō sermone, sed opere. Et quemadmodum in mundum adueniens, iis qui parati erant ut ipsum cognoscerent, ad iustificationem uenit: ignorare autem cupiētibus, ad condemnationem: ita & his qui apud inferos erant. Nam his C qui secundum carnem humano more uixerant, ad iudicium aduenit, illis uerò qui secundum spiritum uixerunt, hoc est iuxta spiritualem ac honestam uitam, ad gloriam & salutem. Itaque & uiuorum & mortuorum iudex merito dici potest. A L I O M O D O. Veteres quidem patres illud, Nam in hoc mortuis quoque prædicatum est euangelium, tanquam resecatam particulam interpretati sunt, nihil curæ habentes de continuatione ad superiora, neque quod per modum causæ dictum oporteat ad præcedentia referri, nam illud oportet secundum causam dictum habere: sed sicut diximus tanquam intersectionem interpretati sunt hoc modo. Mortuos enim duobus modis appellare dixerunt sacram Scripturam: aut eos qui peccatis immortui sunt, qui neq; uitam unquam r iij uidere

D videre possunt: aut eos qui morti Christi conformes effecti sunt, & mundo quidem mortui sunt, hoc est mūdānis concupiscētis, viuunt autē soli Christo, sicut & Paulus dicit. Quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij dei. Dicunt ergo quod qui ita mortui sunt Christo, seipsos carne condemnant ob negligentē ac segnem vitam priorem. hoc autem est uerere ipsos spiritu, siue vita secundum Christi: nam priorū condēnatio promptiores ipsos reddit circa praesentia, & ea praemanibus esse facit. Et illi quidē hoc modo. Et quāquam hęc recte se habere quis dixerit: necdū tamē quod dictū est omnino hāret. Quum autem in superiorib⁹ dictum esset de his qui apud inferos erant, quōd illis quoq; spiritibus praedicatū fuit, & quum est ad id referre praesentem, qui per caussam inducitur sermonem, & non solum considerare, sicut nunc dictum est. Vnde dicim⁹, quōd quia immediate antea dixerat, Qui paratus est ad iudicādum uiuos & mortuos: his autem per exceptionē obiici poterat: Et ubi uiuentes, aut ubi mortui iudicantur? subiungit sermoni fidem, ab his quae prius dixerat, quōd his etiam qui in carcere erant spiritibus praedicatum fuit. & hęc praedicatio ipsis ad iudicium facta est siue ad condēnationem: his quidem qui de bona vita sibi cōscij erant, protinus ad hęc tibus benignitati illius qui ibi apparuerat: malis vero inde pudore repletis, suamque condēnationem expectantibus. Hoc itaque dominum esse iudicem mortuorum confirmat. Viuorum autem, nam quum in mundum uenisset iuxta vitam mortalē, huius praesentiam habuerunt homines pro condēnatione, dum boni quidem ad ipsum accurrerunt ac instructi sunt, scelesti uero repulerunt, & sponte abominati sunt ueritatem: quod ipsum etiam fuit horum condēnatio. Ideo quoque dicit dominus: In iudicium ego ueni in mundum, hoc est in condēnationem. Ita ergo & uiuorum iudex est dominus & mortuorum: & causa redditio ob integrum sermonem, & non propter partem ordinabitur. Itaq; quod dicitur, ut iudicentur carne, ita accipiendum est, quōd quum accessisset dominus ad eos qui apud inferos erant, illi quidem qui in mundo carnaliter uixerant, condēnati sunt: qui uero spiritualiter, uixerūt: aut reuiuiscendo vnā cum domino (multa enim corpora sanctorū qui dormierant excitata sunt) aut per bonam spem. Porro iudicentur

Gal. 2.

E

Iohan. 9.

Matt. 27

centur ac Viuant, dictum est sumendo tempus pro tempore, A nempe futurum pro praeterito, quod frequens est in sacra scriptura. Omnium, inquit, finis imminet: hoc est, & eorum, qui in uita iustificati sunt, & eorum qui apud inferos. nam in secundo aduentu quod cuique repositum est consummabitur. Quod si quis spernat praedicationem domini apud inferos, dicens mortuis nihil posse prodesse, eod quod iuxta prophetam Dauid, in inferno nullus confiteatur: hic & praedicationem apud inferos crasse intelligit, & confessionem non laudem dei, sed manifestationem existimat: ignorans illud quod dicitur: Non mortui laudabunt te domine. Est autem illud, In inferno quis confitebitur tibi. sic intelligendum quod confessio est gratiarum actio ad deum, dum quis liberatus est a grauib⁹ molestiis. Quoniam igitur cuncta B quae tractantur in praesenti uita, ubi peracta sunt, finiuntur. nam mortuis omnia sunt otiosa: merito dum nullus quicquam operatur pro quibus liberatus gratias acturus esset, dictum est, In inferno quis confitebitur tibi?

Psal. 6

Psal. 13

B

Porro rerum omnium finis imminet. Sitis igitur sobrii & uigilantes ad orandum. Ante omnia autem charitatem inter uos extensam habetes. Nam charitas operiet multitudinem peccatorum. Hospitales estote erga uos inuicem sine murmuratione. Ut quisque acceperit donum, ita aliud in alium illud administrantes, C ut boni dispensatores uariae gratiae dei. Si quis loquitur, loquatur tanquam eloquia dei: si quis ministrat, ministret tanquam ex potentia quam suppeditat deus, ut in omnibus glorificetur deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Finis, hoc est completio, consummatio: aut finem omnium prophetarum imminere dicit: ille autem uero sermone Christus est, ipse enim omnium perfectio est. Et non quemadmodum Graeci delirant, quorum hi quidem uoluptatem dicunt esse finem, ueluti Epicurus: alij uero sapientiam siue contemplationem aut uirtutem, Quandoquidem igitur
r iiii perfectio

D perfectio omnium Christus aduenit: ipsi quoque, inquit, huic perfectioni conformes effecti, uos ipsos in omnibus absque defectu exhibete in sobrietate, in vigilia ad precationes (sobriorum enim est precatio siue vigilantium, & non eorum qui crapula detinentur ex ebrietate rerum mundanarum) in charitate erga uos inuicem. Hanc autem Paulus dicit esse legis consummationem: hic uero quod peccata possit operire. Nam misericordia erga proximum, deum reddit nobis misericordem. Quae misericordia nunquam ad id quod aequum est procederet, nisi ex multa dilectione siue charitate. Vbi autem charitatem dixit, subiungit, & ea quae charitatem comitantur, nempe hospitalitatem, quam sine murmurationibus exhiberi iubet: nam hoc ueræ charitatis est. Sed & de his quae cuique suppetunt donis, ut fratris non habenti communicentur: puta ut is qui sermonem habet doctrinae (nam id significare uult per eloquia dei) largiatur ei qui hoc eget. Is qui nactus est suppeditationem alimentorum, non habenti tribuat: non pusillo animo, sed sicut potestas sumptus dati à deo permittit. Porro hæc, inquit, exhortor, ut in omnibus, siue gentibus, siue etiam operibus uestris, glorificetur deus. Quum autem de his ita differuisset, quoniam uidebat nonnullos propter indutas in se afflictiones offendi, tanquam posita fuerit in lege promissio uitæ ab omni molestia alienæ his qui domino seruirent: etiam superius quidem quum de seruis statueret, breuibus uerbis de his fecit exhortationem: nunc uero fusiori sermone usus est, & ait: Charissimi, protinus ipso nomine significans hæc non iis qui odio habentur, sed qui uehementer amantur contingere. *μη ξενητε* autem, hoc est ne admiremini, ne extraneum ab amicis dei ducite. Deinde ubi etiam afflictiones dixit esse explorationem per ignem, ostendit quod hæc tanquam propter probationem in eos inducuntur. probatio uero desiderabilem reddit eum qui probatur, quemadmodum & aurum ac argentum. Ad hæc autem, subiungendo quod his omnibus beatus est, nempe eos qui hæc patiuntur magistro Christo conformari: & nunc cum ipso ignominia affici, ut una cum eo glorificentur in futuro seculo, quum uniuersum sibi subiecerit mundum. *Charitatem extensam*: hoc est, perseverantem ac durantem & in longum

τὸ πᾶν ἰ-
αυτῶ καὶ
τὴν ὄρα τὴν
καὶ ἰσομοῦ

gum protensam. *Vt quisque accepit donum. Quæcunque enim in nobis sita sunt, & quorum domini sumus ut faciamus, in omnibus his de iniustitia accusatio esse potest. Neque enim in sola pecuniarum possessione, uerumetiam in abundantia aliorum naturalium, debitor est quisque ut tribuat non habenti: quoniam & ipse, quum non haberet, à deo accepit, ut tribueret indigentibus.*

CAP. VI.

Quod ex consortio ad Christum necesse sit naturales uincere aduersitates, & ex spe ad ipsum ferre damna ab aliis illata.

Harissimi ne miremini dum per ignem exploramini, quæ res ad experimentum uobis contingit, perinde quasi nouum aliquid uobis obtingat: imò in hoc quod consortes estis afflictionum Christi, gaudete, ut in reuelatione quoque gloriæ eiusdem gaudeatis exultantes. Si probis afficimini in nomine Christi, beati estis: quoniam gloria eius spiritus dei super uos requiescit: iuxta ipsos quidem blasphematur, iuxta uos autem glorificatur. Ne quis enim uestrum affligatur, ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut tanquam alienorum inspector. Porro si ut Christianus, ne pudeat: imò glorificet deum in hoc nomine. Quandoquidem et tempus est, ut incipiat iudicium à domo dei: quod si primum incipit à nobis, quis erit finis eorum, qui non credunt dei euangelio? Et si iustus uix saluus efficitur, impius et peccator ubi comparebit? Proinde qui affliguntur iuxta uoluntatem dei, tanquam apud fidelem cõditorem deponant animas suas beneficiendo.

Dum per ignem exploramini: hoc est, probamini. In nomine Christi. Propterea quod Christiani dicimini. Iuxta ipsos quidem blasphematur. Subaudiendum est Qui, ut fit sensus:

D fus : Qui spiritus dei apud impios quidem videtur blasphemiari, apud vos autem glorificatur. Quomodo: Quia dum illi falso vos accusant, in illos quidem refunditur confusio, vobis autem gloria. *Alienorum inspector.* Qui aliena curiosus riuatur, ut calumniæ occasionem habeat. Hoc autem sceleris animi est, & veterarioris ac dolosi, facilisque & prompti animi ad omne malum. *Quandoquidem tempus est, ut incipiat iudicium à domo dei.* Sollicitos eos reddat, à desidia ipsos repellens & vita remissa, ideo quoque subiungit: **Q**uòd si primum à nobis qui sumus domus dei incipit rerum in vita peractarum indagatio, quem existimare oportet finem eorum, qui non crediderunt? Iudicium nunc non intelligimus condemnationem, sed indagacionem, scrutacionem, discussionem ad eligendum quod melius est. Incipit autem primum à domo dei, quoniam iuxta nostrum Magni Basilium, naturaliter his qui nobis familiarissimi sunt magis indignamur, quum in nos peccauerint: deo autem non alij familiariores sunt, quàm fideles qui complēt domum dei siue ecclesiam. Ideo quoque dicebat saluator: Dicit primum his qui à dextris erunt. Iudicium autem hoc loco dicit examinationem, nempe afflictiones quæ ab impiis infliguntur fidelibus: quarum etiam inductionem prænuuntiabat dominus quum diceret: Tradent vos ad cõcilia, &c. Deinde quasi consolando eos subiungit: Si ergo nobis qui adeo familiares ipsi sumus non parcat, cõsiderate quis futurus sit finis impiis. **E**t confirmat hoc à scriptura quæ dicit: Si iustus vix saluus efficitur, impius & peccator vbi cõparebit? Huiusmodi autem est quod à scriptura significare vult: Si iustus per laborem & afflictionem consequitur salutem (violentè enim capitur regnum cœlorum, & per multas afflictiones quispiam ipsum consequitur) qui vitam dissolutam ac voluptuosam degunt quid consequentur? Intelligendū est autem in futuro seculo quantum ad id quod impios concernit. Proinde si hoc ita est inquit, propter hoc & nos afflictī iuxta voluntatem dei, ne segnes efficiamur, sed tanquam apud fidelem conditorē deponamus animas nostras beneficiendo. Dixit autem: Iuxta voluntatem dei, aut significans quod non sine diuina providentia sint nostræ afflictiones, sed tanquam exploratio ab illo nobis dispensantur: aut quod tanquam voluntate dei affici,

Matth. 25

Mat. 10

Provs. 11

Matth. 11
Acto. 14

Affici, ipsi tribuamus & euentum. Hic nanque fidelis est, hoc est securus, & qui in suis promissionibus non mentitur: neque permittet nos affligi supra id quod possumus. Quo autem modo oportet seipsum apud deum deponere? Benefaciendo, inquit. Quid autem illud est? Per animi modestiam seipsum illi cõmittere, non se extollendo ob ea quæ quispiam patitur, sed quanto maiora pari videtur, tanto firmius illi hæreat, ut seipsum existimet inutilem & dicat illud, Iustus es in omnibus quæ fecisti nobis. Porrò impius & peccator hac parte difserunt. Si quidem impius est penitus à deo alienus, peccator vero deo quidem aliquantum hæret, sed tanquam contemneris eiusq; leges transgrediens. Potest tamè idem & impius esse & peccator: nam qui iniquitatē operatur, utique impie agit, in eo quod peccat, deum non esse existimans.

Danie. 9

CAPVT VII.

Admonitio presbyterorum de cura & uisitatione gregis: in qua etiam agit de communi omnium modestia erga singulos, ad uictoriam aduersus diabolum.

D Resbyteros qui sunt inter uos exhortor, qui **Cap. V.**
sunt & ipse presbyter ac testis afflictionum
Christi, atque idem consors gloriæ quæ reuelabitur: pascite quātum in uobis est gregem Christi, curam illius agentes non coactè, sed uolentes: non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo: neque ceu dominium exercentes aduersus cleuos: sed sic ut sitis exemplaria gregis. Et quum apparuerit pastorum princeps, reportabitis immarcessibilem gloriæ coronam. Similiter iuniores subditi estote senioribus, sic ut omnes alius alij uicissim subiiciamini. Humilitatē animi uobis induite, propterea quod deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliemini igitur sub potētī manu dei.

Quum de animi modestia disserere proponat, quæ etiam obiter tetigit dum diceret, Benefaciendo: nunc seipsum vocat sympresbyterum, id est simul & vnà presbyterum. Per hoc

C

D hoc autem ipse vel aetatem designat, vel episcopi honorem. **A**cto. 20. Quod enim & episcopi dicantur presbyteri, nouit & Acto- rum liber. Deinde volens sui eminentiam demonstrare. Et quod modestiae causa seipsum vocet sympresbyterum, subiungit suam dignitatem. *Testis afflictionum Christi:* hoc per ista significare volens: Si ego qui talium visionum vobis interpretor sum, non dedignor me ipsum appellare sympresbyterum, et neque vos qui iusti estis extollamini aduersus eos qui vobis inferiores sunt. Propterea autem Christus huius praecipitor modestiam docendo ita pronuntiat: Si ergo ego laui vestros pedes dominus ac magister. Addit autem, *Consortes gloriae quae reuelabitur*, ut demonstraret modestiae animi excellentiam, quae admodum & Paulus dicit: Quum Christus manifestatus fuerit, tunc & nos manifestabimur. Porro hic nequaquam coactus pascet, qui suis subditis proponens seipsum exemplar bonae operationis, discipulos habet se mutuo incitantes ad emulationem praecipitoris: Neque turpiter lucrum affectando, qui non arroganter incedens, neque sese aduersus subiectos erigens, sed humiliter conuersans, assiduam habet singularitatem, quae nullo indiget sumptu aut vestium pretiositate aut mensae sybariticae, quae factum cum plausu excipiunt, & sumptum a turpi lucro expetunt. Clerum autem vocat sacrum coetum, sicut nos etiam nunc. Addens vero, *Sic ut sitis exemplaria gregis*, instruit ne velut coacte gregem pascant. Porro quum dicitur, *Et quum apparuerit princeps pastorum*, coniunctio Et casualiter ponitur pro Vt, hoc est: Vt quum apparuerit princeps pastorum, reportetis immarcessibilem gloriae coronam. Quomodo etiam Psalmo. 82. quum dicitur, Et respice in seruos tuos & in opera tua. Nam ibi ponitur Et, loco Propter quod. Ἐκ τῶν ἔργων σου, hoc est, vobis circumdate, amplectamini.

Ita legitur iuxta editionem Septuaginta.

Vt vos exaltet in tempore, omni sollicitudine uestra coniecta in illum, nam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote, uigilate, quoniam aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quaerens quem deuoret. Cui resistite solidi fidei: sciētes eandem afflictionem uestrae quae in mundo est fraternitati consummari.

Additur,

Additur, *In tempore.* Transmittit enim ad exaltationem in futuro seculo, quae etiam sola est exaltatio, tanquam immutabilis & perpetua, quum praesens exaltatio neque secunda sit neque firma, sed potius conferat ad perpetuam humiliationem, ut velocius humilietur quam fuerit exaltata. Porro quod humiliatio exaltationem conciliet, ipse dominus idoneus est qui fidem faciat, ait enim: Omnis qui sese exultat humiliabitur, & qui sese humiliat exaltabitur. & Qui uult inter vos primus esse, sit omnium postremus. Dicens autem In tempore, designauit, ut diximus, etiam in futuro promitti exaltationem quae ab humiliatione proueniat. tempus namque rerum immutabilium in futuro & incorruptibili seculo erit. Incorruptibile enim nihil habet mortale aut caducum. Deinde timorem auferens qui ab humiliatione procederet (fortassis enim uidebat quosdam uereri, ne sese humiliantes in praesenti uita, mali quippiam paterentur) ait: Ne metuas, omni sollicitudine tua in dominum reiecta, quum te ipsum apud eum deposueris qui caute sedulam tui geret curam. *Nam ipsi cura est, sine sollicitudo apud eum reponitur de his omnibus. Sobrii estote, uigilate.* In eos qui spiritualiter dormire solent (hoc autem est ad uana inhiare) & ex hoc uigiliam aggrauant animorum, mala ac saeuissima desperationis fera solet infilire. Muniens itaque nos Christi discipulus, exhortatur ut semper uigilemus, ac obseruemus eum qui zizania seminat, ne quo modo nobis dormientibus, siue negligenter ac segniter uidentibus, prauas cogitationes clam superfeminet, & a uera uita repellat. Neque enim cessat, inquit, tanquam leo rugiens obambulare, quaerens quem deuoret, cui vos quoque firmo animi robore resistite. De huiusmodi uero acerbis infidiis & accurata ipsius fraude aduersum nos, sanctus quoque Iustinus martyr causam adferens dicit, quod diabolus ante domini aduentum non adeo aperte nouerat vim sui supplicij, quum diuini Prophetae hanc aenigmaticè denuntiasent: quemadmodum Iesaias, sub persona Assyrii omnem de diabolo representationem tragice narrans. Quum autem dominus aduenisset & aperte diabolo eiusque angelis ignem aeternum repositum ac paratum esse dixisset, hoc ille audito non cessat fidelibus infidiari, multos habere uolens suae defectionis confortes, ne solus huic adherens pudescat, frigida hac & inuida

Lu. 14. 18.
Mat. 20.
Mat. 10.

B

Mat. 13.

C

Ies. 14.

Mat. 25.

D inuida consolatione sibi plaudens. *Scientes eandem afflictiones. Quemadmodum verisimile est, hi ad quos scribit Petrus multis propter Christum afflictionibus premebantur: idem & in precedentibus & in sequentibus adfert ad hoc consolationem: ibi quidem per hoc quod patientes, efficiantur ipsi confortes afflictionum Christi, & eius quae reuelatur gloriae haeredes: hic autem per hoc quod non soli paciantur, sed & omnes fideles qui in mundo sunt: porro grauitatem alienat societatis consortium.*

CAPVT VIII.

Precatio pro perfectione credentium.

DEus autem omnis gratiae qui uocauit nos ad aeternam suam gloriam per Christum Iesum, parumper afflictos idem instauret uos, subleuet, roboret, stabiliat. Ipsi gloria et imperium in secula seculorum, Amen. Per Siluanum uobis fidelem fratrem ut arbitror, paucis scripsi: adhortans ac testificans hanc esse ueram gratiam dei in qua statis. Salutat uos ea quae est in Babylone, uestra consors electionis ecclesia, et Marcus filius meus. Salutate uos mutuo charitatis osculo. Pax uobis omnibus qui estis in Christo Iesu, Amen.

F Et inchoando epistolam patrem dixit misereri per filium, & nunc finiens, eundem patrem vocare docet per filium: nam id est ipsis scopus ut praedicent mysterium, quanquam hoc faciant cum exhortatione. Per Siluanum. Valde fidelis erat hic Siluanus, & circa praedicationem alacriter certans. Si quidem & Paulus eius meminit, eumque adiutorem unam cum Timotheo in epistolis suis assumit dicens, Paulus & Siluanus & Timotheus. Babylonem autem uocat Romam, eo quod adeo insignis ac praecleara esset, quod & Babylon multo tempore habuit. Marcum uero filium appellat iuxta spiritum, & non iuxta carnem. Huic autem commisit ut etiam euangelium scriberet. Quidam nihilominus ausi fuerunt asserere Marcum fuisse diui Petri filium iuxta carnem, argumento uentis eius quod in Actibus Apostolorum dictum est à Luca. At enim hunc

Petrum

1. Thef. 1.

2. Thef. 1.

Acto. 12.

Petrum per angelum, dei mirabiliter de carcere eductum in quo concluderat eum Herodes, dimissum ab angelo colloquio, uenisse ad domum matris Iohannis qui cognominabatur Marcus, tanquam ad suam ipsius domum uenerit & ad legitima uxorem. Quum autem Paulus scribat ut se mutuo facerent osculo sancto, hic dicit Osculo charitatis, idem dicens cum illo. Nouit enim & Paulus charitatem quae secundum Christum est & omnibus uirtutibus maior est, ipso quoque martyrio propter Christum suscepto. Ille itaque sanctum osculum dicit segregatum ac definitum in deo, hic autem similiter charitatis osculum quae uera dilectio est, quam Paulus laudibus extulit. Ideo etiam subiungit: Pax uobis omnibus qui estis in Christo Iesu: non uulgarem dicens pacem quae est apud homines, quae hominibus cordi est propter affectionem gloriae uanae & fruitionis uoluptatum, quibus tradunt se ipsos hi qui à bello vacant: sed precatur ut pacem consequantur, qua & praecceptor Christus ad passionem procedens ipsos dignatus est dicens, Pacem meam relinquo uobis: & differentiam subiungens, Non quemadmodum inquit mundus dat. Non enim propter affectionem pax quaerenda est, sed ut colligati simus charitate, ad excipiendos hoc modo ictus aduersariotum. Ubique autem tanquam sigillum addentes discipuli domini, precationem in fine adferunt, tanquam genuinum suae sanctitatis signum.

Finis. Scripta est ab urbe Roma.

ARGUMENTVM POSTERIORIS catholicae Petri epistolae.

Hanc rursum scribit Petrus iam credentibus. Est autem epistola priorum memoratiua. Quum enim sciret breui futuram sui corporis dissolutionem, studebat omnes admonere doctrinae qua instructi fuerant. Et primum quidem de fide exponit, ostendens ipsam a Prophetis annuntiatam fuisse: quodque prophetiae quae de Salvatore loquuntur non sint humanae, sed à deo prolatae sint. Deinde praecipit ne animum aduertant seductoribus, dicens futuram esse ipsorum perditionem, quemadmodum etiam facta fuit transgressorum angelorum. Praenuntiat autem in

1. Cor. 13:

Iohan. 1. 4:

c

Dtem in epistola fore dies quibus obambulabunt illi fores volentes aliquos seducere, dicendo vane dici à nobis futurum domini aduentum, eo q̄ semper dicatur & nondum aduenit. Ab his igitur maxime separari præcipit, docens non esse negligenter transigenda tempora: quum omne tempus nihil sit coram deo: eo q̄ vnus dies sit t̄quam mille anni, & mille anni tanquam dies vnus. Confirmat autem & ostendit breui futurum esse diem domini, præcipitque vt omnes ad ipsum parati sint per bona opera, & vt amplectantur ea que ab Apostolo Paulo scripta sunt, nec his attendant qui illa calumniantur, eo q̄ omnes quoque diuinas scripturas calumnietur. Vbi igitur suggestit ac docuit omnes vt in rebus prouideant, exhortatur ne à fidei proposito excidant, & ita concludit epistolam.

Posterior catho- LICA PETRI EPISTOLA.

CAPVT I.

F De uocatione per fidem confirmata operibus quæ sunt in uirtute ac spe futurorum bonorum.

Cap. I.

Simon Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui æque honorificam nobiscum sortiti sunt fidem, per iustitiam dei nostri & saluatoris Iesu Christi. Gratia uobis & pax multiplicetur, in cognitione dei ac Iesu domini nostri.

Simon. Scribitur & Simeon, nam à Simeon diminutio est Simon: quemadmodum à Metrodorus Metras, à Menodor Menas & à Theodosius Theudas. Statim autem ab exordio atollit mentes & animas credentium, ad æquale studiū eos excitans

A excitans circa prædicationem cum apostolis. Non enim iustum est vt qui æque honorificum sortiti sunt donum, in aliquo sint his posteriores, quibus declarati sunt esse æquales. Vbi que autem pace eos excipit, ac non eius quæ mundi est, sed quæ in dei cognitione sita est. Nam sola hæc dicitur pax, vt quæ nos liberet ab offensione, & inimicitia ad deum. Ideo quoque Christus hanc nobis tribuit discedens ad patrem, & quum à mortuis resurrexisset clamans, Pax uobis. Et in ecclesiis angelum pacis nobis dari precamur: ac sacerdos ab altari frequenter hanc populo tribuit: nos etiam in mutuis alloquutionibus hæc utimur, quod hæc mater sit omnium bonorum, ac substantia gaudij nostri. Ideoque Christus discipulis suis in domos ingredientibus hanc primum offerre diuinitus edixit. *Gratia uobis & pax.* Ordo talis est. Gratia uobis & pax multiplicetur, sicut omnia que ad vitam ac pietatem faciunt, in cognitione dei ac domini Iesu, quum per diuinam ipsius uirtutē hæc gratia uobis largita sit ipsius cognitionem, gloriam ac uirtutem: per quæ promissiones maximæ donatæ sunt: vt deuitata corruptione mundana quæ ex concupiscentia prouenit, consortes efficiamini diuinæ naturæ. *In cognitione dei.* Ordo. Vobis qui in cognitione dei & Iesu domini nostri æquè honorificam nobiscum sortiti estis fidem per iustitiam dei nostri, gratia & pax multiplicetur. Aut hoc modo est ordo: In cognitione dei ac Iesu domini nostri, quæ cognitio per diuinam ipsius uirtutem omnia quæ ad vitam ac pietatem faciunt largita est, ipsamque illius cognitionem qui uocauit nos per gloriam & uirtutem, per quam gloriam & uirtutem pretiosæ maximæque promissiones donatæ sunt, vt sitis diuinæ consortes naturæ, effugiendo mundanæ concupiscentiæ corruptionem. Sed & hoc ipsum siue ad hoc ipsum adhibito omni studio, subministrare in fide uirtutem, in uirtute scientiam, in scientia temperantiam, & in hac patientiam, in paciētia autem pietatem, in hac autem fraternam charitatem, in fraterna charitate dilectionem.

Sicut omnia uobis diuina ipsius uirtute, quæ ad uitam ac pietatem faciunt, largiente, per cognitionem eius qui uocauit nos per gloriam & uirtutē, per quæ pretiosa

10. 14. 20.

C

f

pretiosa

D pretiosa uobis ac maxima promissa donata sunt, ut per haec efficiamini cōsortes diuinæ naturæ, deuitata corruptione quæ in mundo est per concupiscentiam. Sed & in hoc ipsum adhibito omni studio subministrate in fide uestra uirtutem, in uirtute autem scientiam, in scientia uerò temperantiam, in temperantia autem patientiam: rursus in patientia pietatem, in pietate uerò fraternam charitatem, in fraterna autem charitate dilectionem. Hæc enim quum uobis adsunt & exuberant haud ociosos nec in irritum laborantes efficiunt ad domini nostri Iesu Christi cognitionem. Nam cui non adsunt hæc, is cæcus est & manu uiam tentans, oblitus sese à ueteribus suis peccatis fuisse purgatum.

Longo quidem tractu reddita est series, porro hæc est intelligentia. Tanquam innumeris acceptis bonis per Christi apparitionem, per quæ possumus diuinæ naturæ consortes effici, & ad vitam ac pietatem reduci: ita conuersari debemus, ut fide subministremus uirtutem, & per hanc uiam gradiamur ad promotionem in pietate, donec ad bonorū perfectionem quæ est dilectio veniamus. Diuinæ autem naturæ consortes facti sumus per domini ac dei aduentum, qui nostræ naturæ primitias in seipso assumpsit & assumendo sanctificauit. Quod si primitiæ sanctæ, sancta est & massa. Porro massa primitiarum non alia est quam illi ex quibus sunt primitiæ. Corruptionem uerò quæ est à mundana concupiscentia dicit, tanquam ex corruptibilibus & circa corruptibilia consistentem. Gradus autem tradit ad promotionem: primum quidem fidem, quæ fundamentum est ac basis seu principium bonorum: Deinde secundo gradu uirtutem siue opera, nam sine his fides mortua est, quemadmodum dicit Iacobus. Post hæc uero scientia. Quæ autem est hæc cognitio secretorum dei mysteriorum, quæ non cuiuis contingit, sed exercitata in habitu meliorum operum. Post hæc est temperantia. Nam & hæc opus est ei qui ad mensuram peruenit,

Rom. 11.

Iacob. 2.

peruenit, ne doni magnitudine lasciuat. Quoniam autem non contingit eum qui modico tempore uirum temperantia, firmiter donum possidere (semper enim cupiunt affectiones eam quæ à prefocatione liberat, ad id quod peius est perducere (subingressa tolerantia rem omnem peragit, & pietatem cōciliat, perfectiorem in deum confidentiam efficiens: ideo quoque ex pietate quaesita est charitas fraterna, quæ nequaquam accedit nisi benignitas ad omnia tribuerit aditum pietatis. Et super omnia bonorum omnium complementum est dilectio, quemadmodum & Paulo & ueritati uidetur. Nam hæc & dei filium & huius patrem euicit: hunc quidem ut sibi dilectum filium daret, filium uerò ut sanguinem suum pro nobis effunderet. Hæc enim quum uobis adsunt. Quænam? fides, uirtus, scientia, temperantia, patientia, pietas, charitas fraterna, dilectio, quæ non adesse tantum oportet, uerum etiam exuberare. Nam si præsentia prodest, ¶ multo magis abundantia siue opulentia. Quæ autem sequitur ex his uilitas? Securitatem habere ad secundum domini aduentum. Eū namque cui non adsunt hæc, in gloria iudicis aduenientis, & in modum solis resplendentis, cæcitas subsequitur. Vbi etiam si aspectu ualeat, ne ita quidem potest sine læsione per affectum intueri id quod splendidissimum est, quum sua luce semper mirum in modum splendente natum sit eos obtenebrare, qui ad illud debilibus oculis innituntur. *μωπῶν* quoque uero dictum est pro cæcitate ἀπὸ τῶν μωπῶν, id est à bufonibus sub terra degentibus, qui ad omnia cæci perseverant. Oblitus sese à ueteribus suis peccatis. Hoc simile est illi quod à beato Iacobo dictum est: Si quis audiat sermonem nec eum factis exprimat, hic similis est viro considerati faciem natiuitatis suæ in speculo. Considerauit enim seipsum & abiit, statimque oblitus est qualis esset. Nam & hic quum seipsum cognouisset sacro baptisate purgatum fuisse: quia à peccatorum multitudine ablutus fuerat, scire debuisset quod purgatum & sanctitatem consequutum vigilare oportuit, ut sanctitatem semper seruaret, sine qua nemo uidebit deum: ille uero oblitus est.

Rom. 13.
Colof. 3.

B

† Alluſto
est in uoce
ωαψ-
cia 15.
ωεψ-
cia. i. pre-
sentia &
opulentia.
C

Iacob. 2.

Hcb. 12.

CAPVT II.

Adhortatio ad doctrinæ admonitionem, reuocando eam in memoriam quo modo in monte Thabor audiuerit dei uocem de Christo.

I ij Quæpropter

D *V*aproppter fratres potius operam date, ut uocationem & electionem uestram firmam efficiatis. Hæc enim si feceritis, non labemini unquam. Siquidem ad hucmodum abinde de ministrabitur uobis introitus ad æternum regnũ domini nostri & saluatoris Iesu Christi. Quapropter haud negligam uos semper commonere de his, tametsi sciatis & confirmati sitis in præsentis ueritate. Atamen iustum arbitror quandiu sum in hoc tabernaculo, excitare uos per commonitionem: quum sciam breui futurum ut deponam hoc tabernaculum meum: quem admodum & dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam & semper habere uos post meum exitum ut horum mentio fiat.

E Quapropter, inquit, fratres mei quum ille oblitus sit, date uos potius operam, ut permanentem atque immutabilem ostendatis uestram uocationem & electionem, hoc est sermonem instructionis uestræ, quem ad electionem ac uocationem uestram audistis, ut irreprehensibiles sitis: ne quasi muneris dei obliti iudicemini, sed persistite firmam habentes uocationem uestram. Hæc enim si feceritis. Quenam? Quæ prædicta sunt, nempe uirtutem, scientiam, temperantiam & cætera quæ sequuntur. Animaduerte autem quomodo ordinato prius ab his quæ formidabilia erant iudicis tribunalis, nunc etiam per bona dirigit introitum ad æternum domini regnum. Tametsi sciatis. Ne de eisdem continue videantur admoneri, tanquam redarguti quod in otio uitam degant, & ita contristentur, huius gratia subiungit: Tametsi sciatis & confirmati sitis in præsentis ueritate. Causam autem reddens continuæ admonitionis, subiunxit quod sciret breui futurum esse absolutionem ab hoc suo corpore. Quod autem subinfertur, puta: Dabo autem operam & semper. Nonnulli per hyperbaton intelligunt hoc modo: Dabo autem operam & post meum exitum, uos habere semper siue indies & continue horum memoriam: uolentes ex hoc ostendere quod etiam

A etiam post mortem sancti eorum meminerunt quæ hic pro uiuentibus perfecerunt. Alij uero simpliciter tractantes illud dictum, ita intelligunt. Dabo autem operam & semper habere uos post meum exitum ut horum mentio fiat: hoc est: ne miremini, neque grauem ducatis assiduam de his fieri uobis mentionem. Non enim condemnans ruditer uestræ hoc facio, sed per continuam de his doctrinam, perseverans & impossibile uobis exhibeo horum subsidium, ut his confirmati, habeatis etiam post meum obitum uiam ac indelebilem de his doctrinam.

B Non enim arte compositas fabulas sequuti, notam uobis fecimus domini nostri Iesu Christi uirtutem & aduentum, sed qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem. Accepit enim à deo patre honorem & gloriam, uoce ad ipsum huiusmodi delata à magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacitum est. **Mat. 17.** Et hanc uocem nos audiuimus è cælo delatam, quum essemus unà cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui dum attenditis cæculucernæ apparenti in obscuro loco, recte facitis: donec dies illucescat, & lucifer exorietur in cordibus uestris. **C** Si illud prius noueritis quod omnis prophetica scriptura non sit propriæ interpretationis. Non enim uoluntate hominis allata fuit unquam prophetia: sed à spiritu sancto impulsu, loquuti sunt sancti dei homines.

Quum dixisset quod studiose se habere debeant, ad ea uidelicet quæ à se fuerant ipsis annuntiata, & de his longum explicuisset sermonem, idque frequenter: quanquam & scirent & variis modis audissent, eorum nunc confirmationem subiungit, & ait: Non uanam circa hæc adhibeo diligentiam, sed quum certam ac indubitam esse sciam ipsorum ueritatem, adeo illis immoror. Et quidnam hoc est? Non humana sapientia ad uos uel ornatisque sermonibus, ueluti præstigijs fallentes auditum uestrum, notam uobis fecimus domini

f iij uirtutem

D virtutem & aduentum, quod Græci faciunt & hæretici Græci quidem compra dictione vtentes ac decipientes: Hæretici vero fictis sermonibus: quemadmodum Valentiniani profunditates ac silentium prodigiose fingentes. *Verisimile enim est quod iam incipiebant suboriri. Nihil itaque huiusmodi deprehendere est in nobis, sed simplici ac humili sermone tradidimus vobis doctrinam: quod etiam Paulus dicit ad Corinthios: & ea quæ ex oculorum nostrorum aspectu habemus, qui vnâ cum ipso in montem sanctum ascendimus. Dicit autem ostensam ipsis in monte sancto super vniuersum gloriam, & vocem quam à patre de celo al-*

E laram propter dominum audierunt. Quoniam autem rebus ipsis & experientia cognouimus quæ fuerunt à Prophetis prænuntiata, firmiorem, inquit, per hæc iudicamus prophetiam ipsorum: nam res ipsæ consequuntur sermones ac oracula. Idcirco & vos recte facitis attendentes prophetiæ, siue his quæ à Prophetis prædicta sunt: quamquam tunc obscure ab ipsis dicta fuerunt, & in similitudinem lumen ardentis in caliginoso loco. Huiusmodi enim est squalens locus solis ardore subexustus ac humore aerem informate priuatus. Vnde necesse est vt aer qui solari radio subsistet, quæ periclitetur ne suam amittat proprietatem, sese ministrum il legitimum soli præbeat, ac radius tanquam per illegitimum

F vehiculum delatus, obscurum sui splendorem exhibeat. Attendentes autem his quæ ita obscure à Prophetis dicta sunt, non fraudabimini spe vestra, rebus inquit suo tempore succedentibus: quas etiam diem appellauit, scitè admodum in tropo permanens. Dixit enim lucernam & locum obscurem siue caliginosum ac tenebrosam, quod & nox est. Cuique autem nocti succedit dies. Die itaque accedente (rerum dico presentiam) habebitis Luciferum in cordibus vestris exortem: hoc est Christi cognitionem, siue ipsius præsentiam ac aduentum à Prophetis prænuntiatum, & tanquam veram lucem corda vestra illustrantem. Deinde enarrando subiungit quare prophetæ sua dicta non fuerint interpretati: simul autem discernit quoque veram prophetiam à dæmoniaca & ficta, quæ in hæreticis operari deprehenditur, & ait: Omnis prophetica scriptura propriæ siue priuati non est interpretationis hoc est, prophetiam quidè à deo accipiant Prophetæ, at non

*Vide Irci
met. ed. 1.
H. aduer.
sus heresi
ses
1. Cor. 2.
Mat. 17.
Mar. 9.
Luc. 9.*

at non vt illi volunt, sed sicut diuinus spiritus ipsos mouendo **A** operatur: & nouerunt sanè, ac intellexerunt demissum ad ipsos propheticum sermonem, at tamen ipsius interpretationem non faciebant. Quod autem prophetæ diuino acti spiritu nouerant quomodo à deo demissus sit ad eos spiritus, ex eo manifestum est, quod vtronei subministrabant, & loquebantur quod volebant, quod autem nolabant tacebant: quemadmodum Ionas propheta recusans prædicare in Ninive: & **B** Balaam ea loqui iussus, quæ sibi suggererent. Verum id non habebant pseudoprophetæ, aut Græcorum varicina: neque enim cognoscebant dum agerentur, sed insania vecordes effecti, ignorabant quid sibi accideret, tanquam ebrii. Sancti itaque prophetæ, veteres dico quamquam intelligerent, non tamen interpretari debuerunt quæ prædixerant, sed hæc aliis ministrabant, puta nobis. Simul quoque vt lateret domini aduentus, nec pararentur illi insidiæ ab impiis. Si quidem etiam insidiis appetitus poterat quidem insuperabili dei potentia effugere: sed verisimile est quod euasione interdum miris modis contingere, tanquam prodigiose facta apparuisset incarnatio. Ex quod hoc verum sit ex prophetis apparet, qui in nouo fuerit testamento, qui etiam interpretabantur se ipsos dum prophetarent, quamquam non in omnibus: quemadmodum diuus Paulus priore ad Corinthios epistola dicit. Non enim huiusmodi aliqua suspitio erat in nouo testamento. Præterea quod non rapti extra se prophetæ varicinerentur, ex eo quoque manifestum est. Nam quum **C** vno spiritu prophetaret, qui in veteri testamento erat, & qui in nouo, dicit Paulus: Si autem alij sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Ex eo enim manifestum est, quod in sua naturali consistentiâ permanentes prophetæ, & intelligentes sponte prophetabant. Ideo etiam alio surgente cui inspiratum est, qui prior loquebatur tacere præcipitur, quod in furiosis vultibus inuenire nemo posset. Quomodo enim tacebit is qui ne nouit quidem quid operetur? Sancti quoque spiritus energiam esse in prophetis ipse Paulus dicit, ita loquens: Huic quidem datur sermo sapientiæ, alij vero sermo prophetiæ, præterea & hic per ea quæ modo proponuntur. *Accipit enim à deo patre.* Hoc participium λαβών aut loco verbi indicatiui positum est προλαβών. i. accipit: quandoquidem iuxta **f** iiii participij

*1. Ion. 1.
Num. 22.
1. Cor. 14.*

D participij consequentiam non respondet postmodum sermo. Aut si hoc non placet, sed vult quispiam accipere λαβάνω quam proprie participium, ad inordinationem necessario decidet sermo: si vero participium pro indicatio verbo sumatur, consentaneum erit quod subiungetur, puta Accepit enim à deo patre gloriâ: Et habemus ex hoc firmius quicquid à prophetis antea de hoc annūciatū est: Non quod de voce supernè à patre delata sit aliqua prophetia, sed quod à superna patris voce quæ ipsum esse filium testata est, confirmati sumus quod omnis prophetarum vaticinatio indubitatū ferat à patre testimonium. *Hic est filius meus.* Trina vice filio datum est à patre testimonium in baptismo, in passione quum dixit, Et glorificauit & rursus glorificabo, & in monte. *Sit illud prius noueritis &c.* Nouerant & prophetae, ea quæ sibi à prophetico spiritu inspirabatur, & de quibus, nō tamen exacte, & quomodo singula perficerentur. Ideo quoque intelligentes desiderabant videre horum euentum, quemadmodum & dominus dicit.

Mat. 3. 17

Iohan. 12.

E luc. 10. **F** *Cap. II.* Verūt autē & pseudoprophetae in populo, quemadmodum & inter uos erunt pseudo-
didascali (id est falsi doctores) qui clam inducent sectas perniciosas, etiam dominū qui illos mercatus est abnegantes, accersentes sibiipsis celerem interitum: & plerique sequentur illorum exitia: propter quos uia ueritatis conuictis afficietur: & per auaritiam fictis sermonibus de uobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non tardat, & perditio illorum non dormitat.

Quum prophetia nomē cōmune sit, quod & ad prophetas & ad pseudopphetas refertur. confirmat nunc pseudopphetis non esse attendēdū. Et ab hoc paululū differt Paulus dum docet, quod nemo dicit dominū Iesum, nisi per spiritum sanctū. Hinc autē auspicatur heresi obuiam ire aduersus Nicolaitas, duplicem dicēs ipforum malitiam. Sunt enim

1. Cor. 12.

dogmate

dogmate quidē impiissimi, quod sua in Christum dominum blasphemiam demonstrarūt: uita autē maxime obscœni. Et hoc nunc quidem per turpe lucrum designat: paululum autē progressus apertius proferet. Nūc enim *πλεονεξία*, id est auaritiâ dicens, turpe lucrum significauit. Nam *πλεονεξία* interdū quidē iniustitiam significat, quandoq; uerò lucri simpliciter. Vnde particularius se loqui ostēdēs, addidit *Negotiabuntur*. Penitus autē alienās ipso à diuina doctrina, dixit eos fictis uti sermonib⁹. Sed habebunt, inquit, impietatis stipe dia, nepe mortem. Porro iam olim, præscientiæ dei significatiū est. Quemadmodum enim per præscientiam bonis preparauit bona, ita & malis congruum ipso locum. *Qui clam &c.* Ordo. Qui accersentes sibiipsis celerem interitum, clam inducent sectas perniciosas: & dominum qui illos mercatus est abnegantes; & per auaritiâ fictis sermonibus de uobis negotiantes. *Non dormitat.* Non cessat, siue non erit otiosa, segnis aut inefficax.

Nam si deus angelis qui peccauerant non pepercit, sed catenis caliginis in tartarum præcipitatos tradidit, seruatos in iudicium: & prisco mundo non pepercit: sed octauum iustitiæ præconem Noe seruauit, diluio in mundum impiorum inducto. & ciuitates Sodomorum, ac Gomorræ in cineres redactas subuersione condemnauit, easque fecit exemplum his, qui impie forent acturi. Et iustum Lot qui opprimebatur à nefariis per libidinosam conuersationem, eripuit. Is enim oculis & auribus iustus, quum habitaret inter illos, quotidie animam iustam iniquis illorum factis exercebat.

Nam si deus nec angelis qui peccauerant, nec prisco mundo pepercit, sed & ciuitates Sodomorum, ac Gomorræ condemnauit, subuersione redigens in cineres, & in exemplum posuit omnium, qui post ipso impie acturi essent. Noë uero iustitiæ præconem, diluio in mundum impiorum inducto, seruauit.

D seruauit. Sed & Lot qui ab impijs opprimebatur, quando
 delictis Sodomitæ angelos hospitio exceptos quærebatur, &
 quotidie admonebatur ad æmulationē impijūm actionū
 ipsōrum, deinde suam cruciabat animā per tēperantiam, & ab
 illis abstinendo, eripuit: an non multo magis hoc etiam tem-
 pore, & istos tradet exitio, quemadmodum trāgressores an-
 gelos, & eos qui tempore diluuij erant, ac præterea Sodom-
 itas: vos autem qui pariter cum his in mundo habitatis, an non
 seruabit, quæadmodū Noe & Lot, qui tunc inter impios ha-
 bitabant? nemo ambigit quin omnino ita facturus sit. Nouit
 enim pios de tentationibus & afflictionibus eripere, inuitos
 autem in die iudicij puniendos seruare. Animaduerte autem
 quod quum superius exemplum de facinorosis præpositū
 set, nunc illud quod de iustis est præordinat; per hoc etiam
 iustorum æmulatores consolando, quod præstantiores im-
 pijs habeatur. Propterea etiam. Christus præmium dat pios
 iustis agnis qui à dextris sunt, deinde hæc dicitur qui sunt à sin-
 istris supplicia: quadoquidē & delectabilia tristibus præferū-
 tur. *Angelis qui peccauerant non pepercit.* Ab his qui primum
 rescati sunt aggreditur, & ait: Si angeli qui propter substan-
 tiæ immortalitatem in honore erant apud deum, quum ex-
 cussio iugo peccassent, non sunt veniam consequuti: multo
 minus hominibus suæ plasmationi herentibus parceret si pec-
 cauerint. *Sed catenis caliginis.* Condemnationis inuitabi-
 litatem significat. huiusmodi enim catenis certo à nobis
 condemnatos punimus. Sed dicit aliquis: Vnde manifesta
 est talis condemnatio dæmonū? ab ipsis videlicet dæmo-
 nibus. Siquidem in Euangelio deprecantur, ne in abyssum
 remittantur, tanquam alij quoque omnes hoc patiantur.
 Sciendum tamen est, quod veluti per modum suppositionis
 productum est argumentum, non tamen vere ita est, ne-
 que enim aliud habet quod postea respondeat, sed in spe-
 ciem solum ita propositum est: in veritate autem simplex
 est exemplaris perscassio, & quam ob causam, dicitur: Nam
 si esset quod præ se ferre videtur, ita procederet: Si angelis
 quum peccassent nō pepercit, si nec præterito mūdo, nec Sodo-
 mis & Gomorræ, nunquid his parceret? nequaquam aut etiam
 hoc modo. His omnino non parceret. Non autem temere à
 præstantioribus aggreditur, sed ostendere volens, quod hi
 dum

E
 Matth. 25

F
 Luc. 8.

dum peccant magis obnoxij sint supplicio. Quoniam ergo
 & isti honoratiorem gradum habent, utpote vocati, ad apo-
 stolatum, quum à diuina via exciderint, maiorem etiam ha-
 bent cōdemnationem. Ex hypothesi autem mota exempla-
 ri persuasione, non reddidit quod figuræ respondebat. Con-
 sultat enim exemplum assumptione iustorum: & quum de-
 beret ei quod ab initio propositum erat sermone responde-
 re, puta his qui peccauerant, propter quos etiam assumptum
 fuit exemplum, & dicere. Si his non pepercit, nunquid præ-
 sentibus parceret improbis ac lasciuis? aut per affirmationem,
 multo magis neque his parceret: nō hoc facit. Quare? Quoniam
 quum duo proponantur exempla, bonorum videlicet ac ma-
 lorum, inueniebatur hæc sermonis responsio solum ad ma-
 lum respondere non ad bonum: bonis enim non redduntur
 mala. Quum ergo non sufficeret vna sermonis responsione
 propositum explere; alio modo in phrasi permantit, & per
 epiphonema perfecit quod oportuit. Quare autem malis ad-
 mitteuerit exempla bonorum, conuenienti loco dicitur. Sed
 ostendit. *Et c.* Quemadmodum præmittendo diximus, non
 iuxta id quod ex sermone apparet, subsequitur etiam eorum
 intelligentia quæ proponuntur. Non enim subiungitur ser-
 monis responsio, quæ huiusmodi ordinationes sequi solet,
 sed simplex est exemplaris persuasio, & de his qui propter
 peccata puniuntur, & de illis qui propter iustitiam honoran-
 tur: tanquam diceret: Nouit dominus peccatores inuitabi-
 liter punire non parcens eis, sicuti angelos qui peccaue-
 rant, veluti & illos qui tempore diluuij erant, sicut & Sodo-
 morum & Gomorræ ciuitates: Rursum iustitiam operantes
 honorare, quemadmodum Noe, quemadmodum Lot. Et est
 ordinatio huiusmodi. Quum dixisset puniendos esse fal-
 sos præceptores propter suas blasphemias, & propter lasciu-
 iam vitam suam, subiungit & exempla. Deus enim angelis
 qui peccauerant non pepercit, neque præterito mundo, neque
 Sodomorum & Gomorræ ciuitates effugerunt interitum,
 sed in cineres redactæ subiacent ad impiorum castigationē.
 Rursum iustitiam exercentes nouit deus honorare, quem-
 admodum Noe, quemadmodum Lot: & ob quam cuiusque
 iustitiam, enarrat: quod & Noe & Lot propter temperan-
 tiam ac pudicitiam seruauerit ab exitio hominum, qui tem-
 pore

B

C

D pore ipsorum vivebant. Noe enim non fuit abductus eorum impietate qui fuerunt ante diluuium. Lot quoque in nullo æmulatus est lasciuas eorū qui habitabant Sodomis, sed ueluti stimularus quotidie aspectu eorum qui impudicè agebant, & ad eadem impudica prouocatus, in nullo obsequutus est. nam id sibi uult. Oculis & aurib⁹, quod multa haberit quæ ipsū ad impudicitiam prouocarent, aspectum, auditum, conuersationem inter prauos: sed neque exceptos ab ipso angelos hospitiō in habitu hominū, eis qui propter impudicitiam illos expetebant, tradidit, quanquam modis innumeris vim ab ipsis passus. Hoc enim designauit, dicens, quod opprimebatur. Et his tanquam epiphonema subiungit: *Non uult dominus pios, &c.* Quum autem de iustis nihil prædixisset, sed de solis impiis eorumque supplicio, intermisit hoc loco etiam iustorum exempla: primum quidem eò quòd etiam historia simul mentionem faciat & exitij impiorum & salutis iustorum. Deinde uero ex horum etiam comparatione malitiam auget eorum qui peccauerunt, & clarum reddit bonum opus eorum, qui præclarè se gesserūt. Præterea quoque auditoribus persuadet, ut illorum quidem oderint impudicitiam propter supplicia, horum uero præclarum opus sibi asciscant propter salutem. Vnde etiam in epiphonemate uictorumque meminit & piorum & impiorum, & salutis & supplicij. Porrò quid hinc sibi uelit iam dictū est, nempe quòd cupiat, ut illorum quidem abominentur malitiam, horum autem æmulentur salutem. *Is enim oculis & auribus iustus.* Quam multa haberet quæ ad impudicitiam inflammarent & extimularent ac inuitarent, oculos, aures, conuersationem inter malos, nullo, inquit, inductus est ad ipsorum æmulationem.

Non uult dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij puniendos seruare: maxime uero illos, qui carnem sequentes in concupiscentia pollutionis ambulantes, ac dominationem contemnunt: audaces, præfracti, qui splendores non uerentur conuittis incesse: quum angeli qui sunt potentia ac uirtute maiores, non serant aduersus ipsos apud dominum maledicum iudicium. At isti ueluti bruta irrationalia natura

genita

genita in capturam & in corruptionem, in his quæ non intelligunt blasphemantes, in perditione sua peribunt reportantes mercedem iniustitie, pro uoluptate dumcenes. si in diem delitiis fruuntur.

Maxime uero illos qui carnem sequentes. Hinc scitè admodum à prædictis exemplis uenit ad præsens argumentum. Dicit autem de impuris Nicolaitis siue Gnosticis aut Naasenis uel Cerdonianis: varia enim nomina sortita est eorum iniquitas: & quemadmodum sceleratis factis, ita & nominibus confusa esse deprehenditur. Nam hi sicut diximus suscepta profunditate ac silentio, prima subsistètia mundi opera & quasdam matres ac secula prodigiosè narrantes, quæadmodum & Marcion qui praua sumpsit ab his semina: deinde per hæc repulsa dominatione institutionis ac inspectionis siue gubernationis mundi, ad omnem carnalem impudicitiam intrepidè perueniunt. Quòd si quispiam de his discere uelit, sumpto in manus libro à beato uiro Ireneo Gallo composito què aduersus falso dictam sapientiam inscripsit, inueniet horum immunditias, potissimum propter Marcum uirum obscenissimum, & eos qui ab ipso seducti fuerunt, ac corruptas miseris mulieres. *Audaces, præfracti.* Subaudiendum est, Qui sunt. Reiecto igitur mundi inspectore siue gubernatore ac creatore, nil mirum est quòd huiusmodi audaces sint ac præfracti, hoc est insequentes sibi placencia. Sed & conuittatores dicit. Nam qui ex contemptu dominationem non timent, quid mirum si etiam aduersus omnem splendorem intrepide persistant? A pertius autem de his dicit beatus Iudas apostolus, ubi & de Mosi corpore facit mentionem. Nam hic nunc obiter tantum insinuat tangens solum ac sedans de hac re sermonem. Ex illo igitur occasione sumpta etiam de his quò proponitur, dicimus quòd splendores non uerentur, hoc est, contemptim omnem gloria præcellentem maledictis incesunt. Et compefcere uolens ipsorum circa talia audaciam, ait. Quum angeli qui sunt potentia ac uirtute maiores non ferant aduersus ipsos apud dominum maledicum iudicium, idem dicens, cum beato Iuda, ut diximus: quando quidem & ille quorundam linguæ petulantiam ac nugas coercens, ab eodem exemplo facit admonitionem, idque latius quum

ita

D ita dicit: Michael archangelus, & c. non ausus est maledicere iudicium impingere. Tale igitur est quod etiam Petrus vult nunc dicere, quod hi cacodæmones nihil parcant maledicta ingerendo in splendores. Atqui ne illi quidem qui potentia ac virtute maiores sunt, videlicet istis impuris, non ferunt. Sive proferunt aduersus ipsos, puta splendores, maledicium iudicium apud dominum. Et huius testis est Michael archangelus. Siquidem quia & diabolus aliquam participat gloriam, eo quod initium sit creationis domini, non protulit aduersum ipsum calumniæ sermonem. Est etiam ab his efficacior argumentatio hoc modo. Si enim diabolus qui dignior est in quem iaciatur conuitia, tamen quia splendorem participat, non est hoc consequutus à Michaele coram domino, nequam quam prudentes essent, qui temere omnem splendorem siue splendore præditos conuictiis incesserent, quum angelis multo posteriore sint in honore. *Nōs* autem dicit, siue diuinas virtutes siue etiā ecclesiasticos principatus, quos contra obsecenissimi isti etiam maledictis inceslere non cessant. Et angeli quidem hoc modo. *At isti ueluti bruta irrationalia:* Hoc est solo sensu uiuentia, non item mente & vita intellectuali. propter quod etiam facile capiuntur corruptibilibus, id est, circumactione in vita corrupta: animi excaecatione & concupiscentia acti & tracti, in his quæ ignorant siue in spontanea sua ignorantia ingerentes maledicta, digna sibi perditione peribunt, referentes mercedem iniustitiæ quam cupiebant, id est, id quod sibi conciliarunt. *Pro uoluptate ducentes secundum delictiis fruuntur.* Id re vera concupiscunt, veram ac desiderabilem lætitiā ac voluptatem ponentes in quotidiana gutturi fruitione. Sciendū itaque quod sacra scriptura quādo aliquid reprehendit, ea quæ naturaliter contingunt hominibus, hoc est quæ ipsis tanquam animalibus accidit, brutis ipsis assimilat, dicens: Homo quum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insensatis, & Ne sitis tanquam equus & mulus, & Equi insanientes in foemellas facti sunt, & Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ: non quod hæc dicens immutet naturas, nam id impossibile est, sed inuitat, ut has quidem naturales ipsorum inclinationes deuitent, illas uero naturaliter amplectentur. Quando uero salutare aliquid præcipit, similitudinē ad meliora

Job. 40.

Psal. 48.
Eccl. 37
Ierem. 5
Matth. 10

hora transmittit: sicut quum dicit: Estote misericordes sicut **A** pater uester cœlestis, ne hic quidem naturam trāsmutans, sed quantum uirtus suggerit hoc facere præcipiens.

Labes ac maculae conuiuantes in erroribus suis instillant uobis, oculos habentes plenos adulteræ, & qui à peccato cessare nesciant, inescantes animas instabiles, cor habentes exercitatum rapinis, execrabiles filij, qui relicta recta uia aberrarunt, sequuti uiam Balaam filij Bosor, qui mercedem iniquitatis dilexit, sed redarguitus fuit de sua iniquitate: animal subiugale mutum humana uoce loquens prohibuit prophetae insipientiā.

Labes ac maculae. Ordo ita sumitur: Labes ac maculae cor habentes exercitatum rapinis, hoc est per rapinās exercitatum, execrabiles filij, insultantes uobis, oculos habentes plenos adulteræ, & qui à peccato cessare nesciant: inescant animas instabiles, quas & Paulus dixit mulierculas oneratas peccatis. Porro hi ipsi relicta recta uia, aberrarunt per uiam Balaam filij Bosor & cætera. Isti autem sunt fontes aquæ carētes, nebulae quæ à procella feruntur, & c. Et quam ob causam caligo ipsis reposita est in futuro seculo? propter immensam eorum uanitatē, per quam inescant eos qui prius in errore conuersati fuerant, & hunc uerē aufugerant: ut per impudicitias & concupiscentias carnis, in modum canis ad suum uomitum conuertantur. Quæ autem in medio ponuntur, horū uanitatē enuntiant ac confirmant. *Labes ac maculae,* Nihil habentes, inquit, quod in puritate fixum sit, sed tanquam labes in uestimento mundo, diuurna conuersatione inhaerentes & omnia commaculantes: quum aliquos auocauerint, & potuerint impudicos efficere, eos, qui unā uersantur uiros ac mulieres, id factum delicias arbitrantur, suam explentes laetitiā: sed & conuiuantes, inquit, unā uobiscum, non ex dilectione, aut quod sale (ut aiunt) participant, hoc faciunt: sed ut tempus hoc aptum inueniant deceptioni apud mulieres. Hi enim quum oculos habeant, nihil aliud intuentur quam adulteras, & in hoc incessanter peccantes, tanquam filij exactionis suæ execrabiles, animas instabiles inescant. Cor nauque ipsorum ad nihil aliud quam ad cupiditatem exercitatum.

Num. 22

C

Datum est, siue impudicitiae siue etiam possessionum, propter quae ambo derelinquentes viam, quae eos ad salutem dirigeret, ab hac aberrauerunt: idemque illis contigit quod Balaam filio Bosor, quoniam & ille ob munerum largitionem dilexit mercedem iniquitatis, sed redargutionem habuit de sua iniquitate, nempe animal subingale mutum, quod humana voce loquens prohibuit prophetae insipientiam. Et hinc ergo dicimus quod Balaam propter suae cupiditatis affectum, quem insana sua vaticinatione alebat, semel à deo prohibitus, rursus ad Balac pertinaciter proficisci properabat: sed dei pauore praepeditus ac terroribus, qui in via contigerunt, verbum benedictionis non immutauit: quod diuinationis non erat (diximus enim diuinatione proferri furente animo, & quae dicantur ignorante) sed prophetiae. Siquidem prophetae loquuntur scientes quae loquentur. Vnde & prophetam ipsum vocauit, tanquam scientem quae diceret. Nequaquam enim meliora elegit ignorans quae diceret: non ergo diuinationis fuit benedictio, sed virtutis dei.

Isti sunt fontes aqua carentes, nebulae quae à procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in seculum seruata est. Siquidem ubi fastuosa uanitatis uerba sonauerint, inescant per concupiscentias carnis in lasciuia, eos qui uere auferant, qui in errore conuersabantur, dum illis libertatem pollicentur, quum ipsi serui sint corruptionis. Siquidem à quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est addictus. Nam si posteaquam refugerant ab inquinamento mundi per cognitionem domini & saluatoris Iesu Christi, his tamen rursus inuoluti superantur, facta sunt illis postrema peiora primis. Satius enim fuisset illis non cognouisse uiam in stitiae, quam ubi cognouerunt conuerti ab eo, quod illis traditum fuit, sancto precepto. Sed accidit illis quod uero prouerbio dici solet: Canis reuersus ad summissus uomitum, & sus lota ad uolutabrum caeni.

Interim

Interim dum multa dixisset inter quae etiam exemplum Balaam adduxit, rursus sermonem de impuris Gnosticis resumpsit, & comparat ipsos fontibus aqua carentibus, ut qui aquam vitae perdididerunt, hoc est praedicationis puritatem aquamque porabilem: quam quum haberet dominus, promittebat se multos accedentes illa satiaturum. Sed & nubibus ipsos comparat quae à spiritu feruntur, contrario uidelicet: ideo quoque ipsum spiritum uocauit procellam, tanquam conuertentem ac conturbantem id quod agitur: hoc enim facere solet procella. Non sunt ergo nubes pellucidae quemadmodum sancti, sed nebulae plenae caligine. Quibus caligo in seculum (dicit autem aeternum iudicium) seruata est. & quam ob rem, causam subiunxit, quod fastuosa ex uanitate loquendo, inescant per carnalem concupiscentiam in lasciuia, eos qui uere effugerant, & qui semel antea in errore conuersabantur. Itaque impudicitia & arrogantia ac impietatibus obnoxij sunt, qui haec perpetrant. Sed & serui, inquit, quum sint praeditae immunditiae, quam etiam corruptione merito appellat, libertatem his qui decipiuntur promittunt, non quidem uerae vitae, sed eius quae est secundum indulgentiam. ideo rationem quoque subiungit cur serui sint peccati, admirabile quiddam dicens, quod à quacunque affectione quispiam deuictus est, huic etiam in seruitute est addictus. Deinde rursus hoc alio exemplo confirmat, quo modo is qui ab aliquo superatus est, huic etiam seruiat, & ex praesuppositione facit argumentum. Nam si posteaquam refugerant. Praesenti sermone duo efficere nititur, & quod necesse sit eum qui superatur seruire ei à quo superatur: & quod hi qui post agnitionem ueritatis rursus priora amplectuntur, in peiora incidunt, quam fuerint priora mala. his autem & prouerbum subiungit in subsidium. Est ergo totus sermo hoc modo ordinatus. Nam si posteaquam per cognitionem domini & saluatoris Iesu Christi refugerant ab inquinamento mundi, his rursus inuoluti superantur ab ipsis, utique etiam eis seruiunt, & in horum seruitute peiora sibi contingunt quam ante cognitionem, plurimum annitente insidiatore nostro Satana ut ad peiora deuioluantur. In repensionem diuturnae cessationis à prauis operibus. Ideo quoque dicit Apostolus quod quandoquidem hoc illis contingit, ut malorum canant palinodiam, melius

Iohan. 7.

Ier. 60.

B

C

ἄς ἀπολο
γίαν τῆς
δοξου δὲ
τῆς πορν
εἰς ἁρ
γῶν ἀρ
γίας.

sibi

D sibi fuisset ne cognouisse quidem veritatem, quam vbi cognouerant peioribus capi. Quadoquidem & canis ad sumum ipsius vomitum conuersus abominabilior est. Nam quæ natura oderat, & ita eum abicere coegerat, hæc rursum in delictis habens, & tanquam ea quæ corrumpunt edens, ac re-luti per naturæ aborsu eiecta, abominabilior est. Et sus rursum quærens reuolui, si hoc in luto faciat, sordidior apparebit quam fuerint priores sordes.

C A P. IIII.

Repetitio de malitia hominum hæreticorum: in quo etiam agitur quo pacto repente uertitur sit Christus in cõsummatione huius seculi itaque dicit oportere omni uirtute adornari.

Cap. III

E

Ascende iam alteras charissimi uobis scribo literas, in quibus extimulo uestram in commonitione sinceram mentem: ut memores sitis uerborum quæ prædicta sunt à sanctis prophetis, & præcepti nostri qui sumus Apostoli, domini & saluatoris Iesu: illud primum scientes uerturos in extremis diebus illufores, qui iuxta proprias concupiscentias ambulent & dicant, Vbi est pollicitatio aduentus eius? Si quidem ex quo die patres obdormierunt, omnia sic permanent ab initio creationis.

F

Ex his duas esse discimus vniuersas Petri epistolas. Porro quod ait, In quibus extimulo uestram in commonitione sinceram mentem, per hyperbaton intelligendum est hoc modo, in quibus epistolis, id est per quas epistolas extimulo sinceram quæ in uobis est mentem. Sinceræ enim ac puræ mentis est eorum quæ audita sunt aut salutariū quæ deposita sunt memoriæ & extimulari omni uirtute animique promptudine, ad repetendam horum operationem. Deposita sunt autem per propheticos sermones & apostolicas prædicationes. Propter quod & Paulus dicit: Superstructi super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: Omnes enim illi domini aduentum annuntiauerunt & primum & secundum, nec oportet diffidere tantis ac talibus testibus. Et quid dico, inquit, prophetas & Apostolos, quod annuntiauerint & primum & secundum

Ephe. 2

& secundum domini aduentum? Et est hoc modo sumenda ordinatio: Memores sitis uerborum quæ prædicta sunt à sanctis prophetis, & à præcepto nostro qui sumus Apostoli & à præcepto domini & saluatoris. Ex communi enim sumitur præpositio *ἔτι*, id est à. Et quare hanc memoriam excitari iubet, subiungit. quoniam hi qui affectionibus addicti uiuunt iuxta proprias concupiscentias, uidentes quosdam dei aduentum formidantes, quem unà cum aliis diuinitus inspiratus ipse quoque dominus prænuntiauit, & propterea suam inhonestam uitam paruipendentes: deinde etiam uidentes quod sermones non statim sortirentur effectum, sed propter multorum salutem differrentur, fideles adoriuntur tanquam illufores, & dicunt: Vbi est promissio aduentus eius? Nam ob hunc unum, qui dispensatione quadam nondum completus est, cetera quoque salutaria domini præcepta deprauant, ne fides ipsis habeatur. Hæc autem illis temporibus nugabantur Gnostici aut Naazeni qui & ipsi Lampetiani & Euchitæ erant. Qui omnes, inquit, uolentes nesciunt. vltro enim oculos claudunt ad ueritatem, sicut etiam antea diximus.

Nam illud uolentes nesciunt quod cæli iam olim fuerint, & terra ex aqua & per aquam consistens dei sermone: per quæ is qui tunc erat mundus, aqua inundatus periiit. At qui nunc sunt cæli ac terra, eiusdem sermone repositi sunt, seruati igni in diem iudicij & perditionis impiorum hominum. Vnum autem hoc ne lateat uos dilecti quod unus dies apud dominum perinde est, ut mille anni, & mille anni, ut dies unus. Non tardat dominus qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant, sed longanimis est erga nos, dum non uult ullos perire, sed omnes ad penitentiam accedere.

Et quid est quod nesciunt? quod quemadmodum in diluio erant cæli ex aqua iuxta mundi creationem à Mose narratam (ipse enim deum ait præcepisse, ut fieret firmamentum in medio aquæ, hoc est firmior aquarum substantia

*A Geni
tium apud
Græcorum
gūt tā uer
bū μαννο
βου. ἔ
πρὸς
ἔτι
hic à præ
positione
ἔτι
mauult ge
nitium ἔτι
B λῆς. ἔ
πρὸς
nos autē
i redditiō
ne sensus
literæ cū
uero μαν
βου. ἔ
meminisci
coniunzi
mus.
C
Gene. 1.
t ij tia)*

D
 tia) ita & terra ex aquis apparuit iussu conditoris, quæ etiam
 in illis primum demersa erat. Et quemadmodum cælo ac ter-
 ra ex aqua constitutis diluuium inopinatò superuenit, ita &
 nunc statutum est, ut per ignem fiat vniuersi corruptio, eum
 quo impij quoque peribunt. Quum enim duo hæc elemen-
 ta aqua & ignis condita sint vna cum vniuerso, à quibus &
 alia duo elementa esse accipiunt: aer quidem euaporatis a-
 quis, terra vero ipsis compactis: nempe veluti facta ex igne
 euaporatione & compactione, nullo qui mentem habeat re-
 clamate (nam hanc virtutem à deo conditore ignis natura
 sortita est) quum hæc duo, inquam, ita semper subsisterint,
 & prius per aquam factum fuerit impiorum exitium, neces-
 se est, ut per ignem rursus fiat interitus eorum qui impie-
 guunt. Porro quòd huius vniuersi fiat corruptio, non solum
 Christianis verum etiam Græcorum sapientibus videtur:
 quemadmodum Heraclito Ephesio & Empedocli Acthægo.
 Sed dicit aliquis: Et quæ fuit ratio ut conderetur, si rur-
 sum oportebat ad nihilum redigi mundum? Et dicemus
 quòd nõ penitus ad corruptionem tendit mundus, sed ad re-
 nouationem. propterea propheta quoque dicit: Et renoua-
 bis faciem terræ. Quemadmodum enim à deo subsistens ab
 initio creatura bona erat, & non vtcunque aut forte for-
 tuna bona: hominis vero transgressione, & ipsa creatura vani-
 tati obnoxia facta est, hoc est non habens firmum esse, sed
 quòd est in fluxu ac refluxu. Deinde in diluuiò quum pan-
 ci homines perstitissent in diuino cultu, mundus rursus ve-
 luti sumpsit compactionis initium per Noe, & eos qui in æ-
 ca vnà cum animalibus seruati fuerant ad feminum consti-
 tutionem: attamen ne tunc quidem in prioribus perstitit
 humana natura, sed ad peiora defluxit quàm fuerant prio-
 ra: à quibus nec lex à Mose data eos auertit, nec domini
 præsentia, nisi quòd ad paucos deflexerunt ea quæ saluaria
 erant. (Quantus est enim cumulus eorū qui salui sunt si ad
 pereuntium multitudinem conferas, qui quotidie generantur:
 propter quod mihi videtur consummationis tempus dif-
 ferri ut compleatur numerus saluandorum.) Quoniam ergo
 varijs modis facta est ad salutem vocatio, ac multiplex ab in-
 credulitate perditio: propterea necessarius est ignis caracly-
 smus, interitus quidem, licet non omnino perfectus: non
 sane

Psal. 103

F

sane animarum, sed neque corporum. Omnes enim nos ma-
 nifestari oportet coram tribunali Christi, non animis cor-
 poribus nudatis, sed vnà cum corporibus, ipsisque incorru-
 ptilibus. Quomodo enim nuda anima referret ea quæ per
 corpus peracta sunt? Siquidem non est iusti iudicis, quum
 duo in eodem peccauerunt, vnum dimittere, totumque cri-
 men in alterum transferre. Præterea quoque si igne rursus
 fundere solemus res quasdam corporeas, non ut absolutum
 interitum eis tribuamus, sed ut puritatem ac sinceritatem eis
 præstemus: nemo sit qui non credat deum quoque qui per
 ignem promisit consummationem, aut non facturum corru-
 ptionem, aut facturum quidem sic, ut vnus corruptione fa-
 ciat aliud. Sed & si corrumpere, quidnam corrumpere? su-
 perflua & præsentis vitæ cognata: & quæ sunt illa? Iumen-
 ta, herba, plantæ. herba quidem est propter iumenta, iu-
 menta vero in obsequium corruptibilis huius vitæ. Produ-
 cens, inquit, fœnum iumentis & herbam seruituti hominum.
 Plantarum vero hæc quidem ad tegumentum sunt, & ad do-
 mus construendas, aliæ vero ad alimenti subministracionem.
 porro quòd alimentum requirant animalia, signum est cor-
 ruptionis. Quid enim aliud inedia ac repletio præstare pos-
 sent quàm corruptionem? Hæc itaque corrumpentur quæ
 ad vitam immortalẽ sunt superflua. Nouos autem cælos &
 nouam creabit terram, non autem aliam quo ad materiam.
 Nam & qui nouam construit domum, non illam sane faciet,
 ex non præexistente materia. Sic & deus ab initio semel cõ-
 didit materiam ac informauit, quantum certe fuit necesse
 ad illius temporis vsum. Ad incorruptibilitatem autem
 quæ post præsentem erit statum corrumpet id quòd inuti-
 le est ac superfluum: si quid autem vtile sit, reformatum
 immortalẽ ac incredibile pulchritudine sinet, ut alterum ac
 incorruptibilem mundum perficiat & compleat. Et terra ex
 aquis. Terra ex aqua quidem tanquam ex materiali princi-
 pio, per aquam verò tanquam per principium perfectiuium.
 Aqua enim continet terram veluti gluten quoddam quòd
 ipsi adest, quòd nisi ipsi contingeret, necesse esset illam
 dissolui & ferri in aerẽ. Verum adoriatur nos fortassis quis-
 piam vana cogitatione dicens, Quam ob causam deus, qui
 visibilem hunc mundum produxit, non ab exordio firmum
 r iij ac

A
 2. Cor. 5

B

Psal. 103

C

D ac immutabilem condidit, sed mutationibus conseruatum. Vnde etiam statim reparari fuit necesse, tempore quidē Noe per aquam, in consummatione vero per ignem, veluti nunc ait Petrus. Ad quem dicemus quod non fuit possibile, vt haberet immutabilitatem. Nam qui fieri hoc potuit quum ex mutatione accepisset esse. Siquidem ex non esse productum fuit ad esse, quod nemo prudens dixerit non esse mutationem. Et quoniam mutatio ad peius progressa est commixta prioribus, necesse fuit vt huius conditor ad melius reduceret: tempore quidem Noe purificationem fecit per aquā, in consummatione vero facturus est per ignem. Quemadmodū & nos res quasdam materiales rursum solemus igne fundere, non ad interitum, sed ad purificationem. Per quae, nempe caelum & terram, hac quidem aquis demerita, caelis autem cataractas suas demittentibus, hoc est tanquam per cataractas aquam ad descensum vrgentibus. *Is qui tunc erat mundus, aqua inundatus periiit.* Periiit, non ad omnem mundum referendum est, sed ad sola animantia quae videlicet mundum omnem repraesentant. Siquidem locus desertus animantibus, ne mundus quidem existimaretur. Porro quod subditur, *Seruati igni in diem iudicii & perditionis impiorum.* sic ordinatur: *Seruati in diem iudicii & in diem perditionem;* nam in diem à cōmuni sensu resumitur. Iudicii vero ponitur pro Condemnationis. *Non tardat dominus.* Expleto de consummatione sermone, quod erit, idque necessario & per ignem, quae omnia fusius explanauimus, transit & ad productionem siue dilationem temporis quo mundus consum-

E metur, & ait: Non tardat dominus qui promissit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant, sed longanimitas est, nostram expectans salutem, nec volens nos perire, sed omnes ad poenitentiam accedere: quum sane ei qui infinitus est & essentiae pelagus incircumscriptionem nihil protendatur, sed mille anni perinde atque dies vnus sint apud ipsum. Aut potius iuxta David neque diei multiplicatio est: ait enim hoc modo: Mille anni in oculis tuis domine tanquam dies hesternae quae praeteriit & vigilia in nocte: per vigiliam significans breuissimum noctis spatium. Nox enim in quatuor vigiliis diuiditur: quandoquidē & dominus quarta vigilia venit ad sacros Apostolos.

Psal. 89.

Mat. 14.

Veniet

Veniet autē dies domini sicut fur in nocte, quo caeli A
vehementi sonitu transibūt: elemēta uerò aestuantia solu-
uentur, terraeque & quae in ea sunt opera exurentur.
Quum igitur haec omnia soluantur, quales oportet esse
se nos in sanctis conuersationibus ac pietatibus, expectantes
et accelerantes aduentum diei dei, per quem
caeli incensi soluentur et elementa aestuantia lique-
scēt. Sed caelos nouos ac terram nouam iuxta promissa
sa ipsius expectamus, in quibus iustitia inhabitat.
Quapropter dilecti haec expectantes date operam ut
immaculati et incōtaminati ab illo reperiamini in pa-
ce, dominiq; nostri longanimitatē salutem arbitremini.

Incertitudinem aduentus domini tanquam insultus, qui minime expectabitur, per furem & noctem significauit: per noctem quidem, propter incertitudinem: incerta sunt enim quaeunque in nocte sunt: per furem vero, eo quod non expectetur: nullus enim expilabitur qui furem expectet, sed qui hunc minime expectant illi expilabuntur. Ideo quoque ait dominus quod sicut in diebus Noe erant homines laetantes in nuptiis ac poculis, nihilque cogitantes de futura calamitate quae ipsos comprehendit, donec oppressit eos diluuium: ita & aduentus domini repente superueniet impiis. *ἔσθ' ἡδὺν* vero significat Cum sonitu, huiusmodi autem sonus proprius est ignis in his quae igni depascuntur. Animaduerte autem quod terram & quae in ea sunt dixerit exurenda, at non homines, sed solum perditionem dixit in impiis siue impietatibus ipsorum, via namque impiorum peribit, non autem ipse quoque impius. *Iuxta promissa ipsius.* Promissit namque fidelibus dicens: Veniam & assumam vos. & In domo patris mei mansiones multae sunt. Propterea & Paulus ait quod angelo tuba de caelo canente, mortuisque resurgentibus immortalibus, ipsi quoque occurrent domino in gloria, immortalitate videlicet significans per hoc quod ait In gloria. Quod si immortales aut incorruptibiles, utique & noui futuri sunt. Si vero hi noui sint, manifestum est quod noua creatura nata sit

Psal. 117.

Iohan. 14.

1. Thess. 4.

t iij commutari

D commutari vnà cum constitutione hominum: & corruptibilis quidem propter corruptibilem hominum subuersionem, incorruptibilis autem fiat propter hominum renouationem. Considera vero quod & temporis moram ad domini aduentum, & ipsius longanimitatem ad nostram dicere effici salutem.

Quemadmodum & dilectus frater noster Paulus iuxta datam sibi sapientiã scripsit uobis, etiam in omnibus fere epistolis loquens de his: inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles detorqueunt sicut & ceteras scripturas ad suam ipsorum perniciem. Vos igitur dilecti posteaquam id præcognouistis, caute ne simul nefariorum errore abducti excidatis à propria stabilitate, sed crescite in gratia & cognitione domini nostri & Saluatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nunc & in diem eternitatis, Amen.

Roma. 2.

Quemadmodum & dilectus frater noster Paulus. Et ubi aliquid huiusmodi dixit Paulus: In his verbis quum ait: Lenitas dei ad respiscientiam te inuitat. Quod si ad respiscientiam inuitat dei longanimitas, porro respiscientia nobis est salutaris, utique ad nostram utilitatem ac salutem est dei longanimitas. Difficilia autem intellectu dicit, quæ etiã impios ac peruertendo interpretari: nam hoc sibi vult *σπεύλασθαι* significare, utique rem omnem ex vno demonstrare: Quum Paulus ita dixerit, Vbi exuberavit peccatum, ibi magis exuberavit gratia, ipsi peruertendo dixerunt Paulum hoc dicere, Peccemus abundantius ut abundantius nobis ignoscatur. Hoc autem faciunt inquit ad suam ipsorum perniciem. Quemadmodum enim illi qui Prophetas & Apostolos occiderunt, ita & qui sermones ipsorum peruertendo sustulerunt, eidem iudicio sunt obnoxij: quandoquidem & illi occiderunt eos, ne ij qui ab ipsis salutaria docebantur, possent ab eis iuari: & isti similiter detorqueunt sermones, ne aliqui per ipsos salutem operarentur. Propriam vero stabilitatem fidem dicit in dominum. Quemadmodum autem in aliis epistolis finit in precibus, ita & in hac, augmentum in fide domini ipsis precando.

Finis.

Hanc conscripsit idem Iohannes qui euangelium scripsit, suggerens hæc illis qui iam in dominum crederant. Et primum quidem sicut in euangelio, ita & in hac epistola theologicè tractat de verbo, ostendens ipsum in deo semper esse, docensque patrem esse lucem, ut hoc etiam modo cognoscamus verbum tanquam splendorem ex ipso esse. Theologicè autem differendo docet non esse recens quod apud nos est mysterium: sed ipsum quidem ab initio semperque fuisse, nunc autem per dominum fuisse manifestatum, qui est vita æterna & deus verus. Et causam ponit aduentus ac manifestationis ipsius: hanc esse dicens, ut dissolueret opera diaboli, nosque à morte liberaremur, & cognosceremus patrem ac ipsum filium dominum nostrum Iesum Christum. Scribit ergo ad omnem ætatem: ad pueros, ad adolescentes, ad senes: quod deus quidem cognitus sit, diabolica verò energia posthac deuicta sit abolita morte. Deinde tota postmodum epistola de dilectione & charitate docet, volens ut nos inuicem diligamus: & ostendens oporteat nos mutuo diligere, quandoquidem & Christus dilexit nos. Docet ergo de diuersitate inter timorem ac dilectionem, & filios dei ac filios diaboli, & de peccato ad mortem & eo quod non est ad mortem, & de diuersitate spirituum, ac postea distinguit quis spiritus ex deo sit & quis spiritus erroris: & quo pacto cognoscimus filios dei ac filios diaboli, & de quo peccato precari debeamus pro his qui peccant, & de quo non oporteat precari: quodque is qui proximum non diligit non sit dignus uocatione, nec possit dici Christi. Vnitatem quoque filij ad patrem ostendit: & quod is qui filium negat, neque patrem habeat. Disceptat autem in hac epistola dicens hoc esse proprium Antichristi, dicere non esse filium ipsum Iesum Christum, ut videlicet quum ille non sit, mendax ipse se esse dicat. Exhorratur autem tota epistola credentes in dominum, ne contristentur si odio habeantur in mundo, sed gaudeant potius, quod odium mundi ostendat credentes migrasse ab hoc mundo, ac deinceps habere conuersa-

θεολογία!

θεολογία

B

C

D cōuersionem cœlestem. Et in fine epistolæ rursus ad memoriam reducit, quod filius dei vita æterna sit, deusque uerus, & ut ipsi seruiamus ac nobis caueamus à simulacris.

Prima Iohannis

EPISTOLA CATHOLICA.

E

CAPVT I.

Euangelica de Christo theologia, in qua etiam agit de confessione & obseruatione à peccato, quod custodia præceptorum dei cognitionem de ipso confirmet.

Cap. I.

Quod erat ab initio, quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ, & uita manifestata est, & uidimus, & testificamur.

F

Hoc dicit & aduersus Iudæos & aduersus Græcos, quoniam mysterium quod apud nos est tanquam recentius calumniantur. Ostendit ergo quod etiã antiquum sit, quia ab initio, hoc est simul cū concepto principio. Aut quod non solum lege, sed & ipsa uisibili creatura hoc sublimius est: illa enim initium habuit, hoc autem erat etiam ante hoc initium. Quum igitur Græcorū mysteria heri aut nudiustertius orta sint, quid poterit quispiam dicere? Quæ in animi intemperantia collaudantur, sero uix subsistentem acceperunt substantiam, quum iam impudicitia versaretur inter homines, cuius & disciplina & recordatio fuit hęc defluxus à meliori ad effusam noctem nostram. Magnificentiam itaque demonstrans nostri mysterij ab ipsius antiquitate,

quitate, subiūxit quod hoc etiam uita sit, & uita non tēporali spatio mensurata, sed persistentiam habens & quæ semper est apud patrem, conformia dicens his quæ dixit in suo euāgelio. Nam & ibi Verbum, inquit, erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc autem erat, nō temporalem designat substantiam, sed rei perdurantis essentiam & omnium, quæ esse formata sunt, principium, basim ac fundamentum, & sine quo ne subsistere quidem hæc possent. Vnum quodque enim eorum quæ nata sunt, esse aliquid determinatum dicitur, puta esse angelus, esse sol, cœlum, reliquaque omnia: solus autem filius absolute esse dicitur, de quo participant omnia quæ ad existentiam procedūt. Propter quod dicit & Paulus: Per ipsum & uiuimus & mouemur & sumus Huius auscultationem iuxta introductoriam doctrinam ubi quis prius susceperit, uenit ad uidendum ipsum, non corporaliter, sed perfecte cognoscendo, post longum exercitium & considerationem: quæ etiam contrectatio dicta est de uerbo uitæ, quæ dixit, Ego sum uita. Poterit autem hoc etiam modo dici de uerbo quod erat in principio: quod uidelicet audiuius ipsum per legem & prophetas uenturum esse: hoc itaque uerbum, quum uenisset cum corpore, manifestè uidimus & contrectauimus: nūdam namque deum nemo uidit unquam. Neque enim temerè assensimus apparenti, sed post longam contrectationē, hoc est indagatōnem legalium & propheticorum de ipso testimoniorum, credidimus uerbo in carne apparētī. Aut, Quod perspeximus, id est, oculis uidentes admirati sumus. *Beza.*

Iohā. 1.

Acto. 17.

B

Iohā. 14.

Iohā. 1. &

Infrā. 4.

C

Iesa. 53.

Iohā. 20.

enim est cum admiratione & stupore intueri. Nō ergo quod erat perspeximus aut contrectauimus, nam huius generationem quis enarrabit? Sed quod factum est: aut contrectationibus intelligentiæ sicut iam dictum est, aut etiam sensuum quemadmodum Thomas post resurrectionem. Vnus enim erat & indiuisus, idem & uisibilis & inuisibilis, & apprehensus & qui non possit comprehendi, & contrectatus & qui tāgi non possit, & humano more loquens & tanquam deus faciens miracula. Hæc autem propter summam uerbi ad carnem unionem dicimus. Literæ series est hæc: Quod erat ab initio, quod audiuius & uidimus & perspeximus oculis & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ, quæ uita manifestata est, quæ & uidimus & testificamur & annuntiamus uobis:

D vobis. Dico autem vitam sempiternam quæ est apud patrem & nobis manifestata est. quod ergo vidimus, hoc etiam annūciam⁹ vobis. Hic igitur respondet sermo vbi dicitur, Quod ergo vidimus. Non ita autem sermonem retulit quemadmodum nos: primum quidem propter vsum abbreviati verbi, deinde etiam Græcorum nugæ contemnens, & ostendens quod non in verbis sit nostra salus, sed in operibus. & in his nos magis attentos efficiens, ne ibidem statim reperientes quod proponitur, negligētiore simus. Præterea diuina tractans, obscuritate voluit occultare, quæ sublimiora erant, quàm vt prophanæ ferrent aures, nec tutò ipsis promulganda sunt. Nam sancta proiicere canibus, est spargere margaritas coram porcis, non prudentis viri est, nec discretæ considerationis.

Math. 7.

E Et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & nobis manifestata est. Quod vidimus & audiimus annuntiamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscū, & societas nostra sit cū patre & filio eius Iesu Christo. Et hæc scribimus vobis, ut gaudium uestrum sit plenum. Et hæc est promissio quam audiimus ex ipso & annuntiamus vobis, quod deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus quod societatem habemus cum eo & in tenebris ambulamus, **F** mentimur & veritatem non facimus. Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus inter nos mutuam, & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato.

Et annuntiamus vobis vitam. Quod ergo vidimus & audiimus annuntiamus vobis, inquit. Quidnam illud est? Quod is qui est vita æterna nobis manifestatus est, & inspectores ipsius facti sumus, & ante passionem & post resurrectionem. Ipse enim in carne clavis fuit cruci affixus, & in eadem carne resurrexit. Et quod lucrum ex hac annuntiatione vobis adferimus? Nempe illud, quod quemadmodum vos confortes assumimus per sermonem eorum quæ & vidimus & audiimus,

diuimus, ita & confortes patris ac filij ipsius Iesu Christi. **A** Hoc autem nacti, gaudio repleamur tanquam deo vniti. Aut quia dum vos nobiscum estis participes, plenissimum habemus gaudium nostrum, quod in receptione mercedis gaudens seminator constituet messoribus, gaudentibus & his quod suis fruantur laboribus. His dictis rursum sermonem resumit, explanans quæ sit annuntiatio quam audiuit: & ait hanc esse, quod deus lux est, & tenebræ in eo non sunt. **Iohan. 8. & 12.** Et vbi audiuit? Ab ipso Christo, qui dicebat: Ego sum lux mundi. &: Lux in mundum veni. Lux ergo est, & tenebræ in eo non sunt. Lux autem spiritalis agitans animæ nostræ oculos ad sui susceptionem, & ab his omnibus materialibus quæretis, atque ad solum sui desiderium amatorio affectu vrgens. Tenebras autē, vel ignorantiam dicit, vel peccatum. In deo nāque nec ignorantia conspicitur nec peccatum. hæc enim circa materialia & constitutionem quæ apud nos est, **B** reperiuntur. Quod si alibi dictum est, Positæ sunt tenebræ latibulum ipsius: dixit tamen Positæ sunt, non autem Sunt tenebræ, sicut dixit Lux est. Aliud enim est quod ponitur ab eo qui ponit. Hic ergo tenebræ ignorantiam significant, quæ in eo est quod deus comprehendi nequeat: porro hoc nostrum est, non dei. Ponitur enim aliquid eorum quæ non conueniunt alicui, nec ipsius gratia. sed alicuius quod eum concernit. Quod autem & tenebras appellet peccatum, manifestum est ex his quæ ab eodem dicta sunt in Evangelio. Quid enim ibi dicit? Et lux in tenebris lucet, & tenebræ ipsam non comprehenderunt: tenebras dicens peccatis obnoxiam nostram substantiam, in qua factus, siue qua assumpta non contraxit ab ipsa iniquationes: quouiam peccatum non fecit & cætera. Quandoquidem igitur nos ad dei consortium assumimur qui lux est, porro in huiusmodi luce subsistere nequeunt tenebræ, vt demonstratum est, neque nos qui lucis participes sumus, tenebras posthac in nobis ipsis suscipiamus, ne mendacij pœnas luamus, & vnâ cum mendacio à lucis societate abstrahamur. Itaque societatem habentes mutuam (nempe & inter nos & inter lucem) captu difficiles nos reddimus peccato. Sed quo modo id nobis continget, inquit, qui prius in multis offendimus peccatis? nemo siquidem verax, & qui veto

Iohan. 8. & 12.

B Esal. 17.

Iohan. 1.

C Iesa. 53.

D qui vero dicendo affuevit, dicere audebit quod absque peccato sit. Si quis igitur hoc timore circumfusus sit & occupatus, bono sit animo inquit, nam sanguine filij eius Iesu Christi pro nobis effuso purificatus est, contracta cum ipso societate. Animaduerte igitur quod propter summam unionem, filium patris etiam vocet assumptam ex nobis naturam, cuius proculdubio assumptæ naturæ sanguis omnino est, & non dei. Quomodo ergo an non delirus & impius est Nestorius, qui filij carnem separans, matrem ipsius non patitur *θεοτόκος*, id est, dei matrem appellari. *Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est.* Sciendum quod totius sententiæ intellectus est euerfio blasphemiarum Iudæorum: ipsi namque dixerunt de Christo: Nos scimus quod peccator sit. Ait ergo: Si lucis opera facimus, confortes eius sumus, si autem non facimus, alieni ab ipso sumus. Quomodo ergo an non verax est, inquit, nec peccatum vllum fecit, quanquam inter peccatores à nobis reputatus est. Si ergo nos qui diximus, Sanguis eius super nos & super filios nostros, impudenter dixerimus quod non peccauimus, nos ipsos fallimus siue decipimus, quasi non sit peccatum crucifixisse Christum. est enim, & maximum: ideo non dixit Mentimur, sed Nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est; quia error extra veritatē est. Si verò peccatum agnoscamus & confiteamur, remittet nobis. Communicando autem in sermone cum aliis, austeritatem reprehensionis plurimum mitigauit, dicens: Si dixerimus,

Si dixerimus, Peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quod non peccauimus, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.

Si confiteamur peccata. Repetit sermonem, abundantius eo vtens, vt frequentia producta redargutionis, & ipsos peccati magnitudine coerceat, & ad confessionem inuiteret. Quatum autem bonum à confessione oriatur, significauit qui dixit: Dic tu primum à confessione oriatur, significauit qui dixit: Dic tu primum peccata tua, vt iustificeris. Hoc autem moris etiam fuit præceptori huius dilecti discipuli, vt eadem

dem frequētius repeteret, moderatius primum, deinde persectius, volens efficaciorum dictorum efficere cognitionem, ac studens ipsorum habitum auditoribus inferere. *Fidelem verò dixit deum.* hoc est veracem. *πιστός* namque, id est fidelis, dicitur non solum de eo cui aliquid concreditum est, verum etiam de eo qui in veritate confirmatus est, qui ex suo veraci more habet alios quoque huius participes efficere. Fidelis itaque dicitur hoc modo deus: iustus verò vt qui ad se accedentes non repellat, qualiaci que fuerint in quibus peccauerunt. Remittit igitur indubiè peccata his qui per poenitentiam ad sanctū baptisma accurrerint, siue in ipsum deliquerint, siue in alium. Si ergo eonfitemur, inquit, conuenientem etiam veniam assequemur. Si verò impudenter dicimus nos non peccasse, duplex operabimur malum, & nos ipsos ostendentes mendaces, & deum qui excedit omnem veritatem mendacio calumniantes. Ipse enim ait per prophetam: Reddiderunt mihi mala pro bonis. Rursumque per semetipsum: Si malè loquutus sum, testificare de malo: sin bene, cur me exdis? Quod si his ita se habentibus adhuc dicimus nos non peccasse, ipsius verba negamus, quæ spiritus & vita sunt. Verba enim quæ ego loquor, inquit, spiritus & vita sunt: nec iam habemus ipsius sermonem in nobis immanentem: quo quid grauius esse poterit?

Filioli mei, hæc scribo vobis ut non peccetis. Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et per hoc cognoscimus quod eum nouerimus, si præcepta illius obseruamus. Qui dicit, Noui eum, & præcepta eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat sermonem eius, uerè in hoc charitas dei perfecta est. Per hoc sciamus quod in ipso sumus. Qui dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare.

Naturæ nostræ instabilitatem & procliuatē ad peccatum sciens, quodque semp familiare nobis sit, vt ad deteriora labiamur,

A

B

Psal. 37.

Iohan. 18.

Iohan. 6.

CAP. II.

C

D mur, quumque insidietur præterea nostræ salutis inuidiosus dæmon, necesse esse eos qui deo iam familiares effecti sunt peccare, nisi cautè viuant: hæc subiungit, quod si etiam post remissionem labamur, ne de nobis ipsis desperemus. Cõuersi namque rursus salutem consequemur per mediatorem dominum Iesum Christum. Ipse enim interpellans pro nobis patrem, placabit eum pro peccatis nostris: nec tantum pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Hoc autem dixit: aut quod ad Iudæos scriberet, utque non pro solis illis profuturam respicientiam concluderet, sed hanc ad gentes quoque extenderet: aut quod non illis duxat fieret promissio qui illo tempore forèt, verum etiam ad omnes qui postmodum futuri essent. Aduocatum verò dicit eum, qui patrem pro nobis precatur siue flebit. Humano autè modo & dispensatione quadam hæc dicta sunt: quæ admodum & illud: Filius nihil potest facere à seipso, Hæc enim dicit, ne deo aduersari videatur. Nam quod etiam filius haberet potestatem remittendi peccata ostenderat in paralytico, sed & discipulis dando ut peccata remitterent, ostendit quod sua potestate hoc tribueret. Verum ut diximus aut dispensatoriè hoc dicit nunc Apostolus, aut ostendens eandem filij cum patre naturam eandemque potentiam, & quod quicquid faceret vna trium sanctarum personarum, commune esset & reliquis. Et per hoc cognoscimus. Quum in superioribus dixisset eos, qui in dominum crediderunt societatem habere ad ipsum, ea dunc proponit quæ societatem erga illum confirmant, & ait: Ex per hoc cognoscimus quod eum nouerimus. Solet hic diuinus vir similibus dictionibus eodem modo frequenter uti: quemadmodum etiam dum ait: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Ita ergo & nunc vitur verbo Cognoscere. Quod eum nouerimus, hoc est, quod vnà cum eo commixti simus, ex hoc cognoscimus, si præcepta illius obseruamus. Duo significat verbum γινώσκω. i. cognoscere, potissimum apud sacram scripturam, puta scire aliquid: quemadmodum vbi dicitur, Cognouit quod faciet dominus iudicium pauperum: præterea significat omnimodam coniunctionem & confirmationem erga aliquem, quæ cognitio appellatur: sicut quum dicitur, Nouit dominus vias innocentum, & sicut ait Paulus, Ut cognoscamus deum

Iohan. 5.
Math. 9.
Iohan. 20.
Iohan. 1.
Psal. 139.
Psal. 1.
1. Cor. 13.

deum veluti etiam ab eo cogniti sumus. Similiter autem & de contrario puta ignorantia dicendum est, quod dupliciter intelligatur. Quemadmodum enim externis quoque scriptoribus videtur, vna est contrariorum scientia. Iuxta hoc ergo Cognoscere hoc loco duobus modis acceptum est. Si quidè quum ait, Per hoc cognoscimus, pro scire sumitur: quum autem dicitur Quod eum nouerimus, hoc est quod firmiter cum eo coniuncti simus. Qui enim consortium habet cum aliquo, etiam cõmixtus ac coniunctus est illi in eo quod participat. Propterea etiam subiungit, Si præcepta eius obseruamus. Ex hoc etiam solueretur illud, Nouit dominus qui sunt sui, & illud: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: & si quid aliud apud diuinam scripturam de cognitione vel ignorantia tractatur. Deinde à cõtrario idem confirmat, abundantiori vtens probatione, & ait: Qui dicit, Noui eum, siue societatem habeo cum ipso, & præcepta eius non obseruat, mendax est. Quomodo enim fieri potest ut idem coniunctus & adhærens sit, & non adhærens? Certè seruare præcepta, adhætionem designat, non obseruare autem, nequaquam esse familiarem: Itaque qui nouit deum, etiam ab eo cognitus est, siue consors factus est cum deo, & deo colligatus: & in hoc dilectio dei conspicitur, per quam dilectionem habebit perfectionem quæ est in Deo, & huius iudicium faciet familiaritatem suam erga deum. Per opera namque exhibetur perfecta dilectio. Verum quia contingit recta & exacta tradere aliquem præcepta, quum tamen ipse segnus sit affectus: quod longe est à deo: propterea dicit, quod is qui in deo moratur, debet ipse secundum illum, suæ quoque vitæ itinera dirigere.

CAPVT II. De dilectione sine qua manet impietas: in quo etiam agit de gratia iuxta cuiusque ætatem, & de auersione ab amore mundi.

Ratres, non præceptum nouum scribo uobis, sed præceptum uetus quod habuistis ab initio. Præceptum uetus est sermo quem au-distis ab initio. Rursus præceptum nouum scribo uobis quod uerum est in ipso, idem uerum est et in uobis

A
Gal. 4.
2. Tim. 2.
2. Cor. 5.

B

C

v in uobis

D in uobis : quia tenebrae praeuincunt, et uera lux iam lucet. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in luce manet, et offendiculum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quod eat, quia tenebrae obcaecauerunt oculos eius.

Circa dilectionem erga proximum deinceps versatur, et ait quod coniunctio erga deum siue dilectio, cognoscitur primum ex dilectione erga proximum. Neque enim fieri potest, ut is qui a dei cognitione illuminatus est, et eius dilectione repletus, tenebras habeat ex odio aduersus fratrem suum. Siquidem lux ac tenebrae ad idem, et secundum idem conuenire non possunt. Itaque qui a dilectione circa deum illuminatus est, ad fratris dilectionem accenditur, et deum habens habet et lucem erga fratrem. Qui autem dicit se deum diligere et fratrem suum odit, in continuis est tenebris, semper caecutiens intellectualibus oculis, ut qui lucem perdidit quae erat a coniunctione, et erga deum et erga fratrem: neque nouit quomodo deinceps ea utatur. Quoniam autem epistola haec generalis erat, et communiter ad omnes et Iudaeos et Graecos dirigebatur: ad Iudaeos quidem sermonem dirigit, quum ait, Non praecipuum nouum scribo uobis, sed

E **Leui. 19.** diliges post deum etiam proximum tuum sicut teipsum. Ad Graecos uero (dicat quispiam) quidnam de ueteri praecipuum scriptum est, quum hoc nusquam reperiatur? Dicim⁹ ergo, quod his quoque lex scripta erat de dilectione erga proximos. Vbi et quomodo? nempe scripta in tabula cordis per naturalem intelligentiam. Et quod seminatae in nobis naturales intelligentiae dicantur lex, Paulus idoneus est ad confirmandum sermonem, qui ita dicit: Video aliam legem repugnantem legi mentis meae quae est in me. Legem ergo siue praecipuum uetus etiam Graeci acceperant, scribente legem natura, ut benigni essent erga uniuersos propinquos, et sui inuicem amatores, quatenus homo sociale animal est: quod sine dilectione fieri non posset. Sed et multos homines mor-

Rom. 7. tificauit

ti se exposuisse unum pro alio, ueteres scribunt historiae. Maior signum dilectionis saluator noster tradidit, quum ait, Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ita praecipuum de proximi dilectione iam olim et Iudaeis et Graecis posito, dicit: Praeter uetus praecipuum quod audistis de proximi dilectione, adhuc etiam nouum praecipuum scribo uobis: quod ueritatem habet et in eo qui uos familiares deo effecit, et in uobis qui participastis cum ipso. Nam quia ipse dicit, Ego lux in mundum ueni, et uera iuxta eius sermonem iam lucet, porro in luce non possunt subsistere tenebrae: splendet posthac uera lux dilectionis, affectu non simulato erga fratrem, et praetereant odij tenebrae, hoc est discedant, dispereant. Nam hoc significat Praeterit etiam apud beatum Paulum ubi dicit, Praeterit enim figura mundi huius. **A L I O** modo circa illud: Praecipuum nouum scribo uobis. Praecipuum hoc nouum est, quatenus Mosi praecipuum non uniuersale fuit, sed distinctum iuxta eos qui eiusdem erant cognationis aut tribus, exhortans ad diligendos solos amicos, inimicos uero odio habendos, quum dicit: Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Praecipuum autem domini, eiusque Apostolorum noua admodum complectitur, praecipiendo: Diligite inimicos uestros, et benefacite his qui oderunt uos, naturali subsistentiae heredo, et non illi naturali affectui qui in hominibus prauis artibus deditis ex malicia inheret. **Q**ui autem odit fratrem suum. Huiusmodi quippiam dicit his uerbis: Qui dicit se esse Christi, et fratrem suum odit, metum et non est Christi. Si enim Christus illum ita dilexit, ut et animam suam pro eo poneret, quomodo is qui se dicit esse Christi, odit fratrem suum pro quo Christus mortuus est? Aut etiam hoc modo: Qui dicit se esse dei, et odit fratrem suum qui est Christus, (ipse namque dicit, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis) hic non est dei, sed diaboli. Nam si dei esset, diligeret utique fratrem suum, et ita etiam Christum.

Scribo uobis filioli, quoniam remissa sunt uobis peccata propter nomen eius. Scribo uobis patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis malignum. Scribo uobis paruuli, quoniam cognouistis patrem. Scripsi uobis pa-

D tres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scripsi uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & uerbum dei manet in uobis, & uicistis malignum.

Quoniam dixerat Præceptum nouum scribo uobis, significat etiam dispositionem illorum qui literas essent accepturi: id autem designat per progressum, ac promotionem iuxta corporale augmentum. Nouerat enim quod non inæquali honore sermonem essent omnes suscepturi, neque æquali animo ac studio: sed hi quidē ueluti pueruli magis per modum instructionis: quibus tamen spondet peccatorum remissionem per fidem in Christum. Alij uerò, sicut qui promouerunt in uirum perfectum ætatis plenitudinis Christi, & ita ut alios quoque possint efficere filios: quibus etiam testificatur, quod cognitionem habeant illius qui ab initio est. **Q**uis est autem is qui ab initio est nisi deus uerbum, quod erat in principio apud deum? Porro alij quasi adolescentes sunt, quibus tanquam iuueniliter ac robuste se gerentibus aduersus affectus & afflictiones contumeliæ, attestatur quod accepturi sint palmam uictoriæ. Deinde alio modo aggrediendo idem repetit, ad mensuram spiritualis ætatis adaptas doctrinæ sermonem. Quoniam igitur noui, inquit, uos ita excepturos uario modo quæ à me scripta sunt, necesse est & me dimetiri doctrinam iuxta dispositionē uestræ ætatis, & cum his sanè tanquam cum pueris differere, qui patrem cognouerunt, dico sanè deum: cum illis autem ueluti cum patribus, qui amplius aliquid habent quàm pueri in cognitione, quod non solum ut patrem cognouerint, uerum etiam tanquam eum qui initio careat, & cuius initium nemo possit enarrare: erat enim in principio. His sanè æquum est & perfectiores apponere sermones: istos uerò tanquam robustos adolescentes, & ad lucram ac certamina idoneos inungere: quibus etiam dum uictoriæ claritatem dicit cōtingere, ostendit fortibus ac militaribus opus esse sermonibus. Ita ergo iuxta ætates spiritus attemperato suo sermone: dum hi quidem ita afficerentur ad ipsius sermones, alij uerò tales accederent ad fidem, ut uariis modis instrui deberent iuxta sui qualitatem, subiungit postea exhortationis sermonem, & ait: *Ne diligatis mundum.* Hæc tanquam pueri dicit. Semper enim affecti sunt pueruli

ruli ad apparentem voluptatem. Deinde causam dicens, cur non debeat quis mundum diligere, & ea quæ in mundo sunt, confirmat deinceps doctrinam patribus ac adolescentibus traditam: perfectiori namque habitu his subuenitur. Et ne existimes quod suo sermone per mundum significauerit aggregatum ex cælo & terra, subiungit quis sit mundus, & quæ sint ea quæ in mundo sunt. Et mundum quidem dicit uilem turbam, quæ nec patris habet in se dilectionem. **Q**uoniam autem sunt illa quæ in mundo sunt? Quæ carnis concupiscentia perficiuntur, quæ concupiscentiam per sensus agitant. Per oculos namque qui potissimum tenent locum in sensibus, cætera quoque complexus est. Circa concupiscentiam malum omne versatur, adulteria, pocula, amores indecentes: arrogantiæ, uelle cunctos excedere, suggerente concupiscentia ut quicquid adoritur, ab arrogante conficiatur, cædes, hæc quidem ob auaritiā, illæ uerò ad perdendum aduersarios: doli, & hi ut quicquid impedimento est nobis, dolo subdamus, ut quæ uno uerbo dicam, quicquid deo aduersatur, per carnalium concupiscentiam natum est perfici.

Ne diligatis mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam quicquid est in mundo, nempe concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum & fastus uite, non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia eius: qui autem facit uoluntatem dei, manet in æternum.

Diximus iam quod mundum appellet uilem turbam, propter quod & dominus dicit discipulis: De mundo non estis, sicut & ego non sum de mundo. Huius autem mundi pater est diabolus, mundanæ inquam uoluptatis ac confusionis. Ideo & dominus de suis discipulis dicit ad patrem: Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo, siue à mundo: quem etiam alibi in maligno constitutum esse dicit.

A L I o autem modo. Si malus aduersatur bono patri, qui uerò seruit mundi concupiscentiis non est ex patre sed ex mundo, manifestum est quod is qui ex patre non est, sed

D ex mundo, etiam ex diabolo est: quemadmodum & in Eu-
Iohan. 8. gelii dicit ad Iudæos: Vos ex patre non estis, sed ex dia-
 bolus. hoc est, ex mundanis studiis ac exercitiis, quorum dia-
 bolus seminator est ac plantator. Et hæc, inquit, mundana
 concupiscibilia non habent permanentiam ac subsistentiam,
 sed prætereunt: quæ verò iuxta dei voluntatem fiunt, per-
 petuo durant. Non est autem sapientum persistencia con-
 temnendo despiciere, & pereuntibus adherere, quæ simile
 quid faciunt cum spectro domum ædificare conante. **Qui**
Iohan. 5. *autem facit voluntatem dei. Quæ est autem voluntas patris? Ut*
 credant in eum quem ipse misit.

CAPVT III. De falsis fratribus deum abnegantibus, &
 quod pietas in Christum sit patris confessio: patris namque glorifica-
E tio, filii theologia est. In quo etiam agit de diuino, ac spiritali dono
 in sanctificatione ob spem perueniendi ad cognitionem dei, quod o-
 mnis qui est in Christo, extra peccatum est: qui enim peccat, ex dia-
 bolo est.

Ilioli, nouissima hora est: et sicut audistis
 quod Antichristus uenturus sit, etiam nunc
 Antichristi multi cœperunt esse: unde scia-
 mus nouissimam horam esse.

Nouissima hora est. Hoc modo facilius ferri potest sermo
 Quoniam catholica epistola aptatur cuique homini quocū-
 que fuerit tempore, non est autem præscriptus singulis idem
F vitæ terminus, cuique tamen incertus est suus finis, merito
 vnumquenque suo fini applicuit, ut tanquã extremũ vitæ tẽ-
 pus quod singulis imminet, prudentia ac temperantia sub-
 sequatur, & ita vita irreprehensibilis, & pura in actiõ-
 nibus semper à Christianis transigatur. Nec habet locum in-
 sanus quisquam hæc irridendi, si quum ante tot annos di-
 ctum sit Nouissima hora est, vsque nunc non sit dimensum,
 aut supputatum illud nouissimum. Etenim si ad tẽporis spa-
 tium à cõdito mundo conferas, quantum est quod ab eo tẽ-
 pore vsque nunc elapsum est, dico sanè tempus à Christo
 nato? Præterea si cuiusq; rei in tria diuisæ, nempe primum
 medium ac nouissimũ, utiq; quicquid à medio sequitur, dici
 nouissimum null' absurdum iudicat. Certè si iuxta medium
 decies

decies mille annorum dominus aduenit (Siquidẽ eius in ter-
 ra aduentus fermè anno quinquies millesimo fuit) quidquid
 hinc succedit tanquam id quod medium sequitur, si extre-
 mum ac nouissimum dicatur, nullus meritò possit reprehẽ-
 dere: ex centum enim verbi causa annis etiam primi, decem
 videlicet aut viginti & sic de sequẽtib; nouissimi diceren-
 tur. Ita ergo & hic, quoniam tempore aduentus domini me-
 dia millenariorum annorum congeries transierat, quicquid
 ab hoc sequitur, rectè nouissimum siue extremum dici po-
 test. Hoc itaque verissimum est etiam secundum Iohan-
 nẽ Chrysostomum. Potest quoque nouissimum siue extre-
 mum intelligi pessimum, sicut quum dicimus, Ad extremum
 mali peruenit. Quoniam ergo mundus tunc magnis agitaba-
 tur malis, diabolo ista machinante post aduentum illius salu-
 taris, siue ad tentationem bonorum, siue ad confusionẽ eor-
 um quæ meliora sunt, ne posset quis discernere quid esset
 bonum, & quid nõ bonum: propterea tempus illud dixit nou-
 issimam horam, tanquam extremo adducente id quod pess-
 mum est, quum fecis ac crassissimarũ reliquiarum habeat ra-
 tionem. Confirmat autem extremam esse horam siue pess-
 mam, etiam iuxta temporis substantiam, ab Antichristo. Nam
 si Antichristum, inquit, in nouissimis temporibus expecta-
 mus, nunc autem Antichristi multi versantur in hac vita (di-
 cit autem Cerinthum illiq; similes) manifestum est quod
 tempus consummationis immineat, dum multi Antichristi
 vnum præcedunt, iterq; illi parant. Deinde hoc dicto sub-
 jungit vade sint Antichristi, nempe quod ex nobis, &c.

Ex nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam
 si fuissent ex nobis, permanissent utique nobiscum,
 sed ut manifesti fierent quod non sint omnes ex no-
 bis. Sed uos unctionem habetis à sancto illo, et no-
 stis omnia. Nõ scripsi uobis quod nesciretis ueritatem,
 sed quod sciretis illam, quodq; omne mendacium ex ue-
 ritate non est.

Ex nobis egressi sunt. Subiungit autem & hoc quum nihil
 disposuerit aut præposuerit ad explanationem sermonis: di-
 co autem quasi seipsum interrogasset, Et vnde sunt hi Anti-
 v iij chri-

D christi? deinde tunc subiunxisset, Ex nobis egressi sunt. Quis ita facere oportuisset, non hoc facit, sed confuse, hoc modo fortassis confusione sermonis ostendens molestiam quā circa illos habebat. Sed quare ex domini discipulis egressi dicuntur Antichristi? Ut possent apud eos qui seduceretur de digni haberi quasi essent ex discipulis, & iuxta magistrum ac præceptoris sententiam facerent prædicationis sermonē: nec penitus contrariam habebant prædicationem: propterea ergo ab nobis. Ex his egressi sunt. Quum enim facti essent discipuli, discesserunt à veritate, ac iam adiuenerunt blasphemiam. Subaudiendum est autem. Et vnde prodierunt hi Antichristi, vt sermo fiat apertior. Sed non erant ex nobis, hoc est, de forte eorum qui salui sunt: nam si inde fuissent, cum suis vtiq; permanissent. Nunc autem hoc illis contingit, vt manifesti fierent, hoc est, vt omnibus notum fieret & penitus ab alienati essent à nobis, & agglutinati his quinostri non erant. Sunt enim inter ipsos quidā qui ex nobis nunquam fuerunt, quibus videlicet seipsos coniunxerunt qui ex nobis egressi sunt. Propter quos, inquit, dixi: Non sunt omnes ex nobis. A nobis enim, qui domestici ac familiares eramus, aliis adhæserunt qui à nobis erant alieni: eligentes potius Ethnicorum more intemperanter viuere, quā nobiscū temperanter & honestè. His dictis, ne videretur sibi soli horum cognitionem attribuere, & per hoc aduersus fideles insollescere quasi solus hæc nouisset, subiungit: Sed vos uos uos nem habetis. Tanquam diceret: Sed quid ego hæc vobis narro, quasi ignorantibus? Non est apud vos horum ignorantia Sacram enim vnctionem per sanctum baptisma accepistis, & per hanc diuinum spiritū, qui vos ducit in omnem veritatē. Quoniam autem hoc ita est, scitis quod non scribam vobis hæc tanquam ignorantibus, sed tanquam scientibus. Quoniam hæc? Nouissimum tempus, Antichristi aduentum, omnia esse plena mendacio. Propterea igitur quod abundet mendacium, ait: Dico etiā Antichristos multos factos esse. Nam si Christus veritas est, quem & vos cognoscentes, habetis veritatem in vobis ipsis, vtiq; quum mendax sit contrarius veritati siue Christo, Antichristus est.

Quis est mendax, nisi is qui negat Iesum esse Christum?

sum? Hic est Antichristus qui negat patrem & filium. A Quisquis negat filium, is ne patrem quidem habet. Quod igitur uos audistis ab initio, in uobis permaneat. Si in uobis permanserit quod audistis ab initio, & nos in filio & patre manebitis. Et hæc est repromissio quæ ipse pollicitus est nobis uitam æternam. Hæc scripsi uobis de his qui seducunt uos. Et unctio quam uos accepistis ab eo, manet in uobis. Et non necesse habetis, ut quisquam doceat uos, sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus, & uerax est & non est mendacium. Et sicut docuit uos, manete in ea.

B Etiam hic subaudire oportet coniunctionem, *uol*, id est, & clarioris intelligentiæ gratia, vt sit hic sensus: Et quis est mendax, nisi is qui negat Iesum esse Christum? Hoc autem impius Simon delirans nugabatur alium esse Iesum & alium Christum: Iesum quidem eum qui erat à sancta Maria, Christum uero eum qui in Iordanē à cælo descenderat: Qui igitur huic applaudit mendacio, inquit, is est Antichristus. Id autem Hic est Antichristus, dupliciter accipiendum est, & de eo qui Iesum negat esse Christum, & de eo qui negat patrem & filium. Nam & is, inquit, qui negat patrem ac filium, etiam mendax est & Antichristus. Dicebant enim alij rursus hæretici, à quibus impurus Valentinus exortus est, alium esse patrem innominatum præter eum qui dicitur pater Christi. **C** Hi autem & filium negat, eo quod nudum hominem eum esse dicant, & nō natura deum, tanquā ex deo. *Quisquis negat filium, is ne patrem quidem habet:* quemadmodū Iudæi filium quidē negantes, patrem uero se nosse simulantes, idque sibi vindicantes. Sed sciant hi quod neq; patrem nouerunt: nam si nouissent, scirēt vtiq; quod & pater sit vnigeniti filij. Id ipsum autem illi quoq; nugabatur, qui Simonem sequebantur. Itaque illi hoc modo, inquit: at vos quod audistis ab initio, puta diuinam de Christo doctrinam, seruate apud vos. Nam hoc sibi vult Permaneat in vobis. *Si enim in uobis permanserit quod ab initio audistis, & uos in filio & patre manebitis.* Hoc est, confortes eius eritis. Hæc est enim promissio. Siquidem coniunctionem

D iunctionem καὶ, id est &, causaliter oportet accipere pro Enim. Quæ est autem promissio? Ea qua dicit dominus ad patrem: Ut sicut ego in te & tu in me, ita & ipsi in nobis vnum sint. & rursum: Ut habeant vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Absoluto verò de his sermone, addit: *Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos: hoc est, propter eas quæ sunt egressæ hæreses. Deinde rursum subiungit quod antea diximus, efficiens ne molestus sit eis sermo, Ipsi quoque unctionem accepistis. Quæ sit autem illa, iam dicam est quòd dicat spiritum sanctum. Quandoquidem ergo spiritum sanctum quem accepistis firmum habetis apud vos ipsos, non necesse habetis vt quisquam doceat vos: sed sicut ipsa vnctio siue ipse spiritus docet vos de omnibus, sicut docuit vos manete in ipso: nam verum est, & non est mendacium id videlicet quod docuit vos. Et vnctio quam vos accepistis. Literæ series est hæc: Et vos, quoniam vnctio quam ab ipso accepistis manet in vobis, non necesse habetis vt quisquam doceat vos.*

† Pronomē
ὁ μὲν εἶπεν.
uos reddi-
dimus pro-
ximo ueri-
bo, nempe
ἐλάλησεν. E
τε. i. acce-
pistis: no-
ster autē
scholias-
reddidit
uero po-
teriori, nō
pe ἔχεται
i. habetis.
Cap. III.

Et nunc filioli manete in eo, ut quum apparuerit habeamus fiduciam, & non pudeamus ab eo in aduentu eius. Si scitis quòd iustus est, scitote quòd omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est. Videte qualē charitatem dedit nobis pater, ut filij dei nominemur.

Propter hoc mundus non nouit nos, quia non nouit eum. Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit id quòd futuri sumus. Scimus autem quòd si apparuerit, similes ei erimus: quoniam uidebimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se sicut & ille purus est.

Postquam dixit de congregatione Antichristorum & de perueria illorum doctrina, à qua ueluti charactere quodam manifestos sese reddiderunt: ac satis firmavit eos, vt immoti persisterent circa ea in quibus instructi erant, subiungit, cōsequenter repositam quoq; propter ista mercedem, tāquam fortiores eos reddens claritate præmiorum, & ait: *Manete in eo.*

Quare? Vt habeamus fiduciam in ipso quum apparue-
rit. Quid enim clarius aut desiderabilius fiducia qua exhiberi
sumus Christo nostros in vita peractos labores, faciētes
hoc cum fiducia & in nullo pudorem sustinentes in aduentu
eius? Et quoniam uerisimile erat quosdam interrogaturos,
quibus operibus grati ei fieri possent, docet etiam hoc, & ait:
si cognouistis eum quod iustus sit, utique & hoc scitote quòd is
qui facit iustitiam, ex ipso natus sit: iustus namq; iustos gene-
rat. Porro quantum sit hoc ad gloriationem & fiduciam no-
stram nullus ignorat: sicut neque illud, nēpe quanta & qua-
lis sit dilectio & benignitas quam erga vos exhibuit. Videte
etiam quòd dederit nobis, vt filij sui essemus & vocaremur.
Quòd si eos qui sunt in mūdo hoc lateat, puta nos esse dei fi-
lios, ne hoc admiremini: nam propter hoc mundus non no-
uit nos, quoniam neq; eum nouit qui nos adoptauit in filios.
Quòd autē mundum dicat uilem & abiectam turbā, frequē-
ter ostendimus. Deinde postquam adoptionē confirmauit,
clarius post hæc dicit & gloriam ac fiduciā seu libertatē que
his reposita est qui adoptati sunt, & ait: *Charissimi nūc filij dei
sumus.* Ac si diceret: Omnino charissimi, ex præcedenti-
bus scitis quòd in filios dei assumpti sumus: quòd si id non-
dum manifestatum est, ne turbemini: quod enim nunc in-
certum est, manifestum fiet illo reuelato. Siquidē adoptio-
nis splendorem exhibebimus apparētes ipsi similes, nam fi-
lij omnino similes sunt patri. Sed & fiduciam erga ipsum ha-
bentes tanquam filij, uidebimus eum sicuti est: non sanē iux-
ta ipsius naturam, nam hoc impossibile est creatæ naturæ:
sed quid? iustum iusti, purum puri. Simili enim adhærebūt
& similes. Nam ob id paulo antè dixi quod similes ei eri-
mus: non iuxta naturam: dixisset enim alioqui non Similes,
sed idē: nunc autem quia id non cōtinget, dixit Similes;
iuxta gloriæ uidelicet qualitatem. Animaduertendum est au-
tem quod non dixerit in superioribus, Omnis qui fecit, aut
qui faciet iustitiam, sed Qui facit. Virtutes enim semper ope-
rantur: & dum sunt, habent esse: cessantes uerò aut futu-
ræ, ne esse qui dem habent.

Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem fa-
cit, & peccatum est iniquitas. Et scitis quòd ille appa-
ruerit,

† πρὸς τοὺς
159. γὰρ
αὐτὸν ἀπε-
ταί.

D ruerit, ut peccata nostra tolleret: & peccatū in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat. Omnis qui peccat, non uidit eum nec cognouit eum. Filioli, nemo uos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iniustus est. Qui facit peccatū, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. Ad hoc apparuit filius dei, ut dissoluat opera diaboli.

Confirmato in superioribus sermone de iustitia à bonis iustitiæ, nunc etiam à contrariis & his quæ ipsi accidit demōstrationē assumit, & ait: *Omnis qui facit peccatum.* Tale quiddam dicens: Vos qui adoptati estis, operemini iustitiam, neque uosipfos exhibeatis in hac otiosos. Quemadmodum enim in peccato non is qui fecit aut facturus est, ille iniquus dicitur aut peccator, sed qui malo adhæret eiusque operator est: ita & iustus non dicitur is qui nihil proficit aut ignauus, sed strenuus. Sciendum autem quod *ἀμαρτία* quidem, i. peccatum est lapsus ab eo quod bonum est: & *ἁγια* uero, i. iniquitas est delictum circa legem positam: & utrumque horū id habet initium: nempe peccatū, degenerationē ab eo quod bonum est: iniquitas autem, committere aduersus positam legem. Conueniunt autem inter se & circa idem sunt. Nam &

F is qui peccat, aberrat à scopo qui est secundum naturam & in ipsa natura: Scopus enim humanæ naturæ est uiuere secundum rationem, ut procul disiuncta sit ab irrationalitate. Similiter & qui agit inique, delinquit circa datam in naturale gem, intemperanter affectus. Rectè ergo discipulus domini utrunque in idem commutauit, *Et scitis quod ille apparuerit.* Nequaquam inquit locū iam habere potestis peccandi. Quā enim Christus aduenerit ad tollendum peccatum, quoniam non erat ille particeps peccati, neque uobis relictum est ut amplius peccetis, qui ad eum accessistis, & in fide ipsius confirmati estis. Nam hoc significare uult quum ait, *Omnis qui in eo manet.* Hic autem est qui serio & absque fūco accedit ad uirtutes, & nunquam cessat ab operatione earum. *Et peccatum in eo non est.* Coniunctio uerbi, i. & capitur pro *Quoniam.* *Omnis qui peccat & cæc.* Quum dixisset quod apparuisset, & causam propter quam apparuisset, nempe ut peccata nostra tolleret,

tolleret, hoc est de medio auferret ac deleret, tanquam is qui peccatum non fecerat, subiungit: *Omnis qui peccat non uidit eum.* Nam si uos inquit qui uidistis eum dum manifestatus esset, etiam signum accepistis quod ipsum uideritis, nepe quod ne facile à peccato capiamini tanquam perfectè in ipso confirmati, omnino sane qui peccant, hi non uiderunt quidem eum, propter quod neque cognouerunt: Vidisse & Cognouisse dicens non secundum nudum oculorum prospectū, neque quod secundum facilem imaginationē egissent ad cognitionem, sed quod cum aliquo iudicio & scientia operati essent accessum ad ipsum, quemadmodū supra diximus. His autem dictis firmius procedit dicens: *Nemo uos seducat.* Neque enim alio modo potest quàm isto. *Qui facit iustitiam, non iustus & iustus est, sicut & ille, hoc est deus.* Et quemadmodum hoc, ita etiam rursum ediuerso: *Qui facit peccatum, à peccatore est, hic autem est diabolus, ut qui ab initio peccat.* Propter quod providens deus suæ creaturæ, factus iustitia & sanctificatio, manifestatus est siue in mundo apparuit, ut è medio tolleret opera diaboli quæ sunt peccatum. *Qui facit peccatum ex diabolo est.* Quoniam mutatus fuit diabolus peccando, ex ipsius instinctu agit quisquis peccaminose operatur: prius enim in peccantem ingreditur per immissionem prauarum cogitationum, quemadmodum in Iuda. Sed dicet aliquis: Quomodo intrat diabolus in eos qui peccant, quum illi antea peccauerint dando ipsi locum? Ad quod dicendum est idem esse facere peccatum, quod peccare dando locum diabolo. Dat enim ipsi locum qui peccat concupiscentiæ subiectus, postquam eum excepit efficaciter perficiens peccatū: nam hoc significat Facere ipsum. Bene autè & hic dixit *Qui facit, non autem Qui fecit:* quum is qui respicit, iam non sit ex diabolo: sed is tantum qui adhuc peccatū committit. Ira enim & peccati seruus est qui facit peccatum, & non qui fecit. Propter quod ait: *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.*

CAPVT IIII.

De charitate erga proximum, & affectione ad tribuendum electis moysi: in quo etiam agit de bona conscientia quæ est per fidem Iesu Christi: & de discernendis spiritibus per confessionem incarnationis domini.

Omnis

C
Luc. 22.
Ioan. 13.

D **Mnis qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, & nō potest peccare, eo quod ex deo natus sit.**

Per hoc manifesti sunt filij dei & filij diaboli. Omnis qui non facit iustitiam, non est ex deo, & qui non diligit fratrem suum: quoniam haec est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus nos invicem. Non sicut Cain ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera sua mala crant, fratris autem sui iusta. Ne miremini fratres mei, si odit vos mundus. Nos scimus quod translati simus de morte ad vitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit fratrem, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: & scitis quod omnis homicida non habeat vitam eternam in se manentem. Per hoc cognovimus charitatem, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui vero habuerit substantiam mundi, & uiderit fratrem suum egentem, clausitque uiscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in ipsot

F **Filioli mei, non diligamus uerbo neque lingua, sed opere & ueritate.**

Omnis qui natus est ex deo &c. Quonia omnis qui facit peccatum ex diabolo est, & quatenus peccat etiam filius diaboli dicitur, sicut b. Paulus ad Elymam ait: O plene omni dolo & omni uersutia, fili diaboli, inimice omnis iustitiae: manifestum est quod etiam is qui ex deo natus est, tanquam dei filius nō peccat, & causa est, quoniam semen ipsius est, dei uelicer siue spiritus quem per donū accepimus, quod in nobis manens siue firmatum, efficit ne mēs nostra recipiat peccatum. Aut etiam ipse Christus, tanquam habitans in fidelibus, facit ipsos filios dei, quatenus etiam in semine Abraham, qui est Christus, benedicuntur omnes gentes. Nunc autem ita ser-

ua sermone processit, confirmans quod superius dixerat, dico sanē fideles esse dei filios, & indubitatum illud faciens, tū ex eadem re, puta non peccare: tū ex contrario, ut paulo ante diximus. Sicut enim hoc contrarium se habet ad illud contrarium, ita rursus illud contrarium ad hoc contrarium, iuxta dialecticas argumentationes. Considera uero exactā sententiam. Neque enim prius dixit ex deo natum esse uel ex diabolo, nisi praecipuis operibus siue iustitiae siue iniquitatis. Ex his namque adoptio est siue dei siue diaboli. Quan-

quam enim gratia salui facti simus, attamen propter eximiā dei benignitatem hoc dicitur, quia licet incurabiliter offenderamus, ipse malorum non meminit ob salutem nostram. Siquidem quod oriosis non det eam quae est apud se salutē, Paulus clamando confirmat his qui secundum propositum uocati erāt. Similiter & qui diabolo adoptati sunt in filios, quamquam abalienati sint ab uero, quum tamen nondum iuxta propositum operati sint malum: attamen propter uehementem eorum malitiam hoc dictum est: neque enim absque mali operatione contingit diabolo proprium ac domesticū fieri: sed qui facit peccatum, ille à diabolo assumptus est, siue in filium, ut amplius operetur etiam sua sponte malum: siue in seruum, eo quod à maligno superatus sit, & ab eo ductus captiuus ac condemnatus ad illius obsequium. Animaduerte autem & hoc, quod non dixerit eum qui ex deo natus est non peccare, ne & infantes comprehenderet, qui ab uero habēt quod non peccent, sed dixit, Peccatum nō facit. Illud siquidem Non peccat, negationi simpliciter congruit: hoc autem Non facit peccatum, significat ex affectu non contingere. Propter quod etiam addit quod non potest peccare, non secundum naturae impossibilitatem hoc dicens, quemadmodum de irrationalibus dicimus quod non possunt scientiam recipere: sed propter uoluntarium otium siue abstinentiā à peccando haec differens, & indicium filiorum dei esse dicens, nō peccare: quemadmodum rursus filiorum diaboli, peccare. His ergo enarratis, repetit post multa in medio posita, dilectionem erga proximum, quasi illius gratia uniuersa quae in medio fuerunt tractauerit: quandoquidem plenitudo quoque omnium est dilectio, & ait: Qui non diligit fratrem suum, non est ex deo. Nam cōtra hoc etiam membrum positum est

Non est

Eph. 2.

B

1. Cor. 9.

2. Timo. 2.

Psal. 57.

Rom. 9.

C

Rom. 13.

Asto. 13.

Gen. 22.

Gal. 3.

D Non est ex deo, hoc dicens: Quoniam si is qui facit iustitiam ex deo natus est, sequitur ut is qui ita nat⁹ est diligat fratres: qui vero non facit iustitiam, eo quod non faciat eam odendo fratres suos, non est ex deo, non iuxta alium modum nisi quod non natus sit ex eo. Et quomodo non sit ex eo ostendit, dicens: *Quoniam haec est annuntiatio quam audistis ab initio. Quae sit autem haec annuntiatio, iam diximus quod & naturaliter accepta & per doctrinam. Sed & legali praeccepto de diligendo proximo: domini quoque praeccepto dicente: Praecceptum nouum do vobis, ut diligatis vos inuicem. Præterea etiam naturale praecceptum erga ea quæ eiusdem fortis & conditionis sunt, cogit ad hoc faciendum. Quoniam igitur tot ac talia sunt praeccepta assertioni domini conformia, qui sermonem eius seruat & facit ipsum, habet vitam æternam, & transiit ex morte ad vitam. Propterea ergo diligamus fratres nihil nocenti sumentes ad æmulandum: puta, si odio habeamur à mundo, nos quoque odio habeamus fratres: sed domini sermo sit in nobis efficacior. Nā qui fratres suos odit, non solum ab æterna vita proiectus est, sed etiam homicida est. Necessario enim sequitur, si homicida est, quod nec vitam æternam habeat. Videte namque Cain, inquit, quoniam & ipse quum odio habuisset fratrem, occidit ipsum, quamquam frater esset. Sed quia opera mala habens, filius erat diaboli:*

Leui. 19.
Iohann. 13.

E Abel vero iusta operando, filius dei appellabatur: opponitur autem diabolus deo, & mala opera bonis: propterea & Cain quum contrarius esset fratri, occidit ipsum. Ita quidem error consequens sermonis decursus, verum b. Iohannes ordinem immutauit, seruans semper ei quod magis vrgebat. Siquidem vrgebat ipsum quia diaboli mentionem fecerat, & eorum qui ob prauas actiones ab illo adoptati erant, ut illum in exemplum proponeret qui ab initio mundi per mala opera aufergit, ut maligni filius esset. Absolutus autem à Cain & eis qui hunc imitantes eandem cum ipso accipiunt hereditatem, rursus ad dilectionem recurrit, ostendens quanta bona ex ipsa contigerint: & dicit quod dilectio persuasit domino ut pro nobis animam suam poneret, & quod hoc exemplo permoti debemus & nos pro fratribus animam ponere. Et quoniam id rarum est & apud paucos, veluti exhortando ipsos, à mediocribus rebus incipit admonitionem fraternæ charitatis

Ro. 5. 14.

F *facere,*

facere, ita quodammodo sermonem disponens: Quid dico A pro fratribus animas ponere, quando videmus nonnullos necessariorum quidem usum fratribus subministrare? neque eos dico qui & ipsi egent vitæ necessariis, sed qui etiam diuitiis abundāt, toto propemodum mundo. Propterea pudeant, quoniam si in his minimis viscera occluserunt, & seipos indignos ostenderunt ac vacuos dei dilectione, quidnam in re maiori exhiberent, nempe quum moriendum esset pro fratribus? Deinde & aliud subiungit quo eos exhortetur, qui verbo quidem dilectionem susciperent, ac sola lingua præstarent, & ait: Ne diligamus verbo & lingua, sed opere ac veritate.

Per hoc cognoscimus quod ex veritate simus, & in conspectu eius suadebimus cordibus nostris. Quoniam si arguat nos cor nostrum, maior est deus corde nostro, & nouit omnia. Charissimi, si cor nostrum non arguat nos, fiduciam habemus erga deum: & quicquid petierimus, accipimus ab eo: quoniam præcepta eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus. Et hoc est præceptum ipsius, ut credamus nomini filij eius Iesu Christi.

Per hoc cognoscimus. Per quid? Ex eo quod non verbo diligamus, sed opere & veritate. Et quid cognoscimus? Quod ex veritate simus. Quomodo? Siquidem is qui aliud dicit & aliud facit, non habens conformem sermoni actionem, mendax est & non verax. Et in conspectu eius suscipimus cordibus nostris. Id est quod dicit, quod per hoc, nempe quod veraces simus: porro veraces erimus quando iuxta sermones processerint & opera, suadebimus conscientiae nostræ, hanc enim significare vult per corda. Et quomodo suadebimus? Hoc apud nos ipsos ponentes, quod veluti deo teste sermones depromimus. Nam id significat In conspectu eius, siue Coram eo. Etenim si ita non facimus, inquit, sed conscientia siue cor nostrum arguat nos, non lateat illam nos peccare. Quod si conscientiam nostram, quæ pusilla est utpote ex pusillo animali, latere non potest dum peccamus, multo magis deum qui

D incircumscribitus & ubique est, nequaquam latere potest. Tunc igitur sermo talis est: Filioli mei, ne mentiamur inter nos inuicem sola lingua diligentes, sed opere quoque ostendamus dilectionem: per hoc enim cognoscemus quod ex veritate hoc est ex deo sumus, & quod dicimus, tanquam deo inspectore dicamus, siquidem nemo, etiam si demonibus esset impudentior, ferre posset ut deo praesente & teste mentiretur. Nisi enim ita faciamus, sed dicendo quod diligamus, cor nostrum arguat nos mendacij, erramus. Quomodo? Putantes id latere deum, qui ubique praesens est: neque id scientes, quod si fieri non potest ut cor nostrum, quum pusillum sit, lateat, multo minus eum latebit qui nunquam deest. Postquam igitur nos ipsos ita praeparauerimus charissimi ut non arguamur a nobis ipsis, in eo videlicet quod est inter nos mutuo esse veraces, fiduciam habebimus erga deum: per quam etiam fiduciam quicquid petierimus, omnino accipiemus ab ipso. Quare? Quia praecipua eius seruamus: id enim maximi momenti est ad impetrandum quod petitur, nempe obedientia eorum qui petunt, quando absque ulla haesitatione fuerit, et ga illum ad quem petitio dirigitur. Quoniam ergo & nos eius praecipua custodimus, & quae placita sunt ipsi facimus: confidamus quod in petitionibus non sumus passuri repulsam: quum affectus qui in utrisque est, summè cupiat rependere vices eius quod ad usum venit alterius. Et quod praecipuum illius custodimus? Illud quod ait: dilectionem habete inter vos mutuanam. Quoniam igitur accepto praecipuo in fide quae est in nomine filij eius Iesu Christi diligamus nos mutuo, id fecimus, per hoc cognoscimus quod in nobis firmata sit gratia quam per spiritum suum dedit nobis. Scendum est autem quod frequenter in nouo testamento habetur Credere in nomine Iesu domini nostri. Verum quid hoc nomen sibi vult? Nihil aliud quam gloriam, consilium aut celebritatem. Gloriam quidem & celebritatem, ut quum dicitur: Admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Consilium verò & voluntatem, ut hoc loco, & quum dicitur: Respicite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini Iesu: id enim est in eius voluntate. Quae est autem voluntas domini Iesu? Ut baptizentur omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti.

Io. 13-14.

Psal. 8.

Acto. 2.

Mat. 23.

Et diligam

Et diligamus nos mutuo, sicut dedit praecipuum, & A qui seruat praecipua eius, in illo manet, & ipse in eo. Et per hoc scimus quod maneat in nobis, est spiritu quem dedit nobis.

Hoc est, veraci inquit affectione diligamus nos mutuo. Et ubi hoc praecipit? In his verbis, quum ait: Quemadmodum vultis ut faciant vobis homines, ita & vos facite ipsis. Si nos ergo cupimus ut proximi nostri vero ac sincero affectu erga nos affecti sint, & nos omnino similiter affecti simus erga ipsos. Quod si hoc domini praecipuum est, multo magis si nos in ipso maneamus siue firmati simus, ipse quoque seipsum nobis exhibebit, seipsum enim negare non potest: hoc est, non inaniter assumi potest, dum praecipua sua nobis suppeditat, sed haec in seipso primum stabilit. Si autem hoc fuerit, utique si quae praecipit facimus, habebimus & illum nobis obsequentem in omnibus quae ab eo petierimus, & donum suum firmum in nobis. Tota vero ordinationis sententia est huiusmodi: Ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus nos mutuo verè, sicut est praecipuum eius. Nam qui seruat praecipua eius, in illo manet & ipse in eo. Per hoc autem scimus quod maneat in nobis, ex spiritu siue dono quod dedit nobis. Siquidem donec manet hoc asylum, proculdubio habemus inauferebile donum ipsius. Quomodo autem erit asylum? Si nihil ex negligentia praetermittamus eorum quae nobis praecipit circa dilectionem.

Mat. 7.

2. Timo. 2.

Ca. IIII.

Charissimi, ne cuius spiritui credatis, sed probate spiritus an ex deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. Per hoc cognoscite spiritum dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est. Et omnis spiritus qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo non est. Et hic est spiritus ille Antichristi, de quo audistis quod ueniat, & nunc iam in mundo est. Vos ex deo estis filii, & uicistis eos, quoniam maior est qui in uobis est quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo

x ij loquuntur,

D loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex deo sumus. Qui nouit deum, audit nos: qui non est ex deo, non audit nos. Per hoc cognoscimus spiritum ueritatis & spiritum erroris.

Postquam sermonem absoluit de dilectione erga proximum, & hanc indicium esse demonstrauit permanentis spiritus quem accepimus, subiungit nunc eorum quoque diuinationem qui uerè fratres sunt & proximi, ut hanc habentes, non incidamus occasione præcepti de dilectione in falsos fratres falsosque apostolos & falsos prophetas, maximè

E inde damnum nobis ipsi comparantes. Siquidem completendo illos tanquam similia essent morum, primum nobis ipsi nocebimus, dum sermone communicamus cum his qui fide impij sunt, & sancta canibus proponimus: deinde & his qui vnà nobiscum versantur. Nostra namque erga illos dilectio suadebit multis ut ipsos assumant præceptores, credantque his quæ ab ipsis dicuntur, dum non obseruant, ueluti furto subducti sunt propter illorum conuersationem quam habent nobiscum, & quod sit horum indicium, dicit hoc esse quod sequitur: *Omnis spiritus qui confitetur. Omnis spiritus siue prophetiæ uel apostolatus dignitas, quæ confitetur dominum Iesum in carne uenisse, ex deo est: quæ autè*

F hoc non confitetur, ex deo non est, sed hæc dignitas ex Antichristo est, de quo audistis. Quando? Ex his uerbis quæ paulo antè dixit, quod multi Antichristi sint in mundo, hoc est præcursores Antichristi. Porro confessionem aduentus domini non lingua fieri dicit, sed operibus. Quomodo? Sicut

2. Cor. 4.

beatus Paulus dicit: Semper mortificationem Iesu in corpore circumferentes, ut & uita Iesu in corpore nostro appareat. Qui igitur operantem habet Iesum, & mundo mortuus est, nec iam mundo uiuit sed Christo, & hunc circumfert non in sola Christi carne, uerueriam in sua, hic ex deo est. Quisquis autem non Christo sed mundo uiuit, hoc est mundi uoluptatibus, talis non est ex deo. Ideo & Paulus ait: Quum uobis sint contentiones & factiones, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis. Qui uero secundum hominem ambulat, Christi spiritum non habet, hoc est qui non

1 Cor. 3.

secundum

secundum Christum uiuit, ita uidelicet ut seipsum mundo mortificauerit, hic non est Christi. Et nunc iam in mundo est. **A** In mundo ait iam esse Antichristum, non corporaliter, sed propter eorum præsentiam qui uiam illi præparant, nempe pseudopphetas, pseudopstolos & hæreticos. Hic autem Antichristus homo erit qui Satanam circumferet, elatus aduersus omnem qui dicitur deus aut numè. Ideo quoque idola colere aspernabitur, quos dici deos significauit: porro per hoc quod addit Omne numen, etiam Christianissimum significat: & seipsum solum conabitur ostendere deum. Vbi per hæc cognoscendos dedit domini prophetas & apostolos, subiungit: Vos autem quum ex deo sitis filioli, deuicistis eos, nempe pseudopphetas. Quomodo? Quoniam deus qui **B** in uobis est, maior est quàm is qui in mundo est, iuxta quem pseudopphetæ uiuere elegerunt. Deinde his subiungit & aliud indicium ipsorum pseudopphetarum, quod etiam maximè contristabat simplices credentes. Verisimile enim erat quosdam horum ægrè ferre, dum illos quidem uiderent à multis haberi in pretio, sese autem despici, & ait: Ne mœrore afficiamini si uos à multis contemnimini, illi uero ab his assumuntur. Simile namque accurrit ad sibi simile. *Ipsi de mundo sunt, & ideo de mundo loquuntur.* Ipsi de mundo sunt, & quum de mundo loquantur, hoc est iuxta carnales concupiscentias doceant, habent ipsos obsequentes, peruersi peruersos. Nos autem quum ex deo sumus & à carnalibus concupiscentiis alienati, non possumus ab ipsis recipi. Nos autem audit ille qui temperanter uiuit, & ita deum nouit, paratus præbere nobis auditum. Ideo & Christus ait: *Qui habet aures ad audiendum audiat: testificans eum solum qui ad obedientiam præparatus est habere aures.* His distinctis consequenter subiungit tanquam sigillum eorum quæ iam à se dicta sunt, quod per hoc (nempe quod iam dictum est) cognoscimus eos qui spiritum ueritatis siue ueram propheticam dignitatem habent, & qui spiritum erroris siue falsæ prophetiæ.

2. Thef. 2.

Matth. 13.

CAPVT V.

De fraternâ charitate ad diuinum cultum.

x iiij Charissimi,

D

Charissimi, diligamus nos inuicem, quia charitas ex deo est: & omnis qui diligit, ex deo natus est, & cognoscit deum. Qui non diligit, non nouit deum: quoniam deus charitas est. Per hoc apparuit charitas dei in nobis, quod filium suum unigenitum miserit deus in mundum, ut uiuamus per eum. In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus deum, sed quod ipse dilexerit nos, & miserit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si sic deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere.

E

Rursum post praedicta sermonem de dilectione resumit. Quum enim ostendisset quem oporteat diligere, nempe quod moribus conformes, haeret his quae initio dicta sunt, dicens & dilectionem & eum qui diligit ex deo esse, solumque eum qui diligit ex deo natum esse ac deum cognoscere: eum uero qui charitatem non habet, deum etiam ignorare, contrariis contraria confirmans. Quomodo autem deum non nouerit is qui non diligit, hoc modo probat: deus charitas est, & unde hoc manifestum fiet: ex eo quod miserit filium suum unigenitum in mundum, ut veram vitam nobis tribueret, & uiueremus per ipsum. Quemadmodum enim bonitas dicitur, eo quod propter bonitatem, intellectualem ac sensibilem mundum produxerit, ut is qui uere est aliquos haberet sui participes: ita quoque propter dilectionem qua pro nobis dedit unigenitum suum in mundum, ostendit etiam per hoc quod charitas sit. Ideo & ipse subiungit: *In hoc est charitas.* Hoc est, in hoc ostenditur quod deus sit charitas. Deinde extolvens bonitatem charitatis dei, ait: Non quod nos dilexerimus ipsum hoc fecit deus, dans filium suum pro nobis, quasi dilectis debuisset, ut diligetibus rependeret aequalem affectum: sed per charitatem prior auspicias beneficium erga nos, misit filium suum: nec solum misit, uerum etiam pro peccatis nostris proprio illius sanguine placat? est. Si sic ergo dilexit nos deus, inquit, quaquam in natura nihil nobis commune esset cum illo, multo magis debemus & nos diligere eos qui eiusdem nobiscum

nobiscum sunt naturae: & cognito bono quod a charitate procedit, inuicem illud administrare. Quemadmodum enim culpa est illi qui non eligit quod eligendum est, nec amat quod amabile est: ira & laudi datur iis qui diligunt dignos dilectione, eo quod chari sint. Ita autem affecti, utriusque habemus: & ἀγαπῶται, id est chari sumus, eo quod a deo amati & assumpti sumus, & ἀγαπῶμεν τοὺς ἀλλήλους, hoc est amore prosequentes per dilectionem erga proximos. Dilectione inquam synceram ac puram, non autem affectibus obnoxiam ac fordidam, quae sicarius aliisque facinorosis contingere potest.

Deum nemo uidit unquam. Si diligamus nos inuicem, deus in nobis manet, & charitas eius est perfecta in nobis. Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum in nobis, quod de spiritu suo dedit nobis. Et nos uidimus & testamur, quod pater miserit filium suum saluatorem mundi.

Diximus etiam antehac quod huic beato viro moris sit eadem de eisdem repetere, ac habitum eorum quae dicuntur uelle infigere iis qui docent, & sermonem ducere ad id quod clarius ac perfectius est. Alio enim & alio modo aggrediendo ab his quae in re conspiciuntur, & ueluti complens quod in sermone deest, perfectissimam facit demonstrationem eorum quae dicuntur. Iuxta hanc institutionem etiam nunc sermone utens, ait: *Deum nemo uidit unquam.* Quoniam enim sermonem faciens de charitate erga fratres, deum in exemplum produxerat, qui filium suum unigenitum dedit in mortem, propter charitatem quam erga nos habuit: consequens autem erat, ut aliquis diceret: Et unde aut quomodo hoc dicis de rebus inuisibilibus & incomprehensibilibus? & tua apud nos confirmas his quae nunquam aliquis cognouit? Occurrens igitur his qui ita dicerent, ait & ipse: Quod deum sanè nemo unquam uiderit, & ego quoque assero: sed ex dilectione erga nos mutuo, cognoscimus quod deus in nobis sit. Et rectè hoc dicit. Multa namque ex his quae nobis inuisibilia sunt, ex actionibus esse deprehendimus. Certè quemadmodum neque animam quispiam uidit, sed tamen ex actionibus & motionibus in nobis esse deprehendit: ita & dilectionem dei erga nos, ueluti per quandam motionem ac operationem

D cognoscimus. Quòd si hoc absurdum non est, neque iste vitæ præter decorũ ex operatione deum quoq; in nobis esse ostendit. Et quæ est operatio? Pura ac sincera dilectio erga proximum. Hæc enim efficax est & nullum habens defectũ, quòd videlicet pura est. Hoc iudiciũ est & nos in ipso & ipsum in nobis manere, quòd etiã de spiritu suo dederit nobis. Nam qui purus est, pura & ab omni sordè immaculata nobis largiatur. Quoniam ergo per puram dilectionem cum eo communicamus, ex hoc etiam nos inquit qui secundum carnem eum vidimus, cognouimus eum, & testificamur quòd pater miserum eum saluatorem mudi. Sed præter nostram quoque notitiam ipse etiam nos instruxit, perfectius in hanc cognitionem nos inducens, quando dicit: Exiui à patre, & veni in mundum.

Iohã. 16. 3

E Hoc quãtum ad id attinet, quòd filium suum vnigenitum ob nostri dilectionẽ demiserit in mundum. Rursum ex aliis manifestius. Adeo enim, inquit, Deus dilexit mudiũ, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat. & Non veni vt iudicem mundum, sed vt saluum faciam mudiũ. Habemus igitur & à nostro ipsorum aspectũ, inquit, & à doctrina vnigeniti qui est in sinu patris, velut in Euangelii dictum est, & ab operatione per mutuam dilectionem, quòd deus in nobis sit, & de spiritu suo dederit nobis, & cum eo participemus.

Iohan. 1.

Quisquis confessus fuerit quòd Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo. Et nos cognouimus & credidimus charitatem quam habet deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet & deus in eo. In hoc perfecta est charitas nobiscũ, ut fiduciam habeamus in die iudicij, quòd sicut ille est, & nos sumus in mundo hoc.

F

Hoc ad id quod paulò ante dictũ est, refertur: puta, quòd omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex deo est. Quoniam enim sufficienter demonstrauit, quòd & filij sint dei, & deus in ipsis maneat: demonstrauit autem hoc per mutuam charitatem, quæ confirmat datum esse ipsis spiritum sanctũ siue spiritualia dona: rursum ad illa refert sermonẽ, & ait: *Quisquis confessus fuerit quòd Iesus est fi-*

lius

Ius dei, deus in eo manet. Huiusmodi aliquid dicens: Dixi in superioribus, Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex deo est, porro in progressu aliud mihi quiddam manifestauit sermo, & hoc ergo proponam: quòd qui hæc confitentur, etiam manentem in seipsis habet spiritum, siue deum & huius dona spiritualia, & ipsi in deo manent. Et hoc non temerè dicimus, sed firma cognitione & fide per mutuam charitatem. Facta autem charitatis mentione, refert quoque omnia quæ de charitate dixit, magnam fidem tribuens sermoni qui est de charitate. *In hoc perfecta est charitas.* Vult, inquit, nos perfectos esse in charitate, vt fiduciam habeamus in die iudicij, erga eum videlicet qui incarnatus est: quoniam & ipse iudex erit, iuxta ipsius sententiam qua ait: Pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio. Et quòd erga eum qui incarnatus est futura sit nobis fiducia, significauit per ea quæ in sequentibus dixit, quòd sicut ille est & nos sumus in hoc mundo, id dicens: *Quum antea ostensum sit Deum in nobis, & nos in deo esse, perfectionem inquit charitatis nobiscipsis attestamus. Quemadmodum ergo ille in mundo irreprehensibilis erat ac purus, ideo quoque dicebat: Venit princeps mudi huius, & in me nihil inuenit: ita & nos, inquit, erimus in mundo. Nam Est & Sumus per* *ἀντιπροτίαν* ponuntur (qua tẽpus vnũ sumitur pro alio tempore) veluti scripturæ moris est. Aut profundius aliquid per hoc significat. Dixit enim frequenter quod deus sit in nobis & nos in deo. Si hoc igitur est, ille autem sanctè in nobis est, hoc est sanctitatis dux & princeps: ita & nos ipsum referamus in hoc mundo sanctè ac purè, mortui mundo, semper ipsius mortificationem in corpore circumferentes. Porro ita, inquit, vitam degentes, & fiduciã habebimus erga ipsum, & absque timore tunc erimus. Siquidem perfecti in charitate per bona opera procul erimus à timore. Et huius confirmationem subiungit, nempe quòd perfecta charitas foras eiicit timorem. Quem autem timorem? Ipse dicit quòd supplicietum: contingit enim aliquem diligere propter metum, ne puniatur: verum hic metus non est perfectus, id est, non est perfectæ charitatis. His de perfecta charitate dictis, conuincit omnino quòd debeamus deum diligere, quoniam ipse prior, inquit, dilexit nos. Debemus autem, quum ille nobis prior

B

Iohan. 5.

Iohan. 14.

C

2. Cor. 4.

D prior fuerit boni initium, studiosius & nos eniti ad repessio-
Psal. 33. né, quemadmodū superius à nobis latius dictū est. *Quæ fuerunt autem nonnulli quomodo, quum David dicat, Time-
 dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timen-
 bus eum, hic nunc dicit, Perfecta charitas foras eiicit timo-
 rem? An non ergo sancti dei perfecti sunt in charitate, qui-
 bus iubetur vt timeant? Et dicimus duplicem esse timorem,
 alter quidem initialis est, qui & comitem adfert cruciatum,
 propter mala à se perpetrata: timete eo qui ad deum accedit,
 & propterea accedente ne puniatur, & hic quidem initialis
 est. Porro perfectus, tali timore liberatus est, ideoque san-
 ctus dicitur, & permanens in seculo seculi: nam timor do-
Psal. 18. mini sanctus, inquit permanet in seculo seculi: quum ini-
E tialis neque sanctus sit neque permaneat, sed in perfecta cha-
 ritate esse desinat. *Quis igitur & propter quid dicitur perfe-
 ctus timor? Qui eò quòd perfectè in charitatem assumptus
 sit, conatur ac veretur ne quid sibi desit eorum quæ decet il-
 los operari erga dilectum, qui vehementer diligunt.**

*Timor non est in charitate, sed perfecta charitas
 foras eiicit timorem: quoniam timor cruciatum habet,
 Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos
 diligamus eum, quoniam ipse prior dilexit nos. Si quis
 dixerit, Diligo deum, & fratrem suum oderit, mendax
 est. Qui enim nō diligit fratrem suum quem uidit, deum
F quem non uidit quomodo potest diligere? Et hoc præ-
 ceptum habemus ab eo, ut qui diligit deum, diligit &
 fratrem suum.*

*Qui ingenuè deum diligit, non propter suppliciorum mi-
 nas, facit quæ illi grata sunt, sed ob vehementè virtutis amo-
 rem & charitatem erga deum: non tamen seipsum tutū exi-
 stimat ob generosum timorè, qui est amor honesti. Aut rur-
 sum is qui timore incidendi in cruciatum aliquid facit, idem
 est * cum priore: ideo subiungit, Timor cruciatum habet.
 * cū prio-
 re nempe
 initiali, de
 quo prio-
 re*
*Si quis dixerit, Diligo deum. Vbi cogitibus rationibus offe-
 dit charitatem, & à deo ad nos, & à nobis ad deū traducere,
 idque rursus addidit, quòd si ita dilexit nos deus, & nos de-
 bemus*

*debemus inuicem diligere: nunc iterum sermonem ad hoc re-
 ferens ait, quia ex debito nobis positum est, vt fratrem di-
 ligamus ab exèplo dilectionis dei erga nos, quam etiam deo
 referentes ac retribuètes, debitum explebimus: oportet, in-
 quit, eximè fratrem diligere, ad perfectissimum signū cha-
 ritatis erga deū. Nam si hoc non sit, neque charitas nostra er-
 ga deū seruaretur, vtpote debito quòd erga nos inuicem est
 intercedere. quod ex charitate ad deū cōtraxim⁹. Qui enim nō
 diligit fratrem. Subiungit autè huic efficacissimū quoque sermonē
 ad cōuincendū eos, qui diuinā charitatē corrūpere conāt, tale
 quippiā dicēs: Dilectio siue charitas coit, ac format omnino
 ex mutua cōuersatione: cōuersatio autè comitē habet fratris
 aspectū, & ex hoc maxime colligat ad illi⁹ dilectionē. Siqui-
 dē attracti⁹ est aspect⁹ ad dilectionē. Quòd si hoc verū est,
B qui id quòd forti⁹ attrahit ad dilectionē nihili facit, & fratrem
 quē vidit nō diligit: si deū quē nō vidit dicat se diligere, qui
 neque cū eo cōuersat⁹ est, neque vllò sēsu capi potest, quō verax
 esse deprehēderet: Si quis igitur impudēter dicat se deū quidē di-
 ligere, fratrem verò odio habere, nōne his nō solum diuinam
 corrumpit charitatem, sed & præcepti eius transgressor in-
 uenitur? Cuius? Eius quòd dicit, Per hoc cognoscent omnes
Iohan. 13. quòd mei sitis discipuli, si charitatē habueritis inter vos mu-
 tuam. Qui ergo deum diligit, & huius discipulum se esse as-
 serit, diligit & fratrem suum iuxta illius præceptum.*

CAPVT VI. Theologia de filio qui est in gloria patris, & de
 uictoria aduersus malignum per fidem Iesu Christi ad uitam.

C **CAP. V:**
Mnis qui credit Iesum esse Christum, ex deo
 natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit,
 diligit & eum qui natus est ex illo.
 Per hoc cognoscimus quòd diligamus filios
 dei, quum deum diligimus, & præcepta eius seruamus.
 Hæc est enim charitas dei, ut præcepta eius seruemus:
 & præcepta eius grauiā nō sunt. Quoniam omne quòd
 natum est ex deo, uincit mundum, & hæc est uictoria
 quæ uincit mundū fides nostra. Quis est qui uincit mū-
 dum, nisi qui credit quòd Iesus est filius dei.

His

D His dictis rursus aliis quoque sermonē confirmat, ita quodammodo roborans: Si præceptum à magistro accepimus de nobis mutuo diligēdis, utique si credimus quod magister ac præceptor noster Iesus sit Christus, qui eo Christus est quod deus & homo est: seruabimus etiam præcepta eius tanquam magistri & tanquā dei. Porro credentes ipsum esse deum, eius appellamur: quemadmodum etiam in euangelis dicitur: Quotquot autem acceperunt eum, hoc est quotquot crediderunt in eum, dedit eis potestatem ut filij dei fierent. Si uero ex ipso nati sumus, utique etiam præstabimus quod deus est ei qui nos genuit. Quid nam hoc est? ut eum diligamus qui nos genuit, quum hoc filiorum naturam subsequatur, ut patres diligant. Quoniam autem hoc ita est, uniuersi qui credidimus ex eodem nati sumus: quod si ex eodem nati sumus, debitores etiam ex eo sumus, ut nos inuicem diligamus: & quia fratres, & quia ex eodem nati. Et huius peruationem subiicit: quod qui diligit eum qui genuit, diligit etiam eum qui ex ipso genitus est. Deinde sermonis conuersione utitur, & ait quod dilectio erga fratres siue filios dei, confirmat dilectionem erga eum qui genuit. In superioribus nanque dixit: Qui deum diligit, is & fratrem diligit: nunc autem sermone inuerso dicit quod is qui filios dei diligit, etiam deum diligit: ac signū dilectionis dei ponit dilectionem erga fratrem. Deinde dilectionem in deum, ait quoque efficere præceptorum ipsius obseruationem: rectè hoc dicens: nam qui me diligit (ait ipse Saluator) præcepta mea seruat. Hæc est enim charitas dei, Per hyperbaton intelligendū est quod proponitur, hoc modo. Hæc est enim charitas dei ut præcepta eius seruemus, quoniam omne quod natum est ex deo vincit mundum. Porro Grauiā non sunt, interiectum est. Et præcepta eius grauiā non sunt. Non sicut dixit Christus, Iugum meū leue est, sic & ipse, quod præcepta leuia sunt, sed quod grauiā non sunt dixit. Apud eum nanque qui ad virtutem adducitur, etiam quæ leuia sint admodum grauiā reputatur: quod admodum apud eum qui robur ac sanitatem perdidit quæ omnia bona efficit, etiam quæ admodum leuia sunt, grauiā videntur. Siquidem quia videbantur quibusdam præcepta dei esse grauiā, utpote quæ dei essent, propterea dicit quod præcepta eius grauiā non sunt. Quid enim grauitatis habet dil-

gere

gere fratrem? Præterea quid grauitatis habet visitare eū qui in carcere est? neque enim liberare iubet eum qui est in carcere, quod difficile esset, sed tantum visitare: neque eum qui ægrotat liberare ab ægrotudine, sed tantum visitare, neque esuriēti mensam opiparam iubet apponere, neque nudo suspeditare vestimentum superflua variegatione præparatum: sed quæ necessariū vsum tribuant, quem is qui esurit aut nudus est, requirit. Postquam de his ira ordinauit, addit his quæ iam dicta sunt & aliud quod ad exhibitionem charitatis inducit. Quidnam illud est? victoria. ait enim: Vos qui dilectione erga proximum vos ipsos dei filios constituistis, iam & hoc habetis quod comitatur illud factum egregium, nempe ut mundum vincatis: quoniam id quod natum est ex deo vincit mundum. deinde addit & victoriam, & quid sit causa victoriae, ac vtrunque fidei conuenire dicit, ei videlicet quæ est erga deum, quæ etiam ex deo nata, vicit & abegit omnē incredulitatem: & neque Iudæus neque Græcus neque Hæreticus potest quicquam aduersus illam. Et quoniā fides non nuda vincit, sed vnā cum eo qui ipsam habet, propterea addit: Et quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quod Iesus est filius dei. Quis est autem iste Iesus? Qui per aquam & sanguinem venit Iesus Christus.

Hic est qui uenit per aquam & sanguinem Iesus Christus: non per aquam solum, sed per aquam & sanguinem. Et spiritus est qui testificatur, quoniam spiritus est ueritas. Quoniam tres sunt qui testificantur, spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres ad unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium dei maius est: quoniam hoc est testimonium dei, quod testificatus est de filio suo. Qui credit in filium dei, habet testimonium in seipso. Qui non credit deo, mendacem fecit ipsum, quia non credit in testimonium quod testificatus est deus de filio suo. Et hoc est testimonium quod uitam æternam dedit nobis deus: & hæc uita in filio eius est. Qui habet filium, habet uitam: qui non habet filium dei,

D *dei, uitam non habet.*

Quoniam & propagationis filiorum meminerat, dicens. Omne quod natum est ex deo: hæc autem per sacrum baptismum nobis contingunt, propterea dicit: *Hic est qui uenit per aquam & sanguinem Iesus Christus*. Et cuius gratia uenit ut nos regeneret, ac filios dei efficiat. nam & hoc tanquam sermonem consequens subintelligitur, ut sit hic sensus: *Et omne quod natum est ex deo vincit mundum. Quomodo autem natum est? per aquam, inquit, & sanguinem. Siquidem Iesus Christus qui uenit, per aquam regenerat & sanguinem. Adde autem rursus repetendo sermonem, dicens: Non per aquam solum, uidelicet regenerans, sed per aquam & sanguinem. Vult enim primum designationem ostendere Christi, qui nos adoptauit: quoniam homo qui in ipso erat, primus à deo adoptatus, nobis quoque per suam adoptionem dedit huiusmodi dignitatem. quod etiam tribus temporibus demonstratum est: nempe in baptismo in Iordane, quum pater supernè testificaretur eum qui baptizabatur suum esse filium dilectum. Quis autem ille erat? is ne qui ingressus est aquam, an homo qui vnà cum deo uerbo assumptus est? is certe, qui in occidente apparebat, nam huic opus erat testimonio. Per aquam ergo, hoc est in baptismo quod fit per aquam, demonstratum est filium dei esse Iesum per testimonium patris. Per sanguinem uero, quando crucifigendus dicebat, Glorifica me tu pater, & delata est uox: Et glorificauit & rursus glorificabo: quam etiam tonitruum esse existimabant hi qui audierant. Per spiritum autem, quando tanquam deus surrexit ex mortuis. Nā soli deo hoc relinquitur, ut seipsum suscitaret. Porro dictione Spiritus, significatur deus: quandoquidē & spiritus est deus. Quoniam igitur tribus testificantibus Iesu adoptionem, nempe baptismo, passione & resurrectione, nihil ambiguitatis habet domini adoptio: per quam adoptionem nobis quoque, ut qui esset primitiæ totius humanæ massæ, donauit ut filij dei essemus. Et hæc tria in vnum Christum sunt: nam hoc significat dicens, *Hi tres ad unum sunt*, hoc est ad testimonium de Christo. Sciendum est autem, quod nonnulli patrum Spiritum, non propter resurrectionem acceperunt, sed per ipsum quando in Iordane clamauit, *Hic est filius meus dilectus*.*

Mat. 3

Iohan. 12

Iohan. 4

Aut: propterea quod & deus dicitur spiritus, ut prædixim⁹. **A** His dictis persuasionem eorum quæ dicuntur, à minori subiungit, ita dicens: Si testimonium hominum de vulgari quavis re accipimus, nonne multo iustius accipere debemus testimonium à deo, qui maior est? Etenim an non hoc testimonium de filio suo siue Christo à deo est? Qui igitur credit in filium dei, quod deus sit tanquam dei filius, habet testimonium in ipso, hoc est in seipso, credens quod & ipse adoptatus sit à deo per Iesum adoptatum. Qui uero non credit, duebus malis obnoxius est, puta incredulitatis, mendacem faciens deum: ac præterea seipsum priuans adoptione, ac per hoc æterna quoque uita, quam promisit Christus his qui à se adoptati essent: quam & ipse in se habet sicut in euangelio scriptum est: In ipso uita erat. Itaque qui habet filium per sacrum baptismum, habet & uitam. Quotquot enim in Christum baptizati sumus, hoc est iuxta ipsius præceptum, Christum induimus. Quisquis autem non habet filium dei per baptismum neque uitam habet, sed mortuus est. Siquidem accipiens nos peccatis mortuos, excitat per sacrum baptismum. Quomodo? Sicut frequenter dictum est, quod conspultus Christo per demersionem quæ fit in baptismo, mortuus sit Christo, scilicet mundanis concupiscentiis, & iam non sibi ipsi sed Christo uiuat, iuxta præcepta illius in nouitate uitæ ambulans: neque post hac peccato dans clancularium ingressum.

Hæc scripsi uobis qui creditis in nomen filij dei: ut sciatis quod uitam habetis æternam, & ut credatis in nomen filij dei. Et hæc est fiducia quam habemus apud deum, quod si quid petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Et si scimus quod audit nos quicquid petierimus, scimus quod habemus petitiones quas postulauimus ab eo.

Tanquam in epilogo summam prædicta repetit, & ait: Scripsi uobis hæc tanquam hæredibus uitæ æternæ: nequam enim hæc scriberentur his qui non uiuerent secundum spem uitæ æternæ: quia neque sancta dare canibus, neque margaritas spargere coram porcis, laudè promeretur. Tanquam hæredibus ergo uitæ æternæ hæc scribens, repetit breuiter ut diximus,

B
Iohan. 1.
Rom. 6
Galat. 3

Coloz.

C

Matth. 7

D diximus, suggerens illis quæ iam dicta sunt. Primum quod firmiter credere oporteat in nomen filij dei, hoc est in traditum nobis ab illo diuinum cultum: Nam hoc significare vult nomen filij dei, sicuti diximus, cui videlicet viam parat ipsa sacri baptismatis gratia. Deinde quod huius indubitatae fidei nullum sit aliud signum, nisi fiducia, quam per irreprehensibilem fidem reperimus apud ipsum, sicut etiam in superioribus diximus. Rursumque signum huius fiduciae posuit, non frustrari in omnibus quæ à nobis postulatur. Sed quoniam non omnes omnia postulata assequuntur, neque semper exaudiuntur in his quæ petunt, addit, Secundum voluntatem eius: manifestans videlicet quod petens præter voluntatem magistri, non sit exaudiendus, conformiter ad beatum Iacobum: quâdoquidem & ille, Petitis, inquit, & non accipitis, eo quod male petatis, hoc est prout vobis non expedit. Conuertens autem huiusmodi signum in manifestius indicium ait: Et si scimus quod audit nos in omni eo quod petimus, scimus quod habemus petitiones, quas postulamus ab eo: tale quippiam dicens: Si secundum voluntatem eius petimus audit nos: & si audit nos in omni eo quod petimus, scimus quod secundum voluntatem eius facimus petitiones nostras, & habemus in nobis ipsi petitiones, quas postulamus. hæc autem sunt regnum & iustitia ipsius: quæ etiam ipse præcepit nobis petere. His dictis manifestè etiâ aliquid proponit eorum quæ vult nos petere iuxta dei voluntatem. Quoniam enim tota propemodum epistola multus est in exolendo charitatem erga fratrem, & asserendo deum hoc velle, vt dilectionem erga fratrem incorruptam seruemus: hæc nunc dicit esse vnam voluntatem ipsius, vt si quis viderit fratrem suum peccare non ad mortem, petat & dabit ipsi. Et quid dabit? vitam æternâ. Quibus? his qui peccant non ad mortem.

CAPVT VII.

De subueniêdo fratri peccanti per orationem. Quod non sit peccandum in quo etiam agit de abstinentia à cultu dæmonum.

Si quis viderit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet, & dabit ipsi vitam peccantibus non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut ro-

get. Omnis

get. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum non ad mortem. Scimus quod omnis qui natus est ex deo non peccat, sed qui genitus est ex deo seruat seipsum, & malus ille non tangit eum. Scimus quod ex deo sumus, & mundus totus in maligno constitutus est. Scimus autem quod filius dei uenit, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus illū qui uerus est: & sumus in uero in filio eius Iesu Christo. Hic est uerus deus & uita æterna. Filioli caute uobis à simulacris, Amen.

Si quis uiderit fratrem suum peccare. Hæc vnâ voluntatem est. Iustitiæ enim est condolare fratri qui peccauit, & ad salutem auxilio esse. Est peccatum ad mortem. Ordo ut iste: Est peccatum ad mortem, & est peccatum non ad mortem. Non de eo quod est ad mortem dico ut roget, sed de eo quod non est ad mortem. Deinde sermonem explanat distinctionem faciens peccati quod est ad mortem, & eius quod non est ad mortem. Simpliciter enim tanquam à genere peccati facit distinctionem, & ait: Omnis iniquitas peccatum est: hoc est, siue sit ad mortem, siue non ad mortem. Sed pro eo quod est ad mortem ne precetur siue petat, neque enim exaudietur, eo quod male petat, pro eo rogans qui nullam ostendit conuersionem. Nam solum hoc peccatum ad mortem est, quod ad penitentiam non respicit: quo quum ægrotasset Iudas, in sempiternam mortem abductus est. Sed & illi peccant ad mortem qui iniuriarum sunt memores. Nam vitæ eorum qui memores sunt iniuriarum tendunt ad mortem, ait Salomon. Neque hi enim respiciendo conuertuntur, iniuriæ memoriam renitentes, & seruantes iram aduersus proximum, sed sine penitentia peccant. His declaratis, consequenter etiam significat quorum sit peccare peccato ad mortem: & ait quod qui à deo adoptatus est, hic nunquam languet, neque peccato ad mortem, neque eo quod non est ad mortem. Vbi enim sese tradidit semel inhabitanti in se per adoptionem Christo, inaccessibilis permanet peccato. Attamen ne quis existimet quod huiusmodi penitus naturâ mutauerit, vt qui à peccato posthac capi nequeat, subiungit: Seruat seipsum: quasi dicat,

y

Iacobi. 4

Matth. 6

D dicat, Nisi seruaret ac custodiret seipsum à maligno, omnino peccaturus. Non ergo natura ad impeccabilitatem processit, sed ex dei magnificentia, qui eo quòd nos adoptauerit, tali dignatus est gratia: vt seruantes nos & custodientes, quod ab ipso donatum est, etiam habeamus ne peccemus. Quandoquidem nisi ita esset, quum mundus in maligno constitutus sit (dicit autem mundum eos qui bonis operibus non tradiderunt seipsos in adoptionem dei) nihil vetaret, quo minus vnà cum his qui pereunt examinaremur: eo quòd mens hominis assidue prona sit ad malum ab incunte aetate: què admodum tempore diluuij manifestauit deus. Sed quoniam, inquit, filius dei venit ac dedit nobis mentem siue iudicium, quo interna cognitione cognoscamus ipsum verum deum, ac sumus in vero filio eius Iesu Christo. cognouimus per hanc magnificentiam quòd hic sit verus deus & vita aeterna, & cognoscentes tuti sumus ab impetu maligni eiusque offendiculis. *Hic est uerus deus.* Hoc etiam loco demonstratum. Hic, pro articulo relativo ponitur. *Cauete uobis à simulacris.* Interrogarunt nonnulli: Si ad perfectos hæc scribit, quare ob causam nunc iubet, vt sibi caueant ab idolis? Dicimus ergo, quòd quia vniuersæ ecclesiæ hæc scripsit, quæ non tota cõstabat ex populo selecto, sed erant etiam aliqui in ipsa qui segnioribus afficerentur. his ergo præcipit omnia, respiciens ad eorum lubricitatem.

Gen. 8.

F FINIS, DIVINO FAVENTE AVXILIO primæ Iohannis epistolæ catholicæ.

ARGUMENTVM SECUNDÆ Iohannis epistolæ catholicæ.

Hanc tanquam senior scribit dominus & filiis ipsius. Occasio vero epistolæ fuit hæc. Quum videret filios illius rectè in fide conuersari, multosque seductores circũire ac dicere nõ esse aduentũ Christi in carne, scribit epistolam, ac primum quidem commendat ipsius filios quòd rectè ambulent. Deinde docens non esse recens mysterium, quòd apud nos est, rursus de dilectione exhortatur, & vt maneant in doctrina sibi tradita, & consequentes:

quæter docet eum esse Antichristum qui ait Christum in carne nõ venisse. Præcipit autè ne quis suscipiat huiusmodi in domum, neque dicat ipsis Aue: & ita concludit epistolam.

Secunda Iohan-

NIS EPISTOLA CATHOLICA.

Desbyter Electæ domine & filiis eius, quos ego diligo in ueritate: & non ego solus, sed & omnes qui cognouerunt ueritatem: propter ueritatẽ quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum. crit nobiscũ gratia, misericordia, pax

à deo patre, & à domino Iesu Christo filio patris in ueritate & charitate.

Quidam existimarunt hanc epistolam & eam quæ sequitur nõ esse Iohannis dilecti, sed alterius qui idem nomẽ cum hoc sortitus erat: eo quòd in his & presbyterũ scribat seipsum, & ad mulierem, aliumque Gaium, & eum vnicum sicut & vnam mulierem scribat: quod nõ sit in epistola catholica. Preterea quòd præscriptionem non fecerit iuxta priorem epistolam: non enim in illa ita inchoauit. Sed dicimus quòd in priore nõ ita præscripserit, eo quòd non ad definitam personam scriberet, neque ad ecclesiam certorum locorum: quemadmodum fecit beatus Petrus, definitè significãs se scribere ad Iudæos qui dispersi erant: & ante hunc diuus Iacobus definiens se scribere duodecim tribubus Iudæorũ: sed vniuersis cõmuniter fidelibus sermonem faciens, siue cõgregatis, siue non congregatis, formam præscriptionis prætermisit. Presbyterum autè scribit hic seipsum, & nõ Apostolum neque seruum Iesu Christi, quemadmodum reliqui Apostoli. Siquidẽ

D Apostolum non scribit se, eo fortassis quòd non primus in Asia prædicasset euangelium, sed post Paulum: neq; in transitu sicut ille, qui percarrebat euangelij circuitum: sed manens ibi, & præsens præsentibus exponebat sermonem. Sed neque seruū Iesu Christi: confidebat enim, eo q̄ plurimum diligeretur, se extra seruitutis esse timorem. Solum autē voluit se appellare presbyterū: siue quòd iam senior esset dum has scriberet (nam id significat Presbyter) aut etiam episcopum vocans seipsum nomine presbyteri, quum illo tempore nomē Presbyter solitū esset etiā de episcopis dici: quæadmodum & ex Actis manifestū est quæ scripsit beatus Lucas, & ex epistola Petri. Porro ad mulierem fidelē nihil verum est scribere: eo q̄ in Christo Iesu neq; masculinum nouerit neq; fœminā. Ad vnum autē scribens Gaium, habet Paulū qui & Tiro scripsit & Timotheo, imò etiam Philemoni iudicis. Ex hæc quidem de præscriptione. Ostenditur autem & à denūtiatione ac promissione, & à reliqua sermonis dispositione, q̄ germanæ sint eius epistolæ: quādoquidem in his quoq; frequenter sermonem repetit, eadem dicens de eisdem vbi modica occurrit occasio, & hac via sermonem confirmat. Porro huic Electæ duo protestatur: vnū quidem q̄ ambulet in veritate, alterū vero q̄ fugiat hæreticos. Electā vero appellat, aut ex nomine, aut ex magna æmulatione circa virtutem: quam etiam ait se in veritate diligere: nec solam ipsam, sed & omnes qui similitū cum ipsa sunt morum, qui verē habet in seipsis firmam veritatē. nam hoc significat dicens, *Quæ permanet in nobis: hæc autem est fides in Christum.* In veritate etiā ait se diligere. Contingit enim & sic dē diligere ore: quemadmodum hic ipse in priore epistola de quibusdam significauit corruptis fidelibus. Vbi autem dixit, *Quæ permanet in nobis, hoc est quæ vera ac firma est, subiunxit: Et nobiscum erit in æternum.* significans certam doni perseverantiam. Cōtingit enim & eos qui in aliquo confirmati sunt rursus concuti, quòd non rectē vsi sint confirmatione. Iterum autem post hæc subiungit: *Erit nobiscum gratia & misericordia: designans quæ à perfecta charitate exoriantur bona.* A deo autem patre dicēs, & à domino Iesu Christo, subiungit. *Filio patris:* Nam solus hic propriè pater est. Ideo & Paulus, A quo, inquit, omnis à communi patre cognatio in cælo & in

Asto. 20
1. Pet. 5

1. Ioh. 3

Eph. 3

& in terra nominatur, Rursusq̄ subiungit: *In ueritate & A charitate.* sermoni firmitatem adducens, & certum iudicium charitatis siue dilectionis quam dicit.

CAPVT I.

In quo post proœmium agit de recta uita in charitate dei, per fidem immutabilis pietatis: & quòd non oporteat hæreticum in domū inducere aut salutare propter peccatum.

Gauisus sum ualde quòd inuenerim de filiis tuis ambulantes in ueritate sicut præceptū accepimus à patre. Et nūc rogo te domina, non tanquam præceptum nouum scribēs tibi: sed quod habuimus ab initio, ut diligamus nos mutuo. Et hæc est dilectio, ut ambulemus secundum præceptum eius. Hoc est præceptum quemadmodum audistis ab initio, ut in eo ambuletis: quoniam multi seductores ingressi sunt in mundum, qui nō confitentur Iesum Christum uenire in carne.

Gauisus sum ualde. Nam maximi certe causa gaudij est, inuenire aliquē qui sine offēdiculo gradiatur recto cursu in fide Christi iuxta illius præceptū. Quod est autē præceptū? Illud quo ait in euangeliis Christus: *Qui me diligit, præcepta mea seruabit.* Patre autem uocat nunc Christum: quādoquidem & ipse pater est filiorū qui à patre suo dispēsatione quadam sibi dati sunt: iuxta id quod dictum est: *Ecce ego & filij quos dedit mihi deus.* Animaduerte autem germanam huius epistolæ dictionem, q̄ in his sit conformis ei quod in priori dictum est: *Et scimus q̄ qui diligit deum præcepta eius obseruat.* Idem enim est ambulare iuxta præcepta, & ea seruare. Operantur nanq; virtutes, & esse habent iuxta suam operationē. Itaque qui cessat in his progredi, neq; ea seruat aut custodit. Ambulare uero dictum est secundum profectum & augmentum. Etenim quantum quis secundum virtutem operatur, tantū ulterius graditur, maiore honesti habitū sibi acquirens. Infinita est enim & nunquam deficiens uia uirtutis. Iuxta hoc autem opinor & illud esse dictū: *In quæ desiderant angeli prospicere.* Tanta est enim magnificentia bonorum

Iohan. 14

C

Iesa. 8

Heb. 2

1. Ioh. 2. 3

1. Pet. 1.

Drum quæ nobis ab eo qui incarnat^o est donata sunt, vt & angelis desiderabile sit, vel modicam horum sumere intelligentiam: nã hoc designat *καρπὸν ζωῆς*. Cõcupiscit autẽ quispiã, non quod cessat, sed quod cõtinue proficit, & sincera gloria illustratur. Et quoniam id quod inexhaustibile est, nemo totum completi potest, desiderabile est saltem aliquantum fieri huius participem. Dixit autem. *Non tanquam præcepti nouum scribens tibi:* & hoc conformiter dicẽs, his quæ in priorẽ epistola præmissa sunt, & simul demonstrans quod illud ostendat ex præcedentibus, quorum & ipsi experimẽtum acceperant operãtes iuxta illa, & non ex difficilibus & extraneis, in cõtere ipsos afficiens aggrediendo insueta. *Sed quod habuimus ab initio ut diligamus nos mutuo.* Addit autem & opus præcepti, Vt diligamus nos mutuo, & dilectionem exponit, quod consistat in ambulando iuxta illud. Neque ob aliam causam iam olim ab initio datum fuit præceptum, inquit, nisi vt in illo ambularetis, per superiora & inferiora eadẽ versans ac reuoluens: & per charitatẽ quidẽm suadens ipsi inseparabilitatem, & ne ad seductores auellerentur, qui iam in mundo ambulabant, & domini per carnẽ aduẽtum repellent: per hoc autem quod ambulare monet iuxta domini præceptum quod fuit ab initio, erroneam esse manifestans hæreticorum opinionem, quæ recens est: & exhortans, vt præceptum amplectẽtes, quod fuit ab initio, non abducerentur fraude illorum. Nã & Christus discipulis de his seductorib⁹ præcepit dicens: Multi venient nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent. ne ergo sequamini illos.

F Hæc itaq; præcepta seruantes, inquit, iubet ne seducamini, sed eum qui ista dicit Antichristum exilimetis.

Hic est seductor & Antichristus. Intuemini vos ipsos ne perdamus quæ operati sumus, sed ut mercedem plenam recipiamus. Omnis qui transgreditur, & non manet in doctrina Christi, deum non habet. Qui manet in doctrina Christi, hic & patrem & filium habet. Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam, non adfert, ne recipiatis eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi Aue, cõmunicat operibus eius malis.

Hic est

Hic est seductor & Antichristus. Cum his subaudiẽdum est ad perfectiorem explanationem, Qui ergo hæc nõ confitentur, vt debite subiungatur, Hic est seductor & Antichristus. Nam absque hoc, incompositus & independens erit sermo, nempe ex plurali transiens ad singulare. Hic est inquit Antichristus & seductor. Dicendo autem, Qui non confitentur Iesum Christum venire in carne, non autem Venisse, manifestat se eos dicere qui secundum domini aduentum repellunt: quandoquidem ipse etiam dominus dicens, Multi venient nomine meo, non de primo dicit aduentu, sed de secundo. Attamen vera ratione qui secundum reprobant, etiã primum reiciunt. Nam si is qui in carne venit etiam secundum aduentum promissit, vtique qui secundum repellit, primum quoque reicit: si enim credit aduenisse, etiam promissionem existimabit certam esse illius qui aduenit: quod si promissionẽ spernit, nulla ratione dici potest quod vel primo credat. Propterea opinor vsus est hac voce dilectus discipulus, dicẽdo Venire, non Venisse, vt vtrunque domini in carne aduentum negantes cõprehenderet. Præcipit ergo ipsis vt caueãt ab illis: & causam addit: Ne adhãrendo, inquit, illis perdatis ea quæ prius operati estis, sed mercedem vestram plenam absque vllõ defectu accipiatis. Sed fortassis dicet quispiam ex talibus: Quid si non credidero Christi in carne aduentũ, in bonis tamen operibus vitã duxero, an non possum per hæc opera cum piis ac religiosis connumerari, neque pro his recipere mercedem? Hanc obiectionem primum tollens Apostolus ita ait: Nemo existimet repellens domini in carne aduentum, quod possit aut operibus perfectam assequi retributionem quæ debetur fidelibus, aut omnino dei cultor reputari: sed quisquis transgreditur hoc præceptũ ipsius, Christi videlicet qui aduenit, & non manet in eius doctrina, deũ non habet. Si enim is qui venit vt perfectam de deo cognitionem homines doceret, repulsus videretur: quomodo iam dei cultor esset, qui diuinarum contemplationum interpretem reprobareret. Hic ergo *ἄθεος* esset, id est sine deo, quemadmodum ediuerso *ἕθεος*, i. diuinus & dei amicus, ac omnẽ diuinitatis plenitudinem in seipso habens, patrem videlicet & filium ac spiritum sanctum, qui firmus ac solidus est in doctrina Christi. Ipse enim de patre docet dicens: Omnia que-

Io. 16. 17.

y iiii cunque

Mat. 13
Luc. 21

D cunque habet pater, mea sunt: frequenter quoque & de patre & de seipso docet, quod ille quidem sit pater, ipse autem filius: de spiritu sancto autem quando ait: Spiritus qui a patre procedit. His autem perfectius quum ait: Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et quanquam de patre tantum ac filio facta sit hoc loco mentio à domini discipulo, non autem de spiritu sancto, ne offendaris. Nam de hoc solum cogebat & expeſtebat sermo ut loqueretur, de patre inquam & filio. Et hæc quidem de præſenti loco dicta sunt, ne prolixiores simus. Manet autem in doctrina Christi siue euangelica, qui secundum eam sentit & operatur, contemplando simul & operando viuens: qui vero ab hac abducit seipsum, & *θεος* est. Sicut enim qui perfectam habet conuersationem, deo seipsum reddit familiarem, quemadmodum Abraham, iuxta illud quod ab ipso deo audiuit: Ego deus tuus: ita qui extra euangelij præceptum uiuit, & *θεος* est, abstrahendo seipsum ne deum habeat. Quum autem hic *θεος* sit, nempe qui seipsum alienauit à diuina disciplina: certe qui in ea manet, hic & patrem & filium habet. De huiusmodi enim dixit & filius: Ad eum veniemus, ego uidelicet cum patre, & mansionem apud ipsum faciemus. Nam ex præceptorum obseruatione seipsum fecit dei templum & habitaculum, ac deum in se habitantem habet: quum dupliciter dicatur haberi deum: **F** Nam omnes quoque creaturæ dicuntur habere deum, iuxta id quod dixit Paulus: In ipso enim uiuimus & mouemur & sumus hoc autem dictum est iuxta subsistentiæ modum. Alio autem modo per bonam operationem eius qui colit deum etiam dicitur haberi deus: iuxta quod significatum & deus dictus est deus Abraham & Isaac, & uniuersaliter dei amicorum Hebræorum. Et hoc attribuendum est his quæ nunc dicenda sunt: Qui habet filium, habet & patrem. Nam qui uidit filium, sicut & ipse filius dicit, uidit & patrem, & rursum: Ego in patre & pater in me est, ait idem Saluator: ut etiam ex hoc patris ac filij consubstantialitas cognoscatur. Et si quis dicat quod is qui discipulos excipit, etiam filium ac patrem habet: Nam ait & de his Saluator: Qui recipit vos, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui me misit: sciat se hoc modo male dicere, neque ut oportet intelligere. Quoniam hæc de doctrina dicta sunt: quando quidem is qui apostolos

stolos excipit, admittendo doctrinam ipsorum, per eos excipit & filium & patrem docentes. Item alio modo. Quoniam is qui manet in doctrina, habet & filium & patrem: porro apostoli manebant in doctrina, ita ut illam quoque prædicarent: qui ergo recipit illos qui sunt templa dei, eo ipso quo eos recipit, habet filium & patrem qui in eis sunt. Si quis uerit ad uos. Confirmat illos ad quos scribit. Si quis ait absque hac confessione ad uos ueniat, non solum protectionem à uobis non consequatur, sed neque salutis precationem à uobis accipiat, merito & cautè hæc dicens, quasi hæc salutis precatio solis illis debeatur qui conueniunt in moribus & fide nobiscum. Cui enim precamur salutem, nisi his qui similia sunt morum ac fidei? Itaque si impiis offeratur à nobis huiusmodi salutis precatio, utique tanquam fidelibus & his qui similia sunt morum oblata est, ac per hoc socij à nobis assumpti sunt, nosque ad suum barathrum detraxerunt.

CAPVT II.

Promissio de suo aduentu ob spem futuræ utilitatis.

Quoniam multa habere uobis scribenda, nolui per chartam & atramentum. sed spero me uenturum ad uos, & præsentem præsentibus loquuturum, ut gaudiū nostrum sit cōpletum. Salutant te filij sororis tuæ Electæ, Amen.

Causam breuitatis epistolæ & in hac & in sequenti docuit hanc esse, quod speraret se ad eos uenturum, suaque præsentia & aspectu additurū quæ deessent. Per hoc autē quod addit, Salutant te filij sororis tuæ Electæ, uolunt nonnulli astruere quod non ad mulierem scribatur epistola, sed ad ecclesiam: de quo nihil disceptare decreui.

Finis secundæ Iohannis epistolæ.

ARGUMENTVM TERTIÆ Iohannis epistolæ catholicæ.

Epistola est de hospitalitate. Et primum quidem commendat Gaium pro quo ferebatur à multis testimonium de hospitalitate, & exhortatur ut in eodem maneat proposito, deducendo ac humaniter excipiendo fra-

Pro do fratres. Rursum ipsius quoque commendat oblationem & accusat Diotrephen quod nec ipse tribuat quicquam pauperibus, & alios prohibeat id facere, multaque deblatret. Huiusmodi autem dicit alienos esse à veritate, & deum ignorare. Demetrium vero commendat, optimum de illo ferens testimonium.

ALIO MODO ARGUMENTVM.

Hanc quoque scribit epistolam, fratres quosdam commendans. Scribit autem Gaio, & testimonium illi reddit de magna hospitalitate, quam etiam multis laudibus extollit. Nam eum qui bene operatur ex

Fdeo esse dicit. Porro ipsum ex eo magis excitat quod Diotrephen traducit ac vituperat, quod statuisset ne hæc fieret. Collaudat & Demetrium qui idem faceret, & fidele perhibet illi testimonium. Brevis est autem hæc epistola, ob prædictam in præcedenti epistola causam.

Tertia Iohannis

EPISTOLA CATHOLICA.

Resbyter Gaio dilecto quem ego diligo in veritate. De huiusmodi salutatione in præcedenti epistola dictum est: & nunc eadem repetere superfluum foret ac redundans. Quem ego diligo in veritate. In veritate diligit, qui secundum dominum diligit affectuosa charitate: quemadmodum etiam in superioribus frequenter dictum est.

CAPVT I.

Precaatio pro perfectione, & gratiarum actio ob attestationem susceptionis fratrum peregre agentium propter Christum: in quo etiam agit de Diotrephes prauitate & inhumanitate.

Charissime

Harissime in omnibus opto ut prospere agas & recte ualeas, sicut prospere agit anima tua. Gaudis sum enim uenientibus fratribus & testimonium reddentibus ueritati

tue: sicut tu in ueritate ambulas. Maius his non habeo gaudium, quam ut audiam filios meos in ueritate ambulare.

Sicut prospere agit anima tua. Prospere autem agit, nempe in politia quæ est secundum euangelium. In ueritate ambulas. In ueritate ambulat qui iuxta simplicitatem euangelicam ambulat. Ambulare autem non dicit motionem tibiaram, quum huiusmodi gressus ex loco ad locum transiens, unus sit in ueneris animalibus pedes habentibus: sed ordinatum ac temperatum progressum iuxta acrem animi affectum, quem pauci assurgunt, etiam eorum qui intellectu non carent. Maius his gaudium iuxta Græcæ lingue proprietatem non est appa dictio comparatiua, sed posuit illam tanquam exaggerationi querens uementiorem exaggerationem, & ita comparatiuum formauit à comparatiuo.

Charissime fideliter facis quicquid operaris in fratres & in hospites, qui testimonium reddiderunt charitati tue in conspectu ecclesie, quos si dignè deo duxeris, benefacies. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi ut cooperatores simus ueritati.

Fideliter facis: hoc est ut fidelem decet uirum. Debemus suscipere. ἀπολαύσασθαι sumitur pro ἀναλαμβάνειν, i. suscipere, ueluti quum dicitur: Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam. Per hoc autem instruit nos ne egenos expectemus donec ad nos ueniant, sed accurramus & insequamur illis: sicut Abraham & Lot.

Scripsi ecclesie, sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes, non recipit nos. Propter hoc si uerò suggeram opera illius quæ facit, uerbis malitiosis garriens in nos. Et nec his contentus, non solum non recipit frat

Esai. 16.

Ge. 18. 19.

Dicit fratres, uerumetiam uolentes recipere prohibet, & à congregatione ciuitatis. *Charissime ne imiteris quod malum est, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex deo est: qui autem male facit, non uidet deum.*

Suggeram facta illius quae facit. Si praeceptum est non redendum esse malum pro malo, quo modo iste nunc haec comminatur? Dicimus ergo quod hoc praeceptum est ne illi redamus malum, qui in nos ipsos solos deliquit: Nam si peccatum est aduersum nos, & fidei adfert impedimentum, referendum est tali. sicut & Paulus Elymae qui peruerterat uisum domini. *Garruens.* Hoc est conuitia iaciens & maledicens.

Aff. 13.

Eci cum tenebris, neque ulla concordia Christo cum Belial: nisi oportet eum qui Christi cognitione illustratus est, commiseri tenebris per imitationem impiorum, siue lascius & impudicus eorum operibus. Quemadmodum enim is qui bona operatur ex deo est, & luce cognitionis ipsius oculum suum intellectualem composuit, quumque per haec totus sit lux, & uidet deum qui vera lux est, & uidetur ab aliis ut luminare in mundo, uerbum uerae sustinens: ira & qui mala operatur, in tenebris ambulans, neque ipse deum uidere potest, hoc est quae dei sunt facere, neque ab aliis uideri, si quem redarguat, aut corrigat: sed omnes illum oderunt & abominantur, uerba illud sapiens oraculum: Iniquitatem odio habui & abominatus sum.

Psal. 118.

F CAPVT II, De Demetrio cui optimum reddit testimonium.

Demetrio testimonium redditum est ab omnibus, & ab ipsa ueritate: sed & nos testimonium perhibemus, & nostis quod testimonium nostrum uerum sit.

Ab omnibus. puta qui ueritatem seruant. Et ab ipsa ueritate. quae est efficacia sermonis. Sunt enim quidam quibus uirtus perhibet testimonium, sed frustratur ob sermonem inefficacem, siue operibus carentem. Quod si quis particulam ab omnibus, etiam de infidelibus accipiat, eo quod Omnis comprehendat uniuersos, hic non male sermonem accipere deprehenderetur. Iubet enim Paulus ut fideles absque officulo

1. Cor. 10.

culo esse studeant, & Iudaeis & Graecis & ecclesiae dei, sicut & ego (inquit) per omnia omnibus placeo.

CAPVT III. De suo ad ipsos aduentu breui futuro ob illorum utilitatem.

Uita habebam quae scriberem, sed nolo per atramentum & calamum scribere tibi. Spem pro autem me protinus uisurum te, & praesentes coram loquemur. Pax tibi, Salutant te amici, Saluta amicos nominatim.

Similia in fine praecedentis epistolae & dicta sunt & interpretata, quare superfluum foret eadem rursus repetere.

Finis tertiae Iohannis epistolae.

ARGUMENTVM CATHOLICAE

Iudae epistolae.

HAnc epistolam scribit his qui iam crediderant. Fuit autem haec occasio. Quum subingressi essent quidam qui docerent peccatum esse quiddam uulgare & ad id populum, ac dominum negaret: necesse fuit ipsi scribere & confirmare fratres. Et primum quidem exhortatur eos, ut certent & permaneant in fide sibi tradita. Deinde detegit huiusmodi seductores: ac praecipit ut cum talibus nullam habeant communionem: scientes quod non satis sit esse duntaxat uocatos, nisi etiam dignè ad uocationem ambulent. Siquidem licet prius ex Aegypto populum eduxisset dominus, tamen non permanentem in fide perdidit, sed neque angelis, qui suum ordinem non seruauerant, pepercit. Oportet ergo ab huiusmodi discedere. Etenim Michael quoque archangelus non tulit blasphemiam diaboli. Futuram ergo docet illorum perditionem, sicut Sodomorum. Deinde exhortatur ad mores, & precatus ipsis fidei firmitatem à domino, concludit epistolam.

Catho-

D **Catholica Iudæ**
EPISTOLA.

Vas Iesu Christi seruus, frater autē Iacobi, his qui in deo patre dilecti sunt, et qui uocati sunt à Iesu Christo seruati. Misericordia uobis et pax et charitas multiplicetur.

Satis fuit huic, presentii inquam

Apostolo, ad gloriæ splendorem, quum seipsum Christi seruum nominasset, etiam à Iacobo celebris reddi. Siquidem quum Iacobus apud omnes ob virtutem maximis efferretur laudibus, effectum est ut hic apud auditores facilius reciperetur ad doctrinam sermonis, quoniam natiuitatis ac sanguinis communio nequaquam alienata videretur moribus ab eo cum quo cognatione communicauit: & maxime si sub vno domino Christo degens, seruitutis iugū æqualiter cum fratre trahere proponitur. His qui in deo patre dilecti sunt, et qui uocati sunt, à Iesu Christo seruati. Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum, hic beatus vir nunc verum esse ostendit. Nam eos qui à patre dilecti sunt, ait à Iesu Christo fuisse seruatos. Ideo quoque uocatos dicit. neque enim à seipsis, sed à patre habent per hoc quod trahuntur, ut etiam uocetur. Misericordiam uero, pacem & charitatē ipsis multiplicari precatur. Misericordiam quidē, quoniam propter viscera misericordię dei reuocati sumus, & assumpti ab eo in ministros: pacem autem, quia & hanc ipse deus pater nobis donauit, reducens nos qui offenderamus ad suam amicitiam per filium suū Iesum Christum: charitatem uero, quoniam propter charitatem quam erga nos habuit, unigenitus filius suus expositus est pro nobis in mortem. Hęc igitur abunde ipsis tribui precatur: conformia dicens cum beato Dauid, qui ait: *Extende*

misericordiam tuam cognoscentibus te.

CAPVT I. De diligenti obseruatione fidei in Christum, propter insurrectionem impiorum et lasciuorum uirorum: in quo etiam agit de futuro ipsorum supplicio, ad similitudinem malorum qui olim peccauerant.

Gharissimi tantum mihi studium fuit scribendū ad uos de communi salute, ut non potuerim non scribere uobis: exhortans ut rursus certetis pro fide semel tradita sanctis. Obiter enim subierunt quidam homines impij, qui olim descripti sunt in hoc iudicium: qui dei nostri gratiam transferunt ad lasciuiam, ac deum qui solus est herus, et dominum nostrum Iesum Christum negant.

Per hæc innuit epistolæ argumentum, quod ob prouidentiam salutis eorum, ne per simplicitatem caperentur à sceleratissimis hæreticis, presentes depromat sermones, tanquam notans eos & manifestos reddens ignorantibus per apertionem lasciuæ illorum uitæ. De his autem & Petrus loquutus est, sed hic latius nunc & diffusius. Descriptos autem dicit eos: quoniam & Petrus & Paulus de ipsis dixerūt, quod in postremis temporibus ueteri sint huiusmodi seductores; & ante hos ipse Christus dicēs, Multi uenient nomine meo; & multos seducent: ne ergo sequamini illos. Nam dicētes se christianos, hoc nomine multos seducūt. Dicit autem Nicolaum, Valētinum ac Simonem, quique illos sequuti sunt sceleratissimos ac impurissimos. Nam quum gastrimargi essent ac libidinosi, doctrinam simulabant, ut huius prætextu latētem ingressum in domos nanciscerentur, ac mulierculas peccatis oneratas ducerēt captiuas. Efficitis enim nocturnis mysteris tradiderunt seipso cubilibus ac lasciuis. Quod autem ait, *Transferunt ad lasciuiam.* hoc est deprauant detorquentes à temperantia ad lasciuiam: unde & negare contingit ipsos dominum nostrum Iesum Christum. An non negant, qui uitæ impuritate doctorē omnis temperantiæ ueluti clamorosa ac sonora quadam uoce abiurant? Quæ enim communio est luci cum tenebris. *Exhortas ut rursus certetis,* Exhortatur

Iohan. 6.

Psal. 35.

2. Pet. 3.

2. Timo. 3.

Luc. 17.

2. Timo. 3.

2. Cor. 6.

D tatur eos qui semel Christum saluatorem susceperunt, & in eum crediderunt, vt adhuc certent siue adnitantur, hoc est dissoluto animo nō sint affecti, sed seipsos cōtinuant, & maius adhuc studiū circa hoc amplectant. Qui enim incarnatū verbum suscepimus, si diceremus alium esse qui ante secula fuit cum patre, & alium qui postremis temporibus ex matre in propria hypostasi natus est, an non negaremus vnum esse dominū ac herum? Vnus est enim dominus Iesus iuxta factā quadam dispensatione vnionem. Nam dei verbum, ac deus ante secula, assumptam habens ad gloriam diuinitatis carnem, quā à diua virgine ab initio conceptionis accepit, vnus & idem est omnium herus. *Gratiam transferunt*: hoc est mutant, corrumpunt.

E Volo autē uos cōmonstrare, quū sciatis semel illud, quod dominus posteaquam populū ex Aegypto saluum eduxerat, rursus eos qui nō crediderūt perdidit: quodque angelos qui non seruauerant suam originem, sed reliquerant suum domicilium, ad iudicium magni diei uinculis aeternis sub caligine seruauit. Sicut Sodoma & Gomorra hisq; finitimae ciuitates, quae ad confimilem modum cum illis fuerant extra supra inquinatae, & carnem alienam sequuntur, propositae sunt exemplo, ignis aeterni poenam sustinentes. Similiter sanē & hi infomniis agitati, carnem quidem polluunt, dominationem uerō spernunt, in splendores male dicta congerunt. At Michael archangelus, quum aduersus diabolum certans disputaret de corpore Moysi, non ausus est illi maledicum iudicium impingere, sed dixit: *Increpate dominus*. At isti quae non nouerūt, ea maledictis infestantur: quae uerō à natura, ceu animantia rationis expertia sciunt, in his corrumpuntur.

Postquam impurorum Nicolaitarum, Valētinianorum, ac Marcionistarum dixit lasciuiam, & velut iniustione quadam insignes eos ab ipsorum foetulenta turpitudine reddidit, etiam

hac

hec subiūgit: *Posteaquam dominus populū ex Aegypto &c.* simul quidem per haec ostendens, quod idem deus veteris ac noui testamenti sit autor: & non sicut dicunt hi scelerati, alium fuisse veteris, vindicantem ac saeuum: alium uero noui, mitem ac humanum praesidem esse deum: & simul ait, quod neque hi qui nunc peccant, inulti permanere poterūt, quemadmodum neque illi qui ex Aegypto educti fuerant. Nam immensa quidem dei virtute, & propter iusurandum ad patres ipsorum factum, deus illos ab Aegyptiaca seruitute ac tyrannide liberauerat: nec tamen qui impie egerunt inulti permanserunt, sed dignas dederunt poenas: nihilq; illis profuit quod benignus fuerit deus erga patres ipsorum: neque iuuit immensa signorum euidentia propter hos exhibita: quemadmodum neque angelos qui ceciderant quod à deo formati essent, & intellectuuali natura praediti: neque Sodomitas quum cum Lot habitarent. Sed hi qui mare rubrum uelut aridam, fide primum trāsierant, postmodum facti increduli perierunt. Qui uero angelicæ dignitatis honorem sortiti fuerant, quum praefegnitie non permansissent in sua origine, sed corrupissent datum sibi ex bonitate coeleste uitae institutum, ad iudicium siue condemnationem, supplicio magni & intolerabilis diei reposuit & conseruauit. Nam hoc etiā nūc significat τέρπειν. Iuxta illud quod ait Christus, Qui praeparatus est diabolo & angelis eius. Et certe Sodomitae in signum proponuntur ignis aeterni, qui ipsos excepturus est.

Sequitur carnem alienam. & fornicatæ, hoc est declinantes, quod πορνεύειν significat. Carnem uero alienam dicit masculinā, quod ad congressum qui fit generationis gratia nō proficit. Caro enim ad cōgressum faciens caro foeminae est, iuxta illud quod à primo parente dictum est: Os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, masculorum autem caro aliena est inquam à coitu. Quamquam in foemina quoque, una quidem legibus uniuersa, sua & propria caro est: quae autem effusa est & publica, extranea & aliena est, ac relicta ad piaculum propemodum masculini sceleris. Vbi autem haec exempla posuisset, quod is consequens erat auditori reliquit intelligendum. Quid est autem illud? Inferre quod inde sequitur. Si ergo hos ita deleuit, nihil placatus priore eorum felicitate, nunquid hos nunc impiē ac lasciuē agentes liberabit,

z

quum

A

B

Matt. 25.

C

Gen. 2.

D quum dei filius propter homines in mundum uenerit, & iniurias ac afflictiones pro ipsis sustinuerit: hoc nemo iniquus diceret. Quanquam enim benignus sit & humanus, attramens etiam vere iustus est: & propter veram sanè iustitiam, his qui peccauerunt nõ peperit: propter benignitatem autem, meretricies ac publicanos in regnum introduxit. Quum ita cõsequens fuisset vt sermo responderet, ipse prætermittit, ob causam quam prædiximus. Aut etiam simili modo loquens cum beato Petro, quum diceret, Si enim deus angelis qui peccauerant non peperit &c. Et de his quidè ita dictum sit. Porrò quòd ait, *Insomniis agitati carnem maculant.* admiratione dignum est, quòd adeo verecundè sermonem protulerit. Multam enim lasciuiam & impudicitiam de ipsis testatur, dicens, quod & vita sint impuri, & lingua maxime lasciuia uehementem autem operis turpitudinem rectè comprehendit per hoc uerbum *ἐνυπνιαζόμενοι* (id est somniantes uel agitati insomniis) quod nos paululum & quantum decens erit denudabimus, sumpto intellectu ex opere quod de his edidit beatus Epiphanius Cypri episcopus, & Panarion appellauit. Dicit enim hic quòd scelesti isti Borboritæ (id est scetulenti ac corno oppleti) quum scèdè mulieribus commiserentur, non in uulua semen effundebant, sed imperfecta abominatione, suis manibus illud suscipientes, statim illud in os immittebant mulierum cum quibus corrupti erant: & ira à se mutuo discedebant impuri, magnum quippiam se peregrisse putantes. Hoc impurum facinus propter imperfectionem appellat Insomnium, quoniam huiusmodi sunt quæ in insomniis aguntur. Inquinantes ergo per scetulecam hanc assumptionem suam carnem, amplius adhuc insaniant, inquit aduersus diuinam naturam, dominium huius aspernantes, & dominationem quam ipsa in uniuersum habet. Latus autem de his dixit beatus Irenæus Lugdunensis in confutatione falso dictæ scientiæ, à quo is qui uoluerit, intellectum accipiat. Aut dominationem spernūt, hoc est perfectionem mysterij quod est secundum Christum: in ordine & vice mysteriorum angelicorum suas impudicitias perficientes. *Νόστος* autem. i. splendores, dicit uetus ac nouum testamentum: quemadmodū Paulus ait: Etenim si id quod aboletur per gloriam fuit, multo magis quod permanet, in gloria

Matth. 21.

1. Pet. 2.

Borboritæ

1. Cor. 3.

ria est. & rursum: Nam si administratio condemnationis gloria, multo magis administratio iustitiæ gloria. Aut etiã Splendores dicit ecclesiasticos principatus, in quos maledicta congerunt: quemadmodum discere licet etiam à tertia Iohannis dilecti epistola, inter quos ait esse Diotrephen, qui malignis sermonibus aduersus ipsos garriret. Quoniam autem maledictorum meminit, cohibens non ipsos solos, uerum etiam uniuersos homines, vt linguas habeant puras ab huiusmodi malo, & nec aduersus illos qui maledicto digni sunt eo utantur, ait: *At Michael archangelus &c.* Quid autem per hoc sibi uult? Quòd hi quidem temerè & intemperanter aduersus omnes maledicto utantur. id autem fieri nõ debet, quum ne eos quidem qui maledicto digni sunt æquū sit maledictis incesse, sicut ab archangelo Michael manifestum est. Nam quum in controuersia quæ inter ipsum & diabolum erat de Mofi corpore, data fuisset occasio, vt eum maledicto impeteret propter illius impudentiam, non hoc fecit, sed id tantum in eum intulit: Incepit te deus diabole. Quòd si archangelus non tulit, vt vir conuictis impeteretur, quomodo hi dominum uniuersorum omnino blasphemis audent incesse? Alio quoque modo scribitur. Quòd si ita se habuit archangelus, nequaquam in causa fratris uiri eiusdem nobiscum conditionis blasphemias, & maledicta congeramus. Et hæc quidem de his dicta sint. Porrò de Mofi corpore hoc est iudicium. Dicitur Michael archangelus ministerium præstitisse in sepeliendo Mose: id non ferebat diabolus, sed accusationem adferebat propter eadem Aegyptij, quasi Moses ipse esset: & propterea non permittebat, vt ille honorificam consequeretur sepulturam. Aut etiam per hoc significare uolens Apostolus *legem uniuersis præfixam hominibus post exitum à corpore, & quòd idem esset deus ueteris ac noui testamenti, hoc nunc profert in mediū. Quum enim deus hominibus qui tunc crastius affecti erant, per manifesta uellet ostendere occulta: nempe quòd aduersus nostras animas, postquam hinc liberatæ sunt, insurgat diabolus cum suis malignis demonibus, impedire uolens iter eorum ad superna (& ille quidem resistit, boni uerò angeli dei sunt ipsis auxilio: quemadmodum etiam uidit beatus Antonius) hæc tunc fieri permittebat.

A

B

C

Exo. 2.

λογόβουλον
ἐπιπρο
φαιλόμα
νον.

D tebat. Attamen Michael tunc ausus quidem fuit diabolum arcere, non tamen cum autoritate increpare, sed vniuersorum domino concessit iudicium & ait: Increpet te deus diabole. At isti quæ non nouerunt. Michael quidem ita fecit, neque aduersus virum siue Mosen tulit conuictum: hi vero de dogmatis quæ non nouerunt, maledicos componunt sermones: quæ vero naturali motu siue iudicio, tanquam animalia rationis expertia nouerunt, hæc prosequuntur tanquam equi insanientes in foemellas, aut veluti porci.

C A P V T I I . D e p l o r a t i o i m p i o r u m p r o p t e r e r r o r e m & i m p i e t a t e m , a c l a s c i u i a m & b l a s p h e m i a m , a c f u c a t a m s i m u l a t i o n e m p e r l a r g i t i o n e m , q u o f a c i l i u s d e c i p i a n t .

E AE illis quoniam uiam Cain ingressi sunt: & decepti one mercedis qua deceptus fuit Balaam, effusi sunt: & contradictione Core perierunt. Hi sunt inter charitates uestras uelut saxa maris simul conuiuantes absque timore, se ipsos regentes, nubes aquam non habentes, quæ à uentis circumaguntur, arbores autumnales infrugiferae, bis emortuæ & eradicatae, undæ efferæ maris, despuantes sua ipsorum dedecora, stella erraticæ quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

Viam Cain. hoc est per fratris occisionem: nam & ipsi talia docentes fratres, siue eiusdem sortis homines, occidunt illos prauis doctrinis. Aut etiam semen absorbentes, fratrem in virtute interimunt, quem seminis fructificatio proferret in vitam. Viam autem Balaam, eo quod & ipsi sicut ille, lucri gratia hæc faciunt. Porrò uiam Core, quoniam & ipsi sicut ille, præceptoris officium, quum sint indigni, raperunt. Hi sunt inter charitates uestras. Erant adhuc tempore illo mentæ quæ parabantur, de quibus & Paulus in epistola ad Corinthios loquitur: quas etiam ἀγάπαις, id est charitates siue dilectiones appellabant. Ad has inquit concurrunt: nõ ob usum qui in illis habetur, sed ut occasionem inueniant in escandi animas instabiles: quemadmodum & Petrus dicit in secunda epistola. Quod autem dicit, Absque timore,

1. Cor. 11.

2. Pet. 2.

more, aut cum præcedenti Velut saxa maris simul conuiuantes, ordinandum est, ut sit hic sensus: Velut saxa maris simul conuiuantes, hoc est, quum nihil metuendum expectant, cœnam vnâ sumunt. repente tanquam saxa maris animarum perditionem ipsis inducentes. Aut ad sequentem dictionem Regentes: hoc est absque timore seipsos componentes. Nihil veriti, inquit, iudicium quod ipsis imminet eo quod regere nesciant, sed cæci cæcos ducentes, & in foueam, iuxta domini verbum, Vnâ cum his qui reguntur incidentes. Marinis autem saxis ipsos comparat, & nubibus aqua carentibus, ac arboribus autumnalibus, vndisque efferis, ac stellis erraticis. Nam quæ his natura conueniunt, hæc illi libera voluntate habent. Siquidem & saxa maris nauigantibus perniciofa sunt, quum ex improviso occurrunt: sicut & ipsi his qui vnâ conuiuantur imminet ut inopinatum malum, & nubes aqua carentes, quæ à ventis circumaguntur ad quæcunque loca peruenerint, non refrigeria ex imbre, quem non habet, sed caliginem ipsis inducunt. Similiter & hi saluari sermone non irrigant animas eorum quos assequuntur, sed obscurant potius scelestissimis suis doctrinis, uicti prauis dæmonum institutis. Sed & arbores autumnales sunt bis mortuæ, nempe & fructus sui amissione & foliorum defluxu. Tunc enim aridæ videntur, pulchritudine priuatæ, siue venustate quæ fructum sequebatur, & iocundo foliorum ornatu. His consentaneum est quod istis contingit: nam & ipsi bis moriuntur, suum fructum abiicientes seminis absorptione, & castæ conuersationis ornatu sese priuantes. Ideo quoque à paradiso ecclesie domini eradicantur, & extra ipsam proiecti, colliguntur ad ignem æternum. Quem enim statum aut radicem habebit, qui propter fecem voluptatum ab omnibus abiicitur? Porrò stellæ erraticæ siue planetæ appellantur & ipsi: non quod firmamentum fidei nostræ exornantes, Christi iustitiæ solem habeant per ipsos procedentem, & virtutum horum perficientem, ac fideles qui iuxta ipsas ordinarentur viuificantem, sed quod videantur in angelum lucis transformari: quemadmodum & malignus dæmon qui ipsis prædominatur: id solum habentes quod contrariis dogmatis ferantur ad domini dogmata, per quæ & illis qui appropinquant tenebras offundunt, & sibiipsis caliginem æternam conciant.

Matth. 15.

B

C

D liant. Sed & vndis offeris comparati, similitudinem cum ipsis non reiciunt. Nam blasphemis aduersus deum insanè & effrenè feruntur ventis malitiè, despumantes suas impudentias, in spumam definentes post factum blasphemiar, ex intolerabili & caduca sua vita ac turpitudine què facile dissoluitur, huiusmodi nãq; est spuma vndarum cui cõparati sunt.

Prophetauit autè & his septimus ab Adam Enoch dicens: Ecce uenit dominus cum sanctis millibus suis, ut faciat iudicium aduersus omnes, & redarguat omnes qui iter ipsos sunt impij, de factis omnibus quæ im-
E pie patrarunt, de quæ omnibus duris quæ loquuti sunt aduersus eum peccatores impij. Hi sunt murmuratores, cauillatores, iuxta concupiscentias suas ambulantes: & os illorum loquitur tumida. admirantes personas utilitatis gratia.

His dictis subiungit & Enoch, qui antea vaticinatus est repositum ipsis à deo supplicium, in postremo videlicet dei iudicio. Qui inter ipsos sunt impij. Impius à peccatore differt, in eo quòd impius peccatum habet circa deum, peccator verò circa ea quæ aguntur in vitæ conuersatione à iustitiæ scopo aberrat. Post hæc autem ab horum impiorum assimilatione absolutus, iam rem quoque ipsam aggreditur, accusans ipsorum vitia, vocansque eos murmuratores ac cauillatores. Est autem propriè γογγυσῖς, qui sub dentibus & apud se indignatur offendenti: μωμοποιος verò qui semper studet omnes cauillari & diceriis lacerare. Porro hi murmuratores ac cauillatores scelesti sunt, inquit, quum liberè & palam non possint sua doctrina uti propter scditatem: non enim careret periculo publicare impudiciam iusta impietate ac blasphemia. Cauillatores verò ut qui ea quæ sunt aliorum, imò quæ veritatis sunt calumniantur, quo videlicet sua mala, suasque lasciuias stabiliant. Quòd autem de Balaã dixit, quòd hi quoque sicut illi mercede effusi sint, manifestius nunc dicit, quòd personas admirentur utilitatis gratia. Admirari quidem dicens assentari principibus, utilitatem verò lucrum.

Caput

De firmitate in fide eorum ad quos scribit quodq; compatiendum & parcedu nisi proximo ob salutem quæ est in sanctificatione: & de lucia pura cum δόξαλογία (id est glorificatione) Christi.

Vos autem dilecti meministis uerborum, quæ prædicta fuerunt ab Apostolis domini nostri Iesu Christi, quòd dixerint uobis in extremo tempore futuros illusores qui iuxta suas impias cupiditates ambularent. Hi sunt qui segregant, animales spiritum non habentes. Vos autem dilecti sanctissimæ uestræ fidei superstruentes uos ipsos per spiritum sanctum orâtes, uos ipsos in charitate dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in uitam æternam. Et hos quidem commiserimini disceptantes: illos autem per timorem saluoscite, ex incendio rapientes, odio persequentes etiam eam quæ in carne est maculatam tunicam. Ei uerò qui potest illos seruare à peccato immunes, & statuere in conspectu gloriæ suæ incontaminatos cum exultatione, soli sapienti deo saluatori nostro gloria & magnificentia & imperium & potestas nunc & in omnia secula, Amen.

Meministis uerborum quæ prædicta fuerunt ab Apostolis. nempe à Petro in secunda epistola, & à Paulo in singulis sermone apostolis. Ex hoc autem manifestum est quòd extremo tempore hæc scripserit, quum iam cursum suum perfecissent Apostoli. Hi sunt qui segregant. Ecce aliud crimen scelestissimum istorum hominum. Neque enim ipsi soli pereunt, inquit, verumetiam ecclesiæ alumnos deprædantur: Nam hoc sibi uult significare ἀποδομιῶν, id est segregare, hoc est extra terminos ecclesiasticos facere, siue extra fidem, siue etiam ipsum sacrum ecclesiæ tabernaculum. Nam speluncas latronum exhibentes suas synagogas, abducunt ab eccle-
z iiij fia & ad

C

1-Pet. 3
1 Tim. 4
2-Tim. 3

D fia, & ad se adducunt. Hoc autem faciunt quam sint anima-
 les homines, hoc est iuxta mundi circumsolutionem & vul-
 garem usum viuentes. Iam enim diximus quod vitam solet
 frequenter animam appellare scriptura: quemadmodum in
 Iob: *Quaecunque habet homo dabit pro anima sua, siue pro*
 vita sua: & in illis quos Paulus dicit, quum animales essent,
 non posse suscipere quae erant spiritus dei. (Nam *Juxta*, id
 est animalis, dicitur a *Juxta*, id est anima.) Quum ergo ani-
 males essent, & animali uterentur doctrina (de qua dictum
 est: Non est haec sapientia e supernis descendens a patre lu-
 minum, sed terrena, animalis, diabolica) spiritum non habo-
 bant qui diuina loqueretur. *Vos autem dilecti.* Illi itaque
 taliter se habent, inquit: Vos autem sanctissimae vestrae fidei
 superstruentes vos ipsos, siue reformantes per spiritum san-
 ctum: hoc est iuxta spiritus sancti doctrinam congregatione
 vestras in precationibus vestris facientes. *Vos ipsos in cha-
 ritate dei seruate:* hoc est vos ipsos custodite, suscipietes a do-
 mino misericordiam, conciliantes vobis ad extremum diem
 vitam aeternam. illos vero si vobis resistant (nam id significat
 Disceptantes) arguite: hoc est manifestate omnibus impie-
 tatem ipsorum: si vero ad sanitatem respiciant, ne repellatis
 sed misericordia charitatis vestrae assumite, seruantes ab igne
 quem illis comminatus est deus. Ipsos autem assumite cum
 commiseratione simul & timore: prospicientes ne quo mo-
 do horum assumptio, dum oscitantes affecti estis in his quae
 ipsorum sunt, perniciosi vobis causa fiat, si iam confirmati cor-
 rumpimini ab ipsis in eandem confusionem. facile enim imita-
 tur homines vitium. Sit ergo eorum assumptio, inquit, sed
 cum timore ad ipsos accedite, siue cum circumspectione, &
 commiserationem ad ipsos sequatur odium aduersus impia
 eorum facta, dum odio prosequimini ac detestamini, a carne
 quoque ipsorum commaculatam siue cospurcatam tunicam,
 tanquam ex contactu ad carnem ipsorum ipsa etiam execra-
 tione appellationem sumente. Aut assumptio eos, timore su-
 turi supplicij praeparate respicientes, vt misericordia digni
 videantur. His dictis precatione ac voto postmodum ob-
 signat epistolam.

FINIS EPISTOLAE CA-
 tholicae Iudae.

ARE-

Arethæ Cæsareæ

CAPPADOCIAE EPISCOPI
 coacervatio enarrationū ex variis sanctis
 uiris in Iohannis dilecti & Euangelistæ
 Apocalypsim.

DE HIS IN APOCALYPSIM COM-
 mentariis, & de Iohannis in Patrum relegatione, factaque
 ad ipsum Apocalypsi, siue reuelatione, iudicium.

ANOT hos in Apocalypsim com-
 mentarios te precamur cædite Lecto-
 r, vt nostros hos labores boni
 consulas: neque protinus damnes,
 si vno aut altero in loco non peni-
 tus animo tuo satisfaciatur nostra
 versio. Vt enim verum fatear, tan-
 tum negotij nobis exhibuerunt hi
 postremi commentarij, vt præteri-
 tos omnes labores propter ipsos da-
 nare ac spongiæ committere frequenter meditemur: siue
 id librorum aut typographorum incuria contigerit, quod
 subinde aperte deprehendentes, silentio præteriuimus, non-
 nunquam etiam nostro nomini consulentes, id margini an-
 notauimus: siue nostri quoque tenuitas ingenij frequenter
 in causa fuerit: quam etiam cognoscentes, quibusdam in lo-
 cis, dum ne nobis quidem satisfaceret nostra versio, Græca
 margini addi cura uimus, tuum ô Lector iudicium tibi relin-
 quentes. Satis autem confido vbi Græca toto hoc libro peni-
 tius introspekeris, nostros labores nequaquam omni ex parte
 damnabis, vt qui varias vndique difficultates, candido af-
 fectus animo, nulloque aduersum nos allato præiudicio, vi-
 surus sis. Neque enim Zoilum moror, cui ne Minerua quidē
 ipsa

D ipsa omni ex parte satisfecerit. Quod si hunc aut alium quicumque nec his placare poterimus, id saltem nostris laboribus efficiemus, ut his qui peritiores sunt data sit ansa, quo in commune reipub. Christianæ bonum absolutiora præsentent. Neque enim quisquam suggillare deberet aliorum labores, qui nollet, aut saltem qui non posset tradere exactiora. Quantum autem diuinare licet, erat hic Arctha eiusve prædecessor Andreas, non in diuinis tantum, verum etiam in humanis literis instructus, in rhetoricis quoque ac physicis apprime eruditus, ut si alia Græca exemplaria, aut eius viri commentarios, prout ab ipso editi sunt, nasci fuisset, non adeo nos torisissent innumera in hoc libro loca. Verum quando nullis parentes laboribus, id tandem præstitimus quod petimus, precor æqui bonique consulas. Porro de hac Apocalypsi ait diuus Hieronymus quod tor habeat mysteria quæque verba, imò in singulis verbis multiplices dicit latere intelligentias. Atque ob id plurimi suum ac maxime varium de hac iudicium protulerunt: nonnulli simplicem literæ sensum, primumque corticem considerantes, alij vero mysticas intelligentias penitus perscrutantes. Quare non erit absurdum, si & nostrum quoque adferamus: saniori semper iudicio sanctorumque Romanæ ecclesiæ nos ac nostra omnia submittentis. Primumque hoc nobis videtur, Iohannem hunc Apostolum ac Euangelistam, qui & Theologus cognominatur, à Nerone in Patmos relegatum, eodem omnino tempore quo ille beatos Christi Apostolos Petrum ac Paulum Romanæ interemit. Id duobus in locis asserit Tertullianus viciniorundem Apostolorum temporibus. Idem quoque habet Eusebius libro de demonstratione euangelica: quanquam in Chronicis & in Ecclesiastica historia dicat id sub Domitiano contigisse, quod & Hieronymus & plures alij sequuntur. Verum his libris tanquam prioribus annis scriptis, non tribuitur tanta autoritas, quanta ei qui de demonstratione est euangelica, utpote posterius atque emendatius elaborato. Hoc itaque habito quod scripta sit in Patmo Apocalypsis ante Ierosolymorum excidium, quadrifariam ipsa secari potest: ita ut compleatur ab exordio ad sextum usque caput instructiones ecclesiarum Asiæ, intermixtas & prophetica. de variis hæresibus: de quibus & Epiphanius in suo Panarion libro.

A sexto

A sexto capite usque ad duodecimum continetur Synagoga abrogatio. A duodecimo usque ad decimum nonum, excidium Gentilissimi sub typo potissimum Babylonis ac Romæ quæ habebat septem colles, qui hic dicuntur esse cornua bestie super quam meretrix siue idololatria aut Gentilismus sedet. In his enim urbibus præcipue vigebat Centilismus. A decimo nono capite usque in finem agitur de regno Christi in præsentem ecclesiam, addita cap. 20. vltima de ipsius inimicis victoria. Atque hæc in vniuersum dicta sint: nam singulis varia commiscantur, sed de singularibus non est certum dare iudicium: nec fieri potest, ut data quavis enarratione singula apte quadrent: sed satis erit si in genere habeatur quid singulis capitibus significare velit. Iuxta hanc dispositionem non admodum videbitur absurdum id quod sentit Iohannes Annius Viterbiensis in questionibus super Apocalypsim, quas misit ac dedicauit summo pontifici Sixto quarto regibusque Christianis: quod bestia quam interpretantur communiter Antichristum, de qua Apoc. 13. potissimum ca. quæ ascendit de terra habens duo cornua similia agni, loquens tam sicut draco qui est & Satanas, qui virtutem ac sedem suam & potestatem magnam dederat priori bestie, nempe Gentilismo, & exinde sectæ Sarracenicæ, sit pseudo propheta Mahumethes: qui quanquam ante plurimos annos mortuus sit, eius tamen secta, nempe prior bestia, heu viuuit etiamnum, nimiumque grassatur aduersus dei populum: idque tamdiu durabit donec iuxta septimum caput Danielis regnum detur populo sanctorum altissimi: nempe quum, post longam pacem ac securitatem intermediam, rursus aduersus hunc dei populum pugnans dicta bestia cum ingenti exercitu designato per Gog & Magog, de quo Ieze. cap. 38. & 39. & Apoc. 20. ingenti clade à deo prosternentur, quemadmodum dicitur locis modo citatis: post quod vera & perfecta pax erit in ecclesia ac purus dei cultus ab omni hæresi & persecutione separatus: quemadmodum consequenter describitur Iezeciel cap. 40. & sequentibus, & Apoc. 21. & 22. Et quia hæc populorum ad bellum hoc postremum congregatio ipsaque pugna, multo tempore durabit cum magna Christianorum afflictione, ideo communiter appellatur nouissimus Antichristi aduentus, hoc est sectæ eius, quæ

D que hic dicitur prior bestia, cui Draco. i. Satanas dedit virtutem ac sedem suam & potestatem magnam. Cōuenienter ergo tractans hic apostolus de excidio Gentilissimi, etiam intermiscet grauitatem persequutionis sectæ Sarracenicæ eiusque subuersionem. Neque his obuiare videtur quod ait apostolus. 2. Thess. 2. quod eius aduentus sit secundum operationem Satanæ in signis ac prodigiis mendacibus & cum omni deceptione iniustitiæ in his qui pereunt, quodque esset ratur aduersus omnem qui dicitur deus aut numen, adeo ut in templo dei tanquam deus sedeat, ostentans seipsum esse deum: quem dominus inquit conficiet spiritu oris sui, & abiecit claritate aduentus sui. Ex quo, & etiam quia præmiserat non venturum esse dominum nisi prius reuelaretur hic homo peccati filii perditionis, innuere videtur, in huius intereptione statim venturum esse Christum ad iudicium. Hæc inquam non obstant. Primum enim manifestum est verum esse non venturum esse dominum nisi ille reueletur, quum iam dudum ille reuelatus sit, imo & mortuus in sua persona: que tamen dominus confecturus dicitur spiritu &c. quia sicut in sacris literis frequenter est metaphora à capite Christo ad eius membra que simul cum eo vnam dicuntur constituere personam: & quod de Christo dicitur, sæpius in ipsius membris completur: & quod de Iacob, in filiis Israel: ita etiam dicitur à domino conficiendus in postremo sectæ eius aduersus Christianos ingenti prælio, quo non virtute bellica aut viribus Christianorum, sed spiritu oris siue voluntate domini conficietur, & claritate aduentus sui, quo aperte veniet auxilio Christianis. Siquidem quod non velit tunc intetimentum Antichristum aut finiendam immanem ipsius persequutionem, quum ad extremum iudicium venturus est dominus, manifeste patet ex eo quod ait idem apostolus. 1. Thess. 5. Dies domini sicut fur in nocte ita veniet, Quum enim dixerint, Pax & tuta omnia, tunc repentinus eis superueniet interitus, magisque ex eo quod Matth. 24. ac Luc. 17. ostendit dominus quod ante iudicium erunt homines in longa pace ac securitate. Sicut erant, inquit, dies Noe, ita erit & aduentus filii hominis. Sicut enim erant in diebus qui præcesserunt diluuium edentes & bibentes, contrahentes matrimonium & nuptum dantes, vsque ad eum diem quo intravit Noe in ar-

cam, nec

cam, nec cognouerunt donec venit diluuium & tulit vnuer-
 sos: ita erit & aduentus filii hominis. Itaque quod ibi paulo
 ante dicitur, Et tunc apparebit signum filii hominis: Et tunc
 plangent omnes tribus terræ, nõ indicat statim id subsequi,
 sed solum quod postea sequetur: qui modus accipiendi Tunc,
 vel in diebus illis, siue in illo tempore, frequens est in sacris
 literis: quemadmodum adnotat noster Euthymius super illud
 Matth. 12. Tunc adductus est ei dæmoniacus, rursumque
 super illud Matth. 3. In diebus illis venit Iohannes Baptista
 prædicans in deserto Iudææ. Et Oecumenius super illud
 Acto. 6. In his autem diebus. Porro signa ac prodigia mendacia
 aduentus Antichristi in his qui pereunt, imo ut ait **B**
 Christus, ita ut in errorem ducantur si fieri potest etiam electi:
 sunt variæ ac multiformes eius technæ ad seducendos &
 pellicendos ad se dei seruos. Quumque se ac suam sectam christi-
 anismo cæterisque legibus omnibus præponat, an non se
 extollit supra omnem qui dicitur deus aut numen? sedens siue
 imperans in templo dei, vel vbi prius erant ecclesiæ dei,
 aut viua dei templa. Qui etiam fecit ut dicitur Apoc. 13. igne
 iræ dei descendere in terram, iuxta illud Psal. 17. Ascendit fumus
 in ira eius & ignis à facie eius exarsit, carbones succensit
 sunt ab eo. Aut in conspectu hominum dicitur hoc fecisse,
 id est quod ait apostolus, In prodigiis mendacibus: quia volens
 occultare morbum suum caducum, dicebat se cadere ex
 illustratione angeli de cælo ad se descendens sibi que lo-
 quentis: de quibus angelis Psal. 103. & Heb. 1. dicitur: Qui fa-
 cit angelos suos spiritus & ministros suos flammam ignis. De-
 dit etiam spiritum imagini bestię, faciens ut loqueretur, quando
 legem suæ sectæ omnibus magno cum horrore promulgauit:
 hoc etiam modo faciens omnes adorare imaginem bestię, & ut
 qui non haberent characterem bestię non possent emere aut
 vendere: quando dixit semissum à deo in gladio, iubens omnes
 trucidari qui suam non susciperent sectam. Rursum non obstat
 quod vulgo dicuntur Enoch & Elias venturi ut sese illi opponant
 ac eum conuincant, propter id quod dicitur Apoc. 11. Et dabo
 duobus testibus meis & prophetabis: quod ideo de Elia interpretatur
 Aug. 20. de ci. dei, cum aliis pluribus, quia Malac. 4. dicitur: Mittam vobis
 Eliam prophetam antequam veniat dies domini. Alterum vero faciunt
 Enoch,

D Enoch, quia Gen. 5. & Eccl. 44. dicitur Enoch translatum & non mortuum, sicut Elias curru igneo in cælum vectus. Reg. 2. Primum autem non dicitur hic nec alibi in sacris literis quod illi sint futuri testes: quod si etiam admitteretur, non oporteret quod aduersus ipsius personam pugnaret, sed satis esset quod aduersus eius sectam siue priorem bestiam, aut etiam aduersus Gentilissimum: maxime quod si hæc loannis reuelatio ordine procedit, de horum prophetia & morte illata à bestia quæ ascendit de abyssu, ac eorum reuersione narratur capite. 11. tẽpore videlicet sextæ tubæ: porro bestia quæ Antichristũ designare dicitur, habet duo cornua familia agni, ca. 13. ac tẽpore septimæ tubæ dicitur ascendere de terra, eo quod sit purus homo quanquam aduentus ipsius fuerit secundum operationem Satanæ. Porro Hieronymus super quartum caput Mala. Iudæi inquit ac Iudæi. res hæretici dicunt Eliam venturum ante suum *ἠλαμύμῃ*: quod ex eo ostendit quia discipuli Matth. 17. interrogauerunt dominum: Quid ergo Scribæ dicunt quod Eliam oporteat primum venire: sed illorum falsam esse opinionem ostendit Christus quum respondet: Elias iam venit, & non cognouerunt enim, sed fecerunt in eo quæcunq̃e voluerunt: statimq̃ sequitur: Tunc intellexerunt discipuli quod de Iohanne Baptista dixisset ipsis. Hieronymus autem eo loco per Eliam intelligit prophetiam, sicut paulò ante legem per Moysen. Si quidem per legem ac prophetiam conuertenda erant corda patrum Abraham Isaac & Iacob. i. sequentium eos & ab illis descendentium, ad filium. i. ad Christum qui ab eis carne sumperat. Rursum Matt. 11. loquens de Iohanne, Hic est, inquit, de quo scriptum est, Ecce ego mitto angelum meum qui præparabit viam tuam ante te, quod erat officium Eliæ & de eo intelligebatur: ideoq̃e quod Mala. 4. de Elia dicitur, & conuertet cor patrum ad filios, Gabriel Luc. 1. annuncians Iohannis conceptionem, dicit in eo complendum. Ipse inquit præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ vt conuertat corda patrum in filios. Hic est Antichristus de quo dixit Christus Iudæis Iohan. 5. Ego veni nomine patris mei & nã recipitis me, si alius venerit nomine suo, illum recipietis. Si quidem huic Iudæi tributa vltro dederunt, & hinc est quod illi nationi nunquam fuit infestus. Et sicut Christus in persona qui-

sona quidem apparuit in sola Palæstina, sed postea per suos discipulos percurrit mundum vniuersum: ita & hic in sola Sabæa Arabiæ prouincia in persona apparuit, sed per principes sectæ suæ sequaces plurimas prouincias ac regna occupauit. Cuius extrema persecutio .i. postremum eorum cum Gog. & Magog prælium simul cum præcedenti ad id apparatus, fieri potest vt duret per tres annos & dimidium, quanto tempore communiter dicitur duraturum eius imperium, propter id quod dicitur Dan. 7. sanctos tradendos in manu huius bestia: vsque ad tempus & tempora & dimidium temporis: & quia Apoc. 11. dicuntur gentes calcaturæ ciuitatem sanctam mensibus quadraginta duobus: & cap. 12. dicitur mulier quæ fugit serpentem alenda à deo in deserto diebus mille ducentis sexaginta, & paulo post dicitur eadem ibi alere tempus & tempora & dimidium temporis: & etiam quia tãto tempore dicitur in hac vita prædicasse Christus. Alij tamen aliter interpretantur tempus & tempora & dimidium temporis. Neque enim possibile esset ipsum tam paruo tempore obtinere tam multa regna ac prouincias. Post hanc autem extremam persecutionem plenitudo Gentium intrabit & tunc omnis Israel saluus erit vt habet Paulus Rom. 11. Quanquam enim etiam antea, cessantibus hæresibus ac persecutionibus, in diuturna pace & cultu dei vixerint, quæ etiam dicitur resurrectio prima: multo tamen magis, postquam extremo illo prælio redegerit dominus ad interfectionem omnes suos inimicos. Quãto autem tempore duratura sit hæc pax & securitas ante mundi consummationem, hominibus incertum est, sed sicut ait Christus Mat. 24. De die illo & hora nemo scit, ne angeli quidem cælorum. Id solum cõstat quod longa illa pace ac securitate, plurimi rursus dei cultum relinquent: & tunc vt ait apostolus. 1. Thes. 5. Dies domini sicut fur in nocte ita veniet. Quum enim dixerint, Pax & tuta omnia, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient: quod & Christus pluribus in locis dixit, ac frequentibus parabolis adumbravit. Quod autem vulgo dicitur illum de tribu Dan ortũdum, propter id quod dicitur Ge. 49. Fiat Dan coluber in via, ceccas in semita, mordens vngulas equi, vt cadat alcentor eius retro: quod tamen alij probabilius ad literam interpretantur de

Iohannis theolo

GI AC DILECTI Apocalypsis.

CAPVT I.

Continens proœmiũ Apocalypsis, & quod per angelũ ipsi data sit.

Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi deus, ut palam faceret seruis suis que oporteat fieri citò: & significauit mitens per angelum suum seruo suo Iohãni, qui testificatus est sermonem dei & testimoniũ Iesu Christi, & quæcũq; uidit.

Quidam veterum librum hunc alienum esse dicunt à dictione & lingua Iohannis dilecti, ipsum ad alium referetes. Sed non ita est. Siquidem Gregorius eiusdem cum hoc cognominis (id est, Theologus cognominatus) hunc inter germanos ac legitimos libros connumerauit. Sicut me docet, inquit, Iohannis Apocalypsis. Sanè incipiens Euangelium scribere, Christum theologicè differendo, præmittit: In principio, inquit, erat uerbum. Præterea in epistola idem habet proœmium ac similis theologiæ, præmittens: Quod erat ab initio. *Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi deus.* Tanquam diceret: Hæc mea Apocalypsis data quidem est filio à patre, porro à filio data est nobis seruis suis. Ab humilioribus nãq; incipiens dispensationem, ad ea processit quæ deũ magis decet. Quemadmodum enim & diuinus Apostolus Petrus in sua confessione quum dixisset, Christus, mox subiũxit quod perfectissimum est, nempe Filius dei, tanquam non potens Christi dispensationem dignis exprimere uerbis. Ita ergo & hic quum nomini Christum, coniunxerit Seruis suis, diuinitatem

A. psim cõmentariũ inter quos etiam in sequentibus citat Methodiũ

B Cap. I.

C

Matt. 16.

A tatem

Datur de Sampson: dici potest quod id uerum sit, non literali sensu sed spirituali: sicut Dan natus fuit ex ancilla Iacob, uidelicet Bala, ita Antichristus siue Mahumethes non ex libera siue fideli gente nec Christiana nec Iudaica ortus est, sed ex ancilla siue idololatra. Vnde & ipse in Alchorano inducit deum ad se ita loquentem: Pauper fuisti, & ditauit te idolis seruisti, & uocauit te. Demum nasciturus dicitur in Babylonia & nutritus in Chorazin, quia maxime & primò suscepta est peruersa ipsius secta in Babylonia: & Christus exprobrat ciuitatibus Chorazin ac Bethsaidæ quòd ipsas nollement recipere, & tamen postea promptissime sectam Mahumethicam essent suscepturæ. Horum tamen nihil assertiue dictum uelim, sed tantum ut occasio doctioribus data sit, quæ profundiora ac certiora sunt, perscrutandi.

Matt. 11.

E

BREVIS QVAEDAM EXPLICATIO
ex cõmentariis diuinitus institutis beatissimi Andrea Archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ in Apocalypsim, redacta in ordinem ab Aretha indigno Cæsareæ Cappadociæ episcopo.

SCiendũ quòd uniuersum præsentis libri opus uir iste beatus ac dei cooperator in uiginti quatuor partes seu conciones, & has in septuagintaduò capita aptissime diuisit. Numerus enim uiginti quatuor ter repetitur producit septuagintaduò. Cæterũ numerus uiginti quatuor assumptus est propter uiginti quatuor seniores quos hic nominauit Apocalypsis, qui symbolum ac signum sunt eorum qui deo beneplacuerunt ab initio seculi usque ad cõsummationem. Triplicatus est autem hic numerus in capitibus non inconsideratè, sed propterea quod hi qui deo beneplacuerit, tripartitam habuerunt hypostasim, nempe in animam, corpus & spiritum, ad deliniandum appropriationem omnipotentis trinitatis. De hoc autem libro à deo inspirato sanctus Basilius, diuinoque sermone Gregorius ac Cyrillus, Papias & Irenæus ac Hippolytus ecclesiastici patres fidedigni sunt quibus sine ulla hæsitacione credatur.

Vide à quibus autoribus decerpti sunt hi in Apocalyp

Iohannis

Psalmus.

D tatem qua in Christo est designauit. Cuius naque serui sunt sancti, nisi dei ad quem etiam dictum est: Quoniam omnia seruiunt tibi. Subiungens autem qd Christus sacra haec doctrinam non proprio oraculo ad ipsum pertulerit, sed tanquam per angelum suum, amorem veritatis indicauit in eo qui Apocalypsim acceperat. Est autem Apocalypsis secretorum mysteriorum manifestatio: illustrata animi mente, siue per diuina somnia, siue ex diuina euentibus; affulgentia. Hanc vero Apocalypsim datam esse dicit, magis humano more sermone disponens diuinus hic apostolus: & non quemadmodum in euangelio & epistola sua, a diuiniore potius qua in Christo sunt sermonem texit & in eis versatur, ita & nunc, sed ab humillioribus: tanquam aperte significaret qd utraq; diuina inquam & humana in vno eodemque Christo conuenienter percipiuntur. Siquidem per ministrantem angelum, & nomen eorum qui docentur, nempe qd serui sint, maiestatem diuinitatis Christi manifestat: iuxta id quod etiam scriptum est, Quoniam omnia seruiunt tibi. Porro euentum eorum qua tractatur breui pollicetur euenturum: non vulgari modo, sed meritis humana diuinis: quorum collatione etiam ea qua longissimo tempore & post multos annorum millenarios eueniunt, tanquam dies hesternae & nocturna vigilia reputantur. Aut etiam curiosus & exactius, qd addat cito, infallibiliter demonstratis est qd ea qua manifestantur sint euentum sortitura, sic ut nihil impedimenti possit adferri e dilatio quin compleantur. Quemadmodum neq; hesterni diei protensio impedire potest hodiernum, nisi qd oporteat differri donec opportune adsit, quod in hoc repositum est ut contingat, nulla huiusmodi mora relicta ad successionem. Per angelum autem fit vaticinium seruo ipsius qui seruus testimonium perhibuit sermone dei & sermone suo inquit. Hoc dicendi tropo quo sua veritatem docendo aptam ostendit & commendat, etiam in euangelii vsus est dicens: Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his & scripsit haec, & scimus qd verum est testimonium eius. Sicut ergo in eo libro, ita & nunc dicit qd testis sit eius quod sibi demonstratum est, propter testimonia datae sibi a Christo Apocalypsis, testimonia dicens veluti protestationes quasdam, protestando videlicet aduersus illos quibus ipsi sermo erat, ut sese a peccato incontaminatum redderet,

Psalmus 89.

E

Ἰδὲ μὲν
ἐκ τῆς ἀφί-
χου ἀπο-
κάλυψος
παραῖν
δὲ μὲν
ἰστολιπ-
μὲν τῶν
πρῶτων
τι βραδύ-
τητος
σπρὸς κα

F

debet, qd testis erat diuini sermonis per reuelatione sibi demonstrati. Quae nam autem protestari ac predicare oportuit, ut sese a peccato incontaminatum redderet? Et qua praesentia erant & qua futura: qua etiam tanquam prophetae dicta, tempus praesens ac futurum manifestant? Et quaecumque vidit. In alio exemplari adduntur & haec: Et quaecumque audiuit & qua oportet fieri posthaec. Christus inquit mihi manifestauit tanquam dominus seruo suo: ut per ea qua visa sunt protestaret ac predicarem, ad conuersionem auditorum: & qua sunt latentia homines, & qua futura sunt: utraque enim propheticè vidit: veluti ex eo manifestum est quod dixit, Quae sunt & qua oportet fieri. Nam haec demonstratiua sunt temporis praesentis ac futuri, circa qua etiam est approbatio prophetarum.

Beatus qui legit & qui audiunt uerba prophetiae & seruant ea qua in ipsa scripta sunt. Tempus enim prope est.

Prudenter admodum beatos praedicat, non qui solum legunt: siquidem multi ita forent beati legendo: sed qui etiam audiunt, efficaci videlicet & operatio auditu: quibus etiam dominus testatus est vere esse auditum, quum his verbis de eis ait: Qui habet aures ad audiendum audiat. Et quis est hic? Is qui habitu audiendi paratus est ad obseruandum & custodiendum tanquam diuinas leges ea qua dicta sunt, qui etiam compositus est ad spiritualiter viuendum: non sicut animalis homo, siue qui iuxta sensualitatem eligit viuere, quemadmodum animalia sermone carentia: sed qui despecto omni eo quod ad consuetam hanc & placidam viuendi ratione auinet, ad id quod in nobis diuinum est traductus, totus compositus est ad bonitatem ac prouidentiam eius qui ipsum initio formauit, propterea qd ad suam imaginem ipsum effinxerit. Tempus enim prope est. Tempus siue opportunitas propinqua est ad beatitudinem: id enim contingit per accensionem charitatis eorum qui dei praeccepta seruant: ideo quoque robur ac tolerantia in agendo circa ista his adiungitur, ut nihili ducatur temporis prorogatio aut innouatio, atque huius rei rebus est septennis patriarchae Iacob ob vxorum susceptionem tolerantia, velut vnus dies reputata. Aut, tempus premiorum

A τα-
δοχίρ α-
ποκα-
πομ πη-
σοαδτ εἰ
πρετ εἰς
Ματθ 13.
C
† αλλ' ε-
τιμωσας
μὲν πᾶν
τὸ περὶ εἰ
σύντρο-
φοῦ τοῦ-
το ἵπρ ηἰ
χειρον-
δύ, μετὰ
ταξίμε-
νος δὲ
πρὸς τὸ

A ij propinquum

θεου D propinquum est, si cōferamus præsēntis vitæ breuitatem ad
το φησιν- futuri seculi interminabilitatem.

μιμ, ὁλος
γεγονε
κατ' ἀρ-
χας
πλασθε
ἐπι τῷ
κατ' ἐι-
κονα ταυ
τοῦ E
πλασμα
τι χρε-
σθητος
ἢ κηδε-
μονίας.

Iohannes septem ecclesiis quæ sunt in Asia : gratia
uobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui uenit
& à septem spiritibus qui in cōspectu throni eius sunt.
Et ab Iesu Christo, qui est testis fidelis primogenitus
mortuorum, & princeps regum terræ.

Exo. 3.
Iohan. 1.
F
1. Iohan. 1.

Per septem ecclesias numerumque septenarium, multitu-
dinem significauit ecclesiarum ubique locorum sitarum, quæ
in præsenti uita sibi mutuo cognatæ sunt: eo quod septem
dierum periodus inchoata, habitantem in corruptibili crea-
tura potentiam suam designat, ut quæ per omnia extēditur.
Aut etiam superuacaneum non existimabitur, si in sententiā
eamus Philonis maximè contemplatiui viri Iudæi, libro suo
quem scribit in philosophiam Mosaicam. His autē ecclesiam
etiā p̄fectos & quali numero angelos beatus Iohannes nūc
demonstrauit. Porro quod dicitur Ab eo qui est, & qui erat,
& qui uenit, tantumdem est ac si diceret: A deo omnium no-
strum. Siquidem ipse pater cum Mose loquens in monte se-
ipsum nominat Qui est. Præsens autē euāgelista pronuntiat,
& in euangelio suo quum dixit, In principio erat uerbum, &
in prima suarum epistolarum catholicarum quum scripsit de
uobis uita, Quod erat ab initio. Porro diuinum spiritum uo-
cat Eum qui uenit, ueluti nō solum die P̄tecostes missum à
patre, sed semper ad eos accedentem qui digni sunt suscipere,
etiam per sanctum baptismum. Ab eo qui est. Fortassis autē
non erit absurdum ut hæc quoque ita intelligantur de patre,
nempe Qui est & qui erat & qui uenit : ut qui in seipso con-
tineat omnium quæ sunt originem & media ac fines. Et Iesu
ptem spiritibus. Nonnulli septem spiritus acceperunt septem
operationes sancti spiritus. Est autem probabilis hos acce-
pere angelos: nō quod cum omnipotenti trinitate comprehen-
dantur, siue etiā æqualis esse cum ea honoris arbitrari epor-
teat : sed quod ei famulentur & obsequantur, si prophetis cre-
dendum est attestantibus quod omnia seruiant ipsi : & proge-
nitori dei Dauidi dicenti: Benedicite omnes angeli dei, pe-
tent

Psal. 118.
45. 102.

entes uirtute, qui expletis sermonem ipsius. Et certe dicere
quod simul comprehendere diuinitatem & naturam angelicā
sit demonstrare æqualitatem esse honoris inter omnipoten-
tem trinitatem & quæ omnis creaturæ autor est, ac ministe-
rialem substantiam, non est intelligentis aut propemodum
intelligentis, sed ignorantis ut opinor, quod gaudeat ea creatu-
ra assidue dominatori, ei que ministrare : quo schemate &
Paulus in epistola ad Timotheum utens, in hunc quodam-
modo loquitur modum : Obtestor in conspectu dei & ele-
ctorum angelorum. Hoc igitur idem quoque profectus
est. Quinetiam addere hoc loco, Qui in cōspectu throni dei
sunt, attestantis est ministerialem ordinem, non æqualem ip-
sis honorem. Testis fidelis. Oportet subintelligere ὅς ἐστιμ-
i. qui est: ut sit sensus, Qui est testis. Considerandum est autē
quod prius de uerbo diuino tanquam non incarnato loquutus
quum diceret Qui erat: nunc de ipso incarnato differit, di-
cens : Et ab Iesu Christo, non diuidendo ipsum in duos per
hoc quod subiugit Et ab Iesu Christo, uerum & hoc & illud de
eodem, testificando & quod patris sit & quod incarnatus sit. Nam
hoc significare uult nomen Christus : qui Christus iuxta b.
Paulum testimonium tulit tanquam testis sub Pontio Pilato,
qui dixit ad eum: Regnū meum non est ex hoc mundo. His
itaque sermonibus excitat ad intelligendum quod etiam deus sit
qui tanquam homo conspicitur & hæc loquitur. Propter hoc
igitur testis est: fidelis autem siue uerax, deus & homo : ideo
etiam tanquam homo mortuus est, surrexit uerò tanquā de-
surrexit enim non sicut iij qui diuina uirtute ab aliis excitati
sunt, qui etiam rursus mortui sunt: sed sua potentia surrexit
tanquam deus: & primus autor fuit perpetuæ ac intermina-
bilis reuiuiscentiæ quæ ex ipso & per ipsum speratur. Ideo
quoque primogenitus dicitur mortuorum, quasi solus ipse au-
spicatus sit nobis huiusmodi gratiam bonorū. Princeps autē
regum terræ dicitur Christus, quandoquidē & Daniel Baby-
lonico regi dicebat quod regnaret excelsus & dominaretur re-
gno hominum. Quod si hoc in diuina ac primaria intelligi-
tur & cōspicitur dominatione, quid ueritatis habebit aduer-
siorum sermo qui ait, uniuersa quæ diuino modo dicuntur
de super substantiali trinitate, nulli seorsim trium personarū
appropriandum aut adaptandū esse, præter illa quæ produ-
ctiuam

1. Timo. 5.

1. Timo. 6.
Iohan. 18.

Dan. 5.

Divinae siue personalem harum cognitionem inducunt, sed obstinate auder delirando asserere singulas trium personarum seorsim vindicare sibi diuinam operationem? Et haec quidem quum diuus Gregori⁹ acceperit vsum sermonum **Qui est & qui erat & qui venit** de filio: quasi aptè quadrent diuina nomina & communiter & particulatim tribus personis? Porro id ex eo quoque manifestum est qd sanctissimum hymni scripturarum spirituum in euangelio quidem discimus ad filium referri, quem Paulus in Actis concionem habens spiritui applicuit: nos verò iuxta patrum traditionem in tremenda & immaculata hostia patri attribuimus, quemadmodum **E** beatus Epiphani⁹ libro de spiritu sancto disserit *Et princeps regum terrae.* Non tantum super terrenos dominium habet, verum etiam super eos qui in caelis sunt: atqui nunc de terrenis loquitur, in sequentibus autem ostendit eum etiam dominari sanctis ordinibus qui in caelis sunt.

Ei qui dilexit nos, & qui lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum: & fecit nos regnum & sacerdotes deo & patri suo, ipsi gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Et qui lauit. Duplici modo hoc scribitur iuxta varium intellectum. Siquidè lauat is qui foeditates ac maculas lustrat aut expiat, soluit verò qui à propriis criminibus liberat. Subaudiendum est autem ad verbum **Fecit**, **Qui**, relatiuus articulus, vt sit sensus: **Qui** fecit, nisi enim eo modo subaudiatur, propter solæcismum erit inepta loquutio: *nò ergo ad propositum dandi casu referatur prolata sententia, sed ex recto subiungatur. **ALIO MODO.** Propositæ sententiae ordinem si quis vt oportet absque defectu intelligat, cõnexionem adducet. Ostenditur enim hoc per schema nunc tradendum quod vocatur *ἁλοῖωσις*. Fit autem id, quando ad phrasim propositam subiungitur sententia quæ non coincidèter ad ea quæ expressa sunt profertur, sed ad subsequenter intelligentiam commutatur. Siquidem ad datiuum casum qui propositus fuit in particula *λούσαντι ἡμᾶς*. i. lauanti nos, siue, qui lauit nos, subiunctu est *ἐποίησεν ἡμᾶς*. i. fecit nos, cui defectu articuli relatiui Absque defectu verò ita positu fuisse, *ὁ λούσαντι ἡμᾶς καὶ ποιήσαντι ἡμᾶς*, nèpe vtrūq; per datiuum.

Luc. 1.
Acto. 20.

* Hæc dicit eo quod præcesserint duo participia in dadi casu nèpe ἀγαπίσαντι καὶ λούσαντι. i. diligenti & lauanti.

atum. Quod si etiã subsequens sententia coincidèter subiuncta fuisset in hunc modum: *ὁ ἡ, ἐποίησεν ἡμᾶς*, id est per quem etiam fecit nos, nulla tunc fuisset nobis relicta quaestio. Porro actionem quam protulit in verbo *ἐποίησεν* necessario declinamus ad casum rectum, discere cupientes quis sit qui efficiat. Id autè quomodo cõsequuti sumus, nisi assumpto nominandi casu propter articulum qui deerat? Nam hoc modo nominatiuus rectus id effecisset, vt absque defectu intelligeretur: *ὁ ἡ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεὺς*, qui etiam fecit nos regem, tanquam reducerit nos ad regiam gloriam, quam gloriam consequens ascripta dictio apta est proponere. Ipsi gloria & imperium qui dilexit nos, & lauit nos per sanguinem suum. Quomodo enim? An non dilexit qui seipsum dedit in pretium redemptionis nostræ tanquam agnus iugulatus, ac per passionem suam sanguine & aqua lauit nos, siue purificauit à sordibus peccatorum nostrorum? Et ne hic quidem terminauit sua erga nos beneficia, sed regnū nobis donauit: & quod regnum? vnde gloria nobis data est à Christo, vt efficeremur sacerdotes dei ac prophetae, quum nihil obtulisset quod dignum esset huiusmodi magnifico dono, ac diuino planè munere: quibus donis non in præsentem tantum assequuti sumus gloriam, sed & bonæ spei reddimur, quod illam in futuro etiam consequemur.

Ecce uenit cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus, & qui ipsum compunxerunt. Ei plangent super eum omnes tribus terræ: Etiam Amen. Ego sum & & dicit dominus deus, qui est & qui erat & qui uenit omnipotens.

Qui hic veluti agnus iugulatus est, inquit, & sanguine suo lauit nos à peccatis, ipse eo modo ueniet: nò quemadmodum prius abscondidit aut obteçtèd, quod etiã propheta David per descensum pluuiæ super vellus sensim, & absque strepitu designauit: sed palà ac manifestè in paterna gloria, vt ab omni oculo uideatur omnium iudex, nullis corruptus muneribus. Nubem autem hic quoque sermo fit, sicut in ascensu ipseus à terra ad caelos? Lucas namque scribit in actis, nubem suscepisse

A quibus statim subigitur siue relatiuus, ἡ ποίησεν ἡμᾶς id est fecit nos.

B

Psal. 71.

Act. 1.

Mar. 13. D scipisse dominum: Marcus verò in Euàgelio à se scripto inducit ipsum dominum de seipso dicentem: Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli. Siue hoc loco nubes ob leuitatem significant sublimes, & angelicas potestates, quemadmodum & dei progenitor Dauid supponit ipsi deo ascensum in nube: aut etiam significant homines diuino ac spiritali modo viuere eligentes, de quibus idem quoque ita loquitur: A fulgore eius nubes transferunt. * Et filius Amos Iesaias de eisdem: Quinam sunt isti qui vt nubes volant, & quasi pulli aquilarum? manifestum enim est quòd de his figuratè hæc dicat qui piè viuūt, quod etiam magis suscipiendum est, si præsens quoque dictum coniectura assequi æquum est, quo dicitur iudex venire cum nubibus, non autè vehi à nubibus: cui cõformis est & Paulus, docens nos in nubibus rapiendos obuiam Christo in aera, eos namque qui iuxta Pauli doctrinam vixerunt, vt semper cum domino sint. Quòd si etiã aliquibus melius videat vt verè nubes futuri, quales fuisse feruntur, quæ in monte Thabor dominum, ipsiusque discipulos obumbrasse dicuntur, nihil ob hæc oportet contendere. Venturum autem dicit tali gloria dominum, vt ab omni oculo videatur, & ab his qui ipsius aduentum fideliter sperant, & ab illis qui præter spem ab illo circūdabunt: quorum illos quidè futurum est inde letaturos, istos verò omnino plancturos. Porrò illos dicit compunxisse eum, qui in crucis passione clauis & lancea cum vulnerauerunt, & eos qui vnà cum ipsis & propter illos cõuiciose in eum iruebunt. Porrò ad ea quæ dicta sunt testimonium addens firmitatis, veluti sigillum adiunxit, dicendo: Etiam Amen: vt ex Græcorum consuetudine videtur, id est etiam, dictorum immutabilitatem exactè absoluat. Amen verò apud Hebræos subiungitur, ad denotandum quòd nihil potest impedimentum præstare, ne cõringant quæ conclusa sunt. Qui est & qui erat & qui uenit omnipotens. Quem in superioribus dixit Qui est & qui erat & qui venit, & nunc quoque vocat omnipotentem: quem etiam non alium esse quam Christum ostēdimus: quatenus ea quæ diuino modo, de eo quod verè supersubstantialiter est in diuina trinitate, dicuntur, piè possunt indistinctè attribui, rursusque cuius personarum absque vlla impietate appropriari: hunc eundem rursus inducit, postquam nouissimum

Psal. 103.

Psal. 17.

Iesai. 60.

*** Habuit**

quidè no-

strū exem-

plar, & à-

μὸς ἡ

ἡσυχίας:

opinor ta-

men legē

αὐτῶν ἡ

ἡσυχίας.

ἡσυχίας. i.

Iesaias fi-

lius Amos,

sicut infra

cap. 12. ha-

bet, maxi-

mè quem

etiam F

hic subiū-

gatur uer-

bum quòd

i. dicit, sin-

gulariter:

quapro-

pter ger-

manā vesti-

tuimus les-

tionem.

uissimum suum aduētum significauit ipsi futurum, modum- **A**
que quo hic futurus est, etiam hæc indicantem: Ego sum α
& ω. A, ab eo quod principium sit: siquidem A quoque initium
est in scriptura elementorum: ω, propter finem eorundem.
Principium autem & finem quis nō intelliget significari per
hoc quòd dicitur primus ac postremus. * Per hoc autem quod
ait Primus, intelligitur non habere initium, quemadmodum
etiam per hoc quòd ait Postremus, carere fine. Quoniã enim
apud homines non contingit, vt aliquid initio careat ac fine,
vnius est principio ac fine quæ apud nos sunt; pro eo quod est
sine initio ac fine, hoc est perpetuus. Hæc etiam per Iesaiam
dixit: Ego dominus deus primus, ego etiam post hæc. Et ne
quis principium ex non entibus introduci suspicetur, subiū-
git nunc Qui est & qui erat & qui venit. Quid autem hæc si-
bi velint dictum est, nempe quòd veluti perpetuitatem de-
monstrent, tum ab initio tum ex fine: ab initio quidem, quòd
nihil ei præcedentium temporum desit: ex fine verò, quòd
successione careat. Ad hæc autè est omnipotens, tanquã vni-
uersæ sensibilis creaturæ autor & inspector, coeternus patri,
qui reddit vnicuique secundū opera sua. Quum autè paulo antè
in humiliorib⁹ ac humanis versaret, nūc etiã diuiniore, deoq;
digna attigit: quod etiã faciebat inchoatur⁹ præsens negotiū:
sed ibi quidè nō ita perspicuè, hoc autè loco liberius loquēs.
Et talia dicit, qualia consentaneum erat eum de diuinis dic-
turū esse, qui à sanctis pphetis dicē di ansam assumpserat.

CAPVT II. Visio in qua Iesum uidit in medio septem can-
delabrorum. **C**

Iesum Iohannes frater uester et particeps in
afflictione et regno ac patientia per Christi-
stū Iesum, fui in insula quæ appellatur Pat-
mos, propter sermonem dei et testimonium
Iesu Christi. Fui in spiritu dominico die, et audiui post
me uocem magnam tanquam tubæ dicentis: Quod ui-
des scribe in libro, et mitte septem ecclesiis * quæ sunt
in Asia, Epheso, et Smyrnæ et Pergamo, et Thyati-
ræ et Sardis, et Philadelphix, et Laodiciæ.

* Hinc ui-
detur au-
tor hic le-
gisse i tex-
tu additū;
ὁ πρῶτος
ἦν ὁ ἐξ α-
τῶν. i. pri-
mus ac
postremus
quæ ad mo-
dū ultimo
huius libri
capite ad-
ditum est.

* Mēdum
idubie fuit
quod no-
strū exem-
plar

Fratrem

plār. D
nō habuit
rals ē p
rñ dōiq
i. que sūt
i. Astequū
i. cōmēta-
riis aper-
ta sūt: ho-
rū mentio:
ideōq; suo
loco id re-
stituitur.
*Et lib. E
3. ecclē.
histo. cap.
18.

Fratrem seipsum vocat & participem in afflictionib⁹ quas propter dei sermonem & prædicationem passus est à persequutoribus pietatis: ideo quoque condemnatus est, vt in insulam Patmon migraret. Sed quemadmodum in afflictionibus particeps fuit, ita & in regno quod toleratę nunc pro Christo afflictionibus conciliant. Si igitur in omnibus seipsum esse participem ostendit, æquum est vt etiam fidedignus habeatur in his quę à se visa sunt & audita. Propter sermonem dei. Sermonem dei ac testimonium dicit Euangelium quod scripsit. Ipsum autem in Patmo insula relegatum fuisse sub Domitiano; autor est Eusebius Páphili in suis Chronicis. **Fui in spiritu.** Additur In spiritu, eo quod nihil quod humanę obnoxium est necessitati efficere possit manifestationem, sed quę diuino affectu occupantur. **Dominico die.** Qui videlicet memoriale adfert resurrectionis Christi. Ex quo etiam verisimile est nihil eorum, quę ad nouum vergunt studium oraculo tractari. Vocem autem tãquam tubę à tergo auditam fuisse innuit, eo quod acer ac penetratius sonus opportunē missus sit ad omnem ecclesiam. Porro septem tantum ecclesiis mittere iubetur scripta quę vidit, nõ quod totidem sint in Asia ciuitates, sed illis iubetur hæc mittere, vt quę euangelicam prædicationem susceperant. Aut etiam veluti latius de his dictum est, eo quod numerus septenarius cognatus sit huic corruptibili seculo, respondens etiam requiei futuri seculi. Ideo quoque septem cęcos ac septem angelos cæteris superiores scripsit magnus Irenæus Lugdunensis episcopus. **A L I O M O D O.** Fui in spiritu dominico die, & audiui uocem. Videre & Audire non oportet apud diuinos prophetas sensum operationes intelligere, sed diuiniore species de quibus etiã loquit Iesaias filius I Amos: Erigit mihi mane mane erigit mihi aurē ad audiendū, & disciplina domini aperit aures meas: id autē nõ de homine qui iuxta carnem est intelligit, sed de eo qui est secundū spiritū, qui etiam deo curę est, & qui persistere solet princeps vniuersę sensibilibis creature. Geminauit autē hoc loco ppheta Mane (quęadmodū etiã apud alios pphetas, qui aiunt: Mane exaudi vocē meam, & Mane adstabo tibi: & Mane mane) nõ frustra, sed vehemens studium à tempore demonstrans, ad quod etiam tēpus diuinę quoque operationes libenter solent accedere.

Et conuersus

Ios. 56.
† Indubid
etiã hic te
gēdū est
d. rōi d-
mōs h-
o. 2. 1. 2.
no. ut ha-
luit no-
strā exō-
plār,

Et conuersus sum ut uiderem uocem quę loquebatur mecum: & conuersus uidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum similem filio hominis, uestitum ueste talari, & præcinctum ad millas zona aurea: caput uerò eius & capilli alba erant sicut lana alba, & tanquam nix: oculi quoque ipsius sicut flamma ignis: & pedes eius similes chalcobano, uelut in camino ardentes. Et uox eius tanquam uox aquarum multarum. Et habebat in dextera sua septem stellas: & de ore eius gladius ex utraque parte acutus exibat, & facies eius sicut sol lucet in uirtute sua.

Quod non sensibilibus fuerit uox, sed quales sunt prophetarum informationes principali spiritu factę, manifestat dicens, Conuersus sum non vt audirem, sed vt uiderem. Idem enim est spiritualis audit⁹ cū visu siue prospectu: ideo quoq; dixit uocem ad se loqui, hoc est disponere quod supponitur. Simul autem ad hæc subaudiendus est articulus ad sententię perfectionem, vt sit sensus: Vocem eius qui loquebatur mecum: neque enim uox uideri potest, sed is qui loquitur. hoc est, conuersus sum vt hunc uiderem, cuius uox loquebatur mecum. Ita namque ordinata sententia, erit manifesta & absque omni defectu. **Septem candelabra.** Septem itidem candelabra, sicut in sequentibus dicit, sunt septem ecclesię ad quas etiam scribere iubetur. has autem candelabra uocauit non lucernas, quòd candelabrum propriam non habeat lucem, sed uehiculum duntaxat sit lucernę, quę lucem habet. Ideo quoque facer Apostolus Paulus exhortatur conformes Christo præceptores, Vt sint ueluti luminaria in mūdo, sicut in sequentibus dicit, Emitte lucem tuam & ueritatē tuam: & Illuminatio uultus tui domine, quę spiritualiter credētes illuminat. Eos ergo qui huiusmodi lucis participes effecti sunt, exhortatur vt alios illuminent luce diuinę cognitionis.

Aurea. Aurea dicit cōstituta fuisse candelabra, propter pretium

A plār,
d. q. mōs uq
d. si cōtōs
i. Amos
et Iesaias,
maximē
quę uerbū
addat sin-
gulare
quōd u. i.
ait uel lo-
quitur,
quare autē
B sumus
d. lectio-
nem resti-
tuere.
Philip. 2.
Psal. 75.
4. 2. 4. 3.

D tium & excellentiam eorum qui meruerunt diuinam suscipere lucem: qui etiam luminaria à Paulo dicta sunt, quem admodum & candelabra vehiculum sunt lucernarum. nam hæc ex seipsis lucem non habet, sed participes quodammodo sunt eorum quæ à seipsis habent vt luceant. Et in medio septem candelabrorum similem filio hominis: tanquam videlicet denuntiantem quòd in nos inhabitet ac inambulet: qui etiam seipsum demisit vsque ad formam serui, factusque est fructus ventris eius matris quæ nuptialis thalami expertus erat. Alio quoque eum vestitum fuisse veste calari, & præcinctum ad mamillas tanquam sacerdotem iuxta ordinem Melchisedec, non iuxta ordinem Aharon: quoniam non est iuxta Moysi legem cultus, qui ab ipso nobis traditus est, sed iuxta nouum ordinem Melchisedec: de quo etiam dixit diuus Paulus peticificem & Apostolum datum nobis esse Christum, qui seipsum in sacrificium obtulisset, & introduxisset ad deum patrem ac spiritum, nostræ fidei confessionem. Et præcinctum ad mamillas. Præcinctum ad mamillas dicit, non autem ad lumbos: quia neque hic fertur appetitionibus, quæ sub ventre generantur, quas cæteris hominibus salutare est coercere. Propterea neque ad eas partes cinctus est ad quas his pateat accessus, eò quòd deus his ineffabili modo sit obseptus, sed ad pectus & mamillas, vt benignitas & humanitas iustam ac diuinam iram contineat, quæ tolerari non possent: & veritas ostendatur quæ duo cingit testamenta, tanquam domini vbera quibus fideles aluntur: de quo etiam dictum est: Et cinget iustitia lumbos eius, & veritas inunget latera eius. Iustitia quidem lumbi cincti dicuntur, ne ferantur in excessum supra rationalem naturam: veritate autem inuncta latera tanquam diuino oleo, eò quòd veritas humanitatis circa suam creaturam liberè agat & loquatur. *Zona aurea.* Auream intueri zonam, quemadmodum legales sacerdotes palliis vtebantur variegatis. Oportuit enim diuersitatem manifestari inter seruos, siue legem vmbralem & veritatem. *Caput uero eius & capilli alba erant.* Siquidem mysterium in Christo peractum splendidum est: & quanquam recenter apparuerit propter nos, attramen decreti beneplacito fuit æternum. Propterea quoque ait de ipso Apostolus: Mysterium quod absconditum fuit à seculis, nunc autem manifestatum est sanctis eius: quod designat

Philip. 2

Heb. 8

Ier. 4. 11

Colo. 1

designat canus capillus & in modum niuis. *Oculi uero ipsius A tanquam flamma ignis.* Aut lucis speciè præ se ferentes in modum flammæ: Ideo etiam dicit Christus, Ego sum lux mundi: aut ardorem & ultionem comminantes aduersus ecclesias ad quas verba reuelationis transmittuntur, tanquam non integre suis legibus respondentes. Et pedes eius similes chalcobano. Animaduertendum est Iesum deum & hominem pedes habere, iuxta diuinum virum Gregorium in sermonibus, quia neque nuda diuinitate ad nos accedere potuit, sed per carnem. Porro diuina natura significatur per chalcolibanum, quod verè auri speciem habet, & propter sonoritatem prædicationis quæ suscipitur. Per pedes autè Christi, & fundamenta ecclesiæ & diuini Apostoli accipiendi sunt, qui & ipsi puri ostensi sunt igne tribulationum, quanquam non exactè si ad hunc conferantur: sed tamen quemadmodum magister eorum Christus Iudeorum contumacia, ita & hi Gentium ferocitate sui explorationem tanquam per ignem demonstrarunt. Quòd autem & Christus sit fundamentum diuus Apostolus asserit scribès ad Corinthios, fidedignus qui suo sermone fidem rei faciat: Fundamentum, inquit, aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Chalcolibanum verò dicit, siue in monte libano fabricatum: quòd quidem huic assimilatur is qui incarnatus est: siue etiam intelligendus est libanus æris speciem habens, quem medici masculum appellant, qui & ipse igni adsimilis, suffumigationes suauis emittit odoris. Et quòd suauis quoque odoris sit Christus diuini que ipsius Apostoli, sponsa in Cantonicis digna est quæ fidem faciat: Odor, inquit, vestimentorum tuorum super omnia aromata: & ipse spòsus Christus de se ipso loquitur ad sponsam, Ego flos campi & lilium conuallium. Et ita quidem Christus. Porro suauis quoque fragrantia sunt ipsius Apostoli: ideo etiam ait Paulus, Christi bona fragrantia sumus in his, qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Merito autem vocem eius in modum aquarum multarum dicit resonare: siquidem communis est ipsius vox & spiritus: ex cuius operatione flumina de vètre eius fluxerunt, iuxta propheticum sermonem. & fons de domo domini egredietur, ac irrigabit torrentem iunctorum. Quis autem ambigat ab hoc donum dei eos appellatos esse, qui sese dignè præpararunt ad signa-

Iohan. 3

B

1. Cor. 3

Cant. 4. 2

2. Cor. 2

Iohan. 7
1. eel. 3

D ad spiritus operationem, & qui etiam dixerunt sese esse templa dei & membra de membro? profecto non alius quam qui diuina hæc & rationalia templa sponte ignorauerit. Et quis claritatem soni terram totam peruagantis poterit aspernari, nisi is fortasse qui in porci morem spirituales ac diuinas illustrationes sensibilibiter fieri postulat? Et habebat in dextera sua *septem stellas*. Has septem stellas hic ipse in progressu septem angelos interpretabitur, quorum etiam singulos singulis ecclesiis præesse dicit: & diuus Gregorius in suo coordinationum libro idem adstruit, ex hac Iohannis Apocalypsi rem facere nitens nobis credibilem. Stellas autem vocat angelos, propter lucis abundantiam quam in ipsis Christus diffundit, & eosdem dextræ manus situm nactos esse dicit, ut pote dignissimo requiescentes ordine. De ore autem eius gladium vtraque parte acutum dicit egredi. Atqui dei progenitor precipit, ut hunc super scæmur suum potens accingat: quia nondum eo tempore vltio inflicta erat transgressoribus legum euangelicarum: iccirco ille ut cunctationem supplicij demonstrat, super scæmur interim gladium suspendit: nunc autem egrediens ex ore gladius summam designat promptitudinem eorum quæ inuitabili animæ periculo, in eos qui sub nouo testamento sunt inobediētes, acriter irruunt, ad diuisionem videlicet in duas partes: quam etiam dominus in euangelio designauit, comminatus negligentem seruum esse diuidendum. & Paulus viuētem dicit punitium dei sermonem & efficacem ac gladio penetrabiliorem, veluti ex ore procedentem, ac pertingentem vsque ad ossa & medullas, quanquam non sensibilibiter: vnde etiam gladius hic acutus à Iohanne descriptus est, quod in idem redit cum gladio maximè penetrabili à Paulo posito. Tanquam solem verò lucere ipsum ait in virtute, quoniam sol quoque dicitur iustitiæ apud Malachiam prophetam, qui illuminat omnem hominē veniētem in mundum. Non autem sicut corpus perspicuum sensibilibiter illuminat, sed iuxta intellectū: ideo quoque subiungit, In virtute sua: ac si diceret quod lux Christi virtute operatur, non aspectu corporali, sed oculos animæ spiritua-liter illuminans.

Et quum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus:

1. Cor. 3
6. 12.

Psal. 44.

Mat. 24
Hcb. 4

Mal. 4
Ioh. 1. 1

mortuus: & posuit dexteram suam super me, dicens: A Noli timere: ego sum primus & nouissimus, & uiuus & fui mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorū, Amen. Et habeo clauas mortis & inferorum.

Moris est sanctis prophetis, ut quum visionem intuentur obstupescant ob vehementem abiectionem conditionis humanæ: videntes quantum diuina humanis sint meliora, eaq; præcellant ac excedant. Quod Iesu illi Naue cōtigit, ac Dauieli viro desideriorum. Illi quidem ad summum exercitus dominici visum ducent. huic autem ad ostensas sibi visiones. Itaque his affine quiddam etiam nunc contigit euangeliste, qui ait se roboratum fuisse salutari manu filij dei, quæ ipsum tetigit post diuinum consolationis factum ad se sermonem, nempe declarando quod primus sit ac postremus: primus diuina natura, postremus salutari facta nobis ipsius præsentia: quodque uiuus sit, etiam si propter nos fuerit mortuus, atamen uiuit & clauas habet mortis ac inferni. Quum igitur talem habeat auxiliatorem, iubet ne formidet, utque illi adherens qui uiuit in secula sempiterna, non vereatur, sed absque vilo metu scribat ea quæ vidit, & quæ sunt & quæ ventura sunt, hoc est præterita ac præsentia: nam hæc dicuntur esse quidem, sed nondum transisse in interitum: vnā autem cum his ea quæ futurum est, ut fiant ad cognitionem transeuntium.

Noli timere. Visione consternatus euangelista, & veluti mortuus ante pedes eius quem viderat constitutus, audisse se dicit, Noli timere: quasi nequaquam viuere potuisset facer Iohannes præ stupore, nisi salutari dextera tactus fuisset, soloque tactu illa fuerit operatus mirabilia. Nam ego, inquit, sum ob salutem omnium vestrum nouissimis temporibus ad vos cū carne cōuersus, & primogenit⁹ omnis creature. Quomodo igitur possibile esset ut mali quippiam ex mea apparitione patereris? Nam si viuo ac fons vitæ sum: & quanquam propter vos mortuus sum, rursum tamen conculcata morte reuixi: quomodo possibile esset, ut tu qui uiuis, propter me & mei aspectum morereris? Quod si etiā clauas habeo mortis ac inferni, ideo quoque viuifico & mortifico, deduco ad inferos ac reduco, meique sunt, ut ait Propheta, trāsitus mortis: nequaquam meos cultores antequam expediat mittam in mortem

Iosue. 5
Danic. 7

B

C

Col. 1. 1

1. Reg. 1

Psal. 67.

D in mortem, nisi primum ad scribendum admoveam ea que cognitione digna sunt.

Scribe quæ uidiſti & quæ ſunt & quæ futurum eſt, ut ſiant poſt hæc. Myſterium ſeptem ſtellarum quæ uidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea. ſeptem ſtelle, angeli ſeptem eccleſiarum ſunt: & candelabra ſeptem, ſeptem eccleſiæ ſunt.

Quæ à ſancto uifa ſunt, partim quidem iam facta ſunt, quæ etiam iuxta tempus iam terminum ſortita ſunt, non tamē ita ut etiam in interitum iam abierint, ideo quoque de ipſis dixit, Quæ ſunt: partim uero in præſenti ſunt, ut tranſeant: ruruſumque de nonnullis futurum eſt, ut ſiant, ueluti in ſequentiſtimis ſermo explicabit. *Myſterium ſeptem ſtellarum.* Quoniam ipſi ſignificauit quænam ſint ſeptem ſtelle & lucernæ ac candelabra, huius quoque gratia ipſum erudit quænam ſingulis dicturus ſit eccleſiis. ſtellas autem uocat angelos eccleſiarum præfectos, utpote lucem ſortitos ab ipſo ſole iuſtitiarum: quod etiam opinatus eſt quiſpiam eorum qui forinſecus ſunt ſapientes de ſenſibili ſole, nempe quod ab ipſo ſtelle lucem acciperent. Lucernas uero ſiue candelas, uiros ſacros ad hoc ordinatos, ut Chriſti illuminationem locupletarent, & ignorantia tenebras quæ in præſenti uita ſunt diſpergerēt. Porro candelabra ipſas eccleſias tanquam ferentes luminaria,

Philip. 2

qui ſunt præceptores iuxta Paulum ſermonem uitæ continent: uniuerſa uero aurea, propter ſinceritatem ac dignitatem latentis in ipſis fidei. Quod etiam cuique eccleſiæ præfectus ſit angelus etiam Gregorius Theologus, ut diximus, citata autoritate confirmauit. Cæterum quoniam hæc manifeſtauit, & quæ ad quamlibet eccleſiam, eorum qui hic uocati eſſent à deo proteſtaretur: ſubiungit deinceps & quomodo hanc quidem penitus extra diuinam uoluntatem gradientem redarguere oporteat: miſſus autem ſit ut collaudet cœtus, in quibus iuxta euangelium curritur: eas autem eccleſias quæ in parte impegunt, corrigat mutuarum admonitionum remediis. Et quis hæc uaticinatur, præterquam illi qui uult omnes homines ſaluos fieri & ad agnitionem ueritatis uenire? Cui autem hæc indicauit? Diuino ſancti euangeliz

1. Tim. 2

gelizæ Iohanni per Apocalypſim, id eſt, reuelationem quæ nunc eſt præ manibus. *Septem ſtelle, angeli ſeptem eccleſiarum ſunt.* Per angelum cū eccleſia diſſerit, quæ admodum ſi quis per prædagogum cum eo loquatur qui ab illo gubernatur, ſciens quæ ſoleat præcepto propria ducere ea quæ ſunt diſcipulis, ſiue preclara ſint facinora, ſiue etiam lapſus quidam. Veriſimile eſt autem & per ſeptem ſtellas quæ in dextera erant ei qui hæc uaticinabatur, ſignificari gubernationē uniuerſi quæ in manu Chriſti ſita eſt: iuxta id quod in pſalmis canitur, In manu ipſius ſunt fines terræ, & excelsa montium ipſius ſunt. Pſal. 94.

CAPVT III.

Que ſcripta ſunt ad angelum eccleſiæ Ephęſiorum.

Angelo Ephęſinæ eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aurcorum. *Novi opera tua & laborem tuum & patientiam tuam: quodque non poſſis ſuſtinere malos, & tentaſti eos qui ſe dicunt eſſe Apoſtolos & non ſunt, & inueniſti eos mendaces, & patientiam habes: & ſuſtinuiſti propter nomen meum, nec defeciſti.*

Angelum Ephęſi dicit eccleſiam quæ ibi erat. Neque enim præfectus angelus peccauerat, ut audire eum oporteret, Age poenitentiam: qui ob ſanctitatem ſtella dicitur in dextera domini exiſtens: hoc etiam ferens indicium lucidi ſplendoris, qui ex natura ei ob puritatem conuenit. Quid etiam necelle eſſet ei ſcribere, qui præſens eſt in dextera loquentiſt qui nec ſenſibili auditu egebat utpote naturæ intellectualis. Præterea quoque manifeſtum eſt quod ſanctus hic eccleſiæ dux in progreſſu ait, quid ſpiritus ſanctus, non angelus, ſed eccleſiis dicat. Et in cæteris ſimiliter præſentis libri locis, ubi cunquē inuētum fuerit, ſcribe hæc angelo talis eccleſiæ, quod non angelo, ſed eccleſiæ ſermones ſcribere iubeatur, pari modo manifeſtum eſt. *Qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aurcorum.* Simile eſt ac ſi diceret: Hæc dicit qui complectitur & imperat, ac continet tum humanos angelos, tum homines qui ſunt in terra: nā hi ſeptem ſtelle ſunt, ut iam dictū eſt, & aurea candelabra ac lucernæ, in medio

B
Cap. II.

B
dio

Dio quorum inhabitare & inter eos inambulare annuntiat dominus. *Noui opera tua.* Noui, & nihil me latet, inquit, quod singulatim formaui corda vestra, & cognoui omnia opera vestra, & quod malos audire non potes, sed natura odisti quod malum est, quodque tentasti eos qui se dicunt esse Apostolos, & inuenisti eos falsos Apostolos. Siquidem Ephesini diuinitatem coplentes præceptum, quo dicitur non omni credendum esse spiritui, sed probandos esse spiritus num ex deo sint, hoc est datum data sit ipsis docendi dignitas iuxta præscriptum euangelicum, in simplici rerum usu agebant, non autem cibis & potibus nuptiis infantes, vitamque voluptuosam temperanti præferentes: qualis erat Cerinthus; Apostolo & euangelista *οὐκ ἔχοντες*, dogmatum adulterinorum annuntiator. *Et patientiam habes.* Laborasti, inquit, & tolerasti, nulla fatione deiciens ob ea quæ propter nomen meum irruerunt: Et restet admodum. Siquidem dictum est, Inuicem alij aliorum opera portate, & sic complete legem Christi. Verisimile enim est quod à pseudoapostolis fuerint ipsis illata contumelia, quibus omnino vices rependere non meditabantur, sed humiliter anquam luxata ac debilia membra sustinebant. *et sustinisti.* *ἔβλασφημος*, id est tolerasti, *ἔκλυτικος* uero, id est defecisti præ labore & fatione: & quasi diceret, Non desperasti, non dimisisti aciem non es factus desertor. *propter nomen meum.* Nomen uocat famam & gloriam: sicut etiam quom dicitur, Admirabile est nomen tuum: An non gloria plerum est, quod non contentur Christiani malum referre pro malo: quemadmodum etiam diuus Paulus exhortatur, dicens: Ne declinetis ad incredulos.

Psal. 32

1. Iob. 4

Galat. 6

Psal. 3

2. Cor. 6

Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliqueris. Memor itaque esto unde excideris, & respice ac prima opera facias. Sin minus, ueniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi respueris. Sed hoc habes quod odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Vincenti dabo edere de ligno uitæ, quod est in paradiso dei mei.

Quom in duobus ecclesiam commendat, nempe in tolera-

tia doloris & neglectu molestiæ ab aduersariis illata, de hoc uero indignatur. quo etiam in medio illorum duorum positus, nempe molesti laboris ac tolerantia, alienationem à malis collaudauit, vna cum eo quod & pseudoapostolos tentauerit & Nicolaitarum obsecnitatem. Accusat autem negligentiam in insumendo, ut proximis necessaria suppeditetur, quod rursum iubet reuocari. Prima, inquit, opera fac iniustitia. Neque enim me latent, inquit, aut prima tuarum actionum bona, aut quod charitatem erga indigentes contraxeris. Reuertere igitur, quom à me didiceris te defecisse. *Veniam tibi cito.* Quod ait Veniam, non progressiuum significat motum dei qui omnia replet, sed conuersionem ad fœcordiæ ultionem. Moccus autem ecclesiæ est à diuina gratia denudatio, propter quam in salo ac vandarum iactatione ab hominum prauitate constituitur: adeo ut homines qui eiusdem sortis cum hæc sunt ecclesia, dicant: Conturbatus est in ira oculus meus, & Cor meum conturbatum est in me. *Sed hoc habes quod odisti facta Nicolaitarum.* Inter tristitia ponit etiam ea quæ consolationem adducunt, ne abundantiori tristitia absorbeat ecclesia. ait ergo: per penitentiam ego facile te recipiam, eo quod te mihi conformem habeam in odio aduersus Nicolaitas. Hi autem cognomen accipiunt à Nicolao uno ex septem diaconibus. Quinam autem fuerint & eorum obsecnitates liber Panarion Epiphaniij diuini ex Cypro viri manifestat. **A L I O M O D O.** Morum candelabri interpretati quoque sunt nonnulli sacerdotalem Ephesinæ ecclesiæ sedem, quod ipsius dignitatem tradiderit Constantinopoli.

Qui habet aurem audiat. Quisque homo aurem habet carnalem, spiritualem uero is qui diuino afflatur spiritu, quæ Iesaiæ addita est dei que progenitori Dauidi, ut obediens esset. Vnde etiam grato animo affectus, dulciter canit: Ad auditum auris obsequutus est mihi: hoc est in his vnde auditus fert aliquid laudabile, ad meum accessit desiderium. Hæc autem ait spiritum dicere, aut quod spiritualiter operabatur, demonstrans quæ sunt huius reuelationis. Aut spiritum dicit Christum, quatenus est & intelligitur deus: quemadmodum re vera quoque filius hominis appellatur, quatenus est & intelligitur homo. Quod autem spiritus dicatur deus, ipsius Christi, ad Samaritanam verba demonstrant, dicentis:

B ij Spiritus

Psal. 30
54

Heres. 25
tom. 1. li. 5

Ies. 50
Psal. 39
8. 17

Iohan. 4. Spiritus est deus, eos & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Et quid est quod dicit spiritus? *Vincens dabo edere de ligno vitæ.* Vincenti in bello quod aduersus demones geritur, quod per insitos nobis affectus excitari solet. Lignum verò quòd est in medio paradisi ac paradisi, tropice accipi oportet beatam ac perpetuam vitam, in qua est abundans sapientiæ diffusio: de qua etiam ait Solomon: Lignum vitæ est iis qui amplectuntur ipsam. **Prout. 3.** **Iohan. 1.** **1. Ioh. 3.** autem euangelista de Christo dicit quòd sit deus ac vitæ æterna: qua futura interminabili fruuntur sancti in paradiso. **E** **Iohan. 2. 0** *Dei mei.* Ne quis hæc audiens offendatur. Siquidem cuncta humilia conueniunt dei & hominis salutari dispositioni propter nos factæ: quandoquidem in euangelii quoque ait ipse: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, & deum meum & deum vestrum: tanquam ipsius quidem natura, horum verò adoptione.

CAP. IIII.

Quæ significata sunt angelo ecclesiæ Smyrnæorum.

E **T** angelo ecclesiæ Smyrnæorū scribe: *Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & uiuit. Scio opera tua & afflictionem & paupertatem, sed diues es: & blasphemiam eorum qui se dicunt Iudæos esse & non sunt, sed sunt synagoga Satanae. Nihil horū timeas quæ passurus es.* **F** *Ecce missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem, ut affligamini, & habebitis afflictionem dierum decem. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ. Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Qui uicerit, non lædetur à morte secunda.*

Primus & nouissimus est Christus, utpote deus & homo: primus diuina natura, nouissimus tanquam postremis diebus propter nos homo factus. Fuit quoque triduo mortuus, rursumque sua resurrectione uiam nobis aperuit resurrectionis ac vitæ. Et quid hic ait? Scio opera tua & afflictionem & paupertatem, quæ propter me sustines pulsatus ab incredulis. Ne igitur dum affligeris & paupertate premeris, dicas &

ipse

ipse: *Quid est quod ieiunauimus & non cognouisti, humiliuimus animas nostras & non attendisti? Quinquam enim hæc ita sint, artamen diues es, in spiritualibus thesaurum habens absconditum in agro cordis tui, qui est Christus, propter quem etiam diues es, utpote hanc habens protectorem, qui & ipse quum diues esset, propter nos pauper factus est.*

Scio opera tua, uidelicet bona, & afflictionem propter ipsa illatam, ac paupertatem quæ ob inuidiam à blasphemis Iudæis cooperatoribus diaboli in uos inducta est: qui solo nomine Iudæi sunt, ueritate autè & re ipsa sunt synagoga diaboli. Sed quanquā ob uolentiam pauper efficiaris, mihi tamen repositus, qui sum dispensator omnium bonorū, diues es. Iccirco nihil metuas eorum quæ tibi inferenda sunt à cooperatoribus diaboli, qui uos affligent, quorum breuissimus ac ualidus est impetus, & quantum erit si etiā decem æqueur diebus? Esto itaq; tolerans neque deficias usque ad mortem, ut propter illa accipias coronam uitæ. Et blasphemiam.

A communi sensu repetendum est Scio, ut sit sensus: Scio opera tua, scio & blasphemiam eorum qui uerbo Iudæi sunt, re autem ipsa sunt synagoga Satanae. Neque enim qui in manifesto Iudæus fuerit, is uerè Iudæus est, sed qui in occulto & circuncisione cordis, qui per ablationem materialis pellicis quæ circundare conspicitur membrum genitale, seipsum tota uita immutasse designatur, & in anima exornatus esse ad diuina. Nam si Iudas interpretatur confessio, Israel autem mens quæ deum intuetur: hi omnino ueri sunt Iudæi & Israel, qui Christum continentur siue gratias agunt ob magna beneficia, quibus affecti sumus per aduentum eius in carne ad nos. Nam hoc significat illa confessio: Israel uerò qui assequutus est ut deum mente uideat, qui nulla re obscuratur qua prius solet occupari. Itaque neque Iudæi sunt, neque Israel, qui non conuersi permanent in incredulitate, sed blasphemando ostendunt se synagogam esse Satanae, capti ab illo ad ipsius uoluntatem, tanquam ab ipso expugnati. Non lædetur à morte secunda. Exactè loquendo hoc dictū est. Qui enim duæ sint mortes, prima naturalis est, nempe animæ separatio à corpore, secundum iustā & inuitabilem omnipotentis dei sententiam, putā Terra es & in terram reuerteris. Hanc mortem omnes homines absque ulla exceptione iusti

B iij ac

Ies. 58
A

Rom. 2

C

1. Tim. 2

Gene. 3.

D ac peccatores subimus. Rursum verò secunda mors, maiorē adferens cladem, per peccatū induc̄ta est, quam illecebræ vitæ lasciuæ, carnalis ac voluptuosæ hominibus suppeditare solent: ideo quoq; dominus eos, qui hanc insequuntur mortuos appellat, quum ait: Sine vt mortui sepeliant in mortuos suos. Hanc mortem, nempe vitam affectibus deditam, qui vicerit, non recipiet damnū à morte gehennæ, transuendo ad mortem interminabilem.

Matth. 3
Luc. 9

CAPVT V.

Que designata sunt angelo Pergamorum.

E **T** angelo ecclesiæ Pergamorum scribe. Hæc dicit qui habet gladium utraq; parte acutum: Noui opera tua, & ubi habites, nempe ubi thronus est Satana: & tenes nomen meum, & non negasti fidem meā, in diebus quibus Antipas testis meus fidelis, qui apud uos occisus est, ubi Satanas habitat. Sed habeo aduersum te pauca, quæ habes ibi tenentes doctrinam Balaam, qui docuit Balac, ut poneret offendiculum coram filiis Israel, quò ederent idolis immolata & scortarentur: ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum similiter.

Gladium vtrinque incidentem dicit aut sermonem euangelicum, auellentem quod superfluum est in præsentī vitæ, & quod à natiuitate nobis tenebras offundit, ne diuina prospiciamus: aut seueram aduersus impios sententiā. Ex eo autē quòd hic gladius præter hoc quòd vtrinq; incidit etiā acutus dicitur, adhuc etiā accelerationem indicat ad eorum vltionē qui diuinis iussis non obtemperant. Thronum vero Satanae vocat Pergamum, vt quæ idololatriæ dedita erat supra omnem reliquā Asiam. Itaque quum etiam huiusmodi locū inhabitas, inquit, incorruptam seruasti meam fidem, in nullo euerfa ex vicinitate malorum, neque iniquos æmulata es, vna pace & abundantia iniquorum. Antipas testis meus. Antipas testis, Pergami tulit testimonium, cuius in hunc vsque diem seruatur martyrium, quum multa liberè loquutus fuisset aduersus insidiatores: & quantum in ipso fuit.

Psal. 72.

fuit, vsque ad mortem processit, de cuius fortitudine euangelista nunc fecit mentionem, vt productam in medium illius virtutem & patientiam ostendat fidelibus, vnā cum crudelitæe errantiū, vt qui de Satanae sunt contubernio. Quoniam autem tangitur eorum quoque reprehensio qui sanctissimi erant, eo q; in multis offendimus omnes, iuxta id quod scriptum est, Quis purus est à forde? Ideo ait: Quanquam taliter me colatis, habeo tamen non nihil in quo vos accusem, licet ea pauca sint. Siquidem hæc Pergamorum ciuitas, vt apparet, duo aduersa nacta erat, nempe plures Græcos siue infideles, & inter eos qui fideles dicebantur, obscœni Nicolaitæ, ranquam praua zizania inter triticum, seminati erant. Porro vide quomodo hps ex veteri testamento quibusdam assimilatos in medium produxerit. Doctrinam Balaam qui docuit Balac. Balaam ait docuisse Balac, hoc est, factum fuisse præceptorem ipsius Balac. Historia est in libro diuini Moysi qui dicitur Numeri. Iosephus autem Iudæus scribit regem Balac consilio Balaam adduxisse populo Israel mulierculas vt scortarentur: quando etiam Phinees celebri memoria dignum peregit opus aduersus Zambri: & præter hanc lasciuam attraxisse populum ipsum Israeliticum ad impuram comestionem, vtendo in cibum carnibus quæ Beelphegor immolata fuerant: ideo etiam perierunt. His verò similes quoque dicit Nicolaitas, & in scortatiōe & in impura comestione. Quòd si quis requirat quænam illa erant in quibus errabant, ex Epiphanio veluti iam diximus diuino Cyprensi episcopo discere licebit, qui ad multorum vtilitatem non indignum putauit manifestè ob oculos ponere Nicolaitarum factorem ac turpitudinem, omni seposito metu, tum quoad libidinofam lasciuam, tum quoad maximè abominandā impuram comestionem.

Iaco. 3.
Iob. 25.

Nu. 24.
25.
Lib. 4.
Antiquitatum. ca. 5

C
Hæresis.
25. tom. 2.
libri primi

Respice itaque: alioqui ueniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Vinceti dabo edere ex manna abscondito, & dabo ipsi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit nisi qui accipit.

B iiij O imm:n-

D O immensitatem abundantissimæ bonitatis dei, nã in mi-
nis quoque relucet benignitas. Pugnabo inquit, non tecum,
sed cum Nicolaitis qui immedicabiliter ægrotant, & ad ni-
hil sunt utiles. Siquidem eorum qui Pergami erant tanquam
fidelium amore captus erat, indignatus ipsis ob solam vnam
cõversationem cum Nicolaitis. Sed & id quod ait se cito ad-
uersus illos venturum, an non providentis est, & non finen-
tia diutius fortem ac substantiam suam corrumpi, sed velo-
cem designantis retributionem? *In gladio oris mei. Quisquam
sit gladius oris, & quam ob causam vtrinque incidens di-
ctus sit, paulo antè proposuimus. Vincenti dabo edere ex man-
na.* Quoniam, veluti ex diuino Epiphanio sumptum pro-
posuimus, à Nicolaitis attentata erat indignissima comestio,
digna ipsorum impietate in impura sui commixtione, ideo
vincenti daturum se manna edendum proponit loco impuri
& abominandi cibi. Manna verò tropicè dicitur panis vitæ,
qui propter nos de cœlo descendit: quanquam omnia quo-
que futura dicantur bona, tanquam & ipsa cœlitis deuoti-
tia, vbi etiam est superna Ierusalem. Vincenti autem diabo-
lum, pollicetur etiam se daturum esse calculum candidum,
hoc est opinione & fama fulgentem. Posuit autem hoc lo-
co calculum candidum, quòd is notus esset ab his qui in
theatris ac stadiis certabant, & vincentibus tradebatur. No-
men verò nouum hoc est, quod præsentì vita ignoratur. Si-
quidem ea bona quæ præparauit deus his qui se diligunt, o-
culus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen-
derunt (hoc autem nomen sancti hæreditate possidebunt)
quomodo enī possibile est vt corruptibili notitia apprehen-
derentur incorruptibilia?

Iohan. 6.

Iesa. 64.

1. Cor. 2.

CAPVT VI.

Que scripta sunt angelo ecclesie Thyatirorum.

E T angelo ecclesie Thyatirorū scribe: Hec
dicit filius dei qui habet oculos suos tanquã
flammas ignis, & pedes eius similes chala-
colibano: Noui opera tua & charitatem ac
ministerium, & fidem ac patientiam tuam, operaque
tua 201

ina nouissima plura primis.

A

Apertius præbet sui indicium is qui loquitur cum euan-
gelista, filium dei seipsum annuntians: qui oculos quidem ha-
beat igni assimilatos, tanquam paratos ad illuminationem in-
storum, exustionem verò peccatorum: pedes autem assimi-
latos chalcolibano. Chalcolibano inquam, siue qui à medicis
masculus dicitur, qui dum adolectur, odoriferos emittit va-
pores: quandoquidem & qui Christo adhæserunt, inter af-
flictiones veluti in igne versantes, non cessant sui explora-
tione circumstantes suaui afficere odore. Hinc etiam Paulus
à lege transmutatus, Christi inquit bona fragrantia sumus,
in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: in his quidem qui
salui fiunt, sua inter seditiosos tumultus tolerantia, veluti
suaui vnctione eos inungentes ad perfectiorem vitam fidei
quæ in Christum est, dum illi affixi essent vitæ in primis e-
lementis ad diuinum cultum institutæ à lege Mosaica: quæ
admodum sanè & in his qui pereunt emortua vita, vita inquã
venera affectibus exposita, & crasse instituta iuxta mortem
quæ est in insania circa idola: quos etiam irreprehensibilis
secundum Christum vita nouit suaui odore aspergere: vt &
hos cum Paulo pulchrè exorment dicentes: Viuo ego, non
amplius ego, viuit verò in me Christus. Hoc itaque modo se
habet meditatio de masculo libano. Potest quoque intelligi
chalcolibanum veluti iam dictum est, incarnatio domini si-
ue æterni verbi dei in nouissimis temporibus, vtens veluti
quibusdam pedibus, humanitate quæ videbatur: vbi duarum
naturarum, diuinitatis nempe & humanitatis, inconfusam
vnionem mens humana colere nouit, & incomprehensam
obseruare, veluti scrutationem eminentissimæ mortalis co-
gnitionis. *Noui opera tua.* Opera intellige sola ea quæ apud
deum reposita sunt. Nosse autem, hoc loco designat fami-
liaritatem ac benevolentiam, tanquam diceret: Per omnia
hæc familiariter apud me perseueras. Sic & quum ad Mo-
sen dicit, Noui te supra omnes: & Nouit dominus qui sint
sui, non aliud quicquam demonstrare intendit quàm fami-
liaritatem ac benevolentiam: beneuolo videlicet animo
sum affectus erga eos qui sua studia apud me deposuerunt.
Charitatem verò, confidentiam erga diuina, similiter & fi-
dem. A-

2. Cor. 2.

B

Gal. 2.

C

Exo. 33.

1. Tim. 2.

D dem. Amor namque syncerus mutuo continetur officio. Ministerium autem, dicit auxilium erga egenos: & patientiam, tolerantiam in afflictionibus & tentationibus. *Nouissima pars primis.* Hæc dicens ostendit quod in augmento progredientes ad id quod melius est, indefesso labore laborauerint per operationem diuinorum præceptorum.

Sed habeo aduersum te pauca, quod permittas mulierem tuam Iezabel, quæ se dicit prophetissam, docere & seducere seruos meos ut scortentur, & de his edant quæ idolis immolata sunt. Deditque ei tempus ut resipisceret, & non uult resipiscere à scortatione sua.

E *Ecce mitto eam in lectum, & eos qui commiscerunt eam in afflictionem magnam, nisi pœnitentiam egerint ab operibus eius, & filios ipsius interficiam morte. Et cognoscent omnes ecclesiæ quod ego sum qui scrutor renes & corda: & dabo unicuique uestrum iuxta opera uestra.*

Si propter fidem, inquit, ac subsidium in egenos, uestram suscipio pietatem ac tolerantiam, iuste tamen uobis indignor, quod Nicolaitarum hæresim vigere sinatis in medio uestri. Hanc autem tropice significat per nomen Iezabel quæ regi Achab nupsit: huic etiam comparans Nicolai sequaces propter libidinem ac impietatem. Indignatur itaque quod non persequantur ipsam, hoc est non expellant, confundentes ipsam impudenter blasphemantem, sed sustineant ut ij qui solo nomine Christiani sunt secum participant: unde simplicioribus seruis meis, inquit, præbet offendiculum non modo scortationis, sed iam sceleratæ quoque comestionis: scortationem dicens aut sensibilem ac carnalem, aut declinationem à deo, iuxta id quod etiam dictum est: Fornicati sunt in studiis suis, & illud, A adulterium perpetrabant in ligno. Per esum uero eorum quæ idolis fuerant immolata, uidetur & alias quoque diuisiones connectere: quæ & ipsæ pios inuadebant, qui sanè tropus solet accidere. Siquidem Nicolaitæ non proponebant edenda idolothyrta, sed alia

*Psal. 105.
Iere. 3.*

sed alia tamen habebant quæ uel cogitare extremæ foeditatis est ac impietatis. *Quænam autem illa sint frequenter à nobis dictum est in libro Panarion demonstrari.* Nec id tantum abominandum esse testatur in hæresi Nicolaitarum, sed & fingitur esse prophetissa quæ prauo agitur spiritu, diuinam, ne donum uanitati accommodat, ut etiam Mosi non parere deprehendatur qui apertè clamat: Non assumes nomen dei tui in vanum: & à beatitudine dei patris aliena inueniatur, à spe dei aberrans, & in uanitatibus ac infantiis falsis toto animo conuersans. *Et seducere seruos meos:* eos qui in morum simplicitate degunt trahendo per errorem ad scortationem, & comestionem eorum quæ uetita sunt. *Deditque ei tempus.* Ego, inquit qui nolo mortem peccatoris, sed conversionem quero, dedi ei tempus pœnitentiæ, ultionem interim differendo: illa uero tolerantia mea abusa est ad impœnitentiam, in sui perditione occupata, nec firmiter hærens considerationi suæ salutis. *Et non uult resipiscere.* Nam hoc tanquam deus cognosco, iccirco etiam dictum est, *Scrutans renes & corda deus.* Quoniam igitur dato ipsi spatio ad pœnitentiam non est uia, *Ecce mitto eam in lectum,* hoc est, in ægritudinem. Solet enim scriptura lectum ab imbecillitate accipere, ut quum dixerit, *Vniuersum lectum eius uertissi in infirmitate eius; lectum dicens morbum, & uersum esse in melius siue ad sanitatem.* Ipsam itaque malis afficiam. Eos uero qui cum ea commiscerunt, id est qui cooperantur & auxilio sunt ad abominanda foedaque dogmata, calamitatibus affligam. Filios uero (successores huiusmodi abominationis appellans filios) in mortem, inquit, transmittam. Et illos quidem ita tractabo. Porro uobis quibus nihil commune est cum adultera, quum simplices sitis, & ob morum simplicitatem in innocentia ambulare in medio domus uestræ dicti estis, quoniam non est fortitudo quæ adeo malis & loquacitate præditis, in uersura uerborum posset repugnare: & ueluti qui profunda siliis maligni ut dicunt, & insidias ipsius non nouistis, uobis inquam nullum pondus superimponam: pondus autem uocat pugnam uerborum: sufficit, inquit, mihi expharatio diligenter peracta per opera, ex custodia eorum quæ uobis ab initio tradita fuerant. *Nisi pœnitentiam egerint.* In

A

*Exo. 20.
Psal. 39.*

B

Iezec. 18.

Psal. 7.

Psal. 40.

C

Psal. 110.

minis

Dominis quoque benignitas conspicitur : neque enim pro-
nus dignam infert ultionem , sed impetum terriclamen-
at tollit , quo vrgendo eruat pœnitentiam. Et cognoscit
mnes ecclesie . Quia hæretici occultè abominanda patra-
que videlicet vulgo abscondita sunt : latet enim fideles quod
illi sub Christianorum vocatione occultentur , ego qui de-
prehendi , notum faciam omnibus ecclesiis quod ego ip-
le ipse sim , qui renes & corda scrutatur : de quo etiam
Iesaias : Occultabitur in abscondito , & ipse non videbitur .
An non cœlum & terram ego impleo , dicit dominus . Quo-
niam igitur hæc ita se habent , vniciusque rependam merce-
dem suæ nequitie debitam .

Habetur
Iere. 23.
totū i peri-
sona domi-
ni dictum.
Citat E
ergo nos
ster autor
hoc sicut
& plerū
que alia
ex memo-
ria que
admodū la-
bilis est.

Vobis autem dico & ceteris qui Thyatira sunt,
quotquot non habent hanc doctrinam , quique non con-
gnouerunt profunditates Satanae ueluti dicunt, Non
mittam super vos aliud pondus : tamen id quod ha-
betis , tenete donec ueniam. Et qui uicerit & custo-
dierit usque in finem opera mea , dabo ipsi potestatem
super Gentes , & reget eas in uirga ferrea : ut uasa fi-
silia conterentur . Sicut & ego accepi à patre meo ,
& dabo ipsi stellam matutinam . Qui habet aurem au-
diat , quid spiritus dicat ecclesiis .

Fri retributionem , subiungit quoque deinceps in quibus datur
operam consequetur id quod dignum est . Qui igitur non ha-
bent erroneam hanc hæreticorum doctrinā , hos inquit ego
suscipiens contentus ero incorrupta obseruatione simplici-
tatis quam acceperunt , ex quo etiam profunditates ignora-
re Satanae omnino conuenit eis , ueluti dicunt . Ponderis uero
dicit molestiam quæ ex verbosa contentione inducitur in-
ter eos qui pugnant uerbis : seruum autem domini non oportet
pugnare . Deinde digna comminat^o supplicia his qui ob-
scœna operantur , ad eos transfert sermonem qui simplici-
tatem degunt uitæ : nihil aliud ab ipsis expectens , quam ut pium
fidei depositum seruent incorruptum usque ad suum aduen-
tum . Aduentum autem dicit aut postremum , quando omnes
secunda

† Alia,
profundis
tatem.
2. Tim. 2.

secundo suo aduentu iudicabit : aut cuiusque interitū , quādo
nos ad eum abimus , quādo relicta hac turbulenta uita in se-
curum reponemur statum , infallibilem habentes spem de his
quæ in uita peregrinamus , quod etiam magis congruere nō est
improbabile . Et qui uicerit , & custodierit . His qui ob simplici-
tatem sunt expertes pugnae , satis erit obseruatio præcepto-
rum , ut mihi placeant : ei uero qui ex pugna & luctu præmiū
retulerit , dabo ad triumphum uictoriae potestatem super Gen-
tes : siue quemadmodum ait dominus in Euangeliis , illi qui
minas & talenta rectè dispensauerat , Præsis decem ciuitati-
bus , & alij , quinque ciuitatibus : quendam enim principatum
ac potestatem hæc significant sanctis datam super infirmio-
res , & eos quibus dirigi opus est . Ideo quoque scriptum est :
Virga directionis , uirga regni tui . Solet enim quod dictū est
per uirgam directionis designari : ueluti indicando quod pu-
nitium correctionem non inducat , sed quæ emendet . Fer-
ream uero uirgam nemo ob aliud quicquam datam esse di-
cit , nisi ad contritionem , per supplicium eorum qui inobe-
diētia uestiti sunt , ac uasis fictilibus assimilati . Quemadmo-
dum etiam uirga potētiæ non alterius rei gratia ex Sion mis-
sa est , nisi ad dominādū . Et quia omni uincētū danda pmittit
uirga ferrea , erāt autē hi qui per prōptā obediētā deo acqui-
siterant : hi etiā incredulorū iudices erūt , quoniā & Ninui-
tas excitandos ait dominus ad iudicium , siue condemnatio-
nem prauæ generationis . Quod autem & ipse à patre uirgam
accepisse dicitur , dationis & acceptionis uoces propter car-
nis assumptionem subintroierūt , imò etiam propter suæ de-
missionis & humilitatis emphasim . Quod si in diuina quoque
natura quispiam hoc considerare nititur , nihil erit negotij ,
ad manifestādū per dationem & acceptionem id quod prop-
rium est personarum patris ac filij . Usque in finem . Uique
ad finem uitæ suæ : ex quo etiam manifestum est , quod adue-
ntus eius non nouissimus dicebatur , sed cuiusque nossem ad
ipsum accessus . Ut uasa fictilia conterentur . Dicitio uero hoc lo-
co accipi solet nō comparationis aut similitudinis gratia , sed
causaliter p^{er} uirgam , id est ut . Propterea , inquit , uirga datur fer-
rea , ut fictilia uasa conterantur . Quod si non sit apta compo-
sitiō : nunquam enim uerbum indicatiuum (sicut in propo-
sitiō σπυριτοεις , id est conterentur) subiunctiua dictioni
coniun-

† 501 Χϛϛϛ

Luc. 19.
Matt. 25.

Psal. 44.

Psal. 2. 109.

Matt. 12.

C

D coniungitur: nihil curæ eritis qui sola intelligentia, & non exacta dictionum consideratione salutem conquirunt. *Ies. 14.* *Iam matutinam.* Stellam matutinam dicit propheta *Ies. 10.* Assyrio siue Satana, quem etiam Christus visum esse taquam fulgur de cælo cadentem, & sanctis datum esse in concubitationem denotauit, de quo dicit & Paulus quod ueniat deus ut conterat eum sub pedibus discipulorum suorum. & *Dan. 7.* confirmans eum qui accessit ad deum excelsum, Super aquas, dem, inquit, & basiliscum ascendes, & cõculcabis leonem & draconem: Aut igitur stellam hanc dare promittit dei inuocatio: aut illam quæ à Petro dicitur lucifer in cordibus scilicet lux exoriens, lux uidelicet Christi. Porro stella ante Chisti aduentum exorta, est Iohannes baptista, aut Elias Thabitæ prænuntius secundi aduentus Christi: cum quibus partem habituros speramus illos qui uicerint diabolum. Non est autem admirandum, si plurimum dissidentia per idem intelleximus: quandoquidem & leo excitatus dicitur de tribu Iuda, & leo de Basan proficiscens iuxta diuinam scripturam dicitur Antichristus, aptando unumquodque ad id quod proponitur. Intelligitur autem & Oriens futuri seculi: huiusmodi tenebræ præsentis uitæ licet lux videantur, obfcurabitur: quum sanctis apparuerit sol iustitiæ, & caliginem hanc dissipabit: & angelus est qui hunc orientem annuntiat, præsertim ante ipsam.

CAPVT VII. *Quæ scripta sunt angelo ecclesie quæ est*

Sardis.

CAP. III.
† Quæquæ nostris exēplar nō habuerit nū iustos nū, tūpe: tamen eō quōd id omnia habent exēplaria.

S angelo ecclesie quæ est Sardis scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus dei, & septem stellas: Scio opera tua, quia nomen habes quod uiuas, & mortuus es. Esto uigilans. & confirma cætera quæ moritura erant: non enim inueni opera tua plena coram deo meo. Memoro quomodo acceperis † & audieris, & serua ac respice pisce. Quod si non uigilaueris, ueniam ad te tanquam fur, & non scies quæ hora ueniam ad te.

Septem stellas, id est diuinos angelos, ut prædiximus: item

item quoque spiritus eisdem intelligimus, iuxta id quod dictum est, Qui facit angelos suos spiritus: aut operationes uiuificantis spiritus, quæ utraque sunt in manu, siue in potestate Christi: illis namque tanquam dominus præsidet, huiusmodi tribuit tanquam eiusdem essentia: iuxta id quod scriptum est: Alium paræletum mittam uobis à patre. Nihil enim in beata & supersubstantiali trinitate appropriatum conspicitur, præter ipsas proprietates personarum constitutiuas. Scio opera tua. Quod hoc loco dicitur Scio, simplicem designat notitiam, non familiaritatem. Unde etiam ecclesiam obiurgat, ut quæ solum nomen uitæ fidei habeat, mortua uerò sit a bonis actionibus. Quemadmodum enim uitam appellare solet scriptura probitatem, uitam inquam secundum deum, iuxta id quod dictum est, Eloquium tuum uiuificauit me; hoc est in semitis eius quæ uerè uita est collocauit: ita & mortem appellat uitam uiciosam, ueluti significat diuus Paulus de his qui ab incredulitate ad Christi fidem transierant, quum ita scribit ad illos: Et quum mortui eseris Christo per delicta. Et in libro Pastoris dicitur ita quosdã in aquam lauacri descendisse, nempe mortuos, & ascendisse uiuentes. Esto uigilans, & confirma cætera. Excusso somno fœcordiæ, mēbra tua quæ ob incredulitatem perfectè moritura erant confirma. Neque enim honorum initium operatorem coronat, sed perseverantia usque in finem. Non autem utcunque dictum est Confirma, sed quasi dixisset, Solida facito ac roborata, quæ & mollia sunt, & ad casum paratissima. Quatenus igitur modica tibi reliqua sunt uirtutum exercitia, attende inquit ne penitus intereas. Hæc itaque conserua quæ adhuc uiuunt, illa uerò confirma, quæ iam ad mortem uergunt: nihil enim tuorum studiorum plenum est, sed hæc quidem iam mortua sunt, illa uerò moritura. Quod autem ait, Coram deo meo, ueluti sæpius dictum est, taquam ex humanitaris assumptione magis cõdescendendo prolatum est de filio dei. Memoro quomodo acceperis. Traditione inquit, serua quam ab Apostolis accepisti, ac de segnitie respicito: & ea quidem opera quæ adhuc uiuunt serua in uita, his autem quæ mortua sunt per penitentiam conquire reuiuiscantiam. Porro respicentiam dicit mutationem à malis ad id quod melius est. Et non scies quæ hora. Ignoratum est enim tempus. Et quemadmodum

A
Psal. 103.
Ioh. 14. 19
Citat autē ex memoriis non aliis tantum uerbis, sed & sensu immutato.
B nisi uaria loca in unum sensum cõiunguntur.
Psal. 118.
Eph. 2.
Liber Pastoris.

Et quæ

D cuique nostrum ignotum est tempus mortis cuiusque nostrum, ita & multo magis tempus secundi aduentus domini.

Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui uicerit, hic uestietur uestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro uitae, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis suis. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesiis.

Animaduertendum est usum accipiendi hoc modo Nomen, alienum esse à Græca phrasi, nec satis probatum esse, sed abiectum: Satis enim fuisset dixisse, Paucos habes, & non pauca nomina. Quanquam enim proprietates cuiusque personae separetur per nomen domini, attamen electa Græcæ lingue vox non nouit in numerum assumere, quæ cuique conueniunt ad cognitionem numeri, sed quæ speciem propriissimè denotent: dicit enim multos aut paucos, duos aut tres homines, non autem duo aut tria nomina: tãquam illud quidem maxime proprium, sit naturæ significatiuum, quæ permanere nata est, cuique autem specialia successione significent, quæ fermè corrumpitur sublata de medio cuiusque substantia. *Qui non inquinauerunt.* Hoc bonum, inquit nactus es, quòd aliquot habeas, qui hoc carnis indumentum nõ inquinauerunt sordidis actionibus, qui mecum in regeneratione fulgebunt. atque per hos etiam placatus differo, & longanimis sum erga vos. Vestimenta autem non inquinata dicit corpora sanctorum: quemadmodum etiam patriarcha Iacob uaticinatur de eo, qui ex Iuda germinaret, qui est Christus

Gen. 49. Iesus: Lauabit, inquit in uino stolam suam, corpus dicens ipse filius domini, quod in purissima sua passione ad nostri illustrationem mundatum est. Nam ipse peccatum non fecit, ait Iesaias: ob iniquitates populi mei ductus est ad mortem: nam ipse peccatum non fecit, neque dolus inuetus est in ore eius. Huic domino ueluti opus quoddam dramaticum agens Iesaias, ait: Quare rubra sunt uestimenta tua plena tanquam calcato torculari? Et de uestimentis quidem ita contenti pleni dignum est, ut mundities eorum puritatem corporis designet.

Iesa. 53.

Iesa. 63.

Porro

Porro qui uicerit, inquit: Quænam uicerit? Affectus carnis: **A** hic ergo uestietur suarum uirtutum uestimentis, quæ emundantur pijs laboribus: & splendet sicut sol in futuro seculo, eiusque nomen quod scriptum est in libro uiuentium inefficenti uita, manebit indelebile, tanquam is quem ego confitebor coram patre meo. Huius autem scripturæ & confessionis coram patre promissæ, documentum ipsum tunc in Euangelii traditur, quum paciscitur se illum confessurum coram patre in secundo suo aduentu, qui se coram hominibus confiteretur: quod omnibus quidem sanctis repositum est, præcipuè tamen martyribus. *Coram patre meo & coram angelis suis.* Coram patre & angelis suis dictum est, quòd tanquam angeli sint fideles, ac beneuoli cultores. Et interdum quidè dicit angelos patris, interdum autem suos, ut quum ait: Mittet filius hominis angelos suos cum uoce magna tubæ. Nunc igitur dicendo angelos patris, non tollit quin ipsius quoque sint sancti angeli: Nihil enim eorum quæ in diuina natura conspiciuntur, inuenire licet appropriatum alicui trium ipsius personarum, præter id unum quod hypostaticè ipsi conuenit.

Mat. 10.

B

Mat. 24.

CAPVT VIII.

que scripta sunt ad angelum ecclesie Philadelphorum.

T angelo Philadelphorum ecclesie scribe:

Hæc dicit sanctus ille uerus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit ipsum, nisi is qui aperit: & nemo aperiet, nisi is qui claudit: Scio opera tua, Ecce dedi coram te ostium apertum: nullusque potest illud claudere, quia modicum habes uirtutem, & seruasti sermonem meum, & non negasti nomen meum.

C

Sanctus quidem est uerus ille sanctus, qui & filius dei est, & triplici seraphicorum spirituum hymno sanctum prædicante ueritas denuntiatur: quemadmodum etiam in contemplatiuo Iesaiæ appellat⁹ est, triplici sanctificatione in uia conclusa dominationem, ut & ternarius demonstraret personarum super substantialis trinitatis, & harum inseparabilitatis uisione dominationis. Hoc autem quatum supereminet

Iesa. 6.

C inferior.

D inferioribus ac mortalibus naturis, quis posset verbis exprimeret? Clauem verò Dauid dicit, omnipotentem demonstrando potentiam, per quem solum diuinæ sapientiæ thesauri aperiantur. Primam itaque potentiam iuxta humanam describit naturam, veluti etiam ab illo hoc audire contigit, dum ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Secundo verò habet iuxta aternitatem diuinitatis. Est enim Immanuel deus verus, etiam repugnante Nestorio, quantumquam homo factus sit. Et sanè etiam verè homo, non phantasia exhibens hominem, quantumquam id grauiter ferat odibilis deo Eutyches. Sed quòd est, verè deus est, non ex relatione, vt Nestoriani nugantur: & verus homo non iuxta apparentiam & phantasia quamadmodum volunt stupidi Eutychiani stæ, ac stupidum Manichæorum genus. Verum quòd nonnulla exemplaria non habeant Clauem Dauid, sed inferni, ne in hoc quidem accedit aliquid diuersitatis. Ostenditur enim ex hoc, quòd Christus utpote deus, vitæ ac mortis habeat dominium. *Qui habet e suam Dauid.* Clauem vocat potestatem. Qui enim habet potestatem claudendi & aperiendi domum, huic etiam domus commissa est. Et hoc manifestius est discere in euangelio ex eo quod ad Petrum dicit Christus: *Et tibi dabo clauis regni cælorum. Et nemo aperi-
et. Quandoquidem clauis potestatem designat: qui semper dicit clauem Dauid habere, quid aliud dicit, nisi quòd quemadmodum Dauid carnali Israeli dominabatur, ita & ego iuquit, carnali ac spiritali? quantumquam longe est alia potestas hominis à Dei potestate. Ideo quoque Gabriel dixit ad virginem, thronum Dauid tanquam temporarij, dandum esse filio à patre: at ipsi, tanquam aeterno & finem non habituro: & similiter regnum ac potestatem. Quoniam igitur similitudinem regni Dauid ferebat Christus, meritò dicit: Qui habet clauem Dauid ad aperiendum & claudendum: Aperire quidem vocans iustificare, claudere verò vocans condemnare. Sua namque utens potentia & iustificat & condemnat. *Ecce dedi cor ante ostium apertum.* Ostium bonorum datur apertum tanquam paratissimum, vt per ipsum quoque auxilium ad meliora, præbeat introitum ad fruitionem. Ideo etiam Dominus quum ait, Regnum Dei intra vos est, nempe proposito volentis iam traditum, ostendere videtur ingressum, à nullo in-*

impediri posse. Et huius nunc promissio, quod eos qui intro-
ducuntur auidos redit ad aggrediendum, rationem habens
difficultatis laborum, & commensurans his qui parua virtute
ingredi statuunt, vbi per apertum ostium manifestauit cumu-
litam bonorum multitudinem his qui ingrediuntur, non iam
anxium esse sinit solitudine cōtrahendorum laborum, qui
iam ob diuinam fruitionem despiciuntur, sed, ne retro quidē
aspiciendo, hortatur amplecti labores, reputando suauiore
esse susceptum propter ista laborem quauis alia electione.
Porro quòd per labores assequi oporteat aeternorum bono-
rum hereditatem, satis ostendit in Euangelij diuinum ora-
culum, quo dicitur vim pati regnum cælorum. Rursum etiā
quòd is qui incipit degustare dulcedinem nouerit contemne-
re labores, diuinus ipsius Dauid spiritus docet quum ait: Gu-
state & videte quòd suavis sit Dominus. Aut etiam apertum
ostium intelligitur ingressus docentis nos prædicationis, qui
semel apertus, nullis claudi potest afflictionibus, vincente
animi illorum promptitudine qui ingredi elegerunt, ob pul-
chritudinem eorum quæ reposita sunt, quæ laborem ac diffi-
cultatem afflictionum demulcent & quodammodo fraudant.
In his inquit, licet tibi modica sit virtus, sed à me datur aper-
tum tibi ostium, tu verò etiam supra virtutem quæ in te est
tolerasti propter nomen meum. Non ergo ad modicam tuam
virtutem commensurabo retributionem: sed ex munificen-
tia, vt mihi moris est, præmium rependam.

Ecce de de synagoga Satanae qui dicunt se Iudeos
esse & non sunt, sed mentiuntur, Ecce adigam illos ut
ueniant & adorent ante pedes tuos, & cognoscant
quòd dilexerim te, quoniam seruasti sermonem pa-
tientia meæ. Et ego seruabo te ab hora afflictionis,
quæ uentura est in uniuersum orbem, ut affligat habi-
tantes in terra. Venio cito, tene quod habes, ut nemo
accipiat coronam tuam. Qui uicerit faciam illum co-
lumnam in templo dei mei, & amplius non egredietur
foras: & scribam super eum nomen dei mei, & nomen

D ciuitatis dei mei nouæ Ierusalem, quæ descendit à celo à deo meo: et nomen meum nouum. Qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesiis.

** Quæquæ nostrâ exēplar nō habuerit Meum, addidimus tamē, eo quod oia habeat exemplaria, quum negligentia uideatur omisissum.*

Repenſio, inquit, confessionis nominis mei erit Iudæorum conuersio & pœnitentia, qui meam illuminationem qua ad me adducti sunt, commutabunt in eos qui in absconditis cordis sese Iudæos esse demonstrant & non in propatulo, in luti Paulo quoque uideretur. Sedem uerò Satanæ dicit synagogam Iudæorum, tanquam præstantem auxilium mendaciorum: quandoquidem etiam ille mendacij pater à condito seculo apparuit. Hos igitur accurrere dicit, non uulgari modo, sed cum magno seruire & contritione: hoc enim designat quod adorent, & inter extremos qui in ecclesia sunt poni elegerint. *Sermonem patientiæ meæ.* Non quod is qui dat oraculum, aliquod passus sit, sed suam patientiam dicit fidei tolerantiam quæ propter ipsum est & erga ipsum: quemadmodum etiam ubi Dauid petit à Deo, De uultu tuo iudicium meum prodeat: hoc est, iustitia tua quæ sit propter me. *Seruis te ab hora afflictionis.* Horam afflictionis aut uocat persequutionem sub Domitiano excitatam, quæ fuit secunda post Nenum, quemadmodum scribit Eusebius Pamphili: quando & ipse euangelista in Patmum ab ipso Domitiano relegatus est: aut eam quæ sub mundi consummationem ab Antichristo aduersus Christianos excitabitur per uniuersum orbem, qui Christianos interimet. Ab utraque igitur harum se promittit liberaturum suos sectatores & amatores, præcipiendo illos per mortem ab his quæ tunc contingunt, ne ultra id quod ferre possunt affligantur. Ideo quoque ait Dominus, Venio cito. Siquidem post illam afflictionem cito ueniam, hæc est absque ulla dilatione: nam hoc significat cito, tanquam diceret: Euestigio ueniam cum his quæ sicut afflictionibus: propterea etiam denuntio, ut tutum conseruetis fidei thesaurum, ne pereat corona tolerantie uestræ. *In templo dei mei.* Prius dictum est quod dei mei, non tollat diuinam quæ in Christo conspicitur naturam, sed coexistentiam & unionem ostendit. Demonstrat enim indissolubilem esse duarum naturarum unionem, diuinitatis inquam & humanitatis in persona domini Iesu, nisi solo intellectu quaquam inconfuse.

Egerint. *Sermonem patientiæ meæ.* Non quod is qui dat oraculum, aliquod passus sit, sed suam patientiam dicit fidei tolerantiam quæ propter ipsum est & erga ipsum: quemadmodum etiam ubi Dauid petit à Deo, De uultu tuo iudicium meum prodeat: hoc est, iustitia tua quæ sit propter me. *Seruis te ab hora afflictionis.* Horam afflictionis aut uocat persequutionem sub Domitiano excitatam, quæ fuit secunda post Nenum, quemadmodum scribit Eusebius Pamphili: quando & ipse euangelista in Patmum ab ipso Domitiano relegatus est: aut eam quæ sub mundi consummationem ab Antichristo aduersus Christianos excitabitur per uniuersum orbem, qui Christianos interimet. Ab utraque igitur harum se promittit liberaturum suos sectatores & amatores, præcipiendo illos per mortem ab his quæ tunc contingunt, ne ultra id quod ferre possunt affligantur. Ideo quoque ait Dominus, Venio cito. Siquidem post illam afflictionem cito ueniam, hæc est absque ulla dilatione: nam hoc significat cito, tanquam diceret: Euestigio ueniam cum his quæ sicut afflictionibus: propterea etiam denuntio, ut tutum conseruetis fidei thesaurum, ne pereat corona tolerantie uestræ. *In templo dei mei.* Prius dictum est quod dei mei, non tollat diuinam quæ in Christo conspicitur naturam, sed coexistentiam & unionem ostendit. Demonstrat enim indissolubilem esse duarum naturarum unionem, diuinitatis inquam & humanitatis in persona domini Iesu, nisi solo intellectu quaquam inconfuse.

Roman. 2. Iohan. 8. Psal. 16.

Ferunt. *Sermonem patientiæ meæ.* Non quod is qui dat oraculum, aliquod passus sit, sed suam patientiam dicit fidei tolerantiam quæ propter ipsum est & erga ipsum: quemadmodum etiam ubi Dauid petit à Deo, De uultu tuo iudicium meum prodeat: hoc est, iustitia tua quæ sit propter me. *Seruis te ab hora afflictionis.* Horam afflictionis aut uocat persequutionem sub Domitiano excitatam, quæ fuit secunda post Nenum, quemadmodum scribit Eusebius Pamphili: quando & ipse euangelista in Patmum ab ipso Domitiano relegatus est: aut eam quæ sub mundi consummationem ab Antichristo aduersus Christianos excitabitur per uniuersum orbem, qui Christianos interimet. Ab utraque igitur harum se promittit liberaturum suos sectatores & amatores, præcipiendo illos per mortem ab his quæ tunc contingunt, ne ultra id quod ferre possunt affligantur. Ideo quoque ait Dominus, Venio cito. Siquidem post illam afflictionem cito ueniam, hæc est absque ulla dilatione: nam hoc significat cito, tanquam diceret: Euestigio ueniam cum his quæ sicut afflictionibus: propterea etiam denuntio, ut tutum conseruetis fidei thesaurum, ne pereat corona tolerantie uestræ. *In templo dei mei.* Prius dictum est quod dei mei, non tollat diuinam quæ in Christo conspicitur naturam, sed coexistentiam & unionem ostendit. Demonstrat enim indissolubilem esse duarum naturarum unionem, diuinitatis inquam & humanitatis in persona domini Iesu, nisi solo intellectu quaquam inconfuse.

A inconfuse. Familiariter namque sibi mutuo reddit ob humanitatis assumptionem, diuina humanis, & humana diuinis idiomatis. Porro hic in templo dei columna constituitur, ut fulcat & dei circa se munificentiam, & eos qui debilius affecti sunt, ad perfectionem fidei Christi, quæ in nobis est, exhortans illos, ut & ipsi dono docendi similiter proficiant. In templo autem dei, ut semper lætetur. Nam hoc est columna in templo dei fieri. Siquidem qui uicerit aduersarias potestates, columna & firmamentum ueritatis constituitur, & ipse firmiter & immutabiliter gaudens, & alios fulciens, ne in bono excidant à sua sede. *Et scribam super eum nomen dei mei.* Super columnam spirituales, eum nempe qui diuinis iussis ad imbecilliorum fulcimentum perfectus est, scribi dicit nomen dei, & nomen ciuitatis Ierusalem nouæ: nouam Ierusalem eiusque nomen, ac dei nomen non aliud quippiam dicens, quam gloriam siue cognitionem, sicut & Dauid: Quam admirabile est nomen tuum in uarieta terra, hoc est honor & tui cognitio. In tabulis itaque cordis spiritualis columnæ scriptum est nomen dei, siue cognitionis siue gloriæ, similiter & ciuitatis Ierusalem: Dei quidem, nempe quod sanctus sit, quod iustus, ac reddens unicuique iuxta opera, quod omni bonitate plenus, talibusque gaudens cultoribus: ipsius autem Ierusalem, quod dilectum sit dei tabernaculum, & suos ciues ad supernam transmittat metropolim: quæ inferior Ierusalem tanquam colonia supernæ constituitur, retinens eos qui interim in ipsa uersantur tanquam literis uerentes, ac supernæ uitæ inferiorem aptantes. Eos igitur qui mutua hac scriptura tanquam indelebili memoria (huiusmodi enim est scriptura, nempe quæ stabiliora efficiat ea quæ facta sunt) & dei & supernæ Ierusalem gloriæ gestant in signe, an non diuos quosdam dignum est appellare? Porro nomen nouum intelligimus sanctis impositionem, quod etiam, præter delectationem diuini muneris, & fruitionem decoris incorruptibilem bonorum, ipsis in futuro seculo tanquam in signe additur: & præterea his qui nunc inueniuntur Christi fratres & amici cultores.

D T angelo ecclesie Laodicensium scribe: **H**æc dicit Amen qui est testis fidelis & verus, principium creaturæ dei: Noui opera tua, quod neque frigidus sis neque feruidus: utinam frigidus esses aut feruidus. Itaque quoniam tepidus es & neque feruidus neque frigidus, incipiam te euomere ex ore meo. Quoniam dicitis: Diues sum & ditatus sum, & nullius ego: & nescis quod tu sis miser & miserabilis, & pauper & cæcus ac nudus.

Amen, est Perfectò. Certè. Certè igitur est in omnibus quæ de ipso dicta sunt siue veritas, nullumque in ipso est mendacium. Principium creaturæ dei, hoc est regnum & principatus omnium, tanquam dominium habens in ea quæ creata sunt. Principium enim creaturæ dicitur evidens causa creaturæ. Fortassis autem hoc dicto calumpiam strueret deo inimica Arianorum machinatio, tanquam dominus lefus per hæc significaretur esse creatura. Non oportet autem malignis horum abduci conatibus, considerantes num quid tale in alia scriptura de hoc habeatur, vt possit quis ex similibus ad regulam similia reducere. Dicit itaque Paulus ad Colossenses scribens de Christo: Qui est primitiæ primogenitus omnis creaturæ. primogenitus creaturæ, non primo creatus. Et Dauid: Ex utero ante luciferum genui te, At non Creauit te. Et Solomon: Ante omnes colles generat me. Porro quod ait, Dominus creauit me initium viarum suarum, verbum Creauit, acceptum est pro Constituit: quemadmodum etiam vbi dicitur: Vt crearet duos in vnum nomen hominem. & illud: Cor mundum crea in me deus. Diuinus autem in sermonibus Gregorius sermone de filio, Creauit quidem, de dominico corpore anima rationali animato intelligit, Generat vero de diuinitate. Quum igitur tam multis testimoniis Principium creaturæ, sicut etiam diximus, nihil aliud significare velit, quam quod autor est & eoditor creaturæ dei, iuxta illud quoque: Omnia per ipsum facta sunt: per hoc etiam datur vt dominet creaturis quæ sub ipso sunt: siue confirmet quod apprehendat ac moderet: nõ quod hæc diminutionem inducant

Col. 1.

Psal. 109.

Prouer. 8

Ephe. 2.

Psal. 50.

Iohan. 1.

ducant substantiæ ac gloriæ. Quod neque frigidus sis neque feruidus. Frigidus est qui caret operatione ac superuentione sancti spiritus: feruidus autem qui spiritu feruet, quemadmodum etiam Paulus dicit. Tepidus vero qui instabilis est, & in vtroque ambiguus, qui particeps quidem spiritus sancti factus est per baptismum, extinxit tamen donum quod animam viuificabat, accommodans illud sollicitudini præsentium. Ideo quoque de diuino spiritu ait Paulus: Spiritum nolite extinguere. Quoniam igitur tu talis es qui quum spiritu feruidus fueris per baptismum, emortuus es per negligentiam, salutis in posterum spem à teipso amputasti, condemnata quam primum elegeras fide. In operibus itaque non est condemnandum, quod medium est, quemadmodum legitur nuptiæ quum mediæ sint inter virginitatem & fornicationem, non sunt reiiciendæ. In fide vero quod medium est ac tepor reprobatur, nec valet secum consistere. Propterea utinam, inquit, frigidus esses: hoc est, ne simul quidem particeps fuisses gratiæ diuini baptismatis, sed manifestes non baptizatus & non tepidus. Siquidem is qui nondum spiritus gratiam accepit per baptismum, in spe versatur quod aliquando ea quæ sibi salutaria sunt accipiet: at tepidus, veluti iam declarauimus, parum habet ad feruorem, & eo bono priuatus est, quod quandoque baptizandus sit. Incipiam te euomere. Metaphora tepidi decenti modo usus est, quod medici ad vomitum procurandum assunt. Vnde quum aliqui difficulter vomunt, tepidæ aquæ portione vomitum sursum educunt. hoc nunc quoque dicit: Incipiam te velut abominandum cibum euomere: hoc est per sermonem oris mei reiectum à mea familiaritate ostendere. Et quæ horum est causa? Quia in incertis diuitiis spem posuisti, & semine verbi dei inter spinas suffocato, hoc est inter tentationes huius vitæ ac secularium diuitiarum, paternam tuam & perpetuam paupertatem ignorasti. Quoniam dicitis: Diues sum. Diuitias vocat terrenas diuitias. Ignoras quod tu te miserum reddas inter eos qui pereunt: ideo quoque commiseratione dignus es, vt qui à sublimitate virtutum excideris, obtenebratione ac cæcitate captus in his quæ meliora sunt eligendis, & denudatus ea quæ te paulo ante vestiebat diuina gloria.

Roma. 12.

1. Thes. 5

B

C

1. Tim. 6

D *Suadeo tibi ut à me emas aurum probatum ex igne ut ditiescas, & uestimenta alba ut induaris, & non appareat dedecus nuditatis tuæ, & collyrium quo inungas oculos tuos ut uideas. Ego quoscunque amos, arguo & erudio. Aemulare ergo ac respisce. Ecce sto ad ostium & pulso. Si quis audierit uocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad ipsum, & cœnabo cum eo & ipse mecum. Qui uicerit dabo ei ut sedeat mecum in throno meo, sicut & ego uici, & sedi cum patre meo in throno ipsius. Qui habet aurem audiat quid*

E *spiritus dicat ecclesiis.*

Si vis, inquit, locuples fieri, veras tibi compara diuitias à me qui possum manentibus diuitiis locupletare. Compara autem ardenti desiderio sancta dei oracula septemplex terigne probata. Quænam autem sunt illa? doctrinalis ac diuinus sermo qui nõ frustra neque inaniter procedit ad eos qui docentur, sed ex eo quod antea is qui docet ardenti studio ditatus sit. Demonstratam nanque fidem annuntiat iustus: & bonus negotiator de bono thesauro cordis profert vetera & noua: à veteribus quidem uiris maiora ferens exempla bonorum operum, à recentioribus autem & qui feruenti ardore laborarunt, egregia facinora. Sed quoniam talibus ditiescere non contingit alicui absque diuino auxilio, ideo dicit is qui tradit oracula, A me. Diuitiæ uero sunt uestimentorum amictus, qui possit indecentem virtutum nuditatem tegere, & non vulgari modo amicare, sed cum pompali gloria triumphum efficiens, ob uictoriam de aduersariis dæmonibus reportatam. Et collyrium. Præceptum est ei qui cæcutit ad spirituale domini lumen, ut aptos oculos circuinungat. Per hoc autem suadetur progressus ad pœnitentiam. Aut collyrium demonstrat inopiam. Si enim dona excecant oculos uidentium, hos utique aperiet donorum carentia. Ego quoscunque amos, arguo & erudio. Et merito. nam qui amat, studiose erudit: quod etiam argumentum est immensæ benignitatis domini erga immorigeros. Porro opulentia huius benignitatis arabo est dilectio qua illos prosequitur qui digni sunt supplicio. Et

Mat. 13

Dent. 16

Exod. 23

cio. Et quæ est illa eruditio? Ut æmulentur potiora studia & per pœnitentiam ac respiscetiam, nempe priorum delictorum mutatione, zelum siue imitationem assument hi qui ex ruditate uel insolentia ad disciplinam declinarunt. Et quæ retributio benignitatem consequitur? assiduitas ad ostium non molesta: porro ostium in sequentibus dicit cor eorum, qui uocantur ad respiscetiam: quod ubi apparuerint salubriter ipsum pulsanti, cæteraque fecerint quæ sequuntur, mansueti bonique conuiuæ ingressu magnificè ac liberaliter reficiuntur. Sto ad ostium & pulso. Violentiam, inquit, non habet meus aduentus: ostium cordis pulso, & vnà cum his qui aperiunt, super ipsorum salute lætor. Delicias enim ac cœnam duco salutem hominum qua ipsi pascuntur, famèque audiendi uerbum dei ac tenebras erroris effugiunt. Qui uicerit dabo ei. Iam dictum est quod græcanica disciplina huiusmodi sermonis compositionem talemque phrasin seriem, sollemnissimum uocet, de quo minima est ecclesiæ cura.

CAPVT X.

De uiso ab ipso ostio in cœlo, & throno ac uiginti quatuor senariis & his quæ consequenter ostensa sunt.

Est hæc uidi & ecce ostium apertum in cœlo. Et uox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum dicens: Ascende huc & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.

Statinque fui in spiritu.

Non quod sensibile ostium in cœlo uiderit tempore quodam clausum & alio apertum, hæc differit, sed ita apparuit Euangelistæ, ut per apertum ostium interiora necesse esset uideri. Et uocem, inquit, audiui quæ tanquam tuba insonuit dicens, Ascende huc: non dicens, ut hic loco ascenderet, sed mentè à pedestribus erigeret & humanis. Verum hi potissimum qui mentem purificant à maculis quæ in hac materiali uita cõtrahuntur, has & huiusmodi dignas de deo uisiones assequuntur. Et uox prima quæ audiui dicens. Et hoc præter sermonis dispositione, & quam ob causam iam dictum est. Oportuit enim ita dicere: Et uox eius qui loquebatur mecum dixit: Ascende huc: nam ita apto modo processisset.

Et ecce

Cap. IIII.

C

D Et ecce thronus ponebatur in caelo: Et super thronum sedens aspectu similis lapidi Iaspidi & Sardio: & iris in circuitu throni similiter aspectu smaragdino: & in circuitu throni viginti quatuor sedes: & super viginti quatuor sedes† uidi vigintiquatuor seniores sedentes circumamictos uestibus albis, & super capita ipsorum coronas aureas. Et de throno egrediebantur fulgura & uoces ac tonitrua. Et septem lampades ignis accensæ in conspectu throni ipsius, quæ sunt septem spiritus dei.

†Addidimus, Vidi uigintiquatuor, eo quod hæc haberent quæcunque uidimus ex epiplaria. E

Psal. 146

F Spiritu, inquit, immutatus uidi thronum, per quem significatur dei requies quam habet in sanctis: in ipsis enim collocatur, tanquam capacibus diuinarum specierum. *Aspectu similis lapidi Iaspidi* Quoniam uisum hic demonstrat patrem, corporalem ipsi figuram non assignat, quemadmodum filio in prima sua uisione: sed pretiosis lapidibus ipsum assimilat: Iaspidem quidem utpote uiridi, designante quod semper floreat, uitamque mortalibus adferat, iuxta id quod dictum est, Et herbam seruituti hominum. Herba namque omne semen adfert quod à deo ordinatum est ad alimentum mortalibus: Iaspis autem appellatur eo quod assimilatur iaspidi, id est ueneno aspidis: Sardio uero propter terrorem dei: habet namque Sardius ignis speciem. Quoniam enim ferri non posset deus, si ad extremum usque iustitiæ ueretur iudicio, merito clementis ac boni præbet argumentum Sardius, utpote terrens quidem, & ignis speciem ferens lapis, ut aiunt, sed quem non solum terrori dicunt esse feris ac monstris, uerumetiam uirtutem habere curandi dolores ac molestias quæ nostris innascuntur corporibus. At enim magnus Euphianus, ipsum, si inungatur, curare tumores & plagas à ferro illatas, Anima tuertendum est autem assumptos esse hoc loco lapides non pretij gratia, sed ob eam significationem quam ex colore habebant. Et iris in circuitu throni. Iris quidem quæ sensu percipitur, quam diuina scriptura uocat arcum ubi dicit, Arcum meum ponam in nubibus, ex solis, repercussione exoritur, quando in nubis, aquosæ

Gen. 9.

quosæ densitate conclusus obicit ipsam lucem, eius per nubem emissionem, & uariam ac omnigenam colorum apparentiam assumit. Et illa quidem iris talis est. Porro quæ thronum circumambibat, solius Smaragdi speciem præ se ferebat. Iridem uero ipsam uocauit ab iride diuersorum colorum quæ apud nos est, ut uarietatem intelligamus studiosi diuinorum angelorum ministerij: quorum diuersitatem in uinum terminat efficax ministerium, ad imitationem domini, quandoquidem & huius beneficentiæ qua cuncta nutrit, indicare uoluit uirens lapidis Iaspidis color assimilatus in speciem uiriditatis lapidis Smaragdi. Viginti quatuor sedes. Sedem non aliud quippiam oportet hoc loco intelligere quam studiosum conatum ad operationem diuinorum iustorum. Solo enim hoc modo præparata anima diuinum est ueliculum quemadmodum & ipsa Cherubin. Seniores sedentes. De numero uigintiquatuor seniorum hoc loco considerandum erit. Supereminens & diuinissima sanctissimaque trinitas numerum septenarium, quem etiam affinem posuit huic suæ multitudini, initio iuxta inscrutabilem suæ sapientiæ profunditatem æquali numero sibi ipsi conuoluens, numerum uigintiquatuor ostendit. Siquidem ter septem uiginti & unum efficiunt, qui est numerus deficiens à uigintiquatuor ternario, qui ternarius diuinæ trinitati omnium creatrici cōsecratus est: ideo quoque septenarius numerus tertio circumuolutus unâ cum circumuolente ternario numerum uigintiquatuor perfecit. Septenarij autem numeri num totus hic mundus sensibilis capax est secundum suam uirtutem mortali naturæ cognitu impossibile? Aequali autem numero cum sedibus sunt hi qui sedent, & seniores sunt non iuniores: quoniam promissio quoque hæreditas uetustissima est, utpote parato nobis regno ante mundi constitutionem: porro his qui præparatum habent ante mundi constitutionem præmium, non tanquam recentioribus, sed tanquam inueteratis in diuinis præceptis datur regnum æternum. Demum aureas dicit esse coronas: neque enim potuit quicquam auro pretiosius proponere his qui in hac uita uersantur ad efficacem & operosam cognitionem. Et septem lampades ignis accensæ. Septem lampades ipse interpretatus est septem spiritus: quæ aut sicut habet Iesaias diuina spiritus dona oportet intelligere, nempe

Mat. 25.

Ies. 11

D nempe sapientiæ fortitudinis, cōsilij, & quæ post hæc sequitur: aut sicut Irenæus & Clemens † qui varia confarantur, ministrantes & eminentes supra cæteros ordines. Septem quidem, eo quod huic mundo præsideant, qui cum numero septenario nescio quid cognatum habet: aut sicut iam proposuimus: Accensæ vero, propter continuū tenorem ac perpetuitatem sanctimonix circa diuina, talis est nāque & ignis hic materialis incessanter illuminans ac inflammans: ideo quoque ait Propheta: Qui facit angelos suos spiritus & ministros suos ignem vrentem.

Psal. 103.

Et in conspectu throni tanquam mare vitreū simile crystallo, & in circuitu throni quatuor animalia plena oculis ante & retro: & primum animal simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem hominis, & quartum animal simile aquile uolanti.

Dan. 7.

Mari assimilat id quod est in conspectu throni, maximam & incomparabilem significans multitudinem diuinarū virtutum quæ in circuitu throni dei sunt, quod & Daniel significare vult per millenarium & myriadicum numerum. Vitreum autem mare & crystallinam habens speciem, splendorem designat incorporearum naturarum & ipsius throni, siue angelicæ vitæ tranquillitatem, vt quæ immobiliter cōglutinata sit sicut vitrum & crystallus, sic vt nulla sorde obtenebrata, ad insensatas turbationes circumflectatur. Et in circuitu throni quatuor animalia. Quatuor hæc animalia nonnulli & quatuor euāgelia & quatuor generales acceperunt virtutes: vt leo quidem significet fortitudinem, & euangelium secundum Iohannem, quod etiam sanctus Irenæus Lugdunensis dicit æterni regni significatiuum esse, per illud, In principio erat verbum: per vitulum autem iustitiam tanquā propriis contentam laboribus, & euangelium iuxta Lucam, tanquam legitime & sacerdotali modo Christi genealogiam describens: per aquilam vero temperantiam, nam de hac testimonium datur huic animali, & euangelium iuxta Marcū vt pote compendiosum & à prophético spiritu incipiens. Porro per hominem prudētiam, & euangelium iuxta Matthæū, vt qui

vt qui naturaliter & non lege prædicauerit Christi natiuitatem. Fortassis autem & per hæc significatur Christi dispensatio. per leonem, tanquam rex ostenditur: per vitulum, vt sacerdos, imo magis vt sacrificium: per hominē, quod propter nos vir sit effectus: per aquilam, tanquam dator viuifici spiritus ac super omnes deuolantis. Aut quod per quatuor hæc animalia, dei aspectum assequatur creatura ex quatuor elementis commixta: nempe igne, aqua, terra, aere, tanquam hæc animalia visa, ad designationem mundanorum elementorum referantur: leo quidem, propter animositatem & audaciam ad ignem designandum: vitulus autem, propter operationes circa terram, ipsam terram quam exercet: homo vero aerem, siquidem homo cælestis ac sublimis creatura est propter mentis subtilitatem, porro aquila ad aquam designandam, ex aquis enim nascæ sunt volucres generationem.

Et quatuor animalium singula habebant alas senas in circuitu, & intus plena erant oculis. Et requiem nō habent die ac nocte dicentia: Sanctus sanctus sanctus dominus deus omnipotens qui erat, & qui est, & qui uenit. Et quādo cūq; dederint illa animalia gloriā & honorem & gratiarum actionem sedenti in throno qui uiuit in secula seculorum, procident uiginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabunt uiuentem in secula seculorum. Et abiiciunt coronas suas ante thronum, dicentes: dignus es domine & deus noster sancte accipere gloriā & honorē ac potentiam, quoniam tu creasti omnia, & propter uoluntatem tuam erant & creata sunt.

Postquam dixit quatuor animalia in circuitu throni, & cuiusque figuram retulit, quod & nos quātum possibile fuit iuxta datum nobis donum debito modo enarrauimus, nempe quod significant dei prouidentiam quam exhibet circa ueritatem suam terrenam creaturam: atque idcirco quatuor animalia æquali constituta sunt numero cum quaternione qualitatum quibus elementata corpora (vt ita loquamur) huius ma-

Psal. 102.

D ius materialis mundi constituta sunt: nunc eorū quoque demonstrat obsequia, quod & David ostendit dicens: Potentes virtute faciētes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius: hoc est, non praeuenit praeceptum completionem eius quod praeordinatum est, sed simul vt praecepit, perfectū est id quod vult. Porro velocitatem per tenas alas dicit cuiusque contingere: hoc enim subindicat, ne quis audiens tenas alas, vulgari modo has adesse existimet. Quod autem ait in circuitu, non alarum, sed quatuor animalium statū designat, quod non erant more elementorum, sed in modum circuli. Numerus vero alarum perfectionem designat ministerij, & id circa quod versatur ministerium.

E tiam circa quod versatur ministerium. Siquidem numerus senarius apud eos qui in huiusmodi rebus diserti sunt, non laudatur, verum apud eos qui sensum supergrediuntur nihil habet inutile, ne id quidem quod supplementum suscipiat ex poenitentia proueniens. Porro senis alis composita fuisse spiritualia animalia dicit diuus Dionysius, quarum duabus facies operirent, duabus vero pedes, & duabus quae mediae erant volarent: vt circa sublimiora ac profundiora sua apprehensionis videatur ipsorum esse cultus, † propter quem medijs praeceperetur eximios splendores diuinis sedibus concitare. Quod autem additur In circuitu, propter vniuersorum inspectionem traditum est: int^o autem, quia nihil latere potest ea quae diuina sunt, ne ea quidem quae a nonnullis sunt occulto. Ceterum requiem non habent: non quod laboriosum aliquid subeant continuo cantu ministrando. Circa sensibile enim creaturam est labor, infatigabilia autem sunt quae cumque dicuntur immaterialia: & ibi, vt ait ille, fugit dolor, luctus ac gemitus. Non igitur laboriosum aliquid significatur per hoc quod dicitur, Requiem non habent, sed continuus tenor circa diuinam laudem, vt quod delitiose versentur ac perfecti sint ad gloriam & laudem dei. Demum triplicatione gloriae ac sanctitatis intelligere possumus personarum trinitatem. *Procedent uigintiquatuor Seniores.* Per haec nobis significatur ipsos quoque seniores quos considerauimus participes esse cantus ac laudis caelestium virtutum, quum deo referūt acceptam potentiam ac victoriam quam de spiritualibus hostibus retulerunt. Consideranda est autem diligentia in narratione distinctionem temporum. Siquidem a promissione praesentium

† Ν ἦ μ
τοῖς μέ-
σοις πο-
σέσσιν
σθῆναι
τὰς ἀρ-
χίδας
ἀνγέλους
θεῶν
τοῖς ἀνα-
τείλει
Ἰεσα. 25.
Infra. 21.

praesentium procedit ad futura: non sine prudentia hoc faciens, * sed ostendens quod etiam ante nouissimum praeconium eorum qui recte operatur, sit aliqua gratiarum actio his qui defunguntur praesenti laborioso studio, concedentes praesentis termino, quam vnicuique definitum sit id quod vni est: vt pote recipiendo etiam commensuratas ad futurum & indissolubile seculum retributiones: siue sit miraculorum accessus siue alia quauis beneficia. Non igitur cōfiguratio erga Iesum Christum dei filium incarnatum, à ministrantibus procedens spiritibus, pariterque cum illis & ab hominibus qui sese praestiterunt eximios operibus, & benedictio ac laudatio, vltimo duntaxat die reposita est, sed etiam in praesentem: quemadmodum is qui conspicitur transire distinctionum temporum demonstrat his qui acute possunt perspicere. *Et abiciunt coronas suas.* Coronas ante thronum abicere victoriam significat, veluti nunc quoque in his videre est qui vincunt in certaminibus? Thronus vero dominationem ac potentiam designat. Est autem corona regni insigne, qui igitur coronas ante thronum abiciunt, quid aliud quam certum ac verum regnum & victoriam aduersus omnes, deo per omnia referunt dicentes: Tibi domine ab omnibus debetur gloria tanquam conditori ac plasmati, & qui, quum non essent, produxisti vt essent, conseruas ac contines.

CAPVT XI.

De libro signato sigillis septem qui erat in manu domini, quae nulli creata natura potuit aperire.

Et uidi in dextera sedentis in throno librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. Et uidi angelum fortem praedicantem uocem magna: Quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius? Et nemo poterat neque in caelo neque in terra neque subter terram aperire librum neque aspicere illum. Et ego flebam multum quod nemo dignus esset inuenire aperire librum neque aspicere illum. Et unus de senioribus dicit mihi: Ne fleueris.

Quae ad dexteram dei sunt, designant animae bona, quae etiam

A * Loquitur de tempore inter & exitum. num iudicium, id est iuxta graecorum opinionem de operum tributionem de extremo iudicio. Porro quae quam non omnino satisfiat nobis propria uersio hoc loco, non tantum C mens graeca margini addidimus, eo quod et grece his potest esse marginibus.

Cap V.

D etiam parcemiffes Solomon ostendit in dextera sapientie reponi, per vitam ea significans dicendo: In dextera ipsius vita. Quæ vero à sinistris, bonâ corporis & mortalem hanc vitam: quæ per gloriam ac diuitias inuuit dicens: In sinistra ipsius diuitiæ & gloria. De throno vero dictum est quod potestatem ac eminentiam significet eius qui super ipsum sedet. Quid est autem liber nisi sapientissima & incomprehensibilis dei memoria? quam & Propheta Dauid & Moses præfigurant: ille quidem quum diceret, In libro tuo omnes scribentur: hic autem quum ait, Aut dele me de libro quem scripsisti. Porro intus & foris scriptum esse septemque sigillis signatum, hoc erit, ut intus quidem scripti dicantur qui sunt ex Ierosolymis tanquam dei cultores legis ducatur: foris autem siue à tergo & deteriori parte, qui ex gentibus. Septem vero sigilla septenario numero insigne habentia & significantia dierum varietates ac successiones quæ in transitorio hoc mundo contingunt, quid aliud intelligendum præbent, nisi quod nemo præter solum deum exacte scire possit quæ in exitu uitæ cuiusque nostrum expectentur? Aut igitur hoc ita est: aut clarum esse librum, hoc demonstrare volentis est, nullum diuino aspectu dignum haberi præter paucissimos. Siquid enim omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, inutilitate quæ ex peccato Adam contracta est: & perdididerunt libertatem quæ est erga deum. Et nemo poterat. Hominum quidem nullus poterat, is autem qui agno similis erat, maxime: quemadmodum etiam per Dauid iam dictum erat, Mane exaudiet vocem meam, mane vocando aduentum domini per carnem, per quam præsentiam vel aduentum nati sunt homines diuinum aspectum, siue ut ante illum sisterentur digni effecti sunt, ab eo qui collapsa erigit & contrita reparando cõstrigit. Propter hæc etiam misericors illius ad nos accessus ordinatus est, & propter hunc prophetarum preces exaudite sunt: inter quas est & illa, Inclina aurem tuam & descende. Et ego flebam quod nemo dignus esset inuentus. Neque enim angelus neque homo hæc assequutus est, ut inquit Iesaias, non senior non angelus, sed ipse saluos eos fecit. Neque igitur quisquam eorum qui carne carent, neque eorum qui in carne degunt, neque eorum qui carnem morientes reliquerunt, exactam accepit diuinarum rerum notitiam: nam hoc indicat com-

Prout. 3.

Psal. 138.
110. 32.

Psal. 13. 52.
Roma. 3.

Psal. 5.

Psal. 143.

Iesa. 63.

car complicatum fuisse librum: hoc est vniuersæ creatæ naturæ incognita esse dei iudicia. Creatæ itaque naturæ complicatus fuit liber, nec solum impossibile fuit cuiquam aperire, sed nec aspicere illum potuit, hoc est neque fixis ad diuina iudicia oculis poterant respicere. Sed qui tanta erant indignitatis, postquam sublequutus est agni ad eos aduentus, quæ antea perplexa & inexplicabilia erant, facile peruia effecta sunt: & quæ difficilia, facilia ac prompta fuere. Et vnus de senioribus, siue diuiniorebus virtutibus, quæ & ipsæ ex rerum dispositione quæ circa nos contingit gaudio implentur, quemadmodum etiam dicit dominus, Gaudium fit in celo ob vnum peccatorem respicentem. Quod si id ob vnum peccatorem contingit, quantum obsecro gaudium propter multos? propter quod etiam prouenit agni confidentia, qui aperuit librum ut cognosceretur is qui propter nostram salutem aduenerat. Quodque hoc ita fit docuit nos ipse dominus dicens: Non veni ut vocem iustos, sed peccatores ad poenitentiam.

CAPVT XII.

De agno habente cornua septem quomodo librum aperuerit.

Ecce uicit leo de tribu Iuda radix David, qui aperit librum & septem signacula eius. Et uidi in medio throni & quatuor animalium & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & oculos septem, quæ sunt septem spiritus dei missi in uniuersam terram. Et uenit & accepit de dextra sedentis in throno librum.

Vicit eum qui nos vicerat diabolus. Quis est autem qui vicit: is qui tanquam deus quidem est leo, de quo patriarcha quoque Iacob decumbens vaticinatus est, Ut leo de tribu Iuda: tanquam radix vero ipsius David, sicut creator propter diuinitatem: ex radice autem David dictus est eo quod dictum fuerit de radice David virgam produxisse florem propter humanitatem. Agnus stantem tanquam occisum. Agnus est Christus qui etiam præfigurabatur per agnum qui iuxta legale pascha immolabatur, & per Iesaiam tanquam ex persona Christi-

Luc. 15.

B

Matt. 9.

Gen. 49.

Iesa. 11.

D na Chri-

1es. 53.
1ere. 11.

D na Christi dicit: Ego autem sicut agnus innocens qui dicitur ut imoletur, non cognoui, & illud: Sicut agnus coram tondeute se sine voce, & si quid huic sententiaē cōforme est quod hominis passionem nobis manifestissime figurauit. Quod autem occisus non dicatur, sed tāquam occisus, significantis est quod in morte non permanferit: reuixit enim Christus: Nam hoc est quod dicitur non dari sanctum ut uideret * non interitum sed corruptionem: tanquam interitus quidem, separationem anima: à corpore designet: quod etiam verè Christo accidisse nullus piorum cultorum recusat suscipere: corruptionem uero non. Neque enim perfectæ humanorum membrorū dissolutioni subiectus fuit, sed quo tempore corruptionem subingredi oportuisset, eo superueniens resurrectione corruptionis vim retudit. Ideo quoque tū duana fuit Christi in morte remoratio. Siquidem probatus est is qui scripsit naturalem historiam, dicēs corpora mortitium quæ ab igne consumpta non sunt, tres dies suslinere, naturali uita in eis agente, ac deinde interitui, imo potius corruptioni tradi. *Habentem cornua septem.* Cornua potentiam designant & gloriam, quemadmodum ubi de potestate dicitur: Et exaltabitur cornu iusti. *Quæ sunt septē spiritus dei.* Septem spiritus sunt septem operationes spiritus, nempe sapitiæ, intellectus, scientiæ, consilij, fortitudinis, pietatis & timoris domini: quæ operationes efficaciam habuerunt in sanctis qui sunt in uniuersa terra. Et accepit de dextra sedentis in throno librum. Agnum accepisse de dextera sedentis in throno librum, iuxta humanitatem intelligendum est, quemadmodum occisum esse: iuxta diuinitatem namque nihil proprium est tribus personis ex his quæ deo conueniunt, præter modum productionis ingeniti & geniti ac procedentis.

Psal. 15.
ἐὐχὴ ὀδοῦ
ἡ δὲ ἡδὴ
δὲ ἀπο-
ἡ δὲ

Psal. 74.

E **F** **Q**uamq; accepisset librū, quatuor animalia ex uiginti quatuor seniores prociderunt coram agno habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt preces sanctorum: & canunt canticum nouum dicentes: Dignus es accipere librum & aperire signacula eius quoniā occisus fuisti & re-

demisti

demisti nos deo per sanguinem tuum ex omni tribu & lingua & populo, & natione, & fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes: & regnabimus in terra.

Quidam sanè interpretati sunt hæc quatuor animalia excellentes diuinas virtutes qualescūque illæ sint, quæ dei potentiam designarent circa mundum: ex quatuor elementis constitutum: alij uerò virtutes quidem, sed quæ elementis præficiuntur, unde ipsum subsistit uniuersum, & quæ ipsum conseruant ut permaneat. *Prociderunt coram agno.* Agnū qui accepit librum adorant omnes qui præcierunt salutē quā hominibus exhiberet, & supplicium quod impuris demonibus infligeret. Porro seniores habere citharas, concinnum ac suauem sonum significat glorificationis erga deum: aureæ uero phialæ, mentes quæ grata deo opera perficiunt (ideo quoque per aurum designatæ sunt, materiam apud nos pretiosam) quæ ex eo quod assidue eriguntur ad id quod diuinū est, præmium iuxta progressum in uirtute inuenerūt. Ex his etiam procedunt odoramenta euaporantia iustæ dei aduersum nos iræ curationem quæ praua oppugnat studia: ideo etiam Odoramenta dixit, non Aromata. Curatio enim ut dixit ille, cessare faciet peccata magna. Quod autem ad animi curationem sanctorum preces interpellēt apud deum, & ex ueteri testamento manifestum est, quum ait Samuel.

B

Ecd. 10.

C

Si quis in deum peccauerit precabitur pro eo: ex nouo autem, quum sancti discipuli domini acceperunt potestatem soluendi peccata ac ligandi. Porro nouum canebant canticum, quia nouum erat quod iram placaret, quod occisus sit agnus Christus ad expiationem ac salutē uniuersi orbis: ideo quoque dat^{us} est illi liber ut aperiret ac solueret signacula, ut qui per sanguinem suum redemerit nos ex omni natione omni- que lingua: nam hoc est nouum canticum: propter quod qui ex omni terra illustrati sumus, discedentes ex uetustate legis scriptæ, & ambulantes in nouitate uitæ, edocti sumus canere munera per spiritum sanctum donata. *Ex omni tribu & lingua, & non Tribum & linguam, distinctionem docet quod non omnes sed quidam digni habitū fuerint qui à suis laborib^{us} cæde agni & per ipsius sanguinem redimerentur. Et fecisti nos deo nostro regnum: &*

1. Re. 2.
ponuntur
quædā hu
iusmodi
uerba, non
à Samuele
sed ab illi
prolatæ, ac
longe dis
uersum sē
sum habē
tis, quare
opinamur
autore ex
memoris,

D ij sacerdotēs.

ut se- **D** sacerdot. Hæc etiam iuxta litteram iam sortiuntur effectus, propterea quod & reges & sacerdotes, dei cultores ac fideles perseverant. Potest autem & sublimius intelligi ut reges quidem sint qui regiam victoriæ coronam aduersus affectum capiti habent impositam, sacerdotes verò qui hostiam viuam deo acceptabilem seiplos exhibuerunt. Qui iuxta hanc interpretationem tradit haberi terram, mansuetis à domino in re hæreditario promissam, nequaquam inter eos qui à scopo aberrant censi potest. Et regnabimus in terra. Quod dicitur Regnabimus in terra, iuxta promptiorè intellectum, & qui multis videtur, modum viuendi iuxta legè designat, qui magis introductius est, & veluti tradens elementa perfectissimæ conuersationis secundum Christum, quatenus nihil ad perfectum duxit lex. Iuxta verum autem intellectum eà designat vitam beatam perpetuamque ac in dissolubilem, quæ in futuro erit seculo: ideoque in fine hoc insinuat.

Matt. 5.

E

Et uidi & audiui tanquam uocem angelorum multorum in circuitu throni & animalium & seniorum. Et erat numerus eorum myriades myriadam & millia milliū dicentia uoce magna: Dignus est agnus qui occisus fuit accipere potentiam & diuitias, & sapientiā & fortitudinem & honorem, & gloriam & benedictionem. Et omnem creaturam quæ erat in cælo, & in terra & subter terram & in mari, & que in ipsis sunt, omnes audiui dicentes: Sedenti in throno & agno benedictio & honor & gloria & imperium in secula seculorum, Amen. Et quatuor animalia dicentia amen. Et seniores prociderunt ac adorauerunt.

Spiritualiter vox erat, ac non sensibiliter & per strepitum in aere resonans: ideo quoque calculus præconiij agni quod futuro erit tempore describitur, non quod iam completum est: quatenus omnis qui deo adhæret, & usque ad consummationem per memoriam benignarum pro nobis agni passionum prudenti dementia urgetur, ad domini retributionem,

nem, quanquam seruus sit, properare solet. * Nam de æqualitate honoris superfluum esset loqui. Quid enim magnum fecerit seruus, si eadem patiat quæ dominus? Quodam autem ordine separata esse diuitias, potentiam, sapientiam, & huiusmodi, ex decreto quo illa per eminentiam accipiatur quum res ita se non habeat, humana opinione assumptum est: diuinitas enim his non eget, ut quæ omnem excedit honorem, & quum omnia suum esse ab ea acceperint, & deinceps procedant, deducente ea diuinitate ad dignum ipsis honorem. Et omnem creaturam &c. Ab his omnibus tam intellectualibus quàm sensum sequentibus, tam uiuentibus quàm simpliciter esse habentibus per naturales rationes, deo glorificatur tanquam principium & autor omnium, & unigenitus ac consubstantialis huius filius, & sanctissimus ac uirificans spiritus. Et quatuor animalia. His quoque ostenduntur unum ouile angelorum & hominum per Christum perfectum, sub vno pastore Christo agens, vnaque ecclesia per Christum qui interstitium maceræ diruit, quod primi patris Adam inobedientia construxerat. Amen uero ex lingua Hebraica sumptum est, ad firmitatem approbationis inductum, eandem habens vim quam Næ, Profecto, Certe & Immutabiliter. Et seniores prociderunt. Et seniorum procubitus siue prostratio vnà cum quatuor animalibus (de quibus animalibus dictum est quorum figuræ sint) & qui designant complementum hominum qui salui fiunt, per adorationem ostenderunt quod agno postquam occisus fuit, datur potestas cælestium, terrestrium & inferorum: quemadmodum & ipsum audire possumus dicentē postquam resurrexit à mortuis: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Eph. 2. C Matt. 28.

CAPVT XIII.

Solutio primi sigilli designans doctrinam apostolicam.

T uidi quod aperuerit agnus unum ex septē sigillis, & audiui unum e quatuor animalibus dicens tanquam uocem tonitruui: Veni & uide. Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum habebat arcum, & data est ei corona: & exiit uincens & ut uinceret.

D iij Si signa-

D Si signatum esse librum significat non esse liberum dicere quæ in ipso scripta sunt, & clausa esse omnium ora coram deo, ad omnem causæ defensionem, iuxta ea quæ in superioribus dicta sunt: paulatim certe aperiri sigilla significare potest factam sensum subleuationem in libertate ac familiaritate erga deum, quam nobis conciliauit vnigenitus incarnatus, suis operibus nostra corrigens delicta. Præterea quoque significatur hinc debitus modus seruatus in cœlestibus, à primis ordinibus ad secundos descendens. Iccirco ab vno quatuor animalium facie videlicet leonis, primam vocem editam fuisse audiuit, qua iubebatur, Veni. Referendū est autem Veni ad insinuandum præfigurationem visionis, quam ita conspexerit apostolus visione. Primū vero animal quod est leo, significare mihi videtur regiam apostolorum aduersus dæmones constantiam. ideo dictum est, Reges terræ congregati sunt, & alibi, Constitues eos principes super omnem terram. Sunt autem nonnulli qui cuiuslibet sigilli solutionē intellexerunt de salutari domini propter nos incarnatione: primum referentes ad natiuitatem quæ soluit nos à vinculis carnalis generationis, quemadmodum & Paulo videtur quī scribit: Alioqui filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt: immundi, propter assumptam substantiam à corruptione iuxta carnem: sancti vero, tanquam cōformes effecti incorruptæ natiuitati eius qui ad nos venit ex virgine. Secundum autē ad regenerationē diuini baptismatis, quod ablit nos turpitudine generationis secundum carnē. Hæc de primo & secundo, & de generatione ex virgine & ea quæ est per sacrum baptisma, quæ rāquam & ipsa pellucida similis ei quæ fuit ex virgine, cōiuncta est. Tertij vero sigilli solutionem, ad diuinorum miraculorum domini operationem quæ post hæc successit. Quarti ad præsentationem coram Pilato. Quinti ad affixionem in cruce. Sexti ad depositionē in sepulchrum. Septimi ad spoliationem factam in inferno. *Et ecce equus albus.* Equus quidem albus symbolum est apostolicæ prædicationis, vtpote per ipsam & eorum generationē maximo beneficio hominibus præstito. Porro equo vctus est is ad quem Habbacuc ille sanctissimus canit diuinitus: Induxisti in mare equos tuos, & ipsum arcum idem quoque Habbacuc, vaticinatur dicens: Intendens intendens arcum

*Psal. 46.
44.*

I. Cor. 7.

Habb. 3.

arcum tuum. Porro coronā acceperunt ipsi beatissimi Apostoli, eo quod per veritatem deuicerunt principatum erroris ob spem secundæ victoriæ, quæ est per confessionem dominici nominis seruata usque ad mortem. *Et exiuit vincens & ut uinceret.* Christus erat vincens vt vinceret, qui vbi prima vicisset victoria, nempe Gentium ab idolis conuersione, à qua & vincens cognominatus est, ad secundam victoriam instructus est, qua de mortali hoc corpore per correctiones illos inungit, qui confessioni sui nominis firmiter adhæserunt, & coronati sunt corona, nempe signo suæ victoriæ.

CAPVT XIII.

Solutio secūdi sigilli significans bellū infidelium aduersus fideles.

T quum aperuisset secundum sigillum, audiui secundum animal dicens: Veni & uide.

Et exiuit alius equus rufus, & sedenti super eum datum est, ut tolleretur pacem de terra, ut inuicem se interficerent: & datus

est ipsi gladius magnus.

Secundum animal est vitulus qui sanctorū martyrum sanctas designat & rationabiles hostias: primum enim animal apostolicam designauit potestatem, vt iam dictum est. *Vt tolleretur pacem de terra.* Coniectura assequor hanc secundam esse ab Apostolis successione, quam per martyres & doctores expletam cognouimus: in qua cum iam se prædicatio dilaret, mundi pax soluta est, diuisa aduersus seipsam humananatura, iuxta illud quod à domino dictum est: Non veni vt mittam pacem in terrā sed gladium, & vt excitem patrem & filium & filiam, & matrem, & nurum, & socrum in eandem mutuā, vnde & martyriū occisiones ad superius altare sublatae sunt. Porro rufus equus, aut signum est effusionis sanguinis martyrum: aut spirantis ignem affectus martyrum erga Christum, propter quem & mors ipsis vita suauior apparuit. Quod autē scriptū est datum fuisse sedenti super equū, vt tolleretur pacem de terra, sapientissimam dei permissionē ostendit, qua fideles seruos probat tentationibus. *Et datus est ipsi gladius magnus.* Sedenti super equum rufum datum est gladius magnus, vt inuicē se homines occiderēt: hoc est vt tollerent

D iiii Ierent

C
Matth. 10.

Dlerent ac amputarent concordiam ad malū, eorum qui erant in terra. Siquidem concordia inter ipsos erat : exterminium vbi immisus est dei cultus, à se inimicem tollere cœperūt fœdera ad malum, hoc enim designat insurrectio patris aduentus filium, & nurus aduersus fœcram.

CAPVT XV.

Solutio tertij sigilli eorum significans excisionem, qui non firmiter Christo crediderunt.

T quum aperuisset tertium sigillum, audiui tertium animal dicens: Veni & uide. Et ecce equus niger, & qui sedebat super illum

E habebat stateram in manu sua. Et audiui uocem de medio quatuor animalium dicentem: Chœnix tritici denario, & tres chœnices ordei denario: & uinum & oleum ne laferis.

Tertium animal hic dicitur homo, significans hominū excisionem: & propterea minus inducens supplicium, nempe excisionem. Carteri vero, sicut prædictum est, tertij sigilli solutionem, Dei erga nos misericordiā significare dicunt, qui non æqualis momenti ducens nostras iniquitates cum retributione ad condemnatorum auersionem, sed salutarium suarum doctrinarum & diuinorum signorum beneficiis nos afficiens, auctarium præbuit dissolutionis diaboli. Et ecce equus niger. Equus niger mœroris ac luctus symbolum est, aucta & exhibita Diaboli subuersione p̄ diuinas exhortationes, & idcirco suam luger dissolutionem: quòd qui tam multis temporibus aduersus humanam præualuerat naturam, in martyri sanguine demersus sit. Porrò statera a qualitatis ac iustitiæ indicium est. Ait enim Dauid: Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam. Statera igitur signū est iusti iudicij Dei: ideo quoque ausi sunt homines libere loqui deo dicentes: Fecisti iudicium meum & causam meam. Chœnix tritici denario.

Psal. 9.

μετρου-
κείαδ;

F Triticū ꝑ paruo distrahi futuræ famis signum est, quæ etiam facta est, ut in sequētibus dicetur. Potest autem triticum moraliter cos designare qui legitime propter Christum certauerunt, qui etiam donario digni inuenti sunt, utpote datæ sibi diuinæ imaginis diligentes obseruatores ostensi. Tres vero chœni-

A chœnices siue semimodia ordei eos designant, qui quum more brutorum ex animi pusillanimitate & ignauia iudicibus succubuissent, pari modo postmodum respicientes, sordidā animam lachrymis abluerunt. Porrò tres hi chœnices denario vno appretiati sunt, tãquam vnus Christi triduana sepultura oblata pro vniuerso mundo, qui datam sibi diuinam imaginem per peccatum defœdauerat. Ipse siquidem Christus primo die apud inferos hæsit pro his qui ante Moyse legem peccauerant, secundo pro his qui in lege. tamen si enim nonnulli respicientiam ostendissent ob praua opera à se perpetrata, pariter hanc illis opposentes: attamen licet vere sperassent veniam, quum is nondum apparuisset qui hanc dare posset, nondum ipsam assequuti erant, propterea sane & secundo die apud inferos permansit: tertia vero mora fuit in qua & resurrexit, quoniam impossibile fuit ipsius vitam à corruptione superari. Præterea triticum quidem euangelicus ac salutaris sermo dici potest, & qui perfectos decet viros qui sensus habent exercitatos ad discretionem boni ac mali ordeum vero erit Moyse legislatio. Nam sicut ordeum ante triticum maturefcit, ita & hæc ante prædicationem euangelicam, alens homines magis brutales, nempe Israelitas ita crasse affectos ad diuina. Ait ergo is qui diuina nobis dat responsa in medio quatuor animalium, tritici quidem chœnicem vendi denario, ordei vero tres chœnices etiam denario, tanquam maior sit euangelicæ prædicationis inopia ob libri perfectionem.

CAPVT XVI.

Solutio quartij sigilli manifestans inducta castigatoria flagella in eos, qui dominum negauerunt ob defectum tolerantie.

T quum aperuisset quartum sigillum audiui quartum animal dicens: Veni & uide, Et ecce equus pallidus, & sedēti super ipsum nomen erat mors, & infernus sequebatur ipsam. Et data est illis potestas super quartam partem terræ, ut interficerent gladio & fame & morte & bestiis terræ.

Quartum animal nempe aquila, utpote acuti aspectus & velo-

D velociter tendens ad escam, supernè venit ex illata à Deo ira plagas inferens ad vltionem piorum. Et ecce equus pallidus. Equus $\chi\lambda\omega\rho\delta\varsigma$, id est pallidus aut viridis, gerit iram symbolum: sicut & $\chi\lambda\omega\eta$, id est herba quæ à medicis $\chi\lambda\omega\rho\delta$ appellatur. Mors autem & infernus steterunt, vt spiritualiter pugnant aduersus scelestos dæmones & supplicium inferrent propter hominum interemptionem. Nondum tamen hoc sermone inferitur perfecta dæmonum interemptio, sed ex quarta duntaxat parte: quoniam iuxta præsentem visionem non iam perfecta est Christi passio ex tribus partibus. Porro vastationem tropicè nominat occisionem: & famem illorum defecionem qui ipsos olim adorauerunt: & interitum tyrannidis ipsorum, dicit vastationem vel corruptionem eorum à bestiis: vocans bestias terræ dæmonum aduersum nos vexationes & insolentias ad afflictiones, quæ adducant interitum. **A L I O M O D O.** Eusebius vero Pamphili octauo capite libri noni ecclesiasticæ historix in hunc scribit modum. In feruore persequutionum sub Maximiano qui Romanis imperabat, fame & peste inter hæc præter ceteros casus grassante, innumera multitudo moriebatur, adeo vt in ipsis sepulchra tridi non possent: quanquam christiani tunc enixè ac liberaliter circa funera occuparentur, & seductos humanitate inducerent ad veritatis agnitionem. Ab Armeniis vero qui in Romanos insurrexerunt, non paucos dicti gladio fuisse trucidatos & morientium corpora à canibus fuisse consumpta: sic vt postmodum ceteri qui relictæ erant, ad canum interemptionem conuerterentur, veriti ne & ipsi morientes, hos, si viuerent, sepulchra fortirentur. Non est autem absurdum vt canes in ipsis quoque alimentis participes faciant feræ agrestes, propter escæ abundantiam. In nostra etiam natione horum singula contigisse cognouimus ex his quæ nunc apparent.

CAPVT XVII.

Solutio quinti sigilli significans clamorem sanctarum animarum ad Dominum ut fiat consummatio.

T quum aperuisset quintum sigillum, uidi subter altare animas intersectorum propter uerbum dei, & propter testimonium agni quod

quod habebant: & clamauerunt uoce magna dicentes: A vsquequo domine qui es iustus & uerax, non iudicas & uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et data est ipsis stola alba, dictumque est eis ut requiescerent adhuc ad tempus, donec complerentur conserui eorum & fratres eorum, & qui occidendi erant sicut & ipsi.

Quinti sigilli apertionem, hi qui prædictorum quatuor solationem Christi passionibus attribuunt, & his quæ dispensatione peracta sunt circa salutarem nobis incarnationem, si curiam proposuimus, hanc etiam querelam & clamorem merito prophetis tribuunt antea mortuis, & dei sapientia ægre ferentibus, qui diuinam longanimitatem ad crucem usque prorogaram, clamore fatigant: ad vltionem uidelicet malorum ac impiorum hominum, aut dæmonum qui debacchantes impulerant hos vt ad huiusmodi procederent iniurias, aduersus suos contribules & eiusdem sortis homines, qui hæc propter pietatem pertulerunt. Siquidem usque ad saluatoris passionem & crucem non erat adeo manifesta vltio quæ aduersus impios à deo sumeretur: sed ab eo tempore innumeras passi sunt afflictiones, si fidedignus est Iosephus, qui non Iudæos tantum sed & Græcos scripsit fame & peste mutuisque seditionibus fuisse cõsumptos, vt paulò ante proposuimus. **Vidi subter altare.** Altare merito dicebatur cui nõ deerat sacrificia p sanguinem, & victimæ subter ipsum separatæ erant, tâquã terræ & mortali habentes substantiam, quod ex ipso loco suscipit euaporatè à victimis gratà deo fragrantia, nõ sensibilè, quò neq; sè sui subiecta sit, quãquã etiã sensibilis sit traditio quæ emittit à victimis, sed quæ solo intellectu cõuenièter ab his cõspiciat, & ab oib⁹ is qui cõpletione honoris certaminũ referunt: cõmodã mercedis acceptione. Hinc etiã magis ppiũ est, vt quæ de sigilli solutiõne dicitur eis attribuatur, qui tẽpore Christi aut post Christũ pbitatẽ rulerunt, quã ad eos qui ante Christũ aduerti p pio sermõe ueteris testamẽti decertarunt. **Vsq; quo domine nõ uindicas.** Non aduersus homines vltio dirigitur (neque enim hoc charitatẽ decet

Ex monumẽtis Andree.

ευαγγελιον

D decet vt aduersus eos insurgat qui eiusdem sunt generis
 sancti hanc aduersus demones expetunt, qui homines
 cunct ad sui interemptionem. Deinde accipiunt primam
 lam albam, & per hanc stolam etiam cogniionem dilata
 non absurde, quanquam non vsque adeo profundè con
 rando. Alio quoque modo. Et per hæc apparent
 Ex mo- petere mundi consummationem: ideo longanimitè
 numētis stare iubentur vsque ad consummationem fratrum, ne
 Andrea. ipfis consummentur, iuxta diuinum Apostolum. Alba
 Heb. 11. tem stolæ florentem in ipsis virtutum splendorem desig
 quo induti sunt, quanquam promissiones nondum reperi
 runt: horum igitur spe quæ per intellectum veluti in speculo
 Sequitur dog- E culo contemplantur, omni crassitie liberati, merito lætari
 ma Gre- quiescentes in sinibus Abraham: nam id à multis sanctis
 corum. tum est, vnumquenque virtutis cultorem sortitum esse
 gnum locum, vnde etiam de futura sua gloria certam quon
 dam assequatur coniecturam. Et data est ipsis stola alba. Al
 ba stola indicium est quod suo sanguine purificati sint, & om
 nes exuerint sordes. Simul autem & hoc innuit stolæ cau
 dor, quod non oporteat eos qui apertè & cū splendore Chri
 stum liberè confessi sunt, propter quod etiam viriliter passi
 sunt, vt è corruptibili mūdo excederent, vbi nunc ad vitam
 incorruptibilem & labore carentem appulerunt, tanquam
 sumpta huius satietate, euulsionem ex satietate acciperent.
 Vnde etiam angelorum ad æterna bona prospectus, à quon
 dam afflato diuino numine sumptus est propter desiderium
 F tanquam per prospectum nihil aliud ipsi requisierint quam
 vel modicam illorum accipere cognitionem, assiduo debito
 rio semper affixam.

C A P. XVIII.

Solutio sexti sigilli significans eas quæ inferentur in consummatione plagas.

Sicut quum aperuisset sigillum sextum: & terra motus factus est magnus, & sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & lunæ tota facta est tanquam sanguis, & stellæ cæli ceciderunt in terram, sicut ficus abiicit grossos suos quum à uento magno mouetur.

Sexti

Sexti sigilli solutio perfectissimam nobis salutem opera- A
 ta est: ex hac enim Christus mortem dissoluit, vitam reduxit,
 ab eo qui homines deuiceraat triumphando, coronam abstu-
 lit: iuxta id quod scriptum est, Ascendisti in altum, captiuitatē
 du xisti captiuam. Quæ est autem sexti sigilli solutio? Crux
 & mors domini, vnde sequuta est optanda cunctis tam fidelibus
 quàm sentum sequentibus resurrectione, quæ non viuos so
 lum beneficio affecit, verum etiam illos qui antea dormierāt.

Et terræ motus factus est magnus. Manifeste describit nobis
 visio signa quæ in Christi passione facta sunt: terræ motum
 & quassationē terræ, solis tenebras, & totius lunæ mutationē
 in sanguinem. Ex maxima autem diligentia significatum est
 in luna quod tota mutata fuerit in sanguinem. Quum enim
 esset pleno lumine, vt pote decimoquarto die, & ex diametro
 distaret à sole, quomodo possibile fuit, vt solem repentinò
 suo aduentu obscuraret? Nam ita solarem eclipsim fieri di-
 cunt, qui circa eam inuestigandam sese occupant. Rursum
 quomodo possibile fuit, vt luna in medio die constituta talis
 appareret? Vnde etiam Dionysius Areopagita ad diuinum
 refert miraculum quod tempore passionis in sole contigit,
 non iuxta affectiones in corporibus cœlestibus fieri solitas.
 Quidam autem prædicta omnia moraliter intelligendo, ad
 ciuitatis obsidionē quæ sub Vespasiano facta est, retulerunt.

Plurimi verò interpretum terræ motum hoc loco dixerunt
 transitam ex persequutionibus quæ propter Christum indu
 ctæ sunt ad tempus Antichristi: ex consuetudine scripturæ
 dicentes terræ motum vocari mutationem rerum: quemad
 modum vbi dicitur, Adhuc semel, ego concutiam: significat
 enim translationem eorum quæ commouentur, veluti decla
 rat diuus Paulus. Et in veteri testamento egressus Israelitarū
 ex Aegypto dictus est terræ motus: quemadmodum ait &
 David, Terra mota est, etenim cœli distillauerūt. Siquidem
 tantas afflictiones fore dicunt quantas nunquam antea fuisse
 cognouimus, idque sapienter prædixerunt, vt his præme
 ditatis homines nõ fatiscerent ad inducta ab Antichristo sup
 plicia. Porrò solis nigredo & lunæ obscuritas colorque san
 guineus, lucis ostendit carentiã in his qui sub diuina ira fue
 rint deprehensi. Stellæ autem cadere est, eos qui videntur lu
 minaria in mundo, cadere tanquam labefactos ad ea quæ
 contige-

Psal. 67

B

EX MO-
 NVMEN
 TIS AN
 DREAE.
 Aggæi. 2
 C
 Heb. 12.

Psal. 67.

D contigerint : Ideoque imperfectis fructibus ficus , nempe grossis assimilati sunt.

Et caelum recessit sicut liber qui circumuoluitur : et montes & insulae de locis suis motae sunt . Et reges terrae & primates , & tribuni & diuites ac fortes , & omnes sicut ac liber abscederunt se in speluncis & in petris moti . Et dicunt moti & petris : Cadite super nos , & occidite nos a facie sedentis super thronum , & ab ira agni , quoniam uenit dies magnus irae ipsius , & quis poterit sustinere fieri

Nescio an mendacium fuerit quod pro scribendo scribere habuerit nostrum ex eplara omnia uel in saluum fieri .

Psal. 103.

Ἐπιστολήν γινώσκοντες ὅτι τὸ πνεῦμα ἡμῶν βέλτερον ἐκείνου . Psal. 45 * πνεῦμα ἡμῶν ἵνα χολήθρον ἡδυσμα .

Caelum in modum libri couolui, aut simpliciter designatum secundum Christi aduentum : liber namque sine strepitu repente aperitur : aut quod caelestes quoque virtutes his edolent qui à Christi fide exciderunt tanquam circumuolutionem ac moestitiam habituris . Per hoc autem etiam aliud libri circumuolutione intelligi admonemur , nempe quod corpus caeli non sustineat perfectam abolitionem, quemadmodum ait Irenaeus Lugdunensis quinto redargutionis libro aduersus electionem falso dictae sapietiae . Neque enim persona neque essentia obscurabitur in creatura : verus est enim & firmus qui ipsam constituit : sed formam adducit mundi huius, etiam ubi transgressio facta est . Ideo quoque David, Renouabis, inquit, faciem terrae, non autem immutabis . Arbitramur veteri consuetudine usum fuisse Apostolum, et Hebraeus enim, ea re quae circumuoluitur usus est, sicut fieri solet in libris qui apud nos sunt, quorum eolutio non obscurat, sed eorum quae scripta sunt manifestationem efficere solet . Et omnis mons & insula . Montes & insulas dicitur perborum daemonum caetus, iuxta illud quod de ipsis scriptum est : Et transferentur montes in cor maris : ac si dicat ipsos in falsis huius vitae distractionibus circummagitare istos perillanimes* ad uehemens studium in animarum suarum perniciem . Hos quoque eosdem vocat insulas, ut qui in dictis uariarum cupiditatum inundationibus nobis molesti sint . Nam hi sunt callidi artifices ad praestandum impedimenta bonae famae nostrae quae secundum deum est . Et reges terrae & primates . Reges terrae & primates omneque huiusmodi prestigium eisdem intelligas ac principem eorum Satanam , terrenis

reus dominantes per dolum ac fallaciam . Seruos uero ac liberos, eos qui inter daemones sunt aut superiores aut subiecti : ideo quoque tropice dictum est quod studeant incitare montes , perentes ut super se cadant quo occultentur : designat enim quod fugere cupiant supplicium quod super ipsos inducetur à Christo . Inuenies autem & haec alio modo declarata in his quae sequuntur . *Cadite super nos . Quorum est deprecatio ad montes ? Eorum qui non struxerunt super fidem pretiosum aliquid in operibus & dogmatis, sed ligna & fenum, quae ne odorem quidem occurreritis ignis ferre possint, neque ignis minas . Nam ignis, ut ait ille, Deus confumens est : & maxime quum exusserit eos ob contempta precepta sua, & ob cauillationem aduersus inestimabilem compassionem filij sui . Quoniam ueniet dies magnus irae ipsius .* Sed in toto mundo continget maxima afflictio per aduentum Antichristi, in quo his qui in sublimiori erunt dignitate : siue mundana praediti sint potestate, quos per reges significauit : siue in ecclesiastica sint disciplina & ordine, quos montes & insulas tropice nominauit : his inquam omnibus tremenda illa afflictio inferetur . Montes uero & insulas non simpliciter accipimus eos qui praesunt ecclesiis, sed, quod etiam apud Iesaiam scriptum inuenitur, in nouas insulas, quae sane fugient, locum à loco commutantes propter Antichristum . Quinam uero sunt reges terrae & primates & tribuni & seruos & liberi, nisi ij qui potestatem exercet inter terrenos homines, quum nihil illis curae sit de gubernatione hominum ? Serui autem, qui uanitati huius mundi seruiuerunt : quemadmodum & liberi, qui à Christi seruitute se sepatarunt, & remisso animo uiuere elegerunt .

A
1. Cor. 3
Deut. 4
Heb. 11

B
Iosa. 41

C
Cap. VII.

Et post haec uidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terrae tenentes quatuor uentos terrae, ne flaret uentus super terram, neque super mare, neque super ullam arborem . Et uidi alium angelum ascendentem ab ortu solis habentem sigillum dei uini & clamauit uoce magna quatuor angelis , quibus datum est ut nocerent terrae & mari , dicens : Ne nocueritis terrae neque

D neque mari, neque arboribus, quo ad usque signemus fructus
nos dei nostri in frontibus suis.

Hinc consequenter ipsi Evangelistæ ostenduntur quæ aperte manebant iudæos in bello aduersus Romanos in rationem afflictionum domini. Quatuor enim angeli serubabæ excubias super quatuor angulos terræ Iudæorum, fugæ morem illis immittentes, aut difficultates quasdam & molestias, aut intempestiuam patriæ afflictionem ac dilectissimarum vxorum: quæ tropicè designantur imminere iudæis, sed & ventos prohiberi ne quando flectant aut cadant neque super terram, neque super mare. Super terram quidem, ne vel in minimo refrigerium inueniant tempore belli aduersum

E Romanos: neque agricolæ plantarum diligentia assurgant, quoniam & arbores ventorum commotione gaudentes refocillantur: neque pedestri pugna certantes, quoniam nauali quoque pugna impetebantur iuxta Iosephum. nã omnia male cõprehenderunt illos. Sed quanquã hæc iustissime ita fieret, apertius tamen cõtingent circa Antichristi aduentum, non in parte terræ Iudæorum, sed in vniuerso orbe: quem etiam sortiti erant ministeriales spiritus, tanquam sua complectentes obsequia secundum quatuor terræ angulos, nempe orientem, septentrionem, occidentem & meridiem. Ventorum autem prohibitio manifeste designat debiti ordinis solutionem, & malorum ineuitabilitatem. Per ventos enim & mare nauigatur ad obsequium hominum, & plantæ ventis refocillatæ nutriuntur.

F Angelum ascendentem ab ortu solis. Diuinum angelum ab ortu solis, & non ab occasu & hespero venire, præclarum facinus designare videtur ac beneficium, quod cõtempans in spiritu domini progenitor, Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui domine. Recte quoque iubet, vt nulli interim noceatur quousque signarentur, qui è Iudæis merebantur salui fieri, ne iusti similia paterentur cum his qui iniquè extendissent manus suas ad iniquitatè aduersus Christum. Quod si hæc ita sunt, certe vt dictum est tempore aduentus Antichristi signum viuificæ crucis eminentiores demonstrabit eos, qui super se portauerunt inscriptis nem sacri baptismatis, nam hi sunt Christi hæreditas. Ne nocueritis. Creaturæ vt pote propter nos factæ, quum nos castigamus, vñ

Psal. 4.

vñ nobiscum participes sunt flagellorum: quemadmodum A etiam glorificatis sanctis simul collatantur. Ex hoc autem etiam discimus, eis qui secundum virtutem viuunt, ad cocperationem opus esse angelico auxilio, vt afflictiones ac tentationes ferre possint.

CAPVT XIX.

De his qui seruantur à plagis quatuor angelorum, nempe centum quadragintaquatuor millibus.

ET audiui numerum signatorum centum quadragintaquatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Iuda signati erant duodecim millia: ex tribu Ruben duodecim millia signati: ex tribu Gad duodecim millia signati: ex tribu Aser duodecim millia signati: ex tribu Nephthalim duodecim millia signati: ex tribu Manasse duodecim millia signati: ex tribu Simeon duodecim millia signati: ex tribu Leui duodecim millia signati: ex tribu Isachar duodecim millia signati: ex tribu Ioseph duodecim millia signati: ex tribu Zabulon duodecim millia signati: ex tribu Benjamin duodecim millia signati.

Multi siquidem erant maximoque numero qui è Iudæis in Christum crediderant: cuius rei testes erant, qui diuo Paulo quum Ierosolyma venisset, dicebant, Vides frater quot myriades sint eorum qui crediderunt Iudæorum? Hos autè is qui Evangelistæ dat oracula ait, non fore participes internecionis inducen. Ite à Romanis: nõdum enim Iudæos comprehenderat vastatio à Romanis adducta, quum euangelista hæc susciperet oracula: nec id Ierosolymis, sed in Ionia quæ est iuxta Ephesum. Siquidè quatuordecim duntaxat annis à Christo passio pmanet Ierosolymis, quibus etiam tabernaculū martis domini quod deum in se suscepit, in hac temporali vitæ post passionem ac resurrectione sui incorrupti partus seruatum est: cum qua hic semper aderat, vt cui mater tradita fuerat à domino. Post huius nanque interitum fertur non E amplius

C
Acto. 21

Nõ hoc solo loco sed et antea sepius dixit euangelista de futuro Ierosolymorum excidio sic

si pere ampli^o permāisse in Iudea, sed trāssisse in Ephesū: in qua *uocula:* ut dictum est, cōscripta sunt quæ in hac habētur Apocalypsi, quæ est significatio futurorum: eo q̄ post quadragesimū annū ab assumpto domo successit afflictio aduersus Hebræos. *te Apoca-* Quod autem vehemēti numero seruari fuerint, manifestum *lypsis ex-* est. Neq; enim soli fideles effugerant interitum à Romano *ordis di-* prouenientem, sed & hi qui ignoranter ad domini passiōē *xim^o. Ita* cooperati fuerāt. A equalem autē exacte positum esse nume- *q̄ nō à Do-* rum in singulis tribubus ostēdere videtur plurimum multi- *nitiano* plicatum esse semē apostolicum, adeo vt duodecimes factū *qui aliquot* duodecuplum ad perfectum numerum millenarium, quo ita *annis ipse* perficiat dictas chiliades. Animaduertendum est autem tri- *rare cœ-* bum Dan cæteris nō esse annumeratam, eo q̄ producendus *pit post te* sit ex ipsā Antichristus, sed pro ea supposita est tribus Levi, *rosoly. E* quasi sacerdotalis ad diuisionē pertingat. Porro Ioseph pro *mitantē ex* filio suo Epphram positus est. Non fuerit quoq; intempesti- *cidis, sed à* uum mentionē facere nominum cuiusq; patriarchæ harum *Nerone fu-* tribuum. Statim enim tribus orta ex Iuda, qui interpretatur *erat rele-* Confessio, designat eos, qui per poenitētiā & amōtem er- *gatus. Si-* ga Christum qui ab eo processit, salui sunt. Tribus autē Ru- *quidē iam* ben, qui significat tanquam videns filius aut visio filij, ostē- *cap. 1. di-* dit puros corde qui cernunt per spiritum. Tribus vero Gad, *xii se suis-* qui significat tentationem aut locum tentationis, eos innuit *se relega-* qui per afflictiones ac tētationes tanquam aurum igne exa- *it ante hu-* minati sunt probatione fidei. Porro tribus Aser, per quem si- *ius reuela-* gnificatur beatitudo, eos designat qui obseruatione tradita- *tionis uiso-* rum à deo beatitudinum, nacti sunt beatitudinem nunquam *nē, ibiq; eā* destitutam. Cæterum tribus Nephthalim qui interpretatur *accepit. F* intelligens, aut ramo vel stirpi appensus, eos designat qui *se nō Ephe-* cum ramo vel trunco qui est crux Christi contendunt & in- *si ut hic di-* telligentiā coronati sunt, ac dæmones per illud veluti cor- *ctur.* nu petunt. Rursum tribus Manasse, qui ab obliuione sumit *Psal. 44* interpretationem, eos innuit qui gentis aut familiæ suæ obli- *& domus* ti sunt propter Christum, iuxta illud: Obluiscere populi tui *tribus autem* & domus patris tui. Tribus autem Simeon, qui obedientiam *significat,* diuinis obtemperantes præceptis per bonas ac pu- *ras actiones* ras actiones designat. Tribus vero Leui, qui significat præ- *uentum, eos* uentum, eos qui à deo præuenti sunt ad electionem desi- *gnat, iuxta* gnant, iuxta Psalmicum oraculum, & eos qui inhabitaturi sunt *in diuinis*

Psal. 44

Psal. 14
64.8;

in diuinis tabernaculis. Porro tribus Isachar, quod est mer- **A** ces, designat eos qui virtutes cōstituerunt in acceptionē fu- *tuorum præ-* turorum præmiorū pro mercede. Tribus autē Zabulon, *quod interpre-* quod interpretatur præoccupata liberatio, eos designat qui *diuitias pau-* diuitias pauperibus diuidunt, & à Christo accipiunt. Tri- *bis vero Ioseph,* bus vero Ioseph, quod est bonorum additio, eos designat qui *ad regnum cœ-* ad regnum cœlorum in parte augmenti assumpti sunt, & vi- *tæ necessaria* tæ necessaria ab eo qui non mentitur accipiunt. Denum *tribus Beniamin* tribus Beniamin quod interpretatur filius doloris aut filius *diei, eos deno-* diei, eos denotat qui ad curandam multitudinem dolorum *qui in corde* qui in corde sunt, diuinis ediuertio accipiūt inunctiones. Por- *ro cognominat-* ro cognominationem Dan, quanquam & ipse sit princeps tri- *bis, cæteris non* bus, cæteris non coniunxit, ob id quod ab initio dictum est, *nempe quod* nempe quod manifeste ex ea tribu oriturus sit Antichristus. **B**

CAPVT XX.

De innumerabili turba eorum qui ex Gentibus unā cum Christo regnabunt.

Quæstio haec uidi & ecce turba magna quæ diu- *merare nemo* merare nemo poterat, ex omni gente & tri- *bubus & popu-* bubus & populis & linguis stantes ante *thronum & ante* thronum & ante agnum, amictos stolis al- *bis, & palme* bis, & palme in manibus eorum, & clamabant uoce *magna dicen-* magna dicentes: Salus deo nostro qui sedet super thro- *num & agno.* num & agno. Et omnes angeli stabant in circuitu thro- *ni & seniorum* ni & seniorum & quatuor animalium, & procubue- *runt ante thro-* runt ante thronum illius in facies suas: & adorauerūt *deum dicen-* deum dicentes Amen: Benedictio & gloria & sapien- *tia & gratiarum* tia & gratiarum actio, honorq; & uirtus ac fortitu- *do deo nostro* do deo nostro in secula seculorum, Amen. **C**

Confidera quibus uerbis ostēdat quod innumerabilis hęc *& omnigena* & omnigena multitudo, manifestans agni cædem, ipsi quo- *que immolata* que immolata sit. Et clamabant uoce magna. Clamabant, *inquit, vt nos* inquit, vt nos ab agno confirmaremur ad vincendum prin- *cipem tenebra-* cipem tenebrarum, hominesque idololatras qui ab eo obfi- *dentur. Et om-* dentur. Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum

E ij &

D & quatuor animalium. Ecce vna ecclesia angelorum & hominum. Stare vero angelos simul cum hominibus quid aliud ostendit quam excellentiam humanæ naturæ in honore. Et adorauerunt deum dicentes Amen. Spiritus ministrans inter homines vnâ cum senioribus obaudierunt Amen. Ad septenarium autem numerum ab ipsis processum est in religiosa veneratione diuini numinis, non solum quod affinitas hic numerus, vt iam proposuimus seculo præsentis: verum etiam quod quemadmodum hic numerus non gignitur ex alio numero eorum qui intra denarium continentur, ita neque deus cui hæc acclamantur, aliunde accipit hæc diuinas excellentias.

E Et respondit vnus de senioribus & dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerunt. Et dixi illi: Domine mi tu nosti. Et dixit mihi: Hi sunt qui ueniunt ex afflictione magna & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt per sanguinem agni: ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo ipsius, & qui sedet super thronum habitabit super illos. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol neque ullus æstus: quoniam agnus qui in medio throni est pascet illos, & deducet eos ad fontes aquarum uitæ. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

F rum uitæ. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Martyres dei dicit qui crucem Christi tulerunt, & mortem ipsius imitari sunt. Nam, hoc est, quod lauerunt stolas suas, non alibi quam in sanguine agni. Et seruiunt ei die ac nocte. Incessabilitatem significare vult aut certitudinem gratiarum actionis in his qui à deo gubernantur: siue manifeste hoc fiat, siue iuxta inscrutabile suæ sapientiæ profunditatem dirigantur: non est enim ibi nox, sed dies vna, quum omnes à sole iustitiæ illuminentur. Fortassis autem per noctem intelliguntur occulta ac profunda sapientiæ mysteria, per diem vero manifesta facileque comprehensibilia. Porro dei templum est omnis creatura, quæ ab ipso renouatur per spiritum:

Exmo-
numētis
Andree.

spiritum: maxime vero hi qui arrabonem spiritus inextinctum seruaerunt, in quibus se inhabitaturum & inambulatorum pollicitus est. Non esurient, Semper quidem sancti ex alia afflictione processerunt ad aliam, magis tamen qui ex Gentibus fuerint in aduentu Antichristi: post illud autem tempus sine intermissione satiabuntur inenarrabilibus bonis: panem quidem habentes cœlestem illum, qui propter eorum salutem descendit in terram, aquam vero abundantem spiritus infusionem, de qua etiam à domino dictum est: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ uitæ. Esurire nanque solet appellare scriptura indigentiam diuinorum bonorum. Porro solem assimilauit tentationibus siue afflictionibus. Idque tibi persuadeant semina super petram sparsa, breui quidem exorta simulque enata, sed continuo à sole exusta. Quoniam agnus qui in medio throni est pascet illos, & deducet eos ad fontes aquarum uitæ. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. ἀνα μέσσω τοῦ θρόνου, hoc est è medio throni, ac si diceret: E paterna gloria siue dominationis principatu, per accessum diuinorum illustrationum, imò incommutabilis diuinitatis cum carnis dispensatione. Hinc autem libere diuina attribuit filio ac domino nostro Iesu Christo. Siquidem conuenit ipsi pascere ac deducere greges per gubernationem à se creatos, quibus lachrymæ posthac non erant molestæ.

CAPVT XXI.

Solutio septimi sigilli, quod angelicæ uirtutes ad deum ferant sanctorum preces tanquam thymiamata.

T quum aperuisset septimum sigillum factum est silentium in cælo dimidia fere hora. Et uidi septem angelos qui stabant ante thronum: & data sunt ipsis septem tubæ.

Septimi sigilli solutio designat solutionem tumultus terrenis illati per septem angelos ministrantes ad supplicia impiis debita. Silentium autem angelicam significat modestiam ac reuerentiam, & circa secundum domini aduentum & circa primum ignorantiam. Porro quod dimidia sit horæ, temporis designat breuitatem: in quo post omnia quæ inducuntur, & quæ in terra peraguntur, regnum Antichristi

E iij mani-

A
Leui. 26

Iohan. 6
Iohan. 7

Mat. 13
B

C
Cap. VIII

1 Theſ. 4

D manifestabitur. Et datae sunt ipsis septem tubae. Tubae septem dantur tanquam adueniente rege. Ipsa autem iuxta diuinum Paulum ad Thessalonicenses scribentem, expergefaturae sunt mortuos, quos praecessisse dictus est primogenitus ex mortuis Christus. Sciendum est autem quod licet ea quae videntur ad materiam quandam ac colores effingantur, siue id altare sit siue thuribulum, siue quippiam aliud, inuisibilia tamen ac spiritualia sunt. In huiusmodi igitur stans angelus, & thus tenens, nempe thuribulum, quod thus continet, preces sanctorum tanquam aromata porrigebat. Porro aureum hoc fuisse dicit, eo quod haec materia pretiosissima sit apud homines & maxime desiderabilis, per quod etiam designatur, quod apud deum quoque preces sanctorum dignae habeantur huiusmodi susceptione. Adducuntur autem preces ad deum ab angelis, qui nobis praesunt, tanquam pretiosa primitia: siue prime fruges: quae suapte quidem natura sunt odoriferae, magis tamen fragrantiores redduntur, angeli qui eas tractat auxilio. Petebant autem, ut per vniuersalem mundi consummationem, punitionis flagellis aduersus impios & transgressores merito preparatis, finis adduceretur abbreviatione illatae afflictionis, neque ad plures homines pertransirent: sibi ipsis autem mercedem postulabant per aduentum illius, qui solet certantibus in presenti vita pro virtute premia iuxta victoriae dignitate diuidere: porro luctantes non alij sunt, quam hi qui agnohetem suis glorificauerunt corporibus.

F Et alius angelus venit & stetit super altare habens thuribulum aureum: & datae sunt illi incensa multa, ut daret orationibus sanctorum omnium, super altare aureum, quod erat ante thronum. Et ascendit fumus incensorum cum precibus sanctorum, de manu angeli coram deo. Et accepit angelus thuribulum: & impleuit illud de igne altaris, & proiecit in terram: factaeque sunt tonitrua & fulgura. Et septem angeli habentes septem tubas preparauerunt se, ut tuba canerent.

Altare hoc Christus est, in quo sita est ois sancta ac ministerialis

sterialis synodus, & ad quod martyrum victimae adducuntur, cuius typus erat ostensum Moysi in monte altare quod erat in tabernaculo. Porro incensa siue thymiamata sunt orationes sanctorum, quibus in votis est si quid etiam aliud sit quod deo offerri possit, in parte incensorum ipsi recensere: flagitiosa hac & graue olenti vita igne amoris erga ipsum euaporata: tanta enim dilectio erga Christum habuit feruorem & ardorem, adeo ut vniuersas praesentis vitae delicias ruderata esse ducerent, solum praeter eo ut eis contingeret vna cum Christo deo vitam agere. Fumus autem ascendit a supplicatione incensorum, quia fumus iram designat, sicut in eo loco ubi dicitur, Ascendit fumus in iram eius. Hoc igitur non ob aliud contigit figuratum est, nisi ut ostenderetur gratia: & manifestaretur ardor dilectionis sanctorum in modum ignis erga Christum, aut quod ira eorum tanquam fumus ascendat: quasi ipsi, quum praeter eandem cum angelis sortiti sint naturam, non annisi sint praestare eandem cum his animi placibilitatem. De manu angeli. Vides quod ab angelo proueniat ut suauioris sint fragrantiae preces sanctorum, ac dignae sint ut deferantur coram deo? Et accepit angelus thuribulum. Per *ληβρωσ τοῦ θυ* quum pro thuribulo capiatur, & item per altare significari Christum: per fumum vero iram, per ignem autem qui ab altari fumitur, ardorem qui est in sanctis erga deum, paulo ante inquirendo propositum est. Porro quod proiectus sit in terram ab angelo qui supplicij minister erat diuinus hic ignis, similis apparet igni Iezecielis sumpti de manu Cherubin, qui acceptus quidem fuit ab altari, sed datus angelis emissis ad vltionem impiorum habitatorum Ierusalem. Huic angelo Andreas qui ante me dignè sortitus est episcopatum Caesareae Cappadociae, assimilat vnumquemque praesulem siue praefectum.

CAPVT XXII.

De septem angelis, quorum primo tuba canente grando & ignis et sanguis in terram feruntur.

T primus tuba cecinit, & facta est grando, & ignis mixta sanguine, & missa sunt in terram, & tertia pars terrae exusta est, & tertia pars arborum concremata est, & o-

E iij] mnc fce

A *†*AL
Cum qui
bus recte
ordinant
dū est ut si
quid sit
Et c. recē
scatur, ut
ē vrantē
op. legat
tur. nō lux
B τὰ ἰοῦ
Psal. 17.

† eandem
naturā dicit,
nempe
rationales
seu intelles
uales sic
cut & illi:
in sequen
tibus enim
C ostendit
angeli
los esse al
terius spec
ciei & in
corporeos.
Ieze. 10.

D *nunc fœnum uiride combustum est.*

Varia sunt supplicia ab effusione ignis sumpti de altari quoniam varia quoque ac multa sunt mansiones eorum qui deum amant, ipsis ad retributionem reposita: ideo quoque ait dominus: Apud patrem meum mansiones multe sunt.

Iohann. 14.

Et facta est grando & ignis mixta sanguine. Manifestum est per hæc grandinis ac ignis sanguine mixti supplicia, nõ designet præsens reuelatio ultionem quæ in nouissimo die peccatoribus exposita est, sed eam quæ ante extremum diem per afflictiones fiet ut prædictum est: Neque enim tertia pars

E peccatorum, sed omnes simul absque ullo remedio abicien-

Mat. 25.

tur. Nam quid de his ait diuus Euangelista? Et abibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Et tertia pars arborum concremata est. Qui hæc ad postremum diem reiecerunt, fœnum & arbores intellexerunt peccatores, iuxta diuum Paulum apostolum qui vaticinatur diem in igne reuelandum. Qui vero nõ ita, sed ad afflictionem quæ præcedet diem extremum retulerunt, hi & incendia & cædes offenderunt quæ per manus barbarorum multis inducuntur.

1. Cor. 3.

CAPVT XXIII.

F De secundo angelo, quo tuba canente pereunt quæ in mari uiuebant.

T secundus angelus tuba cecinit: & tãquã mons magnus igne ardens proiectus est in mare, & facta est tertia pars maris sanguis: & mortua est tertia pars creaturarum quæ in mari uiuebant: & tertia pars nauigiorum interit.

Mons magnus diuinam designat iram. Quanquam enim diuinum numen benignum sit ac humanum, est tamen & iustum quod tunc ostenditur, quando neglectum iustam merito infert iram suam. Porro iniectio ipsius in mare, designat instabiler inundantem præsentis vitæ compositionem, quæ ob varios casus mari ferocior efficitur. Cæterum tertiam maris partem fieri sanguinem innuit terrenam creaturam expletione martyrij rubricari. Quoniam autem numerus ternarius initium est multitudinis, veluti tradit Arithmetica disciplina, per tertiam partem significauit maximum esse numerum

merum eorum qui pereunt, non tamen vniuersos, quemadmodum paulò ante proposuimus. Et tertia pars nauigiorum interit. Sanctorum animas tropica nauigia appellat, quæ etiã dracones in mari versantes illudunt, veluti Psalmo centesimo tertio allegorice datur intueri. Hoc autem loco ita potissimum suscipere oportet signa rerum, & nõ effectum ipsum præsentis reuelatione adductum. Quoniam igitur verisimile erat quosdam seduci ex his qui ad salutem assumpti sunt, per timorem ne profus hoc patiantur, tertij angeli prænuntiatione ab omnimoda afflictione præmunuit.

CAPVT XXIII.

Tertius angelus aquis fluminum reddidit amaras.

B

T tertius angelus tuba cecinit: & cecidit de cœlo stella magna ardens tanquam facula: & cecidit in tertiam partem fluminum & in fontes aquarum. Et nomen stelle dicitur Absinthium. Et uersa est tertia pars aquarum in absinthium, & multi hominum mortui sunt ex aquis, quia amara factæ erant.

Tertij angeli buccinatione stellam cecidisse ait magnam tanquam faculam ardentem: hanc autem ipsum esse diabolam arbitramur. Flumina verò tropicè appellat Gentes: fontes autem, ipsarum familias. Porro huius casus impetum manifestat aduersus eos qui ab illo seducendi sunt, cum quibus in ignem gehennæ tradatur, ad perennem & nõquam finitam exustionem. Et nomen stellæ dicitur Absinthium. Absinthium herba amara est: porro edentibus visum acuerè tradunt medici. Conuenienter igitur stellam quæ omnem adducit perditionem vocauit Absinthium: nam per voluptatem dat hominibus potandam amaritudinẽ ac dolosam subuersionem: & ob id præmittitur hic seuera flagella in eos inducere: ut qui perspicere possunt, per patientiam ac tolerantiã gratias illi agant qui ad ipsorum utilitatem permisit ut afflictionibus probarentur. Itaque qui per afflictionum ignominiam adeo acutè videre possunt, hi per cõtemptum & infamiam, vnde damnum referre videbantur, magis lucrifecerunt gloriam & bonam famam, insuper & regnum æternum, pro-

C

D nū, propter quod etiā ab agonothe te probari permiffi font. *Et uerfa est tertia pars aquarū in abfynthiū.* Cōmutat ea, quæ ex affectu tentatoris affligunt ac tentant: tranfmutat autem nō in eo q̄ amara fint, fed in eo q̄ falutari modo per amaritudinem uifum fibi corroborent. Deinde fubiungit q̄ multi ex aquis mortui fint. Quinam autem font hi? Qui hum: nō more afflictiones fufinuuerunt in amaritudine abfynthij.

CAPVT XXV.

Quartus angelus tertiā luminis folaris ac lunaris partē obfcurauit.

T quartus angelus tuba cecinit, & percussit tertiā partē folaris ac tertiā partē lunæ & tertiā partē stellarum, ita ut

E obfcuraretur tertia pars earū: & dici nō luceret pars tertia, & fimiliter noctis. Et uidi & audiui unam aquilam uolantem per medium cœli dicentem uoce magna: *Væ uæ uæ habitantibus in terra à cæteris tubarum uocibus trium angelorum qui font tuba canituri.*

Animaduerte, q̄ dicendo tertiā partē stellaris difpofitionis, non ipfas ftellas dixit obfcurari, fed id quod ab eis illuftratur, quod eft terrena creatura: ideo quoq; fubiūgit: Et diei non luceret pars tertia, hoc eft ut terrena creatura non illuminaretur cœlefti ordine, ex quo & diurnus & nocturnus ftatus perficitur. Et uidi & audiui unā aquilā uolantem. Quis dicitur hoc loco aquilę uolatus? Angelorū, ut opinor, qui interim emiffi font ut fupplicia ministrantes inferrent, aduerfus eos qui per in obedientiā & improbitatē contempnerent, dū moderate quidē & ex misericordia & ad conuerfionem penis fubiiciuntur, fui autē nullā habent curā, ut accedāt ad id quod melius eft. Ad hos ergo qui nō refpiciūt, ut diuinā manifeftet iram, & uolat & clamat aquila, ut uel huius timore fiat suæ falutis memores. Per medium cœli loquebatur, quia neq; ultra hoc procedere poffunt, neq; effe abfq; hoc throno ac uectore. Aquila uerō erat ex illis animalibus, quæ quadriformia erāt: nec aliud inter ea quæ manifeftata font fuisse circa thronū, eo q̄ nullum aliorum uolare dicatur. Vnde etiā huic facile fuit mediū cœli occupare: Et fimiliter eo q̄ acuto

acuto afpectu (quod aquilis naturale eft) futura uideatur nō A ignorare, poteft ea propter quæ uociferatur fiftere ante eos qui non obediunt. Triplicatur autē uæ, nō folum ad cognitionem affluentię dolorum, uerumetiam ut fanctiffimæ trinitatis indignationē defcribat, & propter cœleftiū erga nos condolentiā, propter quam etiam potiffimum uæ ipfis triplacatur: ad fignificandum lamentationē maxymam quā noftri gratia fufcipiunt, tanquā ob fuos conferuos: ideoq; cōtingit ut illi affluentī triftitia afficiantur. A cæteris uocibus. Vnde declarat uic aquila effe uæ? A uoce inquit tubæ, nō q̄ ipfa uox fuperueniat quæ futura mala efficiat, fed quoniā ex præcedentium angelorū buccinatione animum non appulerūt ad reuifcentiam, nil aliud reftat nifi ut tuba rurfum excitetur tāquā à fomno, ut uel fic operētur quæ fibi falutaria font.

CAPVT XXVI.

De quinto angelo & fpiritualibus locuftis afcendentibus ex abyffu terra, & que uaria fpecie ipfarum.

T quintus angelus tuba cecinit, & uidi **e** ftellam de cœlo cecidiffe in terram: & data eft ipfi clauis putei abyffi,* & aperuit puteum abyffi: & afcendit fumus de puteo ficut fumus fornacis ardentis, & obfcuratus eft fol & aer à fumo putei: & de fumo exierunt locuftæ in terram, & data eft ipfis potestas ficut habent potestatem fcorpionis terre.

Stella quæ è cœlo cecidit eft diabolus, clauis autem putei quæ huic ipfi data eft, dicitur certitudo, quod illi non effugiet qui ab ipfo poffidentur, maxime fi peccatores font: puteus uero in terra eft, neque enim alio modo fignificaretur inuicibilitas, nifi per puteum: abyffus quoque in terra effe dicitur: nam in terra eft fupplicium & in abyffo puteo. Si quidē abyffum uocant uehementē primi elemēti profunditatē, aut per priuationē τὸ βάθος, id eft occultationis, q̄ fempet hians, nō occultet id quod fuppofitū aut iniectum eft, aut per intenfionē (Νά α, & priuationē fignificat & intentionem) q̄ uehementem oftendat profunditatem. Quod autem in terra

Cap. IX.
*Addidimus Et aperuit putei abyffi: C opir namur enī per ofcitātiam omiffum, quā id habent que cœlique uidimus exemplaria.

D In terra futurum sit iudicium, quidam sanctorum prophetarum per vallem Iosaphat insinuauit, in qua sessurum esse ad iudiciū vaticinatus est: quod multa ibi bella contigerint, multique exercitus fusi sint. Fumum autem à puteo produci dicitur, quod memoria ac narratio de impiis qui ibi delicta commiserunt, proferat ea quę maximam continent iram, & tantum fumus quantum fumi verisimile est à camino produci. Et quod admodum ille fumus caligine ac tenebris replens quicquid circumadiacet, solare lumen obscurat: ad eundem quoque modum renouata impiorū memoria, si quod est cōpassionis lumen, omne illud extingui coegit ob eorū magnitudinē, ipsi patrare ausi sunt. *Et de fumo exierunt locustę. Mēcio locustarū ad designandam violentissimam peccatorum con-*

E uersationem in hac temporali vita, sic vt eorum quoque memoria sit grauissima: ideo quoque ait ex fumo eas ortum habuisse, quandoquidem & corporalium locustarum generatio occasione sumit ex corrumpente aliqua circumadiacete materia, sed & nomen *ἀκρίδων*, id est locustarum, non ab re assumptum est, sed ad significādum supplicia induci *καὶ ἄρας*, id est in summo, siue iuxta extremam acerbitatē. Porro datam ipsis esse potestatem tāquam viuus animalibus, per profopopceiam dispositum est, quod nullo metu nulloq; impedimento supplicia exequantur. Sed ne quis sciens quales sint locustarum morsus, vt qui non magnum adferant cruciatum, tolerabilem suspicetur dolorē: scorpionum subiungit exemplum, qui maiorem præbent aculei punitione sensibilem dolorem. ideo quoq; dictum est non fructibus sed locustis, etiam hic in profopopceia manendo, ne nocerent, non quidem hominibus, sed his quę ex terra producuntur. Quidam verò patrum locustas in vermes transmutarunt, vt sit conformis hæc assumptio cum Iesaię prophetę sententia, qua dicit quod vermēs eorum non morietur.

Et dictum est ipsis ne læderent fœnum terrę, neque omne uiride, neque omnem arborem, sed homines tantum qui non habent signum dei in frōtibus suis. Et datum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarentur mensibus quinque. Et cruciatus earum ut cruciatus scorpionum

† Alias, hominibus, ut legatur ἀνθρώπων, non καὶ τῶν ζῴων. Iesai. 66.

quum percussisset hominem. Et in diebus illis quærent A homines mortem, & non inuenient ipsam: & desiderabunt mori, & mors fugiet ab eis.

Si iuxta prædictam allegoricam acceptionem velit quis ordinari, quę tanquam diuina ænigmaticę ac mysticę effertur, oportet accipere fœnum terrę, & quod viride exoritur & omnem arborē, vt referantur ad homines, qui tāquam paleis umiles & veluti arbores irrationalitate degenerarunt, & quasi ad arboream quandam insensibilitatē accesserunt: quos hominum amator deus venia dignos habens, præcipit ne eadem sustineant supplicia cum iis facinorosis, qui consulto & ex deliberatione peccarunt, de quibus iam conclusum est quod hanc repulerunt. Quod si quis conetur

B iuxta ipsam literā intelligere, & verē fœnum ac verē arborē vaticinio significari putet. David citando testē qui ait, *Renouabis faciem terrę: certē posset quis ferre intellectum, nisi ille renouationem accepisset pro vita renouationi creaturę conuenienti. Itaque si & iumentorum renouationi intendere oportet, fieri poterit vt & fœnū & arbores æternitati respōdeat: quod si horum nihil est, literalis intellectus de terra facie renouata habendus est pro inconsiderata ac temeraria acceptione, & illis conformi qui post vitę decursum in mille annorum Christi regno, in conuiujs ac delitijs hilariter se victuros opinantur. Sed homines tantum.* Ex hoc manifestum est, quod non de fœno & arboribus sit cohibitio à lætione, sicut sonare videtur præceptum, sed de his qui

C no comparantur, eo quod ad virtutem non accedant. *Vt nō occiderent eos, sed ut cruciarentur mensibus quinque.* Illud nō occidere demonstrat eis qui experientia cognoscere possunt intolerabilitatem tormentorum, quod ad mortem viam parare soleant: ab hac igitur pœna intolerabili, præceptum, quod ad bonum tendit, iubet supplicij ministros abstinere. Porro mēsisibus quinque hoc fieri, quoniam & menses sensibilis mūdi mensurę sunt, vnde & sensus ipsi acceperunt, vt exhiberent huius cognitionem, merito designat peccare per exhibitionem in æquali numero: ad memoriam hominibus inferendam eorum per quę deberent iudicium sustinere: ex his enim & de his est retributio. Cruciatum verò comparauit percussio-

Psal. 103.

ni scorpi

D ni scorpionis, quoniam & hic dolor omnino mortalis est. *Quærent homines mortem. Quærere mortem nihil aliud datur intelligere, nisi intolerabilitatem cruciatus, tanquam mors omnem ableget dolorem, ideo quoque mors dicta est requies.* Quoniam igitur in incorruptibili vita mors expulsa erit, ut non inueniatur, subiungit quod fugiet: Afflictum est autem morti corpus, ad maiorem emphasim eorum quæ per enumerationem declarantur.

Et similitudines locustarum similes equis parati ad prælium: & super capita earum tanquam coronæ aureæ, & facies earum sicut facies hominum, & habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes earum quasi leonum erant, & habebant loricas quasi loricas ferreas, & uox alarum ipsarum sicut uox curruum equorum multorum currentium ad prælium: & habent caudas similes scorpionum & aculeos, & in caudis suis habent potestatem lædendi homines mensibus quinque, habentes super se regem angelum Abyssis, cui nomen Hebraicè Abbadon, Græcè uerò nomen habet Apollyon.

F Equis assimilatæ sunt locustæ, & non alij animali, propter velocem motum impetus & animositatē equi, maximè quum instat prælium: quod ipsum etiam præfens reuelatio designauit, quum ait similem esse præparationem eorum quæ dolorem inferrent, equis qui ad prælium parati sunt. *Et super capita earum tanquam coronæ aureæ.* Corona ueluti aurea uictoriam demonstrare solet, quæ relata est aduersus miseros qui deuidi sunt: hæc autem tanquam aurum est, sed non aurum: non enim supplicium verè præniū est quod refertur ob perditionem diuini plasmatis. Quod uerò aspectu quoque assimilentur faciei hominum, id est, quod similitudine speciei eos referunt qui seducuntur, quos propter seductionem exceperunt ipsæ uisiones huius fraudulentum conatus. Sunt & muliebres capillorum cæsaries tanquam contegentes seductores. Tales enim sunt & carnales voluptates, quæ primo

non aspectu delectare videntur, sed ad sui ruinam inescatos addecrabunt. Ideo quoque parcemias Salomon ait uerba meretricis ad tempus quidem delinire guttur, postmodum uerò sui gustum bile a mariorem immittere: Ex hoc autē præfens effectio post muliebres capillos, etiam leonum dentes addit uictoribus, & loricas tanquam ferreas: quasi dentes quidem leonini, lauitiam uelint ostendere: ferrea uerò lorica, firmitatem ad resistendū iaculis pugnantium aduersus ipsas, quod non facile sit ferri cōtra id quod semel iustum est. Quoniam autem & uolatum in ipsis est intueri, ut quæ locustis assimilatae sunt, uolatus designat quod uelociter superueniāt, & quod superne accedant. Voces uerò siue sonum alarum dicit impetum ipsarum ad bellicum assultum, quod non in silentio fiat, quia neque in certo aliquo loco, sed in uniuerso mundo conficitur. Et hinc est quod non in omnes hominum mores tanquam in foecordes regiones insultum faciunt, sed duntaxat in quosdam, nempe in eos qui firmitatem non omnino præbent eis: aut præbent quidem, sed firmior est per impetū uide etiam uox siue fragor constituitur tanquam rotarum currum per mutationem ac recidentiam radiorum. *Et habebant caudas similes scorpionum & aculeos.* Scorpionum caudis & aculeis assimilati sunt dæmonum insultus aduersus homines, quoniam & dæmones non statim ut loquuntur manifestant nocumētum, sicut neque scorpius forficulis in morem cancri denticularis, sed à tergo cauda lædit per aculeum. Interim quoque exitiales dæmōnes quum aliquos insidiando ceperint, non statim habent immissum supplicium propter ipsorum deceptionem, sed finali igni seruari eum his quos seduxerunt, digna consequentur præmia. Porro quid sibi uelit quod ad quintum duntaxat mensem protendatur potestas inferēdi cruciatus, iam à nobis dictum est. quis enim ignem peccatorum auferre potest quin perpetuo duret, aut aliud quod ibi sit sensibile? Sed quemadmodum neque oculus apertus est ad uidendum bona, neque auris ad audiendum, neque in cor hominis subire possunt: sic nec illa quæ affligunt, donec experimento probentur. *Habentes super se regem angelum abyssis.* Angelus hic licet quibusdam uisus sit esse prauus dæmon, attamen non recte. Quo enim pacto, quum Dominus sententiam tulerit retrudendum esse diabolū & angelos

A *Prouer. 5.*
B *¶ Habuit quidem Græcum exemplat. Beatus Attamē legendum opinor Be. Beolop. i. firmum, tū propter C sensum conuenientiore, tū quod protinus sequatur Be. Beolop. i. fir. Atque etiam hoc modo uerborum nomen datus. Ista. 64. Mat. 2. 1.*

D los ipsius in ignis supplicium, quispiam eorum qui ad supplicium designati sunt, regia potestate dignus haberetur: Non ergo malo angelo potestas constituta est, sed ei cui commissum est debitum ac conueniens ministerium. Neque enim omnes ministratorij spiritus mittuntur ad salutis ministerium, iuxta diuum Paulum qui hoc dixit, sed etiam ad inferendum supplicium: quemadmodum is qui Assyriorum exercitum congregatum cum Sennacherib super Ierusalem deiecit, qui super Sodoma ignitum immisit interitum. Quod autem in præcedentibus significauimus, etiam nunc dicimus, quod hæc quanquam in præterito annuntientur, attamen de futuro intelliguntur: verum id duplicem ob causam fit, scilicet quod certissimo futurum sit ut fiant, nulla re impedimentum præstare: aut etiam quod is qui euangelistæ ea tradebat oracula, de quibus nunc tractamus, iuxta prophetæ dignitatem procedat. Cui nomen Hebraicè Abbadon. Nomen Hebraicæ linguæ ab exitu sumptum est, sicut ex Græco manifestum est. Quid enim aliud significat Apollyon, quam pendens vel corruptens.

Heb. 1.
4. Reg. 19
Iesa 37.
Gen. 19.

CAPVT XXVII.

De sexto angelo: & solutio angelorum, qui super Euphratem ligati erant.

VAE unum abiit, & ecce ueniunt adhuc due post hæc. Et sextus angelus tuba cecinit. Et audiui uocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod erat ante deum, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos qui ligati sunt super flumen magnum Euphratem. Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati erant in horam & diem & mensem & annum, ut occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equestris exercitus uicies millies decem millia: & audiui numerum eorum.

Væ aduerbium est miseræ indicatiuū, miseria autem uocatur quod adfert dolorem. Non ergo aduerbiū abiit: quomodo enim quod contingenter accidit, & non habet substantiam, sed simul cum suo ortu corrumpitur, progressum habere possit

re possit sed transeuntibus illis quæ dolorem efficiunt, propter quæ data est huiusmodi appellatio, merito quoque uæ debi est trāsisse. Et audiui uocē unā de quatuor cornibus. Proce-
cedebat vox de quatuor cornibus quæ habebant altare: quæ cornua intelligenda sunt esse diuinæ virtutes stipantes: aut quod perfecto altari in quo uictimæ deo igne accendebantur, ad singulos angulos pars eminent in speciem cornu cōstituta erat, quæ fissuras contineret, quibus præberet altare, ut accensis uictimis super illud litaretur. Vnde Moysi quoque præceptam fuit in monte Sina, ut inferius faceret ad similitudinem superioris altaris. Ait enim qui ipsi dabar oracula: Vide ut omnia facias iuxta typum, qui tibi monstratus est in monte. Has sanè eminentes partes quas intellectuales virtutes esse diximus, uerisimile est continere super substantialem & humanæ naturæ inaccessibleis mysterium: * sic ut neque facile sit iuxta naturam comprehensibile ab his qui illud sequuntur, neque rationales hostias in ipso oblatas temerè dissuere. Est autem altaris figura quadrangularis, æquali figura cum hoc misdo quatuor ordines habente. Vnde etiam ex omni ipsius parte rationales hostiæ puræ iuxta prophetæ offeruntur. Solue quatuor angelos. Hos angelos super magnum flumen alligatos quidam diuinos esse dicunt, tãquam assidue ibi degentes, & spirituali contemplatione circa illud occupatos & delectatos: nam illud deum esse dicunt: de quo Iesaias quidem dicit tãquam ex persona ipsius dei: Ecce ego declino ad ipsos tanquam fluius pacis, & tanquam torrens inundans gloriam Gentium. & Daud: Fluminis impetus legitificat ciuitatem dei. Dicunt autem hos quatuor angelos esse Michaelem, de quo apud Daniele, Gabrielem apud Mattheum, Raphaelem apud Mardochæum, * & Urielem: ipsos uero solutos esse ab huiusmodi diuina occupatiōe ad nõ ingratum ministerium, tum redditionis diuinæ iustitiæ, tum gloriosi aduentus ipsorum. Alij uero non angelos, sed prauos dæmones esse astruūt, alligatos quidem in aduētū Christi iuxta diuinum præceptum, porro egressos à superhumano altari solui à diuino angelo, ut liceret turbare gentes: & ex hac turbatione manifestum fieri quid sit triticeum in fidelibus, quod in horreum Christi recondatur: & quid paleaccum in peccatoribus, quod paratum est ad exustionem

Exod. 25.

B

τὸ μίττα
προχέ-
ρωσ τοῖς
μετ' ἐκεί-
νο τῆν
φύσιν αἰ-
νοῦ λυ-
πῶν, μίττε
τοῖς λο-
γιστάσθω
σίαις προ-
σαγομέ-
C
νας,
αὐτῶ ὄς
αἱ τὴν
χοι διαρ-
εῦστοκω-
θεα.
Iesi. 66.
Psal. 86.
Dan. 10. 12
Math. 1.
* Arbitror
hoc loco
memorie

F inextingui-

lappum D inextinguibilem. Neque improbable esse dicere *damones*
subrepsis ligatos esse ad Euphraten : quum inde breui veturus sit *Antichristus*, à Iudæis qui Ierosolymis seruati fuerant *capiti*
sc. & pro & in locis illis commorantur. Et numerus *equestris exercitus*
Tobia tur. Quum de exercitibus nihil præmiserit, huius numerum
Mardo reddit. Manifestum est igitur, quòd qui quatuor ordinum *ductores*
cheu esse acceperunt, Michaelè, Gabrielè, Vrièlem, Raphaelè, nò sine causa adducti sunt: cupit enim quodammodo *numma*
postu. Vi sequi ordinum ductores. Porrò mille millia & decies *millies*
de Tobie decem millia ministrantium distere licet apud Danielè. *3. 5. 8. 12.*
Dan. 7. nunc autem duplicatam in numerum myriadam narrat se *vidisse*
Iohan. 1. multitudinè quæ exercitus duces sequebatur, eo quòd *liberius & absque metu post domini incarnationem veniantur*
 homines cum angelis: ideo quoque dictum est quòd *visum*
 essent angelos ascendentes & descendentes super filium hominis.

Et ita vidi equos in visione, & sedentes super eos habentes thoraces igneos & hyacinthinos & sulphureos: & capita eorum tanquam capita leonum, & ex ore eorum egrediebatur ignis, & fumus, & sulphur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, nempe ab igne & fumo ac sulphure, quæ egrediebantur ex ore ipsorum. Potestas enim equorum in ore ipsorum est, & in caudis eorum. nam cauda ipsorum similes erant serpentibus habentes capita, & per hæc nocent.

Psal. 17.

Equorum ascensores aut accipiendæ sunt diuinæ virtutæ quæ sortitæ sunt vim corrigendi mores & affectus: & ad melius dirigendi. Ita enim & equorum domitores conscendentes equos, dirigunt eos como & freno: aut diuina iussa, ob eorum zelum qui pereunt, assimilata igneæ & hyacinthineæ ac sulphureæ armaturæ. Vnde & David (diuino sanè zelo) iudicat quòd ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, & carbonès succensè sunt. Ad vtrumuis horum sensum cuique licebit accedere: mihi magis arridet similitudo, qua erga peccatores exercetur correctio & directio. Et capita eorum tanquam capita leonum. Siue quis diuinorum iudiciorum veluti vehiculum

ad spiritalia & angelicæ vitæ homines transferat, siue etiam ad mores & affectus, nihil dissidebit in ea quæ nobis proponitur visione, apud eum qui sui non est amator. Capitibus autem leonum assimilata sunt, ad ostendendum quòd eos qui diuinis rebus inserviunt, nò oportet ad ministeriū deiectionis animo accedere. Viuus est enim sermo dei, & quouis gladio magis secans. Ideo tanquam centurio caput manifestat, nempe indignationem cum vehementia leonina: quasi non alio quàm hoc modo habitus sit auditoris promptum ad assentiendum. Neque ab hac intelligentia dissidet Paulus, quòd Corinthiis minatur se cum virga ad ipsos venturum. Hoc itaque designabat capita. Ora verò perniciosam anxietatem è proximo, & non procul à visione expectatâ, & inuitabile vinculum propinquissimè viciniū: vt ignis quidem id designet quòd adfert interitum, fumus id quòd cum ira venit (nam ascendit fumus in ira eius) sulphur autem id quòd etiam à diuina est ira, sed permanentiore: sicut quòd hæc voluntate diuina lasciuia & incontinentibus illata fuit. Quòd autè his foliæ vt diuinitas, qui vitam ducunt angelicam, tanquam suorum iudiciorum ac mysteriorum vehiculo, satis demonstrat id quòd ipse dominus de Paulo dixit ad Ananiam, Vbi ait Paulum vas electionis esse, vt inde fesse ferre posset diuina dogmata, quæ per nomen suum significauit dicens, Vt portet nomè meum: nomen vocans gloriam & maiestatem, omneque id quòd sermonem excedit siue intellectum, non tantum mortale, verum etiam angelicum. Potestas enim equorum in ore ipsorum est. Quid hoc? an potestatem ori attribuit, veluti causam dicès cur missi sint equi? an quòd ait Ab ore ipsorum, minas ostendit earum rerum quæ homines exterrēt, vt à prauis abstineant studiis, ne caudis illorum tradantur? Per ipsas enim caudas finem ac euentum designans eorum qui pereunt: & iam ipsum quoque euentum effigians, serpentibus comparat, qui similia habeant capita: ex ipso videlicet impetu & accessu ostendens adferre exitum inuitabile, & presentem magis quàm futuram afflictionem, quum nulla iam solertia valeant afflictionem effugere.

Et ceteri homines qui non sunt occisi his plagis, non respuerunt ab operibus suis prauis, ut non adorarent demonia & idola, aurca & argentea & lapidea

A

Heb. 4.

1. Cor. 4.

B

Hæc ait, eo quòd *Beo* quòd *sulphur* denotat, etiam significat supernam suam diuinitatem.

C Act. 9

D *dea & lignea, quæ neque uidere possunt, neque audire, neque ambulare: & non egerunt poenitentiam de homicidiis suis: neque de ueneficiis suis, neque de scortatione sua, neque de furtis suis.*

Maximam designat hic sermo insensibilitatē siue indolentiam ac lasciuiam eorum, qui tēpus quod interim deus benignè parcendo cōcesserat ipsis ad salutem, vanè contēpserūt, ut referant retributionē quæ digna sit segnitie ipsorū. atqui exercebatur etiam ante oculos malorū retributio, hi tamen tantum abest ut terribilium quæ sibi parata erant aspectu se ipsis meliores efficerētur, ut etiam peiores magisq; peccatis immergi, cursum suū cōsummarent. *Non respicuerūt ab operibus suis prauis.* Non hoc ait qd non respicuerūt in futura uitā quomodo enim, aut quæ posset esse respicientia in immutabili uitā? sed quòd adhuc uiuētes, & ex auditu & aspectu eorum, quæ tunc futura sunt non respicientes ab operibus quæ videbant esse praua, addiderunt ad prima, puta ad insanam dæmonum, ac idolorū culturam, etiam ea quæ odium & inuidiam vnā cum adoratione adferrent, non quòd insensibilitatem solum designet eorū quæ manu facta sunt, sed quòd peccatis addiderunt peccata. Ideo quoque à vera iustitia exclusi sunt. Quæ est enim iustitia in eo qui aliū sui generis interimit, aut gladij impetu, aut venenorū insidiis? Porro quis eum non oderit, qui ne sibi quidem parcat, nec tardior est ut excogitet aduersus seipsum, quantum faceret inimicus, qui

E *inuidiosè erga ipsum affectus esset? Aut qui s nō execrandam & abominandam duceret scortationis spurcitiam & afflictionem, qua seipsum quis priuat ne diuinum sit habitaculum, si diuo Paulo credimus? Demum is qui in furtis perseuerat a fide, illud sibi uēdicauit, ut sibi ipsi factus sit incommodus.*

1. Cor. 6.

CAPVT XXVIII.

De angelo circumdato nube ac iride, qui communem omnium finem pronuntiabat.

CAP. X,

T *uidi alium angelū fortem descēdentē de cælo amictum nube, & iris in capite eius, & facies eius sicut sol, & pedes eius tanquam columnæ ignis: & habebat in manu sua libellum apertum,*

apertum, & posuit pedem suum dextrum super mare, A sinistrum uerò super terram, & clamauit uoce magna quemadmodum leo mugit: quūmque clamasset, loquuta sunt septem tonitrua uoces suas.

Nubes quidem id demonstrat, quod nec tactu percipi possit nec uisū. Porro iris in capite, summam describit angelici ordinis, qui ex fabricatione virtutum deo placentium, & ex uarietate circa amandationem magnificat suam proximitatem ac stationem. Huiusmodi namque est iris in nubibus, ex obiectione radij solaris variis coloribus apparens. Porro faciei ad solem assimilatio, quid aliud significat quàm cārdorem in modum solis, & quòd ubique fuerint, qui ordinationem diurna operum fecerint, ab inaccessa & substantiali luce illustrabuntur. *Et pedes eius tanquam columnæ ignis.* Pedes descensum designant, qui non alterius gratia fit quàm ad puniendos impios: ideo etiam tanquam columna ignis. Columnis autem ignis assimilati sunt, non ob illuminationem, sed ob exustionem. Porro quod in manu sua libellū habeat apertū, quidnam sibi uult? Libellus hic apertus etiam à Daniele dictus est, quando iudicium apud ipsum sedet, & aperiuntur libri continentes omnium, qui ab initio seculi vixerunt acta & nomina. Quod si apud Danielem libri sunt, hic autem libellum ostendit se uidere, nihil in hoc dissonatiæ est. Siquidem apud Danielem libri sunt uniuersæ creaturæ, ostendentes cognitionem iustorum & iniquorum, hic autem eorum duntaxat qui in nefariis operibus vixerunt: quorum etiam potissimum actiones nō in libro sed in libello scriptæ sunt, significante per hoc Apostolo in nomine diminutio & eorum quæ imminent paruitatem, si ad uerusalem iudicij sententiam conferantur, & ea quæ ipsam complendo perficiuntur. *Et posuit pedem suum dextrum super mare.* Pedum altero quidem inniti humidæ aquarum congregationi altero uerò terræ, designat eius magnitudinem qui utrunque complectebatur. Quòd autem dextrum super mare, sinistrum uerò super terram posuerit, nō ob aliud dictum opinor, quàm quod horum elementorum ordinem sequatur. Aerī namque qui subtilis est substantiæ, crassior aqua subiacet

Dan. 7.

C

F iij quemad-

D quemadmodum aqua terra. non igitur alio modo id dictum opinor quam quod dextra semper robustior est sinistra, pluribus videlicet in mari impiè agentibus: piratas dico & eos qui navali praelio cæteros in mare demergunt, aut aliquo alio modo ipsis insidiantur: quod maris substantia minus laboriosum præbeat facinorosis exitum aduersus eos quibus insidiantur. Quum hæc igitur ita sint, merito ac cõsequutiue id quod potentius est sceleratis attribuit. Et iccirco Dei progenitor fide dignus qui rem confirmet, quum impetum insidiantium aduersus nos dæmonum, nobis altissimi adiutorio utentibus describeret, ex sinistra quidem declinantes millicuplam casum eorum ponens, qui in tenebris perambulantes nobis insidiantur, dextræ parti decuplo maiorem numerum cõstituit.

Psal. 90.

E Et hæc de pedum accessu & dispositione. Quod autem voce magna clamauerit ac leonino sono, indignationis est signum, ideo quoque rugitus comparatus est sonus. post clamorem vero cõsequutiue loquuta sunt tonitrua. Porro septem hæc tonitrua aut septem voces ab vno & eodem angelo terribiliter expressas, existimamus angelicas esse potestates, ideo quoque tonitruis assimilata sunt: aut septem spiritus de quibus dictum est in præcedentibus. *Quemadmodum leo mugit.* Non est consuetum vt in leone vox exprimat per *μυγαδων*, id est mugire, nam hoc bouum magis est, leonibus vero *βρῦναι*, id est rugire siue stridere attributum est. Hoc sanè qui ista transcurrendo declarat, non negligenter ab ipso dici commemorat: quod videlicet non hæserit in vsu verbi *μυγαδων*, id est mugire, sed transierit ad verbum *κραυγῆ*, id est Clamauit. Et hæc quidem de clamore leonum his dicta sint, qui singula exactè discutunt. Porro in voce dolosa peccatorum qui sustinent supplicia, quid magis consentaneum est, quam *βρῦναι*, id est stridere, vnde & *βρυμὸς*, id est stridor dentium? Sumpsum est autem verbum *βρῦναι*, ea quod simile sit *βρωσει*, id est cibo, quod tanquam in edendo dentes inter se concutiantur & collidantur.

Matt. 13.
22. 14. 25

Et quum loquuta fuissent septem tonitrua, ego scripturus eram, & audiui uocem de caelo dicentem: *Obsigna ea quæ loquuta sunt septem tonitrua, & ne scripseris ea.* Et angelus quem uidi stantem super mare & su-

& super terram, leuauit manum suam dextram in caelum: & iurauit in eo, qui uiuit in secula seculorum, qui creauit caelum & ea quæ in illo sunt, & terram & ea quæ in illa sunt, & mare & ea quæ in ipso sunt: quod tempus non erit amplius, sed in diebus uocis septimi angeli quando tuba caniturus est, consummandum est mysterium dei, sicut annuntiauit seruis suis prophetis.

Manifestissimè hæc datur intelligi, quod tonitrua sint angelicæ potestates: substantia nanque est quæ loquitur, non tonitruum quod solum est sonus, statimque vt incipit esse, tollitur è medio. *Audiui uocem de caelo dicentem.* Prohibitum est scribere, siue per scripturam hominibus manifesta facere, quæ uidebantur, sed obsigna, inquit, hoc est firma retentione ac in mente tua cõserua, sed nequaquam per scripturam diuulges: fortassis quod nihil prodesset manifestare illa ante postrema aduentus Christi tempora, quando quidem & Daniel docebatur, vt obsignaret huiusmodi sermones. Quod autem profert ea recondi, coniectura discere licebit esse uehementiam constitutorum suppliciorum, quum misericors deus sua benignitate retributionem supplicij non inducat æquali potere cum peccatis. Vnde etiam ait Psalmographus, quod non iuxta iniquitates nostras, neque iuxta peccata admetiatur nobis retributionem. *Quæ loquuta sunt septem tonitrua.* Existimandum est autem tonitrua esse virtutes angelicas, quæ tonitruis assimilantur ob horrorem qui incutitur per ea quæ ab ipsis dicuntur. Huiusmodi nanque sunt incorporalium sanctorum angelorum voces, quæ ab ipsa manifestatione horrorem secum ferant: quemadmodum manifestum est ex eo quod Daniel ne lenem quidem angeli uisionem nihil habentem comminationis ferre potuerit. Datum est autem præceptum vt obsignarentur quæ septem tonitrua nuntiauerant, hoc est, secreta seruari: quod perfecta horum apprehensio, apertaque cognitio extremis temporibus utiliter reponatur. *Leuauit manum suam dextram in caelum.* Dextræ manus eleuatio efficax ac firmiter designat esse factum eius qui iurauit. Ideo quoque dictum est: *Dextera domini fecit*

Danic. 12

Psal. 102

Danic. 10

Psal. 117.

F iij virtutem.

D virtutem. Quod autem sequitur, *In eo qui uiuit in secula.* videtur quidem Græcam non habere phrasim: dicitur enim iurare per aliquem, & non in aliquo. Nec tamen incongruum fuit iurare in eo qui uiuit, ad ostendendum esse iuramentum iuxta voluntatem eius per quem assumptum est. Et deus quidem quoniam per nullum maiorem potuit iurare, quod moris est iurantibus, iurat per seipsum, & ait: Per me. et ipsum iurauit dicit dominus: angeli uero tanquam creaturæ per creatorem iurant, per diuini numinis assumptionem confirmantes nostram diffidentiam. *Iurauit deinceps non fore tempus.* Rectè ac uerè: nam postea non erit tempus. Spatium enim temporalis substantiæ quod tunc fuit, sine uespera ac interpellatione erit, & ita non erit tempus. **E** enim usus luminis solaris, quum animalia requiescunt à diurnis laboribus? Nam sine his quæ est solis luminis necessitas, uel etiam usus? Sol quidem erit, quia neque ad interitum tendet præsens mundus, sed ad innouationem. Quemadmodum uero nunc, astra sunt quidem etiam in die, non tamen conspiciuntur uincente splendorem illarum solis fulgore, adeo, ut nesciantur esse in cælo: ita & tunc. Siquidem ignorare quod nulla sit causa cur præsens mundus tenderet ad perfectum interitum, nõ uulgaris esset ignorantia. *Quod tempus non erit amplius.* Tempus non fore iurauit, non ab eo tempore quo hæc loquebatur, sed quo septimus angelus tuba caniturus esset. Ideo quoque ita intelligendum est, cum additione quod tempus deinceps ab eo instanti non erit. Neque enim de præsentis factum est iuramentum, sed in diebus, inquit, uocis septimi angeli. Dicitur enim per figuram ellipsis, id est, defectus: deficit enim, Tunc erit temporis finis uel absentia, ut sol non dimetiatur temporalia interualla. Siquidem ubi caniturus est septimus angelus, tunc etiam temporalia spatia seu interualla deficient: & uniuersa impiorum punitione imminet, quæ uariis pœnis perficiatur. Quum igitur congruo tempore caniturus est, erit consummatio, non nunc quædo in contemplatione tuba canit. Conuenienti autem tempore finem quoque accipient quæ tuba canuntur, inquit, & mysterium quod annūtiavit deus seruis suis prophetis. Nam usque ad iudicium & eorum repersionem quæ quisque in uita peregit, uaticinati sunt prophetæ: quod & diuo Paulo uideatur

Heb. 6.
Gene. 23.

deur, nempe linguas eo tempore cessaturas esse, & prophetias abolendas. Horum autem euentum uocat *εὐαγγέλιον*, id. A est lætam annuntiationem, propter paratam sanctis requiæ.

Et uox quam audiui de cælo rursum loquens meum, & dicens: Abi, & accipe libellum apertum de manu angeli stantis super mare & super terram. Et abij ad angelum, dixique illi ut daret mihi libellum, & ait mihi: Accipe, & deuora illum: & faciet amaricari uentrem tuum, sed in ore tuo erit dulcis tanquam mel.

Oporteret ad apertiore eorum quæ dicuntur intelligentiam, aut prædictæ sententiæ aptare uerbum substantiuum, ut sit sensus: Et uox quam audiui de cælo, rursum erat loquens mecum & dicens: Aut, hanc uocem audiui rursum dicentem mihi: hoc autem est, Audiui rursum dicentem, Abi, & accipe libellum apertum de manu angeli stantis super mare & super terram. Et hæc alia quædam eminentior angelica potestas uideatur præcipere euangelistæ, ut per librum cognitionem accipiat eorum quæ oraculo tradebatur. Quid autem loquebatur? Ut caperet librum ab angelo. *Accipe & deuora illum, &c.* Iuxta quod mihi præceptum erat, inquit, abij ad angelum petens libellum, & acceptum comedi iuxta illius præceptum, qui, ut ei quoque uisum fuerat qui dederat, in initio dulcis erat, propter futurorum cognitionem: nam hoc designat per os, quia per ipsum fit initium comestionis: porro amarus erat in ventre, uentrem dicens animi recogitatione, siue progressum rationalium alimentorum. Quoniam enim nõ uerat impiorum supplicia, quæ ab eorum quæ à deo separati erant operibus procedebant: nouerat etiam quæ hæc notitia, nempe quod homines sui generis deo abominandi essent, & ob id merito in supplicia abiiciendi, causa foret amaritudinis in eo qui contemplatione dignus haberetur, ob compassionem erga illos qui sui generis essent. Potest hoc etiam modo de his dici: Quoniam in hoc libro descripta erant uniuersa studia eorum qui in hac uita uersati fuerat, merito iuxta initia quidè in fœlici bonorum operum successu dulcescere uidebatur: porro ubi longius processisset, quod indicat deuorandi uox, & in prauorum abominationes perductus esset, cruciatu & amaritudine replebatur:

D plebatur: cruciatus quidem, propter eiulatum peccatorum tormentis: amaritudine verò, quia contrà illi qui sui generis erant, ne eos quidem tulerat qui egregia facinora praestiterant. Alioqui quomodo completeretur oraculi, Gaudete cum gaudentibus & flete cum flentibus?

Rom. 12

C A P. X X I X. Quod libellus de manu angeli euangelista accepit.

T accepi libellum de manu angeli, & deuoraui illum eratq; in ore meo tanquam mel dulcis, & quum deuorasset illum, amaricat^{us} est uenter meus: & dicunt mihi: Oportet te rursus prophetare in populis & gentibus & linguis & regibus multis.

E Potest & alio modo de amaritudine ac dulcedine haberi contemplatio. Quoniam enim sanctus qui hæc intuebatur expers erat huiusmodi impietatis, iubetur per libri deuoratione, in quo & noia & actiones impiorum continebantur, omniumq; punitiones: iubetur inquam non simpliciter edere, (nam hoc vulgare & quaecumq; experientiam designat) sed deuorare, hoc est, plenam rei experientiam sumere, & quasi rei autor deportari, tanquam multa experientia ad hoc peruenisset: propter quod in initio quidem, propter cognitionem quæ semper ab hominibus magno studio affectatur, dulcedinis demonstratione præ se ferre videtur: amaricationis verò propter infallibilem cognitionem eorum quæ reposita sunt in retributione impietatum. Oportet te rursus prophetare. Per hæc ostenditur quod non statim post visionem reuelationis sequeret eorum euertus quæ visa erant, sed quod oporteret hunc beatum virum multo tempore, quod protenderetur usque ad corruptibilis huius mundi consummationem, dum hæc complementum acciperent, multis prophetare: siue per cognitionem sui euangelij, in quo futura nonnulla inferuntur, aut etiã per presentem reuelationem, ut iam dictum. Non est autem ignorandum quod ex hoc dicto, Oportet te rursus prophetare, opinantur multi beatum hunc virum usque ad seculi consummationem viuere, ac venturum esse circa tempora Antichristi cum Enoch & Elia, ut vnã cum illis corrigat eos qui tunc viuunt homines, & quod sub Antichristo interimendus sit.

Cap. XI.

Et datus est mihi calamus similis uirgæ dicens: Surge, ac metire templum dei & altare ac adorantes in eo: & atrium quod extra templum est eice foras, & ne metiaris illud, quia datum est Gentibus: & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus.

gc, 46

ge, ac metire templum dei & altare ac adorantes in eo: & atrium quod extra templum est eice foras, & ne metiaris illud, quia datum est Gentibus: & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus.

A Si quis calamus quem sibi datum ait euangelista cognitionem appellare velit rerum intelligibilium, iuxta id quod & David gloriatur linguam suam natam esse calamus scribæ velocis, nequaquam errabit. Proinde euangelista quoque cognitionem quæ spiritualiter sibi conigit appellari dicit per calami dationem, qui etiam in virga similitudinem effigiatu est, virga siue baculo rursus designante fulcimentum. Non fuerit itaque ineptum, ut hoc etiam in loco is qui ministrat oraculum per calami dationem intelligat spiritualium cognitionem, quemadmodum per alia inanimata, altare dico & thronum aliaq; huiusmodi. Neque enim comodus est inanimata hæc intelligere veluti præ se ferunt, sed iuxta meliorem existendi modum & spiritualem poterit quispiam allegoricè referre, nempe ut detur notitia discernendi ea quæ videntur. Quomodo enim diceret inanimatus calamus, Surge & metire templum dei? ex hoc igitur intelligitur per angelicum intellectum mensuratum esse templum dei. Verum quoniam nonnulli de his alio modo & multiphariam protulerunt, dico sanè de templo & altari quæ etiam mensurari præcipiuntur; & de adorantibus in ipso: templum dei & altare vetus testamentum declarantes, atrium verò, nouum non attingentes scopum: Nam hoc modo spiritualiora ac sacraiora fuissent illa, quam testamentum quod tradidit Christus: siquidem templum ac altare honoratiora sunt atrio: Non ita verisimile est procedere quod narrando præceptum est. Si tamen eò tendat quod illa essent rudiora elementa ad nouum testamentum primaq; ad dei cultum initia, quum etiam mensurentur qui iuxta illud præmia retulerunt, ratione non caret intellectus ille. Si verò ad diuinam respiciat humanorum morum instaurationem, utque apertius dicam, conditoris erga nos amorem quo nos gubernat, conferri non potest hoc modo legale testamentum nouo testamento. Potest itaque atrium esse dei ecclesia, quod circumscribi non possit, tum propter locum, tum propter innumerabiles Gentes quæ in eius

Psal. 44

B

C

D in eius loco continentur. Non turberis autem quod preceptum iusserit extra templum illud eiicere: nihil enim aliud hoc est quam quod ostendat liberam esse ecclesiam ab angustia exquiritarum examinationum, circuncisionis, sabbathorum aliarumque superfluarum purgationum. Est autem ratio & causa, quia datum est absque ulla obseruatione atrium illud Gentibus quæ secundum Christum viuere volunt. Porro ciuitatem sanctam calcari mensibus quadragintaduobus, ciuitatem sanctam vocauit ecclesiam, quam à Gentibus calcari nominamus, quibus uidelicet datum est ut in ea conuersarentur, Christiani quidem pie, increduli uero contemptim & ad perendum. Quoniam autem nonnulli eiecium esse atrium, acceperunt de synagoga infidelium Gentium ac Iudæorum, qui ut aiunt etiam contumeliose in eo insectari dicuntur fideles, idque maxime tempore Antichristi: aduersus Christianos hoc intellexerunt. *Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus.* Tempus quadragintaduorum mensium opinamur significatiuum esse contractionis moræ circa aduentum Antichristi: propter quam afflictionem dei cultoribus inferendam, uerus deus Christus breuiandos esse ait dies illos. Sunt autem quadragintaduo menses, tres anni & dimidius, in quibus continget fideles ac probatos conculcari persecutionem pati.

Matth. 24.

F

CAPVT XXX.

De Enoch & Elia, qui Antichristum coarguent.

T dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amidi saccis. Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra in conspectu domini terræ stantia. Et si quis ipsos uoluerit ledere, ignis egredietur de ore eorum, & deuorabit inimicos ipsorum. Et si quis uoluerit ipsos ledere, ita oportet eum occidi. Hi potestatem habent claudendi cælum ne pluat tempore prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutiendi terram quotiescumque uoluerint omni plaga.

Quoniam

Quoniam in uisione representata sunt euangelista quæ a dominicæ incarnationis concernebant dispensationem, nempe natiuitas, tentationes, prædicatio, crux, & præter hæc etiam resurrectio ac secundus aduentus: Ad hæc sanctorum quoque ac peccatorum retributio: sola autem ea prætermissa erant quæ secundum concernebant aduentum: iure postliminij nunc de his edocetur. Et certe quod Elias propheta uerturus sit manifestum est, quod scriptura hoc prædixerit, quæ per Malachiam uaticinatur: Ecce ego mittam uobis Eliam Thesbitem priusquam ueniat dies domini magnus & manifestus, qui conuertet cor patris ad filium & cor hominis ad proximum suum. De Enoch uero testimonium quidem quod ad aduentum spectat ex scriptura non habemus, præter transpositionem ne gustaret mortem. Fertur autem ex traditione præconum Christi quod inuariabiliter in ecclesia recipitur, ipsum quoque uenturum cum Helia Thesbite. Venient enim ambo ut protestentur his qui tunc erunt ne fallacibus Antichristi signis fidem adhibeant: & in hoc suo testimonio agerent ad tempus trium annorum & dimidij. nam mille ducenti sexaginta dies tantum explent temporis spatium. Saccorum autem amictus demonstrat hos duos præcedere cum abiectioe luctus atque mœstitiæ, quos Zacharias propheta oliuis assimilat & duobus candelabris oliuis, eo quod producant oleum lucis nutrimentum: candelabris uero, quia uehiculum facti sunt ueritatis, quæ & per uirtutes nomem ueræ lucis suscipit, & præluet his qui accedunt, quod etiam his contingit qui libere & ingenue loquuntur. Cæterum in conspectu domini terræ stare, quid aliud significare potest, quam quod accessus horum propinquissimus erit aduentui iudicis uiuorum ac mortuorum? *Ignis egreditur de ore eorum.* Signis inquit, uentur & ipsi potentibus, ueritate illorum coarguentes ea quæ in errore ac seductione fient, & eos qui uiderint ad fidem & assensum attrahentes. O admirandam diuinam bonitatem quæ ex aduerso erroris ordinauit remedium ueritatis: nam per potestatem uerorum signorum & prodigiorum sanctos istos obarmans, ut doctrinæ sermonibus homines conuertant: præterea etiam flagellis, nempe pluuie carentia & igne, uariis etiam elemetorum mutationibus, ad hoc tendentibus, ut iis nocerent qui ita affecti sunt ut conuerti nequeant, suos aduersarios

Malach. 4.

B

Genes. 5.

Eccl. 44.

Zachar. 4.

C

farios

Darios veris signis pudefacit. Et ita quidem tractantur amentes. Porro saniores & qui ad conuersionem respiciunt, iuxta illud, disciplina domini aperit aures meas: & illud, Quem diligit dominus castigat, salutem lucriferunt, quanquam uolente, attamē sibi designatam ab eo qui non uult mortē peccatoris sed respiscientiam. Et percutiendi terram. Iuxta diuinam bonitatem correspondenti modo ad plagam etiam subiungitur sanatio. Postquam enim Antichristus per omnia signa & prodigia mendacia cunctis factus fuerit illustrior secundum operationem Satanæ, benignus deus sanctos suos obarmabit per potentiam uerorum signorum: ut mendaciam coarguant, & eos qui fuerint seducti couertant, ac seductionem palam traducant, nihilque aduersi ab eo patiatur usque ad terminum suæ prophetiæ.

Quamq; expleuerint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abyſſo committet prælium aduersus ipsos, & uincet eos, ac occidet ipsos, & cadauera eorum iacebunt in platea ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & dominus eorum crucifixus est. Et uidebunt de populis & tribubus & linguis & gentibus cadauera eorum tribus diebus & dimidio, & cadauera eorum non permittent poni in monumentum: & inhabitantes terram gaudebunt super illis, & letabuntur ac munera dabunt inuicem: quoniam hi duo prophætæ cruciauerant habitantes in terra.

Quamque expleuerint testimonium. Quodnam? Quod is qui tunc præfens erit non sit Christus, sed impostor ac perniciosus seductor: sed paulo post venturus sit dei filius, cui etiam credendum sit tanquam Saluatori: qui ad benefaciendū hominibus iam olim aduenerit, & nunc rursus sit venturus. Bestia quæ ascendit de abyſſo. Bestiam dicit Antichristū, propter crudelitatem & inhumanitatem, ac humani sanguinis auiditatem: abyſſum uero uitam hominum, amaram propter peccata, & tristem ac instabilem ob aduersos uindictæ flatus ac sibilos

sibilos malignorum spirituum. Neque enim ex alia natura exurgeret sceleratus ille, sed ex nostra & humana substantia: nam homo erit secundum operationem Satanæ, ut iam dictū est. Hæc igitur bestia, inquit, pugnabit aduersus hos sanctos prophetas, & occidet eos, & corpora ipsorum infepulta proiciet in plateis Ierusalem: in ea enim regnabit, tanquam rex Iudæorum quos seducet, & in omnib⁹ habebit ministros sibi que obtemperates. Et dominus apud Iohannem, Ego ueni inquit, nomine patris mei, & non recipitis me: si alius uenerit nomine proprio, illum recipietis. Sodoma uero & Aegyptum dicit uocari Ierusalem spiritualiter, hoc est iuxta allegoriam: Sodoma, propter impudicitiam & hospitem afflictionem, quæ tunc erunt in Iudæis ipsam inhabitantibus: Aegyptum autem, tanquam in seruitutem redigētē ac iniurias inferentem Christi seruis, quemadmodum illa Istraclitis. Vbi & dominus eorum crucifixus est. Eorum, nempe horū duorum testium. Et uidebunt de populis. Videntes Iudæi qui ex omni tribu ab Antichristo seducti fuerint, occisionem duorum martyrum siue testium, gaudebunt, nempe quod rex suus uicerit: ac donis gratulatoriis benignè inuicē excipient, & corpora eorum infepulta manere faciēt, id in pœnam repēdentes duobus prophetis.

CAPVT XXXI.

Quod occisi ab Antichristo Enoch & Elias resurgent, & eos qui seducti fuerant, terrore consternabunt.

ET post tres dies ac dimidium spiritus uitæ qui est ex deo intrauit in illos, & steterunt super pedes suos: & timor magnus cecidit super eos qui uiderunt ipsos. Et audiui uocem magnam de cælo dicentem ipsis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in ipsa nube, & uiderunt eos inimici eorum. Et in illo die factus est tremotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in tremotu nomina hominum septem millia, & reliqui territi sunt & dederunt gloriam deo cæli. Vt secundum abiit, & ecce tertium uæ cito uenit.

Vbi

¶ Huius D Vbi æquali dierum numero mortui fuerint cū annis pro-
 buit quidē phetiæ ipsorum ait eos resurrecturos: rursus adhuc ex-
 Græcum porali significatione à futura rei consummatione ad præse-
 exemplar, ritam transpulsus, & in hoc incommutabilem eorum quæ si-
 & ΕΤΗ ἱ gnificantur manifestationem sapienti quodam modo cum
 Χρονικῆς debita diligentia ostendens. Et timor magnus cecidit. Timor
 πάλιν magnus dictus est, siue qui etiam sensibilibiter tunc contingeret
 δὴλώσα- quum hæc fierent: aut etiam alio modo: sed parum circa hæc
 os, uerum occupari oportet, quum utrumque iuxta diuinum benepla-
 arbitras citum præbeat id quod saluiferum est animo eorum qui vi-
 mur omni gilare cupiunt. Et ascenderunt in cælum in ipsa nube. Semper
 no ræ, E *nubes ministra est in diuinis rebus, illisquæ familiaris est,
 ponēdit & iuxta illud: Nubes & caligo in circuitu eius, νεφέλη enim, id
 ΕΤΙ, idē est est nubes, dicta est ἀπὸ τῶν νεφῶν, id est à nebulis, ubi den-
 attentare sivatem & aquositate abiecerit: quæ nebula ex exhalatio-
 ausi sumus ne humidæ substantiæ natae sunt per euaporationem acci-
 quidā non pere subsistentiam. Igitur quum nebulae sint appropriatæ ad
 uno in loco esse nubis, cōspicitur in ipsa quædam obscuritas cum aliquo
 dormitatu splendore, qui à refractione radij solaris ex incidentia perfici-
 fuisse repe ditur, ideoquæ semper diuinis manifestationibus attestando
 rimus in commiscetur: illud designans, quod diuina neque omnino no-
 Græci coi bis incerta sunt, neque omnino manifestè præbētur: sed ve-
 dicis ex, luti puræ lucis illustratio per obscuritatē manifestatur. Lux-
 cussione. ta hunc ipsum sanè modum etiam nūc ministra fit nubes as-
 * Hic F censui prophetarum in cælum, atque ob id, ut moris est in
 quidē au, huiusmodi, cum articulo assumpta est: siquidem in ipsa nube
 tor toto eos ascendisse dicit, ita tradente articulorum initiatione quæ
 hoc schoi rei alicuius præcognitæ expensionem admonet, veluti pau-
 lio νεφέ- lo antè suggestimus. Et de nube quidem hæc tenus conside-
 λην capit ratum sit, quod νεφέλη, id est nubes, quantum ad etymum spe-
 pro clara ctat dictionis, ex eo dicta sit quod substantiā habeat ἀπὸ νεφῶν,
 ac rara id est à nebula, quæ omnem crassitiam & aquositate excu-
 nebulæ, νε- fit, humida namque exhalatio nebulas constituit, qua exha-
 φος autē latione in pluuiam discussa, & velut emissionem facta, quod ex
 pro nube ea manet indigestum, ad nubis cedit generationem: in qua
 Attamen propter raritatem & quandam obscuritatem, caliditas etiam
 quia sicut solare lumen libenter immoratur, ut sit veluti nebula il-
 eræc lites luminata ac pellucida. Et occisa sunt in terræ motu nomina. Spe-
 ræ frei cialiōri vñus est promulgatione. Neque enim nomina occisa
 sunt:

sunt: quomodo enim fieri posset ut in ordinē siue aciem re-
 digerentur, quæ absque subiectæ rei productione & produ-
 cuntur & esse desinunt, veluti declarant viri in his rebus eru-
 diti? Sed intelligendum est dictum hoc, quod illi sint occisi
 † aduersus quos nomina sunt posita.

CAPVT XXXII.

De septima tuba & sanctis deum laudantibus
 ob futurum iudicium.

¶ Septimus angelus tuba cecinit, & factæ
 sunt uoces magnæ in cælo dicentes: Factum
 est regnum huius mundi domini nostri Iesu
 Christi, & regnabit in secula seculorum. Et
 uigintiquatuor seniores qui sunt in conspectu throni
 dei, qui sedent super sedes suas, ceciderunt in facies
 suas, & adorauerunt deum dicentes: Gratias agimus
 tibi domine deus omnipotens, qui es & qui eras, quoniam
 nam accepisti potentiam tuam magnam, & regnasti,
 & Gentes indignatæ sunt. Et uenit ira tua & tempus
 mortuorum ut iudicentur, & reddas mercedem seruis
 tuis prophetis, & sanctis, & iis qui timent nomē tuū,
 pusillis & magnis, & perdas eos qui perdunt terrā.

Buccinatio septimi angeli ostēdit quæ sunt tertij Væ, nē-
 pe voces magnas in cælo resonantes, decretum ac sententiā
 iaducentes, nam hoc sibi vult earum dicere. Quid est igitur
 quod notum sit? Factum est regnum. Semper quidem deus
 regnat, neque incepit neque desinet, siue omnia intelligā-
 tur, siue intellectu non attingantur: neque enim cuncta cō-
 plectitur humana intelligentia, imo sine initio & sine fine
 vniuersorum dominus est dominator. Quoniam autem mū-
 danus principatus ac regnum quandoque ipsi ostenditur nō
 subiectum, suis intumescens vanitatibus: hinc autem accedit
 corruptibili huic mundo veluti per somnium gloria ad per-
 ditionem, dum quidam regnant ac tyrannidem agunt ad-
 uersus

A quæ-
 ter utitur
 hac distor-
 ne Nubes,
 pro rara ac
 lucida ex-
 halatione,
 ita & nos
 ad finē usq̃
 que huius
 scholii acci-
 cipimus,
 B nebulam
 uerā
 lam uerā
 pro densa
 ac obscurā:
 maximē ob id,
 ne tam in-
 uertendo
 hoc textu
 quam in
 reddendo
 quod hic
 citatur
 C fragme-
 mēto psal-
 m. 96. ab
 omnibus
 aliis iter-
 pretibus
 dissentire
 cogere
 mur, uer-
 tendo ve-
 φ: λην in
 nebulam.
 † τῶν
 νεβ: λην.

D uersus eos qui quatiuntur ac compescuntur, non tamen vere, sed veluti per speculum ac simulacrum: solus is qui vere deus ac rex est perpetuo principatu ac potentia, dictus est principatum tenere ac regnare in secula. *Ceciderunt in facies suas.* Quoniam casus etiam significat vulgarem corporis dispositionem, ne hoc suspicareris, subiunxit *In facies suas*: qui honor debet heris tribui ab his qui minimi sunt ac inferiores in honore. *Et uenit ira tua &c.* Quum haecenus cum his qui olim fuerunt plurimum remoratus fueris: in nullo enim tua fructi sunt bonitate, nunc opportunè uenisti. **T**empus autem mortuorum dicit tempus uniuersalis resurrectionis, in quo uicuique conuenientia dabuntur præmia. **P**er prophetas autem & sanctos ac timentes deum, intelligit tres ordines illorum centum octogintaquatuor millium qui deo fructum adferunt: nempe apostolorum qui digni habentur prima sorte, & ut constituantur super duodecim sedes. Similiter & prophetas potissimum dicit eos qui immania sustinuerunt regum aduersus se exasperatorum supplicia. Pusillos uero dicit minores sanctos, magnos autem qui maiori præcelluerunt sanctitate. Verum quia duplex est timor, vnus quidem initialis & alter consummatus: initialis est eorum qui nondum acceperunt ut impune auderent accedere: perfectus uero eorum qui iam à deo assumpti sunt, qui etiam semper verentur ne quid sibi desit eorum quæ decet esse in his qui uehementer amant. Non opinor reiiciendum esse quòd à sanctis ¶ separati sint ij qui timent: quasi pusilli sint qui uero timore tenentur, magni uero qui possunt confidere sicut dictum est, ac confidentia timorem comitari. Vtrisque igitur conuenit timor ob retributionem quæ fit iuxta dignam eorum quæ in uita peracta sunt remunerationem: magnis quidem, quòd non satis fidant hoc ipsum sibi contingere absque defectu: pusillis uero, quòd cetero sperent se saluandos etiam dum seruos dei grauibz afflixerunt malis, aliæque absurda patrauerunt opera, quibus confpurcarunt ac corruerunt terram.

CAPVT XXXIII.

De prioribus ecclesie persecutionibus, & iis quæ sub Antichristo fient.

Et aper-

T apertum est templum dei in caelo, & **A** apparuit arca testamenti domini in templo suo. Et facta sunt fulgura & uoccs ac tonitrua & grando magna.

Post gratiarum actionem & gloriam datam ab angelis & iis qui vitam duxerunt angelicam, apertum fuisse caelum dicit, uisamque fuisse arcam testamenti, caelum uocans cognitionem plus quàm humanam, in quo etiam recondita sunt quæ oculus non uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se. In hoc cognitionis caelo arca quoque testamenti uisæ est: quid autem uoluit per hoc uisio ipsa significare? Quod, quemadmodum illo tempore Mosi dictum est, ea quæ ipsi iubebantur significatiua esse nec ueritatis efficaciam habere, Vide, inquit, omnia facias iuxta typum qui tibi ostensus est in monte: ita nunc quoque hæc enarrantur, conuenienti modo attollendo cognitionem eorum quæ uidentur ad cœlestem sublimitatem. Et quoniam dum arca testamenti Mosi demonstrata est, apparuerunt præparatiua fulgura ac tonitrua circa montem in quo deo placuit ut hæc oracula darentur, quæ irrationalibus ac ferinis tradebantur: ita etiam hic ad ostensionem arce consequuntur ea quæ huic conueniunt uisioni. *Et facta sunt fulgura.* Hoc est tertium Væ quod peccatoribus præparatum est, quemadmodum aspectus bonorum quæ seruatur sanctis, qui interim discerni non possunt inter homines, sed per apertionem templi dei in caelo peruenitur ad eorum cognitionem. Tunc enim qui probe vitam peregerunt, regenerationem nacti, bona consequuntur quæ reposita sunt in regno patris.

Et signum magnum apparuit in caelo: Mulier stipata sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim. Et prægnans clamat parturiens: & cruciatur ut pariat.

Mulierem hanc nonnulli dixerunt esse domini matrem. Quum enim paulo ante narrauerit ea quæ Antichristi conernebant, postquam hunc dixit instare, quòdque eius sermone à Satana deprompti sint, quæ Satanas studiose ac fraudenter

G ij dulenter

Cap. XII.

† ἰεροσολίμω

Isa. 64. 1. Cor. 2.

Exo. 19. 20. 25.

Dulenter nitatur persuadere vt qui Christo iam additi sunt, per imposturam ad te transfugiant: qui etiam eos qui fuerunt ab initio incarnationis dominicæ malitiose aggrediens, ex horum similitudine deceptione proposuit insinuere: & maxime Hebræos, qui proprias de Christo prophetias magis ipsi attribuunt quàm Christo: Hoc sanè modo disposita fraude, proponit nunc domini dispensationem propter nos factam, tanquam iam perfectam, ita vt nulla futura sit quæ illi se possit adiungere. Ideo matrem quidem veluti puram & à terrenis rebus separatam in cælo esse scribit, & non in terra,

Et tanquam angelis æqualem. Porro quod sole stipata sit, & lunam habeat scabellum pedum, Habbauc idoneus est ad persuadendum quum ait: Exaltatus est sol, & luna stetit in ordine suo: solem dicens iustitiæ Saluatorem Christum, eo quod euangelica prædicatione veluti exaltatus sit & sublimiter effectus: luna verò, id est Iudæorum synagoga amplius non suscepit augmentum: neque enim post Christi apparitione deinceps per profelytos accepit augmentum, imò diminuitur potius, dum Iudæi ad Christianos accedunt. Sed & sole stipatam fuisse possumus accipere, quod beata virgo sole spirituali siue Christo operata fuerit: & quod luna cultum designans legalem, veluti diminuta sit ac seipsa minor effecta, per spiritum euangelicum loco mota. Fortassis autem ad id quod significatur magis consequens fuisse dicere, nò quod mulier fuisset circumdata sole, sed quod circumdedisset potius solem in vtero inclusum. Sed vt ostendat quod etiam is qui vtero gestabatur dominus, & sua matre & quavis creatura eminentior erat, protectione ait ipsum circumdedisse matrem.

F Rursus vero alij hanc mulierem dixerunt esse ecclesiam, quæ sole iustitiæ Christo stipata est: & lunam, id est synagogam sub pedibus eius, tanquam iam verustiore effeciam posuit: & quæ sequuntur omnia congruo modo adaptantur, vt Andreas & Methodius. *Et in capite eius corona.* Corona in capite mulieris ex duodecim stellis constituta, sancti sunt Apostoli. Porro quod prægnans clamet cum cruciatu ad partum, aiunt Iesaiam filium Amos dissoluisse, quum ait priusquam parturiret peperisse, & prius quàm accederet labor pariendo effugisse & peperisse masculum. Nam vtrique contigit virgini. Etenim clamauit & in angustia erat, verita ne sponsus ipsam

Ies. 66.

ipsam crimini adulterij obnoxiam duceret: quod etiam ait: A euangelium, quum occultè veller dimittere eam. Quoniam autem successit huius suspirationis liberatio, confirmante angelo factum esse ex spiritu sancto, tunc & ipsa effugit omnem quæ se cruciabat molestiam.

Et uisum est aliud signum in cælo: & ecce draco rufus magnus habens capita septem & cornua decem, & super capita ipsius septem diademata, & cauda ipsius trahit tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram.

Draconem vocat Satanam, eo quod tortuosus sit: rufum autem, quia cruentus & iracundus. Caudam vero dicit hoc loco aerem, quod ab illo non ceciderit diabolus: nam quo modo ab eo cecidit, qui iuxta Paulum habet in ipso potestatem, dum ait: Iuxta principem potestatis aeris huius? Capita autem ipsius dicit sceleratioris eius potestates, & spiritualibus operibus aduersantes: aut septem nequitas quas Solomon dicit esse in corde inimici. *Et cornua decem.* Cornu potentia ac gloriæ significatiuum est. Decem vero cornua, aut peccata quæ decem præceptis legis opponuntur, & perfectos conatus satanicæ apostasiæ: aut regni diuisiones quæ mūdum ad ipsum ferunt, vt qui gaudet semper dissidiis. Porro septem diademata quæ super capita ipsius imposita sunt, æquantur capitibus numero: qui enim in dæmoniis operibus vincunt, inde coronas gestant, vnde laboribus ac sudoribus victoriæ retulerunt. *Et cauda ipsius trahit tertiam partem stellarum.* Tertia pars stellarum dicti sunt hi qui circa nouenarium trinitatis numerum disceptant, veluti sunt Arius & Macedonius. Desertum vero ad quod veniens nutritur ecclesia est, quod deserta sit à malis, & sterilis à corruptione. Cæterum quod cauda trahat tertiam partem stellarum, hoc etiam modo considerari potest, vt duo quædam per hæc significari existimemus: aut primum ipsius de cælo casum, cum angelis qui vnà cum ipso se à deo separarunt per extremum inuidie motum: nam hæc est cauda. Primum enim elatio quæ ipsum traxit, ad inuidiam obarmavit, & hos in terrâ dextraxit. Aut inimici motionem seu casum de cælo post contractionem sui capi-

Eph. 2.

Prou. 26.

EX MONTIS AN-
DREA.

C

* περιε-
υδ' τ' α-
ε' θ' μ' ο' υ'.

G iij tis, quam

D tis, quam à discipulis domini sustinuit, qui ab ipso potestatem acceperunt calcandi supra serpentes & scorpiones & super omnem virtutem, malam. Siue postremum motum dicit, quo deiecit eos qui firmi nō erāt à cœlesti intelligentia, qui tropice dicti sunt stellæ propter splendorem in baptisinate susceptum. Et misit eas in terram. Vnà enim secum deiecit maximam angelorum partem, persuadens vt pariter à deo discederent, ac terrenos fecit eos qui fuerant cœlestes, & tenebras illos qui splendidi fuerant in modum stellarum.

Et draco stetit ante mulierem quæ paritura erat, ut quum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit

E filium masculinum qui rexturus erat omnes gētes in uirga ferrea. Et raptus est filius ipsius ad deū & ad thronum eius: & mulier fugit in desertum, ubi habet locū ibi paratum à deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.

Quod steterit Draco insidias moliens aduersus partū, hoc significat q̄ multam adhibeat diligentiam vbi aliquid prodūctum est, quo molestiam adferat: & quænam hæc sint, iam dictum est. Et raptus est filius ipsius ad deū. Pestifer draco insidiatus est, & Herodem extimulauit vt infantes in Bethlehem occideret, quasi inter illos etiam Christum interempturus esset: puer autem insidias effugit dei patris prouidentia, qui Ioseph oraculo admonuit vt eo ipsiusque matre assumptis fugeret in Aegyptum. Salutem itaque in raptu commutauit, dicens: Raptus est ad deum & ad thronum eius: hoc est, ex diuina prouidentia & dominatione puero ad salutem disposita, nam hoc significare vult Thronus. Et mulier fugit in desertum. Mulieris fuga ad desertum, significat electorū fugam, qua in Antichristi aduentu facta per operationem Satanæ, fugient præcipui omnium qui in ecclesia fuerint, à ciuilibus turbat omnibus mundanisque voluptatibus fugientes annos tres & dimidium, tantum enim temporale explēt spatium mille ducenti sexaginta dies.

CAPVT XX XIII.

De commissio prælio inter sanctos angelos & prauas potestates, & de casu draconis.

Est factum

T factum est prælium in cœlo: Michael & A angeli eius præliati sunt cum dracone, & draco pugnavit & angeli eius, & non maluerunt, neque locus eorum amplius inuentus est in cœlo. Et eiectus est draco magnus serpens antiquus, qui uocatur diabolus & Satanus, qui seducit totū orbē eiectus est in terrā, & angeli ipsius cum eo eiecti sunt.

Prælium in cœlo contigit propter primam superbiam & inuidiam aduersus Adam. Quum itaque Michael dux exercitus non tulerit diaboli superbiam, & bellica virtute illum à sua in cœlo conuersatione iam olim abiecerit, rursus in aduentu Antichristi vnà cum Iudæis & angelis sibi ministrantibus per tentationes aduersus fideles & sanctos, perfectius exciderit diabolus, nempe ignominiosus redditus ab illius seruis qui ipsum deiecerat. Quidam autem hunc diaboli casum factum fuisse dicunt post baptisma & tentationem Christi, & postquam dixit ei Christus, Abi Satana: idque uehementer consentaneam videt esse his que de dei matre dicta sunt. Duobus vero nominibus appellatur: Satanus quidem, vt pote domino aduersarius: Diabolus vero, tâquam deum calumnians apud homines, veluti apud Adam.

Et audiui uocem magnam in cœlo dicentem: Nunc facta est salus & uirtus & regnum dei nostri, ac potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos coram deo nostro die ac nocte. Et ipsi uicerunt eum propter sanguinem agni, & propter uerbum martyrij ipsorum: & non dilexerunt animam suam usque ad mortem: propterea letamini cœli, & qui habitatis in eis. Væ terræ & mari, quia descendit ad uos diabolus habens iram magnā, sciens quod modicum tempus habeat.

Quum nactus esset ascensum in cœlum, unde & prælium conpexerat, & uictoriam aduersus diabolum, audisse se ait uocem quæ diceret, hoc est ad significandum assumeretur,

G iiii quemad-

Luc 10.

Matth. 2.

Matth. 4.

Gen. 3.

D quemadmodum frequenter adduximus. Quid autem significauit? Lætitiā quam habebant ob victoriā de Satana. Quis est autem cantus? Nunc facta est salus, & virtus & regnum dei manifestissimè resplicuit. Quod autem ait Nunc, non vt nouum aliquid significet hic assumptum est, sed perfectionem & infallibilitatē, & tale quod principio responderet. *Fratrum nostrorum.* Angeli vocant homines fratres, ad imitationē domini sui qui ait per Prophetā: Narrabo nomen tuum fratribus meis. *Die ac nocte.* Accusationem aduersus fratres nostros, inquit, continuè meditatur accusator, ostendens cōtinuum & assiduum illius maligni aduersus nos insultum. *Et ipsi uicerunt eum propter sanguinem agni.* Vicerunt martyres eum qui videbatur esse inuincibilis, adeo vt etiam aduersus deum auderet obistere, idque sanguine agni vtentes auxiliatōre. Quemadmodum enim ille non pro se, sed pro nobis suum fudit sanguinē, ita & **C H R I S T I** martyres zelo mortis domini sui, propria anima & vita chariorē habuerunt dominicæ passionis imitationem. *Væ terræ & mari.* Non denuntiatu ræ creaturæ sensu carenti, sed his qui terrenis sunt affecti, & qui cinis sunt: nam aduersus hos bellum gerēs cōmunis inimicus, suauem sibi parat requiem. In eos namque qui vigilēs ac sobrij sunt & in diuinis rebus intenti, non solum ad nocendum non descendit, sed potius ad vtilitatem, vt qui sub disciplina exerceantur, & per tentationes reddantur longè probatōres. Maiorem autem iram illum habere dicit, quum existimet in proximo suum casum imminere.

CAPVT XXXV.

Quod draco non cesset persequi ecclesiam.

T quum uideret draco quod proiectus esset in terra, persequutus est mulierem quæ peperit masculum. Et datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum ad locum suum, ut ibi alatur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Et iecit serpens ex ore suo aquam post mulierem tanquam flumen, ut ipsam

ipsam rapi faceret à flumine, fuitque terra mulieri auxilio, & aperuit terra os suum, & absorbit flumen quod iecerat draco ex ore suo. Et iratus est draco in mulierem, & abiit ut committeret prælium aduersus reliquos de semine eius, qui custodiunt præcepta dei, & habent testimonium Iesu.

Qui mulierem intellexerunt dei matrem, hæc aiunt esse repetitionem eorum quæ iam dicta sunt. Neque enim hoc dicit, quod postquam vidit draco quod proiectus esset in terram, continuò persequutus est mulierem: sed quoniam seipsum vidit draco inter eos qui mali erant, quodque ab angelica exciderat dignitate, crudelis admodum factus est aduersus homines. Qui verò hanc mulierem ad ecclesiam referunt, ita de ipsa loquuntur: quod vbi vidit diabolus, qui post baptismum ad expugnandum Christum accesserat, se victum esse: similiter etiam quod armatus aduersus ipsius discipulos conuersus esset, dum illi per mortem vitam sub **C H R I S T O** nasci essent, seipsum verò in terram relegatum esse vt terram egeret, eos nempe qui terrenum haberent sensum, nihilque assequerentur cœlestis reuiuiscentiæ ac splendoris: cœpit rursum, inquit, persequi ecclesiam, ex cuius partu ortus est masculus domini populus, nihil muliebri aut molle præ se ferens eorum quæ per huius vitæ voluptates nata sunt animum dissoluere, mollemque ac torpidum reddere. Et datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ. Non deuenit, inquit mulier in manus Satanæ, sed datis sibi duabus alis fugit in desertum. Duas alas dicit oracula ab angelis data: vnum quidem quo Magis præceptum est ne redirēt ad Herodem, alterum quo Magis dicitur, Fuge in Aegyptum & esto ibi, quæ de ferta erat à diuino cultu: quod etiam admirandum erat, nempe diuinum infantem inter impios enutrirī. Tempus autem & tempora ac dimidium temporis continere dicunt conuersionem ac moram qua fuit in deserto, id est AEgypto, quæ tres annos & dimidium comprehendit temporis vitæ Herodis. Et iecit serpens ex ore suo aquam. Insidiarum conatu aduersus virginē frustrat⁹ serpens, alias nobis innotauit technas aduersus virginem eiusque filium instante passione, quibus

& in

Psal. 21.

Matth. 2.

D & in matrem adornabat infidelitatem propter passionem, & in filium perditionem per mortē. Flumen verò quem ex ore iecit serpens, dicit afflictiones, quemadmodum cōtingit per aquas & flumina allegoricè has intelligere. Flumen igitur dicitur tentationem & afflictionem quæ in passione domini contigit matri, quam & Simeon senex prædixit virgini: Et tuam, inquit, animam pertransibit gladius: cuius caussa fuit ad maiorem asserionem quòd ipsa verè eum parturisset ac peperisset, & non phantastice. *Fuitq; terra mulieri auxilio.* Quòd terra flumen absorbuerit, significat dominum post mortē subceptum fuisse in monumento. Quoniam autem modo fuit terra mulieri auxilio? Absorbendo flumen quod iecerat draco ex ore suo, Bellum verò fit aduersus illos qui filij appellantur & fratres **C H R I S T I**, iuxta id quod dictum est, *Narra bo nomen tuum fratribus meis: aduersus hos fideles domini seruos ex ira decreuit prælium committere, qui per sinceram erga ipsum fidem & affectionem, ad ipsius etiam cognationem assumpti sunt, quemadmodum ipsum facere licet dicentem: Mater mea & fratres mei sunt hi qui faciunt voluntatem patris mei qui est in cœlis.*

CAPVT XXXVI.

De bestia habente cornua decem & capita septem, quorum unum dicit ueluti occisum.

CAP. XIII.

E *T steti super arenam maris. Et uidi de mari bestiam ascendentem habentem cornua decem, & capita septem, & in cornibus suis decem diademata, & super capita sua nomina blasphemie. Et bestia quam uidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes urfi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco uirtutem suam, & thronum suum, & potestatem magnam.*

In præcedenti uisione draco rufus in cœlo uidetur, nunc autem è mari ascendens. Draco itaque à cœlo significat eum qui ab initio cecidit à cœlesti gloria, nunc verò eundem è mari dicit ascendere, per mare instabilem hæc & inquietam ostendens vitam: à qua etiam bestia ascendit, aliorum vitiosas & instabiles in bonis actiones demonstrandas assumens: quid nō aliud

aliud designat, quàm quod Antichristus præter primum & secundum Satanam, tertius ipse procedat. Porro secūda ac media bestia, quæ & nunc ad contemplandum proponitur, potestas quædam est quæ vnà cū apostata Satana cecidit, illo qui dem minor, sed cæteris ad nocendum eminentior, qui est Antichristus, procedens secundum operationem Satanæ, & earum quæ vnà cum illo deiectæ, prius quidem angelicæ potestates erant, postmodum verò ex peruersa uoluntate ad demum caliginem sunt transmutatæ. Cornua verò decem designant consummationem eorum quæ iuuant ad malitiam, cōtingere Antichristo: iter quæ gloria quoq; ipsum comitat, quoniā cornu gloriæ significare solet. Sed & de his dixerunt quidā in decē regna diuisum tūc iri mūdū. Septē autē capita, eo q̄ regna in hoc mūdo cōtingāt, qui cum septenario numero quādādam habet cognationē, ut qui simul dissoluāt cū sensibili & carnali uita: quum autē exorūt incorruptibilis & perpetua uita, tūc etiam regnū est perpetuū & successione carens.

Et bestia quā uidi similis erat pardo. Simul in principatu blasphemie alii sequi significat, hoc est Antichristū. Ipse enim erit Antichristus, qui uisus ab exordio Græcis principib⁹, & sanè etiā his qui post Cōstātinū magnū fuere: inter quos Iulianus & Valēs, quiq; post eū sequuti sunt heretici Imperatores: tūc & ipse insurget, diuiso paulò ante ipsius aduētū Romano imperio in decem principat⁹, ubi iam innumeras pertulerit fides Christiana blasphemias. De numero autē decem ac septē iam dictū est. Porro qualis sit bestia, similis est inquit pardo, pedes habēs urfi, & os tāquā leonis: per pardū quidē designās Romanū Imperiū, q̄ celeriter processerit aduersus quoscūq; impetū habuit & uolēter, donec ptingeret ad finē eius quod inchoauerat: quod etiam significat per pedes urfi. Referunt autē hæc ad Persarū regnū. Cæterum per os designat regnum Babyloniorum, cui succedit indubiè regnum Sarracenorum, eo q̄ nunc quoq; in Babylone sit regia illorum quib⁹ dominabit Antichristus, tāquam Imperator Romanorum. *Et dedit illi draco uirtutē suā.* Dabit nāq; Satanas spiritalis draco Antichristo omnē potestātē ad seducēdum duntaxat infirmiores, p signa & prodigia mēdacia. Quid autē thronum intelligendum est, nisi potestās aeris tenebrarum harum, quā ipse quoq; accepit, qui à gloria cœlesti cecidit?

Et uidi

D Et uidi unum de capitibus eius tanquam occisum ad mortem, & plaga mortis eius curata est. Et admirata est uniuersa terra post bestiam. Et adorauerunt Draconem qui dederat potestatem bestiae, & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestiae? quis poterit pugnare cum ea? Et datum est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas faciendi praelium mensis quadraginta duos: Et aperuit os suum ad blasphemiam aduersus deum, ut blasphemaret nomen eius & tabernaculum eius & eos qui in caelo habitant. Et

E datum est illi bellum facere cum sanctis & uincere eos.

Hoc vario modo accipi potest: aut enim ita intelligendum est, ut caput Satanæ gentes sint ab eo seductæ: Nam harum inductio ad diuinum cultum & pietatem, occisio ad mortem reputata est. Quod autem non fuerit proprie occisio sed tanquam occisio, ipsa literæ series demonstrat, quæ non occisum, sed tanquam occisum dicit, utendo etiam *os*, id est tanquam, similitudinis particula. Ad hanc igitur conuersionem ad dei cognitionem, rursus succedens recursus ad primam impietatem, nominatus est cura plagæ. Aut hoc igitur modo dicitur explicatio sumenda est: aut etiã isto modo: Caput tanquam occisum, siue quod aliquis principum ipsius occisus fuerit, & eo quod ipse diuiserit in multa principatum, per imposturam fraudulenter resurgere videatur. Aut putari Romanorum periisse imperium in modum occisionis, eo quod in multa diuisum fuerit: ipse tamen Antichristus qui id dissoluerat, existimauerit dissolutionem esse curam. Et admirata est uniuersa terra post bestiam. Hoc est stupore percussa est: tanquam præeunte bestia per signa, ipsis uero per approbationem à tergo sequentibus. Uniuersa autem terra per metonymiæ figuram dictum est, qua à continenti contentum intelligitur. Et adorauerunt draconem. Miraculū siue res prodigiosa quæ fiet ab Antichristo, relationem habebit à diabolo qui per eum operabitur: nam Draco per illum adorabitur. Et datum est ei os loquens magna & blasphemiam. Bifariam hæc accipi possunt. aut enim hoc ineffabilis dei tolerantiæ

rantiæ

est qui huiusmodi sustineat, gratia exercitij ac probationis affectus nostri erga ipsum: aut quod datum est ab hominibus qui seducti ipsum adorarunt. Magna autem loqui hoc est uerba superbiæ plena proferre.

Et data est illi potestas in omnem tribum & populum & linguam & gentem: & adorabunt eam omnes qui habitant in terra, quorum nomina non sunt scripta in libro uitæ agni qui occisus est ab origine mundi. Si quis habet aurem audiat. Si quis in captiuitatem ducit, in captiuitatē uadit. Si quis gladio occidit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum.

In precedentibus dictum est quod tempus aduentus Antichristi & fraudulentæ ipsius potestatis tribus annis & dimidio consumetur, nam hoc temporale spatium conficiunt menses quadraginta duo. Et adorabunt eam omnes qui habitant in terra. Quoniam particula *omnes*, id est omnis trahat secum comprehensiuam intelligentiam, ne hoc etiam loco ita accipi intelligatur, ut Antichristus adorationem habeat uniuersi generis humani, signum tradidit eorum qui ipsum adorarent, illos dicens adorare, qui habitant in terra: quos etiam cecidisse canit Iesaias, Non cademus iniquiens, sed cadet qui habitant in terra, hæc est qui nullam celestium curam habent & eius quæ ibi est gloriæ, sed terrenæ habitationi & brutali iuxta eam uitæ se adaptant: ideo quoque frustrati sunt inscriptione libri uitæ. Non sunt scripta in libro uitæ agni qui occisus est ab origine mundi. Per hyperbaton hoc intelligendum est, ut sic hic sensus. Quorum non sunt scripta nomina ab origine mundi in libro uitæ agni qui occisus est. Siquidem quorum scripta sunt, ab origine mundi scripta sunt: ita enim oportet intelligere, non ut scriptura habet, quia neque ab origine mundi facta est agni occisio. Quinam autem sunt, qui non adorauerunt Draconem, quorum sunt scripta nomina in libro uitæ agni? Agè tales esse dicamus qualis erat Iob & quatuor ei amici, qui in veteri testamento propter pietatem martyrium tulerunt. Huius quoque libri Lucas ait: etiam dominum nostrum Iesum Christum fecisse mentionem, dum ait: Gaudete quod nomina uestra scripta sint in caelis. Si

quis

Ies. 26

C

Luc. 10

D quis habet aurem audiat. Si quis habet aurem transmittendo depromptam per verba intelligentiam ad mentē, audiat que dicta sunt, & cognoscat quod is qui promptus est ad ducendum alios in captiuitatem, accipiet debita suis factis premia. Nam hoc ostendere vult quod ait, V adit, hoc est, laborem in seipsum ad vltionem reiiicit, vt & ipse captiuus ducatur à Bestia, nullam naetus à deo refocillationem vt non abducatur. Hic conspici datur patientia eorum, qui per afflictiones p̄ni dei cultoribus à Satana inductas fortissime trāsierunt, & sanctorum qui per fidem probati sunt, quia & ipsi per fidem egregie præsiterunt cuncta quæ laude digna sunt: si Paulo credendum est qui hæc ita latius epistola ad Hebræos enumerat.

E CAPVT XXXVII.

De alia bestia habente duo cornua quæ homines ad priorem bestiam adducebat.

F T vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat duo cornua similia agno, & loquebatur sicut Draco: & potestatem primæ bestia omnem facit in conspectu eius: & faciebat terram & eos qui habitabāt in ea adorare bestiam primam, cuius curata fuerat plaga mortis. Et facit signa magna, & ignem ut de cælo descendat in conspectu hominum, & seducit meos qui habitāt in terra, propter signa quæ data sunt illi, ut faceret in conspectu bestia.

1. Thef. 2

Multis factis excursibus & ab his principatibus ascendens ad præcedentes principatus, qui nos præcesserunt, peruenit ad id quod intendebat, quod non aliud erat quàm enarrare quæ de aduentu Antichristi sunt: & vide quid de eo dicat, quod videlicet ipse de terra ascendat, vnde omnes quoque homines oriuntur. Nam & ipse homo erit secundum operationem Satana, sicut etiam sentit diuus Paulus. Cornua vero non agni sed similia agno, quoniam imaginatur ac fingit se benignum ac humanum esse sicut est Christus, vt decipiat: propterea est similitudo cornuum siue gloriæ. Et sicut Draco loquitur,

eo loquitur, quū nō sit Draco: neq; enim re ipsa est Satanas, sed potestatem exercens vt ille, hoc est successor efficitur potestatis diaboli. In conspectu autem eius, id est imitando illū, in nullo differens à prioris nempe Satana: aduentu vel presentia. Cuius curata est plaga mortis. Quum dixisset quod potestatem primæ bestia omnem faceret in conspectu eius (primum autem omnium dixit Draconem rufum quem ostendit in cælo descriptum esse in visione) ne quis ipsum nunc existimaret de illo loqui, quum ait quod potestatem acceperit primæ bestia: non de illo, inquit, primo loquor, sed de illo qui post illum quidem fuit, sed tamen ante Antichristum, quem ostendit visio de mari ascendere pardo similem: huius enim plaga fuerat curata, iuxta id quod prius dictū est. Nam signa & prodigia faciet iuxta operationem diaboli: signa autem erunt ignis demissio de cælo, & alia quædam magna, adeo, vt sui magnitudine in stuporē & terrorem inducatur etiam fideles: hoc enim significat per id quod ait, Et seducit meos. Vt autē demōstret quos seducat Christi fidelium, indicium subiunxit horum, addens: Qui habitant in terra, non ponens distinctionē inter angelos & homines: quæ enī possent angelorū decipere, quibus naturalis puritas nullū finit fieri impedimētum ad veritatis occultationē: sed illos ita terreat, quorū sensus nō humanus est sed terrenus. In conspectu hominū. Intuentium, inquit, oculos fascinādo, hæc faciet Antichristi præcursor, vt existimetur Antichristus esse Christus, vt qui à tali miraculorum patratore testimonium accipiat & certam gloriā, ad imitationem Iohānis Baptiste, qui de Christo saluatore ferebat testimonium, & ipsum præcedebat.

Dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestia quæ habuit plagam & uixit à gladio. Et datum est ipsi ut spiritum daret imagini bestia: ut etiā loquatur imago bestia: & faciat ut quicumque non adorauerint imaginem bestia occidantur. Et facit omnes paruos & magnos, & diuites ac pauperes, & liberos ac seruos, ut dent ipsis characteres in dextram manū suā aut super frontem suā, utq; nemo possit emere

ant

D aut uendere nisi habeat characterem.

Quoniam, inquit, insculpta est imago ipsi bestiae, datum est ut spiritum quoque daret imagini, ut videlicet loqueretur imago. Hoc autem circa simulacra considerandum est, quod multa eorum & sudare & loqui scripta sunt temporibus Graecorum, operatione diabolica. A communi autem intellectu accipiendum est *ἴνα*, id est ut, quo fit hic sensus: ut etiam loquatur, & ut faciat quod quicumque non adorauerint imaginem bestiae, hi etiam occidantur. Quod autem statuae, ut dictum est loquutae sint, ex historiis discere licet: quum scipsum sit, per imposturas & arbores & aquas fuisse loquutas, per Apollonium aliosque artifices. *Et facit omnes paruos & magnos, &c.* Abstrusior est literae contextus, ideoque absurdus. Vtrum enim dicit quod parui & magni accipiant, an quod dent? propterea per additionem praepositionis *ἵ*, id est, ad vel erga, corrigi poterit absurditas, & ad planiorem sensum hoc modo reduci: Et facit erga omnes paruos & magnos & reliquos qui sequuntur, ut dent ipsis characteres in dextra manu aut super frontem. Hoc autem dicit ad indicium, quo possint aut non possint negotiari. *In dextra manu.* In dextra manu & in fronte ponitur signum cognitionis: bonis enim opponitur perniciosi nominis insculptura. In dextris quidem, ut bonorum operum amputer occasionem: in fronte vero, ut parte quae oculis imminet assumpta, caliginem ac tenebras suffundat his qui seducuntur, ne honeste tanquam in die incedentes amplectantur pietatem. At non suscipient ipsum, qui facies habent signatas lumine diuini vultus.

NOTA.

E

F

CAPVT XXXVIII.

De nomine bestiae.

Vt nomen bestiae aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum computet numerum bestiae: numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenta sexaginta sex.

Quodnam sit cognitionis indicium subiungit, nempe nomen bestiae. Duplex est autem huius intellectus, aut quod inferatur ipsum nomen, aut quod calculus siue numerus. Et certe opera datur ut calculus nominis bestiae ubique diffundatur, tam in

tam in emptionibus quam in venditionibus: ut qui illum non adferat, ob defectum rerum necessariorum moriatur. Porro quod nomen sit numerus hominis, hoc est familiare & non insuetum nec occultatum ac duplicem habens intellectum, sed consuetus calculus & inter homines cognitus. Numerus autem calculi nominis est sexcenta sexaginta sex. Si quidem non produxit aperte in medium ipsum nomen, eo quod ne mereretur quidem libro inscribi. Ideo non intempestiuum fuerit exercitij gratia huc reducere nomina tam propria quam appellatiua quae numerum hunc conficiant. Propria quidem ut *λαμπρῆς, τετάρμ:* & à futuro *τενῶ* (sicut etiam à *σπερῶ σπῆρος*) *λατῆνος* similiter per diphthongum. Appellatiua verò *δὲ νικητῆς*, id est victor: fortassis enim ita seipsum appellabit, & *κακὸς ὁδῆγος*, id est paru^s dux, vel *ἀληθὴς βλαβερός*, id est verè nocens, vel *πάλοι βάρκανος*. iam olim inuidus, aut *ἀμνὸς ἄδικος*. i. agnus nocens: quibus ex iis quae sibi contraria sunt cognominabitur, suam gloriam per ea quae infamia sunt colligens. * Exactam numeri notitiam, quemadmodum &c. quae de ipso scripta sunt, tempus & experientia reuelabunt his qui vigilauerint. Nam si expediret, ut voluit nonnulli doctores, huiusmodi aperte cognosci nomen, is utique qui ipsum vidit reuelasset, sed non placuit diuinæ gratiae, ut nomen pestiferi hominis in diuino libro referretur in ordinem: attamen exercitij gratia multa possunt inueniri nomina iuxta beatum Hippolytum aliosque multos quae hunc contineant numerum tam propria quam appellatiua.

CAPVT XXXIX.

De centum quadragintaquatuor millibus qui cum agno stabant in monte Sion.

T uidi & ecce agnus stabat in monte Sion, & cum eo numerus centum quadragintaquatuor millium habentium nomen eius & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Et audiui uocem de caelo tanquam uocem aquarum multarum, & tanquam uocem tonitruu magni: & uox quam audiui ueluti citharædorum citharizantium in citharis suis. Et canunt quasi canticum nouum ante

H thronum

† Pro his aduertē dū est moe dus quo Graeci ex literis sine elementis suū uerū cōficiunt, ut ex sin- B gulari horū nomē collectis tā teris semper resuls tantē uide as nūmos r. 666. * Ex moe numētis Andree. C

D thronū & ante quatuor animalia & seniores. Et nemo poterat discere canticū illud nisi illa cētum quadragintaquatuor millia qui empti sunt de terra.

In monte Sion. Non in veteri Sion, quia neq; hæc obtēperabat agno qui est Christus, sed in noua quæ est ciuitas dei uentis quam nunc dicitur agnus ascendisse, manifestante uisione cōuersionem Israel quæ fiet postremis temporibus, quam & diuus innuit Paulus, dum ait: Quum plenitudo Gēnium intrauerit, tunc omnis Israel saluus erit, in Christi uidelicet redactus famulitium. Et cum eo numerus centū quadragintaquatuor millium. Numerus horum millium, non illorum est de quibus prædictum est quod ex vnaquaque tribu cre-

E diderunt in Christum: nam si id fuisset, cum articulo protulisset dicens, Horum centum quadragintaquatuor millium: quoniam autem sine articulo protulit, reliquum est ut intelligatur hos dixisse qui ex Gentibus crediderunt: dum gratia diuini seminis quæ in vnoquoque fuit Apostolorum, duodecies operata sit in millesuplo fructum perfectum fidei eorum qui salui sunt: quibus attestatur quod uirginitatem præstiterint quæ apud Hebræos rara fuit. Quod autem habeant nomen patris eius & nomen eius scriptum in frontibus, significat quod diuina luce ipsius diuini vultus obtingentur, per quod æmulis in hoc & perniciosis dæmonibus terrori sunt. Tanquam uocem aquarum multarum & tanquam uocem tonitruū magni. Aquarum & tonitruū ac citharæ vox, F significat claritatem auditui peruiam hymnidici, canori, suauis ac consoni sanctorum cantus, qui vniuersam complectitur primogenitorum in cælis descriptorum ecclesiam cœtumque publicum, à quibus laude celebratur primogenita uocatio. Ego autem opinor quod ne audire quidem possit quispiam noui cantus mysteria, nisi hi qui ea canere digni sunt. Cuique enim datur cognitio iuxta puritatis proportionem.

Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: uirgines enim sunt. Hi sunt qui sequuntur agnum quocumque ierit. Hi à Iesu empti sunt ex hominibus, primitiæ deo & agno, & in ore ipsorum non est inuen-

tum mendacium.

tum mendacium. Sine macula enim sunt. Hi sunt qui sequuntur agnum.

Non hæc in vituperiū matrimonij dicuntur. Siquidem honorabile est connubium: nec indignum redditur coniugium, eo quod uirginitas dignā suscipiat laudem. Sed quoniam stella à stella differt in gloria, hos præcellere cæteros existimamus post vigintiquatuor seniores, propter uirginitatem & linguæ quæ manuū innocentiam, splendoremque uirtutum, quem post Christi aduentum nacti sunt: per quem etiā nouum docetur canticum, quod vulgo incognitū est: non in præsentis tantum uita sed etiam in futuro seculo. Quamquam perfecta sit ibi cognitio iuxta Apostolū, uiciniq; tamen reperiuntur cognitio iuxta puritatis cuiusque proportionem.

Hi sunt qui sequuntur agnum. Non est id ostendentis agni discrimen aut ipsius excellentiam, sed præstantiam ad uirtutem significatis eorum qui huius cantus disciplinam adepti sunt: quidam enim animæ simplicitate & innocētia aliis subiecti, idonei facti sunt qui agnum sequuntur: alij uero robusti affecti & determinato proposito imbuti, Christo iam facto uero obliti sunt, sumpto uincendi robore, tum aduersus affectiones, tum aduersus tyrannos: qui etiam dum imitantur, illi quidem Christi præceptoris innocentiam, hi autem quod agni est, puta proprii sanguinis effusionem pro suo magistro, ita ipsius possessionem fortiuntur. Quæmodum autem variæ sunt gloriæ mansiones, ita & supplicij: ideo quoque dicitur est, quod unusquisque suā accipiet mercedem iuxta suum laborem.

CAPVT XL.

D: angelo qui denuntiabat propinquum esse futurum iudicium.

E T uidi angelum uolantem per medium cæli habentem euangelium æternum, ut euangelizaret habitantibus in terra, & omni genti & tribui & linguæ & populo, dicens uoce magna: Timete dominum & date ipsi gloriam, quia uenit hora iudicij eius. Et adorare ipsum qui fecit cælum & terram & mare & fontes aquarum.

H ij Quod

D Quod dicitur Cœli medium, duplicem secum adfert intellectum. Etenim celsitudinem ac iubilantiam deuorat, & quod sit à cœlo tam id quod ab eo annuntiatum quam ipse qui à deo missus est: præterea quod iam imminet iudicij tempus expectatum à seculo. Et quâquam id salutare sit his qui ex omni gente operati sunt ea quæ deo placent, terrorem tamen adfert dæmonibus ac peccatoribus. Vtrunque autem insinuauit: bonis quidem per magnitudinē, quæ desiderabilis sit iusti iudicij aduentus, & quæ constituet eos coram illo propter quem in hac flagitiosa & laboriosa vita certare eis contigit cum his qui repugnant iussis eius: dæmonibus vero & hominibus qui ab ipsis terrefacti sunt & illusi, timorem non ad cautionem ac firmitatem, sed propter expectationem re-

E *Malac. 3.* penſionis operum quæ fecerunt. Ideo quoque Propheta dicit: Ecce dominus ueniet, & quis sustinebit diem ingressus ipsius? *Et adorare ipsum.* Merito quidem ipsum adorare iubet tanquam creatorem cœlestium, terrestriū ac subterraneorum. Siquidem per cœlum, terram ac mare, significatur uisibilis creatura: per fontes uero, subterranea: incertum est enim unde sit fontium progressus, quemadmodum etiam eorum quæ sub terra sunt. Quod si huic tanquam istorum auctori merito debetur ministerialis subiectio, iuste etiam exaltati diabolo debetur ignominia & contemptus.

CAPVT XII.

De secundo angelo casum Babylonis prædicante.

F **T** alius ac secundus angelus sequutus est dicens: Cecidit cecidit Babylon ciuitas magna, quia de uino iræ fornicationis sue potauit omnes gentes.

Secundus, non absolute & simpliciter dictus est: sed ad designandum quod quum prior incepisset comminari supplicia, alius accedit angelus qui ipsas calamitates confirmat. Nam hoc manifestat quod dicitur sequutus fuisse. Post euentum enim eorum quæ annuntiata sunt, nihil aliud desiderabatur, quam quod non omnis cōfusio uitæ presentis per casum designata erat. Nam quid aliud demonstrat casus? quemadmodum neque Babylon aliud designat quam cōfusionem. Et quæ dicitur Babylon? non alia quam hic corruptibilis mundus:

*↑ aut, casui
subiecta,
Græcè
πρωτοβιβ
νοσ λυβύ
voe.*

du: quæ uidescit hæc Babylon non aliunde ceciderit, quam a ex eo statu quo alios corrumpebat. Fornicationem uero non solum appellat scriptura masculi cum femina impudicum concubium, sed & omnem à bono declinationem: si uerum est quod scribitur, Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. *Psal. 78.* Quodque nomine Babylonis mundus trāsumptiuè significatus sit, designat dictio Magna, quæ subiungitur. Neque enim ponitur ad distinctionem parua, sed ad docendum quid sit. Quod si ad Babylonem quæ in Chaldæa est referre uoluerit quispiam sermonem, nihil referet si tam multa quæ competunt mundo, ad illius imitationem uano effectu, illam ipsam principalem designent, si ad causam quicquid in illo contigit referatur.

CAPVT XLII.

De tertio angelo muniente populum dominum ne susciperet Antichristum.

E **T** tertius angelus sequutus est eos dicens uoce magna: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit charactera in fronte sua aut in manu sua, ipse quoque bibet de uino iræ dei, quod mixtum est mero in cratere iræ ipsius: & cruciabitur igne & sulphure coram sanctis angelis & coram agno: & fumus tormenti eius in secula seculorum ascendet. Et non habent requiem die ac nocte qui adorant bestiam & imaginem eius, & quicumque accipit characterem nominis eius.

Sequi dixit, quasi significare uolens continuitatem & inuitabilitatem ac seueritatem. Magna autem uox immixtum terrorem designat, & quod ea quæ significantur omnem penetrant auditum. Bestiam uero adorare & eius signum accipere, est existimare Antichristum esse deum, uerboque & opere quæ huic grata sunt commemorare ac prædicare. Nam hoc significat character in fronte & in manu: frôte assumpto pro sermone, & manu pro opere. Imaginem autē uocari impiam cōuersationem. Porro uinum dixit iram, non ob læticiam quam immittit, sed ob capitis vertiginem ac ueluti furorē.

H ij furorē.

psal. 103.

D furorem. huiusmodi enim est ira que dicitur θυμός. **M**ixtum vero esse, hoc est diffusum & augmentatum. ita autem dictum est, eo quod apud veteres vitæq; erant pocula. Demum vinum iræ siue furoris dictum est, quemadmodum etiam vinum lætificans. Sicut enim vinum quod lætificat, obliuionem immittit rerum molestarum, ita & nunc vinum iræ vel furoris dictum est supplicium quod subsequitur. *Quod mixtum est mero in cratere iræ.* Merum furoris adfabre comparauit vino mero quod in calice mixtum est. Siquidem vinum merum facilius inebriare potest quam mixtum: quoniam in futuro quoque seculo retributiones eorum quæ in hac vita peracta sunt, puræ erunt, & non commixtæ cum opposita misericordia aut continua bonorum operum memoria: quoniam futura quoque vita vera erit, & expians ab omni simulatione & fuce. Verum si talis est, quomodo dicitur vinum mixtum in cratere? Manifestum est igitur quod τὸ κερὰ δύναι, id est mixtum esse non significat temperaturam aliquam sed additionem, vt fit iste sensus: *Quod mixtum est, id est appositum in cratere iræ, propter quod congrue ad iram sequitur tormentum ignis & sulphuris, quæ ambo ardentissime exurunt: quum ignis quidem natus sit inflammare, sulphur autem continue ad ardorem excitare soleat.* Porro quod dicitur Coram sanctis angelis & agno, hoc significare vult: per angelos quidem implacabilitatem ad cruciatum, per agnum vero quod reminiscenciam secum adferat suæ cædis pro salute hominum, quod ipse illos diligendo, per ignem seipsum tradiderit, illi vero à propria perditione liberari noluerint. Porro tormenti famum tanquam nebulam dixit ascendere: hoc est, aut manifestationem ad omnes quod supplicium igne perficiatur, aut eorum qui puniuntur eiulatum: nō ad breue tempus, sed perpetuo.

Hic patientia sanctorum est: custodientes præcepta dei & fidem Iesu. Et audiui uocem de caelo dicentem: Scribe. Beati mortui qui in domino moriuntur a modo: profecto dicit spiritus ut requiescant à laboribus suis, sed opera illorum sequuntur ipsos.

Quæquam in nostro exemplari non habet

Hoc, inquit, Antichristi tempore ostenditur patientia sanctorum.

Corum. Deinde tanquam ab interrogatione sermo effiguratus est: Et quoniam sunt inquit quos dicis sanctos patientes? deinde veluti respondens, Custodientes, ait, præcepta dei & fidem Iesu. Hi namque presentibus quoque afflictionibus ac morte intentata, postponent vniuersa amoris dei ac fidei Iesu. Non hoc autem dixit quod diuidat ac separet fidem in deum à fide domini Iesu, sed suo sermone, modo magis inuolutorio procedens, ita progreditur. In solis namque Iudeis religiosa diuini numinis opinio conspici dabatur, quæ à multis vanisque diis ad vnum deum redigebat dei cultum: Christus vero eo quod homo visus esset & appellatus, apud multos non iam videbatur diuinæ naturæ supersubstantialis esse thesaurus: propterea inter dei præcepta magis discernens, Iesu fidem substituit. Potest tamen dici quod hinc diuina de Christo opinio roboratur. Nam si fides Iesu comitatur dei præcepta, quid necesse est tanquam diuinis præceptis aduertentia tollere Iesu præcepta, quum ex hoc robur præceptorum magis concilietur? propter quæ ita contempna, non putauit indignum suscipere vilem & abiectam hominis naturam, vt per seipsum ostenderet, quod quum humana natura nō posset ad opus deducere præcepta, seipsum huic vnuit incarnatus. *Beati mortui qui in domino moriuntur.* Vox de caelo non omnes mortuos prædicat esse beatos, sed eos qui in domino moriuntur, qui mundo mortui sunt, & mortificationem domini Iesu in corpore circumferunt. Vere enim exitus à corpore illis etiam requies est, quæ à laboribus eximit. *Profecto dicit spiritus.* Litera ordinatio ita habetur. Spiritus dicit: Scribe a modo, tanquam attrahens eos qui certant, promissione quod cessabunt quæ ipsis laboriosa sunt, & allequentur bona in quibus conquiescant: simul enim vt sublati fuerint è medio labores, inducetur operum retributio.

CAPVT XLIII.

Quod is quis sedebat in nube de metebat falce que ex terra germinabant.

Et uidi & ecce nubes candida & super nubem sedens similis filio hominis, habens in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Et alius angelus exiit de templo

H iij templo

A rētur
hæc uer
ba iua a
νεπαύ
σοντα
ἐν τῶν
κόπων
αὐτῶν,
τὰ δὲ
γαυ
τῶν ἀ
νολοῦσθ
B μετ
αὐτῶν
.i. Vt re
quiescant à
laboribus
suis, sed o
pera illo
rum sequu
tur ipsos:
arbitra
mur tamē
typogra
phorum
C tātia
omissum,
quæ & in
aliis Græ
cis exēpla
ribus &
in Cōplur
tēsi habea
tur, & in
his quor
que scho
liis nonnul
ls horum
uerborum

meio D templo clamans uoce magna sedenti in nube: *Mitte falcem tuam & mete, quia uenit tempus metendi, quia aruit messis terre. Et misit is qui sedebat super nubem, falcem suam in terram, & demessa est terra.*

ref. 19.

Nubem interpretati sunt sancti patres Mariā semper uirginem, iuxta id quod ab Iesāia dictum est, Ecce sedet dominus in nube leui & ueniet in Aegyptum: de terra quidem ueluti euaporantem, hoc est à terrena crassitie egredientē, sed leuitate contexta virtutibus in caelum currentibus, quæ ipsi attribuitur, eo quod per ipsam dei filius foelici fato nobis præsens fuerit. Aut nubem intellige uirtutem quandam

E angelicam, propter * puritatem & sublimitatē angelicæ naturæ, unde etiam candida esse dicitur. *Habens in capite suo coronam auream.* Corona designat dominum Iesum regem. Nā Christus rex est & intelligibilium & sensibilium. Auream uero dicit coronam, ex his quæ apud nos sunt in pretio designans quod gloriosum est. Porro quod falcem in manu haberet, designat in potestate ipsius sitam esse huius seculi consummationem, per iram aut uelocitatem accessus & impetus ipsius. *Et alius angelus exiuit clamans.* Quare exiuit hic angelus clamans? Periphrasticus per hæc significatur supplicatio celestium uirtutum, cupientium honorem iustorum, ut qui ipsas imitati sunt in uita sua tēporali, & recusantium inueniri ultionem illorum qui modo ipsi contrario uixerunt: ideo festinant ut cessent quæ mouentur ac immutantur, & appareant quæ immobilia sunt ac immutabilia. *Quia aruit messis terre.* A uisse messem non aliud significat quàm imminere tempus consummationis, quando maturum hominum semē in modum maturi tritici: hoc quidem pietate enatum ac collectum fuerit, ut in diuinis horreis reponatur: illud autem siluescens ac degenerans, & nihil triticeum ac nutritiuū diuinoque semine dignum referens, ut in ignem perpetuum coniciatur.

CAPVT XLIIII.

De alio angelo qui uindemiabat uincam amaritudinis.

Et alius

ET alius angelus exiuit de tēplo quod erat in caelo, habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus exiuit de altari habens potestatem super ignē: & clamauit clamore magno ad eum qui habebat falcem acutam dicens: *Mitte falcem tuam acutam, & uindemia botros uincæ terræ, quoniam matura est uua terræ. Et misit angelus falcem suam in terram, & uindemiauit uincā terræ: misitque in torcular iræ dei magnum. Et calcatum est torcular extra ciuitatem: & exiuit sanguis de torculari usque ad frenam equorum per stadia mille sexcenta.*

Non frustra ponitur signum quo missus angelus cognoscatur, quod uidelicet à cœlesti templo missus sit, quum de nullo ante hunc tale quid fuerit designatum, sed solus de tēplo missus est. Hic autem etiam assumptus est locus in quo erat templum. Dicimus ergo quod quoniam uarij cultus omnipotenti deo exhibētur ab incorporeis suis ministris: quorum hi sane præsentiam acceperunt altarium quæ in terra sunt, unde his qui in terra degunt diuinus cultus annuntiatus est: quod sane fuit ab Abraham & Mose usque ad Christi aduentum, & in ipso protenditur usque ad huius seculi consummationem: merito in illo nullius talis facta est mentio, nisi quis in illo quoque cognitionis indicium esse duceret agni mentionem, propter cuius in terra præsentiam fuit & angelorum ad homines oraculum, & diuinorum uirorum prænuntiatio de aduentu ipsius in terra. Ut ergo manifestum fiat quod non in terra solum, uerum etiam in caelo cultus offeruntur omnipotenti deo, necessario in hoc angelo facta est mentio etiam loci præsentiae ipsius. Falce autem acuta hūc quoque dicit esse armatum, breui fore designans exitum.

Habens potestatem super ignem. Hunc intellige ordinatū esse super punitionem impiorum. Ex quo discimus quod uniuersis creaturis præsent angelicæ uirtutes, nempe aquæ, aeri & aliis quibusdam partibus uniuersi: hunc autem punitiuo igni præsentem, quum etiam de superioribus esset, cum clamore adhortari dicit illum qui falcem habebat. *Et uindemia*

D *demia botros uineæ terre.* Vindemia uarum designat eos qui valde mali sunt, à quibus calix in manu domini inebriatur, hoc est impletur, non ebrietate quæ est ad lætitiã, sed ad supplicium: Vnde etiam bibere dicit omnes peccatores terre. Quodque hoc depingere velit visio, ex eo manifestum est, quod neque dominus ipse dignatur collectionem facere, quemadmodum de prioribus: neque vnus mittit ad horrea & aliud ad ignem perpetuum: sed vnus quispiam ex angelis exequi dicitur, qui etiam ob excessum improbitatis ipsorum, in lacum iræ dei protinus iniicit: neque responsione dignos iudicans neque interrogatione. *Et misit angelus falcem suam in terram.* In terram falx mittitur quæ ab angelo gestatur: & hoc est facere messem punitiuam illorum qui terrenis inuoluuntur, & more pecorum lutulenta sorbent opera. *Et vindemiauit uineam terre.* Ex aduerso ponitur hæc uinea ei quam dei progenitor ex Aegypto sublimatam uiderat. Hic enim uineam, quæ impietate gaudia fuerat, vniuersosque qui eam præcesserant impios obscurauerat, atque a leo eos quoque qui ab ipso perditionis filio Antichristo illusi fuerant, absque vlla misericordia metere iubetur angelus, & seuerè facta est aggressio. *Misitque in torcular iræ dei.* Humana magis ratione procedit, excessum ad impietatem volens ostendere hominum illius temporis. Quæ enim fides est quæ beatam ac incommutabilem naturam affectibus capi concedat? Porro quod extra ciuitatem calcati sunt botri, ciuitatem vocat conuersationem negotiis deditam, quæ in hac vita agitur: & quoniam post huius consummationem reuera datur retributio hominibus de his quæ negotiati sunt, conuenienti ratione dixit, Extra ciuitatem. Dicendo autem quod de torculari per conculcationem botrorum sanguis defluat, botros relinquit intelligendos esse peccatores. Ideo quoque sanguinem ad prauas impiorum actiones tropologicè conuertit, in hicta propter ipsas omnibus iusta manifesta que vltione: & ita iusta, vt qui neque supernis angelis obtemperauerint qui constituti erant vt illorum curam haberent, qui suis auxiliis veluti quibusdam frenis prohibebant homines ab actionibus deo iniustis. At illi tanto furore perciti fuerunt, vt non modo naturales considerationes ad bonorum acquisitionem à conditore sibi traditas contempserint,

Psal. 10.

Psal. 79.

perint, sed & eas quæ à diuinis suggerebantur angelis. Itaque quum aduersus diuinos etiam auxiliares ostensa fuerit estrens ipsorum petulantia, ex maiori nunc accedente criminum cumulo, omnibus conspicuum flagellum ex horum inobedientia constituitur.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVINTVM.

De septem angelis qui in homines plagas inducebant ante consummationem. Et de mari uitreo in quo sanctos conspexerat.

T uidi aliud signum in celo magnum & admirabile: angelos septem habentes septem plagas nouissimas, quia in ipsis completur ira dei. Et uidi tãquam mare uitreum commixtum igni, & eos qui uictoriam reportauerunt de bestia, & de imagine ipsius, & de charactere ipsius, & de numero nominis ipsius, stãtes super mare uitreum, habentes citharas dei, & canentes cãticum Mosi serui dei, & canticum agni, dicentes: Magna & admiranda sunt opera tua domine deus omnipotens: iuste ac uere sunt uia tuæ rex gentium. Quis non timebit te domine & glorificabit nomen tuum? quia solus sanctus es, quoniam gentes omnino uenient & adorabunt coram te, quoniam iudicia tua manifesta sunt.

An non magnum est quod vniuersalem designat subterfessionem? an nõ admirandum est mundum esse consummandum ab angelis qui eodem sunt numero cum diebus hebdomadæ à quibus habuit initium, & in eundem finire numerum cum angelis qui id muneris sortiti sunt vt ipsum perdant, & ad perdendum habent plagas? Septem autem plagæ sunt mare, vitrum, ignis, imago, bestia, character ipsius & numerus nominis ipsius. Hæc quidẽ plagæ sunt quibus completur ira dei: extremæ uero, vt qui has deuicerit nullũ sit ipsi reliquũ certamen.

A
 Ἰὼν πολ-
 λὸν ὄν τῶ
 περιόυ-
 τος ὡρῶ-
 φαν τὸς
 ἀπασι
 ἢ τῶ τῶ
 ἰξ ἀπα-
 θείας με
 σὶξ καβί-
 σατοι,
 B
 Cap. XV
 * Manifestum est li-
 brarii aut
 typogra-
 phi negli-
 gentia factum fuisse
 ut in no-
 stro Græ-
 co exem-
 plari de-
 C esse-
 μέγα ἰσθ
 θυμου-
 567. i. ma-
 gnum &
 admirabile,
 quæ ab hu-
 ius parti-
 culæ decla-
 ratione sta-
 tim exor-
 dii sumat
 cõmentas

vius: & D certamen. Qui enim omnem huius vitæ instabilitatem quæ
illud habe sua falsugine in multis exicare solet omne refrigerium, tolle
ant nõ mo rando vicerint: quique dum mundus id nactus est vt nomi-
do vulga nis ipsorum celebritatem in modum vitri conterat, in nullo
ta Græca peiores efficiuntur: non sibi asciscentes vim exurendi ignis,
exempla sed illuminandi: cum imagine bestię, aut bestia ipsa, aut cha-
ria sed & ractere aut numero nominis ipsius non infeliciter iustitiam
Cõpluten sed viriliter deuincentes: hi tunc super mare vitreum stantes
sis editio: signum gestantes suæ in vita mortificationis, quoad volupta-
quare non tum quæ in ea sunt inutilitatem ac contractionem: canunt
temere il- quæcunque æquum est canere victores huiusmodi aduersa-
lud suo lo- riorum. *Habentes septem plagas nouissimas.* Quod ait Septem
eo restitui non est intelligendum quod numero fuerint septenario, sed
mus. capitur pro multis: itaque multa designat esse aduersus pec-
E catores supplicia, quibus finem accipit ira dei, quæ etiam post-
rema esse dicta sunt. Porro quum dei audis iram seu furo-
rem, ne concipias diuinum numen subiectum esse affecti-
bus: sed quoniam alio modo designare non potuit excessum
facinorum peccatorum, ex improbitate ac impudicitia pro-
cedentium, quæ vel immobilem ad affectus naturam possent
mouere, humano more loquutus est. Mare autem vitreum
non aliud significare putetur, quàm per mare quidẽ multi-
tudinem, per vitrum vero splendorem ac puritatem eorum
qui ibi digni fuerint beata vita. *Habentes citharas dei & ca-
nentes canticum Mosi.* Dicens citharas, membrorum quæ in
F terra sunt mortificationem designat. Porro ipsas ait esse dei,
eo quod nullus quantumuis sedulus homo & industrius id
præstaret, diuino desitutus auxilio. Cæterum Moyfi serui
dei canticum illud verisimile est omnes intelligere quod ce-
cinit ob demersionem Pharaonis regis Aegyptiorum. Can-
ticum itaque victorum ante legem & sub lege, ex his conce-
pitur quæ per Mosen iussu dei peracta sunt, vt dictum est:
Rood. 15. agni vero canticum quod est aliud nisi quod ab eo qui respõ-
sa dat compositum est? quod etiam canent hi qui à Christo
& post Christum decenter conuersantes assidue in gratia
magnificentiam annuntiant agno siue domino Iesu Christo,
ob dispensatum nobis salutari modo omnipotentẽ iustum ac
verum ducatum: quæ tanquam rex & basis misericordiæ, per
Apostolos suos operatus est erga suam creaturam.

Et post

Et post hæc uidi & apertum est templum taberna- A
culi testimonij in celo: & egressi sunt septẽ angeli ha-
bentes septem plagas: qui erant uestiti lino mundo &
candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et
unum ex quatuor animalibus dedit septem angelis sea-
ptem phialas aureas plenas iracundiæ dei uiuentis in
secula seculorum. Et impletum est templum fumo à ma-
iestate dei & potentia ipsius: nullusque poterat ingre-
di templum donec complerentur septem phialæ septem
angelorum.

Tabernaculum hoc loco dicit quod est in cœlis, ad cuius B
similitudinem Mosi præcipitur vt componat inferius taber-
naculum. Vide inquit omnia facias iuxta exemplar quod ti-
Exo. 25. bia monte monstratum est. Ex hoc cœlo aperto egressuros
dicit angelos. Nam ante Christi humilem ad nos aduentum
cognitio eorum quæ imminet obscura erat, nec satis ab ho-
minibus considerabatur: ideoque ad efficiorem horum fi-
dem in passione domini velum etiam terreni templi scissum
Mar. 15. est à summo vsque ad imum, hoc indicando, quod diuina my-
steria quæ à mundi constitutione per occultationem com-
plicata erant, ex eo tempore manifesta & omnibus obuia sunt
exhibita, non vni genti recondita, sed omnibus gẽibus ex-
passa. Tabernaculum vero testimonij, non quomodocunque
dictum est aut casu, sed quia inde dabat deus responsa lega-
C libus sacerdotibus, explicando quæ facienda essent & quæ
non facienda, cum exacta & certissima præceptione, non à
legali testimonio, sed archetypo & humano. *Qui erant uesti-
ti lino mundo* Lino ait sanctos fuisse uestitos, eo quod nihil
animale alliceret eos ad affectiones quæ vitæ candorem na-
te sunt obscurare. Idem quoque zonis aureis præcincti sunt
circa pectora, nempe concupiscibilem corporis partem, cir-
ca quam sedem habet cor quod initium concupiscendi reti-
net, hanc videlicet partem non habentes remissam, & nullo
temperatius cingulo coercitam, sed pudica maxime & præ-
tiosa uesti: sphinctere restrenatã: huiusmodi enim est & au-
rum, inter materias terrenas maximo studio affectatũ, & ma-
gis

Dgis in pretio habitum apud homines. Septem phialas aureas plenas iracundiæ dei. Recte dicit phialas aureas impletas esse ira dei: nam pretiosa est ira quæ bonum ac vtile magis adfert quàm iustitiã, quanuis mœrore afficiantur hi qui puniuntur. Dei autem ira nõ ex affectione est, quemadmodum frequenter diximus. Iustus autem est, quia etiam affectu caret: est is, à quo procedit. hinc enim viuens quoque dicitur esse ad distinctionem deorum mortuorum & affectibus deorum: qui apud gentes erant. *Et impletum est templum fumo.* Fumus diuinæ iræ signum est, iuxta illud etiam quod dictum est.

Psal. 17.

Ascendit fumus in ira eius. Neque enim fumus absque igne producit, neque ignis absque fumo. Quod autem fumum dicit fieri à gloria dei & à potentia ipsius, non vulgarem habet intelligentiam. Non enim est differentia inter deum & suam potentiam: ipse namque deus sua est potentia suæque gloria. Porro quod dicitur, Nullus poterat ingredi templum, aut intelligi debet iuxta id quod scriptum est: ut sit sensus, quod nullus sit perfectus coram deo: nam si talis esset, nullo modo ipsius iram pateretur. Aut quod sancti nullo modo acquireret quietem superna: Ierusalem & sanctimoniam quæ in illo templo est, prius quàm hi qui digni sunt sortiãtur testimonij præmia. Qui vero septem plagas his aptauerit qui in mundi con summatione inuenientur, nequaquam à recto ac decem aberrauerit.

CAPVT XLVI.

Quod effusa prima phiala fiat ulcus aduersus apostatas qui à deo defecerunt ad Antichristum.

CAP. F
XVI.

E T audiui uocem magnam dicentem septem angelis: *Ite & effundite septem phialas plenas iracundiæ dei in terram.* Et abiit primus & effudit phialam suam in terram. & factum est ulcus malũ ac noxium in homines qui habebant characterem bestie, & qui adorabant imaginem eius.

Magnam uocem non quo ad sonum, quem enim sensum pones in his qui nihil opus habent sensu: sed magnam, ob intolerabilem propemodum miseriam eorum qui puniuntur. Porro uocem dicere, sumptum est pro significare. *Effudit phialam*

phialam suam in terram. Phiala hoc loco sicut & calix intelligenda est vis punitiua, qua effusa ulcus, inquit, noxium successit, allegorice designando cruciatum in corde ardentem: Porro effulam esse in terram, accusat illos qui terrenorum vanitate irabuntur. Ideo quoque ad maiorem manifestationem subiungit, quod super prauos homines. Sed quinam erunt illi prauus? Qui vel characterem gestant bestie: vel adorant imaginem eius: eo quod disceserint à deo viuente, & ad Antichristum confluxerint. Porro imaginem bestie: i. diaboli, dicit Antichristum.

CAPVT XLVII.

plaga secunda aduersus ea que obiurgantur in mari.

T secundus angelus effudit phialam suam

E in mare, & factus est sanguis tanquam mortui, & omnis anima uiuens mortua

est in mari.

Mare autè præsentis seculi instabilitatem significare uult, eo quod tunc gens bellicè insurget in gentem. Vnde si mare præliis naualibus, & terra & flumina eorum qui occiduntur sanguine rubescant, nihil mirum est. Siue quod diuina uirtute à sanctis prophetis Enoch & Elia fiet tunc fortassis mutatio aquarum in sanguinem, ad redargutionem eorum qui seducti fuerint: quemadmodum in Ægypto sub Mose conuersa sunt flumina: quod etiã magis consequi tribuit id quod subiungitur, nempe sanguis non mortui, sed tanquam mortui, quod particula *ut*. i. tanquam, non rei efficaciam, sed similitudinem in uniuersum designet: ita ut ea coniectura non longe aberret à scopo. Mortui uero, hoc est iugulati.

Exod. 7.

C

CAPVT XLVIII.

Quod per tertiam plagam mutantur flumina in sanguinem.

T tertius effudit phialam suam in flumina

E & in fontes aquarum, & factus est sanguis. Et audiui angelum aquarum dicentem:

Iustus es tu qui es & qui eras sanctus, quod hæc indicaueris: quoniam sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem ipsis dedisti ut biberent

Dberent, quia digni sunt. Et audiui alium de altari dicentem: Profecto domine deus omnipotens uera et iusta sunt iudicia tua.

† Τὸς
το μὲν
τας.
* Mutillā
indubie E
erat hic
nostrū exē
plar.
Deut. 32.

Hinc quoque ostenditur angelos præesse elementis, quorum vnum dicit in aquis laudare deum ob transgressorum dignam ultionem, qui manus suas coinquinarunt sanguine sanctorum: etiam antea sanè, sed maxime tunc tempore Antichristi: propter quod ob vehementem sanguinis sitim ipsos Audētes vocauit. * Nam corruptis fluminibus ac fontium scaturigine, quomodo aliunde possent sitim curare? *et diui angelum aquarum.* Non gentibus tantum præfēta sunt diuine virtutes iuxta legislatorē Moſen, sed & mūdi elementis, quemadmodū hæc reuelatio diuinitus nos docet. Porro inter ea quæ dixit angelus qui in aquis erat, Iust^o dicitur deus, quod mercedem condignā designet: Qui es, quod sine careat: Qui eras, quod initio. Sāctus, quod sublatus ab eo sit omnis mortalitatis affectus: ideo etiam hæc iudicauit, ut qui sanguinem sanctorum effuderant, sanguinem biberent. Sanctorum vero, qui videlicet afflicti fuerāt ab Antichristi propugnatoribus: prophetarum autem, nempe Enoch & Eliæ, quandoquidem illos quoque occident. Quomodo vero sanguinem biberent? Quoniam necessitate compulsi qui tempore belli circa flumina committunt prælium, frequenter scædatam sanguine aquam bibunt, ex eorum qui moriuntur interemptione. Et audiui alium de altari. Conformia loquitur hic de altari cum eo qui erat in aquis. Hic autem potest & ipse Christus intelligi, quod etiam in ipso & per ipsum offerantur deo & patri rationalia holocausta & vitæ hostiæ, quas ex Apostolo offerre didicimus. Possunt quoque angelicæ virtutes intelligi, ut quæ nostras orationes ac spiritalia sacrificia in sublime ferant. Dicitur est autem Altare, per figuram quæ à continenti comprehendat contentum. Ab hoc igitur rationali & ministeriali altari factam ait fuisse vocem quæ iustificaret iudicia, ut quæ omnem rationem ac mentem excedant.

CAPVT XLIX.

Quod per quartam plagam æstiu exurantur homines.

Et quartus

T quartus effudit phialam suam in solem: **A** et datum est illi æstiu affligere homines per ignem. Et æstiuauerunt homines æstiu magno, et blasphemauerunt homines nomen dei qui habet potestatem super has plagas, neque resipuerunt ut darent ipsi gloriam.

Virtutis modo quis hæc accipiat: aut sensu allegorico, aut quod in re vera contingant, sensum habebit semper non dissimum à veritate. Siue enim solem existimet diurni esse cursum, quo molestiæ & anxietates comprehendent quotidie lasciue ac improbè degētes ut cōuertantur: siue etiam quod idem sol siccitate & anxietate ac desperatione molestiarum, quales in bello solent cōtingere, suo ardore efficacius æstiu reficiet: quod & ipse cruciet, suggerens illis conuersionem: nihil erit differētiæ, dum ex vtraque interpretatione in vno & eodem intelligentiæ receptaculo sedes figatur. Qui habet potestatem super has plagas. ἔξουσίαν (quod nos cum cæteris interpretibus vertimus potestatem) vocat domini aduentum, qui ad hoc præstabit suum secundum aduentum, ut reddat vnicuique iuxta opera sua.

CAPVT L.

Quod per quintam plagam regnum bestię obscuretur.

T quintus effudit phialam suam super thronum bestię: et obscuratum est regnū eius: et cōmanducauerunt linguas suas præ dolore: et blasphemauerunt deum cœli propter dolores istos, et propter ulcera sua, et non resipuerunt ab operibus suis.

Phialam vocat iram. Solemus enim in conuiuio humaniter inuicem excipere phialis siue calicibus, per vinum quod in ipsis repositum est confirmantes conuiuium: cuius cōtrarium conciliat phiala ab hoc effusa (dei namque furore plenum est dei poculum) in regnum bestię: siquidem thronum dicit regnum, bestiam verò Antichristū. Porro obtenebratum ait ipse regnum, quod phialæ fecit effusio, propter do-

D loris vehementiam. Possent quoque regnum intelligi, qui Antichristo subiecti sunt.

CAPVT LI.

Quod per sextam plagam uia per Euphraten aperitur regibus orientalibus.

T sextus angelus effudit phialam suam in flumen magnum Euphraten, & siccata est aqua eius, ut prepararetur uia regibus qui sunt ab ortu solis. Et uidi ex ore draconis, & ex ore bestie, & ex ore pseudopropheta spiritus immundos tres in modum ranarum. Sunt enim spiritus demoniorum facientes signa.

Matt. 24. Imminutum fuisse dicit flumen Euphraten ad transitum regum terrę in mutuum bellum. Nam exurger, ait dominus in euangelis, gens in gentem, & regnum in regnum. Porro hos ex Scytharu esse partibus Gog & Magog uerisimile est. Neque etiam reprobandum est ab orientalibus Persidis partibus Antichristum exoriri, ubi tribus Dan e radice Hebręorum commoratur simul cum cæteris regib⁹ aut primatibus: quoniam his quoque interdum regium nomen attribuitur,

psalm. 2. ut quum dicitur, Adstiterunt reges terrę. Siquidem Pilatus non erat uerē rex. Transire autem Euphraten ait inducentes aut animę aut corporis mortem: animę quidem, eo quod talia operatione dæmonum ex permisso dei contingant: ma-

Fgis autem ipso quoque deo illos educeute ad probationem famulorum suorum. non quod ignoret, sed ut aliis manifestum faciat qui ad se accedat, & qui non. Corporis uero mortem, in his qui digni sunt ut de terra uiuentium deleantur, ne ipsam quoque suis nefariis opēibus corrumpant, quę boni opificis opus est & regio innoxia, his qui diuerso modo uiuere parati sunt, iuxta id ad quod facti sunt. Et uidi ex ore draconis &c. spiritus immundos tres. Subaudiendum est Egreddientes, ut sit sensus. Vidi ex ore trium egredientes spiritus immundos tres in modum ranarum. Ex his ostenditur Diabolum quidem ueluti draconem in propria persona significari, Antichristum uero tanquam bestiam, pseudopropheta autem alterum præter Antichristum. Et draconem quidē diabolum,

bolum, eo quod obliquis utatur motibus: Bestiam uero Antichristum, ut qui non humano more suauis sit in humana natura, sed magis ferino more uiuat: Pseudopropheta autem hoc ipsum quod est, nempe qui in modum poetę mendacia dicere nouit ueris similia. Ex uniuersiusque horum ore dicit pari numero scaturire immundos spiritus ranis similes, sed non ranas: Primum quod aspera horum uox non possit ad aliquam dei laudem assumi, sed ad turbationes ac tumultus excitandos: quodque semper moris sit dæmonibus ac peccatoribus fœtida ac cœnolenta uita delectari: quemadmodum diuerso dei amicis quod forte sua gaudeant, & animi tolerantia ac fortitudine hymnis & canticis ac confessionibus deū magnificent. Ternario autem numero sunt & corruptores, & quę ab ore eorum egrediuntur dæmonia, ut hoc numero falleret, quasi laudatissimę ac sanctissimę trinitati grati esset.

Qui egrediuntur ad reges uniuersi orbis, ut congregent eos ad prælium magni illius diei omnipotentis dei. Ecce uenio sicut fur. Beatus est qui uigilat, & qui seruat uestimēta sua, ne nudus incedat, & uideant turpitudinem eius. Et congregauit eos in locum qui dicitur Hebraicē Ermagedon.

Egredduntur ut in unum educat ad præliandum in se mutuo. Signa uero inquit, quę per dæmones fiunt ut regibus furorem bellicum immittat, ostendūt scopum diei illius magni, qui non alius est quàm secundus domini aduentus. An non magnus est qui in lucem immittit ea quę ab unoquoque peracta sunt? Non aduersus diem bellum est: quod enim bellum esset aduersus solaris cursus administrationem? sed aduersus hos qui huius diei timore continuē turbati, facti sunt de forte & acie dei: unde etiam uestimentis salutis induti sunt, & indumento lætitię, quę non aliud sunt quàm uirtutes, quamdam præ se ferentes maiestatem, manifesto splendore exteriorem hominem lætificantes. **Beatus est qui uigilat, & qui seruat uestimenta sua.** Permāsit in tropo qui est de fure, ideo etiā uigilantiam & uestimentorū custodiam fieri dixit, ne pereat per inanem gloriam. Nam uestimenta dicit uirtutes, ne horū abiectioe nudi inuenti aut sordidi, indigni iudicemur diui

Dnis nuptiis. Et congregauit eos in locum. Malignos spiritus dicit in quodam loco accumulasse eos, qui tunc ab ipsis seducti fuerint: locum autem intellige hic tempus. In hoc igitur tempore inuenti hi qui a malignis spiritibus decepti fuerint, separationem à se mutuo acquirunt. Nam hoc intelligendum præbet Hebraica vox Ermagedon, si in nostrâ linguâ transmutetur. Et quænam erit separatio? diuini spiritus diuisio, qui tota hac vita apud vnumquemque hominem manet, sic vt ne perdi quidem aut abiici possit: robur præstans dum declinamus ad meliora. Postquam autem transitus à rebus præsentibus ad ea quæ certè vera sunt & perpetua, circa tempus mortis incubuerit, ab his in quibus diuinum munus acceptum in uetum fuerit otiosum, auferetur, parta per operationis significationem separatione, & iuxta seueritatem euangelicam, partem qui fuerit iudicio damnatus cum hypocritis ponetur.

Matt. 13.

CAPVT LII.

Quod per septimam plagam grando & terremotus fiant aduersus homines.

T septimus angelus effudit phialam suam in aerem. Et exiuit uox magna à templo cæli de throno dicens: Factum est. Et facta sunt fulgura & tonitrua & uoces, & terremotus magnus qualis non fuit à tempore, quo homines fuerunt super terram, talis terremotus adeo magnus. Et diuisa est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gentium ceciderunt.

Hic in aerem effudit phialam, eo quod omnis pestifera corruptio ex aere producat, idque conuulsionibus ardentibus & tonitruis resonantibus. A diuino autem templo facta est uox, hoc est ab his qui diuini modo ad sacra sunt adducti, quibus non alius præsidet, quam solus ille qui supersubstantiali modo cunctos supereminet, primus parès deus: nam id significare sibi uult thronus. Et facta sunt fulgura & tonitrua & uoces & terremotus. Fulgura & tonitrua de cælo, uoces autem ab his qui in terra præ timore cõsternati erant: terremotus uero, hoc est quassatio ac turbatio terre, nã huiusmodi finem

finem signa obrinere solent. Aut terremotum dicit transpositionem & mutationem à corruptibilibus ad incorruptibilia, quod erit à secundo Christi aduentu. At autem, Qualis non fuit: nondum enim talis facta est mutatio à corruptibili mundo ad incorruptibilem & sempiternum. Et diuisa est ciuitas magna. Nonnulli acceperunt vt hæc de Ierusalem dicerentur: non adeo propter hominum multitudinem aut maximam iactantiam magnificarum possessionum, quantum propter Christi passionem ac peregrinationem: propter quod etiã ex aduerso distinguit reliquas ciuitates, quas moris est in scriptura vocare Gentilicas: nam reliquos homines ab Israelitis solet Gentes appellare. Huius autem in tres partes diuisio, uult designare diuersitatem eorum qui in ea habitabant, nẽpe Christianorum, Iudæorum & Samaritanorum, Nõ fuerit tamen intempesium ciuitatem magnam accipere præsentem mundum in tres partes diuisum ab aduentu Christi: puta in tempus imperij Græcorum, in tempus potestatis regum Christianorum, & in tempus aduentus sub Antichristo. Porro cadentes Gentium ciuitates, aut variæ sunt circa fidei pietatem opiniones, quæ ob sui discordiam facile decidunt, aut ipse quoque ciuitates.

Et Babylon magna uenit in memoriam coram deo, ut daret ipsi poculum uini indignationis iræ suæ. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Et grando magna quasi talenti pondere descendit de cælo in homines, & blasphemauerunt homines deum propter plagam grandinis, quod magna esset plaga eius uehementer.

Babylonem dicit non veterem Romam, quamquam in ea temporibus Græcorum multi sancti martyres indigna passi sint: non mundum uniuersum, quamquam hunc sensum nonnulli commendent, quod dictus sit Babylon & magna Babylon, vt qui magnitudinem habeat ex uanis huius uitæ occupationibus ac distractionibus. Nam si mundus per Babylonem significatus esset, quæ esset insularum differentia à mundo, quum & ipse sint pars mundi? reliquum est igitur, vt alia uerisimili intelligentia Babylonem intelligamur: & quæ est hæc?

D certè nō alia quàm Cōstātinopolis, in qua olim iustitia cogebatur, nūc autē in ea sunt homicidæ ex mutua cōtētionē: dū ciues ecclesiasticis æquari nitunt: imō verò nō æquari, sed ut quispiam ipsorū præmiū accipiat ad maiore diuinę iræ accētionē: ideo quoq; natura impassibilis affectibus moueri credita est, ut etiam poculū vini indignationis iræ darei Babylonī. Quenam autē sint & insulæ, sermones audire possūmus illius sancti, qui dicit ecclesias ex gētib; antea cōstitutas & firmitatē accipiētēs. Et quæ est fuga? nō alia quàm quæ facta est, eo quod abūdauerit iniquitas & refrixerit charitas: quæ charitas, fideles colligādo in vnum propter deum, & ab infidelium conuersatione abstrahendo, tribuebat ut ē suo mari emergerent: qua relicta necesse est insulas aufugere, ut desinant esse insulæ: cum quibus vnā quoque montes à terrenis subleuati, ob humanam prudentiam quæ in ipsis erat, ē medio sublati sunt imitatione cohabitantium, qui infeliciter humi decumbebant, & sublimem ac cœlestem prudentiam perdiderant. *Et grādo magna descendit de cælo. Grādinem ē cœlo defluxisse dicit, tanquam illatam à deo iram. Taleni verò pondere, hoc est cōsummatę perfectionis, propter excessum maximum in peccatis, cui etiam correspondens adductum quoque est supplicium ad conuersionem.*

OREGO.

Mat. 24.

E

CAPVT LIII.

De uno ex septem angelis qui ostendit euāgelistę subuersionem ciuitatis meretricis, & de septem capitibus decemq; cornibus.

CAP. XVI.

E

Tuenit unus de septem angelis qui habebat septem phialas, & loquutus est mecum dicens: Veni ostendam tibi iudicium meretricis magnę, quę sedet super aquas multas cum qua scortati sunt reges terrę, & inebriati sunt qui habitant in terra de uino prostitutionis eius. Et abstulit me spiritu in desertum: & uidi mulierem sedentem super bestiam coccinam, plenam nominibus blasphemiarum, habentem capita septem, & cornua decem.

Iudicium uocat uiuendi modum ac dispositionem. Meretricem verò non adeo conuenienter veterem Romā intelligere

gere debemus, sicut præsentem mundum, qui & innumera- **A**
bili sanguine & pluribus regibus abūdat quàm Roma, ut qui ab initio iudicatus sit fornicariē agere, fornicationē intelligendū nō turpem solummodo corporum cōmixtionē, uerū etiam omne à deo declinationem. Quidam uerò alij præsentem reuelationem discutiētēs, meretricem interpretati sunt veterem Romam, aut vniuersale regnum quod ad secundum vique domini aduentum protenditur: A quas uero gentes quibus imperat & imperabit, in quibus robur suum collocat. Quod autem aquę ad gentes referendę sint, audi progenitorem qui illud quod ait, A uocibus aquarum multarum, de gentibus intelligit. *Cum qua scortati sunt reges terrę.* Reges terrę hi sunt, qui terreno sensu ad uulgaria presentis uicę deuoluuntur. Hi autem etiam inebriati sunt, eo quod non ex modico & uulgaro sed magno usu præsentium facientur impietate. *Et abstulit me spiritu in desertum.* Illam desolationem contemplatio designat quæ futura est in spiritalibus, quam se uidisse ait tanquam mulierem, nempe effœminatam & ueluti meretricem ac parum uirilem, nullamque continentię signum habentem. Porro quod spiritu sublatus sit, quid aliud significare potest, nisi quod hæc non existimetur digna quæ realiter & ipso actu uideantur, sed in contemplatione? Vnde etiam alterius mulieris simulacrum oraculo significatum esse ostendit, quæ super bestiam coccinam sedebat, mulierem intelligens tempus quo hæc designantur, in quo is qui prauis actionibus exercetur, diabolus sanguine gaudentem (nam hoc significare uult color purpureus) oblectat, quod cathedra intelligendum **C**
suggerit. Nomina uerò blasphemiarum dicuntur, attribuere diabolo cultum deo debitum.

Psal. 92.

B

Et mulier erat circumdata purpura & coccino, inaurata auro & lapide pretioso & margaritis, habens poculum aureum in manu sua plenam abominationibus & immunditiis fornicationis terrę: & super frontem suam nomen scriptum mysterium: Babylon magna mater fornicationum & abominationum terrę. Et uidi mulierem ebriam sanguine sanctorum, de san-

D guine martyrum Iesu. Et miratus sum quum uiderem illā admiratione magna. Et dixit mihi angelus: *Quare miraris?*

Purpura, eo quod potestatiue omnia audeat in modum reginæ: coccino, eo quod multorum sanctorum effundat sanguinem: inaurata uero & auro & lapide precioso & margaritis, quia hanc tanquam reginam adornat sermo ornatu regio. Nam inter crudeles & potestatem exercentes conspiciere datur Christi fidē tanquam purum aurū fulgentē, tanquam lapidem pretiosa perspicuitate ostentantem suam firmitatem his qui illam ignorant, tanquam margaritas uerē emergentes ē mari huius uitæ procellis tentationum agitata, & regio Christi diademati aptari. Poculum autem aureum: aureum quidem, eo quod tempus ueluti regia firmetur potentia: in manu uero, propter efficaciam eorum que statuuntur: poculum autem, fortassis ad ostendēdum quod non ex satietate, sed siti suæ perditionis uiria appetant: ideo quoque suas abominations multiplicaerunt, id est abominanda deo studia, quibus multitudo peccatorum amica potatur, quæ abominandam peccati ebrietatem & fornicationis à deo contaminationem sorbet ueluti suauem potionem.

E *Et immunditias fornicationis terræ.* Fornicatio terræ sunt hi qui terrenis adglutinati sunt. Neque enim natura dedit terræ scortari, quum sit creatura inanima & insensata. Porro si per frontem scriptum esse nomen, significat absque ullo robore operari execranda. Matrem uero fornicationum uocans, rursus quancunque uolueris, siue ueterem Romam, siue nouam, siue tempus uitæ Antichristi, à uero aberrare non poteris: eo quod singulæ imperium susceperunt aliarum ciuitatum, & unaquęque satiata est sanguine sanctorum martyrum. *Et miratus sum.* Verisimile erat bonum & humanum uirum, & maiori quàm dici possit mansuetudine donatum, quum feritatem intueretur bestialium hominum, maximo stupore fuisse occupatum: nam hoc demonstrat quod ait, *Admiratiōne magna.* Quod autem beatus hic Iohannes theologus simplicioribus ac mansuetis esset moribus, ipse docet historia (quam in fine huius libri ex Græco uersam reddidimus.)

C A P.

Quod angelus uisum ab ipso mysterium interpretatus sit.

E Go dicam tibi mysterium mulieris & bestię quę portat eam, quę habet capita septē & cornua decem. Bestia quā uidiſti fuit & non est, & ascensura est de abyſſo: & in perditionē uadit. Et admirabuntur habitātes in terra, quorum non sunt scripta nomina in libro uitę à constitutione mundi, uidentes bestiam quę erat & nō est & aduerit. Hic est intelligētia quę habet sapientiā. Septē capita septem mōtes sunt super quos mulier sedet, & septem reges sunt: quinque ceciderunt, unus est & alius nondum uenit: & quum uenerit oportet illum ad breue tempus manere. Et bestia quę erat & nō est, & ipse octauus est, & de septem est, & in interitum uadit:

Bestia est diabolus: ccepit & non est, tanquam ea quę sub lance proposita sunt † ut omnino tranſeant. Ideo fuit, inquit, bestia quę nunc non subsistit, unde manifestum est quod sit diabolus, iuxta id quod dictum est, Principium uiarū domini. Nunc autem non est, quia occisus est quoad efficaciam actionum, per aduentum Christi: neque enim quemadmodum ante hunc efficiebat, ut filij hominum & filię per uirtutinas offerrentur dæmonibus ipſorum, ita iam post Christi aduentum potis est hęc efficere. Ascendere uero dicitur de Abyſſo, per aduentum Antichristi. *Et in perditionem uadit.* Perditionem dicit, non ut non sit, sed cōdemnationem dicit ad gehennā. *Et admirabuntur habitantes in terra.* Admirabuntur bestię presentiam, non solum quod perierit & quomodo uixerit, sed etiam quod aduenerit in signis erroris ac deceptionis. Et qui admirabūtur? qui habitant in terra: de quibus ait Iesaias: Non cademus inquit, sed cadent qui habitant in terra. Tales autem sunt qui firmum non habēt fundamentū, ut qui non sunt ædificati supra petrā Christum. Admirabuntur igitur & nunc qui in libro uiuentium scripti nō sunt, eo quod terrenis rebus incumbant. Septē ca-

A

B

† 1718
d. 1. 1. 1.

10b. 40.

C

Ies. 26

pitæ

D *pita septem montes sunt.* Montes sunt ubi mulier sedet: mulierem ut diximus mortalem hanc vitam ait, quæ velut effeminata est & nihil virile demonstrans. Montes vero & capita septem, existimamus loca esse in sublimitate & potentia mundano quæ cæteris eminentiora sunt, in quibus variis temporibus mundi imperium confirmatum fuisse cognouimus: quemadmodum Assyriorum in Ninive, quorum regem Sardanapalum deuictum Arbaces occidit, Post hos Chaldeorum imperium in Babylone excelluit, quibus imperabat rex Nabugodonosor. Deinde post horum ac Medorum euersionem, sub Cyro regno Persarum in Susis constituto, subingressum est regnum Macedonum. His successit Romanorum imperium & potestas in veteri Roma, quæ post priores quidem reges ac consules, quum sub Augusto Cæsare monarchiam accepisset, usque ad Constantinum ab impiis occupata est, post quorum dissolutionem in nouam Romam translatum est imperium sub regibus Christum colentibus. Iuxta eundem intellectum septem quoque reges accipiendi sunt, mutatione generis, nempe neutrius & masculini, nullum ad intelligentiæ identitatem præstante impedimentum, si ibi quidem septem montes genere masculino ¶ aut capita neutro, hic autem septem reges masculino genere significauit: de his enim scriptura nihil curiose scrutari solet.

Apud græcos uero ὄρη quidē id est, montes neutro, ut φελοῦ uero. i. E capita fortissimo genere effertur.

Et decem cornua quæ uidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem una hora tanquam reges accipient cum bestia. Hi unum habebunt consilium: & uirtutem ac potestatem suam bestia tradet. Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet eos, quia dominus dominorum est & rex regum, & qui cum illo sunt uocati & electi ac fideles. Et dicit mihi: Aquæ quas uidisti ubi mulier meretrix sedit, populi & turbæ sunt & gentes & linguæ.

Decem cornua decem reges esse aiunt qui ex Romano imperio consurgent postremis temporibus, in quorum medio consurget Antichristus. Non autem ait eos regnum acceperuros, sed potestatem tanquam reges, idque una hora: tanquam

quam reges sane, eo quod infirmum & obscurum erit regnum eorum: una uero hora cum bestia, horam designare uolens temporis breuitatem, siue illud quo anni hora complebitur, qua uicenti Antichristo subiicientur. Aut etiam intelligitur uita quæ in delitiis agit. *Et agnus uincet eos & qui cum illo sunt uocati.* Merito quum dominus dominorum sit & rex regum, etiam propugnatores eius sunt uocati, non uulgarem habentes uocationem, sed firmam, absolutam & immutabilem. Ideo quoque fideles dicuntur, quia fideles uni domino adherent, quum non possint duobus dominis seruire. *Aquæ quas uidisti.* Anrea de his diximus, quod tropicè ac naturaliter terra sit ex aquis, & in aquis perseverat, in qua firmatus est corruptibilis hic mundus, & qui in humidis ac mollibus uersatur delitiis. Omnino autem non alio quam hoc modo secundum humana genera intelligitur, quæ gentes sunt uariis linguis distinctæ, & præterea regum conseruata imperia: nam hoc significare uult cornu, à cornutis animalibus sumpta appellatione, quod & illa suis cornibus se tueantur, si quando opus est aduersus alia animalia occurrere. quemadmodum etiam regum dispositiones gentibus aduersus gentes permanentiâ in seipsis tribuunt, dum ad extraneos principatus non disperguntur.

Et decem cornua quæ uidisti in bestia, hi odio prosequuntur meretricem, & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius comedent & ipsam igne cremabunt: deus enim dedit in corda eorum ut faciant ipsius uoluntatem: & faciant uoluntatem unam & dent regnum suum bestie donec compleantur sermones dei. Et mulier quam uidisti est ciuitas magna quæ habet regnum super reges terræ.

Quid significare uelint cornua iam dictum est, & quod bestia sit diabolus: uariat enim in significato bestia, alicubi Antichristum ita nominans, aliàs autem & Satanam. Reges igitur, inquit, qui antehac per operationem Satanæ crudeliter affecti erant erga agnū, dei admonitione odio prosequenter meretricem, id est uoluptuosam in uita conuersationem: desolatam quoque efficiet idololatriam & delubris ac uatibus priuabunt.

Matth. 6 2. Pet. 3

C

D priuabunt: & carnes ipsius, hoc est animalia ad idolorum victimas reposita, sibiipsis recondent, omneque studium quod circa vana occupatum erat de medio tollit, vt quasi ab igne consumptum existimetur, omnesque clament: Vbi nunc iunt qui tunc vana cura occupabantur? Hec autem omnia vt proposuimus, non absque diuino numine fieri aiunt, sed de inspectione ac prouidentia. *Et f. ciant uoluntatem unam. Quamquam concurrat horum studium cum dei voluntate, id tamen sicuti deo curæ fuit, & iuxta inscrutabilem prouidentia suæ profunditatem, seruiet rebus perficiendis. Secundum hanc igitur concordiam à deo datam, tradita bestia omnimoda potestate, efficiet vt bestia preualeat in omnibus ad quæ debita iudicia deducunt, quæ per sermones designantur, quum ait: Donec compleantur sermones dei. Et mulier quam uidisti est ciuitas magna.* Mulierem apertius ostendens, repetit sermonem de ipsa, & ait illam esse quæ habet imperium super eos qui terrenis incumbunt: neque enim omnes qui terram inhabitant, statim quoque terrenorum affectione corrumpuntur.

CAPVT LV.

De alio angelo casum Babylonis significante, & cœlesti uoce quæ fugam ex ipsa præcipiat: deque reiectione delectabilium quæ antea acquisierat.

CAP. XVIII.

E post hæc uidi alium angelum descendentem de cœlo, qui habebat potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius. Et clamauit forti uoce dicens: Cecidit Babylon magna, & facta est habitatio demoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, * & custodia omnis uolucris immundæ & inuisæ: quia de uino iræ scortationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa scortati sunt: & mercatores terræ de potentia deliciarum eius diuites facti sunt. Et audiui aliam uocem de cœlo dicentem: Egrede de illa populus meus, ne participes sitis delictorum eius, & ne de plagis eius accipia-

* Similitudo hic oscitantia proculdubio accidit, quod non fuerit additum ἡ

τις: quos

tis: quoniam peccata eius conglutinata sunt usque ad cœlum, & recordatus est deus iniquitatum eius.

Et terra illuminata est. Hinc etiam intelligere possumus diuinarum virtutum splendorem ac lucem longo interuallo stellarum lumen excedere: quandoquidē libere agens ac emissus splendor ille præterit ac superat huius mundi obscuritatem. Dicit ergo magnam esse huiusmodi luminaris potestatem, & vicinam terram sua gloria illuminare. Comparata enim cœlestia & incorruptibilia terrenis ac corruptibilibus, quantum gloriæ excessum demonstrant: Fortem autem uocem stabilit, rerum quæ significantur efficaciam demonstras & immutabilitatem. Et quid illud est? Cecidit Babylon magna, Babylonem dicens huius corruptibilis uitæ transitum. *Et custodia omnis uolucris immundæ & inuisæ.* Ad uolucres transfert dæmones propter incertitudinē impetuosi accessus eorum aduersus homines: quoniam uolucrum quoque inuasio ex incerta solet expectatione superuenire. Inuisæ quoque non irrationabiliter dictum est: quis enim prudens non abominatur conuersationem cum dæmonibus? propter quam etiā abominaciones dicti sunt. *Egrede de illa populus meus.* Egrede iubet uox eos quos dominus nouit esse suos. Egrede autē, ne vna perdantur pij cum impiis. Quemadmodum enim deus præcepit Lot dicens: Seruās serua animam tuam ascē-

A πικρῶς ὀνειδῶν ἐκκαθάραται. ἡ ἡγεμονία οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἐν τῷ οὐρανῷ. ἡ δὲ ἐκκαθάρασις ἐστὶν ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησίας. ἡ δὲ ἐκκαθάρασις ἐστὶν ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησίας. ἡ δὲ ἐκκαθάρασις ἐστὶν ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησίας.

4. Re. 23.
Gene. 19.

dens usque ad montem, nequaquam in terra quiescendo: ita & hoc loco. *Et recordatus est deus iniquitatum eius.* Humano modo hæc colliguntur: nam in beata dei natura ad quam nequeunt affectus accedere, superfluum ac vanum est huiusmodi vel concipere. Ibi enim est recordatio ubi & obliuio, obliuio autem designat id quod factum est, potentia quidem adesse, nō tamē actu: porro deo nihil adest potētia, sed actu.

Reddite ei sicut & ipsa reddidit uobis, & duplicite ei duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit, miscete illi duplum. Quantum glorificauit se & lasciuiit, tantum date illi tormentum & luctum. Quia dicit in corde suo: Sedeo regina, & uidua non sum, neque luctum uidebo. Propterea uno die uenient

plage

D *plage eius, mors & luctus & fames, & igne combu-
retur, quia fortis est dominus qui iudicat illam.*

Animaduertendum est à quo procedat hoc præceptū vel sermo. Potest autem dici quod à iustis vel martyribus qui illo tempore, nempe aduentus Antichristi, pro Christo certauerint, in tanta crudelitate ac feritate eorum qui tunc in vita versabuntur traditi in ministros Antichristi, ut quanquam ad dei imitationem viuere elegerint, excessu tamē afflictionum deuincantur ut hæc proferant. Diximus autem mulierem tempus sub Antichristo significare, & non ciuitatem a-

E liquam: poculum autem, voluntatem seu propositum eorū qui tunc in vita versabuntur: qui de Satanæ potentatu gloriantes, incomparabili tormentorum magnitudine aduersus sibi repugnantes vtentur: quemadmodum igitur fecit, reddetur ipsi. *Reddite illi duplum.* Nō duplum proprie vult hic intelligi duplicatum: sed quod benignus ac bonus deus, quū punit etiam infra id quod iustum est, duplum se reddidisse ducit vbi vel partem reddiderit: nec solum duplum, sed & septuplum: nisi fortassis id existimandum est has nō esse dei minas. Quomodo enim is qui dicit, Non vlscetur bis deus super eadem re, nunc in duplo ac septuplo ait ipsum vlscit?

Nam. 1.

F Fortassis igitur nihil absurdum fuerit, si accipiatur significare non iuxta dignitatem, sed longe infra mensuram. *Quantū glorificauit se & lasciuuit.* Quemadmodum inquit & glorificata & in præsentī vita delitiis diffuēs, nō adimpleuit quod præuiderat esse diuinæ voluntatis, ita reddite illi. Dicit enim, Non priuabor regno. *In corde suo.* Cor appellat durationē eorum qui tunc vitam complebunt, quos etiam finxit cum muliere adulterium patrare. *Propterea uno die uenient plage eius.* Per hoc quod dicit Vno die, inexpectatum ac repentinum tempus significat quo hæc contingent. Postquam enim inimici ipsius obtinuerint illam, poterunt vel vnico die omne supplicium in eam inducere quæ deuieta fuerit: quū potens sit dominus quemadmodū prospera distribuere his qui sibi grati sunt, ita & peccatores irremediabili modo punire.

Et flebunt & plangent super illam reges terræ qui cum illa scortati sunt & lasciuierunt, quum uiderint funum

*funum incendii eius: longe stantes propter timorem A
tormenti eius, dicentes: Væ uæ ciuitas illa magna Ba-
bylon, ciuitas illa fortis quoniam una hora uenit iudi-
cium tuum. Et negotiatores terræ flebunt ac lugebunt
super illa: quoniam onus eorum nemo emet amplius:
non iam onus auri & argenti & lapidis pretiosi &
margaritæ, & byssi & purpura & serici & cocci, &
omne lignum thyinum, & omne uas eburneum, & o-
mne uas de ligno pretiosissimo & are, & ferro &
marmore, & cinamomum & odoramenta & unguen-
tum & thus, & oleum & uinum & similia & triti-
cum, & oues & iumenta, & equos & rhedarum &
corporum & animas hominum. Et tempus desiderij
animæ tuæ recessit à te, & omnia pinguia & præclara
perierūt à te, & amplius illa nequaquam inuenies.*

In eadem permanet tropologia, ut manifestius fiat delictum meretriciæ impudiciæ. Hos autem diximus esse demones etiam longe stantes. Nam ipsi, tanquam abstracte intelligentiæ, exitum etiam priusquam fiat intelligere possunt, & tanquam à fumo cognitam habere ignis substantiā. *Quod autem ait Væ, lamentabilis est exclamatio qua solent exclamare in superuenientibus calamitatibus: ideo quoque nunc maxime in generali & cumulado repentinoque casu ac inlicitate ad vsum deducta est. Fortem vero ciuitatem dicit ipsam, ut quæ ab infinito propemodum tempore firmitatē accepisset, quæ videretur non posse dirumpi, neque timeretur vnquā dissoluēda. Et negotiatores terræ flebunt.* Vel ex hoc loco proculdubio intelligenda sunt quæ oraculo tradūtur, nō de Babylone, non de Roma veteri, non de noua neque de alia quāpiam alia ciuitate, sed de vniuersali hoc corruptibili mundo: in quo hi qui temporalibus exercentur negotiationibus, fletu ac luctu consumuntur, quia onus eorum nemo emet. Onus autem dicit exercitia vel studia circa quæ solent homines continue versari & in his consumi. *Non iam onus argenti &c.* Ad onus refert vitæ studia ad quæ verissime est

Dile est luctum ingredi ubi temporalis hæc vita defluerit, ad quam negotiatio refert efficaciam studiorum. Preciosis autē materiis quæ in mundo sunt assimilantur viuentes in eo: argento quidem & auro, eos qui assidua tolerantia vitæ tentationes & afflictiones sustinent, ac seipfos veluti ad ignem solent consumere, quauquam spe meliorum certantes seruant se illa: Hoc enim modo & aurum & argentum ab igne materiali demonstratur. Lapidi autem pretioso & margaritis, eos qui virtutum possessione per ostentationem abutuntur, qui impetu calamitatum splendorem debilitarunt. Bylso vero & purpuræ ac filis fericis, eos qui sub Christo virtutum floribus adornantur. Ligneis autem vasis & iis quæ ex ligno pretiosissimo thyino sunt & ex ebore & cinamomo, eos qui peregrino vitæ exercitio, vulgoque incognito vtuntur: at manifestata bonorum operum suauissima fumigatione spiritua-lem accipiunt lætitiā maiorem quā dici possit, simulque nec igni inuidiæ consumi possunt, quemadmodum neque cinamomum igni materiali. Porro æri & ferro ac marmori, illos qui auro quidem similes sunt, sed nothis ac illegitimis vtuntur diuitiis, quemadmodum etiam ferrum splendorem habet, & marmor firmitatem, quorum omnium ignis probatiuus est, & ita per ignem præbent sui probationem. Oleo vero ac vino & similia ac tritico, illos qui in hilaritate ac iucundo animæ statu vitæ pelagus traiciunt. Ombus autem ac iumentis assimilantur hi qui immensa dei misericordia, vt ait **F** *Psal. 35.* David, saluantur. Equis vero & vehiculis per hos tractis, quæ veteri voce *ῥηδαιο* dicebantur, Græci autem *δημοσίους ἵππους ῥηδαι* appellant, Latina vero vox est Rheda, vnde & Rhedarius trita dictio est, ideo quoque hic dictio Rhedarum assumpta est, illos significare vult qui viam mandatorū domini currentes, ipsis operibus domino decantant. *Et tempus desiderii.* ἡ ὀπώρα ex communi consuetudine sumi solet pro tempore sue temporis opportunitate. Quoniā igitur à corruptione ad incorruptionem infallibiliter transeunt humana, certe etiam quæ ad corruptionem declinant, simul è medio sublata, in totum deficient, hoc autem in ciuitate quæ adhuc in præfenti conspicitur impossibile est contingere. Si quidem secundum magis & minus nemo abnuat quin contingat, in totum vero nequaquam.

Negotia

Negotiatores harum rerum qui diuites facti sunt ab ea, longe stabunt propter timorem tormenti eius, stentes & lugentes ac dicentes: Væ uæ ciuitas illa magna quæ amicta erat bylso, & purpura, & cocco & deaurata auro & lapide pretioso & margaritis, quia una hora destituta est tantis diuitiis. Et omnis gubernator, & omnis qui in nauibus nauigabat, & quotquot in mari operabantur, steterunt procul & clamauerunt uidentes fumum incendiij eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ? Et miserunt puluerem super capita sua, & clamauerunt stentes & lugentes ac dicentes: Væ uæ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretio eius, quoniam una hora desolata est.

Negotiatores intelligendi sunt diuine potestates, aut demones cooperantes vnâ cum cælis ad id quod cuique delectabile est. Eminus autem cuique horum assignatur statio propter timorem, sed angelis quidem propter iudicis seueritatem quam peccatorum incredulitas præparauit: dæmonibus vero timorem immittet participatio supplicij peccatorum. *Væ uæ ciuitas illa magna quæ amicta erat bylso &c.* Ab his quæ nota sunt tradit eorum notitiā quæ sunt in posterum superuētura: quoniam igitur notum est quod Babylon diuitiarum magnitudine lasciuierit: sub oculos ducit affectus, per thronum regium quod in ipsa erat, magnitudinem describēs calamitatis: nec solum per diuitias earumque perditionem luctum ostendit, sed etiam velocitate ipsius calamitatis quod diuitiæ à seculo congregatæ breuium dierum intervallo perierint. Secundus enim domini aduentus sicut fulgur subito veniet, qui vitam laboribus ac flagitiis plenam è medio tollat. *Et omnis gubernator & omnis qui in nauibus nauigabat.* Præfens vita mari tropicè cōparata est, vt quæ multis & ipsa negotiis inundet, maxime à spiritibus dæmoniaci insultus. Merito autem & nauigia quæ in eo sunt accepimus impetus superuenientium negotiorum, quibus veluti nauigiis homi-

K

D giis homines vrentes, per vitæ suæ pelagus nauigant. Gubernatores vero intelligendi sunt hi qui absque periculo vita vtütur. Nautæ autem & veñtores ac marini operarij quos etiam θαλαττιους sapiens quidam appellat, homines sunt in hoc fluctuanti mundo detesti, qui omnes infallibilem & omnino futurum huius vitæ terminum considerantes, etiam prius quam immineret obseruarunt. Nam hoc sibi vult stare procul. Quod autem absurda vitæ studia eorü qui in hoc mari operätur inuitabiliter subsequatur supplicium, quemadmodum fumum sequitur ignis, propter quod etiam fumo comparauit expectationem: ipse Saluator manifestat, dicens: Sicut fulgur exit à partibus orientis & apparet vsque ad partes occidentis, ita erit aduentus filij hominis. Igitur verò assimilata est exacta indagatio factorum. Merito autem hi horrendo modo clamabunt, & ea suscipient quæ lamentantes consequuntur, capita cinere aspergentes, ac peragentes si quid aliud est quod consequitur lamentantes. Quæ similis ciuitati huic magnæ? Non potest alia ciuitas inueniri, quia neque alius conditor neque alius mundus: porro aliam Babylonem & in Aegypto licet inuenire, & huic similem in eadē Aegypto iuxta Heracleoticum Nili ostium Alexandriam, & in Europa ad occidentaliore & aquilonares mundi partes Romam, & in orientalibus sub Bysantio eam quæ à Constantino nomen accepit. In qua diuites facti sunt omnes. Hinc certissimum est quod non de vna ciuitate sit sermo, sed de vniuerso hoc corruptibili orbe licet accipere. Neque enim Babylon neque Roma, neque alia ciuitas ex nauium profectioe solü ditescit, præter solum hunc mundum. Allegoricè namque veris ditescit diuitiis per animas hominum, qui in modum nauium acerbæ immersionis expertes, per mundanum salum enatarunt, & dictam abundantem ciuitatem, mundum videlicet, prætoriarum mercium negotiatione constituerunt. Ideo quum veluti prædium fuisset & firmamentum salutis, vnde laborum mercedem inuenerant, lamentationem collegerunt, videntes quod missa esset in interitum.

Exulta super eam cælü & sancti Apostoli & prophete, quoniam iudicauit deus iudicium vestrum de illa. Et sustulit unus angelus fortis lapidem quasi mola-

rem moli

rem magnum, & proiecit in mare, dicens: Huiusmodi A impetu proicietur Babylon magna illa ciuitas, & ultra iam non inueniatur: & uox citharædorum & musicorum, & tibia ac tuba canentium non audiatur in te amplius, & omnis artifex cuiuscunque artis non inueniatur in te amplius, & uox molæ non audiatur in te amplius, & lux lucernæ non appareat in te amplius, & uox sponsi, & sponsæ non audiatur in te amplius. Quia mercatores tui erant principes terre, quia in ueneficiis tuis errauerunt omnes Gentes, & in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra. B

Etiam ex hoc confirmamur quod de mundo sit oraculü, & non de vna ciuitate. Quod autem post lucem conuersio facta sit ad lætitiã, non est cantus eorum qui in terra sunt, sed cælestium, quod deletio iam loco in quo certare eos oportuit, qui in typo coronati fuerant victoriæ corona: siue prophete sint, siue apostoli, siue sancti pontifices, & si qua est alia congregatio eorum qui deo placuerunt, incessanti gaudio facti sint deinceps participes, accepta indefessa tranquillitas: vita ab eo qui nouit dignè iudicare, hoc est laborum præmiã rependere. Et sustulit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum. C Variis tropologiis comparat consummationem mundi corruptibilis. Ideo ad eas quæ dictæ sunt etiam hanc adfert, molari ipsum comparans cum imperu in mare demerso: ita autem dicit tali impetu repente demergi, vt nec reliquæ ipsius conspiciantur amplius: & eodem modo aut mundum hunc in omnimodam transire obscurationem. Et vt fiat hoc manifestius, addit & ea quæ à seculo administrabatur in ipso, delicias ac lasciuiam prouocãtia, quæ turbam attrahat ac iritent. Quia mercatores tui. ἐμπόρους dicit eos qui nundinarum merces & plausibilia quæuis in terra colligunt, ideo etiam dicit Principes: neque enim pauperü est vitæ mollities: neque vnius potestatis, variis præstigiis tanquam venenis omnes gentes dementare, aut potenti virtute in seruitutem redigere, aut tyrannica violẽtia de medio tollere: à qua etiã

K ij languis

D sanguis eorum qui deo seruabantur, in modum torrentis effusus est, à ludæis quidem sanguis prophetarum, à Græcis verò sanctorum martyrum.

CAPVT LVI.

De cantu sanctorum, & de triplici Halleluia quod cecinerunt post subuersione Babylonis.

Ca. XIX.

Post hæc audiui tāquam uocem magnā turbæ multæ in cælo dicentis: Halleluia. Salus & honor & potestas, & gloria deo nostro, quia uera, & iusta sunt iudicia eius, **E** quia iudicauit meretricem magnam quæ corruptit terram prostitutione sui, & ultus est sanguinem seruorum suorum de manu ipsius. Rursumq; dixit: Halleluia, & fumus ipsius ascendit in secula seculorum. Et prociderunt uigintiquatuor seniores & quatuor animalia, & adorauerunt deum qui sedebat super thronum dicentes, Amen, Halleluia.

Halleluia significat Laudate, Benedicite deum. Canticū igitur canunt in gratiarum actionem ob iustum dei iudiciū, quod sine respectu personarū sustulerit meretricem illā magnam. Dicit autem eos qui in hoc mundo sunt. Rursumque dixit: Halleluia. Præter primum etiam additur secundū Halleluia, & præter hoc etiam tertium. Ad hæc quoque etiā inferius cū triplici acclamatione Halleluia laudari uidebis ab ipsis trinitatem trium personarum. Quinam uero sint seniores & quatuor animalia, antea uisum est. Fumus autem ascendit, hoc est seruata est supplicij expectatio à seculo suspensa, his qui merito suorum prauorum operum sunt accepturi retributionem.

Et uox de throno exiuit dicens: Laudate deum nostrū omnes serui ipsius, & qui timetis ipsum pusilli & magni. Et audiui sicut uocem turbæ multæ, & tanquā uocem aquarum multarum, & tanquā uocem tonitruorum fortium dicentium: Halleluia, quoniam re-

gnauit.

gnauit dominus deus noster omnipotens.

Thronus dei sunt Seraphim: si ergo ab hoc exiuit uox, certè & à Seraphim, aut etiam si quis thronum nollet intelligere Seraphim, etiā hoc modo egreditur laus à Seraphim.

Et tanquā uocem aquarum multarum. Vocē hanc comparat impetuoso descensui multi tumultus siue congregationis aquarum, fortiq; tonitruorū sono, penetrationem laudis significans cœlestium & innumerarum uirtutum.

CAPVT LVII.

De mysticis nuptiis, & cœna agni.

Gaudemus & exulemus, & demus ipsi gloriam, quoniam uenerūt nuptiæ agni, & uxor ipsius præparauit se: & datum est ipsi ut uestiatur byssino splendido & puro: nam byssinum iustificationes sunt sanctorum. Et ait mihi: scribe. Beati qui ad cœnā nuptiarum agni uocati sunt. Et dicit mihi: Hi sermones dei ueri sunt. Et procidi ad pedes eius ut adorarem eum. Et ait mihi: Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu: deum adora. Testimonium enim filij est spiritus prophetiæ.

Spirituales domini nuptiæ in præsentī uita sunt ob despōsationē cum ecclesia, & ita perfectæ nuptiæ. Atque hoc inuit diuus apostolus scribens ad Corinthios: A prauo enī uos uni uiro ut uirginem castam exhiberē Christo. Et uxor ipsius. Uxorem allegoriæ tropo uocat ecclesiam, ideo & filij nuptiæ inducuntur, & uirgines sunt quæ ferunt lampades, quarū hæ quæ sufficienti uisæ sunt oleo, dignæ habitæ sunt ut ad sponsum ingrederentur: quæ uerò in eius inopia sunt deprehensæ, condemnatæ sunt ne ingrederentur: quemadmodum sanè & is qui ueste non fuit indurus nuptiali, ostensus est à re fa nuptiali excidisse. Ait autē datum fuisse uxori, id est, ecclesie ut byssino indueretur, hoc est splendore. Nā huiusmodi est & byssus cortex arboris Indicæ, quæ ad linum præparatur. Splendore igitur per byssinum significato (quod ipsum præsens quoq; reuelatio demōstrat, dicit splendidū & purū)

K iij quid

2. Cor. 11.

Mat. 25.

Mat. 22.

D quid aliud intelligetur q̄ virtutes, è quibus splendor ac sub-
 rilitas textitur cōsiderationibus diuinarū iustificationū? *Dei*
ti qui ad cenā nuptiarū agni uocati sunt. Vtiq; si etiā uocationē
 sequantur vt oportet: multos nāque in Euangelio sciimus ef-
 se uocatos, paucos uero electos. Neq; enī sufficit affectus ad
 uocationē, nisi etiā ad propositum sequatur agilis impulsus.
Mat. 20. *22.* *Vide ne feceris.* Ne me adores, inquit, angelus tanquā futu-
 ra prædicētē: neq; enī meū est hoc prophetiæ indicium, sed
 cōfessionis propter Christū conferuorū meorū: nam hæc est
 quæ spiritum prophetiū cōciliat. *Testimoniū enim filii estis spi-*
ritus prophetiæ. Hoc est retributio ꝛ testimoniū facti pro Chri-
 sto est donū prophetiū, sicut est etiā eidē simile, inquit an-
 gelus. Siquidem prophetare mihi traditū est propter cōter-
 uos meos martyres.

CAPVT LVIII.

Quomodo uiderit euangelista Christum equo insidentem cum po-
testatibus angelicis terrorem incutientem.

T uidi cœlum apertū: & ecce equus albus,
 & qui sedebat super eum fidelis erat & ue-
 rax, & in iustitia iudicat & pugnat. Oculi
 autem ipsius tanquam flāma ignis: & super
 caput eius diademata multa, habens nomen scriptum
 quod nemo nouit præter ipsum. Et uestitus erat ueste
 tincta sanguine, & uocatur nomen eius Verbum dei.

F Apertum esse cœlum, præscientiā significat expectatiui-
 dicis. Vidit autē ipsum equo albo insidentem, præparatū ad
 ducendum exercitū: quem etiam fidelē dicit ac veracem, &
 iudicare ac pugnare iniustitia: equo quidē, eo q̄ cito sit ven-
 turus: albo uerō, propter iudiciorum claritatem, quæ nullis
 obfusa sunt tenebris, nec vlla personarum acceptione obno-
 xia. Fidelis autem & verax est ascensor, de quo Paulus dicit:
2. Tim. 2. Fidelis permanet, negare seipsum non potest. *Oculi autem ip-*
sius sicut flamma ignis. Non q̄ huiusmodi specie circūscriptus
 sit deus qui cœlū implet, neq; vllō loco circūscribitur: quā-
 quam præter has variis quoque formis conspectus sit à diui-
 nis prophetis: sed quod oporteat verba demitti ad imbecil-
 litatem humanæ intelligentiæ. Vnde etiam manifestū est q̄
 non distinguatur deus corporalibus formis, sed tēporibus ac
 rebus

rebus assimilatus est: quemadmodum & nunc, quoniam iudi-
 cij tempus imminet, dignaque retributio eorum que quisque
 gessit, oculos ipsius uideamus flammæ ignis esse comparatos,
 que vim habeat illuminandi & exurendi: illuminandi quidē
 angelos ac iustos, exurendi uerō dæmones ac peccatores.

Et super caput eius diademata multa. Multa diademata indi-
 cium est potestatis in oēs cœlestes & terrenos ac subterraneos:
 cœlestes quidem, puta angelicos ordines: terrenos autē, pu-
 ta cōgregationes sanctorum ac scepra que inter reges sunt:
 subterraneos uerō, quum mortuis quoque sicut & uiuis domi-
 natur, aduersus omnes uictoriæ signa proferens. *Quod nemo*
nouit præter ipsum. Ignoratum esse nomen significat incompre-
 hensibilitatem substantiæ ipsius. Siquidem iuxta dispensatio
 nes uaria habet nomina, puta Bonus, Rector siue Pastor, Sol,
 Lux, Vita, Sanctificatio: & similiter per negationes, sicut In-
 corruptibilis, Inuisibilis, Immutabilis, Essentia innominata,
 soli sibi cognita & non alteri. *Veste tincta sanguine.* Vestis
 uerbi dicitur immaculata caro tincta pretioso suo sanguine.
 Sed uerisimile est aliquem hæsitare quomodo, quum paulō
 antē dixisset anonymum & omnibus nomine ignotum, hoc
 loco nunc uerbum nominet. Aut hoc igitur accipiendum est
 ad demonstrationem personæ filij & natiuitatis affectæ ex pa-
 tre, quemadmodum nostrum uerbum ex mēte procedit: aut
 quod omnium sermones in se contineat. *Et exercitus qui sunt*
in cœlo sequuntur eum. Quum supremus sit dux cœlestium
 uirtutum, quemadmodum ipse dixerat Iesu Naue, merito af-
 sectatores habuit qui ad militiam completerēt ordines, eos po-
 tissimū qui nunc ad prælium irruerent aduersus impios. Hęc
 autē humano more disposita sunt in reuelatione, quia neque
 alio modo significari potuissent. Equites uerō designantur
 & qui equis albis insident: ut equi sanè, aduētus uelocitatem
 designent: albedo uerō equorum, taliter adornet cœlestes
 ordines. Et certè ipsi quoque ascensores ostenduntur induti
 alba stola byssina: quid enim inter materialia ac terrena,
 aptius cœlesti ac diuinæ patriæ conspici potest?

Et de ore eius procedit gladius utrinque acutus, ut
eo percutiat gentes: & ipse reget eas uirga ferræ. Et
ipse calcet torcular uini furoris iræ dei omnipotentis.

K iiii. Et habet

D Et habet super uestimētum & super fœmur suum nomē scriptum: Rex regum & dominus dominorum.

Gladius ex ore procedens significat impiis ac peccatoribus induci supplicium iussu diuini numinis. Vtrinque verò incidit gladius, eo quòd tam ex ira quàm ex misericordia à deo procedant reproborum supplicia: acutus autem, quia cito adfert suam efficaciam. *Virga ferrea.* Ferrea virga non est ad regendum, sed ad confringendum eos qui invita lutei sunt & parati vt conterantur: quam ob causam ergo ipsi attributum est regere? Non inconsideratè, vt opinor, sed quia probabile est quòd regendo pugnādum sit aduersus feruos homines, & propterea quoque virga opus est, quæ aduersariis iustè perditionem adferat. Quis autem alius quàm Christus calcat torcular vini furoris iræ dei? Ipse enim per iudicium ac retributionem voluntatem explet paternam. Et habet super uestimentum & super fœmur suum. Vestimentum designare vult carnē, per fœmur autem naturam carnis, quòd verè humana sit ipsa & non phantastica. Nam ad huius designationem accipitur fœmur apud scripturas. Sermonis igitur scopus est per hoc significare quòd verbum hypostaticè sit vnicum naturæ humanæ, & carnalem suscepit natiuitatem ex beata virgine, nihilominus omnipotens, vt pote cœlestium princeps & terrestrium ac subterraneorum qui imperium habuerit aduersus affectiones, & autoritatem ac robur habent aduersus peccatum ex ipsius Christi adiutorio.

E Et uidi unum angelum stantem in sole, & clamauit uoce magna dicens cunctis uolucris quæ uolabāt per medium cœli: uenite, congregamini ad cœnam magnam dei, ut comedatis carnes regum, & carnes fortium, & carnes equorum & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum simul, ac seruorum, & pusillorum & magnorum. Et uidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum cōgregatos ad faciendum prælium cum eo qui sedebat in equo, & cum exercitu ipsius.

Demonstrant quæ proponuntur mutationem corruptibilium ad incorruptionem, & quæ ueluti sub militaribus potestatibus

restitutibus penitus armata sit, ac præparata ad dignam retributionem pro cuiusque operibus: ideo quoque diuinum angelum stantem in sole producit, qui diuinū præceptum manifestissimè ordinet ac administret, & tanquam in luce quæ salutaria sunt significet & annūtiat: & quoniam diuina proposita oraculo data sunt, reuelatio solem supponit ipsi ueliculum: nihil autem inter ea quæ uidentur dicere potuit splendidius, is qui diuinum iussum in angelo figurauit. Præterea efficaciori rerum utens progressu, operationem ipsi tradit præconis exercitus. nam hoc designare uult uox cum magno clamore. Cæterum in medio cœli sunt sanctorum animæ, quæ discedentes à depressis humi rebus, iuxta magnum illum Paulum procedunt ad occurrendum in aera. *Con-*

gregamini ad cœnam. Cœnam uocat & non bellum, resistentiam iustorum aduersus peccatores, quoniam ita se res habet: quis enim sufficiens est ad resistendum forti? quòd si etiam bellum dictum sit, quo ad impetum peccatorum factū esse dicimus, & non quo ad rem ipsam. Porro cœna omnino dicta est præcedens dei uoluntas, quæ & beneplacitum appellatur. & cœna optatissima, nempe ut omnes homines salui fiant, & ad agnitionem ueritatis ueniant. *Vt comedatis car-*

nes regum. Comestionem uocat dignam factorum retributionem, quod & Chanaan nouit immittere his qui non sunt uñ delati. Carnes autem regum & tribunorum & fortium & equorum & ascensorum eorum, tropicè illa dicit circa quæ toto studio affecti erant, sola hæc putantes esse humanæ uirtutis consentiam, quæ etiam in interitum mittuntur, accessu deliciarum uitæ incorruptibilis. **A L I O M O D O.** Per car-

num esum significatur interitus omnium carnalium, & defectus magnificorum nominum quæ sunt in terra. Equorum uerò meminit, non quod hi resurgant, sed per hos, aut eos designat qui in sceminas exarserunt, aut qui in malitia uixerunt, aut etiam utrosque. Per ascensores uerò, eos qui in prauitate excefferunt, quod etiam in progressu manifestauit dicens, Liberorum & seruorum, magnorum & pusillorum: per liberos quidem & magnos significans eos qui maiori potestate peccant, per seruos uerò & pusillos eos qui minus delinquant, aut propter iudicium aut propter ætatem aut propter imbecillitatē. *Et uidi bestiam & reges terræ & exercitus eorum &c.*

In

Coloss. 3.
1. Thef. 4

1. Timo. 2.

EX MO-
NVMEN
TIS AN-
DREÆ.

D In descriptione quidem militarium signorum diaboli & eorum qui vnà cum diabolo in bellis militant aduersus dominum, pluraliter inducit regum catalogum, etiam recensens exercitus qui ipsis subsunt, propter peccati multiplicatam & metium varietatem. At in exercitu qui erat cum Christo quem equo insidentem appellat, singulariter meminit multitudinis quæ ipsum sequebatur, Exercitū dicens, propter unitatē voluntatis huius multitudinis, & consilij seu iudicij erga deum verbū, & mentis erga ipsum placidē, ac rectę actionis.

CAPVT LIX.

De Antichristo, & his qui cum eo proiciuntur in gehennam.

E **T** apprehensa est bestia, & cum illa pseudopropheta qui fecit signa corā ipsa, quibus seduxit eos qui acceperūt characterem bestia, & qui adorauerunt imaginem eius. iui coniecti sunt hi duo in stagnum ignis ardens sulphure. Et ceteri occisi sunt gladio sedētis super equum, qui procedit ex ore ipsius. Et omnes uolucres saturatę sunt de carnibus ipsorum.

F Bestiam nonnulli diabolum acceperunt, alij verò Antichristum. At ceteri occisi sunt. Eos post dissolutionem occidi. vocat otiosam & inefficacem habere naturam cōpositam ad malos conatus (Hoc autem simplex & incomposita non nouit) vt ne post condemnationem quidem à consuetis abstineat, tanquam secum coeuntibus & ad quæ recursum habebat. Et omnes uolucres saturatę sunt. Volucres siue aues dicte sunt, tanquam in aere versantes: & animas ita vult appellare, quas honestis & non quibusuis operationibus nouit facietatem accipere. Fastidium enim est & molesta sanctis quæuis motio carnalis.

CAPVT LIX.

Quod Satanias ligatus sit à Christi aduentu usque ad consummationem: & de mille annis.

CAP. XX.

E **T** uidi angelum descendentem de cœlo habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua: & apprehēdit draconem serpentem

pentem antiquum, qui est diabolus & Satanias qui seducit totum orbem, & ligauit eum annis mille, & misit ipsum in Abyssum, clausitque ac signauit super eum, ut nō seducat amplius gentes, donec cōsummētur mille anni. Et post hæc oportet illum solui modico tempore.

Hic factam in passione narrat diaboli subuersionē, in qua eum qui fortis esse videbatur, fortior eo Christus dominus noster ligauit, nosq; qui spolia eius eramus, ab ipsis manibus liberauit, condemnato eo in Abyssum: Hoc autem ostēditur ex dæmonibus qui ipsum deprecabantur, ne se mitteret in Abyssum. Quod autem ligatus sit, ostēditur idololatrię interitus, & subuersio templorum idolorum, ac defectus crucis sacrificiorum, & cognitam esse diuinam voluntatem in vniuerso mūdo. Magnus autem Iustinus ait diabolum in priori Christi aduētū cognouisse, q̄ condēnatus esset in Abyssum, & in gehennam ignis. Possumus igitur, vt opinor, per ea quæ dicta sunt, etiam intelligere Christi aduersus diabolum sententiam. Angelum autem dicit talis sententię ministrum, vt hunc ostendat ministrantibus quoque virtutibus potētia inferiorē, frustra que inolescere aduersus principatum, qui omnibus imperat. Clauem dicit firmam & ineuitabilē detentionem eorum qui condemnati sunt: Abyssum verò, traditionem oinni termino carētem: catenā autē, vim cohibēdi operationē vitorū. Porrò Mille, non omnino rationi cōsonū est, vt certū illum numerū accipiamus: sed millenarium numerum significare imaginamur, aut multitudinē aut perfectiōnem. Mille itaq; annos aut eos qui interfluunt à Christi aduentu vsq; ad Antichristi aduētū (siue sint decies cētum, siue etiā his pauciores) non nostrum est exactē cognoscere: quia nulli mortalīū datū est cognoscere tēpora vel momēta, quæ pater posuit in sua potestate. Oportet illum solui modico tempore. Modico tempore. Quoniam? Id tempus est aduētus Antichristi, quod ad paruam durationem cōtraxit, propter vehementiam quæ vix tolerari posset ab his, qui propter deum affligentur: de quo tempore Saluator quoque in Euangelij ait, talem fore afflictionē, quæ illis nō est facta ab initio mūdi: ideo etiam abbreviandos dicit hos dies propter electos.

Andreg.
Luc. 17.Luc. 8.
BArethæ
ex eodē.

C

Asto. 1.

Matt. 24.

CAPVT

D

De sedibus quæ paratæ sunt illis qui seruauerunt Christi confessionem.

Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium ipsis datum est. Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter sermonem dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, & qui non acceperunt characterem in fronte & in manu sua. & uixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.

E

Mat. 19

Sanctos Apostolos ait se uidisse, per quos eruditæ Gentes doctrinæ uerbo uixerunt, & unâ cū Christo regnarunt mille annis. Itaque de mille annis dictum est. Hi ergo sancti Apostoli sedebunt, ueluti habet domini promissio, iudicantes duodecim tribus Israel, hoc est condemnantes: eorum enim qui eiusdem sunt generis iuxtapositione, quando diuersitas in ipsis conspicitur secundum peius ac melius, qui peiori ad hæserunt, non uulgari digni sunt supplicio, quia sui generis homines non sunt æmulati rectè operando. Iudicium igitur ipsis datum esse, id est ut condemnarent: quasi non solum uolentes Christum bene de ipsis meritum imitari, prophetica sequendo oracula, sed iam aduersus hos quoque progredi.

F

Colof. 3

Psal. 4.

Condemnari quoque dicit illos ob animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter sermonem dei, id est, qui propter fidem in deum sustinuerunt mortem ferro illatam. Aut etiam figuratè ait decollatos fuisse, de his qui mortificauerunt membra sua quæ erant super terram. Et non acceperunt characterem. Character cognitionis iudicium est, secundum quod etiam de Christo dictum est: Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Quemadmodum enim super faciem expressum est lumen in signum cognoscendi amicos dei, ita in impiis impudentia in frontibus imprimitur, dum sine ulla occultatione vel pudore demonstrant quales nam sint: utque hoc manifestius sit, absurdis suis operibus signum illud confirmant: manus enim actionem designat, quemadmodum & pes certam finitionem ac regulam, iuxta illud quod dictum est: Non ueniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris

Psal. 35

toris non moueat me. Quoniam ergo hi non sunt capti, neque per impudentiam in ligniti malo neque per opera, merito & uixerunt & regnarunt cum Christo usque ad consummationem seculi. Nam sicut uidemus sub regibus quoque fidelibus ac principibus, hi qui adorant, etiam aduersus omnem corporalem imbecillitatem & dæmoniacam operationem, ostendunt datam à deo gratiam. Quoniam, inquit, non adorauerunt bestiam & imaginem eius, propterea etiam uixerunt, hoc est uiuentium opera exercuerunt, * miraculorum uidelicet operationes: Porro bestiam & imaginem bestię & draconem, dicit Diabolum & Antichristum ac pseudopropheta.

Quæ sit prima resurrectio, & quæ secunda mors.

Aeteri uerò mortui non uixerunt donec cõsummentur mille anni. Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.

Mortuos uocat, qui in incredulitate permanserunt. Quæ admodum enim duas esse uitas, ita & duas mortes siue mortificationes ex diuina scriptura edocemur. Est igitur prior uita temporalis ac carnalis post præcepti transgressionem, quæ uero post obseruationem præceptorum promittitur, uita æterna est. Mors quoque similiter est duplex: altera quidem carnalis ac temporalis, quæ uerò ob repensationem peccatorum in futuro seculo inducitur, sempiterna est & sine caris, quæ est gehenna ignis. Sed & mortuorum diuersitatem cognoscimus: alij quidem fugiendi sunt, de quibus ait Propheta: Mortui uitam non uideant: alij uerò laudandi, qui propter Christum uoluptuosas corporis operationes interimentes, mortificationem Iesu in corpore circumferunt. Porro secunda resurrectio uniuersalis est corporum, quæ resurrectio futuri supplicij ipsis efficitur initium. A duersus illos autem qui priori resurrectione beatificati sunt, non habet potestatem mors, quæ à peccato transmittit ad supplicium: sed erunt sacerdotes

* Loquitur de tempore à morte usque ad extremum
B iudicij id est seculi nem Græcorum.

C

2. Cor. 4

D sacerdotes dei & Christi. Mille verò non dicuntur que decupla centenarij numeri multiplicatione conficiuntur: sed quoniam denarius numerus primus est perfectus numerus ex vnitatibus constitutus, deinde rursus ipse denario intervallo centum constituit, & iterum hic per decem multiplicatus acervum conficit millenarium, à perfecto procedens ad perfectius, merito perfectionem distinctè assignavit conversationi perfectissimi dei cum hominibus: non quòd omnino tanto esset annorum numero, sed hoc perfectione manifestat, ut quantumcumque esset temporis intervallum conversationis Christi cum hominibus, hoc nequaquam imperfectioni attribueretur.

CAPVT LXIII.

De Gog & Magog.

E

T post mille annos solvetur Satanas de carcere suo: & exibit ut seducat Gentes que sunt in quatuor angulis terræ Gog & Magog, ut congreget eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris. Et ascenderunt super latitudinem terræ, & obsederunt castra sanctorum ac civitatem dilectam. Et descendit ignis de cælo à deo, & deuoravit eos: & diabolus qui seducebat eos misus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta sunt: & cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.

† η̄ πρὸς
τῶν κ
κατὰ τῶν
ὡς ἀ-
φ' ἡμε-
ρῶν ὁ πῶ-
λεμος ἔ-
τος σν-
σαμ.

Mille annos, nempe tempus ab aduentu Christi vsque ad Antichristum, quo soluto inducit deinceps & Gentes & loca orbis, quibus ille suam familiarè ostendet imposturâ, † & per quos & secundum quos tanquam duces cruentes bellû hoc constituatur. Gentes itaque dicit illos, qui facile patent deceptioni: loca verò eos qui partè sub cælo incolunt, quos etiam quatuor terræ angulos nominat, quatuor orbis fines ita vocans, à solis lationibus ita appellatos, & appropriatione quarundam stellarum. Quoniam igitur hæ Gentes sunt cum quibus bellum vnâ conficiendum est, & à quibus vires sumendæ, & hæc regio in qua iam etiam præeuntes inducit Gog & Magog

& Magog veluti belli dux: quem & Iezeciel prophetat postremis temporibus venturum cum potestate graui. Sed Iezeciel quidem aduersus Ierusalem, præfens autem reuelatio ad vniuersi orbis desolationem. Hos autem quidam dicunt Scythicas esse gentes aquilonares, quæ frequenter à suis quoque gentibus se se transmutarunt, & eos in quos irruunt perdidit, atque toties ab horum incurfu aiunt perditam esse Scythopolim Palæstinæ civitatem, ut inde nomè accepit. Præterea quandam Gothorum aciem circa partes Asiæ ac bellicosam multitudinem aiunt ita vocari, & Thaiphalos ac Gothogræcos, quos communi sermone vocant Hunnicos, quouis autem vicino regno potentiores esse dicunt ac bellicosiores: Diuina verò manu prohiberi ne mundo imperent vsque ad diaboli solutionem, quemadmodum hic prænuntiatur. Quidam verò Gog ex Hebraica lingua interpretantur Collectum aut collectionem, Magog verò, Eleuatum: ut per vtrumque tam collectionem videlicet quàm eleuationè magnum & ingens malum manifestetur adferre huius Gentis irruptio his in quos sit irruptura, ut iam dixim⁹. Prædictum tempus mille annorum nonnulli tres annos cum dimidio à Christi baptismate vsque ad ipsius in cælum ascensum, nescio quo modo, acceperunt, post quos solui diabolum intellexerunt. Alij verò post completionem sex millium annorum primam mortuorum resurrectionè solis dari sanctis dixerunt, ut in terra hac in qua toleratiam exhibuerunt, delitiis ac gloriâ fruantur mille annis: & post hoc vniuersalem fieri resurrectionem non iustorum tantum, sed & peccatorû. Itaque quum nihil horum ecclesia receperit, vanum etiam est id dicere. Nos igitur quum dominum audiamus dicentem Sadducæis, quòd sicut sunt angeli dei in cælo, ita erunt & sancti: quum etiam dixerit Apostolus, Regnum dei non est cibus & potus: euangelicæ prædicationis durationem, mille annorum tempus accepimus. Nam veluti antea scriptum est, non est necesse eo numero intelligere mille annos. Neque enim illud quod in Canticis dictum est, Afferet p̄o fructu eius mille argenteos: rursusque à Solomone, Mille tui pacifici & ducenti his qui custodiunt fructum eius, hunc significauit numerum, sed multitudinem & fructificationis perfectionem: quemadmodum & hic fidei fructificatio in perfectione

1ezc.38 A

B

Andræ in mille annis:

C

Mat. 22 Rom. 14

Cant. 8

D perfectione significatur, post quā homo perditionis, filius iniquitatis veniet, vt iudicentur omnes qui nō crediderunt veritati, sed confenserunt iniquitati iuxta Apostolum & iuxta dominicū oraculum quo dixit: Ego veni nomine patris mei, & non recepistis me: alius veniet nomine proprio, & illum accipietis. Tunc ergo, vt dictum est, solutus Satanas de carcere suo, seducet omnes gentes: & Gog & Magog mouebit ad bellum ad orbis defolationem. *Vt congreget eos in praelium, quorum est numerus sicut arena maris.* Quemadmodum ē cauernis feræ syluestres, ita ē suis locis, inquit, à diabolo eiusque dæmonibus pugnantes in terra dilatabuntur: & castra sanctorum ac dilectam ciuitatem, ecclesiam nempe vbi ubi congregatam obsidebunt, & comprehendentes expugnabunt. Attamen non post longum tempus peribunt: siue igni visibili, sicut duo duces quinquagintavirorum sub Elia: siue etiam glorioso Christi aduentu & spiritu oris eius, qui in modum ignis subuertentis facileque syluas aggredientis, & ipsos impios & ducem eorum diabolum deuorabit.

CAPVT LXIII.

De sedente in throno & communi resurrectione ac iudicio.

E *T uidi thronum magnum candidum & sedentem super eum: à cuius conspectu fugit terra ac cælum, & locus non est inuentus eis.* Et uidi mortuos pusillos & magnos stantes in conspectu throni: & libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est uita: & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundū opera ipsorum. Et dedit mare mortuos qui in ipso erāt, & mors & infernus dederunt mortuos qui in ipsis erant: & iudicati sunt singuli iuxta opera sua. Et mors & infernus coniecti sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda, stagnum ignis. Et quisquis non est inuentus in libro uitæ scriptus, coniectus est in stagnum ignis.

Candidus quidem est thronus, quoniam pura est à nigredine peccatorum quæ in tenebris peraguntur omnis operatio san-

ctio sanctorum, in quibus sedet deus: magnus verò, quia talis quoque est qui in eo sedet, de quo etiam canebat David Magnus dominus noster. *A cuius conspectu fugit terra.* Fuga cæli & terræ non localem significat mutationem quod enim progredierentur? sed fugam dicit & transitum à corruptione ad incorruptionem, & postremum domini aduentum: in quo nostrum mortale corpus induet incorruptionem, & renouabitur facies terræ. *Et uidi mortuos.* Mortuos aut omnes dicit homines, eo quod corporis mortificationem passi sint, aut mortificatos peccatis. Magnos autem & paruos, aut eos qui iuxta ætatem tales erant, aut eos qui mortis siue mortificationis opera plus aut minus fecerunt, & iuxta eorum proportionem quæ operati sunt punientur. Magnos quidem dicens iustos, paruos autem abiectos peccatores, **B** propter uilitatem operum animæ. *Et dedit mare mortuos qui in ipso erant.* Enarrans quomodo finalis ac vniuersalis erit resurrectio hæc recenset. Quoniam enim nonnulli increduli ipsam futuram esse dicunt, sic quod non possit fieri in eisdem corporibus, quæ à seculo corrupta sunt & esse desierunt, hoc nunc corrigens sermo iste dicit, quod quemadmodum corpora ab initio cœperunt esse, non casu aut ex seipsis, sed ex quatuor elementis, aqua, igne, aere, terra: ita rationabiliter rursus in illa resoluta, ex his rursus compositionem recipiat. Quoniam autem hoc etiam rursus concursus parit earum, quæ prius fuerunt partium ad substantiam hominum: propterea dicit mare, siue aquæ substantiam effudisse humorem qui ad se peruenerat: mortem **C** autem vocat terrenam substantiam, quoniam de ipsa quoque dictum est, *In puluerem mortis deduxisti me:* quis uerò mentem habens ignorat puluerem esse terram? Infernum autem dicit aerem, eo quod figuram non habeat propter essentia raritatem: similiter & ignem. Porro *quod dicitur* uocat, quia quoscumque susceperit, iniicit *eis & infernum* id est, in æternitatem & interitum. *Et mors & infernus.* Mortem & infernum uocat eos qui digna supplicio operati sunt, tanquam tubam secundæ mortis explentes.

CAPVT LXV.

De cælo & terra nouis, superna & Ierusalem.

L *Et uidi*

D
Cap. XXI

ET uidi cœlum nouum & terram nouam: prius enim cœlum, & prior terra abierunt, & mare non est amplius. Et uidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descendentem de cœlo, & deo paratam sicut sponsam ornatam uiro suo. Et audiui uocem magnam de cœlo dicentem: Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum eis erit. Et cessabit omnis lachryma ab oculis eorum: & mors non erit amplius neque luctus neque clamor, & neque labor erit amplius: quoniam prima abierunt.

Psal. 101.

Prius cœlum & prior terra abierunt. Hoc aut non creature significans interitum, sed renouationem in melius: quod etiam sanctus Dauid dulci cantu cecinit, dicens omnes in modum uestimenti veterascere, & tanquam amictum inuolui & immutari. Siquidem inueterata res quæ renouatur, non substantiæ accipit interitum, sed uetustatis ac rugarum auersionem. Animaduertendum quoque est, quod de cœlo & terra dicit quod abierunt, non quasi esse deserint, sed transferint (nihil autem eorum quæ transeunt ab uno ad aliud, statim iam omnino perit, sed reformatum est transitu ex hoc in illud) abierunt quidem ea quæ prius sibi contigerant, & ea susceperunt ad quæ sunt immutata. De mari uero dicit, quod mare non est amplius quæ enim necessitas est maris, quum homines eo non egeant ad nauigandum, aut ut per ipsum suppeditentur uenturæ eorum quæ adducuntur ex regionibus longe sitis, ubi coluntur seu parantur? *Et mare non est amplius.* Si mundus hic sensibilis non aliud est quam congregatio & coadunatio ex cœlo & terra & intermediis, utique cœlo & terra renouatis, ut iam in medium protulimus, omnino etiam ea quæ huiusmodi congregationem complent, non erunt expertia renouationis. Quare igitur solum mare quod in medio creaturarum est, non solum renouatione frustratum est, sed & ipsa existentia? Si autem dicat quis, quod quum non sint qui in eo natiuent, non est necesse illud appellare quod nunc est: rectè quidem: uerum si-

neret

nere ipsum venire ad absolutum interitum, est renouationem ex dimidia parte efficere. quid igitur ad hoc dicendum est? An utique illud, quod quia dei progenitor mari hunc mundum assimilauit, necessario, ne quis ad cœli & terræ renouationem etiam mentionem faceret de turba quæ in ipsis est, per absolutum maris interitum iuxta tropologiam Dauid illa notauit & accepit, quasi incassum etiam hoc in renouatione esset addendum? *Et uidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam.* Olim, inquit, Ierusalē sanctissimum tabernaculum existimabatur, in qua & templum & omnia diuinæ cognitionis mysteria erant recondita, hæc autem nunc non abs re noua dicitur, quatenus illa per aduentum domini uetustate sunt abolita: necesse est itaque nouam Ierusalem renouatione uniuersi apparere, & de cœlo descendentem, unde nouus apparuit dominus Iesus Christus. Ierusalem itaque noua propter hoc dicitur: ciuitas uero, tanquam futurum habitaculum ciuitorum angelorum & hominum. A deo autem parata: quid enim posset quispiam præstare quod sibi ad salutem cederet, si ex pers sit auxiliij quod à deo est? Moraliter uero etiam magnificè tanquam sponsam adornauit, ut ex sensibilibus ad intellectualem sanctorum beatitudinem ac conuersationem transferamus mentem nostram.

Et ipse deus cum eis erit. Hoc manifestius significans Apostolus, dixit: Nos qui uiuimus qui relinquitur, rapiemur obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus. In hoc igitur tabernaculo, non manufacto, non erit fletus neque lachryma, quæ mortali uitæ cognata sunt: neque labor, sanctorum afflictionem dico, quam in flagitiosa & laboriosa hac uita sustinuerunt: in futura autem uita quum immortalis sit, fugit luctus & dolor ac gemitus: & ita otiosa erunt hæc omnia & superflua. *Quoniam prima abierunt.* Prima quæ à transgressione Adam corruptionem comitabantur, siue molesta ac dolorosa quæ in auicis dei propter uirtutem abundant, siue propter superbiam ac insipientiam impios ac temerarios consequuntur, omnia abierunt.

CAPVT LXVI.

De his quæ dixit is qui uisus est in throno sedens.

L ij Et di

D

T dixit qui sedebat in throno: Ecce nunc

E facio omnia. Et ait mihi: Scribe, quoniam hi fideles & veri sermones dei sunt. Et dixit mihi: Factus sum ego & & ω, initium & finis. Ego stanti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Ei qui uerit dabo hæc: & ero ipsi deus, & ipse erit mihi filius. Timidorum autem & incredulorum & peccatorum & execratorum & homicidarum & scortatorum & ueneficorum & idololatrarum & omnium mendaciorum pars erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.

E

1. Cor. 6
Leui. 26

Thronus dei sunt hi qui seipsos virtutibus constituerunt sedem ac vehiculum ipsius, de quibus etiam dicit ipse qui in eis sedet: Inhabitabo in illis & inambulabo. Quoniam hi fideles & veri sermones dei sunt. Ne existimes o Iohannes que tibi dicta sunt de magna innouatarum rerum mutatione, tanquam per hyperbolen imaginationis subesse fallaci aliquid euentui: adeo enim vera sunt, ut etiam tibi precipiam, ut hæc scripturæ commendes, ne obliuioni tradatur quod contingent. Veri enim & fideles sunt sermones, tanquam ab eo qui uerè est ueritas prolari. Principium autem & finis est Christus, qui etiam & ω sibi uendicat. Principium, tanquam primus propter diuinitatem: finis uero, tanquam à prima incorporea creatura usque ad postremos homines suam extendens prouidentiam. Fit autem promissio, quod stanti dandum sit de fonte aquæ uiuæ: sed stanti iustitiam, sicut etiam dicit Christus: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. De fonte uero aquæ uiuæ sitis refocillatio promittitur, qui fons non est alius quam Christus. Gratis autem huiusmodi aquæ suppeditatio promittitur. Verum quum alibi dicat, uiam quæ ducit ad uitam labore & uolentia magna inueniri, quid hic designat? *De fonte uiuæ, id est gratis?* an quod non possint temporalia conferri æternis? de quibus ait & Paulus, Non sunt condignæ afflictiones præsentis temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur erga nos. Timidorum autem & incredulorum. *Et c.* Timidos uocat eos qui uilionea imbecillitate declinant ad præsentis se-

Matth. 5

Mat. 7. 11

Luc. 16.

Rom. 8.

culi

culi uoluptates, eo quod nihil uirile eligant ut ferant, & ita ueluti nauis dissolutionem in mulieribus uoluptat. Omnium autem mendaciorum dicit, & non Mendacium, ut uox illa comprehendat etiam efficaciam in operando. Circa que enim alia studium adhiberet is qui mendax est, nisi ad mendacia & ea quæ naturalem corrumpunt pulchritudinem fucatis ac fraudulentis iritationibus?

CAPVT LXVII.

De angelo qui ostendit ipsi sanctorum ciuitatem, & dimensus est murum ac portas ipsius.

T uenit unus de septem angelis qui habebat septem phialas plenas septem plagis nouissimis, & loquutus est mecum dicens: Veni, ostendam tibi mulierem quæ est sponsa agni.

Et suscepit me in spiritu in montem magnum & sublimem. Et ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de caelo à deo, habentem gloriam dei. Et luminare eius simile lapidi pretiosissimo, tanquam lapidi lapidi crystallizanti. Et habebat murum magnum ac sublimem.

Quos antea uictores induxerat, nunc ediuerso proponit tanquam medicos, qui interdum quidem duri accedunt ad incidendum, quandoque uero lenia apponunt medicamina. Nam is qui tunc merentibus plagam inducebat, nunc beatitudinem ecclesie sanctorum ostendit. Plagas autem dicit nouissimas, non quod temporis extremam partem habeant, sed quod afflictionis ac lationis robur inferre possent. Sponsam uero agni rectè dicit mulierem: quæ enim ut agnus occisus est Christus, tunc ipsam proprio sanguine desponsauit. Quem admodum namque dormiente Adam formata est uxor per ablationem costæ à latere, ita & Christo in cruce uoluntariè per mortem dormiente, per sanguinis de latere effusionem, cõiuncta ecclesia ei qui pro nobis patiebatur, desponsata est. Et suscepit me in spiritu. Rectè dicit in spiritu. Neque enim mens aliqua humana sine spiritali gratia sublimata est, ut sanctorum gloriam comprehenderet. Merito autem supramudana san-

L iij
torum

Dctorum vita & cōuerfatio in mōte magno ac sublimi ostēde-
batur. Nihil enim apud ipsos terrenū vel humile & abiectū,
sed omnia sublimia & excelsa. *Et ostendit mihi ciuitatē sanctam
Ierusalē descendētē de celo.* Ab ænigmatum obscuritate vi-
dit euangelista legalem cultum descendere nō locali descē-
LUC. 10 su: quia neq; inducendo descēdentes ab Ierusalē iuxta euan-
gelicam parabolā, localis traditur descensus, sed trāsitus co-
gnitionis diuinorū dogmatum. Hic autē quoniam deus glo-
riæ etiam assumitur, ad nihil humile est descensus, sed obse-
ratoris & occultationis manifestatio, quæ non humana irru-
ptione conficitur vt in castris, sed dei auxilio. *Et luminare
eius.* Luminare dicit Christum: lapidi autem pretiosissimo
affimilatur luminare, quia & lapidi laspidi comparatur mu-
E rus cœlestis Ierusalem. Est autem Iaspis viridis, manifestans
Christi prouidentiam esse frugiferam ac dare vitam homi-
nibus, cuius munitio est murus ex Iaspide cōfectus, qui etiā
visibilis est hominib; sicut & sensu cōprehensus. Murus ita-
que visus est ex Iaspide lapide cōpositus propter coloris vi-
riditatem. Viride enim gramen præit omne terrenum alimē-
tum. Quin & crystallizans Iaspis muri, designat ipsum con-
tinere puritatem & carere reprehensione. Præterea sublimē
dicit murum & altum: neque enim altissimo gratum est in
humilibus & abiectis habitare, sed in his quibus sublimes
sunt sensus & cœlestem habentes sanctimoniam. Species au-
tem luminaris pretiosissimo quidem lapidi comparatur, non
F tamen qualis fuerit aspectus ostenditur: quia neque morta-
libus & corruptibilibus rebus designari possunt quæ diui-
nissima sunt & sensui nequaquam subiecta.

*Et habebat portas duodecim, & in portis ange-
los duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina
duodecim tribuum filiorum Israel. Ab oriente portæ
tres, & ab aquilone portæ tres, & ab austro portæ
tres, & ab occasu portæ tres. Et murus ciuitatis ha-
bebat fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim no-
mina duodecim Apostolorum agni.*

Nullum ex his durum intellectum ad explanationem tra-
hi necesse est. Quando enim numerus aperte designat Apo-
stolos

stolos domini, ipse portarum vsus, nempe q̄ introducant ad **A**
conclauē vitæ, apostolos ipsius representat, per quos Gētes
ad Christi conclauē introductæ sunt Angelos verò duode-
cim in portis constituunt, quos interpretati sunt apostolos,
per quos nobis introitus & ad patrē accessus præparatur co-
operatione angelorū, qui pari numero sint cū his præfectis:
aut poti⁹ eorū angelorum qui segregati sunt ad gubernatio-
nem duodecim tribuum Israel, iuxta cognationē in sanctita-
te fundatā. Et meritissime ita dicitur. Si enim persuasum no-
bis est, cuiq; fidelium designatum esse angelū, multo magis
fundamentis ecclesiæ & euangelici verbi seminatoribus cō-
sentaneum est angelos esse adiutores ad euangelicā prædi-
B cationem. *Et nomina inscripta.* In cultu quidē Moiaico præ-
ceptum erat vt in superhumerali inscriberentur nomina pa-
triarcharum, in testamēto autē domini Iesu, nomina noui Is-
rael in portis inscribuntur, hoc est in his qui introducunt, de
Exo. 28. quibus etiā dictū est: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis:
Psal. 21. nomen dicēs mysterium fidei in Christum, quod non ad in-
effabile secretum, sed vt omnibus manifestum fiat, pollicetur
proponēdum. Cōformiter autem ad numerum tribuū filiorū
Iacob sunt & portæ, quia neq; per fidē in Christum abolita
sunt vniuersa quæ veteris erant testamenti, sed quatenus in-
fantilia sunt virili statu infirmiora. *Quæ sunt nomina duodecim
tribuum filiorū Israel.* Quum fideles vocasset Israel, permāsit in
C numero cōplemēti ipsorum: nā vbi duodecim tribus dixit,
quas etiā ternario diuisas esse per quadripartitā mundi figu-
ram, & æquales esse numero eum distinctione signi crucis
triplicata manifestum est: vbi etiam nomina quæ in partem
segregata sunt desinuit, horum singula tribus rursus portis
sortita esse introitum describit. Neq; enim potest quispiam
obtinere disciplinā domini crucifixi, nisi illud sortiat quod
ad diuinissimam trinitatem initiat. Diuini siquidem apostoli
acceptis omnibus mundi terminis, consubstantiali trinitate
Gentibus prædicata, baptizarunt eas in nomine patris & fi-
lij & spiritus sancti. *Et in ipsis duodecim nomina duodecim aposto-
lorū agni.* Recto nunc ordine duodecim apostolos manife-
stauit, quoniam scopus erat duodecim apostolos significare,
quos & portas & fundamenta dicit. Fundamēta, vt qui fidei
in Christum basim ac fundamentum collocauerint: portas
L iij verò,

D verò, quòd per ipsos siue per ipsorum prædicationem inueniatur iam introductio fidei in Christum.

Et qui loquebatur mecū habebat mensurā arundinē aurcam, ut metiretur ciuitatē & portas eius & murū eius. Et ciuitas in quadro posita est: & longitudo eius tanta est, quanta & latitudo. Et mensus est ciuitatem arundine per duodecim millia stadiorū: & longitudo & latitudo & altitudo eius æquales sunt. Et mensus est murum eius centū quadragintaquatuor cubitorum, mensura hominis quæ est angeli, & erat structura muri ipsius Iaspis.

Aruno qua ciuitatē dimetiēbatur, geometrica erat: aurca verò, propter honorem & angeli qui metiebatur, & ciuitatis quæ mēsurabatur. Porro hominis specie hæc visa sunt, quia neq; alio modo hæc videri poterant in natura sua, quum diuina sint. Ciuitas verò mysterium est de Christo, ad quod introducere portis datum est, quia per prædicationē manifesta fit fides in Christum. Et ciuitas in quadro posita est. Muri ac ciuitatis figura quadrangularis erat, & similiter portarum duodecim. Quum enim ciuitas quadrāgularis esset, per figurā crucis ex diametro diuidebatur. Vnde & quatuor latera ternis portis rectē partitū habebant ingressum, quemadmodum prædiximus. Per duodecim millia stadiorū. Aequali numero cum sanctis apostolis sunt millia stadiorū. quandoquidē prædicationis eorum fructus est in futurum reposita quies, quū æqualis sit mensuræ iuxta singulas dimensiones: & virtutes vitæ quæ secundum deum est, id habent vt proportionatæ sint, iuxta diuum Paulum qui nouit & humiliari & superare, & saturari & esurire. Et hic numerus duodecim apostolorum emphasim habet. Duodenarius enim numerus in seipsum multiplicatus centum quadragintaquatuor efficit. Vbi vero dixit mensurā centum quadragintaquatuor cubitorum esse mensurā hominis, subiungit q̄ mensura hæc est angeli. Quanquā, inquit, iuxta id quod hominibus apparet per cubitum prolata est hæc mēsurā, nemo tamen existimet hominem fuisse qui mensus est, sed angelum humano more

Phil. 4.

vsū

vsū mensuratione, & non angelico per simplicem naturæ vim & intelligentiam. Et erat structura muri ipsius Iaspis. ἐνδὲ μυστῶν structuram siue ædificationem dicit, hoc est studium ac diligentiam apostolorum circa prædicationem. Iaspis autem virescens cursum euangelij designat, qui semper virentem ac immarcescibilem seruat prædicationem.

Ipsa uerò ciuitas aurum purū simile vitro puro. Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum Iaspis, secundum Sapphirus, tertium Chalcedonius, quartum Smaragdus, quintum Sardonyx, sextum Sardius, septimum Chrysolithus, octauum Beryllus, nonum Topazius, decimum Chrysoprasus, undecimum Hyacinthus, duodecimum Amethystus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt.

Viuisca prædicatio habitaculū ducit beatæ & perpetuæ vitæ, quæ ciuitas siue habitaculū puro auro cōparatur, ob susceptū splendorē puro vitro assimilatum. Porro fundamenta muri ciuitatis omni lapide ornata sunt. Lapidibus pretiosis designat virtutes diuinorum apostolorum, quos etiā fundamenta ciuitatis appellat. Quum autē duodecim fuerint lapides in rationali pōtificis, octo solū ex illis ordinat inter fundamenta, quatuor uero immutat: vt ex his & cōsonantia ueteris testamēti ad nouū appareat, & excellentia noui ac eorū quæ in eo refulserunt in cōparatione ad uetus. Apostoli igitur omni uirtute p lapides pretiosos representata adornati sunt.

Primus est Iaspis. Per Iaspidem colore virescetē in modū Smaragdi, uerisimile est Coryphæum Petri significari, qui ante passionē domini in cunctis ad ipsum factis domini interrogationibus semper virescebat ac iuuenem agebat. Captus est igitur pallore præ timore circa passionē magistrī deuictus, adeo vt ad negationem vsq; perueniret: rursum tamen eodē in restituto cōtinuo virore adiut⁹, & ipse fluxu lachrymarum liberat⁹ est à siti mortifera: & nos in loco uiroris per aquā salutaris baptismi excepit hospitio. Secundus est Sapphirus. Hic coloris dicti Calaini, quem nōnulli Venetum dicunt, cælesti colori assimilatur, siue aeris profunditati quæ cæleste corpus obumbrat: & licet hoc sensu comprehendī possit,

Exo. 28.

C

Psal. 12.

† Hoc D possit, non tamen iuxta † Stagiritem quinti corporis naturā
est, Aristot aliqum efficit. Et quanquam hoc non sit possibile sensu vi-
sionem. sus nostri à longinquo exacte diiudicare, obumbrate nescio
quo velamento, attamen colorem manifestare nititur, secun-
dum fundamentum Sapphiro assimilans: qui Sapphirus cœ-
lesti corpori assimilatur, eo modo quo iā dictum est: ex quo
Sapphiro aiunt fieri colorem ceruleum. Huic lapidi æquum
est beatum Paulum comparare vsque ad tertium cœlum as-
sumptum, & inde eos attrahentem qui sibi credunt. Ter-
tius est Chalcedonius. Hic in sacerdotali rationali non de-
ferretur, sed Carbunculus qui hic non ponitur. Consideran-
dum est igitur ne quando Carbunculum ita vocauerit. Por-
ro *ἄβραξ*, id est Carbunculus, est beatus Andreas, tanquam
in caligine vitæ legalis & ipse, sua luce nactus quæsitū Mes-
siam, & sibi notis significans ac demonstrans. Præterea Chal-
cedonius lapis, quanquam alius sit, similis tamen est coloris
cum Carbunculo: ita dictus quod circa fretum Chalcedo-
nis supra Chrysolim iuxta Symplegades scopulos, in lo-
cis inaccessis extra hos positus, nepe in saxis ac scopulis de-
sertorum litorum, cum aliis lapidibus pretiosis inueniatur,
veluti dixerunt ij qui de rebus patriis Bithynorum scripse-
runt. Quartus est Smaragdus. Per Smaragdum, qui viri-
dem demonstrat colorem, & splendorem ex eo susceptum
F ac venustatem, Iohannis euangelistæ prædicationem signi-
ficari arbitramur, qui diuina misericordia exhilarat ortam in
5 nobis ex peccato tristitiam. Quintus est Sardonyx. Per
hunc Iacobum Zebedæi designari credimus. Quemadmo-
dum enim hic lapis sanguineum refert colorem, ita quoque
& hic sanctus inchoata splendida & candida ac diuina præ-
dicatione, cursu per sanguinem peracto in modum magistri
sui Christi, ad cœlestem & perpetuæ vitæ quietem plenam-
que lumine transmittitur. Sextus est Sardius. Hic fuluo
6 colore profliens, Philippum propter ignitum erga Christi
affectum demonstrat. Quemadmodum enim hic lapis vir-
tutem habet curatiuā vlcerum carnis & vulnerum ferro in-
flatorum, ita quoque decor virtutis Philippi subingreditur.
7 Septimus est Chrysolith⁹. Pretioso Chrysolitho Bartho-
lomæus assimilatur, resplendens & hic aureo virtutum splē-
dore: non tamen sic vt in modum auri liquefiat adueritati-
bus, sed

bus, sed magis lapidea firmitate stabilem ditans prædicationem. A
nem. Octauus est Berillus. Thomas huic comparatur, qui 8
lapis maris ac Hyacinthi colore, & illius ad fidem in stabili-
tatem depingit, & maximè Apostolatam ac legationem in
longinquam patriam, nempe vsque ad Indos & per mare
perfectam. Nonus est Topazius. Topazius ruber & spe- 9
cie carbonis ac candidum aspectum relinquens auxiliando
ægris oculis, diuum Mathæum assimilatum habebit, diui-
no zelo ignitum, vt etiam dei incarnationem describeret vs-
que ad carnem & sanguinem ac lactationem: per quæ eos
qui cor habebant excæcatum fidemque infantilem, eos in-
quam qui eruditi erant in conuersatione secundum legem, B
ad statum virilem qui secundum Christum est subduxit.

Decimus est Chrysofrasus. Hic Thaddæo reponitur, qui 10
Angaro regi Edesæ fidem Christi euangelizauit, quæ ab au-
ri specie sic appellatur, & inde sibi pretium ambit, neque
Prasij coloris expers est: siue designante reuelatione quod
per fidē in Christum oritur mortificatio ad ea quæ sunt af-
fectuum, siue perpetuam vitam innuente, eo quod Prasius
color siue Marrubium semper vireat. Vndecim⁹ est Hy- 11
acinthus. Huic qui cerulei coloris est siue aerem referentis
Simon Zelotes assimilatur, † figuram quidem gerens conti-
nuè errantis turbæ zelantium siue amatorum aut inuidio-
rum (ideo etiam veluti aerem ac ventum mente sequens) at-
tamen per veritatis cognitionem, quanquam sero, zelum ad
id quod optimum est accommodans. Duodecimus est A-
methystus. Hic fuluo colore Mathiæ merito segregabitur,
qui vnà cum vndecim particeps fuit visionis à cœlo fluentis
cum ignito rore: propter quod dementes suspicati sunt illos
temulentia oppletos, quanquam omnem sobrietatem affe-
ctu excederent. Ideo quoque Amethysto assignatus est, quia
Amethystum præferens sparso ebrietatis rumore nequaquā
vinci potuit.

*Singula portæ ex singulis margaritis. Et platea
ciuitatis aurum purum tanquam vitrum pellucidum.
Et templum non uidi in ea: Deus enim omnipotens tē-
plum eius est & agnus. Et ciuitas non eget sole ne-
que luna*

† Quæquæ
habuerit
C nostræ
exemplar
12 Χρη-
ματι(σ)ν
arbitror
tamen le-
gendū ον
ματι(σ)ν
i. figurās

D que luna ut luceant in ea: nam gloria dei illuminauit illam, & lucerna eius est agnus. Et ambulabunt Gētes per lucē eius, & reges terræ adferent gloriā suam, & honorē in illam. Et portæ eius nō claudētur per diem: nox enim non erit in ea. Et adferent gloriā & honorē Gētium in illam ut ingrediantur: & non intret in illam quicquid inquinat & abominationem facit & mendacium: sed soli qui scripti sunt in libro uitæ agni.

Margaritis sanctos Apostolos assimilauit, & in singulis ipsorum rem admirandā: nō quod vitæ candorē demonstraret, sed iam etiā magnitudinē & altitudinē conarū inducerēt stuporem. Plateam verō ciuitatis siue beatæ habitationis latitudinem ac vitæ durationem aurō comparauit. **E** *Et ciuitas nō eget sole neque luna, Cunctis sensibilibus aboletis, meritō quoque sol & luna aboletur: utpote omnibus quæ in illo statu sunt spiritualiter respiciētibz. Nox enim nō erit in ea. Præterea neque nox ibi erit, in qua securitas claustris ac repagulis queritur: quia ibi diuinę portę, quas Apostolos esse diximus, effices erunt ad introductionē siue instructionem eorum quę perfectiora sunt: quum enim perpetuus sit dies in quo lucis opera peraguntur, quomodo possibile esset illuc nocturnum otium irrepere, vbi nox omnino nō erit? Duplex est autē intellectus. Aut enim hoc significare vult quod pax erit & securitas, vt neque ciuitati opus sit ponere custodiā claudēdo portas: aut quod ibi quoque diuinę portę doctrinę Apostolicę omnibus apertę sint, ad instructionem eorum quę perfectiora sunt. Dies autem erit ibi, & non nox, quia hæc ad peccatores relegabitur. **F** *Et adferēt gloriā & honorem. Qui terenos deuicerunt affectus, ferent gloriā auxiliatori deo. Nul lum enim egregium facinus hominibus contingeret absque diuino auxilio. Porrō quos superius dixit Reges terrę, nunc dicit inducentes gloriā & honorem Gētium. Quid autem per hæc significat? Aut quod hi qui affectus ad terrena allicientes superarunt, suo exemplo cæteris quoque Gentibus introductionem ad supernam Ierusalem præstiterunt, cuius exemplum sunt gloria & honor: aut, ad gloriā & honorem Gentibus profuerunt.**

C A

De fluuio puro qui uisus est ex throno procedere.

T ostēdit mihi fluuiū purū aquæ uiuæ, splē-

E didū tāquam crystallū, procedētē de throno

no dei & agni in medio plateæ eius. Et ex

utraq; parte fluuij lignū afferens fructus duodecim, per mēses singulos reddēs fructū suū: & folia ligni ad medelā Gētū. Et omne maledictū nō erit amplius, sed thronus dei & agni in illa erit: & serui eius seruient illi, & uidebūt faciem eius: & nomen eius in frōtibus ipsorum, Et nox non erit ibi: & non egent lucerna nec luce solis, quoniā dominus deus illuminat illos. Et rezgnabunt in secula seculorum.

Duplicem nouimus fluminis utilitatem, nempe sitis refocillationē & sordium purgationē. Vtriusq; plena adeptio est in vita quę est iuxta euangelij Christi prædicationem. Nā & sitim refocillauit: prophetarum qui fuerāt ante Christi aduentum & dicebant, Sitiuit te anima mea, & eos qui sacro & efficiaci baptismate lauantur, expiando purgauit. Et quod euangelicę scopus sit vt fluuius referat baptismā, hinc idoneū est argumentum ad confirmādū, quod ipsum procedere supponit de throno dei & agni, & diffuere in medio plateæ, euangelicę uidelicet prædicationis. Neq; enim potest quisquā in supernam ingredi Ierusalem, iuxta domini uocem, nisi qui supernē regeneratus sit per aquā & sanguinem. **C** *Et ex utraq; parte fluuii. Ex utraq; parte euangelicę prædicationis, ex hac quidem secundum præsentem uitā, ex illa uerō secundum futurum seculum. Lignum autem uitæ diuinā uocat sapientiam. Huius autē ligni est doctrina Christo adhærens, quæ à præsentī felicitate ad futurā beatitudinē occurret. Quæ est autem præsens felicitas? Decenter & opportunē tractare diuinas uirtutes, & non intempestiuē aut presumptuosē inefficaci studio uanas efficere. Aequali autē numero cum laborantibus est & opportuna tractatio, quia neque prolongare, sed præuenire potius tempus solutionis oportet erga operarios qui faciant ordinatē dirigi singula in sapientiā. Ad hæc folia quoque*

Psal. 62.

Iohan. 3.

D quoque ligni ad sanitatē Gentium ait denuntari siue vaticinio prædici. Et quid per hæc vult proponere? Scimus sanē folium esse, fructus operimentum adornans: & ex hoc intelligimus, quod perfectiora secundum deum opera, & per crystallinam pellucētiā circumfulgentia, perfectissimā invirtute ad examinationem committuntur: siquidem potētes potenter examinabuntur: quęcunque verò alimentū fructuum non participant, sed plantam solū assument in signum quod mortua non sint, ad medelam Gētium assignantur, his enim ad Christi obsequium accedentib⁹, superfluum foret in ipsis exactē indagare. *Sed thronus dei & agni in illa erit. Qui dilectis deo virtutibus seipsum in diuinum vehiculum præparavit, ad dei & agni requiem, per diuinas veteris nouique testamenti instructiones impigrē currens, ac diuinæ dedicationis particeps foeliciter effectus, hic ciuitatis supernæ Ierusalem habitator erit, videbitque deum facie ad faciem, nō per ænigmata, sed quęadmodū sanctis Apostolis in mōte sancto visus est, veluti ait mag⁹ Dionysii⁹. Et regnabūt in secula seculorū. Sancti videlicet cōregnabūt Christo per infinita secula.*

Sap. 6.

E stamentū instructiones impigrē currens, ac diuinæ dedicationis particeps foeliciter effectus, hic ciuitatis supernæ Ierusalem habitator erit, videbitque deum facie ad faciem, nō per ænigmata, sed quęadmodū sanctis Apostolis in mōte sancto visus est, veluti ait mag⁹ Dionysii⁹. Et regnabūt in secula seculorū. Sancti videlicet cōregnabūt Christo per infinita secula.

Matt. 17.

CAPVT LXXI.

Quod fide digna sint quę ab Apostolo uisū sunt.

T dixit mihi: Hi sermones fide digni sunt
E & ueri. Et dominus deus spirituum prophetarum misit angelum suum, ut ostenderet seruis suis quę oportet fieri cito.

F Quod solet facere beatus hic Euangelista, hic quoque obseruat: quemadmodū & in euangelio in signum cognitionis quod esset legitimum. Et scim⁹ inquit quod verū sit testimoniū eius: ita & nūc cōsignās ait sermones fide dignos ac ueros expositos esse: idē fidē trahētes, nepe quod à domino deo qui etiā doni prophetarū domin⁹ est. Nā hoc significare uult per hoc quod ait, dñs spirituum, ac si dixisset, domin⁹ prophetici doni.

Iohan. 22.

CAPVT LXX.

Quod Christus sit deus prophetarum, ac dominus omnium.

E Cce uenio cito. Beatus qui seruat sermones prophetiæ libri huius. Et ego Iohannes uidebā & audiebā hæc: quumq; audivissem

dissēm, ac uisidissēm procidi ut adorarem ante pedes angelī qui ostendebat mihi hæc, & ait mihi: Vide ne feceris: cōseruus tuus sum ego & fratruū tuorū prophetarū & eorum qui seruat sermones libri huius. Deū adora.

Seruātes dicit eos qui studēt ne incidant in supplicia quę dicta sunt in hoc libro, sed per vitam deo gratā expertes sint ipsorum. Et ego Ioannes uidebā & audiebā hæc. Est autē & hic modus loquendi huius Apostolici animi. Quod enim & in Euangeliis fecit dicens, Et qui uidit testimoniū perhibuit, & verum est testimoniū eius, hoc etiā in hoc loco facit: attestans quod fuerit ipse auditor ipseque inspector eorū quę prophetata sunt: per hoc enim ea quę uisa sunt confirmauit. Ostendit autem ut prædictum est & angeli instituentis pietatem, & sui animi verecundam modestiam.

Iohan. 19.

CAPVT LXXI.

Quod iussum ipsi fuerit ne obsignaret, sed ut prædicaret hanc reuelationem.

E T dicit mihi: Ne obsignaueris sermones prophetiæ libri huius: tempus prope est.

Qui nocet noceat adhuc, & qui sordidus est sordescat adhuc, & iustus iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Ecce uenio cito, & merces mea mecum est, ut dem unicuique sicut opus illius. C
erit. Ego sum & ω, principium & finis, primus & & nouissimus.

Ne obsignaueris &c. Hoc est, ne apud te conclusos serues, sed manifesta omnibus. Per hoc autē quod ait Tēpus prope est, tale quippiam significare uult: Tempus quo cōtingāt ea quę dicta sunt non multum abest à dictis rebus ut tūc cōtingāt: at non modo tibi necesse est ea audire. Quatenus igitur nūc non adsunt, opus est audire: sed quatenus tantum nō adsunt, sic tamen ut breui futura sint, superuacaneum esset audire.

Qui nocet noceat adhuc. Nō id adhortatio est, sed ut quisque conuincatur de eo ad quodcunque elegerit accedere. Hccc uenio cito. Dicitum est Cito, aut comparatione ad infinita secula, aut ad exultationem eorum qui suscepturi sunt retributionem.

D tionem: aut etiam quia ineuitabiliter & certè absque lōga dilatione futurum est. *Ego sum α & ω.* Quòd per exemplum literarum significauerit principium ac finem, non est difficile intelligere, ex eo quod ipse quoque subiunxit. His tamen qui exactiores sunt in indagando contingit quaerere, cur nō id per alia designauerit, quā per literas. Dicimus ergo quia huiusmodi promissionum quæ solo sermone honoratae sunt, susceptionem ac euentum sperare & expectare contingit, propterea hoc modo & non alio quocunque significauit. Signū autem huiusmodi institutionis fuit inuentio literarū.

Primo Per Nam hæ ipsæ iuxta Stagirite symbola sunt hominum in clara facileque significati uoce. Propterea quoque ipsi uisum est uti uoce significatiua nominū: & merito tali institutione uisus

E est, talibusque demonstrationibus principij ac finis.

Bcati qui faciunt præcepta eius, ut sit potestas eorum in libro uitæ, & per portas intrent in ciuitatem. Foris canes & uenefici & scortatores ac homicidæ omnesq; idololatæ, & quisquis facit & amat mendacium. Ego Iesus misi angelum meum, ut hæc testificaretur uobis ecclesiis. Ego sum radix & genus Dauid, stella matutina splendida. Et spiritus & sponsa dicunt Veni: & qui audit dicat Veni: & qui sitit, ueniat: & qui uult accipiat aquam uitæ gratis.

F iam dictum est quod lignum uitæ appellet diuinæ sapientiæ oracula, quæ in rebus agendis quæ iucundissimū habēt exercitium, sanctorum potestatem transfuehant, ut per dicta apostolica liberè ac prosperè ducāt ad supernam Ierusalē. Quòd autem portæ sint Apostoli, iam uisum est. *Foris canes & uenefici & scortatores.* Non solum apertos infideles, sed & scortatores arceri propter illorum impudētiam ac impuritatem: de quibus etiā diuinus ait Moses: Nō afferes pretium scortis: & pretium siue commutationē canis in domum domini dei tui ad omnem cōsusionem tuam. *Ego Iesus misi angelū meū.* Hoc etiam loco dominandi dignitas ostenditur in eo qui misit angelum. *Ut testificaretur:* Hoc est, protestaretur, non in occulto aut in abscondito, sed audiētibus cūctis ybiq; locorū ecclesiis:

ecclesiis: ne quis spontanea malitia ignorantiam prætexens, **A** maneat incorrectus, eo quòd male sit affectus. Porro quod ait, *Ego sum radix & genus Dauid.* magis consentaneum est ut intelligatur: Ego sum ramus qui de radice Dauid germinauit. Genus uerò, ut qui ex eo germinauerim, ut essem Immanuel ex diuinitate & humanitate. Stella autem matutina splendida ipse dominus appellatur: matutina quidem, tanquam omnis sapientiæ & sobrietatis autor: splendida uerò, tanquam illuminans omnem hominem uenientem in mundum. **Iohā. 1.** Spiritum præterea uocat eos qui digni habentur spiritualibus nuptiis, sponsam autem ecclesiam. Cæterum quod subditur *Qui audit.* eos denotat qui ad gregem nondum assumpti sunt, sed tamen ad audienda diuina præcepta parati, qui etiam festināt ac studium adhibent, ut cognoscant dominum. **B**

CAPVT LXXII.

Quòd ecclesia & spiritus qui in ea est gloriosum expetant Christi aduentū, & de maledictione cui sunt obnoxii, qui librū hunc adulerant ac deprauant, tanquam irritum & abrogatum.

Testificor ego omni audiēti sermones prophetiæ libri huius. Si quis apposuerit ad hæc, apponet super illū deus septem plagas scriptas in libro hoc. Et si quis abstulerit de sermonibus prophetiæ libri huius, auferet deus partē eius de libro uitæ, & de ciuitate sancta, & ex his quæ scripta **C** sunt in libro isto. Dicit qui testimoniū perhibet de his: *Etiā uenio cito, Amen. Veni domine Iesu Christe. Gratia Christi cum omnibus sanctis, Amen.*

Testificor ego: Hoc est protestor, affirmo, fide dignum assero & incommutabile quicquid significatum est per sermones huius prophetiæ. Testificor autem omnes has plagas ineuitabiliter inferendas esse, quæ toto hoc libro denuntiatae sunt. *Si quis apposuerit ad hæc.* Protestatur audientes ne auferant neque addant: neque graphica Atticarum descriptionum, aut Dialecticorum syllogismorū idiomata existimant fidedigniora esse aut uenustiora. *Dicit qui testimoniū perhibet*

M bet

D *bet de his.* Qui hæc inquit per me protestatur, dicit. Quid? Etiam venio cito. Interrupit enim *seriem sermonis, sicut etiã* ante hoc in suo sermone, Christum inducens propria persona. Ita igitur & nunc ad consolationẽ fortassis ipse cui hæc dabantur oracula, quam verẽ senex esset, ait: Etiam venio. Aut igitur ex parte eius qui dabat oracula accipiendum est, aut etiam ex parte eius qui accipiebat, vt sit iste sensus: Ego qui hæc testificor, quanquam necessariõ vitæ cursu ac termino impellar, etiam prius quàm hæc immineant: attamen ipse quoque nihil procrastino. *Veni domine Iesu Christe. secundo tuo aduentu.* Porro quod additur, Gratia Christi cum omnibus sanctis, confirmantis est.

E

FINIS APOCALYPSIS
IOHANNIS.

Vita diuini Iohannis Apostoli Evangelistæ ac Theologi.

SIMONIS METAPHRASTAE COMMENTARIUS
IN DIUINI APOSTOLI IOHANNIS EVANGELIUM
AC THEOLOGUM.

Vã parum absit homo ab angelis, quodque ipsi possibile sit vnã cum illis versari, viciniorque assistere: imò etiam deũ imitari possit, quodq; multo maius est, filius illius iuxta gratiam effici, ostendit præ omnibus magnus hic Euangeliista & Apostolus: matre quidẽ virgine ditatus, dignus autem habebatur, qui Christi frater vocaretur,

tur, ipsique factus socius & particeps arcanorum. Verum ipsamet diuina oracula voce maxima prædicant dei in seipso magna: attamen id manifestius sermo nobis explicabit. Hic enim verbi vox, filius tonitru, vniuersum prædicatione comprehendens orbem: & quod omnium maius est, solumque in se sufficiens, dilectus ab ipso Christo meo, patriã quidem non habuit ciuitatem aliquam, sed ex vili quodam pago & abiecta regione natus est. Cõfirmant hunc sermonem scribæ, dicentes prophetam ex Galilæa non surrexisse, confirmat & ille vere Israelita, contendens nullum bonum esse posse à Nazaret. Ex hac igitur hic, & ex tali tantus sacerdos, veluti ramus quidam productus: patre quoque conformiter ad patriam abiectus & obscurus, nempe piscatore ac paupere. Er hic quidem puerilem iam ætatem egressus erat: porro pater filium ad idem opificium assumit, piscatoriæ artis hæredem ipsum efficiens. Artis itaque socius erat filius patri: & familiaris ac domestica erat vtrique paupertas: quid enim pauperius & abiectius dicere quispiam poterit quàm sint piscatores? quorum hic vnus erat, præco veritatis ac præceptor? Quodque maius est ad abiectiõis demonstrationem, non in mari piscabatur, sed in breui quodam lacu vnã cum patre & fratre Iacobo versabatur, rupta sarcinis retia (quod & ipsum extremæ paupertatis erat) ac manuum artificio consolans necessariorum indigentiam. Itaque Græcanicæ disciplinæ ne in modico quidem particeps erat. Cuius rei testis est diuus Lucas, qui ipsum idiotã vocat, & alienum à literis. Vnum hoc solum habebat in signo quo agnosceretur, & bonum hoc vinculum à patribus trahebat, nempe pietatem. Vbi autem vmbaticæ nebulæ eleuatae sunt, & ea quæ figurarum erant transire in veritatem cõperunt: & tu domine qui singulatim finxisti corda nostra, non dispersisti testamentum tuum quod nobiscum pactum erat, sed videns vidisti afflictionẽ Israel: & non exutus diuinitate propter nos factus es id quod nos, sine peccato, & throno patris non relicto, virginem inhabitasti propter me. vt ego cæcos inhabitarem: & ex veteri casu reuocatus: & liber à peccato ac primam adoptionem suscipiens: oportuit sane esse & discipulos qui mysterio dispensationis ministrarent: tunc quidem vocat Andreas & Petrus: aduocatur autẽ & hic qui cit

A

Marci. 3.

Iohã. 7. 1.

B

Luc. 5.

Matth. 4.

Act. 4.

C

Psal. 32.

& 38.

Daniel. 3.

Matth. 4.

M ij

ca

D ca pisces & retia ac lac³ versabatur: & iussus verbi voce vt ho-
Habuit minum piscator constitueretur, protinus patre³ ac fratre sca-
 quidem no pha que relictiis, ei qui se vocabat adiungitur: & terreno ho-
 strā exem mine exiuit propter cœlestem: ac piscationem animarum
 plar u; 2p transmutatus addiscit: & præceptoris vestigia sequutus inimi-
 αδελ- cos diligit, persequentes benedicit. Vtque vno verbo abso-
 φου. Arbi uam, in huius lege exactè instruitur, talemque nactus præ-
 tror tamē ceptorem, similem demonstrat disciplinam: & ascensionem in
 addēdum corde disponens, discipulus familiarissimus, ac præco maxi-
 non esse: me theologus efficitur. Omnes sensus moderatur: familiaris
 quum fra omnino virginitati efficitur: tali vtendo alimentis ratione, vt
 ter unā uo summa parcimonia viuere duntaxat posset, sacrumque cor-
 eat³ unāq; pus vt subsisteret conseruare. Hinc etiam virginitatis ap-
 sequi- E latione ditatur, & amicus eius qui imperium tenet efficitur,
 t³ sit Chri magis autem & ipsum habet in seipso loquentem, & rursum
 stum. ab eo audit quæ ille à patre audierat. quumque in montem
 Iohan. 15. ascenderet, ipse vnā conscendit, ac dignus habetur visione
 Matt. 17. admiranda & maiori quam dici possit, ipsam verbi diuinita-
 tem denudatam intuitus: & cœlestem audiuit vocem qua di-
 lectum filium declarat pater, ac veteri testamento præponit
 Iohan. 13. euangelium. Decens ac honorifica cœna subsequitur, & ne
 tunc quidē Iohannes relinquitur. Deinde quum Petro opus
 esset discere quis nam is esset qui horrendam illam proditio-
 nem parturiret, nec ipse auderet interrogare, quanquam pri-
 mas teneret in choro discipulorum, Iohanni hoc committit:
 Nouerat enim, id quod Christus erat apud ipsum, hoc Iohā-
F nem esse apud Christum: & quod ipse quidem diligeret, ille
 autem dilectus esset. Et vide quanta accedat ipsi libertas lo-
 quendi. Neque enim vulgari modo interrogat, neque primum
 excusans quod metu accederet, sed sciens quanto ip-
 sum amore prosequeretur, sedenti adhæret præceptor, & in
 huius pectus recumbens, ait: Domine quis est qui tradit te?
 Ille autem libenti etiam animo accipit quod ille fecerat, &
 quasi opportunè fuerit liberè loquutus, gratum habet. Ex eo
 enim quod protinus quæstionē soluat, ac pane designat pro-
 ditorem, significat se non ægrè ferre eam libertatem. Itaque
 Matt. 20. hinc etiam manifestum est quod cathedram quam proximè
 Marc. 10. Christum cum fratre petiuit, non gloriæ sed Christi amore
 petiuerit, & quod nollet hic alium esse sibi dilecto vicini-
 rem.

sem. Condemnatur Iesus, & adest Iohannes, ac ad atrium **A Iohan.**
 pōrificis, quum notus esset pontifici, vnā congregitur, loqui **12.**
 turque ostiariæ, & Petrum pro foribus stantem introducit.
 Imminet tempus salutaris passionis, & verbum permanet vt
 procedat ad patrem: ac Iohānes cum matre adstat cruci, ma- **Iohan. 19.**
 terque audit à filio ac suo conditore, Ecce filius tuus dile-
 ctus: & rursum hic, Ecce mater tua. Ab hoc igitur tempore
 virgo hic mente & corpore, matrem ac virginem sibi vindic- **Iohan. 20.**
 car: nec multo pōst, Christu qui resurrexerat videt, vidēsque
 agnoscit: & cum Petro ad sepulchrum venit, ac prior præcur-
 rit, & postquam sepulchrali uident, spiritus inflationem suscipit,
 eiusque donis ditatur: ac diuinis manibus cōsecratur vni- **Iohan. 10.**
 uersis orbis Apostolus. Quoniam autem præceptorem audi-
 uerat alias quoque oues habere, quæ licet ex hoc non essent **B**
 ouili, oporteret tamen & illas congregare, & ab eodem regi-
 pastore, fierique vnum ouile, & eas recte ac libere ipsum fe-
 qui, neque aliena fistula rapi & dispergi ac corrumpi. hæc,
 quantum æquum est, anxie curat, & in iter ad hæc mittitur
 vt dispersas oues in vnum congregaret, & eam quæ errasset
 fistula veritatis reuocaret, ac sub vno vero pastore ouile re-
 pararet: si quis duram ac repugnātem haberet animam, hoc
 eodem igne succulentam redditurus ac teneram. Vnde reli-
 cta Palæstina in **A** siam proficiscitur. quumque ea quæ ipsam
 concernebant recte disposuisset, Ioniam occupat, ac Ephesum
 aggreditur, vbi plures ac crudeliores feræ erant: & talia
 quæ periculo quouis longe periculosiora essent. Et primum
 quidem templum Amazonum ipsis idolis consecratum vna **C**
 prece subuertit, ac veluti plateæ lutum diruit. Deinde sacri-
 ficorum qui à sacrificiorum appellatione cognomen sortiti
 sunt, hos quidem sermonibus, illos autem signis, rationibus
 ac necessitatibus transfert ab errore: & huiusmodi exuberan-
 tibus modis efficit vt transmutetur ad discendam pietatem,
 & ipsi etiam aliis constituantur deinceps veritatis duces ac
 præceptores. Ac ita partim quidem alios obiurgādo, partim
 vero quæ conueniunt etiam admonēdo, omnibusque omnia
 factus, in sortem eorum qui salui sūt omnes pellicit: vt hinc
 factum cognosceretur quod à Paulo dictum est: Vbi abunda **Rom. 5.**
 uit iniquitas, ibi superabundauit & gratia. Verum maligno
 illi non dabatur inter hæc requies. Certe oculis inuidis iatui
 M iij tus

τῶν ἱε-
 ρείων ἀπὸ
 τῆς ἱερεί-
 ων κλη-
 σεως τῶν
 ἐπαυυμι-
 ων λα-
 χόντων.

D tus pietatem adeo succrescere, cognita huius rei causa, omnem aduersus illud mouet lapidem. Quid ergo sumit consilij? Domitianum Vespasiani filium ingressus qui post Titum obtinuit imperium, cum illo aduersus pietatem decernit. Ante omnia autem Iohannem, qui robur vniuersorum erat, tollere conatur. Statimque ipsum ab Asia ducit ad Europam, & in exilium relegat, quemadmodum insequens sermo manifestare poterit. Vbi enim in conspectu Imperatoris venisset, & quis & vnde ortus esset, quamve profiteretur religionem, & quemnam diceret esse venturum interrogatus esset: Iohannem quidem se vocatum esse, & à Iudæorum genere proditisse, ac sodalitiij Christianorum esse responderet: se autem annuntiare hunc esse venturum, cuius thronus veluti luna præparatus, ac perfectus esset in seculum. Vbi autem dixisset Imperator, Et quibus modis hæc confirmare poteris? neque enim hæc sufficientia sunt ad faciendam fidem eorum, de quibus non est in promptu demonstratio: Morbi protinus (ò ineffabilem domine tuam potentiam) & demoniorum legiones pelluntur, reuiuiscunt autem mortui, iustum sequendo velocius quam viuentes: quibus ò rex (aiunt Iohannem dixisse) ne dubites, ab his quæ apparent coniecturam faciens eorum quæ manifesta non sunt. Porro quæ de Saturno & Ioue, cæterisque diis vestris feruntur, nisi sufficientes essent qui ante nos demonstrassent, utiq; & ego facile ostenderem, nihil esse: sed plena potius ingenti vituperio, risuque ac demetia. Verumenimvero deceptionis sanguine abiecta, fatiare potius fonte potabili ac dulcissimo. Hunc autem stupore simul & ira correptum aiunt: Hinc quidem ob portenta ab ipso peracta: illinc vero ob id quod deos suos calūniaret. Itaq; ad sermonis splendorem non accessit, ob tenebrarum quæ in eius corde erant crassitiem. Quod autem hunc non occiderit, dictus ad Petrum sermo prohibuit, puta: Si eum velim manere donec veniam, quid ad te? sed virum perpetuo exilio condemnauit in vnam Sporadam insularum relegans (Patos huic nomē erat) quum olim apud Romanos æquaret morti exilium. Ductus est igitur ad exilij terminum magnus Apostolus, & insulam apprehendit. Non longo postmodum tempore insulares seruatores ac patronum ducunt tonitruum filium, & ad equitatem transeunt: seseque ad pietatem cōponunt. Itaq; quum

Psal. 88.

E

F

Iohan. 21.

quum hic esset Apostolus, & admirandus Dionysius ferme **A** iam nonaginta esset annorum, ex Athenis scribit ei in hunc modum: Tuam saluto sacram animam Dilecte, & erit mihi id peculiarius præ multis. Salue igitur vere Christo Dilecte. Consequenter autem etiam hæc addit: Quid admirandum si **Mat. 20** Christus verum loquatur? & iniqui discipulos è ciuitatibus expellant? ipsi sibiipsis condigna distribuentes, & execrandi à sanctis se segregantes ac separantes? Deinde etiam ad ipsum suam epistolæ hæc de futuris subscribit. Omnino enim fide dignus sum, inquit, ut qui à deo didicerim quæ decreta sunt ut tibi contingant, & dico etiam quod liberandus sis è custodia qua in Patmo seruaris, & in Asiaticam terram reuersurus, ibique facturus boni dei imitationes & his qui te sequentur traditiones. Sed hæc quidem postmodum suo **B** tempore contigerunt, ac terminum accepit vaticinium (quemadmodum in sequentibus sermo manifestare poterit) quum iam Dionysius sub Domitiano, pro Christo vitam martyrio finisset. Quæ sunt autem facta post hæc? Domitiano ex hominibus sublato, Nerua in imperio succedit: & condemnatis in exilium, tamquam benignus & humanus donat reuocationem. Nec multo post tempore Traianus scepra Romana suscipit, & consequentiuè humanum confirmat edictum, reuocans eos qui in exilio erant. Venerunt ergo & in Patmon Imperatoris edicta, venit & ad Iohannem reuocatio. Et ille quidem decreuit nauigare in Ephesum: porro qui in insula erant dicebāt ne se desereret, sed apud ipsos permaneret, non aliter quam qui ferre non possunt, ut à pio patre derelinquantur. Hinc autem lamenta luctus ac lachrymæ. **C** Quis, inquit, nobis tuum explebit ordinem? Cui vero tali patri ac pastori subiecti esse poterimus? quid desiderij, quid flammæ ex ipso procedentis, solatium efficiemus? Quum autem persuadere non possent dum supplicaret, ut virum apud se retinere secundæ fuit supplicationis initium, & secundas rursum faciunt petitiones, ne totum seipsum auferret, neque vniuersa tristitiæ mole eos offunderet: sed vel pro re vmbra, suos inquam sermones pro se, apud ipsos relinqueret: ac mysterium quod apud nos factum est vniuersæ dispensationis Christi describeret. Cedit igitur illorum petitioni, imo cedit potius paternis visceribus, quibus hic erga ipsos utebatur:

M iij præ-

D præsertim quum superna providentia ita disposuisset multo-
rum salutem ac euangelij prædicationem . Et primùm qui-
dem ipse ieiunium sibi imperat, ieiunus ipse ac propemodùm
corpore exhaustus, aliisque hoc ipsum constituit, ac abstinē-
tiam à malis. & hos quidem in tali quiete relinquit . Cæterū
vnum quendam è septem se sequi iubet, Prochorus hic erat:
vt ipse quidem ea quæ à deo essent, iste autem quæ ab ipso,
notaret. Porro ipse montis verticem capessit . & more Samue
Exod.17
lis quidem rectus erigitur, sicut Moses autem manibus ele-
uatis effiguratur : & mentem à sensibus abstractam, totam
refert in id quod exoptat Quid ergo hinc sequutum est? hor-
renda tonitrua & terrores ac fulgura continue vehementi
fragore elisa, & repente effulgentia: quorum si quis imagi-
nes ac figuras dixerit ea quæ multo antea sub Mose conti-
gerant, quando deo aderat & ab eo tabulas accipiebat, ne-
quaquam à veritate aberrauerit. At Prochorus interim pro-
nus quidem & velut exanimis, non ferebat inter huiusce-
modi versari spectacula: ipse vero stat imperterritus, quum
charitas procul abiecisset timorem. Ad extremum tonitru
in vocem exprimitur ac dilucide resonat: *In principio erat*
uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Pro-
chorus qui diuina institutione proximuserat, lumen quidem
videbat, quanquam subtremulus, porro neminem audiebat:
quia neque hi qui cum Paulo & Mose quondam erant, eos
audierūt qui illos in sacris instituebāt. Lingua tonitruo theo-
logus est. Et sacrarum rerum discipulus, represso paululum
A 110.9
Exod.20
F timore, subtremula manu quæ inde sumpta sunt exarat, do-
nec perfectum est euangelium. Denique cedunt pauores,
ac terrenis reuelantur cœlestia. Tandem etiam à monte de-
scendit Iohannes, nouam legem sibi creditam habens, quæ-
admodum olim tabulas Moses dei inspector: illamque fe-
rens dat his qui petierant. Ita ergo ubi nouam legem quam
acceperat, illis tradidisset, ipse vi sane & inuitis quidem insu-
laribus, nauigabat tamen Ephesum versus. Porro illi veluti
qui oculorum cæcitate longo tempore detinentur, si quando
possint morbum repellere, longe iucundius solem intuentur:
ita & Ephesij recipientes Christi dilectum quodam etiam
modo desiderabilius quàm prius afficiuntur. Quid autem il-
le? *Quanquam vehementer fuisset frequenter fatigatus, nõ*
dat oculis

dat oculis somnum, nec palpebris dormitationem, nec re-
quiem temporib⁹: sed populum quidē exhortatur, aduersus
autē incredulos zelū ostendit. Errore supplantatos reducit
ad veritatem: feras arceat quæ post suum discessum impudē-
ter in ouile se ingesserant, ac gregem reuocat. Ita dispositis
his quæ circa Ephesum erant, ad propinquas gentes disce-
dit: hic quidem episcopos constituturus, illic verò integras
quoque docturus ecclesias spiritu obsignari. Verum me huc
sermonis progressum factum illud animæ generosæ ac hu-
manæ occupat. quod etiam altius repetens (veluti narrat
Clemens ille Alexandrinæ ecclesiæ presbyter, vir & in aliis
admirandus, & eloquentiæ sane laudabilis, in sermone, *Quis*
diues saluus fiat) retexam. Quum enim peruenisset Iohan-
nes post reditum ex Parmo ad quandam vicinarum ciuita-
rum cuius etiam adpellationem nonnulli dicunt, & fratres
qui in hac erant, opportune recreasset: quendam ibi adole-
scentem repperit, magnitudine mediocrem, aspectu ciui-
lem: quumque perspicaci spiritus efficacia generositatem
animæ illius ac morum liberalitatem obseruasset: benedi-
ctiones dat adolescenti, & sufficienter ipsum inungit ac ex-
citat. Quoniam autem iam discessurus erat & aliò accessu-
rus, vt & terram prædicatione, & mare ac insulas accederet:
ciuitatis episcopo adolescentem in ecclesia coram Chri-
sto teste commendat, ubi multa de illius disciplina & educa-
tione præcepisset. Ille verò prompto suscepit animo, polli-
citus multa quoque se adiecturum in cura circa adolescen-
tem. Deinde ille quidem Ephesum discedit: hic autem as-
sumptum in domum adolescentem alebat, instruebat, curam
eius habebat: tandem etiam baptizauit. Porro ubi domini si-
gnaculum, nempe firmum munimentum ipsi addidisset, de-
inceps custodia liberum esse dimisit. Ad hunc autem qui an-
te tempus remissionem acceperat, subeunt nonnulli cœta-
nij, effrenes ac indisciplinati in cupiditatibus, & primū
quidem adolescentem ad vitia persuasibilem, pretiosis conui-
uiis ac mensis sibi conciliant. Quæ autem hinc sequuta sunt?
Facilis enim ac procliuus est via quæ ducit ad vitia, & eum
qui primum eius attigit gradum, facile admodum est per
omnem æqualitatem detrahi protinus vsque ad extremum.
Hac via dum etiam nocte ad furta accederent, adolescen-
tem vnā

P/21.131

A

B

C

Mat. 7

D tem vnâ pertrahunt . Ille verò iam amore latrocinij succen-
sus, & spe diuitiarum cupiditatem exacuens, nihil iam me-
ditabatur quod esset exiguum, propter naturæ ac indolis ge-
nerositatem . Denique etiam latronū sodalitatem his qui se-
cum erant demonstrauit atq; hic latronum princeps primus-
que raptor erat vehementissimus. Post hæc vero vbi Iohā-
nes rursum ad eam ciuitatem remeasset, cæteris propter que
eò venerat, dispositis vt æquum erat: age sanè, inquit, ad epi-
scopum, depositum nobis redde quod ego & Christus loco
testis, in ecclesia apud te deposuimus . At ille quū existima-
ret pecunias esse quæ repeterentur, primum quidem obstu-
ruit, quū sibi nō esset conscius se id quod repetebatur acce-
pisse: & neq; credere posset, fieri repetitionem ob ea quæ nō
F haberet, neque Iohanni non credere. Vbi autem dixisset, A-
dolescentem repero & fratris animam: intimus suspirans
senex ardentiori spiritu, ac sublachrymatione miseriam indi-
cans, Ille, inquit, mortuus est. Porrò interrogatus quando &
quomodo, quæue morte, Deo, inquit, mortuus est, quū latro-
cinium exercere elegerit, & montem loco ecclesiæ inhabi-
tare, perditorum conuersationem amplexus potius quàm no-
stram erga ipsum sollicitudinem ac curam. At ille ob hoc do-
lore vehementi oppressus, Re vera, inquit, egregium te cu-
stodem animæ fratris reliqui: verum equus iam ad sit, ac viæ
ductor mihi detur. Statimque consensu equo rotas laxabat
habenas, minorem esse existimans equi velocitatem pro sua
F festinatione: iamque monte apprehenso, à latronum custo-
dia, nihil deprecans neq; fugiens, capitur. &, in hoc inquit,
veni, itaque ad principem vestram me ducite. Porrò vbi ille
hunc esse ipsum Iohannem cognouit, certe pudore suffusus
fugit. at hic obliuioni tradita senectute, ac motione que mū-
dum consequi solet, persequitur . Deinde magna quadā gra-
uique voce clamās, Quid, inquit, fili fugis me patrem tuum?
meam reuerere caniciem, ac floris ætatis tuæ miserere, ad-
huc tibi spes vitæ relinquitur, ego pro te rationem reddam.
Consiste in loco filii: Christus me misit ad te. Hæc quum au-
disset adolescens, primum quidem constitit, terræ pavimen-
tum intentis oculis intuens, præ pudore oculos non porrens
sursum erigere. Deinde proiectis in terram armis, miserabi-
li quodam modo, cum magno dolore eiulatur, ac venientem
amplexatur

amplexatur senem: propter gemitus quidē, efficiens ne fle-
tibus dignus esset: propter lachrymas vero, ne vel lamentis:
solam occultat dexteram: verebatur enim & hanc ipsi por-
rigere, quam tot sceleribus ac latrociniiis frædauerat. Porrò
ille, veluti pater, vehementi amore visceribus fauciatus, spon-
det veniam, misericordem pollicetur iudicem, & apprehen-
sa dextera deosculatur, & ad ecclesiam reducit adolescen-
tem. Deinde abundanti vtens oratione perseuerat, ieiuniis
annitens: & adolescentis animam variis sermonum cantile-
nis velut vnguentis quibusdam deliniens, non prius absces-
sit quàm hunc priori sanitate donaret: magnum quoddam
vitæ relinquens exemplum ad pœnitentiam. Et hoc quidem
rale est, & adeo dignum quod non occultetur. Porrò il-
lud longe maius est, longeque magis admirandum: & ex ea-
dem benigna illa anima compassionem simul & potentiam
ostendens. Dicitur enim quidam fidelis eo tempore, qui pri-
us vitæ necessaria sufficienter habuerat, nec aliqua pressus
fuerat indigentia, ad extremam inopiam postmodum reci-
disse, vt & debitorum multitudine circumuallaretur, & in-
numeris sceneratoribus suspectus esset, ac velut fera quedam
à tergo sagaciter inuestigaretur ab illis & inquireretur, ac in
ipsarum rerum necessariorum inopia vagaretur. At enim
cum pudore quem ob sceneratorum exactiones misere sus-
stinebat, iam etiam necessitatem ex indigentia nō ferens ho-
mo, ad mortem decreuit confugere: idque conabatur vt hæc
quantocius ad se veniret, si forte hinc & egestatem & debi-
torum multitudinem dissolueret. Verum quoniam hæc vltro
non veniebat, compendiosam viam ad hanc inuenit: & que
tunc peritissimum esse sciebat conficiendis venenis ac
præstigiatores, cultu Hebræum, hunc accessit: eiq; reuelat
quid in animo haberet, ac orat eum: vt qui posset sibi auxilio
esse in eo quod mente conceperat, & suæ mortis fieri parti-
ceps. Atque hic confestim promptus inuenitur minister, ac
venenum illi tradit, vitæq; subuersione consulit. Porrò miser
ille accepto veneno domum redit. Cum variis autē luctans
cogitationibus, curisque duplicibus anxius: & nunc quidem
præsentibus delectationibus huiusque vitæ concupiscentia
allectus, nunc vero sceneratorum multitudinem, aliasque
ex indigentia procedentes molestias considerans, mediis
stabat inter

D stabat inter extremam consilij inopiam. Siquidem quum ad dulcem hanc lucem respiciebat, venenum respuebat: quando vero ad circumstantem vndique egestatem, animòque insidentem anxietatem, ausum sumebat aduersus mortem, victus tamen est à necessitate: & vt hinc liberaretur à molestiis, elegit ab ipsa vita liberari. Denique infuso veneno, sumptòque extremis digitis craterem, quandoquidem animus ad id non accedebat, sed timide admodum se habebat, intusque sibi cor continue palpitabat. Tandem crucis signaculo Christianis consueto venenum consignat, statimque vbi clausis oculis bibisset (ò magnam ac admirandam Christe tuam potentiam) illæsus permansit, cruce veneno suam tollente vim. Quum autem simili rursus necessitate opprimeretur, & ab ipsis creditoribus obsideretur, animamque haberet priori oppressam inopia, & quæ omnimodo quæreret è presentibus liberationem: labe factabatur tamen ad sumendum alterum venenum, & ad mortem accedere recusabat. Verum quum è presentibus non liberaretur difficultatibus, grauius esse malum iudicans iterata etiam morte, accedit ad veneficum, rursusque ab illo poscit aliud pharmacum, vt malum malo mederetur, quum id quod prius acceperat, nihil ad id quod necesse erat tulisset auxilij, vtpote sua natura illud vincente: nam id impedimento fuisse veneni efficacie demens dicebat, non intelligens crucem fuisse quæ hic mortem abstulisset, quæ etiam antea serpentem longe hoc veneno potentiorē sustulerat. Itaque præstigiator ille ac veneficus, & ipse pharmaci debilitatem damnans, aliud ipsi porrigit quod priore multo efficacius erat. Quumque rursus domum venisset, ac illud bibiturus esset, cum priori timore & agonia, duplicibusque illis anxietatibus luctabatur, & sudore vndique circumfluebat ac tremebat. Deinde vbi rursus consueto crucis signaculo calicem consignasset ac bibisset, iterum illæsus permansit: ipseque obtupuit sane quum causam coniectare non posset: ac mirum in modum desperationis stimulis iactabatur: nondum enim intelligere poterat quòd crucis efficacia esset quæ veneni vires extingueret. Quumque homo animi angustie ac calamitatum pelago immerfus, nec vel paululum ad saniorē mentem redire, nec ea quæ (vt aiunt) ante pedes erant cognoscere posset: hinc iterato

iterato abit ad Hebræum, & eadem quæ prius exponit. Quum autem & ille consternatus esset, longoque tempore super eare consilio destitueretur: deinde etiam causam aliquam deprehendere cuperet propter quam in veneno falsus esset (ipse enim veneficus erat & huiusmodi rerum artifex) quo pacto & in quem modum vbi domum rediisset venenum acciperet, minutatim per singula interrogabat. Hic autem, Nihil inquit aliud ago domum veniens, quam quod infuso crateri veneno, deinde paululum etiam labe factatus, & anxietate in corde concussus, crucis signo, vt quod à Christianis ex consuetudine fieri solet, propter timorem calice obsignato, oculis clausis illud bibo. Vbi primum crucis nomen hic audisset Hebræus, intellexit statim quod erat, nempe crucem esse quæ vim tolleret veneni. Porro ne res nudæ solum hæreret suspitioni, quandam etiam requirit fidem, cuidam illius cani tradito veneno, hunc protinus interimit. Hebræus autem nullas amplius requirens demonstrationes, abiurata patria secta ad veritatem accedit. Idque primum: tollit errorem, & venenum ei qui alio modo vsus fuerat, vere mortiferum ostensum est prioris veneficij ipsius, signum mutationis idoneum. Accedit ad Christi discipulum, ducem errantium. Tubæ variarum spiritus linguarum mentis conceptum indicat, arguit insipientiam. Publicat prauum illud mysterium, manifestat prioris erroris insensibilitatem: Porro ille & accedentem suscipit & laudat respicientiam, ipsumque adhortationibus munit ac consiliis. Deinde & baptisate regenerat, & vniuersorum domino conciliat. Verum neque communis salutis dispensator eum qui Hebræo fuerat occasio mutationis, ita male habetē neglexit: sed causa cognita quæ ipsum ad id periculi duxerat, & propter quæ vltro propria quoque vita misere priuandus erat, & paternis ipsum refouet colloquiis, & illius animam, quæ iam conciderat, erigit: ac tristitiam & desperationem abiicit. Deinde opere etiam adfert consolationem, quandoquidem & hoc poterat efficere. Quoniam enim & debitorum repetitione & rerum necessariarum inopia oppressum illum vidit, & ob id ipsam vitam misere abiicientem, quid facit? Atque hinc mihi cōsideratè quibus donis ille dotatus fuerat. Quod enim antea Petrus cum ipso templum ingressurus ad horam precatōnis

Affo. 3. **D** precationis nonam, qua, vt inquit Lucas, vsus est in claudo qui ad Speciosam templi portam sedebat ac eleemosynam petebat, dicens, Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do, simul & pedes ipsi sanos reddens: hoc sane & iste hic facit. Sciens enim nihil sibi argenti esse vel auri, vt hinc illius indigentiae necessitatem consolari posset: herbae quae in proximo erat quantum ambabus manibus comprehendere posset iussit homini accipere. Ille vero quum ignoraret quanam esset causa, & quidnam hac re sibi vellet apostolus, vbi herbam quantum totis manibus assequeretur comprehendisset, ipse facta taxata oratione ac signo crucis, ipsam restituit, & protinus **E** correptam herbam aurum esse ostendit, aurumque purissimum: atque hunc confestim tollere iussit, simulque & consilij inopiam ac desperationem ex praesenti egestate contractam dissoluere, & debita reddere, ac residuae vitae occasionibus prouidere, Deoque gratiarum actiones reddere. Quid igitur fieri posset quod huic aequaretur miraculo? Si quidem in templi introitu forsan & hic quodammodo fuerat Petro auxilio, & abundantiore ambo spiritus gratiam postulauerant. Hic autem solam Iohannis vim ac fortitudinem est intueri, quantaque erga deum spiritus familiaritate ditatus sit. Sed haec quidem exhibebat dum adhuc in terra conuersaretur, errores abigens, & pietatis praedicationem disseminans, ac reuocans veritatem. Postquam autem omnes, quod suarum erat partium, deo adduxerat: caelum quidem efficiens proscenium, terre autem orbem theatrum, ac angelos spectatores, qui stupefacti erant ad decorem virtutis illius ac prudentiam (Desiderabilia namque super aurum & lapidem pretiosum multum, ac dulciora super mel & fauum erant doctrinae ipsius diuina eloquia) ciuitatem egressus est, discipulis praecipiens vt lignem ac farculum secum conferrent: ac protinus in montem quendam ascendens, vbi nunc huius templum extructum est eximiae quum pulchritudinis tum magnitudinis, stansque in ipso, Hic inquit filij mihi fodite. Deinde vbi se totum consignasset, ac dixisset, Et tu mecum esto domine Iesu Christe, astantibusque subiunxisset. Pax vobis fratres, in foueam demisit pallium, & ipse quoque in eam descendit: ac corpore me-

A pote mediam obtinuit Asiam, vbi olim qui è Graecanico coetu erant philosophabantur. Porro discipuli comas euellabant, genasque percutiebant, ac orationem miserabiliter deplorabant: pastorem, gubernatorem, seruatorem, denique cum qui omnibus omnia erat inelamabant. Deinde etiam ciuitatem accedentes, his qui in ciuitate erant manifestant id quod factum erat, Interim autem die illucescente concurrunt ad monumentum, discere cupientes num praceptor adhuc superuieret: & ouile acceperunt, porro pastor nusquam comparebat: solae iacebant crepidae, is autem qui has abiecerat, disparuerat. Discurrunt huc & illuc, quemadmodum hi qui cum Elissaeo erant, scrutantur, inuestigant: verum in cassus efficitur ipsis labor. Deinde vix tandem illius vocis recordari, Si eum volo manere donec veniam quid ad te, ad mentem alacriorem redeunt. Et ille quidem Enoch & Eliae Thebitae coniungitur, hi autem à lamentis discedentes, deum vniuersorum laudabant qui suum dilectum adeo magnificauerat. Hoc itaque die quo haec contigerunt splendidus huic Theologo celebratur Ephesi conuentus ex omni genere ac vniuersa aetate, qui a strorum splendorem imitetur. Praeterea in hoc sacro loco, ad quem hic cum pallio declinauit, minutus quidam puluis manat ac exoritur cuius accedenti medelam ab omni morbo suppeditans. Quum igitur in nocturnis laudibus festi ipsius, ab his qui in eo ministrant, tradatur cœtibus ad hoc congregatis, non facile exhauritur, sed quo amplius hauriunt, tanto magis manat veluti perpetuus quidam thesaurus, qui simul & participantes reddit ditiores, ac seipso abundantior semper efficitur, gratia ac benignitate domini nostri Iesu Christi, cum quo patri simul ac spiritui sancto, gloria, imperium, honor, & adoratio, nunc & semper & in secula seculorum, Amen.

Vita diui

^D Vita diui Lucae

APOSTOLI AC Euangelistæ.

COMMENTARIVS IN DIVVM
Lucam Apostolum & Euangelistam.

^E I iusti memoriam cū encomiis celebrare diuinus quidam vir ac sapiens diuina lege statuit, quantā sane conuenit Apostolo Christi nos simul adferre laudem? Si quidem hunc iustitia mirum in modum fecit & Apostolatu dignum, & vt Paulo dilectus videretur. Verum enimvero quoniam hic in Euangelio laudem adeptus est, relictis omnino encomiorum legibus, quæcunque de eo narrare necesse est, per modum historiae referemus. ^F Quis Antiochenam ignorat ciuitatem, quem situm ac magnitudinem quosue terminos habeat? & quænam hæc sit, & quātam occupet terram, quoue irrigetur flumine, Orontes hic est vbi primum homo Christiani appellatione ditatus est: ex qua Diuus Lucas ortus est: & naturam quidem ac indolem habens, vt quæ generosa esset ac pretiosa: veluti ex hoc manifestum est quod & vita apparuit studiosissimus, & sermonem tradidit vitæ maxime conformem. Quum autem omni disciplinæ genere vacasset à puero, & Syriacā ac Hebraicam linguam exactissime edoctus est, & velut arbor iuxta fontes, floridus iam & augmentatus, diuinarum scripturarum studio mirum in modum profecit. Adoleſcentiam itaque attingens, gymnasia frequentabat quæ tum in Græcia erant tum in Aegypto, ac pulcherrimam apud Græcos eruditionem collegit: grammaticen quidem ac poeticen perfecte asse-

secte assequutus, ad rhetorices vero artisque bene dicendi cacumen pertingens, neque in philosophiæ dignitatibus allicui cedens: sed logica quidem ad ethicen, ethice vero ad practicen tanquam gradu vtens, ita omnibus bonis incūbēs, tādē pulcherrimā simul ac humanissimam medicinā assequitur, idque intantum vt ab hac vt plurimum designaretur ac appellaretur. Postquam autem ingenij dexteritate ac magnitudine omnem artem citius percurrit quā volucris aera, satisque humanæ doctrinæ adeptus est, ad subliorem ac meliorem transit habitum. Quis autem fuit modus transitus? Habebat quidem interim de mundi salute disputationes ac congressus is qui liber à peccato, venerat vt peccatores vocaret ad pœnitentiam, idque post luctam contra aduersarium & trophæa de illo relata, post auditum superne patris testimonium ac spiritus descensum. Percurrebat autem fama vniuersam Iudæam ac Galilæam, & alicubi etiam extra terminos ea quæ euangelicæ prædicationis erant sequebantur. Tunc multi sane ad veram hanc doctrinam cordis aures obturabant ac mentis oculos claudebant: neque vitæ suscipere sermonem, neque veram lucem intueri digni erant. Hi autem in quibus veritatis vestigium impressum erat, quique terræ bonæ rationem ac proportionem habebant, totis (quod aiunt) oculis intuebantur, & arrectas adhibebant animæ aures ad auscultationem, ac velocissime ad veritatem transferencebantur, nihilque quod facere decens erat prætermittēbāt, vt ad id quod honestum erat accederent, & ad ipsam nudam animam transmitterent certam veritatem. Horum vnus erat admirandus hic præco veritatis ac præceptor: qui ad piam prædicationem mentis oculo illustratus, despicit cognitionem omnem, despicit & naturæ viscera, abiicit pecunias, possessiones omnemque substantiam: ita vt nemo adeo facile pedum puluerem ac manuum sordes abiceret: vt ne vel hoc ipso præ festinantia occupari certe potuerit, quo facultates indigentibus distribueret. Vtque breuiter dicam, despectis cunctis inferioribus, superna velociter amplectitur: & ad Iudæam accedit, vaditque ad eum quem concupiscebat, ac statim ad conspectum ac sermones Iesu, efficitur splendidum receptaculum ad pretiosum gratiæ vnguentum. Neque tamen illi frequentibus fuit opus sermonibus ac miraculis ad

N illius

D illius cognitionem, sed quanto doctrina ac prudentia animique dexteritate in aliis præpollebat, tanto velocius & ipsam pure veritatem & prædicatum sermonem cognoscit. Ab hoc tempore efficitur legitimus ac verus Christi discipulus: quique frequenter præceptoris adfuisse, & eius signa ac prodigia affectatus esset, ne in salutaribus quidem ipsius afflictionibus deest. Et quemadmodum omnibus adfuerat, ita sane & resurrectionis conspector fuit. Cum Cleopa enim ad agrum Emmaus proficiscenti adstans post resurrectionem dominus (ô horrore plenum illum accessum) tarditatem ac cordis eorum incredulitatem improperat: & scripturarum interpretationibus suam passionem ac magnum resurrectionis mysterium confirmat. Veruntamen quæ fuit huius diuinæ colloquutionis agricolatio? Ignis diuinus iam in horum animis relucet, iamque die declinante manere secum dominum quodammodo coegerunt. Porro ipse maiori dei cognitione illos afflare volens, non solum vulgari modo congressus est, verum etiam ad mensam vnâ recumbit, panisque fractione exactius agnitus esse hic idem qui triduo mortuus fuerat, tandem disparuit, nullo eorum sensu id percipientes: effecta hoc modo in eis firmiori resurrectione mortuorum. Præterea à Saluatoris in cælum assumptione ac sanctissimi spiritus inde descensione, hic duodecim Apostolis associatus, & eadem gratia ac potestate repletus, gentium præceptor designatur, diuino modo docens dispensationis mysterium, & multos ad creatoris cognitionem ex errore manducens ac baptisate consecrans. Siquidem currebat diuinus hic Lucas prædicationem vbique disseminans, & sermonum fagina plures ex profunda ignorantia ad deum adducebat: afflictus pro euangelio, quum ad pessimos Græcos ad disseminandos sermones accederet. Multa aspera sustinebat in terra, in mari, in singulis ciuitatibus. Desertum dicebatur ei amicium solum, dummodo aliquos in eo inueniret quos deo adduceret ac trãferret ad pietatem. Vbi autem & Paulus cœlestia conscendisset, vt inueneret veritatem & aperte eam prædicaret, ac abiectis erroris tenebris veritati adhæsisset & choro discipulorum annumeratus esset, Lucas ipsi socius itineris vbique constituit ac peregrinationis comes, certamina pro pietate exoptans, & ob id se huiusmodi coniungens

Mat. 16
Luc. 24

gens militi, & vnâ cū eo vsque ad vincula afflictus quasi maleficus, simulque cognitionis radios ad fines terræ emittens: adeo ipsi conformis ac domesticus, & per omnia gratus effectus, vt Paulus scribens fidelibus Lucam frequenter nominaret dilectum: qui à Ierosolymis & circūadiacentibus locis Illyricum vsque vnâ cum ipso implevit euangelium: & à Iudæa Romam vsque vnâ cum eo vinctus, eisdem laboribus, eisdem afflictionibus, eisdem communicauit naufragiis, volens omnino particeps declarari etiam coronarum propter hos labores recipendarum. Ita ergo vbi variis modis in talento prædicationis simul cum Paulo negotiatus esset, atque tot gentes adduxisset ac irretiisset ad pietatem, totius dispensationis præceptoris & vere amator & amatus discipulus, sacra scriptor historiarum simul & euangelista ostenditur, vt qui & prius assequutus esset, & ab his qui ab initio ministri fuerant hæc cognouisset, aut etiam superne in sacris edoctus esset. Siquidem hic euangelista mysterium retexit Gabrielis paranymphii delatum ad virginem qui communem mundo gratiam annuntiauerat. Hic etiam Christi natiuitatem aperte exarauit, tanquam recens in præsepi iacentem manifestas, & fascias ac pastores, gaudique præcones angelos describens. Hic sententias ac doctrinas omnem mentem excedentes, veri simul ac honesti amore manifestauit, rerum veritati sermone ingenuitatem commiscens, vt & mentis simul ac linguæ virtutem ob oculos poneret. In parabolis quoque doctrinas salutares retexit, in hoc etiam copiosior cæteris. Vtque breuiter dicam, quemadmodum verbi descensum in terram dilucide cognoscendum dedit, ita & ascensum in cælos, & reditum ad thronum paternum, sicut quispiam è cælo veniens, manifestauit. Hoc autem inter cætera gratissimum est quod ipsum quoque typum assumptæ humanitatis Christi mei, ac figurem eius quæ illum pepererat & assumptam humanitatem dederat, primis hic cera ac lineamentis tingens, vt ad hæc vsque tempora in imagine honorarentur, tradidit: tanquam non satis esse existimans, nisi etiam per imaginem ac typum versaretur cum his quos desiderabat, quod feruentissimi amoris signum est. Neque id solum, sed & fidelibus omnibus Christi; amatoribus hæc que maxima erant gratiose donauit. At in non his solis Lucas gratiam spiritus quæ

Luc. 12

Luc. 24

N ij in se

D in se erat coartavit, neque ad solum euangelium hic ministrantem habuit linguam, sed post finem miraculorum Christi, etiam Apostolorum exponit actiones, & primum divinam Salvatoris in caelum assumptionem: deinde super ipsos in igneis linguis spiritus descensum: dehinc ita Stephanilapidationem, Pauli conversionem, nempe per Christum factam de caelis vocationem, & transitum a litera ad spiritum: huius in singulis locis vincula, carceres, plagas, flagellationes, varias gentium insidias: quomodo a Ierosolymis Romam pervenerit, labores in mari, afflictiones, pericula, calamitates, naufragia: quorum non spectator tantum, sed & participes fuerat: atque ob id diligens est horum enarrator. Sed Paulo quidem Romae relicto rursus hic ad orientem discedit, totamque Libyam percurrans in Aegyptum pervenit: & quum superiorem Thebaida intra suam doctrinam recepisset, ac ad magistrum per euangelium adduxisset, inferiorem Thebaida septem portarum civitate accedit, in qua etiam pontifex ac pastor a spiritu praepositus. Statuis impurisque daemonum delubris in terram deiectis (Id enim studio sibi erat, ut errorem totis (quod aiunt) pedibus fugientem demonstraret) sacra templa contra solo deo erigit, eisque qui in profundis ignorantiae tenebris tenebantur, per euangelium ad dei cognitionem regeneratis, mites filios effici curat. Huiusmodi igitur fructibus magistro oblatis, impietate de medio sublata, erectis templis, altaribus stabilis ac consecratis, & sub credentibus, presbyteris ac diaconis inter hos creatis, rectaque fidei praefinitione ipsis tradita: Et nunc quidem a veteris instrumenti scriptura adducens testimonia, nunc vero ab eo quod ipse contexerat euangelio interpretans ipsis ea quae de Christo erant: & ostendens vetus instrumentum omnino consonum esse novo, vnumque & eundem esse deum qui & hoc & illud statuerat, plenus iam dierum effectus, redit in pace ad deum pacis, pulvere quidem pulveri relicto, anima vero in manibus eius qui dederat commendata: illuc transiens ubi regio est vivendum, ubi sonus festa celebrantium, ubi inhabitatio est omnium latantium. Huiusmodi sunt certaminum Apostoli pro pietate narrationes: hic fuit ipsi finis laborum pro Christo perceptorum, quorum etiam manipulos nunc metit in laetitia: ita

Apo. 1.2.
7.9.

A. 14.16
18.19.21.
27.28.

† Siquidem
Thebae
Boeotiae
ἐπιτοπυ-
λοι dice-
bantur. i.
septem por-
tarum ad
differe-
ntiam The-
bae Aegy-
ptiarum
que ἐπιτο-
πυλοι
erant.
i. centum
portarum.

ut possit

ut possit & ipse cum Paulo dicere: Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem servavi, propter quae reposita est mihi corona iustitiae. Veruntamen his nunc consequens esse opinor mentionem facere, unde & quomodo quibusvis saepe temporibus sacrae huius reliquiae ex Achaia, veluti divinus quidam thesaurus reportatae sint, & clara ac regia civitati reddita. Transibat quondam a Sirmio ad Istrum. * Constantius Constantini magni filius, sed fratrum tertius, atque ad hanc Istri ripam non longo tempore castrametatus, audivit Barbaros qui ultra Istrum erant conficturos cum Romanorum principatu: & ipse formidans ne quid mali in suo principatu faceret, confestim ad Thraciam, ac Byzantium equitavit. Quumque ad regionem Odrisiorum pervenisset, ubi Adrianus Romanorum Imperator extructa civitate, sui appellationem loco dedit, accedit ad eum quidam episcopus, veluti donum quoddam ipsi gratissimum deferens, Andreae ac Lucae Christi discipulorum corpora iudicans in Achaia esse sepulta. Porro ille & nuntio gavisus est, & Artemium quo maxime utebatur, & quem sciebat feruidum amatorem charitatis erga Christum (Attestatur viro divinum huius amoris certamen ac periculum temporibus Iuliani propter Christum susceptum) Hunc ergo tanto fervore pro pietate spirantem amicum Artemium ad pretiosorum corporum reductionem confestim emittit. Etenim erat hic Constantius & in ceteris moderatus, & moribus mitis ac modestus, & magno admodum circa ecclesiarum aedificationem amore occupatus. Unde etiam ad patris sui civitatem circa illius sepulchrum, veluti reddens patri honorem, templum ab ipsis fundamentis maximum aedificat, in quo etiam, ubi Artemius sacrorum Apostolorum reliquias ex Achaia retulisset, in ipso divino altari sacra mensa reposuit: Andreae quidem in civitate Patreorum, Lucae autem ex Thebis Boeotiae translatis corporibus. Ac brevi tempore intermedio etiam Timotheum, qui in choro discipulorum Christi velut perspicua quaedam stella splenderat, ex Epheso refert Ioniam, ministrum quoque rursus ad hoc usus Artemio. Sed habuit & ipsum sacrae mensae ambitus, veluti reddentem debitum quoddam pietatis suis auxiliatoribus. Verum Timotheus quidem huiusmodi habuit corporis reductionem. Porro in divi Lucae reductione tale

* Hieronymus adversus Vigilantium dicit Constantium non has reliquias relictas.

B

C

N iij editur

VITA DIVI LVCAE.

Deditur miraculum, sermone ac memoria dignum. Anatolius quidam eunuchus vnus eorum, qui tunc è regio erant cubiculo, misero corporis morbo detentus erat. Vbi ergo maiorem nouit esse morbum, quàm qui medicorū posset arte curari: probè sciens ille quòd quæ impossibilia sunt apud homines, deo possibilia sunt: omnibus aliis relictis ad Lucā Christi discipulum confugit, & hoc auxiliatore utitur aduersus morbum. Vbi enim vna quæ pretiosum continebat ipsius corpus, ad sacrum templum iam esset delatum, quod à fundamentis Constantius erexerat, accedens hic dictus Anatolius, simulque barulans cum his qui illam portabant, confestim deprimente morbo absoluitur: & viuens ex mortuo tale adeptus beneficium, tota sua vita non intermisit gratias agere.

Ere Apostolo ac deo, qui per ipsum huiusmodi edebat miracula. Ita igitur primum ex Thebis relatum diuinissimi Lucæ corpus, honorificè admodum, ac magnificè vnà cum Andrea ac Tímotheo in templo reponitur, quod à Constantio ædificatum erat: quum circa sacrarum reliquiarum repositione fidei opera, ac feruidum Constantij desiderium plurimū demonstrata sunt. Quanquam hic postea maligni laqueis aliquantulum captus (ò casum miserum, heu turbulentam subuersionem) Arianorum dogma ebibat. Multis autem postmodum tēporibus, Iustinianus assumptis imperij sceptris, multo adhuc amplificentius circa hæc sacra Apostolorem corpora afficitur, & theca argentea hæc concludens, circa ipsum altare vehementi dei amore reponit, nempe pretiosa in pretioso conditorio. Et quidem sacri altaris mensam theca cōstituit: porro communi Apostolorum nomine templum appellatur: ad quod sanè omnes qui cōueniunt fideles laudant hunc, tanquàm discipulum: celebrant, vt Euangelistam: beatificant, tanquàm eum qui in sacris sudoribus ac laboribus diuino Paulo semper fuit socius: & inde sanctificationem participantes. Spiritus huius implentur gaudio: idque gratia ac benignitate domini nostri Iesu Christi, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

VITA DIVI LVCAE.

Deditur miraculum, sermone ac memoria dignum. Anatolius quidam eunuchus vnus eorum, qui tunc è regio erant cubiculo, misero corporis morbo detentus erat. Vbi ergo maiorem nouit esse morbum, quàm qui medicorù posset arte curari: probè sciens ille quòd quæ impossibilia sunt apud homines, deo possibilia sunt: omnibus aliis relictis ad Lucà Christi discipulum confugit, & hoc auxiliatore vitur aduersus morbum. Vbi enim vrna quæ pretiosum continebat ipsius corpus, ad sacrum templum iam esset delatum, quod à fundamentis Constantius erexerat, accedens hic dictus Anatholius, simulque barulans cum his qui illam portabant, confestim deprimente morbo absoluitur: & viuens ex mortuo tale adeptus beneficium, tota sua vita non intermisit gratias agere Apostolo ac deo, qui per ipsum huiusmodi edebat miracula. Ita igitur primum ex Thebis relatum diuinissimi Lucae corpus, honorificè admodum, ac magnificè vnà cum Andrea ac Timotheo in templo reponitur, quod à Constantio ædificatum erat: quum circa sacrarum reliquiarum repositione fidei opera, ac feruidum Constantij desiderium plurimùm demonstrata sunt. Quanquam hic postea maligni laqueis aliquantulum captus (ò casum miserum, heu turbulentam subuersionem) Arianorum dogma ebibit. Multis autem postmodum tēporibus, Iustinianus assumptis imperij sceptris, multo adhuc amplificentius circa hæc sacra Apostolorem corpora afficitur, & theca argentea hæc concludens, circa ipsum altare vehementi dei amore reponit, nempe pretiosa in pretioso conditorio. Et quidem sacri altaris mensam theca cōstituit: porrò communi Apostolorum nomine templum appellatur: ad quod sanè omnes qui cōueniunt fideles laudant hunc, tanquam discipulum: celebrant, vt Euangelistam: beatificant, tanquam eum qui in sacris sudoribus ac laboribus diuino Paulo semper fuit socius: & inde sanctificationem participantes. spiritali implentur gaudio: idque gratia ac benignitate domini nostri Iesu Christi, cui est gloria in secula seculorum. Amen.